

SCIENCE OF THE 3RD MILLENNIUM: *SEARCHES, PROBLEMS, PROSPECTS OF DEVELOPMENT*

*Proceedings of the VII International
research and practice Internet conference*

April 24-25, 2024

Zaporizhzhia (temporarily relocated), Ukraine

Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку

Матеріали

VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(24-25 квітня 2024 року)

Рада молодих учених
Бердянського державного педагогічного університету

м. Запоріжжя
(університет тимчасово переміщений)
2024

**Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(Протокол № 10 від 25.04.2024 р.)**

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Богданов Ігор Тимофійович, доктор педагогічних наук, професор, ректор Бердянського державного педагогічного університету;

Сичікова Яна Олександрівна, докторка технічних наук, професорка, проректорка з наукової роботи Бердянського державного педагогічного університету;

Попова Анастасія Сергіївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти, заступниця декана з наукової та міжнародної діяльності факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти, голова Ради молодих учених Бердянського державного педагогічного університету;

Мицик Ганна Михайлівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри прикладної психології та логопедії, голова Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету;

Бабіченко Альона Денисівна, асистентка кафедри прикладної психології та логопедії, заступниця голови Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету;

Курило Ольга Юріївна, докторка філософії зі спеціальності Професійна освіта, старша викладачка кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій Бердянського державного педагогічного університету;

Козлова Анастасія Олександрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, голова Ради молодих учених факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Самойленко Вадим Леонідович, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання, голова Ради молодих учених факультету фізичної культури, спорту та здоров'я людини Бердянського державного педагогічного університету;

Петрик Крістіна Юріївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти; заступниця декана з соціально-виховної роботи, голова Ради молодих учених факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;

Федорик Вікторія Володимирівна, старша викладачка кафедри психології, секретарка Ради молодих учених факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;

Нестеренко Марина Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти, заступниця декана з наукової та міжнародної діяльності факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;

Самойленко Інна Олександрівна, асистентка кафедри прикладної психології та логопедії, секретар Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету;

Бондаренко Вікторія Володимирівна, асистентка кафедри фізики та методики навчання фізики, голова Ради молодих учених факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти Бердянського державного педагогічного університету;

Дудукалова Олександра Сергіївна, кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри економіки, підприємництва та фінансів, голова Ради молодих учених гуманітарно-економічного факультету Бердянського державного педагогічного університету.

Н-34 Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку :
матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (24-
25 квітня 2024 року) : збірник тез. – Запоріжжя : БДПУ, 2024. – 430 с.

До збірника увійшли матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку”. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукувачів, викладачів, студентів

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ. ЕКОЛОГІЯ.....	16
Kovaleva Varvara Vitaliivna <i>BIOLOGICAL MECHANISMS OF NEURODEGENERATIVE DISEASES: AN INDIVIDUALIZED APPROACH TO PREVENTION</i>	16
Калюжна Надія Ігорівна, Радомська Маргарита Мирославівна <i>ПРОЄКТУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ МІСТ</i>	19
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКА.....	21
Вакуленко Артур Євгенійович, Костенко Ганна Петрівна <i>ФОРМУВАННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....</i>	21
Гогунська Олена Андріївна, Захарченко Павло Васильович <i>ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ДЕСТАНАЦІЙ</i>	23
Дудкіна Марія Володимирівна, Костенко Ганна Петрівна <i>ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМИ ДЕРЖАВНИМИ ЗАПОЗИЧЕННЯМИ</i>	27
Дудукалова Олександра Сергіївна <i>МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....</i>	31
Кодан Аліна Дмитрівна, Дудукалова Олександра Сергіївна <i>ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ.....</i>	33
Лазор Олег Ярославович, Івашківська Альона Олександрівна <i>ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ДІЙ ПУБЛІЧНОЮ АДМІНІСТРАЦІЄЮ</i>	37
Макаренко Дмитро Сергійович, Костенко Ганна Петрівна <i>ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ</i>	40
Теличко Богдан Олегович <i>ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС.....</i>	42
ІСТОРИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАУКИ	44
Бойко Віта Федорівна, Романовський Ростислав Володимирович <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ АРХІВНИХ ПОСЛУГ (СЕРВІСІВ)</i>	44
Гаврилюк Юлія Анатоліївна, Грушецький Богдан Павлович <i>ПЕРСПЕКТИВИ ЗЕРНОВОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ РУМУНІЮ</i>	50
Золотар Людмила Миколаївна <i>ІСТОРИЧНІ МІТИ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....</i>	52
Мамренко Максим Аркадійович <i>«ВУДРО ВІЛЬСОН (1856-1924) – ПРЕЗИДЕНТ МИРУ»</i>	54
Харламов Михайло Іванович <i>ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ЗЕМЛЕРОБСТВА УКРАЇНИ У СПРАВІ БОРОТЬБИ З ВОГНЕМ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РОКІВ</i>	58

Яковець Ольга Євгеніївна, Антощак Марина Миколаївна	
<i>КАТАСТРОФА ФРЕГАТА «ЕРТУГРУЛ» - СИМВОЛ ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ЯПОНСЬКОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЯМИ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ</i>	61
Яковець Ольга Євгеніївна, Мирошниченко Володимир Олександрович	
<i>РЕФОРМИ МУСТАФИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА: ПРАВА ТА СТАНОВИЩЕ ЖІНОК</i>	65
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	69
Кошель Ганна Володимирівна, Поповіченко Сергій Анатолійович	
<i>ДИЗАЙН МАЛОГАБАРИТНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ</i>	69
Панченко Світлана Миколаївна, Хавхун Галина Миколаївна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ ЖАНРУ «ГОРОП» НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Г. Ф. ЛАВКРАФТА</i>	72
ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ	74
Ding Junbo	
<i>RESEARCH ON THE CULTIVATION OF FUTURE TEACHERS' DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE</i>	74
Mytsyk Hanna Mykhailivna, Popova Anastasiia Serhiivna, Nechai Tatiana Volodymyrivna	
<i>IMPLEMENTING UNIVERSAL DESIGN FOR LEARNING IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION AMIDST WAR: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES</i>	77
Popova Anastasiia Serhiivna, Mytsyk Hanna Mykhailivna, Puzyna Anastasiia Oleksandrivna	
<i>DIRECTIONS FOR THE HARMONIZATION OF THE LEGAL FRAMEWORK OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE HIGHER EDUCATION</i>	81
Spivak Liubov Mykolaivna	
<i>PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND LIFE PLANS OF UNIVERSITY STUDENTS: GENDER FEATURES</i>	85
Бабіченко Альона Денисівна	
<i>ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ</i>	87
Белова Наталя Євгенівна, Коваль Карина Валентинівна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</i>	90
Буділов Кирило Андрійович, Самсутіна Наталя Михайлівна	
<i>СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</i>	92
Венцева Надія Олександрівна, Коробова Ольга Олександрівна	
<i>ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗЗСО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗУСТРІЧЕЙ І УХВАЛЕННЯ СПІЛЬНИХ РІШЕНЬ</i>	95

Галушкова Марія Михайлівна, Лесик Анжеліка Сергіївна	
<i>ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</i>	98
Горецька Олена Віталіївна	
<i>ПСИХІЧНІ СТАНИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ</i>	100
Григор'єв Ігор Юрійович, Григор'єва Вікторія Вікторівна	
<i>МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ</i>	104
Д'яченко Катерина Олександрівна, Омеляненко Алла Володимирівна	
<i>РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ</i>	107
Давиденко Христина Сергіївна, Прядко Наталія Олександрівна,	
<i>РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ</i>	110
Дмитренко Дмитро Миколайович	
<i>АВТОМАТИЧНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ (АСУ): ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ</i>	112
Єгоркіна Карина Вадимівна, Омеляненко Алла Володимирівна	
<i>ФОРМУВАННЯ ВПЛИВОВОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНЬОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ</i>	114
Желобницька Вікторія Віталіївна, Григор'єва Вікторія Вікторівна	
<i>ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	117
Жижема Анастасія Андріївна, Чемоніна Лада В'ячеславівна	
<i>КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ</i>	120
Забеліна Анна Олегівна, Омеляненко Алла Володимирівна	
<i>УРІЗНОМАНІТНЕННЯ МОТИВІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ</i>	122
Загурська Інна Станіславівна, Ткачук Марія Сергіївна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БУЛІНГУ НА ВИНИКНЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ</i>	124
Іншаков Артур Євгенович	
<i>КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	126
Іншакова Інна Євгенівна	
<i>ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	128
Клочек Лілія Валентинівна, Козін Євгеній Сергійович	
<i>РОЗВИТОК В ОСОБИСТОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ</i>	130
Князєв Владислав Михайлович	
<i>МЕТОДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РДУГ</i>	133

Коваленко Олеся Василівна, Попова Анастасія Сергіївна	
<i>ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: KEYС БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ</i>	136
Коваль Карина Валентинівна	
<i>ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ</i>	142
Кокарева Анастасія Віталіївна, Петренко Леся Миколаївна	
<i>РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ STEM-ТЕХНОЛОГІЇ</i>	144
Коломоєць Ганна Геннадіївна, Іотов Ярослав Володимирович	
<i>ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ</i>	148
Кот Надія Андріївна, Мригіль Поліна Михайлівна	
<i>ПЕДАГОГІКА ЗАБАВИ KLANZA ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	151
Кот Надія Андріївна, Яновська Анастасія Андріївна	
Кочнева Єва Євгенівна, Астремська Ірина Володимирівна	
<i>ЗНАЧЕННЯ САМОПІЗНАННЯ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ</i>	157
Красножон Олексій Борисович, Мацюк Василь Васильович	
Курило Ольга Юріївна	
<i>ПОСИЛЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	161
Лесик Ажеліка Сергіївна, Сапранкова Катерина Володимирівна	
<i>РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕГРАЦІЇ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС</i>	163
Литовко Людмила Олександрівна, Гордієнко Тетяна Володимирівна	
<i>НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ У ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ</i>	166
Ліончук Русана Анатоліївна	
<i>МІЖКУЛЬТУРНА ТА БАГАТОКУЛЬТУРНА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СВІТІ</i>	168
Логінова Аліна Олексіївна, Муніч Нелла Володимирівна	
<i>АЛГОРИТМ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ</i>	170
Лопатіна Ганна Олександрівна, Братту Юлія Олександрівна	
<i>ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ</i>	174
Лопатіна Ганна Олександрівна, Данканич Зоряна Ростиславівна	
<i>РОЛЬ КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ У АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ</i>	177
Лопатіна Ганна Олександрівна, Кайдашова Людмила Вікторівна	
<i>ВПЛИВ ІГРОВИХ МЕТОДИК НА КОРЕКЦІЙНУ РОБОТУ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ</i>	180

Лопатіна Ганна Олександрівна, Кренть Вікторія Петрівна <i>СЕНСОРНІ ІГРИ ЯК КЛЮЧ ДО МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ</i>	183
Лопатіна Ганна Олександрівна, Попович Людмила Євгеніївна <i>РОЛЬ СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ГІМНАСТИКИ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	187
Лопатіна Ганна Олександрівна, Редько Дар'я Олегівна <i>КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ</i>	191
Лопатіна Ганна Олександрівна, Решевських Ганна Леонідівна <i>ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ НА ШЛЯХУ ДО ІНКЛЮЗИВНОСТІ.....</i>	195
Лопатіна Ганна Олександрівна, Савранова Віолетта Вікторівна <i>ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ РОДИНИ</i>	198
Лопатіна Ганна Олександрівна, Усольцева Ірина Владиславівна <i>ІНТЕГРОВАННИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ПІД ЧАС ВІЙНИ.....</i>	201
Лопатіна Ганна Олександрівна, Цвіток Віта Борисівна <i>АРТ ПЕДАГОГІКА У ФОРМУВАННІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ТА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ</i>	204
Лопатіна Ганна Олександрівна, Янкевич Олена В'ячеславівна <i>ІНТЕГРАЦІЯ ФІЗІОТЕРАПІЇ ТА МАСАЖУ В ТЕРАПІЮ МОВЛЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ</i>	207
Маджарова Софія Євгенівна, Нестеренко Марина Миколаївна <i>ТВОРЧИСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....</i>	210
Матвійчук Антон Васильович, Гудзевич Людмила Сергіївна <i>ОЦІНКА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОСТТРАВМАТИНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	213
Мирошниченко Володимир Олександрович <i>МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....</i>	216
Мороз Юлія Михайлівна <i>ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЯК НАШІ ДІТИ В ШКОЛУ (НЕ) ХОДИЛИ</i>	218
Мухіна Тетяна Євгенівна, Беженарь Лілія Сергіївна <i>ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ПІДРУЧНИКІВ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	221
Мухіна Тетяна Євгеніївна, Швед Ольга Юріївна <i>ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З ПІДРУЧНИКОМ МАТЕМАТИКИ.....</i>	224
Обискалов Іван Сергійович <i>ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «РЕФЛЕКСІЯ»</i>	227

Ощепкова Рената Миколаївна, Коваль Карина Валентинівна	
<i>ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</i>	229
Перегудова Валентина Іванівна	
<i>ВІЗУАЛІЗАЦІЯ: ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРАКТИКИ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ</i>	231
Петрик Крістіна Юріївна, Малиш Яна Вікторівна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ</i>	233
Петровська Катерина Володимирівна, Щекуріна Анна Олександрівна	
<i>МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП</i>	237
Попова Анастасія Сергіївна	
<i>ДИСТАНЦІЙНА ТА ЗМІШАНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	240
Рихтер Максим Олександрович, Кузнєцова Олена Яківна	
<i>ПЕДАГОГІЧНІ ЗНАННЯ МИНУЛОГО – СКАРБНИЦЯ ТА ОСНОВА ПЕДАГОГІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ</i>	245
Рула Наталія Володимирівна	
<i>РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ПОДОЛАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ</i>	248
Самойленко Інна Олександрівна	
<i>ФОРМУВАННЯ МІРКУВАНЬ У ЗВ'ЯЗНОМУ МОВЛЕННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ</i>	250
Северин Ксенія Володимирівна, Омеляненко Алла Володимирівна	
<i>МОВЛЕННЄВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	253
Сизко Ганна Іванівна	
<i>СТИГМАТИЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ</i>	256
Старинська Олена Віталіївна	
<i>ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ</i>	259
Суржук Ганна Володимирівна, Шепотіленко Галина Георгіївна	
<i>ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРИКЛАДІВ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</i>	262
Татарін Володимир Петрович	
<i>РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ЗАСОБАМИ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	265
Точоний Олег Володимирович, Павлюк Марія Михайлівна	
<i>РУШІЙНА СИЛА ЗМІН: РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ КОМ'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ДІТЕЙ</i>	270

Фатянова Тетяна Олександрівна	
<i>ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....</i>	<i>273</i>
Федоренко Дарина Олександрівна, Лобода Вікторія Євгеніївна, Білоусова Надія Валентинівна	
<i>ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ МЕТОДИКИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	<i>275</i>
Федорик Вікторія Володимирівна	
<i>ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ТРЕТЬОМУ РОЦІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....</i>	<i>278</i>
Хаджинова Наталя Валентинівна	
<i>ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ.....</i>	<i>281</i>
Халабузар Оксана Анатоліївна, Халабузар Еліна Володимирівна	
<i>РЕЛЕВАНТНІСТЬ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....</i>	<i>283</i>
Хатунцева Світлана Миколаївна, Глазкова Ірина Яківна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОРУ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ ТА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ БАР'ЄРІВ.....</i>	<i>285</i>
Чемоніна Лада Вячеславівна	
<i>ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....</i>	<i>289</i>
Черезова Ірина Олександрівна	
<i>ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗДАТНІСТЬ ПОДОЛАННЯ ТРАВМУВАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ.....</i>	<i>291</i>
Шевчук Анастасія Анатоліївна, Старинська Олена Віталіївна	
<i>ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</i>	<i>294</i>
Шульженко Анжеліка Сергіївна, Шульженко Сергій Володимирович	
<i>ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ.....</i>	<i>297</i>
Якимець Марія Іванівна	
<i>ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....</i>	<i>299</i>
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	302
Горулько Дар'я Вячеславівна, Алексеєва Ганна Миколаївна, Кравченко Наталія Валодимирівна, Горбатюк Лариса Василівна	
<i>ІЗ ДОСВІДУ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ BANDICAM ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІДЕО МАТЕРІАЛІВ.....</i>	<i>302</i>
Губар Валерія Володимирівна, Даннік Людмила Анатоліївна	
<i>ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ.....</i>	<i>304</i>

**Меснянкін Владислав Германович, Алексеева Ганна Миколаївна, Кравченко
Наталія Володимирівна, Горбатюк Лариса Василівна**

*ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ДО
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.....* 306

Павленко Лілія Василівна, Павленко Євген Максимович

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СИСТЕМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 309

Погребняк Маргарита Геннадіївна

*ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ
.....* 311

**Самсутін Денис Олександрович, Алексеева Ганна Миколаївна, Хатько Алла
Вікторівна, Смоліна Ірина Сергіївна**

*РОЗВИТОК ВІРТУАЛЬНИХ РЕАЛЬНОСТЕЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ.....* 314

Собко Вікторія Олександрівна, Шліхта Ганна Олександрівна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ШІ В РОЗВ'ЯЗУВАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАВДАНЬ..... 318

**Терзі Максим Володимирович, Алексеева Ганна Миколаївна, Антоненко
Олександр Володимирович, Овсянніков Олександр Сергійович**

*ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ - ХМАРНІ РІШЕННЯ ТА
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ.....* 319

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ 323

Камуля Світлана Євгенівна, Школа Олександр Васильович

*МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА НЕСТАНДАРТНОГО УРОКУ ФІЗИКИ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОГО
НАВЧАННЯ.....* 323

Медведенко Олександр Миколайович, Школа Олександр Васильович

*ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНИХ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИКИ* 327

Рихтер Максим Олександрович, Школа Олександр Васильович

*ПРО ВІЗУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ФІЗИКИ В
ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ* 329

Трубчаніна Олена Михайлівна, Школа Олександр Васильович

*ПЕРІОДИЧНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КУРСІВ ФІЗИКИ
ТА ХІМІЇ.....* 331

Через Анастасія Павлівна, Кузнєцова Олена Яківна

*ВЛАСТИВОСТІ ВІРУСУ ТЮТЮНОВОЇ МОЗАЇКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ В НАНОЕЛЕКТРОНІЦІ
.....* 335

Чунтук Олена Сергіївна, Школа Олександр Васильович

ВИВЧЕННЯ ОСНОВ НАНОТЕХНОЛОГІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ..... 338

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ 341

Голуб Дмитро Олександрович

*ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ НА ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК З
ФУТБОЛУ В УЧНІВ 15-16 РОКІВ* 341

Овчаренко Сергій Валентинович, Пономаренко Кирило Сергійович	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ</i>	343
Ольшанська Валентина Ігорівна, Потапова Олена Володимирівна	
<i>ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЇ НИЖНІХ КІНЦІВОК НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ВІДНОВЛЕННЯ</i>	346
Самойленко Вадим Леонідович, Балусьва Єлізавета Юрїївна	
<i>ЛЕГКА АТЛЕТИКА В ДИСТАНЦІЙНИЙ ОСВІТІ: ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ</i>	348
Самойленко Вадим Леонідович, Горбачов Артем Володимирович	
<i>ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ФАКТОРАМИ ТА УСПІХОМ У ФУТБОЛІ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ, МОТИВАЦІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ГРАВЦІВ</i>	351
ФІЛОЛОГІЯ І ЖУРНАЛІСТИКА	353
Shymanovych Iryna	
<i>FUNCTIONING OF EXPRESSIVE SYNTAX IN THE NOVEL "PRIDE AND PREJUDICE" BY JANE AUSTEN</i>	353
Беценко Тетяна Петрівна	
<i>ДИДАКТИЧНІ МОДУСИ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ЛІНГВОПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ» У ЗВО (з досвіду викладання дисципліни для магістрантів-філологів)</i>	355
Богданова Марія Ігорівна	
<i>ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ "ДЖЕЙН ЕЙР"</i>	357
Горурько Дар'я Вячеславівна, Богдан Валерій Володимирович	
<i>ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ МІЖ ЧАСТИНАМИ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ГРІШЕМА «ХЛОПЦІ З БІЛОКСІ»)</i>	359
Дуброва Оксана Володимирівна	
<i>ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН ІНСТРУМЕНТІВ: ПОШУК, АНАЛІЗ, ПІДБІРКА</i>	362
Кізілова Дар'я Олександрівна, Рула Наталія Володимирівна	
<i>ФОТОГРАФІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ІНФОРМУВАННЯ</i>	364
Костромицький Роман Іванович	
<i>СПЕЦИФІКА ВІЗУАЛЬНОЇ НАРРАЦІЇ КІНЕМАТОГРАФА ДЕНІ ВІЛЬНЕВА</i>	366
Кравченко Дмитро Олегович, Рула Наталія Володимирівна	
<i>ВІЗУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ВЛАСНОГО ФУТБОЛЬНОГО ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ</i>	370
Ліпич Вікторія Миколаївна	
<i>ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	372
Макар Ліана Олександрівна, Рула Наталія Володимирівна	
<i>ВІДЕО REELS ЯК МЕТОД ПРОСУВАННЯ І МАРКЕТИНГУ НА ПЛАТФОРМІ INSTAGRAM</i>	374

Мокляк Анна Юріївна, Глазова Світлана Миколаївна	
<i>ЗНИЖЕНА ЛЕКСИКА В МОВОТВОРЧОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТІВ</i>	376
Напрягло Вікторія Олександрівна, Шульженко Анжеліка Сергіївна	
<i>ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО БУКТЮБУ: МОТИВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ТРУДНОЩІ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ БУКТЮБЕРИ</i>	378
Павлик Неля Віленівна, Губа Вікторія Олександрівна	
<i>СОЦІАЛЬНИЙ ДЕЙКСИС В ЕПІСТОЛЯРНМУ ДИСКУРСІ</i>	381
Пугач Єлизавета Сергіївна, Рула Наталія Володимирівна	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКОЇ РИТОРИКИ ПРОМОВ МАРТИНА ЛЮТЕРА КІНГА І ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ</i>	384
Свіца Тятяна Володимирівна	
<i>ПСИХОЛОГІЗМ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ІВАНА БІЛИКА «ЯР»)</i>	387
Юносова Валентина Олександрівна	
<i>ДРУГА ФОРМА ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ</i>	390
ТЕХНІЧНІ НАУКИ	393
Іваненко Руслан Олександрович, Діордіца Ірина Миколаївна	
<i>КОМПЛЕКС ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МІКРОПЕРЕМІЩЕНЬ</i>	393
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА	395
Ванжа Анастасія Олегівна, Тургенєва Анастасія Олександрівна	
<i>СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ</i>	395
Клюй Катерина Сергіївна, Тургенєва Анастасія Олександрівна	
<i>АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ</i>	398
Малярчук Наталя Григорівна	
<i>РАДИ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ НА РІВНІ ГРОМАДИ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)</i>	402
Мацейко Наталія Водолимирівна	
<i>ПРОГРАМА "FIRST AID ARTS": ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МИСТЕЦЬКИХ РЕСУРСІВ</i>	406
Николаєва Валентина Іванівна	
<i>КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ</i> .	409
Петровська Катерина Володимирівна, Орлов Олександр Олександрович	
<i>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ В СИСТЕМІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ</i>	412
Пірус Катерина В'ячеславівна, Тургенєва Анастасія Олександрівна	
<i>ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ</i>	416

Пономарьова Віра Миколаївна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ..... 420

Рубль Наталя Сергіївна, Попова Анастасія Сергіївна

НЕДОЛІКИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ЧЕРЕЗ АЛКО/НАРКО ЗАЛЕЖНІСТЬ БАТЬКІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ..... 422

Служава Наталія Олександрівна, Попова Анастасія Сергіївна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПОВЕРТАЮТЬСЯ В УКРАЇНУ З-ЗА КОРДОНУ..... 426

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ. ЕКОЛОГІЯ

BIOLOGICAL MECHANISMS OF NEURODEGENERATIVE DISEASES: AN INDIVIDUALIZED APPROACH TO PREVENTION

(Kovaleva V. V., PhD student)

Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Introductions. Neurodegenerative diseases are a group of pathologies of the nervous system that result from the gradual and irreversible loss of neuronal function, the main structures of the nervous system, leading to deterioration of the central and peripheral nervous system. These diseases progress over time and can lead to a variety of problems in movement regulation, cognitive impairment, personality changes and other symptoms. The most common examples of this group of diseases are Alzheimer's disease, Parkinson's disease, and multiple sclerosis.

Analysis of research and publications. Analysis of research and publications. Modern healthcare is facing a serious problem of neurodegenerative diseases, as they lead to a gradual deterioration in the patient's cognitive functions and limit their capabilities [1]. Scientists note that around 50 million people worldwide suffer from dementia, and this number is increasing by 10 million every year [3]. In addition, more than 10 million cases of Parkinson's disease and more than 2 million cases of Alzheimer's disease have been diagnosed worldwide [2; 3]. Neurodegeneration is observed in approximately 10% of people worldwide. These figures do not include those who did not have the disease due to limited diagnostic methods. The figures show that these diseases are one of the most widespread medical and social problems facing modern society [3].

The aim of the study: to analyse the biological mechanisms and pathogenesis of neurodegenerative diseases, to characterize an individualised approach to the prevention of these pathologies.

Summary of the main material. Alzheimer's disease is one of the most serious problems in the developed world. This is a progressive neurodegenerative disease that causes the vast majority of cases of age-related dementia and is characterised by a global decline in cognitive function and accumulation of $A\beta$ beta-amyloid proteins and neurofibrillary tangles in the brain [3]. Family history is the second largest risk factor for the disease after age, and a growing understanding of the genetics of Alzheimer's disease is central to understanding the pathogenic mechanisms that lead to the disease. Genetically, Alzheimer's disease is a complex and heterogeneous phenomenon that appears to follow an age dichotomy: rare and penetrant early-onset familial Alzheimer's mutations in various genes are transmitted in an autosomal dominant manner, whereas late-onset Alzheimer's disease.

The identification of specific mutations that manifest themselves has drawn the attention of scientists to certain proteins and pathways that are considered key to the pathogenesis of these diseases. These include mutations in the β -amyloid precursor protein ($A\beta$), which causes Alzheimer's disease; in α -synuclein, which causes Parkinson's disease; or in the microtubule-associated protein progranulin, which causes frontotemporal dementia and parkinsonism. Another feature observed in most common neurodegenerative diseases is the dichotomy between familial (rare) and seemingly non-familial (common) forms. The latter are also often described as "sporadic" or "idiopathic",

although there is growing evidence to suggest that a large proportion of these cases are also significantly influenced by genetic factors. These risk genes are likely to be numerous, exhibit complex patterns of interaction with each other as well as with non-genetic variables, and - unlike classical Mendelian ("simplex") disorders - do not have a simple or single mode of inheritance [1; 2].

The following genetic variants of neurodegenerative diseases are the most studied: PARK1 (a-synuclein) - this protein is considered as a key molecular marker of neuronal pathology and modulation of Parkinsonian neurodegeneration processes); PARK2 (Parkin) - mutations in the Parkin gene are a common cause of early, including juvenile, parkinsonism (up to 50% of familial forms and about 15% of sporadic cases); PARK6 (PINK1) - form of autosomal recessive parkinsonism is responsible for the development of up to 9% of cases of early onset of the disease; PARK7 (DJ-1) is a rare form of autosomal recessive parkinsonism (1-2% of early cases); PARK8 (LRRK2) is a gene associated with an autosomal dominant form of parkinsonism with a penetrance of up to 40%; the LRRK2 gene is of great importance in the development of sporadic cases of primary parkinsonism; GBA gene encodes the lysosomal enzyme glucocerebrosidase. Mutations in this gene can be accompanied by the development of classic Parkinson's disease and dementia with Lewy bodies [3]. Other cases are sporadic and have a multifactorial nature.

To date, there is no effective therapy for Parkinson's disease. Although Parkinson's disease exhibits high clinical and pathological heterogeneity, patients can rely on specific medications to control a wide range of symptoms, including bradykinesia, rigidity and resting tremor [3]. Most drugs used to treat Parkinson's disease essentially work by enhancing dopaminergic neurotransmission. Dopaminergic medications are usually prescribed to reduce motor fluctuations in subjects.

Scientists note that numerous clinical trials of drugs with immunomodulatory effects are being conducted, as there is evidence that neurodegenerative processes trigger a pathological immune response[1; 2]. Studies have shown that elderly people taking NSAIDs have a lower risk of mortality from cardiovascular disease.

To date, the following are widely used in the prevention and treatment of neurodegenerative diseases: nanosecond pulsed electric field, which helps to boost immunity and restore damaged brain cells; photobiomodulation to stimulate the regeneration of damaged cells. Xenotherapy and hydrogen therapy are used to reduce oxygen metabolism products and under-oxidised products. Inhalation of xenon helps to relieve inflammation and tone the nervous system. Xenon suppresses neuronal hyperactivation, prevents toxicity, can interrupt the process of apoptosis, improves cerebral circulation and oxygen delivery. Scientists emphasise the importance of bioregulatory therapy. This is the use of special drugs aimed at restoring the affected cells of the nervous system. When neurodegenerative diseases occur, prevention and treatment should include ways for the body to regenerate itself. Peptide therapy is a variant of bioregulators for the restoration of nervous system cells, in particular the brain. Peptides, due to their small size, are able to penetrate the cell and stimulate reparative and regulatory processes in it [2; 3].

Conclusions. The study of the biological mechanisms and pathogenesis of neurodegenerative diseases demonstrates the importance of an individualised approach to their prevention and treatment.

Neurodegenerative diseases, such as Alzheimer's and Parkinson's, have a complex biological nature, and it is therefore important to understand their pathogenesis in order

to develop effective methods of prevention and treatment. An individualised approach to the prevention of neurodegenerative diseases takes into account the unique biological characteristics of each person, which allows us to select the best strategies to prevent their development. Research into the biological mechanisms of neurodegenerative disease pathogenesis opens up new opportunities for personalised care aimed at early detection and effective prevention of these diseases.

Further research in this area will help to expand our knowledge of the biological processes underlying neurodegenerative diseases and contribute to the development of innovative methods of prevention and treatment.

REFERENCES

1. Лук'янець О. О. Хвороба Альцгеймера: сучасні гіпотези патогенезу, перспективи розроблення новітніх методів ранньої діагностики та лікування. Вісн. НАН України. 2021. № 4. С. 22–28.
2. Кметь О. Г. Дослідження особливостей впливу карбацетаму на стан мітохондрій головного мозку за умов скополамін-індукованої хвороби Альцгеймера. Матеріали науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю "Галицькі читання" (29-30 жовтня 2020, Тернопіль). С. 54.
3. Kmet O., Filipets N., Kmet T., Andriychuk N., Vlasova K., Tymkul D. Experimental evaluation of Enalapril effect on protein oxidative modification, proteolytic processes and cerebral morphological changes in rats with type 2 diabetes mellitus. Pol. Merkur. Lekarski. 2021. XLIX (290). P. 138–143.

ПРОЄКТУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ МІСТ

(Калюжна Н. І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Радомська М. М., кандидатка технічних наук, доцентка)
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Сучасні міста характеризуються широким спектром типових екологічних проблем, які не залежать від їх географічного розташування. До найактуальніших з них належать декілька факторів:

1. Забруднення довкілля – через високу щільність населення та транспорту виникає забруднення повітря, води та ґрунту

2. Нестача зелених зон та якісних умов для відпочинку призводить до соціальної нерівності та негативно впливає на здоров'я населення.

3. Нестача соціальної інфраструктури та транспортні проблеми ускладнюють пересування містом та збільшують необхідну кількість пересування містом, що збільшує забруднення довкілля та знижує якість життя людей.

4. Зростання чисельності міського населення призводить до надмірного навантаження на комунальну інфраструктуру міста, зокрема загострює проблеми поводження з відходами та забезпечення якісною водою.

5. Зростають проблеми пов'язані з впливом кліматичних змін на екосистему міста та відповідні ризики для життя населення, що вимагає розробки та впровадження планів адаптації до кліматичних викликів.

Одним з дієвих комплексних заходів, що дозволяє вирішувати або пом'якшувати екологічні проблеми міста є розширення зелених насаджень. Але в населених пунктах площі, які можна виділити для озеленення, є дуже обмеженими. За таких умов доцільним є розвиток альтернативного озеленення. Існує два основних види альтернативного озеленення міст – вертикальне і горизонтальне озеленення міст.

Вертикальне озеленення – вид благоустрою території, при якому озеленення розміщується на стінах будинків та спеціальних вертикальних спорудах. В свою чергу, при горизонтальному озелененні за основу беруть, перш за все, дахи будинків. Основними функціями альтернативного озеленення є покращення якості повітря та зменшення міського острова тепла, а у деяких випадках і створення умов для рекреації [1].

Горизонтальне та вертикальне озеленення мають свої переваги та недоліки, до останніх належить висока вартість створення таких об'єктів та трудомісткий догляд за створеними насадженнями, яким притаманний низький рівень саморегуляції [2].

При виборі об'єктів для озеленення слід орієнтуватись на максимально великі площі горизонтальних поверхонь, адже у цьому випадку складність виконання та догляду будуть порівняно невисокими, а різноманітність та біомаса створеного штучного угруповання будуть значними.

Враховуючи дані обмеження було обрано ряд локацій у Солом'янському районі міста Києва:

- 1) Дах торговельного центру «Аркадія» (вулиця Борщагівська 154а)
- 2) Дах торговельного центру «Україна» (площа Перемоги, 3)
- 3) Дах Будинку Архітектора (вулиця Бориса Грінченка, 7).
- 4) Дах та фасади готелю «Україна» (вулиця Інститутська, 4).

5) Дах житлового будинку по вулиці Миколи Голего, 7А

Усі названі об'єкти відповідають основним вимогам: мають площу більше 500 м², не затінюються сусідніми об'єктами і розташовуються на ділянках, де кількість зелених зон мінімальна, а джерела забруднення атмосферного повітря (транспорт) є численними.

Створення таких об'єктів дозволить зменшити нагрівання дахів і теплове забруднення, кількість твердих частинок у повітрі та потребу у кондиціонуванні. З іншого боку, підвищиться вміст кисню у повітрі, що сприятиме нейтралізації частини забруднення, а біомаса забезпечить регулювання вологості повітря та поверхневого стоку. Побічними позитивними ефектами є підвищення енергоефективності даних будівель та візуальної картини міста. Враховуючи ці чинники, така ініціатива може мати позитивний вплив на якість життя і добробут цього району, оскільки знижує ризики для здоров'я, підвищує психологічний комфорт та створює умови для відпочинку та рекреації.

Для ефективною реалізації такого проєкту необхідно звернути увагу на ретельний вибір рослин для зеленої зони на даху та враховувати деякі фактори, такі як доступне освітлення та вологість. Важливо також при виборі зважати на очікувані кліматичні зміни та ймовірні різкі перепади метеорологічних параметрів, що вимагає зробити вибір на користь стійких рослин з широким діапазоном толерантності.

Разом з цим, необхідно створити достатній рівень різноманітності видів, щоб забезпечити функціональність штучно створених угруповань та надання ними всього спектру екосистемних послуг. Звичайно, штучні екосистеми з невисоким рівнем саморегуляції не здатні надавати увесь комплекс таких послуг, що знижує економічну ефективність цих проєктів.

Висновки: Запровадження вертикального озеленення та садів на дахах будівель може ефективно збільшити присутність живої природи у місті. Це не тільки створює привабливий зовнішній вигляд, але і забезпечує високу якість повітря, контроль вологи та теплового режиму у місті. Використання технологій для управління розумними зрошувальними системами та захисту зелених насаджень не тільки допомагає зменшити споживання води та енергії, але й забезпечує ефективний розвиток ландшафтних територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Shafique M., Kim R., & Rafiq M. Green roof benefits, opportunities and challenges—A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2018. 90. P. 757–773.
2. Manso M., Teotónio I., Silva C. M., & Cruz C. O. Green roof and green wall benefits and costs: A review of the quantitative evidence. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2021. 135. P. 110111.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКА

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

(Вакуленко А. Є., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костенко Г. П., кандидатка економічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Домогосподарства є важливою складовою економічної системи будь-якої країни. Домогосподарства відіграють важливу роль у забезпеченні життєдіяльності людей та сприянні економічному зростанню і розвитку. У сучасних умовах глобалізації та динамічних економічних і політичних змін зростає потреба у вивченні та розумінні факторів, що впливають на формування домогосподарств.

Питання формування фінансових ресурсів домогосподарств вивчали як зарубіжні, так вітчизняні науковці, серед яких: Р. Холл, М. Фрідман, Ф. Модільяні, Д. Тобін, Р. Шиллер О. М. Загородній, Н. М. Коваленко, В. М. Фурман та інші. Проте залишаються невирішеними проблеми формування фінансових ресурсів домогосподарств в умовах невизначеності.

Метою проведеного дослідження є дослідження теоретичних аспектів формування фінансів домогосподарств та формування шляхів їх поліпшення у сучасних умовах.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів домогосподарств виступає заробітна плата як винагорода за працю членів домогосподарства; дохід отриманий від ведення власного бізнесу; соціальні трансферти у вигляді державної допомоги, пенсій, стипендій й допомоги по безробіттю; допомога від інших домогосподарств (допомога від родичів та друзів) [1].

Використання фінансових ресурсів домогосподарств розглядається як витрати домогосподарств, що передбачає загальну суму коштів, витрачених членами домогосподарства на товари та послуги протягом певного періоду.

Серед основних напрямків використання фінансових ресурсів домогосподарств є витрати на споживання (придбання товарів та послуг, необхідних для життя членів домогосподарства); обов'язкові платежі до державного бюджету; заощадження (частина доходу, яка не використовується на споживання, а відкладається на майбутні потреби); на придбання активів з потенціалом отримання доходу в майбутньому.

Фактори, що впливають на формування домогосподарств, є такі: економічні (рівень економічного розвитку країни, стан ринку праці, інфляція), соціальні (рівень життя, демографічна ситуація, державна соціальна політика), демографічні (вік членів домогосподарства, освіта, сімейний стан, кількість дітей), особистісні (рівень доходів членів домогосподарства, схильність до ризику, особисті цінності) [2].

Досліджуючи теоретичні засади формування фінансів домогосподарств, виявлено ряд теоретичних концепцій, які пояснюють поведінку домогосподарств на фінансових ринках. Зокрема, такі як: теорія життєвого циклу (Модільяні та Брумберг, 1954), згідно з якою, домогосподарства прагнуть підтримувати постійний рівень споживання протягом усього свого життя; теорія постійного доходу (Фрідман, 1957), відповідно до якої домогосподарства прагнуть підтримувати постійний рівень споживання незалежно від тимчасових коливань

доходу, що відбувається рахунок можливості фінансування своїх витрат з різних джерел [3].

Отже, формування фінансових ресурсів домогосподарств є складним процесом, на який впливають різноманітні фактори. Вивчення теоретичних засад дозволяють краще зрозуміти цей процес та розробити рекомендації щодо його вдосконалення. Серед напрямків управління процесом формування й використання фінансовими ресурсами домогосподарств слід виділити бюджетування. Саме створення бюджетів дозволяють відстежувати доходи і витрати, планувати свої витрати, досягати фінансових цілей, створювати резервний фонд на випадок непередбачуваних витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансові ресурси домогосподарств – запорука сталої фінансової системи України. *Економіка, фінанси, право*. 2022. Вип. 5/1. URL: [https://doi.org/10.37634/efp.2022.5\(1\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2022.5(1).2).
2. Ситник Н., Нурієва В. Бюджет домогосподарства як інструмент управління фінансами: особливості формування в умовах змін. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 72. С. 158-164. URL: <https://doi.org/10.32782/infrastructure72-28>.
3. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення : монографія ; за заг. ред. Пшика Б.І. Львів: СПОЛОМ, 2021. 273 с.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ДЕСТАНАЦІЙ

(Гогунська О. А. здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Захарченко П. В. доктор економічних наук, професор)

Бердянський державний педагогічний університет м. Запоріжжя, Україна

Державне регулювання розвитку приморських дестанацій вимагає комплексного підходу і врахування різноманітних аспектів, таких як екологія, економіка, туризм, безпека тощо. Ось декілька ключових напрямків, які можуть бути включені в таке регулювання:

- Екологічні стандарти та заходи: Для збереження морського середовища та його екосистем потрібні ефективні екологічні стандарти, контроль за викидами забруднюючих речовин, забезпечення відновлення природних ресурсів та інші заходи.

- Економічний розвиток: створення сприятливих умов для розвитку приморських територій через інвестиції в інфраструктуру, торгівлю, розвиток туризму тощо. Також можуть бути встановлені фіскальні стимули або пільги для приваблення бізнесу та інвесторів.

- Туризм та рекреація: забезпечення безпеки та комфорту для туристів, розвиток туристичної інфраструктури, підтримка культурних заходів та подій, які приваблюють відвідувачів.

- Безпека і оборона: забезпечення безпеки на морі та на приморських територіях, включаючи контроль за морською границею, протидію незаконній міграції, боротьбу з контрабандою та іншими загрозами.

- Управління природними ресурсами: раціональне використання морських ресурсів, включаючи рибальство та морське сільське господарство, з метою збереження біорізноманіття та сталого розвитку.

- Міжнародне співробітництво: врахування міжнародних стандартів та конвенцій з приморських питань, співпраця з іншими країнами та організаціями для розв'язання спільних проблем.

Ці напрямки можуть бути реалізовані через прийняття відповідного законодавства, розробку стратегій розвитку та імплементацію конкретних програм і проектів. Важливо забезпечити баланс між економічними і соціальними інтересами та захистом природних ресурсів для досягнення сталого розвитку приморських ділянок. [1, с. 248].

Державне регулювання розвитку приморських курортів базується на використанні кращого міжнародного досвіду та національних особливостей кожної країни. Ось деякі загальні принципи та приклади міжнародного досвіду:

1. Стратегічне планування і регулювання: багато країн використовують стратегічне планування для розвитку приморських курортів. Наприклад, в Іспанії існує планування туристичних коридорів, яке визначає розвиток курортів і контролює будівництво для збереження природних і культурних цінностей.

2. Регулювання інфраструктури: у багатьох країнах, таких як Франція і Італія, існують строгі правила щодо розвитку інфраструктури на приморських курортах, щоб зберегти природне середовище та забезпечити безпеку.

3. Стимулювання інвестицій: деякі країни надають інвестиційні стимули для розвитку приморських курортів, такі як податкові пільги або фінансова підтримка

для реконструкції інфраструктури. Наприклад, у Таїланді існують програми фінансової підтримки для готельних груп.

4. Стале управління: багато країн визначають стратегії сталого розвитку для приморських курортів, зокрема враховуючи екологічні, соціальні та економічні аспекти. Наприклад, Мальдіви активно працюють над захистом коралових рифів та екосистем.

5. Маркетинг та реклама: багато країн інвестують у маркетингові кампанії для приморських курортів з метою приваблення туристів. Наприклад, Туреччина та Єгипет часто використовують масштабні рекламні кампанії для залучення туристів з усього світу.

6. Розвиток послуг: важливо забезпечити розвиток різноманітних туристичних послуг на приморських курортах, включаючи спортивні види відпочинку, культурні заходи, гастрономічні пропозиції та інші. Наприклад, Карибські острови відомі своїми водними видами спорту, а Італія - своєю кухнею.

Ці принципи та підходи можуть бути адаптовані та впроваджені у кожній конкретній країні в залежності від її потреб та можливостей.

Специфіка соціально-економічних та політичних умов розвитку країн світу пояснюють різноманітні підходи до державного регулювання розвитку туристичної діяльності, зокрема: політична та економічна стабільність країн, роль туризму у формуванні державного бюджету країни, рівень туристичної привабливості для туристів (наявність та стан історико-культурних пам'яток, унікальних природних ресурсів та ін.). Так, нині дослідниками виділяється чотири моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності.

Перша модель представляє собою відсутність централізованого органу – центральної туристичної адміністрації, а усі питання вирішуються на принципах ринкової «самоорганізації». Дана модель використовується у тому випадку, коли суб'єкти туристичної діяльності здатні вирішувати проблеми самостійно, або коли туристична індустрія для національної економіки великої ролі не відіграє. Представником цієї моделі є США.

Друга модель передбачає наявність міністерства, як сильного та авторитетного центрального органу, який здійснює контроль над усіма туристичними підприємствами країни. Інструментарієм державного управління є: фінансові вкладення, рекламна та маркетингова діяльність, залучення інвестицій в туристичну індустрію, адже країни, де застосовується дана модель управління туристичною діяльністю є небагатими. Представниками даної моделі є країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються, в яких туризм є одним із основних джерел надходжень у бюджет. Це Єгипет, Мексика, Туреччина, характеризуються багатим історичним та природним потенціалом, що має бути підтримано на державному рівні.

Третя модель державного регулювання туристичної діяльності називається «європейською», адже представниками є розвинені європейські держави, а саме: Франція, Іспанія, Велика Британія, Італія, на частину яких, згідно із даними ВТО, припадає близько 1/3 світових туристичних прибутків [2; с. 136]. Питання розвитку туристичної діяльності вирішуються в міністерстві на рівні відповідного галузевого підрозділу, який відповідає за розвиток туризму в країні, а свою діяльність спрямовує у двох напрямках:

- вирішення загальних питань державного регулювання: розробка нормативно-правової бази, координація діяльності регіональної представницької

й виконавчої влади, міжнародне співробітництво на міждержавному рівні, збирання й обробка статистичної інформації;

· координація маркетингової діяльності: участь у виставках і міжнародних об'єднаннях у туристичній сфері, управління туристичними представництвами своєї країни за кордоном та ін. [4, с. 88].

У даній моделі центральне місце займає співробітництво та взаємодія адміністративних органів влади із приватним сектором, що в результаті спричиняє появу змішаних за формою власності інститутів у туристичній сфері - державно-приватного партнерства, що найбільш вдало реалізовано в Італії, Фінляндії, Великій Британії. [3, с. 117]

Світова практика виділяє ще четверту модель державного регулювання розвитку туристичної діяльності (змішану), що передбачає створення комбінованого міністерства, яке охоплює разом із туристичною діяльністю ще й інші суміжні галузі. Характерними ознаками четвертої моделі державного регулювання є визначення туристичної галузі пріоритетною для країни, чіткий розподіл повноважень між центральною та регіональними туристичними адміністраціями. Представником такої моделі може бути організація туристичної діяльності в Індії та Малайзії.

Основною проблемою, що стримує процеси розвитку сфери туризму України, є недостатній рівень її фінансування і підтримки з боку держави. Саме тому мають бути розроблені прозорі механізми створення спеціалізованих цільових фондів, що можуть бути використані з метою фінансування сфери туризму за рахунок субсидування окремих суб'єктів. Їх формування має відбуватися за рахунок створення сприятливих умов для залучення коштів господарюючих суб'єктів туристичної сфери, а також інвестицій, як в межах країни, так і з-за кордону. В економічному напрямі повинна здійснюватися активна підтримка і створення спеціальних умов функціонування для учасників ринку, що займаються розробкою сучасних технологій використання національного туристично-рекреаційного потенціалу з метою пропозиції туристам нових видів послуг. Це стосується забезпечення доступу до термальних вод, лікувальних грязей, джерел мінеральних вод, що забезпечить розширення асортименту туристичних послуг, диверсифікації туристичної діяльності, подовження туристичного сезону. [5, с. 277].

Висновки. Таким чином, світова практика виділяє чотири моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності. Першій моделі притаманний принцип саморегулювання, друга модель характеризується наявністю централізованого органу управління в державі, де туризм є основним джерелом надходження в бюджети країн; третя модель ґрунтується на взаємодії державного і приватного партнерства, що є досить актуальним для України; четверта модель характеризується поєднанням елементів другої та третьої моделей - наявність централізованого органу управління галуззю, визнання туристичної діяльності як пріоритетної галузі для країни. Розгляд моделей державного регулювання розвитку туристичної діяльності в країнах-лідерах свідчить про те, що окремі елементи механізмів державного регулювання доцільно використовувати в розвитку туристичної галузі України з урахуванням її історико-культурного та природного потенціалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко М. Г., Ткаченко Т. І., Мельниченко С. В., й ін.; за заг. ред. Мазаракі А. А.. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія. Київ, 2010. 596 с. С. 248.
2. Кравчук І. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний досвід та перспективи впровадження. *Вісник Львівського національного університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2008. Вип. 24. С. 134–141
3. Мальська М.П., Пандяк І.Г., Занько Ю.С. Організація готельного обслуговування. Київ: Знання, 2011. 366 с.
4. Папирян Г. А. Міжнародні економічні відносини. *Економіка туризму*. 2000. С 208.
5. Чкан А. С. Державне регулювання сфери туризму в Україні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. *Економічні науки*. No 2(18). Том 3. Мелітополь. 2012. С. 276–290: URL: <https://infotour.in.ua/chkan.htm>. (дата звернення: 28.03.2023).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМИ ДЕРЖАВНИМИ ЗАПОЗИЧЕННЯМИ

(Дудкіна М. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костенко Г. П., кандидатка економічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Управління зовнішніми державними запозиченнями є ключовим аспектом фінансової стратегії будь-якої країни, оскільки воно впливає на економічну стабільність, фінансову незалежність та здатність країни до ефективного функціонування на міжнародній арені. Незважаючи на важливість цього питання, існує недостатнє теоретичне обґрунтування щодо засад управління зовнішніми державними запозиченнями. Відсутність чітких теоретичних концепцій та методологій управління цим процесом ускладнює розробку та реалізацію ефективних стратегій керування борговим навантаженням країни та може призвести до фінансових труднощів та недоліків у функціонуванні економіки в цілому. Тому актуальним є вивчення теоретичних засад управління зовнішніми державними запозиченнями з метою розробки концепцій, які б сприяли ефективному управлінню борговими зобов'язаннями та забезпечували фінансову стійкість та конкурентоспроможність країни на міжнародній арені.

Останнім часом велика увага дослідників приділяється проблемам залучення та ефективного використання зовнішніх запозичень, а також їх впливу на економіку країни. Серед видатних науковців, які внесли значний вклад у цю галузь, можна виокремити Р. Андрусіва, О. Ісаєва, В. Колосова, Н. Слав'юка, Д. Тюпу, М. Флейчук та інших.

Метою проведеного дослідження є узагальнення наукових поглядів щодо механізму управління зовнішніми державними запозиченнями та формування напрямів його удосконалення.

У сучасних умовах економічного розвитку країни, державні запозичення залишаються ключовим елементом боргової політики. Вони виступають важливим інструментом для формування державної заборгованості та сприяють ефективній реалізації зовнішньоекономічних відносин. На сучасному етапі, неможливо уникнути залучення фінансових ресурсів через боргові зобов'язання, оскільки вони дозволяють прискорити економічний розвиток, виконати короткострокові та довгострокові зобов'язання та забезпечити стабільність економічного циклу.

Найбільш точно визначення трактує Н. Г. Слав'юк як «зовнішні державні запозичення – процес залучення фінансових ресурсів від іноземних фізичних та юридичних осіб, урядів країн та міжнародних організацій, який призводить до виникнення зовнішнього державного боргу» [1, с. 10]. Слід відмітити, що державне зовнішнє запозичення – це економічні відносини, що виникають при залученні ресурсів (у грошовій чи фінансовій формі) від резидентів іншої країни з метою забезпечення виконання країною власних обов'язків. Для того, щоб сформувавши теоретичне підґрунтя зовнішніх державних запозичень, необхідно сформувавши уявлення про їх основні форми. Форма державних зовнішніх запозичень – це спосіб опису об'єкта або явища, який показує особливості його функціонування. У широкому чи вузькому розумінні механізми державних зовнішніх запозичень включають джерела, суб'єкти, процеси запозичення, національне та міжнародне регулювання, використання, обслуговування, погашення та (в окремих випадках) реструктуризацію (рис. 1).

Рис. 1 Механізм здійснення державних зовнішніх запозичень

Розуміння впливу зовнішніх державних запозичень на конкурентоспроможність економіки країни має як позитивні, так і негативні аспекти (табл. 1). Важливо враховувати, що державні запозичення можуть впливати на конкурентоспроможність економіки як безпосередньо, так і через опосередковані механізми.

Таблиця 1

Вплив зовнішніх державних запозичень на розвиток національної економіки

Позитивний вплив	Негативний вплив
Залучення зовнішніх державних запозичень може сприяти додатковому залученню фінансових ресурсів в країну та примножити ресурси для її економічного розвитку.	Збільшення зобов'язань країни перед міжнародними кредиторами може призвести до утворення зовнішнього державного боргу, що в свою чергу породжує проблеми з його обслуговуванням.
Сприяють покращенню економічної ситуації та надають можливість країні владнати внутрішні кризові ситуації і запобігти впливу зовнішніх світових економічних явищ.	Поява диспропорцій у відтворенні суспільного продукту, оскільки розвиваються прибуткові галузі, тоді як розвиток тих галузей, до яких іноземний кредит не залучається, затримується.

Сприяють досягненню фінансової стабільності, забезпеченню збалансованого бюджету та створенню передумов для подальшого економічного зростання.	Мобілізація значних фінансових ресурсів для виплати боргу часто перевищує потенційні можливості країни-позичальника, що призводить до посилення податкового навантаження під час обслуговування зовнішнього державного боргу.
Сприяють розв'язанню проблем ринкового реформування, включаючи реструктуризацію національного господарства, модернізацію технологічного базису підприємств, розвиток експортного потенціалу та насичення внутрішнього ринку товарами народного споживання.	Використання запозичень виключно для погашення дефіциту державного бюджету, фінансування поточних видатків та обслуговування раніше накопичених боргів може призвести до підризу стабільності валютної і банківської систем, розбалансування системи державних фінансів та виникнення боргової кризи.

Основний законодавчий акт, який стосується здійснення зовнішніх державних запозичень, це Бюджетний Кодекс України. У цьому нормативно-правовому акті закріплено основне призначення залучення зовнішніх запозичень – покриття дефіциту державного бюджету та рефінансування державного боргу [2].

Органи держави, що відповідають за здійснення державних зовнішніх запозичень, представлені Кабінетом Міністрів України через Міністерство фінансів України. Міністерство фінансів визначає основні умови для здійснення державних зовнішніх запозичень, включаючи умови договорів з іноземними партнерами.

Щодо місцевих державних зовнішніх запозичень, то їх можуть здійснювати лише міські ради міст, чисельність населення яких перевищує 300 тис. жителів на момент прийняття відповідного рішення. Правила щодо місцевих державних зовнішніх запозичень закріплені в статті 74 Бюджетного кодексу України [2].

Для вирішення проблем, пов'язаних із державним боргом, Кабінет Міністрів України затвердив Середньострокову стратегію управління державним боргом на період 2024–2026 років [3]. Ця стратегія впроваджується в умовах повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося у 2022 році.

Серед ключових заходів, передбачених для вирішення завдань Стратегії управління державним боргом, варто відзначити наступні:

- збільшення частки державного боргу в національній валюті;
- залучення іноземних інвесторів до інвестування у гривневі ОВДП;
- продовження середнього терміну погашення державних цінних паперів та забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу;
- впровадження активного управління державним боргом є стратегічним кроком для зменшення пікових фінансових тягарів на бюджет та активізації попиту на державні цінні папери;
- проведення роботи із забезпечення повноцінного доступу України на міжнародний ринок капіталу;

- подальше вдосконалення політики управління державним боргом шляхом створення та ефективного функціонування Агентства з управління державним боргом із використанням найкращих світових практик;
- збільшення довгострокового пільгового фінансування шляхом розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями [3].

За результатами проведеного дослідження можна дійти висновків, що сучасна система державного запозичення вимагає комплексного підходу та реалізації цілого ряду заходів для створення сприятливих передумов залучення фінансових ресурсів. Цей процес включає в себе оптимізацію структури та рівноваги державної заборгованості, цільове використання запозичень, ефективну оплату відсотків за користування кредитними коштами та взагалі управління державним боргом. Для здійснення управління державними запозиченнями використовують широкий спектр спеціальних інструментів та методів. Першими кроками у вирішенні питань, пов'язаних із зовнішніми державними запозиченнями, стало ухвалення Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2024-2026 роки та прийняття Постанови Кабінету Міністрів України щодо утворення Агентства з управління державним боргом України. Ці кроки спрямовані на впровадження ефективних механізмів та стратегій для оптимального вирішення проблеми управління державними запозиченнями в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слав'юк Н. Р. Зовнішні державні запозичення та економічний розвиток країни : монографія. Київ: НаУКМА, 2019. 172 с.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст.572. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення: 28.02.2024).
3. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2023 р. № 1117. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-serednostrokovoi-stratehii-upravlinnia-derzhavnym-borhom-na-20242026-roky-1117-271023>. (дата звернення: 28.02.2024).

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

(Дудукалова О. С., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасних умовах розвитку світової економіки безумовно важливим аспектом є стійкість банківської системи. Фінансова стійкість банку – це його здатність витримувати економічні труднощі і забезпечувати неперервну платоспроможність. Це означає, що банк може виконувати свої фінансові зобов'язання перед клієнтами та іншими контрагентами, навіть у випадку негативних змін в економіці загалом. Фінансова стійкість банку зазвичай оцінюється на основі різноманітних показників, таких як капіталізація, ліквідність, рентабельність та якість активів. Вона є важливою для забезпечення довгострокової стабільності та довіри до банку з боку його клієнтів і інших зацікавлених сторін.

Вивченню питання ефективного функціонування банківської системи та забезпечення банківської стійкості присвячені дослідження О. Дзюблюка, В. Корнівської, С. Кузнецової, В. Пилипенка, Т. Раєвської, Т. Савченка, Н. Ситника, Н. Шпаковської

Існує кілька механізмів, які можуть бути використані для підвищення фінансової стійкості банків. Зокрема, виділимо наступні:

1. збільшення капіталу, тобто більш високий рівень капіталу у банку дозволяє йому легше витримувати кризові ситуації і зменшує його вразливість до фінансових ризиків;
2. покращення управління ризиками допомагає банкам ідентифікувати, оцінювати та контролювати ризики, з якими вони стикаються. Це включає в себе управління кредитним ризиком, ринковим ризиком, ризиком ліквідності та іншими видами ризиків;
3. зміцнення ліквідності – забезпечення належного рівня ліквідності дозволяє банку вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Це може включати диверсифікацію джерел фінансування, збільшення запасів ліквідних активів та розробку планів управління кризовими ситуаціями;
4. покращення якості активів. Банки можуть зменшити свою вразливість до фінансових ризиків, вибираючи високоякісні активи та відмовляючись від надмірно ризикованих активів;
5. моніторинг і регулювання. Регулятори можуть встановлювати правила та стандарти, які змушують банки дотримуватися певних нормативів фінансової стійкості. Це може включати проведення стрес-тестів, моніторинг фінансових показників та вживання заходів з реагування на ризики. Ці механізми можуть використовуватися окремо або в комбінації для забезпечення фінансової стійкості банків і зменшення ризиків для фінансової системи в цілому.

Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS) були розроблені Базельські угоди, які є одними з найбільш важливих регулятивних стандартів. Ці угоди встановлюють міжнародні стандарти для банківського капіталу, призначені для забезпечення фінансової стійкості та зменшення ризиків у банківській системі. Основні версії Базельських угод включають Базель I, впроваджені у 1988 році, Базель II – у 2004 році, та Базель III – у 2010 році. Також в таких угодах встановлено

мінімальні вимоги до капіталу, що має бути у банків, також розроблено методику оцінки ризиків, що допомагає банкам ефективно управляти своїми активами та підвищувати стійкість до потенційних фінансових криз. Комітет регулярно оновлює свої стандарти, враховуючи зміни в глобальній економіці та фінансовій сфері, що сприяє адаптації банківського сектору до нових викликів і ризиків.

Базель III – це міжнародний стандарт фінансового регулювання, розроблений Комітетом з банківського нагляду Банківської міжнародної асоціації. Він був впроваджений з метою посилення стійкості банківської системи та зменшення ймовірності фінансових криз.

Основні принципи Базеля III включають в себе збільшення капіталовкладень, зміцнення вимог до ліквідності та покращення якості капіталу банків. Базель III був впроваджений поетапно, з великими етапами реалізації в 2013 та 2019 роках.

Впровадження реформ Базеля III є ключовим механізмом для забезпечення стійкості банків та фінансової системи загалом. Цей стандарт має запобігти майбутнім кризам і забезпечити більш безпечне та стабільне фінансове середовище для розвитку реальної економіки.

Однак, аналіз стану впровадження стандартів Базель III в окремих країнах відображає різні підходи до регулювання фінансового сектору та управління ризиками. Зокрема, ЄС і США обирають різні шляхи для адаптації цих стандартів до своїх національних умов і потреб.

У ЄС вирішили транспонувати Базель III дуже широко і включити перехідні положення для врахування особливостей європейського ринку, при цьому зберігши пруденційні правила для значної кількості кредитних установ. Натомість, США обмежили застосування міжнародних стандартів до меншої кількості банків і відхиляються від деяких аспектів Базельських стандартів, таких як вимоги до капіталу для ринкового ризику. Ці різні підходи можуть відображати внутрішні розбіжності у фінансовій системі, рівні ризику та політичні пріоритети кожної країни. Однак, незважаючи на це, міжнародна співпраця і взаємодія залишаються ключовими для забезпечення стабільності та надійності глобальної банківської системи [1; 2].

Таким чином, глобальний характер фінансової системи підкреслює важливість міжнародного співробітництва та узгодження дій у сфері регулювання та нагляду. Нові виклики та зміни в банківській діяльності вимагають постійного оновлення стандартів і підходів до регулювання. Базель III спрямований на зміцнення стабільності на міжнародному фінансовому ринку, допомагає підвищувати стійкість банків до економічних шоків і сприяє ефективному протистоянню майбутнім фінансовим кризам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berrigan J. Basel III in the European Union. International banker. 2023. URL: <https://internationalbanker.com/banking/basel-iii-in-the-european-union/>. (дата звернення 20.03.2024).
2. Report on the 2023 banking turmoil. Bank for International Settlements (BIS). Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). 2023. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d555.htm>. (дата звернення 18.03.2024).

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ

(Кодан А. Д., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Дудукалова О. С., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Банківська система є важливою складовою механізмів ринкового та державного регулювання економіки, має вирішальне значення для становлення і підтримки базового рівня довіри у суспільстві в якості передумови для сталого розвитку, включаючи довіру економічних суб'єктів як один до одного, так і до національної валюти і держави. За період незалежності банківська система України постійно стикається з труднощами і ризиками у своїй діяльності. У даний час в умовах воєнного стану банківська система стикається з багатьма перепонами, і в результаті чого загострюється проблема фінансової нестабільності. В даному випадку актуалізується питання про розробку системи управління фінансовою стійкістю для банків на основі визначення принципів, інструментів і методів. Їх реалізація забезпечить ефективне та стабільне функціонування банківського сектора і довгострокове економічне зростання України, а також її інтеграцію в світовий економічний простір без загрози національним інтересам.

Концептуальні основи становлення і розвитку сучасної банківської системи України досліджували у своїх працях Анатолій Гальчинський, Олександр Дзюблюк, Анатолій Єпіфанов, Анатолій Мороз та інші. Проблеми забезпечення стійкості банківської системи, її протиріччя і шляхи їх вирішення знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних вчених Олега Васюренка, Валерія Гейця, Ганни Карчевої, Олександра Кіреєва, Ігоря Лютого, Майї Пуховкіної та інші [2].

Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо побудови системи забезпечення стійкості банківської системи України та розвитку складових механізму її регулювання.

Методологічною базою дослідження виступили загальнонаукові методи (аналізу, синтезу, абстрагування, кількісного та якісного порівняння, узагальнення та систематизації) та спеціальні прийоми і методи дослідження (описово-аналітичний метод, методи групування, графічні методи, кореляційний аналіз та ряди динаміки).

Під фінансовою стійкістю банківської системи розуміють якісну характеристику фінансового стану банківських установ, що відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, а також здатність витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування [1].

Забезпечення фінансової стійкості банків є основою стабільної банківської системи та ключем до успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. У свою чергу надання фінансових ресурсів всім секторам економіки залежить від рівня розвитку банківської системи, потенціалу її ресурсів, надійності та високого рівня платоспроможності. Характеризуючи поточний стан банківської системи України, слід зазначити, що воєнний стан в країні та загальна економічна нестабільність негативно впливають на діяльність банків. Фінансово-економічна криза призводить до значного відтоку коштів з банківської системи і збільшення обсягів проблемних кредитів, що призводить до погіршення ліквідності та

платоспроможності банків, що, в свою чергу, призводить до фінансової нестабільності банківської системи.

До ключових факторів впливу на фінансову стійкість вітчизняного банківського сектора слід віднести політичну та економічну нестабільність, девальвацію національної валюти, зростання недовіри громадян до банків, суперечливість механізму рефінансування банків, подорожчання кредитних ресурсів, низький рівень ризик менеджменту у банківських установах тощо [2].

В Україні регулярна оцінка стабільності банку проводиться з 2018 року, за виключенням 2020 року через пандемію і 2022 року через початок повномасштабної війни. У 2023 році Національний банк України відновив проведення оцінки стійкості, однак війна зумовила багато особливостей цього процесу. Початок оцінки стійкості довелося відкласти, НБУ проводив її самостійно та з меншою кількістю банків для аналізу, а також за більш тривалий термін.

У минулому році 20 банків були оцінені на предмет стійкості. Їх вибір ґрунтувався на трьох критеріях: розмір активів, зважених за кредитним ризиком, депозити населення та кредити населення. У сукупності досліджувані банки володіють більш ніж 90% чистих активів галузі. Цього більш ніж достатньо для оцінки загальної ситуації банківського сектору. Оцінка стійкості включала оцінку якості активів (Asset Quality Review – AQR), верифікацію вартості найбільших об'єктів застави за кредитами, екстраполяцію результатів AQR (за потреби) та розрахунок показників діяльності банку на наступні три роки [3].

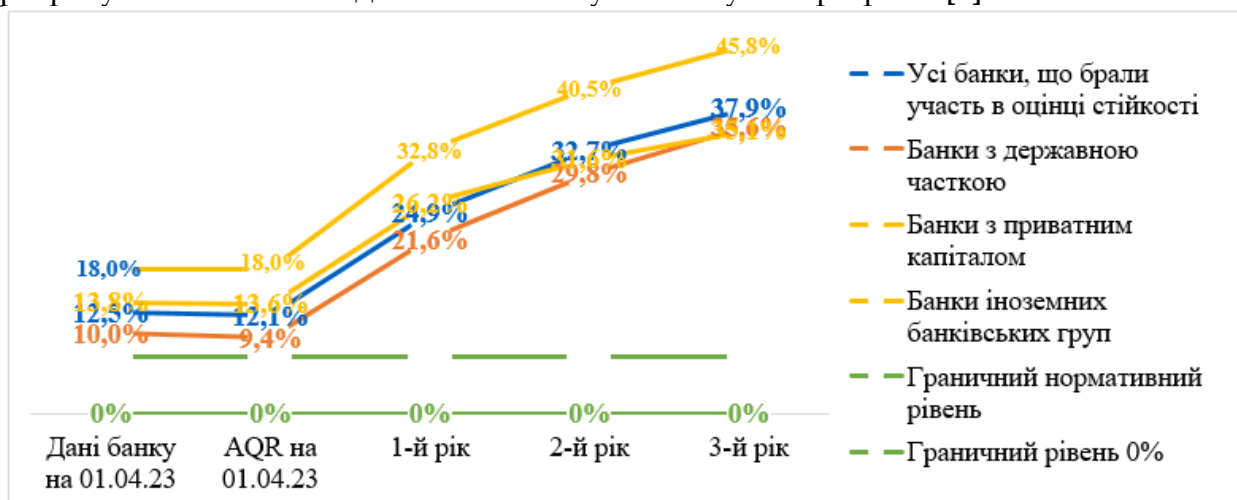

Рис. 1. Середньозважені оцінки нормативу достатності основного капіталу за результатами оцінки стійкості (за групами банків). Джерело: Складено на основі даних НБУ [4]

У AQR перевірено близько 60 боржників – юридичних осіб та 30 боржників – фізичних осіб кожного банку. Унаслідок AQR кредитний ризик, оцінений відповідно до Положення № 3512, було скориговано приблизно на 1%, переважно за кредитами бізнесу. Також було виявлено помилки в оцінці кредитного ризику близько десятої частини клієнтів юридичних осіб, 8% помилок стосувалися невизнання дефолту боржників. Однак на цей усереднений показник значний вплив мають результати чотирьох банків – для них скориговано оцінку за більш ніж 15% боржників у вибірці.

На другому етапі оцінки стійкості було проведено верифікацію вартості заставного майна банків. НБУ надав низку коментарів та зауважень до звітів з оцінки, що були враховані банками та виправлені. Однак це не призвело до

істотного коригування величини кредитного ризику. Екстраполяція результатів AQR на весь кредитний портфель знадобилася для п'яти банків. Екстраполяція призвела до додаткового коригування розміру кредитного ризику на менше ніж 0.5% для всіх банків.

У прогнозованому періоді достатність основного капіталу банків у середньому зросла на 20 в. п. до 38% наприкінці третього року завдяки тому, що більшість фінансових установ залишалися прибутковими. Проте розрахункова рентабельність банків у прогнозі знижувалася. Значною мірою це пояснюється скороченням чистої процентної маржі банків [3].

Провідною причиною виникнення потреби в капіталі для п'яти банків стала їх операційна ефективність, що була значно нижчою за середню для галузі. Майже всі ці банки мали низьку процентну маржу та високе співвідношення операційних витрат та доходів за останні чотири квартали. Суттєвий негативний вплив на капітал декількох банків спричинили розрахункові втрати від кредитного ризику. Цим банкам потрібно щонайменше утримувати капітал на встановленому для них цільовому рівні. Розрахований еквівалент потреби в капіталі решти банків у грудні 2023 року становив близько 10 млрд грн. [3].

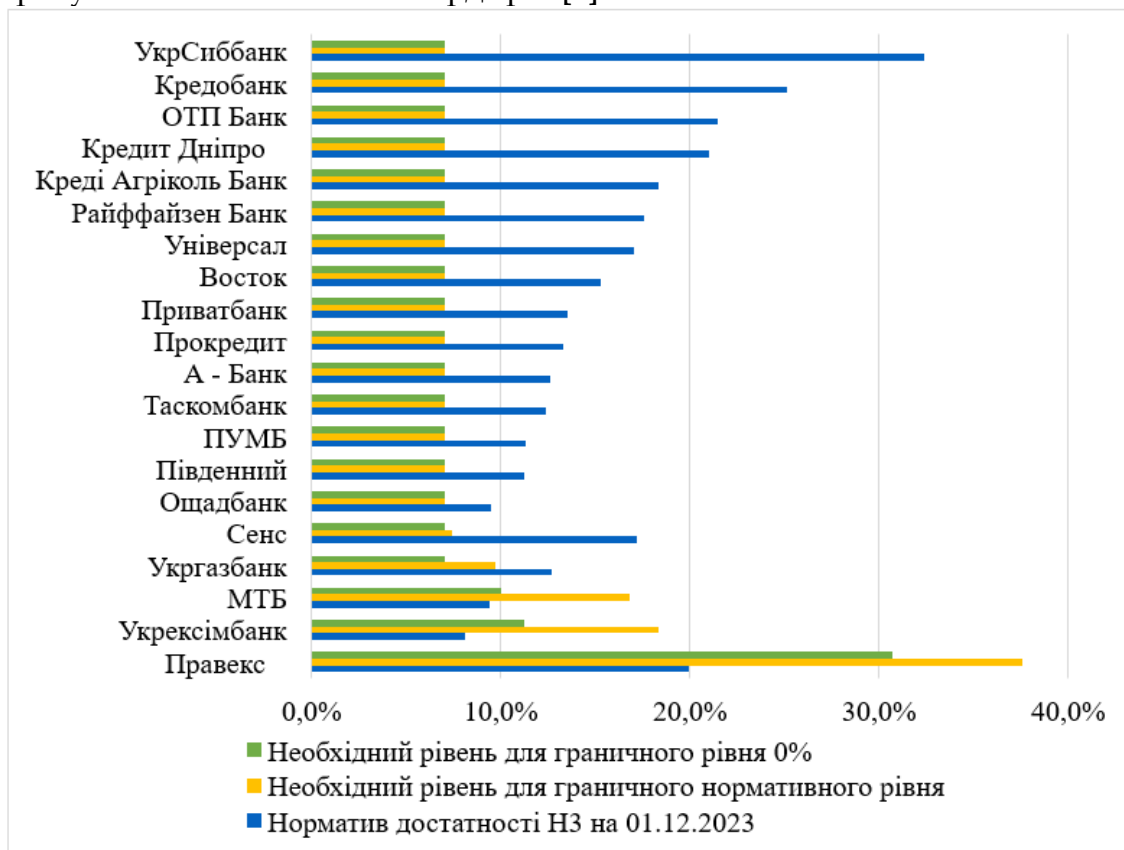

Рис. 2. Необхідні рівні нормативів достатності основного капіталу банків за результатами оцінки стійкості. Джерело: Складено на основі даних НБУ [4]

Ключовими заходами банків у програмах стане реструктуризація балансів та поліпшення операційної ефективності. Такі заходи знизять вразливість фінансових установ до ризиків.

Традиційно третій етап оцінки стійкості – це стрес-тестування банків за базовим та несприятливим сценаріями. У 2023 році несприятливий сценарій не моделювався, адже українські банки проходять через реальну кризу та вже використовують наявний запас капіталу за потреби. Натомість, НБУ провів

розрахунок показників діяльності на найближчі три роки за базовим макроекономічним сценарієм, заснованим виключно на макропрогнозах НБУ.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, можна зробити висновок, що банківська система України зіткнулася з великими ризиками через повномасштабне вторгнення, але фінансова система країни вистояла. Висока процентна маржа і операційна ефективність українських банків заклали міцне підґрунтя для забезпечення можливості оподаткування та збільшення прибутку. Ґрунтуючись на результатах оцінки фінансової стійкості капіталу банків і надійності національних банківських установ, НБУ розробив сценарії на три прогнозованих періоди, однак усі вони характеризуються позитивною динамікою зростання показника. Беручи це до уваги, банківські установи повинні формувати політику розвитку, спираючись на вектор забезпечення фінансової стійкості. Визначення та систематизація факторів впливу на фінансову стійкість нададуть можливість оцінити кількісний вплив цих факторів на діяльність, виявити проблемні місця та вчасно сформувати заходи щодо вирішення наявних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбар Є. С. Фактори впливу на фінансову стійкість банку в умовах нестабільного економічного середовища. *Науковий вісник Ужгородського університету Серія "Економіка"*. 2015. Випуск 1 (45). Т.1 С. 184–187.

2. Зарічна Н. Формалізація тенденцій розвитку та фінансової стійкості банківської системи України в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2024. Вип. 1(48), 214–219. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-30>.

3. Національний банк України. Звіт про оцінку стійкості банків у 2023 році. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Resilience_Assessment_Results_2023.pdf?v=7. (дата звернення: 25.03.2024).

4. Національний банк України. Результати оцінки стійкості банків у 2023 році. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ResAssessment_Bank_Results_2023.xlsx?v=7. (дата звернення: 25.03.2024).

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ДІЙ ПУБЛІЧНОЮ АДМІНІСТРАЦІЄЮ

(Лазор О. Я., доктор наук з державного управління, професор,
Івашківська А. О., здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти)

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Реєстраційні дії в Україні мають велике значення як для держави, так і для громадян та бізнесу, оскільки вони дозволяють встановити правовий статус, ідентифікувати осіб та об'єкти, здійснювати контроль та надавати доступ до різних видів послуг і можливостей. Реєстраційні дії - це процеси або дії, спрямовані на внесення об'єктів або подій до відповідного реєстру чи бази даних з метою їхнього реєстрації, ідентифікації та/або документування. Такі дії включають в себе реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб, реєстрацію власності, фінансових операцій, подій, реєстрацію заяв та подань.

Здійснення реєстраційних дій полягає в забезпеченні ефективного та справедливого функціонування системи реєстрації в публічній адміністрації. Для покращення якості та ефективності системи реєстрації в публічній адміністрації принципи здійснення реєстраційних дій є важливим інструментом. Основні принципи, які керують процесами реєстрації різних об'єктів чи подій у публічній адміністрації визначають, якість та характер реєстраційних дій і їхній вплив на громадян, організації та суспільство загалом. Ці принципи є основою для покращення реєстраційних процедур та забезпечення їхньої відповідності потребам суспільства і сучасним стандартам управління.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» державна реєстрація базується на таких принципах: обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно цим Законом; державної реєстрації за заявницьким принципом; єдності методології державної реєстрації; об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та відповідно до цього Закону; відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру [4].

Проте, на нашу думку, процес здійснення реєстраційних дій органами публічного управління здійснюється за допомогою й інших, не менш важливих принципів.

Принципи здійснення реєстраційних дій публічною адміністрацією виступають як основа для розроблення та вдосконалення правових норм та політик, пов'язаних із реєстрацією. Вони визначають основні методи та цінності, які повинні визначати процеси реєстрації.

Відповідність реєстраційних процедур встановленим нормам, стандартам та рекомендаціям, що допомагає уникнути конфліктів та непослідовностей в процесі реєстрації гарантується принципом законності, що передбачає дотримання норм закону всіма учасниками процесу реєстрації на всіх стадіях.

Забезпечення доступності та чіткості інформації про вимоги до реєстрації, процедури та права і обов'язки учасників займає важливе місце при наданні послуг реєстрації органами публічної адміністрації. Желінський В. М. зазначає, що принцип доступності означає, що держава створила такий механізм зберігання (і в паперовому виді, і в електронному), що дає можливість усім зацікавленим сторонам у будь-який час отримувати інформацію про зареєстровані об'єкти. Цей принцип завжди використовується поряд із принципом відкритості [1, с. 9].

Реєстраційні процедури повинні бути спроектовані таким чином, щоб забезпечити швидке та безперешкодне отримання необхідних документів чи послуг. Це може включати використання онлайн-систем, автоматизацію процесів та мінімізацію адміністративних перешкод. Оптимізація та відкритість процесів реєстрації є метою забезпечення швидкості, повноти та ефективності роботи публічної адміністрації.

Принцип безпеки та конфіденційності стосується забезпечення захисту персональних даних та забезпечення конфіденційності відомостей, зібраних під час реєстрації. Публічна адміністрація повинна приділяти особливу увагу захисту даних, використовуючи сучасні методи шифрування та інші заходи безпеки для захисту інформації від несанкціонованого доступу. Усі суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними, такі як володільці, розпорядники персональних даних і треті особи, зобов'язані забезпечити захист цих даних від випадкової втрати або знищення, від незаконної обробки, в тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних [3].

Смирнова О. О. в своїх дослідженнях визначає, що публічна адміністрація може розробляти програми спрощення, використовувати електронні системи та інші інструменти для зменшення адміністративних тягарів та полегшення процесів реєстрації, використовуючи принцип «єдиного вікна». Державна реєстрація здійснюється шляхом інформаційної взаємодії між органами державної реєстрації та іншими контролюючими органами без участі суб'єкта господарювання [2, с. 115].

Отже, принципи здійснення реєстраційних дій є важливим інструментом для покращення якості та ефективності системи реєстрації в публічній адміністрації. Вони гарантують відповідність реєстраційних процедур встановленим нормам, стандартам та рекомендаціям, що допомагає уникнути конфліктів та непослідовностей в процесі реєстрації, спрямовані на спрощення та оптимізацію реєстраційних процедур для забезпечення зручності та ефективності для всіх учасників. Дотримання принципів здійснення реєстраційних дій допомагає підвищити довіру громадян до системи реєстрації та зробити її більш легітимною та авторитетною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Желінський В. М. Поняття та види спеціальних принципів реєстраційної діяльності Міністерства Юстиції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31(70) № 3. С. 7–12.
2. Смирнова К. В. Нормативно-правовий аспект визначення принципів державної реєстрації суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4, 2017. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/27.pdf. (дата звернення: 26.03.2024).

3. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (дата звернення: 26.03.2024).

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>. (дата звернення: 31.03.2024).

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

(Макаренко Д. С., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костенко Г. П., кандидатка економічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Податкова політика має величезний вплив на економічну динаміку, соціальну рівність та загальний розвиток країни. Раціональна податкова політика може зменшити тіньову економіку шляхом стимулювання легальної діяльності та підвищити прозорість в оподаткуванні. Боротьба з тіньовою економікою є важливим фактором для розвитку країни, особливо в якій основну масу прибутку приносять податки. Тому, актуальність дослідження відображається в контексті сучасних викликів, що стоять перед країною.

Вплив податкової політики на економічну і соціальну стабільність вивчали В. І. Аранчій, А. В. Гречко, Л. О. Мармуль, Н. В. Мельник, О. В. Покатаєва, І. А. Романюк та інші [1; 2].

Метою дослідження є вивчення проблеми впливу податкової політики на економічну і соціальну стабільність країни.

Соціально-економічний розвиток це процес, який спрямований на виявлення соціально-економічних потреб всередині спільноти, і прагне до створення стратегій, які будуть задовольняти та реалізовувати ці потреби у довгостроковій перспективі [2; 3]. Загальна мета полягає в знаходженні шляхів поліпшення рівня життя населення. Соціальна та економічна стабільності прямо пов'язані з податковою політикою. Забезпечити досконалу стабільності в економічному та соціальному планах дуже важко, адже при збільшенні податків росте економічна стабільність та знижується соціальна та навпаки але є ще додаткові фактори такі як ріст тіньової економіки при високих податках та зниження економіки при низьких. Подальший розвиток України як соціально орієнтованої держави визначатиметься рівнем розвитку всіх державних інститутів, зокрема податкової системи. Саме тому державна податкова політика повинна бути узгодженою з пріоритетами соціально-економічного розвитку та забезпечувати достатній обсяг сукупних податкових находжень до бюджетів усіх рівнів.

Соціальна та економічна стабільність в Україні почала відновлюватися навіть під час війни чому свідчить інформація Міністерства фінансів України про виконання державного бюджету за 2023 р. За даними Міністерства фінансів України Державний бюджет України за 2023 рік акумулював 2 672,5 млрд грн, що на 884,8 млрд грн, або на 49,5 відсотка більше ніж у 2022 році [4]. Також відомо, що податок на доходи фізичних осіб приніс на 139,4% більше порівняно з даними до 2022 року, податок на прибуток підприємств приніс на 122,9% більше порівняно з даними до 2022 року що свідчить про відновлення підприємницької діяльності та поліпшення ситуації з тіньовою економікою. Поряд з цим, існує проблема щодо високих податків, про що свідчать різні видання. Наприклад, "The 1841 Foundation" в своєму списку країн з найбільшими податками розмістили Україну на 4 місце. Можна запропонувати зниження ставки податку на прибуток, при цьому збільшити рентні платежі та податки на розкіш. Так само потрібно збільшувати екологічні збори зі шкідливих виробництв. Це б не тільки наповнювало бюджет, а й стимулювало підприємства вкладати кошти в екологічну модернізацію.

Отже, податкова система є базовою складовою економіки країни. Ефективність її провадження значно впливає на поживлення інвестиційного клімату, розвиток підприємництва та можливості соціального забезпечення незахищених верств населення. Тому в сучасних умовах потрібно здійснювати пошук оптимальних інструментів формування податкової політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов О. І. Сучасні чинники та перспективні напрями розвитку національної податкової політики. *Агросвіт*. 2020. № 23. С. 78–82. URL: <http://10.32702/2306&6792.2020.23.78>. (дата звернення: 01.04.2024).
2. Мармуль Л. О., Романюк І. А. Фінансове забезпечення та податкові аспекти розвитку туристичної діяльності в Україні. *Економічний вісник університету*. 2019. Вип. 42. С. 204–210.
3. Жаріков А. Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2021/205.pdf (дата звернення: 01.04.2024).
4. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 р. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582. (дата звернення: 01.04.2024).

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

(Теличко Б. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Маріупольський Державний Університет, м. Київ, Україна

Не можна недооцінювати важливість теми інтеграції України до Європейського Союзу в сучасних умовах, особливо її економічну складову. До переваг інтеграції України до Європейського Союзу належать: збільшення обсягів торгівлі та інвестицій, реформування правоохоронної системи та банківського сектору, відповідність європейським стандартам якості та безпеки продукції. Крім того, інтеграція з Європейським Союзом має велике геополітичне значення, особливо з точки зору військової агресії на території України з боку росії. Подальше поглиблення європейської інтеграції має велике значення для майбутнього розвитку України та її міжнародних економічних відносин у тому числі [1].

Важливою складовою економічної інтеграції є інвестиції та торгівля. Цей аспект є одним із основних напрямів економічної інтеграції України до Європейського Союзу. Підписання угод про вільну торгівлю та інших угод сприятиме збільшенню обсягів торгівлі між Україною та країнами ЄС. Відкриття європейського ринку для українських товарів і послуг дозволить підприємствам розширити експортні можливості та знайти нових партнерів і ринки збуту. Європейські компанії проявляють також інвестиційну зацікавленість до української економіки, яка зможе тілитися у значних потоках європейського капіталу, необхідних для модернізації українських підприємств, розвитку нових технологій і створення робочих місць. Тому розвиток торгових та інвестиційних відносин з Європейським Союзом може стати важливим стимулом для повоєнного відновлення, економічного зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності України [4].

Економічні реформи, які необхідно провести Україні для приєднання до ЄС, охоплюють різні аспекти життя країни та її економіки. Правоохоронна система потребує значних змін для забезпечення правової стабільності, боротьби з корупцією та забезпечення прав людини і громадянина. Це важливо для залучення іноземних інвесторів та підвищення довіри до української економіки. Податкова політика також потребує перегляду та оптимізації для створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій. Зниження податкового тягаря на підприємства та індивідуальних платників може стати стимулом для розвитку підприємництва та залучення іноземних інвестицій. Банківський сектор також потребує реформ для підвищення його стійкості та надійності. Це включає вдосконалення банківського нагляду, зниження кредитної системи та забезпечення фінансової стабільності. Тільки шляхом проведення комплексних реформ в цих інституційних сферах можливо забезпечити модернізацію економіки та підвищення її конкурентоспроможності в контексті європейської інтеграції [2].

Важливою умовою інтеграції України до ЄС, є також проведення економічних реформ. У контексті вступу України до Європейського Союзу не менш важливим є питання стандартизації та якості продукції. Потрібні серйозні зусилля з боку українських виробників і регуляторних інституцій для забезпечення відповідності європейським стандартам якості та безпеки продукції. Це не тільки підвищить задоволеність споживачів на внутрішньому ринку України, а й зробить українські товари та послуги конкурентоспроможними не

тільки на європейському, але й на міжнародному ринках. Зростання довіри європейських споживачів до української продукції може відкрити нові ринки збуту та залучити більше інвестицій [3].

Наступною необхідною передумовою приєднання України до ЄС є розвиток інфраструктури. Модернізація транспортної, енергетичної та інших галузей інфраструктури є ключовим завданням як для повоєнної відбудови економіки країни, так і для ефективної економічної діяльності та інтеграції в європейську інфраструктурну мережу. Це означає відновлення та розширення мережі доріг, підвищення якості надання послуг залізничного транспорту, модернізацію енергетичної системи та розвиток інших об'єктів критичної інфраструктури. Розвиток інфраструктури сприятиме підвищенню економічної ефективності, підвищенню конкурентоспроможності економіки та промисловості та залученню іноземних інвестиційних можливостей [3].

Отже, економічні та політичні виклики, що стоять наразі, перед Україною до свідчать про важливість процесу поглиблення співробітництва з Європейським Союзом для подальшого розвитку країни. Інтеграція до ЄС надає Україні значні можливості для економічного зростання, є ключовим кроком до стабільного та процвітаючого майбутнього але необхідні масштабні реформи в різних сферах економіки, включаючи правоохоронну, податкову та інфраструктуру. Проте ці виклики, слід розглядати, як можливість зміцнення позицій України на міжнародній арені, забезпечення економічної безпеки та покращення якості життя її громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ України до ЄС. URL: <http://surl.li/tiqyq>. (дата звернення: 23.03.2024).
2. Європейська інтеграція України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/yevropeiska-intehratsiia-ukrainy>. (дата звернення: 23.03.2024).
3. Левчук О.В. «Економічні аспекти співробітництва України з країнами Європейського Союзу». URL: <http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/283326/277483> (дата звернення: 23.03.2024).
4. Палагнюк Ю. В. Економічні аспекти інтеграції України до ЄС (у рамках дії угоди про партнерство і співробітництво). URL: https://www.researchgate.net/publication/338952179_Ekonomichni_aspekti_integracii_Ukraini_do_ES_u_ramkah_Ugodi_pro_partnerstvo_i_spivrobitnictvo. (дата звернення: 23.03.2024).
5. Кваша О. С., Синякова А. В. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf. (дата звернення: 23.03.2024).

ІСТОРИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАУКИ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ АРХІВНИХ ПОСЛУГ (СЕРВІСІВ)

**(Бойко В. Ф., кандидатка історичних наук, старша дослідниця,
Романовський Р. В., провідний науковий співробітник
відділу науково-інформаційної та редакційно-видавничої діяльності)
Український науково-дослідний інститут архівної справи та
документознавства, м. Київ, Україна**

Архівні установи України надають послуги (сервіси) фізичним та юридичним особам відповідно до нормативно-правових актів і нормативних документів, що визначають їх перелік, умови та особливості виконання.

Основоположним законодавчим актом, що регулює функціонування архівних установ загалом а також право громадян на доступ до архівних документів, є Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (далі – Закон) [1]. У Законі наведено права користувачів архівних установ і таким чином сформовано підґрунтя для переліку архівних послуг. Зокрема, у статті 20 Закону встановлено, що користувачі документами НАФ, що належать державі, територіальним громадам, мають право:

1) користуватися в читальному залі архівної установи копіями документів з фондів користування, а у разі їх відсутності – оригіналами, якщо доступ до них не обмежено на підставах, визначених Законом, а також користуватися документами обмеженого доступу;

2) отримувати від архівних установ довідки про відомості, що містяться в документах, доступ до яких не обмежено на підставах, визначених Законом;

3) за письмовою згодою архівних установ отримувати документи або їх копії в тимчасове користування поза архівними установами;

4) користуватися довідковим апаратом до документів, а за згодою архівних установ – і обліковими документами;

5) виготовляти, у тому числі за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану збереженості документів та не порушує авторські та суміжні права, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою;

6) публікувати, оголошувати, цитувати та іншим чином відтворювати зміст архівних документів з посиланням на місце їх зберігання і з дотриманням умов, передбачених законодавством.

Подібний перелік архівних послуг, а також їх загальна характеристика викладено в нормативно-правовому акті – Правилах роботи архівних установ України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 квітня 2013 р. № 656/5 (далі – Правила) [2]. Як і Законом [1], Правилами регламентовано, що архівні установи мають забезпечувати доступ до документів користувачам із часу їх надходження на зберігання з урахуванням обмежень, визначених законодавством, а також умов власника, встановлених під час передавання документів до архіву. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються правами доступу до документів архіву, довідкового апарату та баз даних. У розділі IV Правил

передбачено форми використання відомостей, що містять архівні документи. Реалізуючи ці форми, архівні установи таким чином надають користувачам відповідні послуги. Зокрема, такими послугами можна назвати:

- інформаційне забезпечення користувачів за їх запитам та в порядку ініціативного інформування;
- надання документів (або їх копій) для користування в читальному залі архівної установи;
- видавання документів у тимчасове користування за межами архівної установи.

Щодо запитів користувачів архівних установ, варто зауважити, що відповідно до підпункту 4.2 пункту 4 розділу VI Правил, запити, які надходять до архівних установ, поділяють на такі види: соціально-правового характеру, тематичні, персональні, майнові. По-перше, у Правилах надано визначення кожного із видів запитів. По-друге, вказано тематику, якої можуть стосуватися відповідні запити. По-третє, означено порядок і строки розгляду архівними установами запитів. По-четверте, регламентовано форми відповідей, надавані архівними установами на запити. Зокрема, на виконання письмових запитів юридичних осіб та заяв фізичних осіб архівні установи можуть укладати такі інформаційні документи: інформаційний лист, тематичний перелік, тематичний огляд, тематичну добірку копій документів, архівну довідку, архівну копію, архівний витяг. Підпунктами 4.4–4.6 пункту 4 розділу VI Правил визначені основні вимоги до підготовки архівних довідок, архівних копій та архівних витягів.

Розвиваючи питання щодо підготовки архівних довідок, архівних копій, архівних витягів, доцільно згадати про Порядок виконання архівними установами запитів юридичних та фізичних осіб на підставі архівних документів та оформлення архівних довідок (копій, витягів), затверджений наказом Міністерства юстиції України від 2 березня 2015 р. № 295/5 (далі – Порядок № 295/5) [3], що регламентує основні вимоги до виконання архівними установами соціально-правових запитів юридичних і фізичних осіб, інших видів запитів. Так, у розділі III Порядку № 295/5 більш детально, аніж у Правилах, розкрито вимоги до оформлення архівних довідок, копій і витягів. Окрім цього, встановлено, що працівники архівної установи відповідальні за достовірність інформації, викладеної в інформаційних документах, та за своєчасність надання відповідей на запити юридичних і фізичних осіб. А діловодство щодо виконання запитів юридичних та фізичних осіб здійснюють окремо від загального діловодства архівної установи.

Продовжуючи розгляд нормативно-правового регулювання виконання архівними установами запитів користувачів, потрібно також брати до уваги вимоги Інструкції про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затвердженої наказом Міністерства юстиції України і Міністерства закордонних справ України від 21 вересня 2015 р. № 1786/5/272 (далі – Інструкція) [4]. Варто зауважити, що на архівні відділи районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій, архівні установи міських рад міст республіканського (Автономної Республіки Крим), обласного значення дія цієї Інструкції поширюється у частині виявлення відповідних відомостей за запитам Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя, а також громадян України, які постійно проживають за кордоном, зокрема тих, які

тимчасово перебувають на території України, іноземців та осіб без громадянства. Тому, отримуючи запити, архівні установи повинні визначити, яким нормативно-правовим актом першочергово вони мають керуватися під час його виконання – Правилами [2], Порядком № 295/5 [3] чи Інструкцією [4].

Нагадаємо, що, окрім виконання запитів, архівні установи надають й інші послуги, перелік яких наведено вище. Зокрема – надання документів (або їх копій) для користування в читальному залі архівної установи. Відповідно до підпункту 4.8 пункту 4 розділу VI Правил, із метою організації користування документами в архіві функціонують: читальний зал (сектор користування) з відповідним технічним обладнанням та кімнати (дільниці) інформаційно-пошукових систем, видавання документів, для читання мікрокопій, для прослуховування або перегляду аудіовізуальних документів, документів в електронній формі, зокрема електронних, тимчасове сховище. За відсутності спеціально обладнаного приміщення обслуговування користувачів здійснюють у робочій кімнаті архіву під контролем працівника архіву.

Окрім користування архівними документами в читальному залі архівної установи, може здійснюватися видавання документів у тимчасове користування за межами архівної установи. Порядок видавання документів у тимчасове користування за межами архівної установи регламентує глава 2 розділу V Правил.

Важливе місце у нормативно-правовій базі надання послуг архівними установами посідає Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. № 2438/5 (далі – Порядок № 2438/5) [5]. Порядок № 2438/5 встановлює основні вимоги щодо оформлення осіб для роботи в читальних залах (секторах користування документами) архівів, організації доступу до документів НАФ загального користування, що належать державі або територіальним громадам, видавання цих документів у тимчасове користування, роботи з цими документами та їх копіювання, а також визначає права й обов'язки користувачів. У Порядку № 2438/5 унормовано: організацію роботи користувачів у читальних залах архівних установ, їхні права та обов'язки; оформлення осіб для користування документами НАФ у читальних залах (секторах користування документами) архівних установ; видавання документів НАФ працівникам архівних установ і в тимчасове користування за межами архівної установи; організацію копіювання документів на замовлення користувачів. Також наведено форми документів, що їх оформлюють для користування документами НАФ: замовлення на видавання справ у читальний зал, заява користувача, акт про видавання справ у тимчасове користування, замовлення на копіювання документів засобами архівної установи або технічними засобами користувача.

Серед послуг, які архівні установи можуть надавати користувачам відповідно до Закону [1] – надання копій документів і витягів із них. Абзацами 1–3 підпункту 4.8.4 пункту 4 розділу VI Правил встановлено, що на замовлення користувачів і відповідно до технічних можливостей архівні установи виготовляють ксерокопії, мікрокопії, фотокопії, цифрові копії документів на паперових носіях, а також аналогові та цифрові копії кіно-, відео-, фото-, фонодокументів. Копії документів НАФ можуть бути виготовлені технічними засобами користувача за умови, що копіювання не завдає шкоди документам НАФ і не заважає іншим користувачам, а також не порушує авторських та суміжних прав.

Попри те, що Законом [1] передбачено права користувачів на отримання архівних послуг, варто зауважити, що не всі послуги архівні установи надають на безоплатній основі. Є послуги, за які встановлена відповідна оплата.

Безоплатні послуги в архівній установі – це організація доступу до інформації про документи архівної установи та користування цими документами. У цьому разі можемо навести приклад інформації про документи архівної установи, що зафіксована в різних типах архівних довідників, зокрема, описах справ (документів), анотованих реєстрах описів, архівних каталогах, путівнику по фондах архіву, оглядах, покажчиках (алфавітному, систематичному, предметному тощо). Також складовими довідкового апарату є електронні бази даних (описи, картотеки, покажчики тощо), що виконують функції довідників. Перелік таких баз даних переважно публікують на офіційному вебсайті архівної установи. Надання доступу до вказаних довідників – архівна послуга. І відповідно до чинної нормативно-правової бази у сфері архівної справи такий доступ безкоштовний.

Платні послуги архівних установ подано у Переліку платних послуг, що можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 639 (далі – Перелік) [6]. Згідно з цим Переліком, склад платних послуг містить тридцять чотири позиції, що поділено на три блоки:

- науково-технічне опрацювання документів і справ юридичних осіб;
- надання методичної і практичної допомоги юридичним особам із питань архівної справи та діловодства, забезпечення збереженості архівних документів;
- використання інформації архівних документів та надання інформаційних послуг.

При наданні платних послуг на замовлення фізичних і юридичних осіб архівні установи обов'язково послуговуються Порядком визначення вартості платних послуг, які надаються архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 26 листопада 2021 р. № 4251/5 (далі – Порядок № 4251/5) [7]. Так, відповідно до Порядку № 4251/5, вартість платних послуг визначається окремо для кожного виду послуг, що надаються архівною установою, і складається із витрат, безпосередньо пов'язаних з їх наданням.

При визначенні вимог щодо якості надання архівних послуг важливо врахувати також міжнародний досвід стандартизації якості послуг, зокрема стандартів ISO серій «Інформаційні технології. Керування послугами», «Системи управління якістю» та «Управління якістю», гармонізованих із національною системою стандартизації.

Стандарти серії ISO/IEC 20000 «Інформаційні технології. Керування послугами» (Information technology – Service management) містять вимоги щодо створення, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення системи управління послугами, складовою якої є забезпечення якості послуг [8]. Поняття послуги у цих стандартах визначається як «засіб створення цінності для замовника шляхом сприяння досягненню результатів, яких бажає досягти замовник» [9].

Серія стандартів системи управління якістю ISO 9000 та ISO 10000 розроблена технічним комітетом ISO/TK 176 із метою забезпечення ефективного функціонування систем управління якістю для організацій будь-яких типів, розмірів і видів діяльності.

ДСТУ EN ISO 9001:2018 (EN ISO 9001:2015, IDT; ISO 9001:2015, IDT) «Системи управління якістю. Вимоги» установлює загальні вимоги щодо оцінювання дієвості і результативності систем управління якістю. Усі вимоги стандарту є рекомендаційними та призначені для застосування будь-якою юридичною особою.

Вимоги цього нормативного документа деталізовані для різних сфер діяльності у стандартах ДСТУ ISO/TS 9002:2017 (ISO/TS 9002:2016, IDT) «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2015», ДСТУ-Н 7256:2011 «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001 в організаціях сфери послуг», ДСТУ ISO 18091:2020 (ISO 18091:2019, IDT) «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у суб'єктах місцевого самоврядування». Зазначені настанови містять практичні рекомендації щодо запровадження системи управління якістю, зокрема моніторингу та оцінювання для інтегрованого управління якістю.

У ДСТУ ISO 10004:2019 (ISO 10004:2018, IDT) «Управління якістю. Задоволеність замовників. Настанови щодо моніторингу та оцінювання» подано настанови щодо визначення і запровадження процесів моніторингу та оцінювання задоволеності замовників. Документ містить концепцію і критерії задоволеності замовників, засади моніторингу та оцінювання задоволеності, основні етапи планування і реалізації цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>. (дата звернення: 05.03.2023).

2. Правила роботи архівних установ України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 квітня. 2013 р. № 656/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13>. (дата звернення: 05.03.2023).

3. Порядок виконання архівними установами запитів юридичних та фізичних осіб на підставі архівних документів та оформлення архівних довідок (копій, витягів) : затв. наказом Міністерства юстиції України від 02 березня 2015 р. № 295/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-15#Text>. (дата звернення: 05.03.2023).

4. Інструкція про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства : затв. наказом Міністерства юстиції України від 21 вересня 2015 р. № 786/5/272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-15#Text>. (дата звернення: 05.03.2023).

5. Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : затв. наказом Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. № 2438/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text>. (дата звернення: 05.03.2023).

6. Перелік платних послуг, що можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 07 травня 1998 р. № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-98-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 05.03.2023).

7. Порядок визначення вартості платних послуг, які надаються архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів : затв. наказом Міністерства юстиції України від 26 листопада 2021 р. № 4251/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-21#Text>. (дата звернення: 05.03.2023).

8. Інформаційні технології. Керування послугами. Частина 1. Вимоги до системи керування послугами : ДСТУ ISO/IEC 20000-1:2019 (ISO/IEC 20000-1:2018, IDT); Інформаційні технології. Керування послугами. Частина 2. Настанова щодо застосування систем керування послугами : ДСТУ ISO/IEC 20000-2:2017 (ISO/IEC 20000-2:2012, IDT).

9. Інформаційні технології. Керування послугами. Частина 10. Концепції та словник термінів : ДСТУ ISO/IEC 20000-10:2019 (ISO/IEC 20000-10:2018, IDT). URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:20000:-10:ed-1:v1:en>. (дата звернення: 05.03.2023).

ПЕРСПЕКТИВИ ЗЕРНОВОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ РУМУНІЮ

(Гаврилюк Ю. А. здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Грушецький Б. П. кандидат політичних наук, доцент)
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

На сьогодні експорт агропродукції з України має важливе значення для гарантування світової продовольчої безпеки. 10 жовтня 2023 року президент України Володимир Зеленський анонсував запуск «зернового кордону через Румунію», який гарантуватиме перспективи українській економіці [1].

Питання актуалізувалося з осені 2023 року, коли польські перевізники, а згодом і фермери почали блокувати рух українських вантажівок. Український уряд розпочав розробляти нові шляхи, як можна вивозити продукцію з України в Європу. Нині у чергах стоять приблизно три тисячі фур. У середньому, доба простою, за інформацією Європейської бізнес асоціації, вартує одній компанії близько 1 млн грн. витрат. Тим часом, віцепрезидент Асоціації міжнародних автоперевізників Володимир Балін, із посиланням на оцінку Федерації роботодавців України, повідомив, що економіка України вже зазнала збитків на більш як 400 млн євро [2]. Утім блокування кордонів загрожує не лише фінансовим збиткам, а й життям перевізників. Як ми могли переглянути в новинах про загибель перевізника, якого тіло не можуть забрати досі. Через такі трагічні новини наша держава розпочала створювати нові можливості та розробляти план для перспективного перевезення сільськогосподарської продукції в Європу.

Тому Міністр інфраструктури Олександр Кубраков заявив про плани створити новий експортний маршрут для українських товарів, який буде проходити через порти Румунії [4]. Маршрут полягатиме від одного з українських портів до румунського порту в Констанці та дунайських портів Німеччини. За допомогою нього в українському уряді хочуть збільшити український експорт до воєнного рівня.

Більш того, експерти стверджують, що в цьому році країни Придунав'я зберуть значно великий урожай зернових та олійних. Щорічно через Констанцу Румунія, Сербія та Угорщина переправляли до 24 млн тонн агропродукції. У минулому році через посуху урожай в цих країнах був низьким відповідно і об'єми перевалки були не значними. Однак цього літа може все змінитися. Наприклад, якщо ці країни зберуть багато урожаю то порт буде перевантажений і Україна стикнеться з новими викликами щодо перевалу своєї продукції. Але якщо все вдасться, то спільна робота з румунськими колегами дозволить налагодити додатковий коридор експорту продукції. Як сказав Кубраков: "У нас вже є успішний кейс - разом із румунськими партнерами ми нарощуємо експортну спроможність українських портів Дунаю. За 11 місяців обсяги перевалки через дунайські порти становили вже близько 30 млн тонн. Завдяки спільній роботі та домовленості мають вийти на 4 млн тонн експортної спроможності на місяць". І вкрай важливо те, що ці плани щодо "зернового кордону" підкріплені практичною частиною, яка має гарантувати діяльність коридору, який вочевидь може стати ціллю для російських терористичних атак. Тому між двома державами були досягнуті домовленості щодо спільних кроків у питанні забезпечення протиповітряної оборони. Тому саме румунський уряд реагує на цей створений коридор адекватно, тобто вони вбачають в цьому також перевагу, розвиток та

співпрацю між двома країнами як новий рівень порозуміння. Це перспектива для нашої держави, тому що наша агропродукція буде виходити на європейські ринки та приносити прибуток в економіку України.

Підсумовуючи зазначимо, що не дивлячись на блокаду польсько-українського кордону, наша держава створює нові плани щодо вивезення української агропродукції на терени Європи. Цей супротив поляків, нам пізніше продемонструє, що всі ці дії сплановані були російськими найманцями. Однак український уряд шукає всі можливості, щоб раз та назавжди покінчити це непорозуміння яке відбувається та співпрацювати заради спільної мети. Більш того, уряд створює нові плани для економічної стабільності між Україною та Румунією. Співпраця між державами щодо "зернового коридору" це новий рівень можливостей для розвитку відносин в аграрному секторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глуховський М. Володимир Балін: Кордон з Україною перекрили польські вантажівки, які працювали на ринку Росії і Білорусі. URL: <https://glavcom.ua/interviews/volodimir-balin-kordon-z-ukrajinoju-perekrili-polski-vantazhivki-jaki-pratsjuvali-na-rinku-rosiji-i-bilorusi-969747.html>. (дата звернення: 07.03.2024).

2. Матяш Т. Зеленський: "зерновий коридор" через Молдову і Румунію - це взірєць того, як багато ми можемо зробити разом. URL: https://lb.ua/world/2023/10/10/578847_zelenskiy_zernoviy_koridor.html. (дата звернення: 07.03.2024).

3. У Польщі досі залишається тіло другого перевізника, який помер у черзі на кордоні. URL: <https://zahid.espreso.tv/na-polskomu-kordoni-pomer-shche-odin-ukrainskiy-vodiy>. (дата звернення: 07.03.2024).

4. Україна планує новий експортний маршрут Дунаєм, - міністр інфраструктури. URL: <https://odessa.online/ukrayina-planuye-novij-eksportnij-marshrut-dunayem-ministr-infrastrukturi/>. (дата звернення: 07.03.2024).

ІСТОРИЧНІ МІТИ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

(Золотар Л. М., кандидатка історичних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Існування історичних мітів, наративу та фейків збільшилося з повномасштабним вторгненням російської федерації. Дана проблематика використання історичних мітів характерно і для освітньо-історичного простору. Вони досить міцно вкорінилися у свідомість українців та громадян інших держав і досить складно їх подолати, інколи навіть неможливо довести опоненту іншу думку, навіть послуговуючись аргументами, підкріплюючи фактами та джерелами, складно довести протилежне.

Дану проблематику активно почали підіймати після 2014 року. В інформаційному просторі вийшли журналістські проекти, метою яких було розвінчування мітів, які формувалися роками. Ця практика продовжується і сьогодні з залученням більшої кількості фахівців, що надає популярності сюжетам. Слід звернути увагу на ряд досліджень провідних історичних шкіл Півдня України, які працювали над монографічними дослідженнями, виступали експертами в різних проектах, запроваджували в навчальних закладах дисципліни, які стосувалися регіоналістики [1; 2; 3]. Але як виявилось цього замало, бо в шкільних та студентських аудиторіях ще часто зустрічаються вислови, твердження, які тиражуються в інформаційному просторі та побуті, які до історії України не мають відношення або є перекрученими.

Поняття історичний міт - своєрідна, як правило, спотворена форма історичної свідомості, в якій конкретні знання й інтерпретації процесів, подій, явищ і фактів минувшини передаються за допомогою образів, символів, переказів, легенд та іншого емоційно-психологічних, ірраціональних, інтуїтивних компонентів, що сполучаються з вибраними, тенденційними елементами логіко-раціонального пояснення [4].

Часто використовують зараз також поняття історичний наратив – це розповідь, про історичне минуле, їх контекст в передачі та збереженні історичною пам'яттю. Сьогодні досить мітологізованою є історія Півдня України. Ці міти активно використовують російські пропагандисти та навіть керівництво держави агресора, щодо оправдання військового вторгнення та окупації частини території України.

Найпопулярнішим наративом є заснування міст на Півдні України, роблячи їх молодшими та перебільшуючи значення імперії в урбанізації Півдня України. Не зважаючи, на археологічні пам'ятки, матеріали та іншу джерельну базу пропагують свої наративи. Найпопулярнішими є розповіді про Крим та його перебування в складі Російської імперії як найдовший період державності в Криму, забуваючи про Кримське ханство та Османську імперію. Зменшуючи значення козацького періоду в освоєнні південноукраїнських земель, применшуючи політичний, економічно-господарський та культурний потенціал козацтва як соціального стану. Питання Голодомору, питання та оцінка історії Другої світової війни, значення української культури та мови. Цей перелік можна продовжувати, бо крім наявних з'являються вже нові фейки про події, учасниками яких ми є.

Головною проблемою є шляхи подолання вже сформованих мітів та наративу, бо деякі з них передаються з покоління в покоління як усна народна творчість.

Таким чином, шляхами вирішення є:

- продовження евристичної роботи, щодо подолання лакун в історії регіону;
- написання монографічних досліджень, публікацій; запровадження дисциплін в навчальних закладах, які пов'язані з історичною регіоналістикою;
- участь науковців в різних проектах;
- популяризації нових досліджень в засобах масової комунікації;
- організація та проведення конференцій та семінарів, залучення до участі в них працівників освітніх установ та молоді.

Саме системність та комплексність в питаннях подолання імперських наративів та усталених мітів дасть результат щодо зміни історичного інформаційного простору та процесу ідентифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Ред. кол.: Смолій В. (відп. ред.), Бачинська О., Боряк Г., Верменич Я., Гуржій О., Даниленко В. (заст. відп. ред.), Крупина В., Кульчицький С., Лисенко О., Литвин В., Матях В. (відп. секр.), Реєнт О., Рубльов О., Чухліб Т. (заст. відп. ред.), Швидкий В. (відп. секр.), Якубова Л. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 707 с. (Студії з регіональної історії).

2. Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст. : колективна монографія / за ред. О. Репана ; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : К.І.С., 2020. 288 с.

3. Схід і Південь України: час, простір, соціум. В 2 т. Т. 1: Колективна монографія / Відп. ред. В. А. Смолій; Ред. кол.: Г. В. Боряк, Я. В. Верменич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, В. М. Литвин, О. П. Реєнт, Л. Д. Якубова; Авт. кол.: Л. Буряк, Я. Верменич (кер. авт. кол.), Т. Винарчук, Т. Водотика, О. Галенко, В. Головка, А. Киридон, Б. Короленко, С. Кульчицький, О. Любовець, В. Смолій, І. Тодоров, Г. Гурченко, В. Шандра, Л. Якубова, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 378 с. (Студії з регіональної історії).

4. Ясь О. В. Міф історичний. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.: іл. 09.04.2024:[Електронний ресурс]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mif_istorychny. (дата звернення 09.04.2024.).

«ВУДРО ВІЛЬСОН (1856-1924) – ПРЕЗИДЕНТ МИРУ»

(Мамренко М. А., вчитель історії та правознавства,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти)
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон, Україна

Стаття присвячена сторіччю з дня смерті найвідомішого американського президента – Вудро Вільсона (1912-1920), який став символом могутності США в період Першої світової війни (1914-1918) та повоєнного облаштування світу.

Вудро (Томас) Вільсон народився 28 грудня 1856 року в містечку Стентон, штат Вірджинія, третьою дитиною у сім'ї пастора Джозефа Раглесса Вільсона та Джесси Джанет Вудроу. Початкову освіту Томас отримав вдома, а у 13 років він вступив до школи Дері в Огасті, штат Джорджія. Два роки потому, його сім'я переїздить в Колумбію, штат Південна Кароліна, де Томас закінчив приватну школу. Хлопчик не проявляв зацікавленості до навчання, але йому подобалося грати у бейсбол. Наприкінці 1873 року Томас вступив в коледж Девідсона у Північній Кароліні, де навчався на пастора пресвітеріанської церкви, але змушений був кинути заняття у зв'язку із хворобою. У 1875 році юнак вступає до Принстонського коледжу, де вивчав державне будівництво, біографії відомих британських політиків, готуючись до політичної кар'єри на державній службі США [2].

У 1879 році Вільсон вступає в Школу права Університету Вірджинії, але наступного року повертається в Вілмінгтон, штат Північна Кароліна. Тут він самостійно протягом трьох років вивчає історію, право і політику Англії та США. У 1882 році Томас бере собі друге ім'я Вудро, на честь нерозділеного кохання до двоюрідної сестри Генрієти Вуд, та складає в університеті Атланти екзамен на право займатися юридичною практикою.

У 1883 році В.Вільсон вступає до аспірантури Університету Джона Гопкінса в Балтіморі, штат Меріленд. 1885 року вийшла друком монографія Вільсона під назвою «Congressional Government: A Study in American Politics», за яку він отримав премію Університету Джона Гопкінса. В цьому ж році Вудро одружився на дівчині на ім'я Гелен Луїза Аксон, з якою прожив спільно 29 років до 06 серпня 1914 року, коли Гелен померла у Білому Домі.

1886 року Вільсон отримав ступінь доктора філософії з історії та державного управління в університеті Джона Гопкінса. В майбутньому він стане першим і єдиним президентом в історії США з науковим ступенем.

У 1889 році В.Вільсон опублікував головну працю свого життя – «The State: Elements of Historical and Practical Politics», де було здійснено порівняльний аналіз систем правління у різних країнах світу, зокрема Франції, Німеччини, Швейцарії, Австро-Угорщини, Норвегії, Швеції, Англії, США та інших. 1902 року Вудро став президентом Принстонського Університету, де викладав політичні та юридичні науки до 1910 року [1].

Політична кар'єра Вудро Вільсона почалася із виборів губернатора штату Нью-Джерсі 1910 року, на яких він впевнено переміг як кандидат від Демократичної партії США. За успіх у прийнятті соціальних та антикорупційних законів, протягом перших місяців свого губернаторського терміну, Вільсон здобув національне та двопартійне визнання як реформатор та лідер прогресивного руху Америки.

На президентських виборах в США 1912 року, під гаслом «нової демократії» та «нової свободи», впевнену перемогу у 42 % голосів виборців здобув політик, який був першим жителем півдня, що виграв президентські вибори з часів Громадянської війни, першим президентом-демократом після того, як Гровер Клівленд покинув посаду в 1897 році, і першим і єдиним президентом, який мав ступінь доктора філософії – Вудро Вільсон [3].

Протягом перших років свого президентства Вільсон добився від Конгресу США прийняття низки законів, що забезпечили свободу конкуренції торгівлі, свободу і недоторканність особи. У 1913-1914 рр. Вудро провів тарифну і банківську реформи, було ухвалено антимонопольне законодавство. На противагу політичним конкурентам, президент вважав, що треба займатися не тільки внутрішньою, але й зовнішньою політикою США.

У серпні 1914 року почалась Перша світова війна (1914-1918). США проголосили нейтралітет. Вільсон направив телеграми всім воюючим країнам із пропозицією сприяти відновленню миру в Європі. Але перші його спроби були марними. Влітку 1915 року Вудро все сильніше просував ідею, щодо необхідності створення міжнародної організації, яка б встановила правила міжнародного співіснування та піклувалась про збереження миру в світі.

Після смерті першої дружини, Вудро одружився вдруге 18 грудня 1915 року на Едіт Боллінг Галт, вдові ювеліра з Півдня США.

27 травня 1916 року, під час свого виступу в Нью-Йорку перед делегатами «Ліги примусу до миру», Вільсон заявив про нову роль США в світі, він проголосив нові принципи, які буде відстоювати Америка в міжнародних відносинах, зокрема: право народу вільно обирати собі уряд, рівність прав великих і малих держав, повага прав усіх народів тощо. Президент запевнив, що США увійдуть до будь-якої міжнародної організації, яка ставитиме своєю метою підтримку миру і сприятиме проголошеним ними принципам [2].

Під час президентської кампанії 1916 року, намагаючись завоювати підтримку прогресивних виборців, Вільсон закликав прийняти законодавство, яке передбачало 8-годинний робочий день і 6-денний робочий тиждень, заходи охорони здоров'я та безпеки, заборону дитячої праці та гарантії для робітниць. Він також виступав за мінімальну заробітну плату за всю роботу, яка виконується федеральним урядом і президентом країни. Переобрання Вільсона вдруге на пост президента США з результатом у 49,2 % голосів виборців під гаслом «Він утримав нас від війни», зробило його першим демократом після Ендрю Джексона (у 1832 році), який виграв два терміни поспіль. Демократи зберегли контроль над Конгресом [3].

Із січня 1917 року Німеччина оголосила про необмежену підводну війну на морях, що стало загрозою для американських суден та конвоїв, які везли допомогу, товари та озброєння союзникам Антанти. Окрім того, всі попередні втрачені Америкою і союзниками судна, в тому числі і цивільні, потоплені кайзерівською Німеччиною, зокрема загибель 128 громадян США лайнера «Лузітанія» 1915 року, 4 громадян США порому «Сассекс» 1916 року та інших, сприяли підготовці В.Вільсоном суспільства Америки до майбутнього вступу у війну. Останньою краплею у прийнятті Вільсоном рішення про необхідність вступу США у війну проти Німеччини стала «Телеграма Циммермана» - секретне дипломатичне повідомлення, перехоплене британською розвідкою, видане Міністерством закордонних справ Німеччини в січні 1917 року, в якому пропонувалося укласти

військовий контракт між Німецькою імперією та Мексикою, якщо Америка вступить у Першу світову війну на боці Антанти.

22 січня 1917 року виступаючи в сенаті США Вільсон закликав усі воюючі країни до укладення «миру без перемоги», а також виклав американські умови майбутнього миру, зокрема: рівність народів, свобода морів і торгівлі, мир без анексій та контрибуцій та інше. Коли наприкінці лютого 1917 року в Російській імперії відбулась революція, стало очевидним можливість виходу її з війни, що могло негативно позначитися на позиціях Антанти на фронтах Першої світової війни. США не могли допустити програшу країн Антанти у війні, оскільки економічні зв'язки союзників були тісними, а контракти з постачання необхідного для ведення війни давали величезні прибутки. Саме тому, 2 квітня 1917 року Вільсон звернувся до Конгресу США з проханням оголосити війну Німеччині. 6 квітня 1917 року Конгрес США оголосив війну Німеччині, але до Антанти Америка так і не вступила, чим підкреслила свою самостійну роль у війні [2].

Вступ США у війну був особливо важливим для держав Антанти через дві революції в Росії, після першої з яких російська армія значно послабилася, а після другої більшовики, які щойно захопили владу, оголосили про вихід з війни. У 1918 році в Європі сумарно воювали до двох мільйонів американських солдат. Війська США зіграли значну роль у відбитті весняного наступу німців та реалізації Стоденного наступу Антанти.

Участь США у Першій світовій війні позитивно вплинула на темпи розвитку економіки країни і значно підвищила їх вплив на міжнародній арені. Після оголошення більшовиками в Росії «Декрету про мир» і підписання сепаратного Брестського мирного договору з Центральними державами, Вільсон 8 січня 1918 року оприлюднив американську програму післявоєнного миру – відомі «Чотирнадцять пунктів» В.Вільсона.

Зміст «Чотирнадцяти пунктів» можна поділити на чіткі вимоги (конкретні сценарії територіального устрою країн і регіонів: Франції, Балкан, Польщі, Австро-Угорщини, Росії, Бельгії та Туреччини) і загальні побажання (відкриті договори, відмова від торговельних бар'єрів), а саме: скасування таємних міжнародних угод, гарантування вільного і безпечного мореплавства поза територіальними водами, усунення економічних бар'єрів і встановлення рівних умов для торгівлі, справедливі гарантії того, що національні озброєння будуть скорочені до граничного мінімуму, сумісного з державною безпекою, абсолютно неупереджене вирішення всіх колоніальних суперечок, звільнення всіх російських територій тощо [3].

Після капітуляції Німеччини 11 листопада 1918 року, «Чотирнадцять пунктів» В.Вільсона були покладені в роботу Паризької мирної конференції (1919-1920). Досягненням американського президента на конференції в Парижі стало прийняття Статуту новоствореної міжнародної організації – Ліги націй (1919). Але після підписання Версальського миру між країнами Антанти та Німеччиною, частиною якого був Статут Ліги Націй, Вільсону так і не вдалося переконати американців і Конгрес про необхідність ратифікації цього договору, а отже США так і не стали членом Ліги Націй.

Активне просування своїх ідей та принципів, їх відстоювання у політиці Білого Дому, призвели до перенапруження сил президента і у жовтні 1919 року у В.Вільсона стався інсульт, внаслідок чого він був частково паралізований, але продовжував виконувати обов'язки президента США до виборів 1920 року.

10 грудня 1920 року Вільсону була присуджена Нобелівська премія миру 1919 року «за роль засновника Ліги Націй». Вільсон став другим діючим президентом Сполучених Штатів після Теодора Рузвельта (1901-1909), який став лауреатом Нобелівської премії миру. Після закінчення його другого терміну в 1921 році Вільсон і його друга дружина переїхали з Білого дому в таунхаус у Вашингтоні, округ Колумбія, де він продовжував стежити за політикою. Стан здоров'я Вільсона помітно не покращився після відходу з посади, стрімко погіршився в січні 1924 року. Він помер 3 лютого 1924 року у віці 67 років та був похований у Вашингтонському національному соборі.

Завдяки зусиллям президента Вудро Вільсона Америка була визнана великою державою світу, внесла вирішальний вклад у перемогу Антанти у Першій світовій війні, перетворилась із боржника у кредитора всього світу, заклала основи нової міжнародної системи відносин. Завдяки «Чотирнадцятьом пунктам» В.Вільсон є одним із найвідоміших президентів США у світі. Вільсон був і залишається єдиним президентом, що мав ступінь доктора філософії та отримав Нобелівську премію миру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гай-Нижник П. Політичні погляди Вудро Вільсона у допрезидентський період його життя та діяльності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України*. Київ, 2008. Вип. № 39. С. 67-77.
2. Питльована Л. Ю. Тракткування американської історії у працях Вудро Вільсона. *Військово-науковий вісник*. Львів: АСВ, 2010. Вип. № 14. С. 211-223.
3. Пронь Т. М. Alter Ego зовнішньої політики і дипломатії президента США Томаса Вудро Вільсона (1912-1920). *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. Ужгород, 2013. Вип. № 2(31). С. 62-67.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ЗЕМЛЕРОБСТВА УКРАЇНИ У СПРАВІ БОРОТЬБИ З ВОГНЕМ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РОКІВ

(Харламов М. І., доктор історичних наук, професор)
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна

На початку 1930-х років ситуація з протипожежним захистом селищ та господарських об'єктів на селі продовжувала залишатися достатньо важкою. Щорічне зростання кількості пожеж вимагало від уряду УСРР вжиття рішучих заходів для покращення ситуації у сфері боротьби з вогнем. У грудні 1932 року була прийнята Постанова Народного комісаріату землеробства СРСР «Про організацію в системі Наркомзему СРСР органів пожежної оборони». Таким чином, було прийняте рішення «...організувати в системі НКЗ СРСР, земельних органах та госпрозрахункових організаціях Наркомзему СРСР органи пожежної оборони (пожежні інспекції), укомплектувавши їх пожежними спеціалістами (інспекторами)», а в усіх колгоспах створювалися добровільні вогнеборчі колективи. Останні мали бути очолені «спеціальною особою з числа членів колгоспу, робота якої компенсувалася нарахуванням відповідних трудоднів, нарівні з бригадирами» [1, с. 76].

Головній інспекції пожежної охорони Народного комісаріату землеробства СРСР доручалося створити «... а) положення про пожежну охорону НКЗ СРСР; б) положення (типові) про органи пожежної охорони на місцях». Окрім того, пропонувалося «усім госпорганізаціям передбачити необхідні асигнування у кошторисах 1933 року на придбання протипожежного інвентарю. Доручити заступнику наркома т. Голенко добитися, щоб постачання протипожежним інвентарем сільського господарства у 1933 році проводилося централізованим шляхом через Союзсільгоспстач». Начальник управління кадрами НКЗ СРСР Кувшинов мав забезпечити підготовку спеціалістів з пожежної безпеки в системі Наркомзему на найближчі роки.

Однак до літа 1933 року пожежною галуззю керівництво НКЗС УСРР фактично не займалося, через що відповідна невтішна ситуація була і в обласних та районних державних органах земельних справ. В середині 1933 року до штатного розкладу Наркомзему УСРР була додана посада пожежного інспектора. Ця особа повинна була звітувати, з одного боку, перед Головною інспекцією пожежної охорони (ГІПО) НКЗ СРСР, а з іншого – підпорядковуватися Управлінню капітального будівництва НКЗС України. Головними проблемними питаннями в діяльності пожежної охорони Народного комісаріату землеробства української радянської республіки були аспекти фінансового забезпечення протипожежного захисту та рівень професійної підготовки спеціалістів з вогнеборчої справи у відомстві. Фахівців протипожежного спрямування НКЗС УСРР не мав у достатній кількості, тому восени 1933 року його керівництво звернулося за допомогою у цьому питанні до Центрального управління пожежної охорони Народного комісаріату комунального господарства УСРР [2, с. 120].

У 1933 році у трестах Наркомату землеробства української республіки налічувалося 24234 колгоспи, 23515 артільей, 333 радгоспи, 714 комун, 794 МТС і МТМ та 5 земельних союзів. Восени 1933 року Головна інспекція пожежної охорони НКЗ СРСР запропонувала Наркомзему УСРР виділити фінанси для утримання таких співробітників пожежної інспекції в 1934 році: начальника пожежної

інспекції, старшого інспектора та інспектора в усіх обласних та районних органах. 05.11.1933 року було видано циркуляр НКЗС УСРР «Про введення посад пожежних фахівців». Згідно наказів, в усіх районах вводилися посади пожежних інспекторів. Посади співробітників пожежної охорони при обласних та районних земельних управах мали формуватися за рахунок загальної кількості штатних одиниць Обласних ЗУ та Районних ЗУ. Рекомендації Наркомзему УСРР викликали невдоволення обласних та районних органів НКЗС і призводили до затягування вирішення питання про початок діяльності пожежних інспекторів через брак коштів на заробітні платні. Посади інспекторів найпізніше були введені в Дніпропетровській, Одеській, Чернігівській, Київській областях. У окремих регіональних земельних управліннях посади фахівців з пожежної справи із часом почали скорочувати.

Наприкінці літа 1933 року Наркомат земельних справ УСРР зробив пропозицію Укртракторцентрам виробити інструкції до машино-тракторних станцій та майстерень стосовно здійснення ремонту протипожежного устаткування колективних господарств при МТС. Згідно рішення Раднаркому СРСР від 27 серпня 1933 року, купівля вогнеборчого обладнання, створення пожежних депо та станцій, забезпечення протипожежного водопостачання, популяризація заходів по боротьбі з пожежами серед населення здійснювалися за рахунок 10% відрахувань зі страхових премій, які надходили з обов'язкового страхування на заходи попередження та боротьби з пожежами.

Стан пожежної безпеки організацій, підконтрольних Наркомзему, забезпечення їх пожежним спорядженням, обмундируванням, стан водопостачання залишався для ГПО НКЗС на початок 1934 року маловідомим. Нові інспектори місцевих земельних управлінь не могли належним чином контролювати стан пожежної безпеки на місцях. З метою вирішення зазначених питань, а також для виявлення недоліків у системі пожежної безпеки колгоспів, радгоспів та МТС у 1933 році наркомат земельних справ української радянської республіки проводив «рейди протипожежної оборони» [2, с. 121].

Координацію заходів було покладено на штаб управління при виданні «Колгоспне село». До складу спеціальних ревізійних протипожежних колективів входили представники від НКЗС, НККГ УСРР та Укрдержстраху. Уже на початку липня 1933 року протипожежні рейдові бригади виїхали до Генічеського району, Шевченківської машинно-тракторної станції та міста Дніпропетровськ. Проте в регіонах до проведення додаткових протипожежних заходів не поставилися з ентузіазмом. Надані представники від обласних та районних органів НКЗС УСРР не з'являлися на засідання штабів, а обласні ЗУ та районні ЗУ не контролювали участь своїх співробітників у заходах вогнеборчої справи та вкрай мало цікавилися проведенням рейду, його наслідками. Суттєва робота з покращення пожежної безпеки в цей проводилася на Харківщині.

На початку зими 1933 року наркомат земельних справ УСРР видав розпорядження «Про обстеження протипожежного стану всіх машинно-тракторних майстерень та МТС». Пропонувалося в найкоротші строки перевірити стан протипожежної безпеки в усіх МТС та МТМ, скласти акти пожежних оглядів, на кожному підприємстві організувати ДПД, встановити нічні протипожежні караули, забезпечити господарства вогнеборчим реманентом та вдосконалити систему протипожежного водопостачання. Державні пожежні органи Наркомзему повинні були організувати процес «пожежної освіти» для працівників машинно-

тракторних станцій. Невелика чисельність співробітників пожежної охорони обласних та районних земельних управлінь не дозволяла провести масштабні освітні протипожежні заходи. Тому керівництво Головної інспекції пожежної охорони Наркомату земельних справ звернулося за допомогою до Центрального управління пожежної охорони НККГ УСРР. На початку зими 1933 року НККГ УСРР розіслав повідомлення до обласних управлінь пожежної охорони з вимогою організувати командировки кваліфікованих спеціалістів з пожежної охорони до сільських регіонів у розпорядження державних земельних органів [3, с.122].

Протягом 1932–1934 років у НКЗС української радянської республіки була створена відомча пожежна охорона у складі пожежної інспекції обласних та районних земельних управлінь. Попри всі труднощі досліджуваного періоду, пожежна охорона НКЗС відіграла важливу роль у формуванні протипожежного захисту сільських населених пунктів, колективних та радянських господарств, підприємств та організацій Народного комісаріату земельних справ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Директивні матеріали, накази та листування з Центральним управлінням пожежної охорони. ЦДАВО. Ф.27. Оп.14. Спр. 351. 129 арк.
2. Томіленко А.Г. Створення та розвиток відомчої пожежної охорони Народного комісаріату земельних справ УСРР. *Гуманітарний вісник*. 2016. № 26 (10). С. 118-124.
3. Обіжники та розпорядження начальника В/О Укрпромоблугу. ЦДАВО. Ф. 4532. Оп. 1. Спр. 19. 1931 р. 234 арк.

КАТАСТРОФА ФРЕГАТА «ЕРТУГРУЛ» - СИМВОЛ ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ЯПОНСЬКОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЯМИ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ

(Яковець О. Є., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Антощак М. М., кандидатка історичних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. Історія турецько-японських взаємин своїми виитоками сягає початку останньої чверті ХІХ століття. У 2005 році тогочасний посол Туреччини в Японії Сермет Атаканли, з нагоди 84-ї річниці проголошення Турецької Республіки, на офіційному сайті турецького посольства в Токіо написав так: «Туреччина та Японія розташовані на західному та східному кінцях Азії, на протилежних краях історичного Шовкового шляху. Вони мали традиційно добрі відносини з ХІХ століття, починаючи з ранніх контактів між Османською імперією та імперією Мейдзі. За часів Османської імперії фрегат «Ертугрул», який був відправлений до Японії для доставки повідомлення від османського султана Абдулгаміта ІІ у відповідь на повідомлення, надіслане імператором Мейдзі, потрапив у тайфун і затонув біля узбережжя Кусімото в префектурі Вакаяма у вересні 1890 року. За наказом японського імператора вцілілих 62 із загальної кількості 596 членів екіпажу фрегата було відправлено назад до Стамбула на борту двох кораблів японського флоту. Примітно, що ця трагічна подія привела до створення міцної основи, на якій пізніше мали процвітати відносини дружби між Туреччиною та Японією. Щороку ми відзначаємо річницю цієї трагічної, але важливої події в Кусімото за участю високопосадовців з Туреччини та Японії» [1]. Фрегат «Ертугрул» відтоді став символом традиційно добросердечних турецько-японських відносин.

Вивчення цієї історичної події є важливим для розуміння загальної обстановки на міжнародній політико-дипломатичній арені в другій половині ХІХ століття. У майбутньому дане дослідження може стати частиною ширшої наукової статті щодо історії розвитку турецько-японських відносин.

Ступінь досліджуваності проблеми. Дана тема не є популярною серед українських істориків, навіть сходознавців. Спеціальних досліджень вітчизняних науковців, присвячених саме цій події, ми не знайшли. Джерельну базу дослідження становлять англomовні та турецькомовні статті, що містять відомості про подію, яку ми вивчаємо. Наприклад, послання посла Туреччини в Японії з нагоди 84-ї річниці проголошення Турецької Республіки, що розміщено на офіційному сайті турецького посольства в Токіо.

Мета дослідження. На основі аналізу доступних джерел та літератури визначити й описати хід посольської експедиції османського фрегата «Ертугрул»; встановити причини потоплення корабля; дати оцінку досліджуваній події.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу, об'єктивності, неупередженості, цілісності світоглядного та методологічного плюралізму. Було використано низку основних методів, як то системний аналіз та компаративне вивчення.

Сутність дослідження. 265 років (від часу призначення Токутави Іеясу сьогуном 1603 року до реставрації прямого імператорського правління у 1867 році) Японією правив самурайський авторитарний уряд на чолі з сьогунами із родини Токугава. Сьогун – полководець, голова самурайського уряду. Поступово в першій

половині XVII століття діючий сьогунський режим запровадив політику «закритої країни» – сакоку. Добровільна ізоляція Японії тривала до середини XIX століття [4].

США стали першою державою, яка налагодила зв'язок з Японією в 1854 році, підписавши Кангавську угоду. До цього часу лише голандці мали торговельні відносини з японцями, утримуючи свою факторію на штучному острові Дедзіма у місті Нагасаки [4].

Через чотири роки Японія підписала низку нерівноправних договорів «про дружбу й торгівлю» з п'ятьма державами – Ансейські угоди:

1. 29 липня 1858 року – японсько-американський договір;
2. 18 серпня 1858 року – японсько-голландський договір;
3. 19 серпня 1858 року – японсько-російський договір;
4. 26 серпня 1858 року – японсько-британський договір;
5. 9 жовтня 1858 року – японсько-французький договір [4].

Режим самоізоляції Японії перестав існувати. У 1867 році останній 15-й сьогун під тиском опозиції відрікся від влади на користь імператора. У країні настала епоха Мейдзі. Новий імператор одразу ж видав «Великий указ про реставрацію монаршого правління». Так звана війна Босін (1868–1869 рр.) остаточно знищила надії прибічників відновлення сьогунату [4].

Нова влада прагнула й надалі підтримувати вже встановлені дипломатичні зв'язки й встановлювати нові. Тому в листопаді 1878 року японська ескадра ВМФ «Сейкі» по дорозі на військові навчання в Європу прибула до Стамбулу. Японського посла особисто прийняв османський султан Абдул-Хаміт II й відзначив державними нагородами. 1881 року Османську імперію відвідав японський принц Като-Хіто, який мав намір укласти з султаном торгові й оборонні угоди. У жовтні 1887 року в Стамбул прибув принц Комацу Акіхіто й вручив султанові найвищу відзнаку Японії – Орден Хризантеми [2].

У 1889 році султан вирішив відправити до Японії своїх послів з подарунками для імператора Мацухіто та його родини. Дипломатичну місію очолив адмірал Алі Осман паша. Для подорожі був обраний корабель «Ертугрул». Це трьохмачтовий військовий паровий фрегат, побудований на особисте замовлення султана Абдул-Азіза на кораблебудівній верфі Ташкизак у Стамбулі. Корабель було спущено на воду 19 жовтня 1863 року. Цікаво, що фрегат був названий в честь Ертугрула-газі – батька засновника Османської імперії султана Османа I. 1864 року фрегат відправився до Великої Британії, де був оснащений паровою машиною й електрикою. Наступного року модернізоване судно повернулося у води Босфору. У 1866 році фрегат брав участь в придушенні Критського повстання. Після цього, за наказом Абдул-Хаміта II, був поставлений на стоянку в бухті Золотий Ріг. Незадовго до подорожі в Японію на судні було проведено капітальний ремонт. Значну частину дерев'яних конструкцій на кораблі було замінено новими [3].

Це був зустрічний жест султана у відповідь на приїзд принца Комацу. Корабель «Ертугрул» вийшов із порту в Стамбулі 14 липня 1889 року під командуванням капітана Алі бея. На борту фрегата було 608 членів команди включно з 57 офіцерами [1]. Це плавання тривало майже рік.

Імператор прийняв османських послів 13 червня 1890 року. Адмірал Алі Осман паша був нагороджений Орденом Висхідного Сонця першої степені, а капітан корабля «Ертугрул» Алі бей – Орденом Висхідного Сонця третьої степені. Інші османські офіцери також отримали медалі від імператора. Натомість імператору було вручено подарунки від султана, а також медаль. Потім османських

послів прийняла імператриця. Наступного дня Алі Осман паша зустрівся з принцом Йосіхіто Таро – майбутнім імператором Тайсьо. Після цього відбулася низка інших зустрічей.

Під час перебування в Японії 12 членів команди «Ертугрула» померли через епідемію. Імовірно від холери [2].

15 вересня корабель «Ертугрул» вийшов з порту Іокогами, взявши курс на Стамбул [3]. Наступного дня погодні умови погіршилися, здійнявся настільки потужний вітер, що було зламано корабельну щоглу. Крім цього, в машинно-котельному відсіку утворилася пробоїна, яку не вдалося закрити. Котельня швидко наповнилася водою. Корабель став некерованим. Капітан віддав наказ про евакуацію команди на шлюпках, проте більшість відмовилася покидати судно без капітана та Алі Османа паші. Опівночі 18 вересня, зіткнувшись з рифом, вже до того пошкоджене судно вибухнуло. Майже вся команда корабля, включаючи адмірала Алі Османа пашу та капітана корабля – Алі бея, які відмовилися покинути тонуче судно в надії його врятувати, загинула: 533 матроси та 50 офіцерів [2]. Трагедія сталася неподалік населеного пункту Кусімото (префектура Вакаяма на острові Хонсю) [1]. Лише 63 матроси та 6 офіцерів були врятовані завдяки місцевим японським рибалкам, що кинулися на поміч турецьким морякам, почувши другий вибух. Незважаючи на ніч та сильну зливу, місцеві рибалки на своїх човнах витягли з води й доставили на берег кого змогли дістати. Потім морякам було надано необхідну допомогу, в тому числі й медичну. Проте врятувати вдалося далеко не всіх. Решту моряків було знайдено під час пошукових операцій, що були організовані японськими та німецькими військовими моряками [2].

Врятованих членів команди «Ертугрула» 2 січня 1891 року було доправлено до Стамбула на бортах японських корветів «Конго» та «Хіен» під командуванням Оями Таканосукі. 5 січня Абдул-Хаміт II особисто прийняв японських офіцерів, подякувавши за порятунок турецьких моряків й нагородивши їх медалями [2].

У лютому 1891 року тіла 150 загиблих матросів «Ертугрула» поховали на спеціально створеному цвинтарі в Кусімото. Там же було встановлено пам'ятний меморіал. У 1974 році було відкрито музей, в якому можна побачити модель затонулого фрегата. Кожні 5 років день аварії, 18 вересня, відзначається зустрічами високопоставлених чиновників Туреччини та Японії. Таким чином вшановується пам'ять про цю страшну катастрофу [2].

Основні висновки. Загалом, дипломатична місія команди фрегата «Ертугрул» тривала з 14 липня 1889 року до 18 вересня 1890 року. В результаті аварії з 608 членів команди вижило лише 69 осіб.

Основною причиною трагедії стала раптова негода (сильний шторм чи навіть тайфун). Проте, відносна зношеність корабля, незважаючи на нещодавній капітальний ремонт, та непомічені несправності, в тому числі й парової машини, теж могли відіграти важливу роль в загибелі судна.

Ця непомітна, на перший погляд, історична подія насправді стала важливою віхою в розвитку турецько-японських відносин. Пам'ять про трагедію регулярно вшановується в обох країнах на найвищому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atakanli S. Message of the Ambassador on the occasion of 84th anniversary of the proclamation of the Republic of Turkey. URL: <https://web.archive.org/web/20071110041122/http://www.turkey.jp/tr/29Ekim.htm> (дата звернення 22.03.2024).
2. Ertuğrul at Rotary Mariners. URL: <https://web.archive.org/web/20041211161921/http://www.iyfrsf.org/Newsletter/introtoiuyfr.pdf>. (дата звернення 22.03.2024).
3. Ertugrul Frigate. URL: <https://web.archive.org/web/20100911095303/http://www.turkey.jp/english/ertugrulfrigate.htm>. (дата звернення 22.03.2024).
4. Головченко В. І., Рубель В. А. Нова історія Азії і Африки. Колоніальний схід (кінець ХІХ – друга половина ХХ ст.). Підручник. / В. І. Головченко, В. А. Рубель. Київ: «Либідь», 2010. 520 с.
5. Поп Ю. І. Нова історія країн Азії і Африки (ХVІ – поч. ХХ ст.). Підручник. Київ: «Академія», 2012. 376 с.

РЕФОРМИ МУСТАФИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА: ПРАВА ТА СТАНОВИЩЕ ЖІНОК

(Яковець О. Є., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Мирошниченко В. О., кандидат педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. 29 жовтня 1923 року на уламках Османської імперії постала Турецька Республіка. Новостворена держава потребувала негайних реформ. Тому лідер турецької революції: «İstiklâl Harbi (Війна за незалежність)» або «Kurtuluş Savaşı (Визвольна війна)», яка тривала з 19 травня 1919 до 24 липня 1923, засновник й перший президент Туреччини одразу взявся за масштабну реформацію, що стала поштовхом для створення нової країни. Серед низки перетворень, зокрема правових, чільне місце займали нововведення спрямовані на забезпечення гендерної рівності й прав жінок. Сьогодні забезпечення прав жінки та її становища в суспільствах різних держав є дуже актуальним питанням. А Туреччина є однією з перших мусульманських країн, де права жінок були закріплені в конституції. Тож вважаємо, що тема даного дослідження є важливою для кращого розуміння процесу жіночої емансипації в світі та її історії.

Ступінь досліджуваності проблеми. Тема реформ Мустафи Кемалю Ататюрка протягом багатьох років висвітлюється в працях провідних зарубіжних (передусім, турецьких та казахстанських) й вітчизняних вчених у галузі історії та права: Ю. Секунова, Д. Єфанова, І. Черніков, З. Сулейманова, Дж. Рустам кизи Кючюк, Т. Хаджер, Д. Мухаббет та ін. Важливе значення для розробки даного дослідження має стаття аспірантки кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого А. Сорокіної «Реформи Мустафи Кемалю Ататюрка щодо прав та становища жінок» 2023 року.

Метою дослідження є аналіз реформ Мустафи Кемалю Ататюрка відносно прав жінок, встановлення загальних рис та особливостей умов впровадження.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу, об'єктивності, неупередженості, цілісності світоглядного та методологічного плюралізму. Було використано ряд основних методів: системного аналізу, історико-генетичного аналізу та компаративного вивчення.

Сутність дослідження. Вчені виділяють п'ять основних напрямів реформ М. Ататюрка: політичні перетворення, реформи суспільного життя, правові реформи, економічні реформи та реформи освіти [5, с. 132]. Зміни, що стосуються прав та становища жінок вивчаються як частина системного цілого й не виділяється як окремий аспект теми. Через це, часто губляться в масиві іншої інформації, або й взагалі окреслюються кількома реченнями чи навіть словами. На нашу думку, ця тема дуже цікава та важлива й заслуговує на окремі дослідження [5, с. 132].

Ататюрк говорив: «Все, що ми бачимо на землі, – робота жінок» «О героїчна турецька жінко! Ти заслуговуєш не на те, щоб повзати по землі, а щоб піднятися на своїх плечах до неба» [3, с. 1268]. Ці слова свідчать, що перший турецький президент з особливою повагою ставився до жінок. Також він вважав, що модернізація та повноцінний розвиток Туреччини неможливі без правового порівняння жінок й чоловіків: «Суспільне життя, народ складаються із двох статей: чоловічої та жіночої. Чи можливо просувати лише одну із них? Чи можливо

ігнорувати іншу статтю та при цьому покращувати становище народу? Чи можливо, що, поки одна половина суспільства залишається прикутою до землі, інша може підніматися до небес? Немає сумніву, що кроки прогресу повинні здійснюватися обома статтями разом, у дружній манері, щоб досягнути прогресу та оновлення. Якщо це станеться, то революція буде успішною» [4, с. 11].

Він зумів втілити цю ідею в життя. Вже у 1927 році в Туреччині з'явилася перша юристка, а в 1930-му – перша жінка-суддя. Перша членкиня муніципальної ради, перша лікарка і стоматологиня – 1926 рік; пілотка й дипломатка – 1932 рік; депутатка парламенту – 1935 рік. [5, с. 132]. В умовах тогочасного мусульманського менталітету та панування ісламу – це було революційним кроком. Тому першим, що вважав за потрібне зробити Ататюрк задля надання жінкам рівних прав з чоловіками була секуляризація: відділення релігії від держави й зменшення впливу ісламу на турецьке суспільство [5, с. 132].

В березні 1923 року (ще до заснування Турецької Республіки) він виступив з промовою про негативний вплив релігійного (ісламського) мислення на суспільство та державу: «Ми повинні визнати, що в усьому суспільстві ісламського світу завжди панували неправильні погляди, і тому ісламські країни від Сходу до Заходу були попорані ворогами і потрапили у ланцюги ворожого рабства» [5, с. 132]. Цими словами було наголошено на важливості секуляризації. В 1927 році секуляризаторський курс став офіційним. Суспільство поступово підтримало нововведення, погодившись із необхідністю секуляризації [5, с. 132].

Відтак турецькі жінки поступово отримали права й свободи, які раніше були для них недоступними.

Право на освіту. 3 березня 1924 року був прийнятий Закон про єдність освіти «Tevhidî Tedrisat Kanunu» [1, с. 234], який ініціював сам Ататюрк [2, с. 168]. В першу чергу закон підпорядкував всі школи Міністерству народної освіти та ліквідував медресе [5, с. 133]. Завдяки йому жінки отримали право здобувати освіту разом та на одному рівні з чоловіками. Пізніше це право було закріплене в Цивільному кодексі «Türk Medenî Kanunu» 17 лютого 1926 року [5, с. 133]. Даний правовий документ був запозичений у Швейцарії. Анастасія Сорокіна у статті «Реформи Мустафи Кемалю Ататюрка щодо прав та становища жінок» посилаючись на статтю А. Р. Ердема, коментуючи мету спільного навчання, написала так: «Змішане навчання мало на меті подолати сексистські установки відносно жінок, які існували у тогочасному суспільстві, а також реалізувати рівність статей, сформувати збалансовані особистості, підвищити соціальну згуртованість» [5, с. 133]. Отже, завдяки ініціативі М. К. Ататюрка та проведеній освітній реформі турчанки протягом 1924-1926 років отримали право здобувати освіту разом з чоловіками та на одному рівні з ними.

Заборона полігамії (багатоженства). Вищезгаданий цивільний кодекс 1926 року заборонив в Туреччині багатоженство. Пригадаємо, що за мусульманським законом (шаріатом) чоловік має право мати чотирьох дружин. Ататюрк відібрав у турків таку можливість. Сьогодні в Туреччині Главою 8 чинного Кримінального кодексу встановлена відповідальність за багатоженство: пунктами 1 та 2 статті 230 передбачено, що особа, яка, хоча і перебуває у шлюбі, уклала шлюб з іншою особою, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років. Особа, яка, не перебуваючи у шлюбі, проводить весільний обряд з особою, про яку їй відомо, що вона перебуває у шлюбі, також підлягає покаранню відповідно до даних пунктів [5, с. 133]. Турчанки отримали право на розлучення. Наприклад,

жінка отримала право вимагати в чоловіка розлучення, якщо той приховав свій безробітний статус [5, с. 133]. Цивільний кодекс також впровадив шлюбнорозлучний процес й знищив юридичну нерівність між чоловіком і жінкою. Раніше за шаріатом чоловік міг розлучитися в односторонньому порядку. Достатньо було тричі повторити «розлучаюся». Тепер це стало неможливо. Однак, варто зазначити, що важко одразу відмовитися від віковичних звичаїв, у тому числі й в шлюбно-сімейній царині. «Для дівчини, яка хоче вийти заміж, неодмінною умовою вважалося (і досі вважається у деяких регіонах Туреччини) цнота. Якщо чоловік виявляв, що його дружина не незаймана, він відсилав її назад батькам, і до кінця життя вона несла ганьбу, як і вся її сім'я. Іноді така жінка ставала жертвою вбивства, скоєного власним батьком або братом» [5, с. 133]. Також Цивільний кодекс встановив мінімальний шлюбний вік: 18 років для чоловіків і 17 років для жінок [5, с. 133]. В 1938 році він був змінений: 17 (15 з дозволу судді) і 15 років (14 з дозволу судді) відповідно [5, с. 133]. Наразі згідно зі статтею 124 чинного Цивільного кодексу шлюбний вік для обох сторін становить 17 років [5, с. 133]. З дуже поважних причин суддя, врахувавши думки батьків або опікунів осіб, що бажають одружитися, але не мають 17 років, може дозволити їм одружитися раніше [5, с. 133]. Отже, завдяки реформам Ататюрка жінки отримали нові сімейно-шлюбні права, але традиції виявилися гальмом прогресу. Деякі старі звичаї й досі практикуються в Туреччині.

Разом з Цивільним кодексом в 1926 році набув чинності Закон про зобов'язання, який надав жінкам право брати на себе зобов'язання та у борг нарівні з чоловіками [5, с. 133].

Право обирати та бути обраними. Турецька Конституція 1924 року закріпила право жінок обирати та бути обраними: «стаття 10. Кожен громадянин чоловічої або жіночої статі, який досяг двадцяти двох років, має право обирати депутата Парламенту; стаття 11. Депутатом може бути обраний будь-який громадянин чоловічої або жіночої статі, який досяг тридцятирічного віку» [5, с. 134]. Туреччина надала жінкам право обирати і бути обраними на 11 років раніше, ніж Франція та Італія, на 12 років раніше, ніж Румунія, на 13 років раніше, ніж Болгарія, на 14 років раніше, ніж Бельгія, і на 36 років раніше, ніж Швейцарія [5, с. 134]. До турецького парламенту перша жінка була обрана в 1935 році [5, с. 134].

Право з'являтися у громадських місцях без чадри. Вищезгаданий Цивільний кодекс надав турецьким жінкам право з'являтися без чадри чи хиджабу в громадських місцях. Ататюрк особливо наполягав на цьому говорячи: «Вона завдає жінці великих страждань під час спеки. Чоловіки! Це відбувається через наш егоїзм. Не будемо забувати, що в жінок є такі ж моральні поняття, як і в нас» [5, с. 134]. «Звичай закривати обличчя жінкам робить нашу націю посміховиськом» – зазначав він [5, с. 134]. Також він закликав жінок носити європейську сукню, а його дружина Латіфе Ханім була без хустки на їхньому весіллі і продовжувала з'являтися непокритою на публіці [5, с. 134]. За його особистою вказівкою в Туреччині було проведено конкурс краси «Türkiye Güzellik Yarışması» – першого у мусульманських країнах. Він сприяв формуванню нової моди, а й утворенню нового іміджу турецької жінки [5, с. 135]. Отже, завдяки особистій протекції М. Ататюрка турчанки змогли зняти чадру й змінити імідж. Але носіння чадри теж законодавчо не заборонялося.

Основні висновки. Обсяг прав, якими Ататюрк наділив жінок – небачений до того крок для більшості, якщо не всіх мусульманських країн. Без перебільшення – це революційний прорив, що став можливим у тому числі й завдяки

секуляризації. Процес зрівняння жінок у правах з чоловіками був під особистим контролем Мустафи Кемалю. Він часто виступав ініціатором прийняття законів, щодо прав жінок. Жінки отримали можливість брати активну участь у таких важливих сферах, як освіта, політика, ділове життя, набули більшої самостійності у шлюбно-сімейних відносинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aycan Ş., Aycan N. Türkiye'de Kadın Eğitime Bir Bakış. Akademia Sosyal Bilimler Dergisi - Özel Sayı. 2018. No. 1. P. 233-241.
2. Beyoğlu S. Tedrisat Kanunu ve Kadın. Bir insan-I Selim: kitap / prof. dr. Azmi Özcan'a Armağan, 2016. P. 165-176.
3. Erdem A. R. Atatürk'ün kadına ve kadın eğitime verdiği önem. Belgi. 2015. I. № 9. P. 1266-1277.
4. Ergun A., Ayata A. Atatürk ve Türk Kadını. Erdem. 1998. Cilt № 11. Sayı № 31. P. 11-12.
5. Сорокіна А. А. Реформи Мустафи Кемалю Ататюрка щодо прав та становища жінок. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. Одеса: Молодий вчений, 2023, № 12, С. 131-137.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ДИЗАЙН МАЛОГАБАРИТНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

(Кошель Г. В., кандидатка технічних наук, доцентка)

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
м. Київ, Україна

(Поповіченко С. А., кандидат технічних наук, доцент)

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука, м. Київ, Україна

В наш час, завдяки досягненням в області накопичення електроенергії, поступово все більше уваги відводиться перспективам використання електромобілів як внутрішньоміського транспорту. Вже тепер по містах всього світу пересуваються десятки тисяч електромобілів і мільйони електроскутерів, електровелосипедів та інших транспортних засобів на електриці [1; 2]. Електромобілі, з безліччю своїх переваг, стають важливою частиною сучасного світу, особливо в контексті постійно зростаючих екологічних, енергетичних та технологічних викликів. Ось кілька ключових переваг електромобілів:

1. Екологічність: електромобілі не викидають вуглецеві оксиди та інші шкідливі речовини в атмосферу під час експлуатації. Це дозволяє зменшити забруднення повітря та сприяти боротьбі зі зміною клімату.
2. Ефективність енергоспоживання: електромобілі зазвичай мають вищий коефіцієнт корисної енергії порівняно з автомобілями з ДВЗ. Це означає, що електромобілі можуть бути енергоефективнішими та економічнішими у використанні енергії.
3. Менше залежності від нафтопродуктів: оскільки електромобілі працюють на електриці, вони дозволяють зменшити залежність від імпорту нафти та інших вуглеводневих ресурсів.
4. Технологічний прогрес: розвиток електромобілів спонукає до інновацій в галузі батарейних технологій, автономних систем керування та інших сфері автомобільної техніки.
5. Економічність у довгостроковій перспективі: хоча вартість покупки електромобіля може бути вищою, ніж у традиційних автомобілів з ДВЗ, електромобілі зазвичай мають менші витрати на обслуговування та паливе, що може зробити їх більш економічними у довгостроковому плані.
6. Зручність у використанні: електромобілі можуть бути заряджені вдома або на публічних зарядних станціях, що забезпечує зручність у використанні та уникнення постійних візитів на заправки.

Загалом, електромобілі представляють собою ефективну та екологічно сталий альтернативний вид транспорту, який відображає та відповідає потребам сучасного суспільства. Попит на автомобілі з електричним приводом, до яких нині відносять власне електромобілі і якоюсь мірою авто з гібридним приводом, постійно росте разом з цінами на нафту, проте ціни на такі автомобілі знижуються дуже поволі. Поки покупка альтернативного автомобіля не принесе споживачеві дійсно відчутні дивіденди, об'єми продажів гібридних машин і електромобілів будуть як і раніше меншими у порівнянні з автомобілями з ДВЗ, що, у свою чергу, автоматично позначається на об'ємах інвестицій, що повертаються розробникам, і слабо впливає на подальше зниження таких новинок.

Актуальність дизайнерського проектування автомобілів не зменшується в сучасному світі. Автомобільні компанії постійно змагаються за увагу покупців, і дизайн грає ключову роль у привертанні уваги до певного бренду або моделі. Сучасні фірми-виробники автомобілів вкладають значні зусилля в розробку та виробництво електричних транспортних засобів. Серед світових виробників автомобілебудування лідерами є: Tesla, Inc., Nissan Motor Corporation, Chevrolet (General Motors), BMW AG, Audi AG, Volkswagen Group, Porsche AG, Hyundai Motor Group та ін. [3]. Сучасні покупці не лише шукають автомобілі з високою якістю та ефективністю, але й звертають увагу на їхній зовнішній вигляд та стиль. З розвитком технологій, появою нових матеріалів, дизайн автомобілів також еволюціонує [4; 5].

Актуальність дизайнерського проектування електричних малогабаритних автомобілів в сучасному світі є надзвичайно важливою з багатьох причин. Зростаючі міські популяції і затримки в транспорті створюють потребу у більш маневрених та компактних транспортних засобах. Електричні малогабаритні автомобілі можуть ефективно вирішувати ці проблеми, забезпечуючи мобільність у вузьких вулицях і обмежених просторах паркування. Зростаюча свідомість про збереження навколишнього середовища та боротьбу зі зміною клімату підкреслює важливість переходу до електричного транспорту. Малогабаритні електричні автомобілі, споживаючи менше енергії та маючи нульові викиди від вихлопних газів, можуть бути екологічно чистими альтернативами традиційним автомобілям. Швидкий розвиток батарейних технологій, а також зростання продуктивності та зниження вартості електричних компонентів відкривають нові можливості для створення ефективних та доступних малогабаритних електричних автомобілів. Зростаючий інтерес до різноманітних форм мікромобільності, таких як електричні скутери та велосипеди, свідчить про потребу у невеликих та ефективних транспортних засобах для коротких відстаней. Електричні малогабаритні автомобілі можуть стати важливою складовою цього тренду.

Отже, дизайнерське проектування електричних автомобілів відіграє ключову роль у відповіді на сучасні виклики та потреби в міському транспорті, екологічності та технологічному прогресі.

Навіть при забезпеченні однакової функціональності транспортного засобу, проектування електромобілів має забезпечити суттєві технологічні та естетичні відмінності. Електромобілі часто мають інший профіль через відсутність потреби в охолодженні великого двигуна. Це дозволяє їм мати більш збалансований вигляд і покращену аеродинаміку, що позитивно впливає на ефективність палива. Оскільки електромобілі не потребують радіатора для охолодження двигуна, їх фронтальний дизайн може бути більш простим і чистим. Це може включати в себе відсутність великої ґриллі, характерної для автомобілів з внутрішнього згоряння. Будучи звільненими від потреби розміщення габаритного двигуна, електромобілі можуть мати більше простору для пасажирів та багажу [6]. Це відкриває нові можливості для інтер'єрного дизайну та розміщення елементів без зайвих обмежень. Електромобілі можуть використовувати інноваційні матеріали, такі як карбонові волокна або композити, для зменшення ваги та підвищення міцності. Також можуть бути використані нові технології освітлення, такі як LED або OLED, для створення ефектних світлових елементів. Електромобілі зазвичай оснащені передовими технологіями, такими як електронні системи управління, системи автопілоту та інтеграція з мобільними пристроями. Це може відобразитися в

дизайні елементів інтерфейсу та управління, які можуть бути більш сучасними та футуристичними.

Отже, різниця в дизайні електромобілів відображає їхню новаторську природу, використання передових технологій та стрімкий розвиток в галузі автомобільної індустрії. Швидке розширення ринку електромобілів вимагає постійного вдосконалення дизайну для привернення уваги споживачів і відмінності від конкурентів. Новітні дизайни дозволяють сприяти популяризації електричних автомобілів, інноваційність у дизайні враховувати потреби споживачів та впроваджувати нові технології, які поліпшують функціональність, комфорт та безпеку, ергономічне використання внутрішнього простору забезпечує комфортне пересування для пасажирів та водія, сприяє естетичній привабливості та природній інтеграції з міським середовищем. Інноваційні елементи в екстер'єрі та інтер'єрі, такі як сучасні лінії, світлодіодне освітлення та ергономічні сидіння, можуть зробити електромобілі більш привабливими для споживачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дизайн автомобіля. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8F. (дата звернення: 23.03.2024).
2. Електромобіль. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C>. (дата звернення: 23.03.2024).
3. Виробники автомобілів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C#%D0%92%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B2. (дата звернення: 23.03.2024).
4. Koeckritz M. The Ferrari book : passion for design. Вид-во teNeues, 2022. 416 р.
5. Lewandowski J. Iconicars MERCEDES-BENZ 300 SL. TeNeues, 2022 р. 160 с.
6. Дизайн автомобілів від концепції до виробництва. URL: <https://cardesignonline.com/>. (дата звернення: 23.03.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙНУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ ЖАНРУ «ГОРОР» НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Г. Ф. ЛАВКРАФТА

(Панченко С. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Хавхун Г. М., кандидатка архітектури, доцентка)
Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”,
м. Київ, Україна

Горор (англ. «horror» – «жах») – жанр сучасного мистецтва, що розкриває сюжети та теми, які призначені викликати почуття шоку і жаху.

Жанр жахів сягає корінням у народний фольклор, міфи, легенди та релігійні традиції. Теми привидів, надприродних сил, демонів зустрічаємо ще у творах античної літератури та у Біблії. У 19-му сторіччі було створено низку творів, що сформували горор у повноцінний жанр та склали його основу аж до сьогодення: «Легенда про Сонну Балку», «Дракула» та інші.

На сьогодні тема жахів і надприродних сил є надзвичайно популярною серед молоді аудиторії і використовується в літературі, кіно, комп'ютерних іграх.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю активізації розвитку видавничої індустрії та пошуку нових візуальних стилів оформлення книжкових видань.

Яскравим представником жанру «горор» є американський письменник Говард Філіпс Лавкрафт. Біографія Лавкрафта сповнена жахливих моментів, що знайшли відображення у його творах. У школі хлопець вів колонку “The Pawtuxet Valley Gleaner”, присвячену астрономії. Саме це захоплення космосом у майбутньому і сформувало стиль Лавкрафта з його незмінним косміцизмом і химерними істотами, родом із далеких зірок.

“Міти Ктулху” - це сукупність фантастичних та жахаючих оповідань, що були створені Лавкрафтом, та після його смерті створювалися його послідовниками. Основна їх риса – зіткнення персонажів з чимось, що знаходиться поза межами їх розуміння і що вони неспроможні пояснити. Люди з його історій ніколи не можуть нічого протиставити чудовиськам, вони завжди безпорадні перед тим космічним жахом. Можна припустити, що на постійну безпорадність його персонажів впливав психологічний стан автора: смерті близьких йому людей, Перша світова, Велика депресія та інші важкі події. Все це призвело до думки про неможливість будь якого супротиву: в його творах зло архаїчне та позаземне, існує з прадавніх часів і боротьба з ним марна.

Лавкрафт виразно сформував свій власний стиль у жанрі, відомий як космічний жах, який живиться від «незрозумілого страху перед зовнішніми, невідомими силами» [1, с. 15]. Основною рисою його творів є страх щодо місця людини у цьому безмежному і незрозумілому Всесвіті. Головними атрибутами його стилю є:

- косміцизм;
- безпорадність головних героїв перед обличчям невідомого;
- жах у його книгах побудований на думці, що Всесвіт є байдужим та ворожим до людей, що існують речі, які ми не можемо досягнути своїм розумом, речі, що завжди будуть стояти вище людського контролю. [2, с. 364]
- поєднання жаху та наукової фантастики; розмиття природи реальності;
- опис від першої особи;

- зосередження на наслідках подій: жах та психологічний злам героїв, який у подробицях описується протягом всієї книги.

Стиль Лавкрафта впливає на дизайн його книг: обкладинок і типографіки. Книжкові дизайнери, які працювали над творами Лавкрафта, намагалися передати цей стиль через шрифти, ілюстрації тощо. Наприклад, усі обкладинки використовують переважно холодні приглушені або темні кольори, гротескні та химерні форми, які асоціюються із сюжетом. Шрифти також відображають стиль Лавкрафта: часто використовуються готичні або рукописні. Ілюстрації демонструють ключові або найбільш напружені та цікаві моменти історій, дивакуваті форми істот, про яких згадувалося на сторінках книги. Деякі ілюстрації робляться навмисно нечіткими, щоб читач міг сам додумати образ - так робив і сам Лавкрафт у своїх повістях. Часто використовуються глибокі тіні, що створюють враження невизначеності та загадковості. Зокрема, для третього тому повного зібрання прозових творів Г.Ф. Лавкрафта, від Майстрів готичної прози, був використаний приблизний образ істоти з повісті "У горах божевілля". З нечіткими лініями та загальною химерністю форм – вона створює відчуття чогось позаземного та жахаючого. Кольорова палітра цієї ілюстрації чорно-біла, з невеликими вкрапленнями червоного кольору у назві.

Чудовим прикладом ілюстрацій лавкрафтівських жахів є видання книги "У горах божевілля" французького художника Франсуа Баранже. Темні та холодні кольори цього видання додають відчуття приреченості та створюють похмуру атмосферу холодної Антарктики. Кожна з ілюстрацій доповнює сюжет книги, збагачуючи читацький досвід книги та імені автора.

Видання книги "Поклик Ктулху" Г. Ф. Лавкрафта, проілюстроване Франсуа Баранже відображає темну та містичну атмосферу цього твору. Обкладинка книги має загадкову та гротескную ілюстрацію, зображення на якій з першого погляду важко зрозуміти. Ілюстрації Франсуа Баранже виконані в його унікальному стилі, який характеризується темними тонами, деталізацією та містичними образами. Кожна з ілюстрацій доповнює текст книги.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що для дизайну книжкових видань жанру «горор» властиві наступні прийоми:

- Використання холодних приглушених або темних кольорів;
- Зображення гротескних форм монстрів на обкладинках книг; часто ці форми розмиті та нечіткі, щоб створити містичну атмосферу;
- Застосування переважно готичних або рукописних шрифтів для заголовків;
- Глибокі тіні для створення відчуття невизначеності та загадковості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bleiler E. F., Lovecraft H. P. *Supernatural Horror in Literature*. Dover Publications, 1973. 128 p.

2. Ralickas V. "Cosmic Horror and the Question of the Sublime in Lovecraft." *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2008. 18, no. 3. p. 364–398.

3. *The Art of François Baranger*. French Paper Art Club. URL: <https://en.frenchpaperartclub.com/collections/the-art-of-francois-baranger>. (дата звернення: 27.03.2024).

RESEARCH ON THE CULTIVATION OF FUTURE TEACHERS' DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

(Ding Junbo, postgraduate student of the third (educational and scientific) level of higher education)

Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhin, Ukraine.

Artificial Intelligence (AI) technologies, represented by machine learning, cloud computing, natural language processing, etc., have brought about changes in social productivity and social transformation, profoundly impacted the economy, culture, education and other fields, and have brought about a great impact on traditional school education and the teaching profession. Based on the background of the digital development of national education, this paper discusses in detail the changes and challenges of future teacher education in the age of artificial intelligence, and looks at the core digital literacy and its cultivation strategy that future teachers should have in the age of intelligence, so as to provide effective references for the digital upgrading of education and teaching in schools, with a view to further promoting the intelligent transformation and reorganisation of the "dual role" of teachers and students in the future. "In order to further promote the intelligent transformation and reconstruction of the dual roles of teachers and students in the future.

The rapid development of artificial intelligence has changed the traditional form of education, subverting the education process, teacher-student relationship, and classroom form in all directions, and education is no longer a physical and institutionalised school education activity, but a blended learning that combines virtual and real, online and offline. Traditional education is limited by factors such as teacher level, teacher strength and teacher energy, and is "scale education" under the education model of industrial society, and it is not easy to realise individualised teaching and learning. The emergence of generative artificial intelligence such as ChatGPT has brought unprecedented possibilities for students' personalised learning, and has made it possible to provide targeted tutoring for every student. The emergence of generative AI such as ChatGPT has brought unprecedented possibilities for students' personalised learning, making targeted counselling possible for every student, and enabling students to engage in personalised and diversified adaptive learning with the assistance of AI, thus truly realising teaching in the sense of "tailored to the needs of individual students".

Artificial intelligence has reconstructed the scene and process of education, and changed the roles of students and teachers. Artificial intelligence has firstly impacted the education mode which is mainly based on knowledge teaching, and education has shifted from the "teaching-centred" of teachers to the "learning-centred" of students, and teachers have transformed from the dominant player in education and teaching to the auxiliary player in students' learning. The "new state of affairs" in education under digital intelligence urgently requires teachers to have the corresponding digital competence structure. In the teaching process, schools should pay attention to the cultivation and practice of teachers' awareness, competence and skills in intelligent education, so that teachers can adapt to the inherent requirements of the digital and intelligent development of education in the future [1].

"Intelligence" does not mean the absence or disappearance of the teaching profession, but rather a new requirement for teachers' work as a result of technological

change. In the future, with the development of artificial intelligence, there may be a large number of virtual teachers, who will assist human teachers in carrying out educational tasks. Therefore, cultivating teachers who can use smart technologies to simplify their work, complete teaching activities with high quality and efficiency, and collaborate with humans and machines will be the focus of future teacher education.

ChatGPT, for example, is a generative AI model that is an important real-world application of AI Generated Content (AIGC) and Large Language Model (LLM) technology. It presents Emergent Ability based on huge amount of data and powerful computing power. Although its ability to "understand" and "innovate" is relatively limited at the current level of development, its ability to access qualitative knowledge is better than that of human teachers. Therefore, the focus of future teacher education and practice will be on how to develop the human qualities that AIs "cannot teach", but which will be essential in the society of the future.

The starting point of digital literacy lies in the establishment, improvement and intelligent upgrading of digital technical equipment. Networked, digitalised and intelligent educational infrastructure is the prerequisite for digital technology to promote the intelligent transformation of education and give full play to the power of digital technology. Ren Youqun et al [1] pointed out in their interpretation of the Standards for Informatisation Teaching Competence of Future Teachers that the digital cultivation environment for future teachers can be considered from three aspects: the teaching environment, the learning environment and the digital learning resources. The function of technology empowers people to take action, but the realisation of technology is relational. In order to maximise the potential educational attributes of technology, and to create a substantive and meaningful connection between humans and machines in the training process, it is necessary to have an effective interaction between humans and technology [2], and to bring into play the "digital intelligence" of education in the integration of "humans and machines". The effectiveness of "digital intelligence" in education can be realised through the integration of "human-machine".

In the training and teaching process of pre-service teachers, it is necessary to not only achieve students' proficiency in the use of basic digital skills, but also emphasise the in-depth integration of digital technology and education curriculum, and to promote the cultivation and practice of future teachers' disciplinary digital teaching skills, so that only through the effective integration of disciplinary knowledge and digital skills can digital literacy be truly rooted in the teaching work [3]. In addition, in terms of teaching evaluation, a concomitant and process-oriented assessment and evaluation system can be adopted. Based on the standards of digital skills of teacher educators in different grades and teaching sections, formative and comprehensive evaluations can be carried out by stages, multi-dimensions and dynamics, so as to provide a basis for the improvement of the teaching of future teachers through evaluation for learning and evaluation for teaching.

Artificial intelligence technologies such as ChatGPT are rapidly changing the environment, shape and structure of traditional education, and will inevitably challenge the paradigm of pre-service teacher training and the role and positioning of post-service teachers. Especially in the context of the National Action Plan for the Digitalisation of Education Strategy, teachers' comprehensive teaching skills in the context of AI division of labour will be even more important. Instead of passively accepting the "baptism" of AI technology, we should proactively embrace the future, and actively promote a change in

the concept of talent cultivation and the reconstruction of teachers' digital literacy in future teacher education in the digital era.

REFERENCES

1. Guorui F. The role of teachers in the intellectual era. *Research on Education Development*. 2018. №10. P. 69-74.
2. Hutchby I. Technologies texts and affordances. *Sociology*. 2001. №2. P. 441-456.
3. Youqun R., Hanbing Y. Teacher Trainee Informatization Teaching Competency Standard. *Research on Electrochemical Education*. 2018. №10. P. 5-14.

IMPLEMENTING UNIVERSAL DESIGN FOR LEARNING IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION AMIDST WAR: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

**(Mytsyk H. M., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Popova A. S., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Nechay T. V., First Level (Bachelor) Higher Education Student)
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine**

Universal Design for Learning (UDL) is a framework designed to improve and optimize teaching and learning for all people based on scientific insights into how humans learn [1]. UDL boasts numerous advantages, as it is a sustainable instructional approach that «addresses planning, teaching, and learning strategies to meet the needs of a broader population of students with varied learning styles and abilities without adding on accommodations or modification» [5, p. 75]. The foundation of this concept is the idea that often, the obstacles faced by students arise from limitations of the surrounding environment, not their diversity. This design provides flexible guidelines for minimizing obstacles and creating optimal conditions for accessing educational services for all, based on their strengths and needs. In education, UDL provides benefits not only to students with diverse needs but also to those with no special needs. The inclusion of UDL principles can reduce student stress and increase success at all levels of education. This is particularly relevant in the context of higher education.

There are three core principles of UDL multiple means of representation, multiple means of engagement, and multiple means of action and expression [1]. These principles work together as a foundation for organizing the educational process, enabling higher education learners to achieve purposeful, informed, strategic, and effective learning.

By adopting UDL principles, higher education institutions (hereinafter – HEIs) can create more inclusive and accessible educational environments that foster the academic and social success of every student. The importance of UDL in higher education institutions (HEIs) can't be overstated, as it aligns with broader goals of equity and inclusion, preparing students for a diverse and changing world.

Given this context, the topic of UDL gains particular significance in times of war for Ukraine. Amidst the challenges and transformations induced by the ongoing war, the need for accessible and inclusive education becomes not just a priority but a critical necessity. Currently, the higher education system faces an increase in problems and specific needs of educational process participants. In particular, an anticipated increase in the number of individuals affected by the war and in need of educational and psychological support is expected. All these circumstances require additional flexibility from HEIs in the context of organizing the educational process. The situation is exacerbated by the fact that temporarily displaced HEIs have changed their location by moving from the temporarily occupied territory to a settlement in the territory under the control of the Ukrainian authorities by the decision of the founder(s) (Law of Ukraine “On Higher Education” of 01.07.2014 № 1556-VII), realities create additional obstacles. For HEIs that have become “without walls” and continue their educational activities exclusively using distance learning technologies, the task of creating an inclusive educational environment turns into a particular problem [2]. The conditions of forced relocation require them to constantly seek ways to adapt to new realities and deeply rethink approaches to ensuring the accessibility and quality of educational services.

UDL serves as one of the strategic responses to these difficulties. By emphasizing flexibility, inclusivity, and adaptability, UDL can help mitigate some of the educational

challenges posed by the war. The benefit of using UDL in all higher education classrooms is that it is a “built-in service” to improve the educational experiences of all students, without the need to single out students with disabilities or add any accommodations to the lesson. For instance, displaced students and those directly affected by the war may face barriers to traditional learning environments and methods [4]. UDL’s emphasis on providing multiple means of engagement, representation, and expression becomes crucial in ensuring that education remains accessible to all, regardless of their circumstances.

Moreover, the war accelerates the need for HEIs to adopt innovative educational approaches that can withstand the complexities and uncertainties of the current times. By integrating UDL principles, HEIs can not only support the diverse needs of their student population but also enhance the resilience of their educational programs against the backdrop of ongoing war. This shift towards a more inclusive and flexible educational model not only addresses the immediate challenges posed by the war but also lays the groundwork for a more equitable and adaptive higher education system in the post-war period.

However, despite the significant advantages of using UDL principles to create an inclusive educational environment in HEIs, there are still several factors that complicate this process today.

Firstly, UDL is an approach that requires thoughtful planning, careful implementation, and continuous adaptation. The desire for its immediate realization is unrealistic and can lead to unjustified risks of superficial application of its principles without deep study and adaptation to the specific educational context.

It's also important to highlight the ambiguity in the interpretation of instructions for implementing UDL principles, as suggested by CAST [1]. On one hand, this is a positive aspect, as this openness and flexibility emphasize the academic freedom of educators and teachers in adapting its principles to the unique needs of their higher education learners and the specifics of courses. However, on the other hand, it leaves a lot of room for their interpretation. Since different teachers may understand and implement them in their own way, based on their own experience, knowledge, and beliefs, this can lead to a variety of approaches within a single HEI or even courses, complicating the creation of a consistent and inclusive educational environment.

One notable obstacle is the lack of a clear definition of this concept within Ukrainian legislation, which leads to ambiguity and confusion. Most may mistakenly equate UDL with universal design in education, which encompasses a much broader issue.

Another challenge in implementing UDL is the availability of financial resources. In particular, despite the rapid development of technology, access to modern technological solutions can still be limited in some HEIs due to cost, compatibility, or lack of technical support. For temporarily displaced higher education institutions («universities without walls»), this issue becomes particularly relevant [2]. In particular, for such universities the focus often shifts to survival and immediate needs, such as physical safety and mental health support for students and staff, leaving limited resources and energy for implementing comprehensive educational frameworks like UDL.

Furthermore, attention should be paid to the insufficient level of awareness of scientific-pedagogical staff and the administration of HEIs regarding the benefits and ways of applying UDL. This can lead to resistance and reluctance to implement its

principles in the educational activities of HEIs at various levels. Additionally, teachers need to have a good level of digital competence [3]. This means they should know how to use digital technologies confidently, critically, and responsibly to create accessible educational content, as well as to adapt materials for the individual needs of students. In particular, this is crucial in situations where HEIs conduct the educational process through distance learning technologies.

There is also a misconception that UDL is used exclusively to meet the needs of individuals with special educational needs. In reality, such a bias is unwarranted, as Universal Design for Learning is an approach that benefits everyone by considering the characteristics and capabilities of each participant in the educational process.

Often, it is considered a set of specific steps or guidelines (checklist) rather than a way of thinking aimed at considering the diversity of needs of all higher education learners during the planning, implementation, and evaluation of the educational process. This means that instead of following a simple list of recommendations, teachers must think more deeply about how they can adapt content, teaching methods, and forms of assessment so that they are accessible and effective for everyone.

Finally, among the difficulties in implementing UDL, we see the lack of tools for assessing the impact of this approach on the quality and effectiveness of the educational process. Without clear evaluation criteria, it is difficult to assess the outcome and its benefits, particularly complicating the adaptation and optimization of educational practices, as it is almost impossible to determine which aspects of UDL work best and which need further development or changes.

While the challenges to implementing UDL in Ukrainian HEIs are numerous, this work emphasizes these challenges not to discourage but to pave a path toward their resolution. Acknowledging these obstacles is the first step towards overcoming them, an endeavor that holds significant value, especially in the context of ongoing war and post-war reconstruction.

Acknowledgements. The article has been prepared for publication with the grant support of the National Research Foundation of Ukraine within the framework of the project 2022.01/0010 «Design of inclusive educational environment of higher education institution».

REFERENCES

1. CAST. Universal Design for Learning Guidelines. Version 2.2. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org>. (date of access: 23.03.2024).
2. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Hurenko O., Suchikova Y. Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? *Research in Education*. 2023. Vol. 0(0). URL: <https://doi.org/10.1177/00345237231207721>. (date of access: 23.03.2024).
3. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience* : Scientific monograph. Latvia : «Baltija Publishing». 2023. P. 175–200. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>. (date of access: 23.03.2024).
4. Mytsyk H., Popova A., Bohdanova M. The Use of Gamification in the System of Social and Psychological Adaptation of Forcibly Displaced Teenagers from Ukraine: Reflections of the German Experience. *Journal of Education for Students Placed at Risk*

(JESPAR). 2024. P. 1–27. URL: <https://doi.org/10.1080/10824669.2024.2309359>. (date of access: 23.03.2024).

5. Takemae N., Dobbins N., Kurtts S. Perception and experiences for implementation: Teacher candidates' perceptions of understanding of *Universal Design for Learning*. *Issues in Teacher Education*. 2018. Vol. 27(1). P. 73–93.

DIRECTIONS FOR THE HARMONIZATION OF THE LEGAL FRAMEWORK OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE HIGHER EDUCATION

**(Popova A. S., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Mytsyk G. M., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Puzyna A. O., First Level (Bachelor's) Higher Education Student)
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine**

In the era of globalization and intensive Eurointegration processes, the world must ensure sustainable development, which facilitates the harmonious progress of society in all its aspects [8]. One of the key conditions for achieving this is the implementation of the UN Sustainable Development Goals, particularly Goal 4 «Quality Education», which entails ensuring inclusive, equitable, and quality education for all and promoting lifelong learning opportunities [3; 10]. In this context, the formation of an inclusive society, where every citizen, regardless of their characteristics, has equal opportunities for education and self-realization, becomes especially relevant. The higher education sector plays a decisive role in this process, as it is the foundation for training qualified professionals capable of contributing to sustainable development and innovations in all areas of life [4; 9]. The importance of creating an inclusive educational environment in Ukrainian higher education institutions is determined not only by the internal needs of society to ensure equal educational opportunities for all its members but also by international commitments undertaken by Ukraine by joining global initiatives in the field of education and inclusion [1; 5; 6; 7].

The development and harmonization of national legislation with international standards are critically important steps towards creating such an educational environment. This process involves a comprehensive study and analysis of the existing legal framework in the field of inclusive higher education, identifying gaps, and determining key directions for its improvement and enhancement to align education in higher education institutions with both global sustainable development goals and the specific needs of Ukrainian society in the context of Eurointegration processes and the ongoing full-scale war, requiring a systematic approach and active efforts from the state, educational institutions, and the entire community.

In the context of analyzing the current legal framework that regulates inclusive education in the system of higher education institutions, 14 international documents were identified (Universal Declaration of Human Rights (1948), Declaration of the Rights of the Child (1959), Convention against Discrimination in Education (1960), Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons (1971), Declaration on the Rights of Disabled Persons (1975), Convention on the Rights of the Child (1989), World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs (1990), Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities (1993), Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (1994), Dakar Framework for Action (2000), UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol (2006), Incheon Declaration «Education 2030» (2015), Rome Ministerial Communiqué (2020); and 12 national documents regulating various aspects of organizing an inclusive educational environment in higher education institutions (Constitution of Ukraine of 28.06.1996 254к/96-BP, Laws of Ukraine «On Education» of 05.09.2017 № 2145-VIII, «On Higher Education» of 01.07.2014 № 1556-VII, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Procedure for organizing inclusive

education in higher education institutions» of 10.07.2019 № 635, Order of the Cabinet of Ministers «On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032» of 23.02.2022 № 286-2022-p, «On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the period up to 2030 year 2021» of 14.04.2021 № 366-2021-p), Draft of the Ministry of Education and Science of Ukraine «National Strategy for the Development of Inclusive Education for 2023-2030» (2023), Draft of the Ministry of Education and Science of Ukraine «Methodical Recommendations for the Creation of an Inclusive Educational Environment in a Higher Education Institution» (2023); and the legal status of persons with disabilities and those in difficult life circumstances (Laws of Ukraine «On State Social Standards and State Social Guarantees» of 05.10.2000 № 2017-III, «On the Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine» of 06.10.2005 № 2961-IV, «On the Fundamentals of Social Protection of Disabled Persons» of 21.03.1991 № 875-XII, «On Social Services» of 17 January 2019 № 2671-VIII) [2].

The methodology for processing regulatory documents involved documentary analysis, comparative analysis, and content analysis using a system of unified criteria, which included evaluating general principles and philosophy, access, and availability, teaching methods, the role of teaching staff, monitoring and accountability, resource support, social integration, and participation. The analysis revealed several discrepancies in the national legislation system compared to international norms. Among the main identified discrepancies were:

- The inconsistency with international standards regarding inclusive education's general principles and philosophy. Although Ukrainian legislation reflects the fundamental principles of inclusiveness, equality, and protection against discrimination, it insufficiently considers some specific international requirements and recommendations, especially concerning the accessibility and individualization of the educational process, taking into account the diversity of participants in the educational process and their specific needs.
- The lack of detailed regulatory acts regulating teaching methods and approaches. Existing national documents do not provide clear guidance on adapting the educational process and materials for people with special educational needs, which is a significant discrepancy with international standards of inclusive education.
- Shortcomings in regulating the role and duties of teaching staff. Ukrainian legislation does not specify the duties and role of the teaching staff in the context of inclusive education, not defining clear requirements for training and qualification improvement for working in an inclusive educational environment;
- Insufficient resource support for inclusive education. Despite certain initiatives, the national legislation system does not provide an adequate level of funding and material-technical support for implementing inclusive practices, limiting the possibilities for creating a full-fledged inclusive educational environment and, in some aspects, creating situations of inequality in providing accessible learning conditions, negatively affecting the right of persons with special educational needs to receive quality education.

Considering the main discrepancies in the Ukrainian national legislation system compared to international norms of inclusive education, we have developed and defined a list of recommendations for its improvement and harmonization. The recommendations are aimed at ensuring quality education for all, by international standards and requirements. The recommendations include:

- Development of detailed methodological guidelines, as it is necessary to create comprehensive methodological recommendations for higher education institutions regarding the implementation of inclusive approaches and teaching methods, ensuring the adaptation of the educational process to the needs of individuals with special educational needs.
- Strengthening the legal framework regarding inclusive education, particularly requiring a review and amendments to existing legislative acts, including the Laws of Ukraine «On Education» and «On Higher Education», to include clear norms and provisions regulating the issues of inclusive education.
- Improving the training system for teaching staff, which involves introducing mandatory qualification enhancement programs for teachers and the administration of higher education institutions on issues of inclusive education, ensuring their preparation for working in an inclusive educational environment.
- Ensuring adequate funding and increasing state support and financing for inclusive education programs, including by allocating special subsidies for higher education institutions that actively implement inclusive initiatives and practices.
- Developing a national strategy for the development of inclusive higher education, which would be comprehensive and define key directions for the development of inclusive education in the long term, including mechanisms for monitoring and evaluating its effectiveness.
- Implementing effective monitoring and evaluation mechanisms, which involve developing and implementing effective methodologies and approaches in higher education institutions, allowing the assessment of progress and determining directions for further improvement.

These recommendations are aimed at creating conditions for the realization of everyone's right to quality higher education, regardless of their physical or social characteristics, and at ensuring the compliance of Ukrainian legislation with international norms in the field of inclusive education.

Thus, Ukrainian legislation already has a fundamental basis that corresponds to international standards of inclusive education in terms of general principles and philosophy, as well as accessibility and access to higher education. However, a detailed analysis indicates the need for further development and refinement of regulatory regulation of inclusive higher education in areas such as teaching methods, resource support, monitoring and accountability, the role and duties of teaching staff, social integration, and participation. It is recommended to revise and improve existing documents and develop additional regulatory acts aimed at detailing and specifying the mechanisms for implementing inclusive education, to ensure equal opportunities for all learners and their active participation in social life.

Acknowledgements. The article has been prepared for publication with the grant support of the National Research Foundation of Ukraine within the framework of the project 2022.01/0010 “Design of inclusive educational environment of higher education institution”.

REFERENCES

1. Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопатіна Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство : науковий журнал* / редкол.: М. М. Трішак (гол. ред.), Петруха Н. М. (заст. гол. ред.), Топорівська Я. В. (заст. гол. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-

Подільський державний інститут», Вип. 2. 2023. 96 с. С. 28–36. URL: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4>. (дата звернення: 26.03.2024).

2. Попова А., Линдіна Є. Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні: періодизація та особливості. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць*; укладач Петровська К. В. 2023. 371 с. С. 100–108.

3. Цілі сталого розвитку. UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>. (дата звернення: 26.03.2024).

4. Golub T. P. The role of education in sustainable development. *Advanced Education*. 2015. No. 4. P. 13–17. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.56636>. (date of access: 26.03.2024).

5. Hurenko O., Bohdanov I., Tsybuliak N., Lopatina H., Suchikova Y., & Popova A. Development of an Inclusive Educational Environment in Higher Education Institutions: A Project Approach Using IDEF0. In *2023 IEEE 18th International Conference on Computer Science and Information Technologies (CSIT)*. IEEE, 2023. URL: <https://doi.org/10.1109/csit61576.2023.10324022>. (date of access: 23.03.2024).

6. Mytsyk H., Popova A., Tsybuliak N., & Lyndina Y. Implementation of European Standards and Recommendations for Inclusive Higher Education in Ukraine: challenges and opportunities. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2023. 2(8), 7-20. URL: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20). (date of access: 23.03.2024).

7. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Hurenko O., & Suchikova Y. Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? *Research in Education*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1177/00345237231207721>. (date of access: 23.03.2024).

8. Sterling S. A Commentary on Education and Sustainable Development Goals. *Journal of Education for Sustainable Development*. 2016. Vol. 10, no. 2. P. 208–213. URL: <https://doi.org/10.1177/0973408216661886>. (date of access: 26.03.2024).

9. Thakran S. Education for Sustainable Development. *Educational Quest- An International Journal of Education and Applied Social Sciences*. 2015. Vol. 6, no. 1. P. 55. URL: <https://doi.org/10.5958/2230-7311.2015.00009.4>. (date of access: 26.03.2024).

10. UNESCO. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. ED-2016/WS/28. 2015. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>. (date of access: 23.03.2024).

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND LIFE PLANS OF UNIVERSITY STUDENTS: GENDER FEATURES

(Spivak L. M., Doctor of Psychological Sciences, Professor)
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Creating the necessary conditions for psychological well-being of every personality is an important task of modern society. Psychological well-being presents its mental health, which attests to successful adaptation of a personality in society [1] and confirms the effectiveness of society.

The research aims to study the gender features of university students' psychological well-being and life plans.

The testimony of such well-being is the frequency of experience of certain signs of positive functioning of a person over the period (namely a month or two weeks), which is quite short lived and has occurred not so long ago. Confirmation of person 's psychological well-being is the clarity of awareness and consistency of the realization of personal life plans [1].

The life plans of a young age often coincide with dreams and life goals, given the peculiarities of the development of this period [3]. Life plans reveal the conscious attitude of the individual to different events and his ability to self-regulation, the implementation of personal choice and decision-making [4].

The psychological well-being of university students was studied with a questionnaire "The Mental Health Continuum - Short Form" [1]. The application of the questionnaire contributed to the determination of high, average and low levels of university students' psychological well-being. Students were also invited to answer questions about their own life plans after graduation at the university.

The empirical research was conducted on-line in May and June 2023 in compliance with ethical standards. The empirical research was attended by 68 female students of Kyiv universities. The average age of female university students was 18.3 years old.

Quantitative data on psychological well-being levels of female university students are presented in Figure 1.

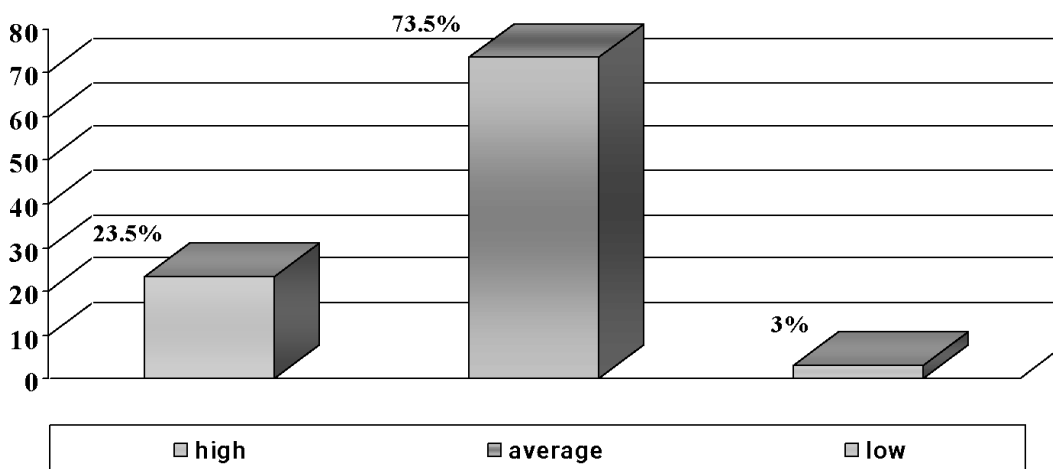

Fig. 1. Psychological Well-being Levels of Female University Students

Figure 1 shows that 73.5% of female university students revealed the average level of psychological well-being, 23.5% of female university students revealed the high level and 3% of female university students revealed the low level.

The female university students with an average level have experienced either happiness, or pleasure, or interest in life approximately once or two or three times a week for the last two weeks. High level female university students have experienced either happiness or pleasure or interest in life for almost every two weeks. Low level female university students have experienced either happiness or pleasure or interest in life once or twice over the last two weeks.

All studied female students with high and middle levels of psychological well-being noted that they plan to work in the selected specialty (practical psychologists, social workers, rehabilitologists) after graduation at the university.

Considering the empirical results obtained, we believe that it is appropriate to use an integrative model BASIC Ph [2] to support the psychological well-being of female students and male students. In particular, the third coping strategy of the integrative model Basic Ph is related to society, the personalities' desire to communicate in society. Instead, the fifth third coping strategy concerns logic, cognitive processes, critical thinking, consciousness and knowledge of people. These strategies are related to the future professional activity of the female university students under study.

Therefore empirically established that most of female respondents revealed the average level of psychological well-being, in much less of female respondents revealed the high level and in the smallest of female respondents revealed the low level. We see the prospects for further scientific research in the empirical study of the psychological well-being of male university students.

REFERENCES

1. Keyes C. L. M. The Mental Health Continuum: From Languishing to Flourishing in Life. *Journal of Health and Social Behavior*. Vol. 43. No. 2. 2002. P. 207-222. URL: <https://doi.org/10.2307/3090197>. (date of access: 12.03.2024).
2. Lahad M. From Victim to Victor: The Development of the BASIC PH Model of Coping and Resiliency. *Traumatology*. 2017. Vol. 23, No. 1. P. 27-34. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/trm000105>. (date of access: 12.03.2024).
3. Співак Л. Психологічні передумови становлення самосвідомості особистості в юності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 627. С. 141-149.
4. Титаренко Т. М. ЖИТТЄВИЙ СВІТ особистості: у межах і за межами буденності: монографія. Київ: Либідь, 2003. 376 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

(Бабіченко А. Д., асистентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Сучасна українська освітня система розвивається та реформується за напрямом усебічного розвитку особистості з урахуванням особливостей освітніх потреб усіх учнів. У зв'язку із цим особлива увага приділяється проблемі доступності освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Ця проблема розв'язується в межах інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта – це не просто включення дитини з особливими освітніми потребами до освітнього процесу в закладі загальної освіти. Це створення в спільному просторі спеціального підходу до навчання такої дитини, зміни в політиці закладу освіти, які передбачають внесення додаткових елементів освітнього процесу, орієнтованих на всебічну підтримку дитини з особливими освітніми потребами.

Інклюзія забезпечує кращу якість освіти для всіх дітей та є основним фактором у ліквідації дискримінаційних підходів. Заклади освіти створюють середовище, у якому відбувається перша активна взаємодія дитини з навколишнім світом за межами її родини, що дозволяє розвивати соціальні відносини й навички формування відносин та спільних дій.

Останнім часом актуальність проблеми організації освітнього та корекційного процесу дітей з освітніми труднощами пов'язана із зростанням кількості дітей, що потребують інклюзивного навчання. В основу інклюзивного навчання покладена філософія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх здобувачів освіти, проте сприяє створенню спеціальних умов для дітей з особливими освітніми потребами. Отже, заклад загальної середньої освіти повинен модернізувати свою діяльність, упровадити в освітній процес комплекс різноманітних, гнучких форм, прийомів і методів з метою реалізації диференційованого навчання, застосування індивідуального підходу, урахування стилів навчання, щоб усі учні класу мали змогу брати участь в освітній діяльності.

Інклюзивний підхід в освіті ґрунтується на обліку особливих освітніх потреб учнів, реалізації освітнього процесу на основі цих потреб через включення всіх учнів. Тепер пред'являються високі вимоги до організації процесу інклюзивної освіти, які передбачають пошук ефективних педагогічних технологій для його реалізації. Унаслідок цього актуальним стає використання в освітньому процесі інноваційних технологій.

Перспективне прискорення науково-технічного й соціального прогресу, розлад, що виник у сучасному світі, фатально впливає на систему освіти, загострює протиріччя і труднощі становлення осіб з особливими освітніми потребами. Традиційні педагогічні засоби виховання, зміст й організація освітнього та корекційного процесів дедалі частіше доводять свою неефективність. Через протиріччя характеру педагогічного впливу й невідповідності темпу засвоєння знань та опанування навичок осіб з особливими освітніми потребами виникають кризові явища в педагогіці.

Інновації розглядаються як використання нових знань, прийомів, методів, нетрадиційних підходів, форм роботи, технік в освітній діяльності для підвищення

якості освітнього та корекційно-розвивального процесів крізь призму надання освітніх послуг, що характеризуються соціальною та ринковою потребою. [3, с. 5]

Інноваційні технології являють собою нові способи та методи взаємодії педагогів та учнів, що забезпечують ефективне досягнення результату педагогічної діяльності. Застосування і розвиток інноваційних технологій, що охоплюють телекомунікаційні системи та комп'ютерну техніку, у процесі інклюзивної освіти пов'язані з динамічним, інтенсивним характером сучасного суспільства. Ці технології сприяють швидшому зближенню людини із соціумом, формуванню та розвитку певного рівня освіти, культури, світогляду, інтелектуальних здібностей.

Використання інноваційних технологій у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами розкриває можливості розвитку їхніх комунікативних навичок, підтримки й спілкування з викладачами, тьюторами, іншими учнями, що сприяє інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в суспільство. Ці можливості реалізуються за допомогою використання в освітньому процесі технічних засобів. Відбір матеріально-технічного оснащення в межах інклюзивної освіти визначається співвідношенням максимальної варіативності та інваріантності всіх його складників. Так, для учнів із порушенням слуху необхідні звукопідсилювальні, мультимедійні технічні засоби, технології бездротової передачі звуку, які дозволяють здійснювати обмін інформацією в доступних формах, компенсуючи слухову функцію [1, с.56].

Навчання дітей з порушенням зору також вимагає наявності в освітній організації спеціального обладнання: відеозбільшувачів, електронних луп, брайлівської комп'ютерної техніки, програм-синтезаторів мови та інших, що не вимагають використання зорової функції. Особливість цих технічних засобів полягає в перетворенні комп'ютерної інформації в доступні для учнів з порушенням зору форми, тобто в посиленні залишкового зору або перетворенні візуальної інформації в аудіо- й тактильні сигнали.

Навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату передбачає використання в освітньому процесі комп'ютерної техніки й операційного забезпечення, пристосованих для використання особами з інвалідністю, що дозволяють виробляти введення- виведення інформації в доступних для учнів формах (наприклад, спеціальні можливості Windows - екранна клавіатура).

Для учнів з особливими освітніми потребами, зокрема такими, які спричинені різними порушеннями фізичного характеру, що виникли в результаті психологічного розладу або травми, достатньо передбачити з боку освітньої організації дотримання ергономічних вимог до навчальних матеріалів. Це дозволяє учню самостійно визначати більш комфортний варіант виконання навчального завдання, наприклад, вибрати тип, розмір шрифту друкованого тексту, інтервал, змінити колір тексту, змінити яскравість, контрастність і розмір графічних файлів у тексті.

Беручи за основу вищезазначене, можна виділити основні функції інноваційних технологій в інклюзивній освіті:

- компенсаторна: технічна підтримка з метою полегшення читацької та письмової діяльності;
- дидактична: педагогічна підтримка в застосуванні інноваційних технологій з метою створення відповідної освітньої сфери та освітніх ресурсів;

- комунікаційна: комунікативна підтримка для участі в системах мережевої взаємодії.

Саме з уведенням в освітній процес інноваційних технологій, утілених у комплексному об'єднанні засобів комунікації у сфері інформаційної взаємодії, виникають передумови формування відкритої освіти. Використання інноваційних технологій в інклюзивній освіті сприяє підвищенню ефективності організації пізнавальної діяльності учнів, яка ґрунтується на максимальній індивідуалізації процесу навчання з одночасним збереженням його цілісності.

Використання в межах інклюзивної освіти інноваційних технологій дозволяє досягти таких результатів, як-от: створення єдиного освітнього простору; ефективність взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу; удосконалення методів, змісту та організаційних форм навчання, пов'язане з вимогами сучасного суспільства до рівня освіти особистості та її особливостей; максимальне розкриття інтелектуального потенціалу учня, формування навичок самостійного набуття знань та здійснення різних видів самостійної діяльності, пов'язаної з обробкою інформації.

Можна сказати, що сучасні освітні організації реалізують ідеї інклюзивної освіти, стають інноваційними, оскільки процес навчання будується на основі оригінальних педагогічних ідей та інноваційних технологій, що є втіленням нової освітньої практики в межах інклюзивної освіти.

Отже, можна стверджувати, що використання інноваційних технологій у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами відрізняється ефективністю, що виявляється в швидкій інтеграції людини в суспільство, розвитку її комунікативних навичок, освоєнні певного рівня освіти за рахунок варіативності використання досягнень науки і техніки в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. С. 56–72.
2. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики* : монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
3. Інноваційні техніки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Ткачова Н. Г., Булаш І. В., Турчина І. С. URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/66.pdf> (дата звернення: 14.11.2021).
4. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. К. : «СамітКнига», 2009. 272 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

(Белова Н. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Коваль К. В., асистентка кафедри педагогіки)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Впровадження Нової української школи докорінно змінило бачення освітнього процесу, зокрема заклади освіти не ставлять перед собою мету розвинути у здобувачів початкової освіти певні вміння та навички, а надають перевагу формуванню ключових компетентностей, що передбачають динамічну взаємодію знань, спосіб мислення, ціннісних установок, особистісних якостей тощо [3]. Формування компетентностей відбувається наскрізно в рамках освітнього процесу, охоплюючи навчальні дисципліни, позаурочну діяльність, активність на перерві та загальношкільних подіях. Фізична культура, як і будь-який інший навчальний предмет в закладах освіти, організовується відповідно до Концепції Нової української школи та передбачає всебічний розвиток здобувачів початкової освіти. Одним із найпопулярніших способів організації фізичного виховання в початковій школі є використання ігрової діяльності. Відповідно до психологічних особливостей молодші школярі значно швидше запам'ятовують нову інформацію та із зацікавленням беруть участь в освітньому процесі саме під час гри [5].

Використання ігрових технологій на уроках фізичного виховання є предметом дослідження багатьох сучасних педагогів, методистів та науковців, зокрема окреслену проблему досліджують Н. Базилевич, Н. Белікова, Н. Бондарчук, В. Данилов, Ю. Костюченко, В. Поліщук, О. Тимочко, Г. Череповська, В. Чернов, О. Шевчук, І. Юрченко та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості використання ігрових технологій на заняттях фізичного виховання в початковій школі.

Ігрова діяльність на уроках фізичного виховання виступає не тільки як інструмент розвитку ключових компетентностей, але і як ефективний спосіб стимулювання здобувачів початкової освіти до фізичного розвитку, дотримання здорового способу життя, визначення власних орієнтирів щодо рухової активності [5].

Плануючи ігрову діяльність особливу увагу слід приділяти розробці змісту та правил гри, зокрема вони мають створити в учнів правильні уявлення щодо поведінки та виконання функціональних обов'язків. Якщо ми пропонуємо здобувачам початкової освіти сюжетну або рольову гру із застосуванням рухової активності слід розробити такі правила, що не будуть суперечити та порушувати загальношкільні норми. Захопливий сюжет або використання провідних трендів будуть не лише стимулювати позитивні емоції, а й навіть заохочувати учнів постійно повторювати певні вправи та спортивні руханки [2].

Організуючи ігрову діяльність доволі важко завчасно визначити фізичний розвиток кожного здобувача початкової освіти. Саме тому перед проведенням гри обов'язково слід провести розминку та виконати вправи, що спрямовані на посередню м'язову напругу. Також необхідно підготувати таку диференціацію ігрових завдань, щоб усі учні виконували вправи відповідно до своїх фізичних можливостей та це не викликало зайвого дискомфорту. Протягом гри доречно постійно регулювати навантаження за допомогою позапланової перерви, зміни

кількості гравців, збільшення або зменшення ігрової території та тривалості гри, зміни ролей тощо [1].

Впровадження ігрових технологій в освітній процес створює передумови для налагодження взаємовідносин в системі «учень–учень» та «учень–вчитель», що дає можливість сформувати позитивні емоції до занять фізичною культурою [4].

Отже, ігрові технології є сучасним засобом організації освітнього процесу, що сприяють формуванню ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Їх використання на уроках фізичного виховання сприяє формуванню позитивних емоцій до занять спортом, розвитку рухової активності, швидкості, спритності та витривалості, вдосконаленню базових рухових навичок, створенню передумов для занять професійним спортом тощо. Організовувати таку діяльність обов'язково слід відповідно до психологічних та фізичних можливостей здобувачів початкової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич Н. О., Поліщук В. В., Юрченко І. В. Організаційно-методичні засади застосування ігрового методу у фізичному вихованні учнів початкової школи. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 99. С. 879–897.

2. Бондарчук Н. Я., Чернов В. Д., Тимочко О. І. Методичні аспекти організації і проведення рольових рухливих ігор на заняттях з фізичної культури в початковій школі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С. 44–47.

3. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 20.03.2024).

4. Череповська Г., Костюченко Ю., Данилов В. Використання ігрових технологій на уроках фізичної культури в початковій школі. *Вересень : науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2023. № 3 (98). С. 33–47.

5. Шевчук О. П., Белікова Н. О. Розвиток ключових компетентностей НУШ засобами ігрової діяльності у початковій школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 12 (172). С. 182–186.

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

(Буділов К. А., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Самсутіна Н. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність теми. Сучасний світ стрімко розвивається, освіта також не є виключенням. Застосування технологій дистанційного навчання в освітньому процесі стає все більш поширеними, і вчителі повинні бути готові до їх використання. Процес фізичного виховання є специфічним, його важко повноцінно реалізувати в умовах дистанційного навчання, тому підготовка майбутніх учителів фізичної культури до їх впровадження є необхідною реакцією закладів вищої освіти на виклики сьогодення.

Дистанційне навчання використовує сучасні інструменти для ефективного обміну інформацією в інтерактивному режимі між викладачами та здобувачами освіти, застосовуючи новітні технології, платформи та он-лайн сервіси. Основні принципи застосування цих технологій навчання включають інтерактивну взаємодію, де здобувачам освіти надається можливість самостійно вивчати матеріал, а також консультативний супровід у процесі їхньої навчальної діяльності.

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій дистанційного навчання.

Ступінь досліджування. Технології дистанційного навчання – це сукупність знань та відомостей про методи, форми, прийоми та засоби організації освіти користувачів, розподілених у просторі та часі.

Проблеми впровадження та оптимізації освітнього процесу загалом, а також дистанційного навчання, висвітлено у роботах багатьох українських учених.

Зокрема, дослідження В. Бикова, Н. Власенко [1] розкривають історію розвитку дистанційного навчання, особливості організації такого виду навчання (включаючи організаційну структуру, форми зв'язку зі студентами, методи оцінювання навчальних матеріалів, програм і студентів), а також розробку навчальних матеріалів для викладачів та студентів (включаючи підготовку матеріалів та методику роботи зі студентами у дистанційній формі навчання).

Теоретичні та методичні аспекти організації проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій для здобувачів освіти вивчали А. Гуменюк та В. Ребрина [2], В. Самойленко [3] та інші.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з використанням технологій дистанційного навчання у своїх наукових роботах розглядали Н. Самсутіна [4], Ж. Чернякова, М. Лянной [5] та інші дослідники.

Результати дослідження. Відповідно до завдань нашого дослідження та з метою з'ясування сучасного стану підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій дистанційного навчання нами проведено опитування здобувачів вищої освіти за авторською анкетною.

У анкетуванні взяли участь студенти II - IV, які здобувають вищу освіту за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура). Опитуванням було охоплено 26 здобувачів вищої освіти Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя).

Результати відповідей на перше запитання “Який рівень Вашої обізнаності з технологіями дистанційного навчання?” свідчать про те, що із 26 студентів 61,5% мають середній рівень обізнаності, по 19,2% – початковий та високий рівень, не знайомих з технологіями дистанційного навчання – не виявлено.

Отже, значна кількість студентів (61,5%) мають середній рівень обізнаності з технологіями дистанційного навчання.

На друге запитання анкети “Наскільки Ви впевнені у своїх знаннях та навичках для ефективного використання технологій дистанційного навчання у своїй майбутній педагогічній діяльності?” результати відповідей розподілилися так: із 26 студентів мають високий рівень компетентності лише 3,8% студентів, впевнені у своїх знаннях та навичках 53,8% студентів, мають певні знання та навички – 30,8% студентів, зовсім не впевнені у своїх знаннях та навичках – 11,5% студентів.

Таким чином, значна кількість студентів (53,8%) впевнені у своїх знаннях та навичках використання технологій дистанційного навчання у своїй майбутній педагогічній діяльності.

На третє запитання “Чи знаєте Ви про такі дистанційні технології навчання як: Kahoot, Padlet, Quizlet, LearningApps, Google Forms, Google Classroom?” відповіді показали, що більшість студентів (53,8%) частково володіють знаннями про такі дистанційні технології навчання, 46,2% – знають про такі дистанційні платформи, не виявилось здобувачів вищої освіти, які не знають про такі технології.

На запитання “Чи використовували Ви будь-яку з цих технологій для навчання або створення матеріалів?” більшість студентів (76,9%) відповіли, що використовували ці технології для навчання або створення матеріалів.

Результати відповідей на запитання “Якими з перерахованих дистанційних платформ та он-лайн сервісів Ви користуєтесь найчастіше?” представлено у діаграмі (рис.1).

Отже, 76,9% майбутніх учителів фізичної культури користуються он-лайн сервісом Google Forms, найменшою популярністю користуються платформи Kahoot та Quizlet.

Якими з перерахованих дистанційних платформ та он-лайн сервісів Ви користуєтесь найчастіше?(можна обрати декілька варіантів відповідей)
26 відповідей

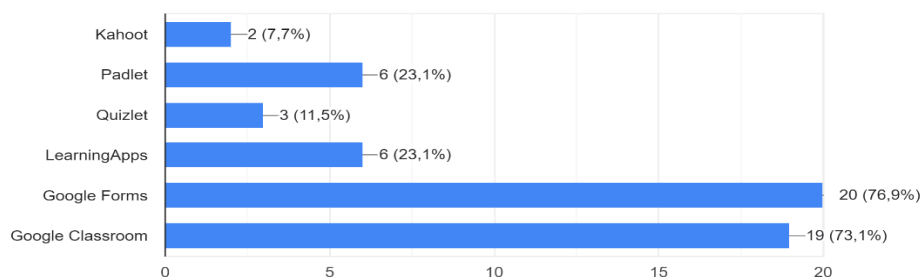

Рис. 1. Розподіл відповідей здобувачів вищої освіти, опитаних щодо використання дистанційних технологій навчання (%)

У результаті аналізу відповідей здобувачів вищої освіти на запитання щодо самооцінки рівня володіння технологіями дистанційного навчання нами з'ясовано, що 46,2% майбутніх учителів фізичної культури оцінюють свій рівень на 4 бали і лише 15,4% – на 5 балів (рис.2).

Визначте свій рівень володіння технологіями дистанційного навчання від 1 до 5, де 5 – повністю володію
26 відповідей

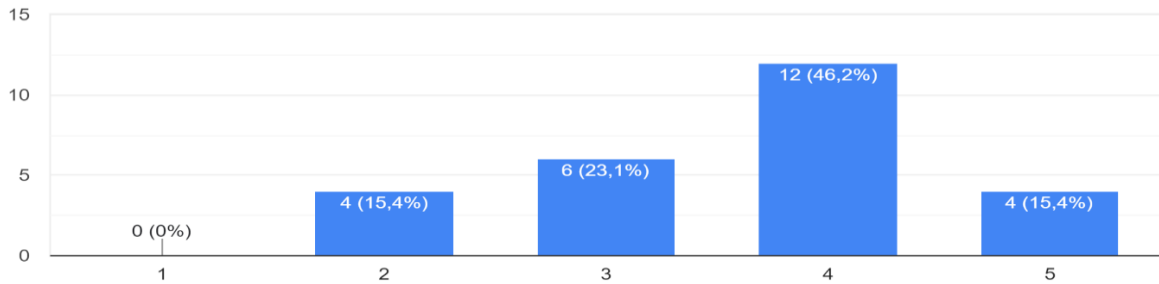

Рис. 2. Розподіл відповідей здобувачів вищої освіти, опитаних щодо самооцінки рівня володіння технологіями дистанційного навчання (%)

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено, що всі опитані здобувачі вищої освіти знайомі з технологіями дистанційного навчання, 76,9% здобувачів активно ними користуються, але лише 3,8% з них мають високий рівень компетентності щодо їх застосування у своїй майбутній педагогічній діяльності. Найчастіше майбутні учителі фізичної культури користуються вебсервісами Google.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичного забезпечення для удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій дистанційного навчання у процес фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко Н. О. Дистанційне навчання : Україна і світ. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2019. Випуск 20. С. 29–37.
2. Методика дистанційного навчання: збірник статей / За редакцією В. А. Ребрини. Хмельницький: ХОІППО, 2020. 81 с.
3. Самойленко В. Л. Інтеграція інформаційних технологій в освітній процес підготовки майбутніх вчителів фізичної культури: теоретичні аспекти. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2023 року) : збірник тез. Бердянськ, 2023. С. 282–285.
4. Самсутіна Н. М. Застосування інформаційно-комунікативних технологій у процесі формування професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2012. № 3. С. 192–197.
5. Чернякова Z., Лянной M., Бакатов V., & Холодний A. (2023). Особливості професійної підготовки майбутніх вчителів та тренерів фізичної культури в умовах дистанційного навчання. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. №1. С. 78–83. URL: <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.12>. (date of access: 18.03.2024).

ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗЗСО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗУСТРІЧЕЙ І УХВАЛЕННЯ СПІЛЬНИХ РІШЕНЬ

(Венцева Н. О., докторка педагогічних наук, професорка,
Коробова О. О., здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. Технологічний прогрес і глобалізація суттєво змінили ставлення, здібності та компетенції, які в результаті отримання освіти мають розвиватися та передаватися новим поколінням. Концепція «Нової Української школи» наголошує на місії закладу освіти щодо розвитку та виховання всебічно розвиненої, високоосвіченої, компетентної, здатної до навчання впродовж життя особистості, яка усвідомлює себе громадянином України [1]. Очікування суспільства щодо закладу освіти стають дедалі складнішими та актуальними.

Основні тенденції освітньої політики, які наразі спостерігаються в Україні, ставлять заклад загальної середньої освіти в центр реформ. Результатом яких є децентралізація та автономія, і, як наслідок, зростаюча відповідальність та здатність керівників ЗЗСО об'єднувати всіх учасників освітнього процесу для спільної роботи. Від них вимагаються нові знання, компетенції та ставлення, які б ефективно відповідали вимогам сьогодення. Фасилітаційна діяльність керівників ЗЗСО є одним із новітніх інструментів для створення нових ідей і планів, спроможних допомогти колективу ефективно спілкуватися, співпрацювати та досягти спільних цілей.

Мета дослідження полягає у визначенні фасилітації як інструменту діяльності керівників ЗЗСО для проведення зустрічей і ухвалення спільних рішень.

Сутність дослідження. Керівники закладів загальної середньої освіти, як гаранті якості освіти, відіграють важливу роль у покращенні ефективності роботи школи, але ця роль не може бути особистісною. Хоча високоякісна підготовка, індивідуальний етичний кодекс і професійні стандарти є важливими факторами, їх недостатньо, особливо в системі, що змінюється, щоб гарантувати досягнення найкращих можливих результатів індивідуально здобувачами освіти та колективно школами.

Щоб впоратися з обмеженнями, труднощами, підтримувати згуртованість й автономію закладів загальної середньої освіти, директори шкіл повинні демонструвати нові та різноманітні навички. Вони більше не можуть тільки виконувати функції представників своїх колег-педагогів і координаторів педагогічної діяльності, загальна відповідальність змушує керівників втручатися у різні аспекти життєдіяльності школи:

- зустрічі з батьками здобувачів освіти, ознайомлення з їхньою думкою та залучення їх до освітньої діяльності;
- мотивація педагогів та іншого персоналу, задіяного в освіті, та забезпечення їхньої спільної роботи;
- тлумачення політики керівних освітніх органів та пояснення її всім;
- організація оцінювання успішності здобувачів освіти;
- залучення кожного члена колективу до вдосконалення закладу освіти.

Одним із дієвих інструментів діяльності керівників закладу загальної середньої освіти є фасилітація, яка спроможна допомогти у полегшенні процесу

спільного ухвалення рішень, під час проведення педрад, зустрічей із батьками і представниками громадських організацій тощо.

Фасилітація в освіті – це організація навчального процесу з метою спільного вирішення проблем у групі під керівництвом фасилітатора (андрагога, викладача). Це одночасно процес і набір навичок, що дозволяють ефективно керувати обговоренням складної проблеми, максимально залучаючи всіх учасників освітнього процесу, і здійснювати всі заплановані дії за короткий час, мінімізуючи витрати часу [3].

Дослідниці І. Кубарева та М. Поліщук-Ба пропонують універсальний підхід до тлумачення терміну «фасилітація», наголошуючи, що це – процес, який сприяє спільному обговоренню та вирішенню проблем у групі [2].

На думку Поліни Гоч, контент-менеджерки Центру інноваційної освіти «Про.Світ», фасилітатором під час стратегічних зустрічей з ухваленням спільних рішень і спілкуванні із батьками має виступати директор. Проте, поєднання керівної та фасилітаційної діяльності керівника – це непросте вміння, яке потребує оволодіння інструментами та техніками ефективних комунікацій у групі та щоденної практики [4].

Фасилітація, метою якої є полегшення всіх групових взаємодій, спроможна допомогти колективам визначати і вирішувати складні проблеми; забезпечує унікальні рішення для унікальних потреб, оскільки заснована на техніках, які є лише доречними чи недоречними, а не правильними чи неправильними.

Керівник-фасилітатор – це людина, яка допомагає команді чи колективу:

- досягати результатів в інтерактивних заходах, використовуючи ряд навичок і методів;
- об'єднувати членів команди для досягнення спільної мети;
- зосередитися на процесі.

Ефективний керівник-фасилітатор має зберігати нейтралітет, залучати всіх учасників до спільної діяльності, сприяти взаєморозумінню в колективі, стимулювати прийняття спільних рішень; посилювати відчуття власної відповідальності. Він здатний до емпатії; спрямовує процес для досягнення спільної мети; впевнений у результаті; гнучкий в тактиці; енергійний; володіє навичками активного слухання; добре володіє невербальними засобами спілкування; залучає всіх до співпраці не домінуючи і не нав'язуючи власні бачення.

Основна мета керівника-фасилітатора під час проведення зустрічей і ухвалення спільних рішень полягає у координуванні загальних дій. Фасилітатор наглядає за проведенням зустрічі та полегшує колективну діяльність групи, а саме: допомагає впоратися з невизначеністю; зберігати спокій під час обговорення; уникати негативних емоцій; підтримувати та консультувати інших; співпереживати; мобілізувати енергію; висвітлювати складні проблеми та допомагати іншим робити це.

Для проведення зустрічей і ухвалення спільних рішень на засадах фасилітаційної діяльності, керівник ЗЗСО має ретельно продумувати та організувати кожну зустріч, керуючись основними принципами фасилітації, як-от: принцип активності (передбачає активне залучення всіх учасників зустрічі, здатність до соціальної діяльності кожного учасника, яка виражає його індивідуальну позицію, суб'єктивне ставлення до діяльності); принцип творчої позиції (передбачає створення креативного середовища в команді/групі,

основними характеристиками якої є проблемність, невизначеність, прийняття, безоціночність); принцип усвідомлення поведінки (передбачає наявність ефективного зворотного зв'язку); принцип партнерського спілкування (передбачає психологічну рівність, узгодження інтересів і дотримання певних правил команди/групи).

Основні висновки. Отже, фасилітаційна діяльність керівників ЗЗСО виступає важливим інструментом діяльності директорів під час проведення зустрічей з колективом, батьками, здобувачами освіти, представниками керівних органів і громадських організацій тощо, а також у процесі ухвалення спільних рішень, оскільки спроможна змінити ставлення кожного учасника, надає змогу відчувати власне залучення до процесу, підвищити відчуття відповідальності, рівень довіри в колективі, що, в свою чергу, призводить до особистісного зростання, командотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczercziya.html>. (дата звернення: 20.11.2023).
2. Кубарева І. В., Поліщук-Ба М. Ю. Фасилітація у навчальному процесі: особливості та передумови імплементації. *Інновації в бізнес-освіті* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Київ, 18.11. 2016 р. / редкол.: О. В. Востряков (голова) та ін. Київ : КНЕУ, 2016. С. 49–51.
3. Професійне мовлення вчителя. Короткий словник термінів / уклад.: Л. П. Ходанич, Т.В. Палько. Ужгород: Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, 2018. 84 с.
4. Що таке та для чого директору школи фасилітація: дієві поради. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-ta-dlya-chogo-dyrektoru-shkoly-fasylytatsiya-diyevi-porady/>. (дата звернення: 12.03.2024).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

(Галушкова М. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лесик А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У Концепції Нової української школи зазначено, що виховний процес є важливою та невід'ємною частиною освітньої діяльності, що орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (честь та гідність, справедливість та турбота, повага до себе, до інших та до життя) [2, с. 19]. Морально-етичні цінності здобувачів початкової освіти першочергово ґрунтуються на власному позитивному досвіді, становленні етичних ідеалів та моральної поведінки, яку вони спостерігають навколо себе [3]. Однак соціальні, економічні та політичні зміни створили низку проблем, що перешкоджають формуванню ціннісних орієнтирів молодших школярів. Сучасні вчителі усіляко намагаються створити такі педагогічні умови, що сприятимуть формуванню духовних цінностей, відкритості до спілкування, взаємоповаги та ввічливості тощо [1].

Проблема формування емоційно-моральних цінностей здобувачів початкової освіти є доволі актуальною протягом останнього десятиріччя. Зокрема окреслене питання стало предметом вивчення сучасних науковців, вчителів та психологів: М. Бліхар, О. Вашуленко, Т. Качак, Н. Ковтун, М. Копчук-Кашецька, О. Савченко, О. Третяк та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти.

Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для засвоєння гуманістичних цінностей, що передбачають сприйняття та усвідомлення важливості побудови морально-етичних взаємовідносин з оточуючими [4]. На думку Т. Качак у цей період відбувається утвердження моральних орієнтирів, формується вміння самостійно здійснювати моральний вибір, відбувається покладання на себе відповідальності за власні вчинки [5].

Окрім психологічних особливостей формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти слід виокремити педагогічні умови. У цьому питанні ми поділяємо думку М. Копчук-Кашецької, що педагогічні умови доволі тісно пов'язані із соціальними. Зокрема, науковиця вважає, що першочергово необхідно забезпечити реалізацію функції морально-етичних цінностей як в особистій, так і суспільній площині. На цьому етапі доречно запропонувати молодшим школярам визначити сутність цінностей, їх місце в загальнолюдських відносинах, створити умови для формування власного бачення морально-етичних дій. Не менш важливим є надання здобувачам початкової освіти можливості самостійно обрати які морально-етичні цінності вони прагнуть удосконалити в собі. Формуючи систему цінностей усі зусилля вчителя мають бути спрямовані на розвиток мотивів поведінки та вольових зусиль. Після того, як молодші школярі зрозуміють значення цінностей в житті кожної людини доречно створити мікросередовища для реалізації провідної діяльності та спілкування [3].

Відповідно до того, що виховання передбачає систематичний вплив на особистість учнів, вчитель має комплексно організовувати заходи, що сприяють формуванню морально-етичних цінностей. Також в процес формування ціннісних

орієнтирів слід включати ігрову, проєкту та дослідницьку діяльність учнів початкових класів [4; 5].

Отже, формування морально-етичних цінностей здобувачів початкової освіти є невід'ємною частиною освітнього процесу. Успіх цієї діяльності залежить від психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку та педагогічних умов. Першочергово необхідно створити комфортні умови для кожного учасника освітнього процесу, сформувавши загальне бачення про цінність та її значення в житті людини, а потім вже слід переходити до формування ціннісних орієнтирів здобувачів початкової освіти. Слід пам'ятати про те, що формування морально-етичних цінностей не відбувається за один урок, це має бути систематична діяльність із залученням різноманітних методів та технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко О. В. Виховання морально-етичних якостей молодших школярів на уроках літературного читання. *Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Цілі і цінності початкової освіти : реалізація в умовах сьогодення* : збірник матеріалів III Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті О. Я. Савченко, Київ, 9 листопада 2023 р. (наукове електронне видання) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко : Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка, 2023. С. 39–45.

2. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 27.03.2024).

3. Копчук-Кашецька М. С. Морально-етичні цінності молодших школярів і соціально-педагогічні умови їх виховання. *Сучасний виховний процес : сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 рік. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. Вип. 8. С. 128–133.

4. Третяк О. П. Виховання морально-етичних цінностей у молодших школярів. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ : НАІР. 2019. С. 286–290.

5. Федоришин М.І., Качак Т. Проблема виховання у молодших школярів морально-етичних цінностей в умовах воєнного часу. *Освітня інноватика* : українсько-польський збірник студентських наукових праць / за заг. ред. проф. Будник О. Б. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2023. Вип. 5. С. 63–69.

ПСИХІЧНІ СТАНИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ - ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

(Горецька О. В., кандидатка психологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Війна, як надзвичайна подія, має руйнівний вплив на психіку людини. Ситуації, які примушують людей залишати свої домівки, розлучатися з близькими, шукати інше житло, роботу, виходять за межі нормального життя й переживаються як надзвичайно стресові. Постійна загроза життю, смерть товаришів, рідних, близьких людей, втрата здоров'я, вимушене переселення або перебування під постійними обстрілами призводять до погіршення фізичного та психічного здоров'я.

Науковці відмічають негативний вплив екстремальних ситуацій на психічний стан і поведінку людини, що виявляється в хворобливих емоційних переживаннях, дезадаптації, підвищенні ризиків асоціальної, суїцидальної поведінки (О. Абатурова, Д. Волков), кризі ідентичності, інтолерантності, невпевненості у собі, проявах різноманітних емоційно-поведінкових реакцій, фобіях, викривленні світосприйняття й сприйняття інших (В. Лефтеров). Дослідники відмічають важливість акультурації вимушено переміщених осіб, адаптації до нового соціокультурного середовища (М. Нестеренко), наголошують на необхідності адекватних шляхів, способів психолого-педагогічної допомоги переселенцям у пристосуванні до життя в новому соціокультурному середовищі (Я. Юрків, Д. Луканов), на важливості пропрацювання психологічних аспектів, пов'язаних із травматичним досвідом переселення (І. Боровинська) [4].

За даними Агенції ООН у справах біженців майже 6,5 мільйонів людей рятувалися від війни в різних куточках України і стали внутрішньо переміщеними особами. Багато з них втратили почуття психологічної безпеки та значну частину своєї особистої історії та соціальної ідентичності.

Психологи, які працюють з клієнтами, зокрема студентами, які мають статус вимушено переміщених осіб, фіксують збільшення звернень по психологічну допомогу щодо емоційних і невротичних реакцій на події, пов'язані з війною. Ці прояви включають тривогу, апатію, паніку, агресію та нав'язливі страхи, постійну втому і можуть бути результатом довготривалої стресової життєвої ситуації та невпевненості щодо майбутнього. Такі реакції призводять до негативних наслідків, позначаються на навчанні (засвоєнні і використанні знань), що перешкоджає академічній успішності та створює психологічний дискомфорт, у результаті чого загальний стрес загострюється.

Емоційний травматичний стрес (психотравма) описується як переживання невідповідності між загрозливими факторами та індивідуальними можливостями їх подолання, яке супроводжується інтенсивним страхом, гострим відчуттям безпорадності та втрати контролю, когнітивними змінами та перебудовою способів регуляції афективних станів, що спричиняє іноді тривалі фізичні, психічні та особистісні порушення [5; 6].

Стикаючись з кризовою подією, людина, за Дж. Капланом [1], проходить такі стадії:

- первинне зростання напруження, що стимулює звичні способи вирішення проблем;

- подальше зростання напруження в умовах, коли ці способи виявляються неефективними;
- ще більше зростання напруження, що вимагає мобілізацію зовнішніх та внутрішніх ресурсів;
- якщо все сходить нанівець, особистість дезорганізується, посилюється негативна симптоматика;
- виникнення негативних чи позитивних змін, що призводять до руйнування чи розвитку особистості, яка зіткнулась із травмативною ситуацією.

Отже, у більшості із тих, хто пережив психотравму, неприємні симптоми зникають і вони пристосовуються до нових умов життя. Однак, у деяких людей стан може погіршитися. Симптоматика у таких випадках загострюється і проявляється:

в афективній сфері як постійний неспокій, тривожність, різноманітні страхи, пригніченість, роздратованість, похмурість, спустошеність; відчуття безпорадності, нещастя, внутрішнього напруження, очікування біди; почуття приниженості, провини; нездатність відчувати радість, любов; замкненість, зникнення емоційного відгуку на навколишні подразники; нездатність, труднощі в описанні власних переживань тощо;

у когнітивній сфері як уповільнення асоціативних, розумових процесів, інертність мислення, погіршення пам'яті, зниження концентрації уваги, виразна неуважність і забудькуватість, чутливі переживання (звуки, запахи нагадують про травматичні події), нав'язливі спогади, повтори, застрягання на одній думці; звинувачення себе в непотрібності, безпомічності; песимістичне бачення майбутнього; думки про відсутність смислу життя тощо;

у поведінковій сфері як зниження енергійності, активності; труднощі цілеспрямованої діяльності; уникання соціальних контактів, відмова від розваг; можливе тривожне рухове і мовленнєве збудження, метушня, самоушкодження; непередбачуваність, непослідовність вчинків, надлишкова розгальмованість, немотивована пильність, агресивні реакції тощо;

у мотиваційній сфері як відсутність спонукань, ініціативності; втрата інтересів; приреченість; труднощі з прийняттям рішення; безперспективність, розчарування, відчай тощо.

Як бачимо, описані психічні стани, що виникли внаслідок вимушеного переселення, схожі з основними симптомами реакції на стрес та на травму.

У багатьох дослідженнях особлива увага приділяється деструктивним впливам військових та інших надзвичайних подій, які спонукали людей покинути рідну домівку, близьких, роботу тощо. В деяких роботах досліджують особливості переживань і психічних станів вимушених переселенців: дослідження культурного шоку А. Фернема і С. Бохнера; стресу акультурації Р. Аніса, Дж. Бері і Дж. Вестермайера. Свій внесок у цю галузь зробили й вітчизняні науковці – дослідження соціально-психологічної адаптації Т. Титаренко, психологічного благополуччя та успішної адаптації мігрантів О. Блинової, мотивів переміщення В. Середи та О. Міхєвої, установок. приймаючих громад до мігрантів М. Колодій та ін. Останні дослідження Р. Ейдера, М. Баркера та Ф. Нето дають цінну інформацію про різноманітні психологічні, соціальні та культурні фактори, які впливають на наслідки міграції [2].

Процес вимушеного переселення є надзвичайно складним, бо переселенці опиняються у таких стресових умовах щонайменше декілька разів: до переселення, під час переселення і після, і може мати глибокий вплив на психічне та фізичне

здоров'я людини. Це пов'язано як з міграцією, так і з вимогами адаптації до нового соціокультурного середовища. Важливо усвідомлювати труднощі, з якими стикаються вимушено переміщені особи, включаючи соціальне безправ'я, фінансову боротьбу, страх за своє майбутнє, відсутність емоційної підтримки, конфлікти з собою та іншими. Ці виклики можуть призвести до складних психологічних проблем, які впливають на різні аспекти їхньої особистості – емоції, думки, поведінку, мотивацію та спілкування [3].

У стресових ситуаціях здобувачі вищої освіти – вимушені переселенці можуть відчувати негативні емоційні стани, неадекватні поведінкові реакції.

Дослідження прояву психічних станів здобувачів вищої освіти – вимушених переселенців було організовано та проведено на базі Бердянського державного педагогічного університету. У дослідженні брало участь 115 здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, віком від 18 до 23 років. Учасники дослідження були змушені змінити місце проживання через бойові дії (вийшли з Донецької, Луганської, Харківської та Запорізької областей); більшість із них мають офіційний статус біженця або внутрішньо переміщеної особи.

Для встановлення актуальних психічних станів було застосовано опитувальник «Втома-Монотонія-Пересичення-Стрес» А. Леонової.

Результати діагностики проілюстровано на рис. 1.

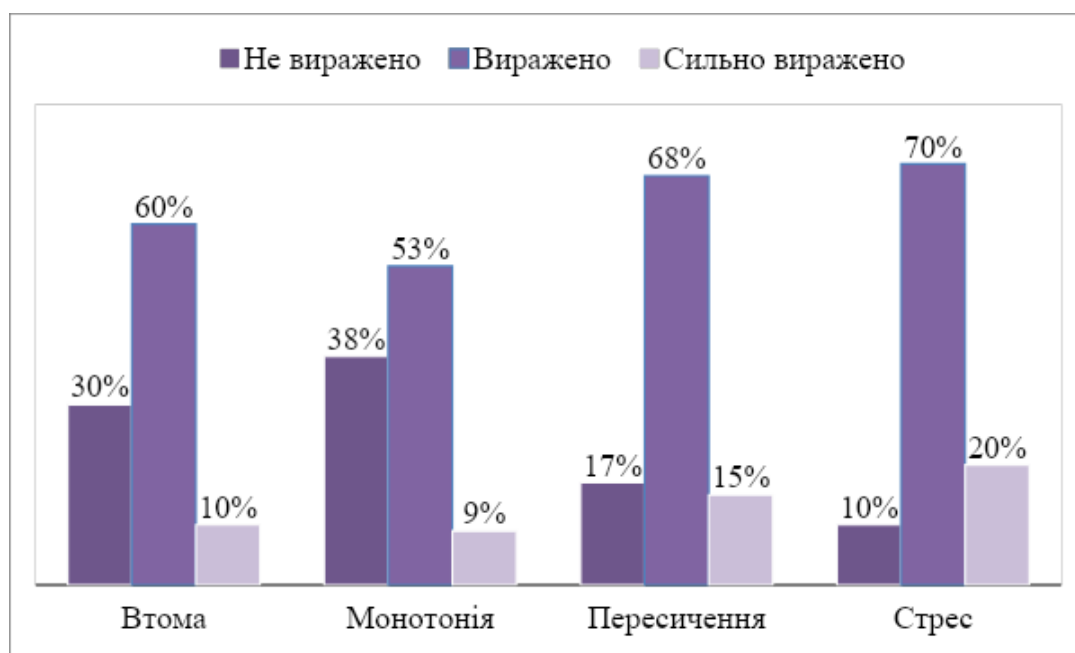

Рис. 1. Результати діагностики психічних станів здобувачів вищої освіти – вимушених переселенців

Аналіз результатів, представлених на діаграмі, дозволяє констатувати, що у респондентів переважає середня вираженість компонентів, включаючи фактичний стрес (70%), втоми (60%), монотонність (53%), перенасичення (68%). Виходячи з даних, можемо описати респондентів як осіб, що відчувають стомленість та зниження працездатності. Учасники опитування фіксували у себе стан виснаження, зниження показників активності і сприйнятливості, тонуусу, ослаблення контролю свідомості, зниження концентрації уваги і труднощі у запам'ятовуванні нової інформації, стереотипність дій.

Частина вибірки – 20% – переживає високий рівень стресу, що виявляється в спустошенні енергетичних ресурсів, напруженості, неспокою, тривозі, дратівливості, проявах агресивної поведінки.

Крім того, кількість учасників повідомили про психічне перенасичення (15%), підкреслюючи зниження інтересу до професійної діяльності, навчання, наявність відчуття нудьги, постійного бажання швидкого завершення роботи і скорішого відпочинку.

Звертала на себе увагу наявна внутрішня конфліктність щодо цінностей, уявлень про себе, світ, інших. Досліджувані фіксували у себе прояви почуття провини та сорому або образи, що пов'язана з думкою про нерозуміння іншими їх становища і переживань.

Наявність у здобувачів вищої освіти – вимушено переміщених осіб даних психічних станів негативно впливає на їхню здатність навчатися та працювати, перешкоджає ефективній адаптації до різних життєвих ситуацій.

Отже, враховуючи яскраво виражений характер стресового стану в цій групі, виникає потреба у розробці ефективних методів психологічної допомоги здобувачам вищої освіти – вимушено переміщеним особам, що сприятиме кращої адаптації до нових умов життя, подоланню негативних психічних станів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанова Л. М. Психологічні особливості рефлексії вимушених переселенців. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 51–59.
2. Беспалько А. О. Когнітивне епізодичне моделювання як засіб покращення поведінкових реакцій та регулювання емоцій в екстремальних умовах. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи». К.: КНУ імені Тараса Шевченка 2020. 158 с. С. 28–31.
3. Гуляєва А. С. Психологічні особливості системи переконань у вимушених переселенців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Випуск 2. Том 1. 2018 С. 30–35.
4. Максименко Ю. Б., Морозова-Йоханнессен О.В. Психологічні особливості особистісних змін переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Норвегії). *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*. 5 (69). С. 90–97.
5. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
6. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник; за ред. З. Г. Кісарчук. К. : ТОВ Видавництво «Логос». 207 с.

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

(Григор'єв І. Ю., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Григор'єва В. В. кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасному світі спостерігається значне погіршення стану здоров'я молодого покоління, особливо дітей шкільного віку [5]. У цій категорії громадян з'являється все більше дітей, які мають статус «дитина з обмеженими фізичними можливостями» [1].

Сучасні вітчизняні вчені (В. Бондар, Д. Ванюк [1], Л. Коваль-Бардаш [2], Н. Компанець [2], Н. Квітка [2], А. Лапін [2], Н. Тучина [3], Н. Ярмола [2] та ін.) визначають цю категорію учнів як діти життєдіяльність яких супроводжується будь-якими обмеженнями або відсутністю здатності здійснювати діяльність способом, який вважається нормальним для людини даного віку. Для цієї категорії учнів передбачено інклюзивне та інтегроване навчання, яке дозволяє інтегрувати учня з ОФМ у сучасне освітнє середовище установи таким чином, щоб він мав можливість здобути якісну освіту нарівні з рештою учасників освітнього процесу.

Навчання іноземній мові відбувається із застосуванням різноманітних підходів для соціальних груп, серед яких учні з ОФМ займають не останнє місце. Тому метою даної роботи є висвітлення методів навчання іноземної мови учнів з обмеженими можливостями опорно-рухового апарату.

У сучасному суспільстві оволодіння іноземною мовою стає одним із пріоритетних завдань, що значною мірою обумовлено швидким розвитком телекомунікаційних мереж, різних інформаційних майданчиків, а також дистанційних форм навчання, причому їх загальнодоступність для всіх категорій населення диктує свої умови існування. Так, слід зазначити, що діти з ОФМ, маючи труднощі у спілкуванні з іншими дітьми внаслідок наявності проблем із пересуванням, багато часу проводять в Інтернеті, а для спілкування з однолітками з інших країн необхідно володіти іноземною мовою. Крім того, більшість дітей з обмеженими можливостями опорно-рухового апарату проходять реабілітацію за кордоном, і у цьому випадку знання іноземної мови стало б вирішенням комунікативної проблеми [2].

У процесі навчання іноземної мови дітей зазначеної категорії на перший план виходить аудіювання і говоріння, тому що вони становлять основу для формування навичок у двох інших видах мовної діяльності – читанні та письмі. Саме тому у програмах з навчання іноземної мови дітей з обмеженими можливостями особлива увага приділяється навчання аудіювання та говоріння [3].

Такий підхід, на думку дослідників [3; 2], базується на методичних принципах, заснованих на психофізіологічних особливостях дітей зазначеної категорії.

Діти з ОФМ, як правило, ведуть малорухливий спосіб життя, тому при навчанні іноземної мови рекомендується дотримуватися *принципу рухливої діяльності* для підвищення мотивації до вивчення предмета, а також задля привернення уваги, яке у представників цієї соціальної групи часто буває дуже розсіяним [4].

Принцип частоті зміни діяльності. Як зазначалося вище, діти з ОФМ нерідко мають розсіяну увагу. Для того, щоб сконцентрувати їх увагу на вивченні

англійської мови та виконанні певних навчальних дій, необхідно часто змінювати види навчальної діяльності.

Створення мовного середовища та занурення в нього. Цей принцип передбачає створення лінгвокультурних умов більш повного освоєння мовного матеріалу.

Часте аудіювання мовних структур. Дітям з ОФМ необхідно поєднувати аудіювання мовної структури з її повторенням, це дозволить подолати мовний бар'єр.

Принцип наступності та багаторазового повторення мовного матеріалу. Дітям з ОФМ необхідно багато разів повторювати нові мовні структури, щоб забезпечити довготривале зберігання даних структур в пам'яті учнів. Цей принцип дозволяє подавати матеріал поступово, дотримуючись правила від простого до складного [3].

Розкриття творчих здібностей учнів засобами англійської мови. Засобами іноземної мови вчитель може як розкрити, так і розвинути творчі здібності учня, що позитивно вплине й на вивчення інших предметів гуманітарного й природничого циклів.

На уроках іноземної мови із зазначеною категорією дітей ефективно використовувати різноманітні ігрові технології. Завдання, представлені у вигляді гри, допомагають дітям освоїти матеріал у невимушеній обстановці, причому кожне завдання повинно мати чітко поставлену навчальну мету. За допомогою різних дидактичних ігор проводиться закріплення і формування фонетичних, лексичних і граматичних навичок, які мають першорядне практичне значення, тому що навчання дітей з ОФМ іноземної мови проводиться, як було зазначено вище, в першу чергу з опорою на аудіювання і говоріння.

Наводимо приклади дидактичних ігор для використання під час навчання іноземної мови дітей з ОФМ. Гра «Pen-Friends» - обмін листівками з дітьми по всьому світу та спілкування з ними іноземною мовою. Дидактична гра «Flash» - картку із зображенням повертають зворотним боком картинки. При швидкому повороті картки картинкою до учня необхідно зрозуміти, що зображено, і назвати відповідну лексичну одиницю. Гра «Remember the missing one» - картки розташовують на дошці в одну пряму лінію. Після неодноразового повтору зображених на малюнку предметів рекомендується прибрати одну картку з представленого ряду, здвинувши усі інші одна до одної. Учнім слід назвати відсутню лексичну одиницю. Гра «Read by my lips» - картки розташовуються на дошці у рандомному порядку. Ведучий називає слово, використовуючи губи і не вимовляючи його вголос. Учнім необхідно зіставити картинку на дошці з тим словом, яке «показав» ведучий. Гра «Can you understand what I say?» - вчитель описує слово, використовуючи синонімічні лексичні одиниці та вирази. Намальовані образи розташовані на дошці у рандомному порядку. Необхідно вгадати, про що йде мова.

Використання зазначених ігор під час уроків іноземної мови при навчанні учнів з ОФМ дають хороші результати. Для цієї групи учнів практична спрямованість знань є основною.

Навчання іноземної мови представляє собою спілкування на різноманітні повсякденні та професійні теми. Проте таке спілкування передбачає не тільки усну, а й письмєнну комунікацію. З цим завданням гарно впорається гра «Друг з листування», яка сприяє розвитку письмових навичок. В основі гри лежить популярне у сучасному світі явище «посткросінг» - обмін листівками із

незнайомими людьми. В Інтернеті є сайт www.postcrossing.com, де діти можуть обмінюватися листівками з людьми, які проживають в різних країнах [3].

Під час організації навчання дітей з ОФМ вчителю необхідно детально продумувати застосування будь-яких ігрових технологій. Ігрова діяльність допомагає учням активізувати процеси самоорганізації та самоствердження, мотивує їх до вивчення іноземної мови, підвищує самооцінку, що дозволяє більш якісно сприймати і освоювати граматичні та лексичні конструкції. Усе вищезгадане призводить до виникнення різних видів комунікації, сприяє побудові правильного висловлювання, формує адекватну мовну поведінку.

Таким чином, використання наведених методів та дотримуючись зазначених у роботі методичних принципів процес засвоєння іноземної мови дітьми з ОФМ можна зробити цікавим та ефективним. Дана соціальна група досить швидко та відносно легко освоює пропонований матеріал, у них висока мотивація до вивчення іноземної мови.

А застосовуючи такі форми роботи як курси підвищення кваліфікації, обмін досвідом, тьюторські зустрічі, майстер-класи, стажування, дистанційні інтерактивні освітні програми тощо можна вирішити проблему психологічної готовності педагогів до роботи із зазначеною категорією учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванюк Д. В. Основи дефектології : навчально-методичний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія». Запоріжжя: ЗДМФУ, 2023. 133 с.
2. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник / авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К. : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
3. Каминін І. М., Тучина Н. В. Впровадження принципів інклюзивної освіти в процес навчання англійської мови в школі. *Педагогіка здоров'я : зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.-практ. конф. / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ, 2016. С. 647–652.*
4. Чеботарьова О. В. Дитина із церебральним паралічем. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
5. Centers for Disease Control and Prevention. The direct medical costs of healthcare-associated infections in U.S. hospitals and the benefits of prevention. URL: http://www.cdc.gov/hai/pdfs/hai/scott_costpaper.pdf. Published 2009. (Accessed January 25, 2017).

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР

(Д'яченко К. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омелянєнко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Мовленнєвий розвиток дітей – одне з центральних завдань дошкільної освіти. Мовлення, як найважливіше новоутворення дошкільників, відкриває їм доступ до культурно-історичного досвіду народу. Завдяки мовленню відбувається розвиток пізнавальної сфери дитини і формується її внутрішній світ, з позицій якого вона сприймає все, що її оточує.

Особливе значення в розвитку дошкільників має діалог, в якому виявляються й існують міжособистісні відносини, змістовне спілкування, звернене до філософських основ буття, пізнання і самопізнання. Діалог важливий для особистості дошкільника, що розвивається, він є школою оволодіння рідною мовою, засобом соціалізації дитини.

Безпосередня участь у діалозі здійснюється за допомогою діалогічного мовлення, оволодіння якою є умовою повноцінного розвитку дитини та її активності у спілкуванні з оточуючими людьми. Пріоритетність завдання розвитку діалогічного мовлення в мовленнєвій освіті дошкільнят визнається і провідними фахівцями в галузі дошкільної лінгводидактики А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій [1; 2]. Педагогічні дослідження в галузі змісту та методів мовленнєвої роботи з дошкільниками приділяють увагу в основному вивченню монологічної форми мовлення. Розвитку діалогічного мовлення присвячувалися деякі роботи методичного характеру: О. Лещенко, Г. Лоза, Є. Сухенко, О. Коненко, Л. Калмикова [3, с.56]. Експериментально досліджуватися питання розвитку діалогічного мовлення стали недавно (Г. Лопатіна, В. Любашина), тому деякі аспекти проблеми розвитку діалогічного мовлення досі не вивчені [4, с.24].

Нині у зв'язку з орієнтацією на гуманізацію освіти, зокрема дошкільної, потрібні технології, найбільш наближені до вікових особливостей дітей, до їхніх потреб. Як показують дослідження психологів, педагогів і фізіологів, біологічним, духовним і соціальним потребам дитини, що розвивається, відповідають ігри, тому що вони є природною формою дитячої життєдіяльності. Тим часом більшість методичних рекомендацій (С. Русова, О. Лещенко, К. Зеленко, К. Лихолєтова) розглядають розмови та бесіди педагогів з дітьми як єдині способи розвитку діалогічного мовлення дошкільників. Питання використання ігор у розвитку діалогічного мовлення вивчено недостатньо.

Коло навчальних ігор останні десятиліття поповнилося новими сучасними видами – комп'ютерними. Проблеми використання комп'ютера в освітньому процесі закладу дошкільної освіти розглядалися в багатьох дослідженнях, що довели високий освітній потенціал комп'ютерних технологій. Особливу роль в розвитку дошкільників дослідники О. Гавриленко, Л. Клевцова, Т. Павлюк, Ю. Семеняко відводять комп'ютерним іграм [5, с.18].

Питання застосування комп'ютерних ігор як метод розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників також спеціально не вивчалися. Тим часом наявність величезного інтересу дітей до комп'ютерних ігор дозволяє розглядати їх

поряд із традиційними іграми як додатковий засіб розвитку діалогічного мовлення дітей. Однак можливості використання цього засобу не вивчені.

Розвиток діалогічного мовлення – це процес тривалий і складний, що акумулює всі мовленнєві досягнення дитини, досвід її соціальних відносин. Цей процес вимагає багатосторонньої цілеспрямованої роботи впродовж усього періоду дошкільного дитинства, у тому числі і на етапі старшого дошкільного віку. Відсутність уваги педагогів до засвоєння діалогічних умінь дітьми призводить до низького рівня розвитку цієї форми мовлення у старших дошкільників.

Діалогічне мовлення старших дошкільників – це сукупність діалогічних умінь, необхідних їм для повноцінної участі у діалозі. Виходячи з цього критеріями та показниками оцінки рівнів розвитку діалогічного мовлення є: товариськість (наявність ініціативи та активного відповідного ставлення у мовленнєвій взаємодії); вміння вступати в діалог (чітко і ясно ставити запитання; ділитися враженнями, почуттями, думками; ввічливо висловлювати різноманітні спонукання); вміння адекватно реагувати на будь-які ініціативні репліки (комунікативно доцільно відповідати на запитання; толерантно реагувати на різноманітні повідомлення, ввічливо висловлювати згоду або незгоду з думкою співрозмовників; реагувати на спонукання); культура діалогу (уміння дотримуватися правил ведення діалогу і правил мовленнєвого етикету). Включення в процес розвитку діалогічного мовлення у дошкільників інтеграції традиційних і комп'ютерних ігор доцільне завдяки можливостям ігор, що розвивають їхню діалогічну спрямованість та значущість для дітей цього віку. Традиційні та комп'ютерні ігри як об'єкти інтеграції об'єднуються на основі єдності завдань розвитку діалогічного мовлення.

Підвищення результативності розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників забезпечується шляхом включення комплексу інтегрованих традиційних та комп'ютерних ігор в ігрову технологію, яка передбачає: оновлення змістової частини технології шляхом доповнення завдань щодо формування діалогічних умінь, пов'язаних з використанням реплік з діалогічних єдностей «запитання – відповідь», «повідомлення – реакція на повідомлення», «спонукання – реакція на спонукання» та з дотриманням правил культури діалогу; наявність етапів формування діалогічних умінь (сенсорного, репродуктивного, конструктивного, творчого), зумовлених логікою засвоєння мовленнєвих умінь дітьми.

Отримані висновки є основою для визначення нових напрямків висвітлення даної проблеми, розробка яких може мати принципове значення не тільки для теорії, але і для практики розвитку діалогічного мовлення у дітей. Цікавим і доцільним, на наш погляд, є дослідження ігрових технологій розвитку діалогічного мовлення в дітей на більш ранніх етапах дошкільного дитинства (молодший і середній вік).

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 304 с.
2. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчої діяльності в дошкільному віці : монографія. Донецьк, 2001. 250 с.
3. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Харченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко. Київ : Вид-во "ГПП Медведєв", 2007. 304 с.
4. Лопатіна, Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердян. держ. пед. ун-т. Бердянськ : Ткачук О. В., 2014. 254 с.
5. Семеняко Ю. Б. Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції: монографія. Київ: Каравела, 2020. 320 с.

РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ

(Давиденко Х. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Прядко Н. О., кандидатка психологічних наук, доцентка)
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

Аналіз наукової та практичної літератури в світі показує високу актуальність досліджень щодо впливу стереотипів за ознакою статі на психоемоційний стан жінок і чоловіків. Особливо важливо дослідження впливу гендерних стереотипів на самовизначення в професійній сфері. Розуміння цих наслідків допомагає усвідомити, як стереотипи впливають на наше самопочуття та обмежують можливості розвитку та самореалізації в професійному самовизначенні.

Гендерні стереотипи представляють собою уявлення в суспільстві про моделі поведінки та набір особистісних характеристик, які вважаються властивими для певної статі. Іншими словами, це концепції про те, що означає бути чоловіком чи жінкою, і як вони повинні себе вести згідно зі своєю статтю [2].

Значна увага у дослідженнях приділяється вивченню негативного впливу гендерних стереотипів, оскільки вони обмежують можливості та свободу особистого самовизначення і реалізації потенціалу. Вони сприяють виникненню дискримінації, нерівності та обмеження в правах та можливостях різних гендерних груп. Подолання гендерних стереотипів є важливим завданням для досягнення гендерної рівності та психоемоційного благополуччя всіх людей [3].

Розуміння впливу гендерних стереотипів на професійний вибір дозволить суспільству та інституціям розробляти стратегії та політики для створення більш рівних умов у сфері праці та кар'єрного розвитку.

Беззаперечним є той факт, що гендерні стереотипи впливають на професійний вибір, оскільки формують уявлення про те, які професії вважаються відповідними для осіб різної статі.

Практичні аспекти подолання гендерних стереотипів у професійному самовизначенні. Однією з ключових стратегій є розробка та впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення гендерної грамотності серед молоді. Ці програми можуть включати в себе навчальні курси з гендерних студій, де студенти вивчають роль стереотипів у формуванні професійних уподобань та рівних можливостей у сфері праці.

Для стимулювання розголошення різноманітності кар'єрних шляхів необхідно активно просувати приклади успішних осіб, які працюють у нестереотипних сферах. Це може бути досягнуто через проведення кар'єрних ярмарків, лекцій та панельних дискусій з участю відомих фахівців з різних сфер діяльності.

Професійне консультування може бути ефективним інструментом для руйнування гендерних стереотипів та сприяння розширенню уявлень про можливі кар'єрні шляхи. Важливо використовувати рольові моделі – людей обох статей, які вибрали нестереотипні професії, для інформування та надихання клієнтів.

Гендерно-чутливі політики у навчальних закладах та організаціях можуть сприяти створенню сприятливого середовища для розгляду різних кар'єрних можливостей незалежно від статі. Це може включати створення груп підтримки,

політик недискримінації, а також заохочення студентів та співробітників до дослідження різних професійних шляхів [1].

Гендерні стереотипи залишаються актуальною проблемою у сучасному суспільстві, особливо у контексті професійного самовизначення. Для подолання гендерних стереотипів у професійному самовизначенні необхідно впроваджувати різноманітні стратегії та програми, спрямовані на підвищення гендерної грамотності, створення інклюзивного середовища та розвиток психологічних консультацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Магдюк Л. Б. Гендерні стереотипи. Вплив гендерних стереотипів на представлення жінок і чоловіків на ринку праці. *Маркетинг в Україні*. 2011. № 5–6. С. 7–10.
2. Чуйко О.М., Куравська Н.В. Гендер і кар'єра: навчальний посібник: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ. 2019. 372 с.
3. Williams J., Best D. Measuring Sex Stereotypes. *A Multinational Study*. Newbury Park: Sage Publications. 1990.

АВТОМАТИЧНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ (АСУ): ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

(Дмитренко Д. М., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Автоматичні системи управління (АСУ) є великою частиною сучасної індустрії та виробництва. Вони використовуються для контролю та керування різними процесами, такими як виробництво, транспортування, енергетика та інші [1]. Важливо мати кваліфікованих фахівців, які здатні проектувати та розробляти автоматичні системи управління, а також вміти ефективно керувати ними [5].

Навчання за фахом АСУ включає в себе різні складові, які сприяють підготовці майбутніх фахівців.

Однією з них є симуляція роботи автоматичних систем управління. Це дозволяє студентам моделювати різні ситуації та вчитися приймати ефективні рішення в реальному часі. Такий підхід дає можливість студентам набувати навички роботи з автоматичними системами та підвищує їх кваліфікацію.

Другою складовою навчання за фахом АСУ є самостійна робота студентів. Вони мають можливість вивчити нові навчальні матеріали, переглядати вебінари, брати участь у онлайн-курсах. Це допомагає студентам поглибити свої знання та розвивати навички роботи з автоматичними системами керування.

Самостійне навчання є важливим елементом в освітньому процесі, оскільки дозволяє студентам власноручно засвоювати матеріал та розвивати свій потенціал. Практичний досвід і проєктна робота також мають велике значення у навчанні студентів за фахом АСУ. Це дозволяє студентам застосовувати свої знання на практиці, розробляти та реалізовувати власні проєкти у галузі автоматичних систем керування. Інтеграція сучасних технологій, таких як використання віртуальної та доповненої реальності, електронних навчальних платформ та програмного забезпечення, дозволяє майбутнім фахівцям отримувати новий досвід у галузі АСУ та розвивати свої технічні навички [3].

Штучний інтелект (ШІ) є невід'ємною частиною АСУ і має великий потенціал. Тому, навчання у цій галузі має включати методи машинного навчання та алгоритми штучного інтелекту [2]. Це необхідно, щоб здобувачі освіти могли успішно вирішувати складні завдання автоматизації та оптимізації процесів.

Однак, навчання студентів за фахом АСУ також стикається з викликами. Брак ресурсів, таких як фінансування та кваліфіковані викладачі, впливає на організацію освітнього процесу. Необхідно шукати рішення, які б дозволили адаптувати методики навчання до сучасних вимог та забезпечити належний рівень підготовки студентів. У підсумку, навчання за фахом АСУ вимагає поєднання різних складових, таких як симуляція роботи, самостійне навчання, практичний досвід та інтеграція сучасних технологій.

Розвиток АСУ має великий потенціал для соціально-економіки, але брак ресурсів, таких як фінансування та кваліфіковані викладачі, впливає на організацію освітнього процесу. Це означає, що навчання студентів може бути обмеженим через відсутність необхідних коштів на закупівлю сучасного обладнання та матеріалів для практичних занять. Також, недостатня кількість кваліфікованих викладачів може призводити до зниження якості навчання, оскільки студентам буде важко отримати відповідну підтримку та професійну інформацію. Необхідно шукати рішення, які б

дозволили адаптувати методики навчання до сучасних вимог та забезпечити належний рівень підготовки студентів.

Одним з можливих рішень може бути використання інноваційних технологій у навчальному процесі [4]. Наприклад, впровадження симуляційного моделювання роботи дозволить студентам отримати практичний досвід та вирішувати реальні задачі, що сприятиме більш ефективному засвоєнню матеріалу. Крім того, самостійне навчання та доступ до сучасних технологій, наприклад, електронних ресурсів та онлайн-курсів, можуть допомогти студентам здобувати знання власним темпом і відповідно до своїх індивідуальних потреб.

У підсумку, навчання за фахом АСУ вимагає поєднання різних складових, таких як симуляція роботи, самостійне навчання, практичний досвід та інтеграція сучасних технологій. Тільки за умови використання цих компонентів можна забезпечити належний рівень підготовки студентів та їх готовність до роботи в сучасному інформаційному суспільстві.

Розвиток АСУ має великий потенціал для соціально-економічного прогресу. Можливість ефективного використання автоматизованих систем у різних сферах життя дозволяє покращити якість послуг, знизити ризик помилок та оптимізувати робочі процеси. Крім того, розвиток АСУ сприяє збереженню ресурсів і зменшенню впливу на довкілля, оскільки вони дозволяють ефективніше використовувати енергію та матеріали.

Враховуючи всі переваги та потенціал розвитку АСУ, важливо вкласти достатні ресурси та зусилля у підготовку кваліфікованих викладачів та студентів. Тільки тоді можна досягти максимального успіху в цій області і забезпечити стале покращення освітнього процесу та соціально-економічного потенціалу АСУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автоматизована система управління військами – зброя перемог. *Військовий кур'єр*. URL: <http://surl.li/tjhx1>. (дата звернення: 11.01.2024).
2. Бордюг О. В. Методологія побудови інтелектуальних систем штучного інтелекту для професійного навчання. *Фізико-математична освіта*. Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка 2018. Випуск 2(16). С. 27–29.
3. Візнюк І. М., Буглай Н. М., Куцак Л. В., Поліщук А. С., Киливник В. В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 59. С. 15–22.
4. Матвійчук Ю. Ю. STEM-освіта як інструмент реалізації інтегрованого вивчення природничо-математичних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання*. Харків: Харківський національний педагогічний університету імені Г. С. Сковороди, 2021. № 50. С.124-136.
5. Нові міжнародні комунікаційні проекти, зміна законодавства та велика відбудова: якою є професійна освіта в умовах війни. URL: <http://surl.li/tjhx1> (дата звернення 11.01.2024)

ФОРМУВАННЯ ВПЛИВОВОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНЬОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

(Єгоркіна К. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омелянєнко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Соціальний запит сучасного суспільства, звернений до гармонійно розвиненої особистості, здатної вільно спілкуватися, набуваючи та реалізуючи отримані знання, не випадково звернений у сферу дошкільної освіти. Як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, головним засобом спілкування та узагальнення досвіду діяльності є мовлення. Воно пронизує все життя дитини. У спілкуванні з дорослими та однолітками дитина вчиться її сприймати та розуміти, опановує активну мову. Вихователь, що вміє правильно будувати своє мовлення, може досягти високого рівня мовленнєвого впливу, навчити дитину правильно і ефективно говорити. У зв'язку з цим, у закладі дошкільної освіти та в сім'ї мають бути створені умови для повноцінного мовленнєвого спілкування дітей.

Досягнення дитини на кінець дошкільного віку в галузі мовленнєвого розвитку настільки суттєві, що можна говорити не тільки про оволодіння нею фонетичною, лексичною і граматичною будовою мовлення, а й розвитку таких комунікативних якостей мовлення як правильність, багатство, логічність, виразність.

Пріоритетність завдання розвитку комунікативних якостей та умінь у дітей старшого дошкільного віку визнається провідними фахівцями у галузі дошкільної лінгводидактики, психології та педагогіки (А. Богуш, О. Білан, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Л. Калмикова, О. Ковшар, Т. Котик, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Трифонова). Проте формування впливовості мовлення у дітей старшого дошкільного віку не було предметом самостійного дослідження. А. Гончаренко, Н. Горбунова, І. Зотова, І. Кардаш відзначають, що впливовість мовленнєвих висловлювань забезпечує ефективність комунікації, сприяє донесенню інформації до слухача [12; 13; 20; 22]. Дошкільник з впливовим мовленням почувається більш розкуто і впевнено в будь-якій обстановці, завдяки тому, що може адекватними засобами висловити думки та почуття, показати свою індивідуальність.

Одним з ефективних шляхів формування у дітей старшого дошкільного віку впливовості мовлення є ознайомлення з дитячою художньою літературою. Аналіз психолого-педагогічних досліджень (А. Богуш, А. Аніщук, І. Ватаманюк, А. Гончаренко, Н. Гавриш, Т. Завязун, Р. Куліш, А. Пасічник, І. Попова, Г. Лопатіна, А. Омелянєнко, О. Соцька) показав, що даний вид мистецтва активно використовується з метою виховання моральних якостей особистості, формування естетичного сприйняття, розвитку зв'язного мовлення в дітей віком дошкільного віку [1; 2; 3; 4]. Як зазначає А. Просенюк, знайомство з художньою літературою забезпечує літературний розвиток дошкільників, проте недостатньо реалізований потенціал художньої літератури в аспекті формування комунікативних якостей мовлення [5, с.14]. Робота над текстом художнього твору ведеться у функціонально-стилістичному плані, тоді як комунікативний аспект у змісті тексту залишається практично поза увагою. Недостатньо науково-методичних розробок у сфері

формування у дошкільника комунікативних якостей, зокрема і впливовості при ознайомленні з різними жанрами художніх творів.

Дошкільники можуть з достатньо глибоко сприймати та розуміти зміст та моральний компонент творів, розрізнити художній образ і дійсність, яка в ньому зображена, помічати, виділяти мовленнєві образно-виразні засоби, що надають мовленню впливовий характер, і переносити це у власні мовленнєві висловлювання.

Теоретичне вивчення проблеми показало, що вона розглядається вченими в різноманітних аспектах: філософському, психологічному, педагогічному та лінгводидактичному. В аналізі проблеми формування впливовості мовлення у дітей старшого дошкільного віку особливу увагу надавали характеристиці її змісту та структури, виявленню умов її формування в освітньому процесі. Впливовість мовлення розглядаємо як комунікативну якість мовлення, що забезпечує ефективність комунікації, завдяки тому, що вибір мовленнєвих засобів узгоджується з розв'язанням комунікативних завдань в різних комунікативних ситуаціях.

Критеріями сформованості впливовості мовлення у дітей старшого дошкільного віку виступили: повнота та усвідомленість уявлень про комунікацію, усвідомлення цінності комунікації, наявність комунікативних намірів, логічне відтворення мовленнєвих висловлювань, образна передача тексту слухачеві, врахування співрозмовника та ситуації спілкування.

Позитивний ефект викликали спільні посиденьки дітей та батьків з чаюванням, де була організована зустріч із письменницею Н. Жиліною-Журою. У ході таких розмов прозвучали твори у авторському виконанні, а батькам порекомендувала книги для домашнього читання.

Крім того, ми інформували батьків про те, які твори входять до кола читання дітей старшої групи. Оформили виставки-презентації, де батьки могли познайомитися зі списком літературних творів із зазначенням, що будемо читати на заняттях і що рекомендується для домашнього читання. Випустили пам'ятки для батьків, де були вміщені поради, побажання з приводу того, як організувати читання дитини в домашніх умовах, під рубриками: «Книга в житті дитини», «Як і коли розповідати казку», «Про що і як розмовляти з дітьми після читання книги», «Особиста бібліотека вашої дитини».

Таким чином, робота з батьками це необхідна ланка в процесі освітньо-виховної роботи закладу дошкільної освіти, що вимагає належної уваги. Ефективність роботи у цьому напрямі багато в чому визначає успішність виховання та освіти дітей. Також дослідно-пошукова робота в закладі дошкільної освіти довела, що формування особистості в сім'ї – це двосторонній процес: не тільки дорослі впливають на розвиток дітей, але і самі дошкільники надають не менший вплив на своїх батьків. Найчастіше інтерес батьків до літературних занять виникає в результаті емоційних розповідей дітей про своїх улюблених героїв, цікаві сюжети. Все це, безсумнівно, благотворно впливає на усвідомлення батьками значимості ефективної комунікації і процесу формування впливовості мовлення в дітей дошкільного віку.

На підставі системного, діяльнісного та проблемно-комунікативного підходів розроблена структурно-змістова модель формування впливовості мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Проведена дослідно-пошукова робота підтвердила доцільність розробки та впровадження в практику закладів

дошкільної освіти структурно-змістової моделі формування впливовості мовлення у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з творами художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.

2. Гавриш Н.В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ: «Альма-матер», 2004. 131 с.

3. Лопатіна, Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердян. держ. пед. ун-т. Бердянськ : Ткачук О. В., 2014. 254 с.

4. Омеляненко А.В. Професійна готовність вихователів до формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*: зб. наукових праць. / за заг. ред.: О.А. Сорочинської, О.С. Олійник. Житомир: ФОП Левковець, 2023. С. 239–243.

5. Просенюк А.І. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку. *Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2020. № 78. С. 13–19.

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Желобницька В. В., музичний керівник) ЗДО №23 «Вербиченька»
Токмацької міської ради Запорізької області, м. Токмак, Україна
(Григор'єва В. В. кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Дошкільне дитинство – період інтенсивного росту та розвитку організму й підвищеної його чутливості до впливів природного і соціального середовища. Здоров'я дитини – це не тільки відсутність хвороб, а й повне фізичне, психічне і соціальне благополуччя. Саме ця проблема сьогодні стає пріоритетним напрямком у роботі закладів дошкільної освіти. Як і багато педагогів, музичні керівники ЗДО у своїй роботі намагаються також застосовувати нові методи та прийоми збереження й зміцнення здоров'я дітей, створювати сприятливі умови для їх впровадження, спираючись на індивідуальні особливості кожної дитини та їх стан здоров'я.

Музика для дитини дошкільного віку – це не лише світ радісних переживань, а і один із засобів фізичного розвитку. Музичний розвиток є дуже важливим для будь-якої дитини. Адже з кожним роком збільшується кількість дітей з різними відхиленнями у поведінці, розвитку та здоров'ї. Таким дітям потрібна допомога, яка могла б стимулювати та активізувати їх. Найефективнішим засобом у зазначеній оздоровчій роботі, на наш погляд, виступає музичне мистецтво, яке впливає як на емоційний так і на фізичний стан дитини.

Метою статті є дослідити можливості використання здоров'язберігаючих технологій, включених у процес роботи музичного керівника закладу дошкільної освіти.

Перед педагогами ЗДО відповідно базовому компоненту дошкільної освіти стоїть завдання комплексного вирішення проблеми фізичного, інтелектуального, емоційного та особистісного розвитку дитини, активно впроваджуючи у цей процес найбільш ефективні технології здоров'язбереження [1; 3].

Основна форма музичної діяльності у ЗДО – музичні заняття, в ході яких здійснюється систематичне, цілеспрямоване та всебічне виховання та формування музичних і творчих здібностей кожної дитини. Використання здоров'язберігаючих технологій дає можливість урізноманітнити з користю для здоров'я дітей звичні види музичної діяльності Їх застосування може змінюватись на кожному музичному занятті в залежності від сюжету та завдань [5].

Система музично-оздоровчої роботи передбачає використання на музичних заняттях наступних здоров'язберігаючих технологій: пальчикові ігри, артикуляційна гімнастика, релаксація, музичні ігри, музикотерапія, ритмопластика, психогімнастичні вправи, валеологічні пісні-розспівування, ігровий масаж [2].

Валеологічні пісеньки-розспівування не тільки готують дитину до співу, а й піднімають настрій, задають позитивний тон, і мають здоров'язберігаючу спрямованість. З них починаються усі музичні заняття. Наводимо приклад такої пісеньки:

Добрий ранок, посміхнись скоріше,
І сьогодні цілий день буде веселіше.
Ми погладимо лобик, носик, щічки.
Будемо красиві як оті квіточки.
Вушка ми потрем,

І здоров'я збережем.
Посміхнемось знову
Будемо здорові.

Психогімнастика (етюди, ігри та вправи) спрямована на навчання елементів техніки виразних рухів та на набуття навичок у саморозслабленні. Вона допомагає дітям подолати бар'єри у спілкуванні, зняти психічну напругу, дає можливість самовираження. Психогімнастика показана запальним, замкнутим дітям із надмірною стомлюваністю, виснажливістю, непосидючістю, з частими невротами та легкою затримкою психічного розвитку, а також іншими нервово-психічними розладами, що знаходяться на межі здоров'я і хвороби [3].

Психогімнастичні вправи використовуються на початку заняття задля налаштування дітей на робочий лад або наприкінці заняття у вигляді вправ на релаксацію. Усі предмети та події повинні бути уявними [3]. Наприклад, вправа «Повітряні кульки». Мета вправи: зняти напругу. Діти сидять у колі. Ведучий дає інструкцію: «Уявіть, що ви надуваєте повітряну кулю». Вдихаємо повітря, підносимо кулю до губ, стежимо очима, як уявна куля надувається. Наприкінці показати надуту кулю товаришу. Гра «Дощик». Мета: розвиток виразності рухів, пластики, уяви. Усі діти стають у коло і, рухаючись один за одним, зображають дощ. Він може бути веселим, із сонечком, сумним, страшна злива тощо.

Ігровий масаж. Для проведення ігрового масажу можна використовувати забавки, віршики, музичне оформлення. Проводити масаж можна як у парах, так і індивідуально. Виконання масажних маніпуляцій розширює капіляри шкіри, покращуючи циркуляцію крові, тонізує центральну нервову систему. Використання ігрового масажу підвищує захисні властивості верхніх дихальних шляхів і усього організму, тим самим знижуються захворювання верхніх дихальних шляхів у дітей [3].

Артикуляційна гімнастика. Основна мета артикуляційної гімнастики - вироблення якісних, повноцінних рухів органів артикуляції, підготовка до правильної вимови фонем. У процесі виконання артикуляційної гімнастики підвищуються показники рівня розвитку мовлення дітей, співочих навичок, покращуються музична пам'ять, увага. Вона не займає багато часу, але ефективно активізує мовний апарат, допомагає усунути напруженість і скутість, розігріває м'язи язика, губ, міміку [5].

Дихальна гімнастика. Основними завданнями дихальних вправ на музичних заняттях є: зміцнення фізіологічного дихання дітей, тренування сили вдиху та видиху. Для більш якісного виконання дихальної гімнастики можна використовувати елементи гри та різні атрибути і предмети: листя, квіти, метелики тощо [5].

Музикотерапія. Слухання правильно підібраної музики підвищує імунітет дітей, знімає напругу та дратівливість, головний та м'язовий біль, відновлює спокійне дихання. Музикотерапія проводиться не лише на музичних заняттях, вона використовується педагогами ЗДО протягом усього дня - дітей зустрічають, укладають спати, піднімають після денного сну під відповідну музику, використовують її як фон для занять, вільної діяльності. З цією метою у ресурсі музичного керівника доцільно мати наступні аудіозбірники: музика для зустрічі дітей та їх вільної діяльності; музика для сну (колискові); музика для пробудження після денного сну; музика релаксації [5].

Ритмопластика - це вид діяльності, в основі якого лежить музика, а рухи виражають музичний образ. Вона включає ритмічні, музичні, пластичні ігри, вправи і танці, які сприяють розвитку координації рухів, зміцненню м'язів, вдосконаленню

навичок зв'язного мовлення, корекції мовної функціональної системи. Весела музика на заняттях та висока рухова активність створюють у дітей позитивний фон. Однією із функцій цього виду діяльності є психологічне розкріпачення дитини. Вправи ритмопластики формують правильну поставу, розвивають силу, витривалість, покращують координацію рухів [5].

Пальчикові ігри. Регулярне включення у хід заняття музичних пальчикових ігор та казок стимулює дію мовних зон кори головного мозку дітей; удосконалює увагу та пам'ять; формує асоціативно-образне мислення; полегшує майбутнім школярам засвоєння навичок письма. Ігри дозволяють розминати, масажувати пальчики та долоні, сприятливо впливаючи на усі внутрішні органи. Пальчикові ігри проводяться найчастіше під музику – як співи, пісеньки, супроводжуються показом ілюстрацій, пальчикового чи тіньового театру тощо [4].

Музичні ігри також мають оздоровче значення. Насамперед, це зміцнення дихальної та серцево-судинної систем, кістково-м'язового апарату, формування правильної артикуляції, загальної та дрібної моторики. Крім цього музичні ігри розвивають музичні здібності дитини: відпрацьовуються вокальні та ритмічні навички, розвивається музичний смак. Ця діяльність дозволяє захопити надто активних дошкільнят, і розкріпачити сором'язливих, підвищити їхню контактність [5].

Отже, звичні види музичної діяльності, що розвивають творчі здібності та музичність дитини, можна урізноманітнити із користю для здоров'я. Використання здоров'язберігаючих технологій на музичних заняттях дозволяє педагогам цікавіше розповісти про користь здорового способу життя та необхідність знати і виконувати правила особистої гігієни.

Таким чином, система музично-оздоровчої роботи у закладах дошкільної освіти дозволяє суттєво підвищити інтерес дітей до музики, навчити чути, бачити, розуміти та самостійно створювати музику, імпровізувати, а також зміцнити психічне і фізичне здоров'я в процесі освітньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т. О. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення: 03.03.2023).
2. Буряк О. І. Музичне виховання в системі оздоровчої роботи з дошкільниками: допоміжний посібник. Хмельницький: дошкільний навчальний заклад №32. 2015. 31 с.
3. Кошель А. П. Здоров'язберезувальні технології в закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів: ФОРМ Баликіна В., 2017. 88 с.
4. Науменко Т. Музичне виховання найменших. Інтегровані заняття. Київ: Шкільний світ. 2007. 128 с.
5. Нечай С. П. Музика розвиває, виховує, оздоровлює : навчально-методичний посібник. К. : Світлич. 2012. 144 с.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

(Жижема А. А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Чемоніна Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Однією з ключових компетентностей, яка має бути сформована в сучасних здобувачів початкової освіти, є комунікативна. Про це зазначено в Державному стандарті початкової освіти, згідно з яким кожен учень має вільно володіти державною мовою, «... що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях», а також бути здатним «спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної)..., що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади...» [1].

Комунікативна компетентність молодших школярів формується через навчальний матеріал усіх освітніх галузей, які входять до змісту початкової освіти, проте чільне місце в цьому процесі належить мовно-літературній освітній галузі. Саме тому проблема формування названої вище компетентності є предметом досліджень вітчизняних науковців-лінгводидактів.

Так, визначальною для нас є точка зору М. Вашуленка, який зауважує, що основною метою навчання рідної мови в початковій школі має бути «формування й удосконалення умінь і навичок висловлюватися і спілкуватися, володіти мовою в усіх сферах і видах мовленнєвої діяльності, доступних для молодших школярів» [2, с. 12]. У такий спосіб освітній простір нової української школи створює підґрунтя для формування мовної особистості, яка не тільки знає українську мову, а й активно користується нею в повсякденному житті.

Не можна не погодитися із твердженням Л. Мамчур про те, що комунікативна компетентність є метою навчання української мови в новій українській школі та являє собою цілісну структуру, взаємозалежну систему, розвиток якої носить комплексний характер і спрямований на набуття особистістю всіх ключових компетентностей. Науковиця слушно зауважує, що основою продуктивного розвитку цієї компетентності слугує опанування її двома складниками – мовною і мовленнєвою компетентностями [3].

К. Пономарьова підтверджує таку позицію названих вище лінгводидактів, визначаючи комунікативну компетентність молодшого школяра як інтегроване особистісне утворення, що являє собою єдність теоретичної і практичної готовності, а також здатності учня до здійснення комунікації, дозволяє результативно здійснювати її та творчо самореалізуватися в ній [4, с. 10]. Учена правомірно зазначає: комунікативна компетентність молодшого школяра виявляється у здатності спілкуватися з людьми різного віку і статусу, розуміти й відтворювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно й грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах, вільно володіти мовою в різних навчальних і життєвих ситуаціях [4].

На думку Л. Чемоніної, в основу початкового курсу української мови покладено всебічний розвиток мовлення, що забезпечує формування

комунікативної компетентності учнів. Як зазначає дослідниця, це завдання об'єднує всі розділи мовознавчої науки, вивчення яких має місце в 1-4 класах. У такий спосіб організації процесу мовної освіти зміст уроків з розвитку мовлення здобувачів початкової освіти передбачає різноманітне діяльнісне наповнення, а саме: роботу над правильною вимовою і виразністю усного мовлення, збагаченням активного словника і точністю слововживання, конструюванням словосполучень, речень і текстів, орфографічно грамотним письмом і зв'язним мовленням тощо [5].

Отже, аналіз праць науковців-лінгводидактів дозволяє нам констатувати, що комунікативна компетентність є ключовою позицією у процесі розвитку особистості сучасного здобувача початкової освіти. Її розвитку сприяє залучення здобувачів початкової освіти до активної мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 11-14.

2. Державний стандарт початкової освіти. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 02.03.2024).

3. Мамчур Л. Формування мовної особистості в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: матер. міжнародної науковопрактичної конференції (17 травня 2018 р., Сумський державний педагогічний університет)*/ за ред. О.М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2018. С. 74-78.

4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

5. Чемоніна Л. В. Особливості розвитку мовлення учнів початкової школи засобами мультимедіа. *Молодий вчений*. № 4 (68). Херсон, 2019. С. 77-82.

УРІЗНОМАНІТНЕННЯ МОТИВІВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

(Забеліна А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омелянєнко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

На етапі розвитку суспільства особливого значення набувають питання вдосконалення мовленнєвої культури, що є необхідною умовою успішності будь-якого виду діяльності та взаємовідносин з іншими людьми. У педагогічній науці та в освітніх закладах йдуть пошуки шляхів підвищення ефективності навчання мови.

Загально визнано, що провідним напрямом удосконалення процесу навчання мови повинен бути комунікативний підхід, що наближає його до природної ситуації спілкування і дає можливість формування необхідних умінь у життєвій мовленнєвій практиці (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Горошкіна, Н. Голуб, М. Вашуленко, М. Пентилюк, К. Крутій, Т. Котик, І. Хом'як). Такий підхід вимагає побудови навчання з урахуванням специфіки мовленнєвої діяльності та психологічних механізмів, що лежать в основі створення мовленнєвого висловлювання.

Структура мовленнєвої діяльності та механізми мовлення освітлені в роботах А. Богуш, Н. Гавриш, І. Синиці, Б. Басва, Ф. Бацевича, К. Серажим, І. Черезової, Н. Чепелевої [1, 2]. Для дослідників є безперечним положення про те, що центральним механізмом мовлення є мотивація. Вона визначає якісні особливості мовленнєвих висловлювань, забезпечує успішність мовної діяльності та досягнення високого рівня її розвитку.

Мотивація діяльності та механізми її становлення у дітей дошкільного віку вивчалися у працях Л. Божович, В. Віллонас, О. Леонтєва, М. Лісіної. У дослідженнях було доведено доцільність управління мотиваційним компонентом мовленнєвої діяльності дітей у навчанні.

Проблема педагогічного впливу на мотиваційний компонент мовлення дітей дошкільного віку спеціально не вивчалася. Однак у низці досліджень вченими А. Аніщук, І. Зотова, А. Зрожевська, Г. Лопатіна, А. Омелянєнко розроблялися прийоми навчання, що викликають інтерес дітей до мовленнєвого і пізнавального змісту занять, удосконалюють їхнє мовлення, збагачують ігрові та пізнавальні мотиви, що підвищують мовленнєву активність [3; 4; 5]. Н. Луцан було виділено низку прийомів впливу на мотиви мовлення дітей метою активізації їхньої діяльності на заняттях з навчання складати творчу розповідь. Розглядалися особливості формування мотивації до навчання у дошкільників з порушеннями вимови (О. Ревуцька). Висвітлено прийоми, що викликають емоційно-позитивне ставлення дітей шостого року до мовного матеріалу в умовах початкової школи (О. Попова, М. Пентилюк, О. Собко, О. Семенов, Л. Чемоніна.). Разом з тим розроблені методичні рекомендації щодо збагачення мотивів дитячого мовлення носять фрагментарний характер і нерідко суперечать один одному. У літературі немає даних про найефективніші способи педагогічного впливу на мотиви дитячого мовлення у навчанні.

У практиці закладів дошкільної освіти не завжди забезпечується мотивованість мовленнєвих висловлювань дітей на навчальних заняттях. Часто використовуються одноманітні прийоми збагачення мотивів мовлення, які мають випадковий характер, відбираються без урахування специфіки пізнавального та мовного матеріалу, етапу навчання та особистісно-значущих мотивів для дітей. Нерідко спостерігається

перенесення шкільних форм та методів, що не відповідають особливостям розвитку дітей старшого дошкільного віку. Усе це призводить до недостатньої ефективності навчання дітей мови.

Дослідженням встановлено, що провідними «реально діючими» мотивами мовленнєвої діяльності старших дошкільників у процесі навчання є соціальні та пізнавальні мотиви, що формуються на основі ігрових. Ступінь впливу останніх на якість дитячого мовлення посилюється, якщо вони пов'язані з реалізацією потреби у визнанні, спілкуванні та співпраці з однолітками. Утилітарні мотивування істотно впливають на мовленнєві висловлювання дітей.

Урізноманітнення мотивів мовленнєвої діяльності дітей у навчанні значно підвищує його ефективність, забезпечує стійкий інтерес та мовленнєву активність дошкільників, усвідомлення ними функцій мови та її життєвого значення. Способи урізноманітнення мотиваційного аспекту мовлення дітей мають найбільший вплив на мовленнєві висловлювання у разі, коли вони вводяться у контекст особистісно-значущої діяльності, результат якої залежить від якості створюваних дітьми розповідей, створюють полімотивованості мовлення дошкільників.

Необхідний рівень мотивованості мовленнєвих дій старших дошкільників у навчанні мови забезпечується за наступних педагогічних умов: 1) встановленні взаємозв'язку занять з розвитку мовлення та самостійної дитячої діяльності (ігрової, продуктивної, пізнавальної); 2) цілеспрямованому відборі способів збагачення мотивів мовлення з урахуванням етапу навчання та провідних мотивів діяльності дітей; 3) використання варіативних комунікативних ситуацій, що сприяють розвитку пізнавальних і соціальних мотивів мовлення і спонукають до розгорнутих мовленнєвих висловлювань; 4) елементарному усвідомленні дошкільниками практичного значення мовленнєвих умінь та функцій мови.

У системі навчання зв'язного мовлення дітей дошкільного віку важливо використовувати спеціальні комунікативні ситуації, створені задля удосконалення всіх сторін мовлення дітей які забезпечують його мотиваційний компонент. Найбільш доцільне та ефективне послідовне запровадження комунікативних ситуацій: від казкових до життєвих; від орієнтованих одного адресата до орієнтованих на групу однолітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богущ А. М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища шк., 1994. 398 с.
2. Гавриш, Н. В. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1 С. 35–41.
3. Зрожевська А.Я. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку у навчання описам творів живопису. Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Запоріжжя : ЛПКС, 2019. 118 с.
4. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердян. держ. пед. ун-т. Бердянськ : Ткачук О. В., 2014. 254 с.
5. Омеляненко А. В. Професійна готовність вихователів до формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи: зб. наукових праць. / за заг. ред.: О.А. Сорочинської, О.С. Олійник. Житомир: ФОП Левковець, 2023. С. 239–243.

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БУЛІНГУ НА ВИНИКНЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

(Загурська І. С., кандидатка психологічних наук, доцентка,
Ткачук М. С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Грунтовного вивчення та аналізу потребують питання впливу булінгу на виникнення тривожності у підлітковому віці. Перші систематичні дослідження булінгу та тривожності, спричиненої ним, належать норвезьким ученим, зокрема, Д. Ольвеусу [4].

Загалом процедура нашого дослідження відповідає *схемі квазіекспериментального плану ex-post-facto* із залученням однієї експериментальної та однієї контрольної групи.

Було виділено такі **етапи дослідження**:

I етап – отримання емпіричних даних про наявність булінгу за допомогою опитувальника Д. Ольвеуса для оцінки рівня булінгу і ресурсів протистояння цьому в закладі освіти (адаптація Л. Найдьонової, Н. Дятел) [3]. На основі результатів цього дослідження, досліджуваних було розподілено на експериментальну групу (ЕГ) та контрольну групу (КГ).

До експериментальної групи увійшли ті учні, результати опитування яких проілюстрували те, що вони зазнавали булінгу. *До контрольної групи* увійшли учні, результати опитування яких проілюстрували те, що вони не зазнавали булінгу.

II етап – дослідження тривожності в досліджуваних експериментальної та контрольної групи відбулося за допомогою шкали SCARED-C (опитувальник для дітей та молоді).

III етап – перевірка статистичної достовірності результатів дослідження була здійснена за допомогою t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Опишемо структуру експерименту:

Вибір стратегії експерименту, пояснення вибору: констатуюча.

Вибір плану за способом представлення незалежних змінних, опис незалежних змінних: якісний план експерименту.

Незалежна змінна представлена у номінальній шкалі. Наявність булінгу представлені якісною ознакою (наявність булінгу; відсутність булінгу).

Вибір плану за кількістю груп, визначення плану, опис вибірки із поділом на експериментальну та контрольну групи:

Міжгруповий план експерименту. *До експериментальної групи* увійшли учні, результати опитування яких проілюстрували те, що вони зазнавали булінгу. *До контрольної групи* увійшли учні, результати опитування яких проілюстрували те, що вони не зазнавали булінгу.

Вибір плану за кількістю незалежних змінних та їх варіантів:

План з однією незалежною змінною.

Рівні прояву незалежної змінної:

- наявність булінгу;
- відсутність булінгу.

Вибір плану за особливостями контролю валідності, визначення плану, представлення схеми плану:

Квазіекспериментальний план ex-post-facto.

(R) X O

(R) O

Методи виміру залежної змінної: шкала SCARED-C (опитувальник для дітей та молоді).

Визначення способів контролю валідності в експерименті:

В експерименті використано такі способи контролю валідності: контроль процедури експерименту, забезпечення константності часових параметрів; методів виміру.

Перевірка статистичної достовірності результатів дослідження: t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Виділення незалежної, залежної змінної, експериментальної гіпотези.

Незалежна змінна: наявність/відсутність булінгу.

Залежна змінна: тривожність у підлітковому віці.

Експериментальна гіпотеза: підлітки, які зазнавали булінгу, матимуть вищий рівень тривожності у порівнянні з однолітками, які такого досвіду не мали.

Деонтологічний аналіз експерименту (пропонуємо скористатися схемою, розробленою В. Горбуною [1; 2])

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова В. В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Професіонал», 2007. 208 с.

2. Горбунова В. В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. *Практична психологія соціальна робота*. 2005. № 3. С. 18–23.

3. Найдьонова Л. А. Діагностика булінгу і кібербулінгу: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2019. 94 с. URL: https://mediaosvita.org.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2021/02/METODYCHNI-REKOMENDATSIYI-DIAGNOSTYKA-BULINGU-TSKUVANNYA_NAJDONOVA-L.A..pdf&dButton=true&pButton=true&oButton=false&sButton=true&v=1.5.4#zoom=auto&pagemode=none. (дата звернення: 28.03.2024).

4. Olweus D. Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention programme. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1994. № 35. P. 1171–1190.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Іншаков А. Є., кандидат філологічних наук, доцент)

Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, Україна

Професія педагога (вихователя закладу дошкільної освіти) є багатогранною і передбачає більше, ніж просто передачу знань дітям. Вихователі відіграють життєво важливу роль як наставники, авторитети та зразки для наслідування, формуючи молоді уми та передаючи цінності, які виходять далеко за межі їхніх закладів освіти. Ключовим аспектом цього процесу є мовленнєва культура педагога – манера і тон, у якому він спілкується зі своїми вихованцями. Маємо на меті надати комплексне розуміння важливості культури мовлення як складника загальної культури людини, її глибокого впливу на дітей та різних стратегій, які можна застосувати задля покращення та вдосконалення власної комунікативної діяльності [1, с. 44].

Мовленнєва культура педагога є фундаментальним компонентом усього освітнього процесу. Вона слугує наріжним каменем продуктивної та гармонійної атмосфери в закладі освіти, сприяє ефективній взаємодії та формуванню шанобливої, продуктивної та позитивної атмосфери в процесі розвитку дітей, їх навчання та виховання. Культура мовлення, по суті, задає тон динаміці в освітньому процесі, впливаючи не лише на освітнє середовище, але й формує сприйняття дітьми педагога та всієї його професійної діяльності.

Те, як вихователь спілкується, може суттєво вплинути на ставлення дітей до освітнього процесу як такого. Педагог, який спілкується правильно й зрозуміло, з повагою до співрозмовника та з ентузіазмом, може розпалити допитливість дітей, прищепити глибокий інтерес до предмета спілкування та сприяти активній участі дітей у комунікативному процесі. Варто зазначити, що вплив мовленнєвої культури педагога виходить за межі закладу освіти, вона має потенціал формувати довгострокове ставлення вихованця до навчання й розвитку і, в подальшому, може суттєво вплинути на подальшу навчальну діяльність у наступних ланках освіти та, як наслідок, на його подальшу кар'єру та професійні успіхи.

Крім того, культура мовлення відіграє важливу роль у формуванні позитивних стосунків між педагогом і вихованцем. Вихователь, який підтримує позитивну та шанобливу мовленнєву культуру, з більшою ймовірністю встановить міцний зв'язок довіри та поваги з дошкільниками. Такі стосунки мають вирішальне значення для успішного здійснення всього навчально-виховного процесу, підвищує інтерес дітей до предмету спілкування, викликає бажання наслідувати зразкове мовлення наставника [2, с. 33].

Те, як викладач спілкується, тобто його мовленнєва культура, може мати глибокий і тривалий вплив на студентів. Вона може суттєво формувати їхній освітній досвід, впливати на рівень зацікавленості предметом і загальне ставлення до навчання.

Вихователь, який використовує позитивне заохочення, похвалу та конструктивну критику, може значно підвищити самооцінку та впевненість дитини в собі. Такі методи спілкування можуть мотивувати дошкільника до активнішої участі в освітньому процесі, підштовхуючи його прагнути до постійного розвитку.

З іншого боку, педагог, який використовує зневажливу лексику, принижує своїх вихованців або вдається до жорсткої критики, може мати негативний вплив на дітей. Такий негативний досвід комунікації може викликати небажання дітей брати участь

у заняттях та взаємодіяти поза ними, прищеплює страх помилитися і загалом перешкоджає процесу педагогічної взаємодії. Це може призвести до зниження дитячої мотивації, негативного ставлення освіти загалом, а в екстремальних випадках навіть викликати сильний стрес і нездоланне почуття тривожності. Отже, мовленнєва культура вихователя може бути як каталізатором ефективності освітнього процесу, так і перешкодою, що підкреслює її критичну важливість [3, с. 91].

Розвиток позитивної мовленнєвої культури вимагає свідомих і цілеспрямованих зусиль, саморефлексії, готовності адаптуватися й змінюватися. Це не те, чого можна досягти за якийсь обмежений проміжок часу, а скоріше безперервний цілеспрямований процес зростання та постійного розвитку фахівця.

Першим кроком до розвитку позитивної мовленнєвої культури є усвідомлення власного стилю спілкування, того впливу, який він справляє на вихованців, та визначення сфер, які потребують вдосконалення. Це вимагає чесного самоаналізу та готовності визнати свої недоліки. Вихователі мають прагнути до чіткості у своїх інструкціях, позитивності у відгуках та поваги у взаємодії з дошкільниками. Вони також мають бути відкритими до зворотного зв'язку з вихованцями та колегами, використовуючи його як інструмент для постійного вдосконалення своїх комунікативних навичок [4, с. 35].

Окрім самовдосконалення, педагоги також можуть скористатися програмами професійного розвитку та семінарами, які зосереджені на комунікаційних стратегіях і техніках. Ці програми можуть запропонувати цінну інформацію про ефективну комунікацію, надаючи рекомендації про те, як надавати конструктивний зворотний зв'язок, вести складні розмови та адаптувати власну мовленнєву культуру до різноманітних потреб дітей та їхніх батьків.

Отже, мовленнєва культура вихователя відіграє ключову роль у формуванні освітнього середовища, впливає на ставлення дітей до освітньої діяльності та визначає загальну ефективність усього педагогічного процесу. Це потужний інструмент, який за умови ефективного використання може сприяти створенню позитивного навчального середовища, значно покращити освітній досвід дітей та сприяти їхньому особистісному зростанню. Тому першочергової актуальності набуває питання мовленнєвої культури вихователя закладу дошкільної освіти в комунікації з дошкільниками, їхніми батьками й колегами, та внутрішнє прагнення особистості до самовдосконалення й саморозвитку в аспекті дотримання правил і норм культури усного й писемного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2015. 336 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. Вид. 2-ге. Київ: КНЕУ, 2016. 384 с.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 256 с.
4. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення: Навчальний посібник. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Вид. 2-е, переробл. і доповн. Харків: «ОВС», 2022. 144 с.
5. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2017. 360 с.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Іншакова І. Є., кандидатка філологічних наук, доцентка)

Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, Україна

З 1 вересня 2018 року відбувається активна трансформація вітчизняної освіти, насамперед – завдяки запровадженню нового Державного стандарту початкової освіти, який став основою реалізації концепції Нової української школи. Усе це забезпечує активний розвиток та побудову нової парадигми вітчизняної освіти – приділяється особлива увага особистості учня, використовуються нові методи та засоби навчання, які надають можливість підвищити активність учнів та збільшити їх роль, як повноправних учасників освітнього процесу. З огляду на це, виникає необхідність перебудови дошкільної освіти, процесу виховання дошкільнят, які мають бути готовими до нових умов навчання у закладі загальної середньої освіти. Враховуючи це, особливо актуальним стає використання різних видів діяльності учнів, які будуть невід'ємною частиною їх підготовки до подальшого навчання і, у свою чергу, стануть важливою складовою забезпечення їх всебічного гармонійного розвитку. Одним із таких видів діяльності є саме проєктна діяльність, яка передбачає взаємодію усіх суб'єктів освіти, їх спільну працю, пізнання та спілкування.

Мета доповіді – визначити особливості проєктної діяльності, яка реалізується у межах закладу дошкільної освіти.

Проєктна діяльність дошкільників, що має місце у закладі дошкільної освіти, має певні особливості. Насамперед, така діяльність дітей дошкільного віку пов'язана з поняттям проєкту. Розглянемо основні визначення цього поняття [1; 2]:

- Проєкт – це послідовна діяльність, яка виконується з метою досягнення конкретної мети та розв'язання життєвої проблеми;
- Проєкт – це метод педагогічно-організованого засвоєння дітьми навколишнього середовища, важлива ланка система виховання у ланцюзі розвивальної особистісної програми;
- Проєкт – форма та результат діяльності дітей, що спрямована на досягнення певної мети, розв'язання певної проблемної задачі, що здійснюється під час освітнього процесу.

З огляду на це, проєкт – це результат проєктної діяльності дітей, що може мати різний характер, однак передбачає активну діяльність дошкільників над пошуками рішення певної проблеми, що може бути пов'язана з їх життям, що ще більш зацікавить їх до створення проєктів.

Щодо визначення поняття проєктної діяльності, слід зазначити, що вона є конструктивною та продуктивною діяльністю дошкільників, що спрямовується на розв'язання проблеми, яка має важливе життєве значення, а також на досягнення кінцевого результату під час цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Окрім цього, під поняттям проєктної діяльності розуміються також різноманітні, засновані на поточних і перспективних інтересах дитини види самостійної діяльності. Характерними рисами такої діяльності є те, що діти взаємодіють з дорослими – як з батьками, так і з вихователями. Однак, важливою є самостійна діяльність дитини, постійні розширення її самостійних дій, що, у свою чергу, слугує важливим способом досягнення високого рівня активності – інтелектуальної, мовленнєвої та особистісної [1; 3].

Дошкільник є важливим та активним учасником проєктної діяльності. Саме він має визначати мету, відкривати нові знання, обирати шляхи розв'язання певної проблеми, експериментувати та нести відповідальність за свою роботу. Вихователь та батьки у такому випадку є партнерами дитини, які мають допомогти їй визначити мету, розкрити потенціал можливих форм роботи, порекомендувати джерела інформації, а також створити усі умови для здійснення проєктної діяльності.

Окрім цього, проєктна діяльність для дітей дошкільного віку має певні вікові розмежування, які пов'язані з різними можливостями дітей різного дошкільного віку бути самостійними, а також з особливостями розвитку їх інтелектуальних здібностей. До п'яти років діти можуть здійснювати проєктну діяльність у вигляді наслідувально-виконавських дій, оскільки вони не мають достатньо життєвого досвіду для того, щоб у повній мірі бути самостійними. Тому у цьому віці необхідною є участь дорослих, які мають допомогти дитині організувати проєктну діяльність, допомогти обрати напрямок, джерела інформації, засоби реалізації тощо [4].

Також слід зазначити, що проєктна діяльність у закладі дошкільної освіти пов'язана з пізнавальною діяльністю дошкільників. Крім того, більшість проєктів реалізуються в ігровій формі, передбачається високий рівень творчої активності дітей, прояв їх самостійності та винахідливості. Цікавими видами проєктів є проєкти, пов'язані з довкіллям, наприклад – спостереженням за об'єктами живої і неживої природи; творчі проєкти – наприклад, приурочені до певного свята; винаходи, які дошкільники можуть робити вдома з батьками тощо [4].

Висновки. Загалом, проєктна діяльність дітей дошкільного віку є важливим та одним із основних методів їх підготовки до майбутнього життя та майбутнього навчання у початковій школі. Проєктна діяльність полягає у активній роботі дошкільників над виконанням проєкту, під час чого вони мають розв'язати певну обрану ними проблему, тим самим взаємодіючи з батьками, вихователями та іншими дошкільниками. Усе це забезпечує гармонійний всебічний розвиток дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козак Л. В., Коваль В. Ю. Проєктна діяльність як засіб підготовки дитини до навчання у Новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Випуск № 71. Т. 1. С. 127–131.
 2. Залозна С. В. Проєктні технології у школі [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/metodika-vikoristannya-proektnih-tehnologiy-proekti-v-shkoli-288319.html>. (дата звернення: 15.03.2024).
 3. Уйсімбаєва М. Проєктна діяльність: теоретичні аспекти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Випуск №13. С. 258-263.
- Козак Л. В., Король Г. А. Проєктна діяльність як чинник пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск №18. Т.3. С. 169–174.

РОЗВИТОК В ОСОБИСТОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО СПРАВЕДЛИВІСТЬ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

(Клочек Л. В., докторка психологічних наук, професорка,
Козін Є. С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти)
Центральноукраїнський державний університет
Імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У процесі соціальних взаємодій їх учасники демонструють ступінь дотримання соціальних норм і моральних імперативів, з-поміж яких – вияв справедливості один до одного. Здатність слідувати гуманним принципам чесності та правдивості у взаєминах з іншими у людини виникає не одразу. Її моральна поведінка ґрунтується на когніціях і уявленнях про справедливість, які формуються у процесі зростання та соціалізації особистості.

Початкові уявлення про справедливість з'являються ще у ранньому віці, коли у дитини виникають первинні враження про світ навколо себе. Витоком таких вражень є взаємодія дитини з дорослими, реакції останніх на її дії – схвалення, невдоволення, нарікання, подяка. П. Р. Чамата зауважував, що це сприяє розвитку соціальних емоцій у дитини і з часом – осмислення нею своєї поведінки як соціально схвалюваної чи навпаки [7]. Позитивні слова-оцінки дорослого засвідчують дитині правильність її дій, а отримана винагорода у вигляді позитивного підкріплення мислиться як заслужена. Невдоволення ж зі сторони дорослого означає для дитини неприйнятність її поведінки і спонукає до виявів, що відповідають очікуванням. Таким чином, на етапі раннього дитинства у людини з'являються уявлення про схвалювані в соціальному оточенні дії.

У дошкільному віці відносини дитини зі світом ускладнюються. З'являється здатність відокремлювати себе від інших людей. У взаєминах з дорослими розвивається здатність дитини кваліфікувати правильність власних дій через застосування ними методів заохочення чи покарання, що на емоційному рівні виявляється у відповідному ставленні до цих дій. Дорослі через висловлені оцінки, вчинки, власний зразок моральних виявів надають дитині приклад справедливої поведінки, що стає основою для розвитку у неї уявлень про це явище. Взаємодіючи ж з рівними собі, у взаєминах з однолітками дошкільник починає осмислювати й аналізувати їхні дії – з моральної точки зору як позитивні чи негативні, соціально прийнятні чи ні. Моральна самосвідомість у цьому віці структурується. У дошкільника з'являються моральні уявлення, згідно яких він стає спроможним діяти чесно і справедливо по відношенню до інших або ж навпаки – порушувати ці моральні принципи [3].

Молодший шкільний вік характеризується тим, що моральні цінності прищеплюються дитині у школі, в процесі засвоєння навчального матеріалу відповідного змісту, під час взаємодій з дорослими (вчителями, батьками, іншими близькими людьми), які своїми настановами та прикладом власної поведінки формують уявлення про справедливість. Варто відзначити постать учителя, який виступає провідником знань про справедливість, створює умови для приведення поведінки учнів у відповідності до моральних норм. І. Д. Бех зауважував, що у своїй вимогливості й одночасно уважності до учнів, у послідовності в діях по відношенню до них учитель задає стандарти справедливої поведінки і спонукає дітей діяти відповідально і чесно [1]. У складних ситуаціях молодші школярі стають здатними до вияву моральної мотивації, бути сумлінними при виконанні доручень

і завдань, переживати почуття провини за неморальні дії [5]. Ці переживання наповнюються враженнями дітей про справедливість чи несправедливість, приводять до становлення уявлень про ці явища.

У підлітковому віці зростаюча особистість спроможна глибше усвідомлювати моральні знання. Втім лібералізація моральних цінностей, властива підліткам, робить ці знання відносними: з одного боку, у підлітків є розуміння справедливості як цінності, що регулює взаємини людей у частині виконання своїх обов'язків, чесного та правдивого ставлення один до одного; а з іншого боку, вічна боротьба простої людини з виявами несправедливості в різних аспектах її життя у свідомості зростаючої особистості знецінює справедливість як норму соціальних взаємодій. На тлі егоцентричних тенденцій підлітка у нього формуються суб'єктивні уявлення про справедливість, зміст яких може суперечити загальноприйнятому в суспільстві наповненню цього морального поняття. У підлітковому віці особистості властиво вдаватися до дій, які вона вважає правильними і справедливими [2].

На етапі юності особистість спрямована на те, щоб у реальному житті використовувати знання про справедливість у взаємодії людей, тим самим утверджувати себе як суб'єкта моральної поведінки. Це пов'язано ще й з тим, що у цьому віці ускладнюється розвиток моральних почуттів – відповідальності, совісті, сумління [4]. Емоційні переживання врівноважуються, що сприяє наближенню тлумачення взаємодій з іншими людьми з точки зору об'єктивної справедливості. Спостерігається тенденція юнаків до узгодженості у взаєминах з їхніми ровесниками і дорослими. Вияв цієї особливості базується на певному рівні розвитку морального самоконтролю і моральної саморегуляції [6]. В юнацькому віці, особливо у період пізньої юності особистість привласнює моральні цінності, зокрема цінність справедливості; керується сформованими переконаннями про її важливість та обов'язкову необхідність у соціальних взаємодіях дотримуватися принципів справедливості; переживає моральні почуття. У дорослому віці вказані особливості у кожної людини по-своєму, але еволюціонують та актуалізуються у взаємодіях з оточуючими. Суб'єктивні уявлення про справедливість змістовно стають наблизеними до її загально визнаного в суспільстві тлумачення.

Таким чином, в онтогенезі розвиток в особистості уявлень про справедливість характеризується тим, що на ранніх його етапах суспільство прищеплює дитині цінність справедливості, яка стає для дитини обов'язковою нормою у взаємодіях з іншими людьми; у перехідний період підліткового віку в уявлення про справедливість привноситься суб'єктивний сенс; з часом на етапі юності та в подальші вікові періоди уявлення особистості про справедливість наближаються до загально визнаного поняття цього явища і виступають у якості регулятора соціальних взаємодій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання. К.: Либідь, 2003. 280 с.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 340 с.
3. Ключек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць. Вип. 8*. Рівне: РДГУ, 2017. С. 110–114.

4. Молчанова О. М. Вплив вини, сорому, та докорів сумління на розвиток совісті в юнацькому віці. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 5: збірник наукових праць*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 44–51.

5. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2004. 248 с.

6. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці: автореферат дис. ... докт. психол. наук. К., 2017. 44 с.

7. Чамата П. Р. Самосвідомість та її розвиток у дітей. К.: «Знання», 1965. 48 с.

МЕТОДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РДУГ

(Князев В. М., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Розлад дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ) – обумовлений порушеннями у розвитку нервової системи розлад поведінки, який проявляє себе через якісні та кількісні порушення уваги, імпульсивність, підвищений рівень рухової активності [2]. За існуючими даними, ще на 2007 рік РДУГ було виявлено у від 4 до 12 % дітей в усьому світі [10]. При цьому явною є тенденція до зростання кількості дітей з подібними вадами. Являючи собою одну з найбільш поширених проблем дитячого розвитку, РДУГ, безсумнівно, потребує комплексного та міждисциплінарного підходу при проведенні корекційних заходів. Найбільший акцент при цьому робиться на методах психологічного супроводу. Однак аналіз різноманітних літературних джерел показує, що досі не було сформовано єдиного підходу до психологічного супроводу для цієї категорії дітей.

Окремі фахівці відзначають первинний соціальний дефіцит у дітей та підлітків з РДУГ [7]. Було виявлено, що при РДУГ може спостерігатися знижена здатність до розпізнавання емоції по міміці і звукам, біль високий рівень агресії у поведінці, більш низьку толерантність до фрустрації і порушення самоконтролю.

Розробка рекомендацій щодо особливостей організації та реалізації програми супроводу дітей з подібним неврологічно-поведінковим розладом розвитку на даний момент постає у якості актуального питання. Процес формування якісної та ефективної програми супроводу повинен проводитися з урахуванням ролі емоційно та соціального інтелекту, як комплексу психічних процесів, що лежать в основі здатності до соціальної гнучкості, здатності адаптуватися до змінюваних та динамічних умов соціального середовища, здатності до диференціації, вербалізації емоційних станів, регуляції рівню мотивації тощо.

Ступень розробленості проблеми. У класичних працях Саловея та Майєра [6] було надано опис емоційного інтелекту, який визначався, як визначено її як здатність стежити за своїми та чужими почуттями й емоціями, дискримінувати їх і використовувати цю інформацію, щоб керувати своїми думками та діями. У подальших теоретичних розробках моделі емоційного інтелекту значна увага приділялася здатності диференціації та розуміти емоційні сигнали, підвищувати власну мотивацію та стимулювати процеси мислення, вирішувати поточні проблеми за допомогою емоцій [4].

В процесі досліджень було виявлено певні кореляції між проблематикою РДУГ та рівнем розвитку емоційного інтелекту. Зокрема, було виявлено помірний або ж сильний зв'язок між РДУГ та здатністю корегувати власний стан у стані стресу у дорослих та підлітків з РДУГ [8]. Здатність до управління стресом було визначено, як найсильнішим предикат симптомів гіперактивності, імпульсивності та неухважності.

Інше та більш нове дослідження, що було проведено за допомогою методики MSCEIT-YRV, яка спрямована на визначення рівню сформованості та якісних особливостей емоційного інтелекту, однак продемонструвало, що за більшістю показників діти з РДУГ не демонструють значних відмінностей відносно рівню показників емоційного інтелекту [3] дослідженні продемонстрували вищі показники

у субтесті управління емоціями, ніж вибірка нормотипових дітей, а здатність до розуміння емоцій хоч а й була визначена, як нижча за середні показники, але знаходилася в межах припустимих значень. При цьому автори дослідження відмічають необхідність надання додаткового часу та орієнтацію на власну динаміку діяльності дитини, як важливі показники успішності виконання завдань дітьми з РДУГ. Окрім того дітям було надано екзаменатора, який слідкував за процесом виконання завдань, а також було усунуто будь які сторонні подразники, яким б могли впливати на дітей і процесі виконання завдань. У цьому дослідженні також було виявлено зниження здатності до підбору синонімів, як можуть використовуватися для визначення тієї чи іншої емоції. Окрім того діти з РДУГ отримали значно нижчі бали на за міжособистісною шкалою та шкалою адаптивності, а також шкалою позитивних вражень. Автори дослідження інтерпретують такі результати, як показники зниження критичності, що доволі часто притаманно дітям з РДУГ.

Martin et al. [5], спираючись на соціально-поведінкову теорію А. Бандури, відмічають значний взаємозв'язок між рівнем розвитку емоційного, а також соціального інтелекту у дітей з РДУГ з особливостями міжособистісної взаємодії: відносини з однолітками, відносини між учителем та учнем, відносини між батьком/опікуном та дитиною, соціальна підтримка.

В контексті розвитку соціального інтелекту значну увагу у останні роки привернуло вивчення особливостей розвитку та функціонування так званої Теорії Розуму (Theory of Mind). Теорія Розуму, як психічне утворення, включає в себе як пізнавальний, так і діяльнісний компоненти, які лежать в основі ступеня соціальної компетентності. Теорія Розуму визначається, як здатність приписувати психічні стани собі та іншим, а також формувати уявлення про ті психічні стани, які не піддаються спостереженню (наприклад, переконання, знання, думки), для створення прогнозів щодо власної поведінки та поведінки інших [11].

В процесі аналізу особливостей розвитку Теорії Розуму в онтогенезі та її зв'язків з іншими психічними процесами, було виявлено її значний зв'язок із процесами поведінкового контролю та загальної саморегуляції [1]. Цікавим також є факт, що в рамках цього дослідження було виявлено значний зв'язок між білінгвізмом та рівнем поведінкового контролю. Зокрема, такий показник, як білінгвізм, асоціювався з вищим рівнем поведінкового контролю у дітей.

У дослідженні 2016 року [9] було виявлено взаємозв'язок між рівнем сформованості Теорії Розуму та рівнем розвитку робочої пам'яті, яка є важливою складовою виконавчих функцій. Порушення остатній є однією з основних особливостей проявів РДУГ. Було виявлено, що здатність пам'ятати і обробляти різну інформацію дозволяє дітям розглядати та інтегрувати різні точки зору на ту саму подію, що сприяє розвитку уявлень про власних стан та стан партнерів по взаємодії. Можна зробити припущення, що основні дефіцити РДУГ не тільки призводять до порушень у розвитку Теорії Розуму у дитячому віці, але й призводять до формування вторинних порушень у сфері соціальної взаємодії та комунікації, змін емоційного стану тощо.

Викладка основного матеріалу. Враховуючи вищезазначене, розвиток соціального та емоційного інтелекту може розглядатися, як один з важливих напрямків корекційно-розвивальної роботи при РДУГ. Для розвитку соціального та емоційного інтелекту дітей з РДУГ було сформовано програму психологічного супроводу, яка включала в себе як завдання, спрямовані на розвиток імпульсконтролю, здатності до перемикавання уваги, робочої пам'яті, але й також включала в себе завдання на

розуміння стану Власного емоційного стану та емоційного стану інших, причин їх дій та поведінки, здатності до аналізу соціального контексту. Завдання виконувалися в індивідуальному форматі, а також із залученням батьків дитини.

Було проаналізовано ступень ефективності розробленої програми психологічного супроводу на прикладі 67 дітей віком від 6 до 8 років (середній вік складав 6–7 років) з діагнозом РДУГ, встановленим лікарем-психоневрологом. Було виявлено ефективність програми на рівні $P \leq 0,01$ для таких показників, як дефіцит уваги, гіперактивність/імпульсивність, опозиційність, проблеми соціальної взаємодії.

Як висновок, слід зазначити, що розвиток соціального та емоційного інтелекту є актуальним напрямком корекційно-розвивальної роботи при РДУГ, а вправи на розвиток соціального та емоційного інтелекту може бути рекомендовано, як складову при розробці програми психологічного супроводу дітей з даною проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baldimtsi E., Peristeri E., Tsimpli I.M., Durrleman S. The Impact of Bilingualism on Theory of Mind and Executive Functions in TD and ASD. *Proceedings of the 44th annual Boston University Conference on Language Development*. Boston, MA, USA. 7–9 November 2019. P. 40–52.
2. Barkley R. A. Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment (3rd ed.). New York, NY: Guilford Press, 2014. P. 112–123.
3. Climie E.A., Saklofske D. H., Mastoras S. M and Schwean V. L. Trait and Ability Emotional Intelligence in Children With ADHD. *Journal of Attention Disorders*. 2019. Vol. 23(13). P. 1667–1674.
4. Goleman, D. Emotional intelligence. New York, NY: Bantam, 2006. P. 81–89.
5. Martin A. J., Cumming T. M., O'Neill S. C. & Strnadová I. Social and Emotional Competence and At-Risk Children's Well-Being: The Roles of Personal and Interpersonal Agency for Children with ADHD, Emotional and Behavioral Disorder, Learning Disability, and Developmental Disability. *Social and Emotional Learning in Australia and the Asia-Pacific*. 2017. P. 123–145
6. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D., & Sitarenios G. Measuring emotional intelligence with the MSCEIT. *Emotion*. 2003. Vol. 3. P. 97–105.
7. Kristensen H. A., Parker J. D., Taylor R. N., Keefer K. V., Kloosterman P. H., & Summerfeldt L. J. The relationship between trait emotional intelligence and ADHD symptoms in adolescents and young adults. *Personality and Individual Differences*. 2014. Vol. 65. P. 36–41.
8. Kloosterman, P. H., & Summerfeldt, L. J. The relationship between trait emotional intelligence and ADHD symptoms in adolescents and young adults. *Personality and Individual Differences*. 2014. Vol. 65. P. 36–41.
9. Lagattuta K.H., Elrod N.M., Kramer H.J. How Do Thoughts, Emotions, and Decisions Align? A New Way to Examine Theory of Mind during Middle Childhood and Beyond. *J. Exp. Child Psychol.* 2016. P. 116–133.
10. Polanczyk G, de Lima MS, Horta BL, Biederman J, Rohde LA. The worldwide prevalence of ADHD: a systematic review and metaregression analysis. *The American Journal of Psychiatry*. 2007. Vo, 164. P. 45–57.
11. Premack D., Woodruff G. Does the Chimpanzee Have a Theory of Mind? *Behav. Brain Sci.* 1978. P. 515–526.

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: КЕЙС БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

(Коваленко О. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Наука відіграє критичну роль у розвитку суспільства, і кожної країни зокрема. У часи глобальних криз та військових конфліктів, вона є одним із інструментів, який визначає спроможність вирішувати складні проблеми та рухатися вперед [7, с. 236]. Водночас, повномасштабна війна в Україні має серйозний вплив на науковий та академічний потенціал країни [5; 6; 9]. Багато українських дослідників були переміщені через конфлікт, приблизно 40% стали внутрішньо переміщеними особами, а ще 15% повністю залишили країну; частина науковців (3%) пішла добровольцями на фронт, а 40 % науковців вимушені працювати виключно у дистанційному форматі [12]. До того ж, серйозним викликом для української науки сьогодні є і “відтік мізків”, багато українських вчених шукають можливості за кордоном [10], оскільки руйнування інфраструктури освітніх і дослідницьких установ, скорочення фінансування на науку є суттєвими перешкодами для реалізації наукового потенціалу. Також, серйозною проблемою є і те, що частина науковців залишаються на окупованих територіях, що обмежує їхню здатність повноцінно і безпечно займатися науковою діяльністю [9; 13]. Усі ці фактори мають негативний вплив на розвиток науки України, й зокрема на її академічний потенціал, завдаючи шкоду національному інтелектуальному капіталу та загрожуючи подальшому науковому прогресу. У таких умовах, доцільним є говорити про необхідність створення умов для відновлення академічного потенціалу, який здатен забезпечити стійке функціонування української науки та забезпечити її конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Одним із інструментів відновлення академічного потенціалу є створення сприятливих умов для залучення та збереження талановитих науковців у країні, а також для їхнього професійного зростання та розвитку [10]. Важливою складовою цього процесу є розвиток студентської науки і підготовка студентської молоді до наукової діяльності, яка є важливим інструментом розвитку та відновлення академічного потенціалу України. Відповідно, перед закладами вищої освіти (далі ЗВО) постала складна задача - як зберегти та розвинути свій науковий потенціал? Як мотивувати студентів до наукової діяльності? Відповіді на ці питання передбачають вивчення та аналіз різних аспектів цього процесу та зокрема, дослідження бар'єрів, які стають на перешкоді.

Різні фокуси проблем та розвитку науково-дослідної діяльності студентів досліджували: Л. Альошкіна, І. Новак, Н. Дівінська, Н. Белозьорова, І. Варава. Системний аналіз наукових досліджень дозволив визначити науково-дослідницьку активність здобувачів як складну систему, що включає в себе два основні напрями: навчальну та позанавчальну. Навчальна науково-дослідна діяльність студентів охоплює впровадження елементів наукової роботи у всі аспекти освітнього процесу протягом всього періоду навчання. Цей напрям включає в себе написання рефератів, підготовку до семінарських занять, виконання курсових і дипломних робіт, а також розв'язання індивідуальних навчально-наукових завдань та завдань у межах виробничої практики. З іншого боку, позанавчальна науково-дослідна

робота здобувачів вищої освіти виходить за межі навчального плану та спрямована на розвиток творчих та професійних якостей майбутніх фахівців. Цей напрям включає участь у конкурсах наукових робіт, активність у наукових гуртках, виступи з доповідями на конференціях та семінарах. Нарешті, практична науково-дослідна діяльність студентів є комплексною системою участі у наукових дослідженнях, спрямованих на вирішення конкретних суспільних та виробничих завдань з використанням наукових досягнень у умовах професійної діяльності [1; 2, с. 248; 3].

Як показує практика, здобувачі достатньо часто мають низький рівень бажання займатися науковою діяльністю у позанавчальний час, що може бути зумовлено низкою чинників, зокрема перезавантаженістю навчальною роботою, відсутністю знань про наукові можливості і їх переваги, обмежений доступ до необхідних ресурсів та підтримки, або ж банальна відсутність інтересу до наукової діяльності [8]. Для мотивації здобувачів вищої освіти важливим є розуміння, яким видам наукової діяльності вони віддають перевагу та з якими бар'єрами стикаються задля формування вірних стратегій включення здобувачів у наукову діяльність та зацікавлення їх у цьому процесі.

Для того щоб зрозуміти, які форми наукової діяльності є бажані та часто використовувані, а також вивчити з якими викликами стикається сьогодні здобувачі на своєму науковому шляху нами було проведено дослідження на базі Бердянського державного педагогічного університету (далі БДПУ). Зокрема, вибір університету був невидпадковий, оскільки після окупації м Бердянськ, університет був переміщений у місто Запоріжжя ([Наказ МОН України від 20.04.2022 № 357](#)) і наразі функціонує як "університет без стін" [11]. У такому форматі роботи університету, викладачі і студенти знаходяться у різних куточках України та світу, що виключає їхню можливість бачитися наживо. Університет функціонує виключно у форматі онлайн, що також може сприяти виникненню додаткових проблем у реалізації наукової діяльності, й відповідно впливати на розвиток наукового потенціалу здобувачів вищої освіти, науковий доробок яких, відповідно до "Положення про науково-дослідну роботу БДПУ", є складовою наукового потенціалу БДПУ [4].

Дослідження щодо визначення актуальних напрямів позанавчальної наукової діяльності з-поміж здобувачів та викликів з якими вони стикаються під час цієї діяльності передбачало проведення опитування щодо зацікавленості здобувачів у науковій діяльності. Анкета включала в себе 20 запитань, з яких 12 було закритих та 8 відкритих та передбачала анонімність. В опитуванні взяли участь 173 здобувачі вищої освіти різних курсів (з 1 по 4 курс) та форм навчання (денної та заочної), які представляли усі 6 факультетів БДПУ.

З урахуванням фокусу нашої теми ми зосередились на вивченні та аналізі двох запитань: "До яких видів наукової діяльності Ви були залучені?" та "Які бар'єри Ви відчуваєте у здійсненні наукових досліджень?"

Аналіз відповідей респондентів з числа здобувачів вищої освіти на питання «До яких видів наукової діяльності Ви були залучені?» (рис. 1) показав, що більшість опитаних (32, 8 %) були залучені до написання тез для участі у студентських конференціях БДПУ та 15, 3 % приймали участь у Всеукраїнських та міжнародних конференціях. 10 % респондентів зазначили, що залучені до участі у наукових конкурсах (всеукраїнських або міжнародних). Однак, результати опитування показали і те, що третя частина респондентів не були залучені до

жодного з видів наукової діяльності, що свідчить про те, що в університеті є великий пласт незадіяного студентського потенціалу, якому треба приділити увагу.

До яких видів наукової діяльності Ви були залучені?

Рис. 1. Відповіді респондентів на питання «До яких видів наукової діяльності Ви були залучені?».

На питання «Які бар'єри Ви відчуваєте у здійсненні наукових досліджень?» (рис.2) більшість респондентів зазначили, що в них обмежений час, який можна приділити науковій роботі через навчальну або робочу навантаженість (21, 3 %), також вагомим бар'єром для здійснення наукових досліджень є відсутність бажання займатись науковою діяльністю (16, 6 %) та відсутність мотивації чи інтересу до конкретної теми дослідження (14, 1 %). Наступними за значимістю є труднощі зі збором даних або проведенням експериментів (13, 1 %) та обмеженим доступом до необхідної літератури та наукових джерел (13, 1%). Окрім цього, респонденти зазначають про недостатнє фінансування для проведення досліджень, відсутність необхідного обладнання (5, 9 %), неясність щодо процедур з подання дослідницьких проєктів або отримання грантів (2, 2 %), відсутність можливостей для співпраці з іншими науковцями або студентами (4, 4 %) та відсутність належного наукового керівництва або підтримки від викладачів (2, 5 %), що є суттєвими перешкодами у науковій діяльності та реалізації наукового потенціалу здобувачів вищої освіти. Ці результати вказують на потребу забезпечення кращих умов для здійснення наукової роботи, які включають часовий менеджмент, мотиваційну підтримку, доступність ресурсів і належне керівництво, щоб підвищити ефективність та результативність наукових досліджень, та зокрема, про необхідність інформаційно-роз'яснювальної роботи серед студентів на різних рівнях.

Які бар'єри Ви відчуваєте у здійсненні наукових досліджень?

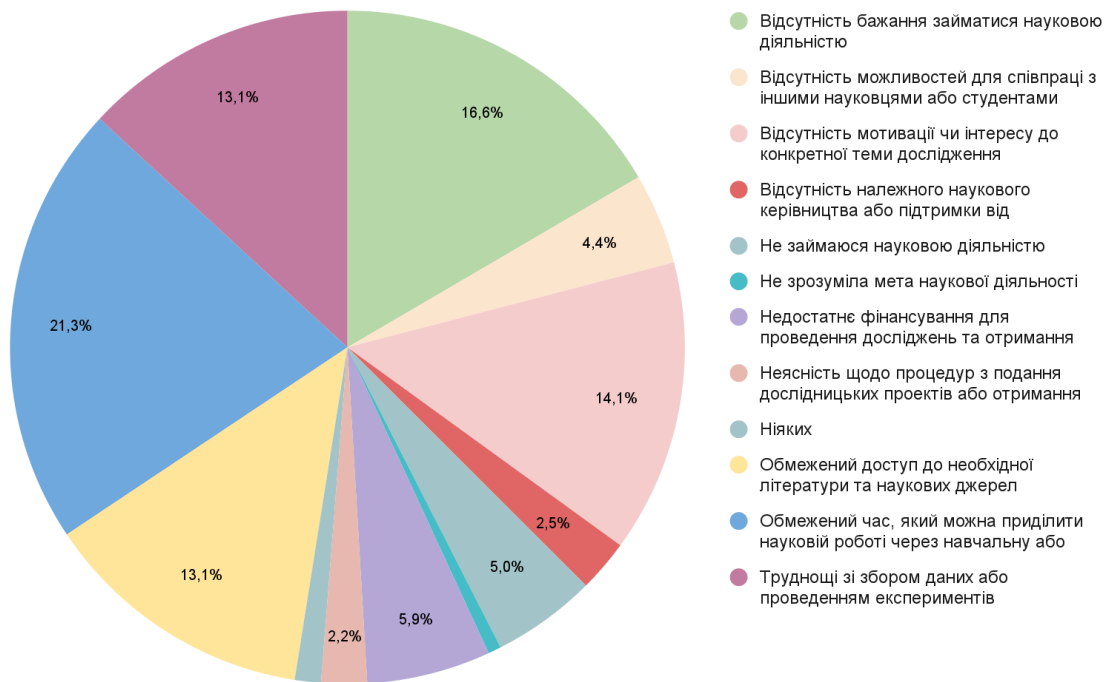

Рис. 2. Відповіді респондентів на питання «Які бар'єри Ви відчуваєте у здійсненні наукових досліджень?»

З огляду на отримані результати, можна стверджувати, що студентська наукова діяльність в Бердянському державному педагогічному університеті стикається з низкою викликів, серед яких особливе місце займає обмеження часу та нестача мотивації. Втім, ці труднощі відкривають шлях для нових перспектив, таких як розробка програм для кращого балансування часу між навчанням та науковою роботою, збільшення фінансування та ресурсної підтримки, а також зміцнення наукового співтовариства через покращення співпраці між студентами та викладачами.

На основі проведеного дослідження, автори пропонують ряд стратегій, спрямованих на підвищення залученості студентів до наукової діяльності в Бердянському державному педагогічному університеті. План дій включає організацію інформаційних семінарів у форматі “питання-відповідь” з метою пояснення цілей та переваг наукової роботи у ході живого спілкування з викладачами та адміністрацією, а також проведення практичних занять із тайм-менеджменту, де учасники мають змогу обмінюватися досвідом щодо ефективного розподілу часу. Крім того, інтеграція здобувачів вищої освіти у актуальні дослідницькі проекти може виступати стимулом для ініціювання власних наукових зусиль та підвищення загальної мотивації. Викладачі-науковці відіграють ключову роль у цьому процесі, підтримуючи студентів та демонструючи практичне застосування наукових знань.

Отже, на основі дослідження, присвяченого студентській науковій діяльності в умовах переміщення Бердянського державного педагогічного університету, можна зробити висновок про нагальну потребу розробки та впровадження заходів

для підтримки та розвитку наукового потенціалу студентства. Зазначені перешкоди, як-от часові обмеження, недолік мотивації, та складнощі доступу до ресурсів, вимагають комплексного підходу до створення сприятливих умов для наукової роботи. Запропоновані ініціативи, такі як інформаційно-роз'яснювальні семінари та практичні заняття з тайм-менеджменту, а також залучення студентів до актуальних дослідницьких проєктів, мають стати ключовими векторами дії. Ці дії повинні бути спрямовані на заохочення студентів до участі у науковій діяльності, що, у свою чергу, сприятиме відновленню академічного потенціалу України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альошкіна Л. П., Новак І. М. Особливості організації та перспективи розвитку науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти у вітчизняних закладах вищої освіти. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8674>. (дата звернення: 07.04.2024).
2. Варава І. М. Особливості науково-дослідницької діяльності студентів як суб'єктів вищої освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2022. No. 52 (October). P. 247 – 250. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5309>. (дата звернення: 07.04.2024).
3. Науково-дослідницька діяльність: традиційні напрямки та сучасні пріоритети : реком. бібліограф. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека; уклад. : Неудачина Т. І.; відп. ред. Коробкіна О. Г. Харків : ХНПУ, 2019. 60 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/naukovo-doslidnytska_diyalnist.pdf. (дата звернення: 07.04.2024)
4. Положення про науково-дослідну роботу БДПУ. URL: <https://bdpu.org.ua/naukova-robota/regulatory-framework/>. (дата звернення: 07.04.2024)
5. Попова А., Линдіна Є., Мацейко Н. Наукова активність науково-педагогічних працівників університету: рефлексії впливу умов сучасності. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр.* Вип. 2. 2023. 444 с. С. 56–70.
6. Попова А., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Сичікова Я. Академічна свобода в Україні під час війни: виклики університетів окупованих міст та напрями відновлення. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр.* 2023. Вип. 3. 590 с. С. 88–107. URL: <https://10.31494/2412-9208-2023-1-3-88-10>.
7. Університет без стін: збереження академічного потенціалу в умовах війни. Колективна монографія, за загальною редакцією Яни Сичікової К.: ФОП Самченко А. М., 2023. 236 с.
8. How to encourage students to engage in the broader university offering. *THE Campus Learn, Share, Connect*. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/how-encourage-students-engage-broader-university-offering>. (date of access: 09.04.2024).
9. Is science possible under occupation? Reflection and coping strategy / Y. Suchikova et al. *Corporate Governance and Organizational Behavior Review*. 2023. Vol. 7,

no. 2, special issue. P. 314 – 324. URL: <https://doi.org/10.22495/cgobrv7i2sip10>. (date of access: 09.04.2024).

10. LLC T. C. M. TCM Thoughts on Ukrainian Science and Innovation - Challenges in Days of War. *The Critical Mass*. URL: <https://www.thecriticalmass.com/post/tcm-thoughts-on-ukrainian-science-and-innovation-challenges-in-days-of-war>. (date of access: 09.04.2024).

11. Suchikova Y., Tsybuliak N. Universities without walls: global trend v. Ukraine's reality. *Nature*. 2023. Vol. 614, no. 7948. P. 413. URL: <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00380-y>. (date of access: 09.04.2024).

12. Threats to Science in Ukraine | Skeptical Inquirer. *Home | Skeptical Inquirer*. URL: <https://skepticalinquirer.org/exclusive/threats-to-science-in-ukraine/>. (date of access: 09.04.2024).

13. University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war / H. Lopatina et al. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21, no. 2. P. 4–14. URL: [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(2-si\).2023.02](https://doi.org/10.21511/ppm.21(2-si).2023.02). (date of access: 09.04.2024).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

(Коваль К. В., асистентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Докорінна перебудова та становлення сучасної системи загальної середньої освіти вимагає неабияких зусиль від педагогів та управлінців освітніх закладів [5]. У Законі України «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей та компетентностей для успішної самореалізації тощо [2]. Відповідно до цього кожен заклад освіти має організовувати якісний освітній процес для всіх здобувачів загальної середньої освіти, незалежно від статі та економічного статусу, походження та індивідуальних потреб. Першочергово усі освітні та управлінські рішення мають бути спрямовані на моніторинг та забезпечення якості освітньої діяльності, що призводить до якісного оволодіння учнями ключовими компетентностями [1].

Особливості забезпечення якості загальної середньої освіти активно досліджуються сучасними науковцями: М. Бобровський, С. Горбачов, О. Заплотинська, В. Крохмаль, О. Ліннік, Т. Лукіна, Т. Хлебнікова та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати нормативно-правовий аспект забезпечення якості загальної середньої освіти.

Моніторинг та оцінку якості освітньої діяльності кожного навчального закладу здійснює Державна служба якості освіти відповідно до нормативно-правових документів. У Законі України «Про освіту» визначено, що метою цієї діяльності є гарантування якості освіти, формування довірливих взаємовідносин між суспільством та освітніми закладами, постійне динамічне покращення освітнього процесу, складання подальшого перспективного плану розвитку [2; 3].

Ефективне функціонування освітніх закладів можливе лише за умови активного розвитку та взаємодії усіх складових компонентів забезпечення якості освіти. До них належать внутрішня система, зовнішня система, система діяльності органів управління.

Система внутрішнього забезпечення якості освіти передбачає вивчення та постійне удосконалення освітніх і управлінських процесів. Важливо не створювати нову окрему діяльність, а удосконалювати та модернізувати попередню [1]. Управлінець закладу загальної середньої освіти разом із педагогічним колективом має розробити стратегію розвитку освітнього закладу, забезпечити академічну доброчесність, визначити правила та критерії оцінювання результатів навчання, проаналізувати наявність необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, створити інклюзивне середовище та здійснити інші управлінські рішення, які потребує освітній заклад [2].

До зовнішньої системи слід віднести заходи, що спрямовані на гарантування та підвищення якості освіти (ліцензування освітньої діяльності, атестація педагогічних працівників, проведення НМТ, моніторинг якості освіти та ін.). Не менш важливим є функціонування зовнішніх незалежних установ, що здійснюють оцінку якості освіти та визначають напрямок подальшого розвитку [4].

Забезпечення якісної діяльності місцевих та державних органів управління освітою передбачає зовнішній незалежний аудит діяльності як освітніх закладів, так і відповідних органів та установ [2].

Отже, реформування системи освіти вимагає від управлінців забезпечити якість освітнього процесу, що сприяє ефективному формуванню в учнів ключових компетентностей. Моніторинг та оцінку якості освітньої діяльності регулюють нормативно-правові документи та Державна служба якості освіти. Найкращий спосіб досягнення цієї мети є організація динамічної взаємодії усіх компонентів освітньої діяльності, зокрема внутрішньої та зовнішньої систем, а також органів управління освітою місцевого та державного рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О., Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
2. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n766>. (дата звернення : 30.03.2023).
3. Лукіна Т. О. Самооцінювання якості освіти та освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти : організаційно-методичний аспект : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2023. 186 с.
4. Управління якістю загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник / Лукіна Т. О. Київ : Педагогічна думка, 2020. С. 55–78.
5. Хлебнікова Т. М., Крохмаль В. Є. Модель і система управління якістю освіти в освітній організації. XXIII Міжнародна науково-практична конференція «*The influence of society on the development of science and the invention of new methods*». 13–16 червня 2023 р., Прага, Чехія. С. 263–267.

РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ STEM-ТЕХНОЛОГІЇ

(Кокарева А. В., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Петренко Л. М., докторка педагогічних наук, професорка)
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

Інтелектуальна обдарованість завжди була однією з ключових характеристик, яка визначає потенціал успіху та досягнень особистості у різних сферах життя. У сучасному світі, зростання значення науки, технологій, інженерії та математики (STEM) викликає потребу у розвитку нових стратегій для реалізації інтелектуальної обдарованості. Поєднання обдарованості зі STEM-технологіями відкриває безліч можливостей для розвитку інновацій, наукових досліджень та технологічного прогресу. У цьому контексті, важливо розглянути різні аспекти та можливості реалізації інтелектуальної обдарованості особистості через STEM-технології.

Детальний аналіз досліджень та наукових публікацій свідчить про збільшення інтересу науковців та суспільства до проблеми STEM-освіти в Україні. Теоретичний дискурс проблеми STEM-освіти розкрито в дослідженнях вчених С. Галати, О. Коршунової, Н. Морзе, О. Патрикеевої та інших. Про необхідність застосування STEM-підходів у навчанні зазначають: В. Андрієвська, О. Барна, Ю. Ботузова, І. Василяшко, Д. Васильєва, С. Волянська, О. Гриб'юк, Н. Гущина, О. Данилова, М. Друшляк, Т. Кобильник, О. Семеніхіна, О. Ткаченко, В. Юнчик та інші. Також, обрану тематику допомагають розкрити наукові доробки І. Барановської, С. Братошевської, Л. Васильченко, В. Гнезділової, О. Загребельної, Н. Поліхун та інших фахівців.

Метою є висвітлення основних аспектів реалізації інтелектуальної обдарованості особистості через STEM-технології.

STEM – це не просто набір літер, а нова освітня філософія, що змінює підхід до навчання та розвитку. Вона пропонує зовсім нові методи та форми навчання та надає можливість учням розвивати креативність, аналітичні здібності та покращувати практичні навички, для майбутньої роботи в сучасному світі [5, с. 5–6].

Однією зі складових STEM-освіти є співпраця з обдарованою молоддю у закладах середньої, вищої освіти та позашкільних, що охоплює не лише навчальну, розвивальну а й виховну діяльність. Таким чином, кожен STEM-педагог має завдання – розвивати інтелектуально-творчий потенціал країни, впроваджуючи новаторські підходи, створюючи сприятливі умови для розвитку обдарованої молоді: формувати стійке прагнення до пізнання, отримання знань. Тобто якщо на уроці виникає цікаве питання, талановита дитина завжди прагне знайти на нього відповідь, проявляючи активність у власному навчанні та висновках [1, с. 49–50].

Талановиті діти відрізняються від своїх ровесників не лише у вмінні вирішувати завдання швидше та ефективніше але й у ступені зацікавленості та відданості певним предметам, також різницю можна спостерігати у вищих рівнях сенсорних процесів творчості, а також у взаємодії з оточенням, Їхні інтелектуальні здібності проявляються у легкості опанування матеріалу, проникливості, пам'яті та увазі [1, с. 49]. Таким чином, існує потреба в реалізації інтелектуальної обдарованості через STEM-технології. Для повного розкриття даного питання,

розглянемо шляхи впровадження нового підходу: по-перше, поглиблене вивчення науки та технологій; по-друге, впровадження проєктних технологій та командної роботи, по-третє; використання сучасних технологій зі штучним інтелектом; по-четверте, участь у науковій діяльності; по-п'яте, підтримка індивідуальних потреб особистості.

Спираючись на вищезазначені факти, наведемо переваги новітнього напряму: стимулювання творчого мислення та розвиток наукових навичок учнів, робота в команді, вміння комунікувати, домовлятися, розподіляти роботу, контролювати процес, аналізувати, робити висновки, вміння працювати з сучасними засобами навчання. Використання даних технологій дозволяє поглибити розуміння предметів за допомогою практичних досліджень, створення власного продукту.

Детальний аналіз даного питання, виявив виклики, які стоять перед навчальними закладами та педагогічними працівниками: по-перше, недостатнє фінансування навчальних закладів, як наслідок нестача комп'ютерного обладнання, лабораторій та їх вміст; по-друге, недостатня теоретична та практична база матеріалу для викладачів з конкретної теми; по-третє, нерозуміння вчителями та учнями суті поняття та специфіки поєднання предметів; по-четверте, низька зацікавленість учнів та вчителів.

Безумовним є той факт, що вагому роль у реалізації інтелектуальної обдарованості особистості відіграють STEM-технології, які допомагають виявити потенційних лідерів у науці та технологіях, зробити значний вклад у розвиток суспільства. Наприклад, створення спеціалізованих STEM-класів, програм розвитку для обдарованих учнів та спеціалізованих закладів може забезпечити їм необхідні знання та навички для подальшої кар'єри в обраній галузі. Крім того, STEM-технології надають можливість здійснювати наукові дослідження та розвивати власні інноваційні проєкти [3]. Вважаємо за потрібне розглянути педагогічний проєкт, який можна віднести до технологій та методів STEM-навчання, ініційований вчителем, але реалізований обдарованою молоддю самостійно. Він являє собою комплексну ініціативу, спрямовану на вирішення актуальних проблем. Ключовим моментом є орієнтація на досягнення чітко визначених, процедурно оформлених результатів, відповідно до конкретних вимог та виражених у формі продукту [1, с. 129–130]. Проведення проєктної діяльності передбачає активну участь самого учасника у процесі, що допомагає розвивати їхні компетенції на кожному етапі роботи. Вчитель спрямовує діяльність учнів, забезпечуючи підтримку самостійної роботи через консультування та мотивацію. Під час роботи над проєктом школярі взаємодіють у межах своєї групи, навчаються приймати спільні рішення, нести відповідальність за свої обов'язки у команді та разом відображати результати діяльності. Цей підхід допомагає вчителям розкривати творчі здібності учнів, допомагаючи їм розвивати вроджені таланти, що не завжди можливо у традиційній системі навчання.

Аналіз літератури, дає можливість стверджувати, що проєктне навчання часто передбачає міждисциплінарний підхід, який виходить за межі програми одного конкретного предмету, як наслідок це сприяє розширенню можливостей для вчителів та розвиває креативність, а учні отримують окремі завдання, в ході яких вони здобувають практичні навички, які не передбачені в теоретичній частині навчального процесу [3]. Обдаровані особистості можуть брати участь у

наукових конкурсах, олімпіадах та інших заходах, що сприяють розвитку їхніх талантів та навичок у STEM-галузях [2].

Також, в процесі роботи з обдарованою учнівською молоддю доволі цікавим є використання віртуальних лабораторій для опанування шкільних предметів природничо-математичного спрямування. Це особливо актуально для учнів середньої та старшої школи, які мають змогу проводити комп'ютерні досліди, об'єднуючи такі предмети, як хімія, математика чи фізика з інформатикою. Важливо зазначити, що використання віртуальних лабораторій стає просто невід'ємною складовою освітнього процесу, особливо під час дистанційного навчання. Це не лише зацікавлює учнів природничими науками та математикою, але й допомагає покращити їх знання [2].

Найпоширенішими засобами у таких STEM-лабораторіях є різноманітні конструктори, системи робототехніки, датчики, моделі, вимірювальні, наукові прилади, а також сучасна електроніка. Використання вище зазначених засобів дає можливість учням активно займатися проєктною та дослідницькою діяльністю, проводити експерименти різних процесів і явищ, отримувати нові знання з різних предметів [4, с. 17–18].

Виділимо засоби, що дають можливість удосконалювати знання, вміння та навички: використання мережі Інтернет, пошукових систем для збору інформації, створення WEB-проєктів, застосування технологій програмування та використання хмарного середовища Microsoft Office 365. Працюючи з набором програм Microsoft Office 365, учні не лише розвивають свої творчі здібності, але й стимулюються до співпраці та вирішення різноманітних завдань. Такі інструменти допомагають учням будь-якого рівня здібностей виявляти свою незалежність, а обдарована молодь отримує можливість реалізувати свої ідеї, користуючись інструментами 3D-графіки та візуалізації [2].

Для навчання обдарованих дітей варто застосовувати ігрові технології. Наприклад, інтерактивні навчальні ігри, такі як Kahoot, Quizlet, Wordwall є чудовими інструментами для застосування в освітньому процесі. Їх можна використовувати для перевірки матеріалу, а також для згуртування колективу, оскільки участь у грі, створеній за допомогою такого сервісу, допомагає розвивати логіку, критичне мислення та вміння працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями [1, с. 31]. Цікавим є варіант самостійного розроблених завдань для інших вихованців, таким чином діти можуть на практиці перевірити свої знання.

На основі опрацьованої літератури, вважаємо за потрібне виділити рекомендації для STEM-педагогів при роботі з обдарованими дітьми: забезпечувати гуманістичний підхід до навчання та виховання; створювати сприятливе освітнє середовище для обдарованих дітей; формувати рівні взаємини у системі «учитель – учень»; навчати з урахуванням особистісних інтересів та здібностей обдарованих учнів; розвивати системне та творче мислення; організувати самостійну освітню діяльність; забезпечувати вільний вибір форм і методів діяльності [2].

Отже, удосконалення STEM-освіти та забезпечення доступу до сучасних технологій є ще одним важливим аспектом реалізації інтелектуальної обдарованості. Завдяки навчанню у високотехнологічних середовищах та роботі з передовими інструментами, обдаровані особистості можуть розвивати свої здібності й навички швидше та ефективніше. Навчання обдарованих особистостей

відповідно до принципів STEM-освіти та з використанням STEM-технологій не лише розкриває їхній потенціал, але й стимулює розвиток критичного мислення, що є ключовим аспектом в сучасному освітньому середовищі, також учні набувають навичок самостійної орієнтації у складних ситуаціях, здатні ефективно розв'язувати проблеми, використовуючи накопичений досвід, аналогії та абстрактні концепції. Це стимулює їх до активної участі в процесі навчання та розвитку, а також вмiло презентувати свої результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 9–10 листопада 2017 р.). Київ: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017. С. 160
2. Барановська І., Чернятинська А., Похила С. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти. *Освітологічний дискурс*. 2019, № 3–4 (26–27). URL: <https://od.kubg.edu.ua>. (дата звернення: 31.01.2024).
3. Братошевська С. В. Реалізація STEM-освіти через проєктну діяльність (з досвіду роботи) URL: http://yakistosviti.com.ua/userfiles/file/web-stemshkola/24_serpnia/Bratoshevska_Svitlana_Viktorivna/1_Realizatsiya_STEMosvit_y_cherez_proektnu_diyalnist.PDF. (дата звернення: 31.01.2024).
4. Гнезділова В. І. Інноваційні технології у STEM-освіті: навч. посіб. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2021. С. 76
5. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / за ред. Н.І. Поліхун та ін. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. С. 80

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

(Коломоєць Г. Г., кандидатка фізико-математичних наук, доцентка,
Іотов Я. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Стрімкий розвиток інформаційних технологій у всіх сферах соціального життя вимагає від учителя нових підходів до організації сучасного освітнього процесу, що включає урізноманітнення інструментарію і збільшення можливостей використання комп'ютерних систем. Уміле поєднання мультимедійних технологій і традиційних методів викладання фізики сприяє забезпеченню отримання бажаного результату: високого рівня засвоєння фундаментальних знань з фізики і усвідомлення їх практичного застосування. Сучасні досягнення науки та техніки вимагають сучасних уроків, які враховують ці досягнення. Інформаційні засоби потрібно використовувати як комп'ютерну підтримку уроку в поєднанні з класичними методами навчання основам фізики [1, с. 3]. Побудова ефективної системи освіти, здатної формувати творчу особистість, яка готова працювати в принципово новому інформаційному середовищі ХХІ століття, ставить на порядок денний проблеми активного впровадження інформаційних технологій у процес навчання, розвиток єдиного освітнього інформаційного середовища. Ця середовище дозволить об'єднати освітній та науковий потенціал провідних університетів та інших навчальних закладів в єдину систему. Крім того, дуже важливо використовувати новітні розумні досягнення без коливання та поширювати їх у всі сфери життя, так як зона застосування стала значно різноманітнішою. Велика увага, на сьогодні, приділяється використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сучасному навчальному процесі. За допомогою цих технологій забезпечується ряд переваги в області інформаційних технологій. Комп'ютеризація є одним з головних етапів модернізації сучасної освіти. Це цілком виправдано, тому що нові інформаційно-комунікаційні технології пропонують ряд істотних переваг перед традиційними методами навчання. Використовуючи сучасні комп'ютерні технології, учні мають можливість читати останні навчальні матеріали, створені в відділі, в той час як публікація статті підручника чи посібника займає багато часу, і наукові дані можуть доволі швидко застаріти або втратити актуальність [2, с. 36]. Слід також враховувати те, що в багатьох випадках кількість підручників у бібліотеці, на жаль, в недостатньому обсязі або деякі книги є взагалі недоступними у друкованому вигляді для учнів. У науковій роботі, хочу звернути свою увагу на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні фізики, зокрема, електромагнітних явищ, так як комп'ютеризація є однією з основ модернізації сучасної освіти. Традиційні підходи до навчання фізики припускають вивчення законів, запам'ятовування формул та їх експериментальну перевірку під час виконання лабораторних робіт, а також закріплення матеріалу шляхом розв'язування фізичних задач. Так як фізика не найлегший предмет, учні демонструють зниження інтересу у його вивченні. Наприклад, при реєстрації на проходження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), частка абітурієнтів, які обрали фізику в 2017 році склала лише 11% випускників шкіл країни [2, с. 55]. Цей факт можна пояснити не завжди якісною або взагалі відсутньою підбіркою візуального матеріалу, відсутністю нового і застарілість

присутнього лабораторного обладнання. Але головна причина - це складність самого предмета, тому дана робота спрямована на те, щоб допомогти учням вивчати основи фізики. Фізика, так само як і всі інші шкільні предмети, може бути комп'ютеризованою.

Інформаційно-комунікаційні технології можна використовувати для поліпшення якості навчального матеріалу, при проведенні лабораторних, практичних робіт, та при вивченні нового матеріалу. Використання інформаційних технологій в освітньому процесі, безумовно, має багато переваг. Сучасні технології дозволяють диверсифікацію вивчення фізики. Використовуючи презентації, анімації та відеоматеріали, вчитель може зрозуміло пояснити нову тему. Слайди презентації значно скорочують час, необхідний для пояснення нового матеріалу. Через використання інформаційних технологій у класі вчитель може показати фрагменти навчальних та наукових фільмів, таблиці, графіки і діаграми, анімації фізичних процесів і явищ, роботу технічних пристроїв та експериментальних установок, фотографії і так далі. Для збільшення інтересу до вивчення фізики, розробляються презентації, які дозволяють розпочати урок незвичайним способом. Наприклад, з введенням в останні досягнення науки, а потім продовжити знайомство з наочною ілюстрацією фізичного закону або переглядом відео- матеріалу. Використання майже всіх видів і форм освітніх інформаційних ресурсів в навчальній практиці суттєво покращує якість візуальної та аудіоінформації, вона стає яскравішою та динамічнішою. Інформаційна технологія виступає як система, складовими якої є учасники педагогічного процесу (вчителі та учні) та система теорій, ідей, засобів і методів організації навчальної діяльності для ефективного вирішення проблем, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань і формування практичних навичок; інформаційні технології спонукають до постійної самоосвіти, а сам процес навчання дає можливість відчувати практичні результати. Сучасні мультимедійні технології мають величезні можливості. Крім того, використання електронних освітніх ресурсів і досягнень сучасних телекомунікацій в навчанні, докорінно змінює спосіб створення візуальної і аудіоінформації. Традиційне наочне навчання дає змогу спостерігати те, що належить до конкретного об'єкта. Проте тепер динамічне тлумачення істотних властивостей можна побачити не тільки як реальний об'єкт, але і як ряд наукових закономірностей, теорій, концепцій. І все це можливо за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій [3, с. 10].

Отже, стрімкий розвиток інформатизації (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, різних електронних пристроїв) створює нові можливості для використання комп'ютера в процесі навчання; це робить його більш ефективним, дозволяє доцільно використовувати навчальний час. Слід зазначити, що подібні інформаційні та комунікаційні технології використовуються багатьма провідними країнами світу. Якість освіти в цілому, і фізики зокрема, є багатовимірною і багатоплановою. Це визначається різноманітністю навчальних і виховних факторів. Тому сьогодні одним із пріоритетних завдань системи освіти є створення єдиної та цілісної інфраструктури, яка зможе забезпечити швидкий доступ до електронних освітніх ресурсів і організацію мережі освітнього процесу як один інструмент. Система освіти вимагає створення єдиного інформаційно-освітнього і технологічного ресурсу в мережі Інтернет на основі інтеграції ресурсів і взаємодії різних освітніх установ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Використання інформаційних технологій на уроках фізики. URL: https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/Book_AVV.pdf?id=8eaba734-0085-4be7-86d6-23920ebbf3f6. (дата звернення 29.01.2024).
2. Атаманчук П. С., Семерня О. М., Поведа Т. П. Дидактичне забезпечення семінарських занять з курсу «Методика навчання фізики» (загальні питання): навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 392 с.
3. Мультимедійні технології в освіті. URL: <https://osvita.ua/school/method/31692/>. (дата звернення 29.01.2024).

ПЕДАГОГІКА ЗАБАВИ KLANZA ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

(Кот Н. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Мригіль П. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає здоров'я людини як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів. Виходячи з цього визначення здоров'я оцінюється за трьома рівнями: фізичному (досконала саморегуляції організму, гармонія фізіологічних процесів, адаптація до оточуючого середовища), психічному (основна життєва стратегія, сприйняття обставин та адекватна реакція на них), соціальному (працездатність, соціальна активність, діяльнісне ставлення до оточуючого світу).

Наприкінці ХХ ст. вчені стали розводити поняття психічного і психологічного здоров'я. Так, у дослідженнях О. Богучарової, І. Коцан, А. Кушнерьової, С. Максименко, В. Невмержицького, Я. Руденко, І. Шаронової, Н. Яреми та ін. зазначається, що поняття «психологічне здоров'я» є глибше за змістом, ніж поняття «психічне здоров'я», яке є предметом вивчення психіатрії. Основу психічного здоров'я складає повноцінний розвиток вищих психічних функцій, психічних процесів та механізмів. Основою психологічного здоров'я є розвиток особистості та індивідуальності. Психологічне здоров'я стосується особистості в цілому і знаходиться в тісному зв'язку з найвищим виявом людського духу [4, с. 107].

Сучасні науковці розуміють під психологічним здоров'ям динамічну сукупність психічних властивостей, що забезпечують гармонію між різними сторонами особистості людини, а також між людиною та суспільством, можливість повноцінного функціонування в процесі життєдіяльності [1; 4].

Отже, можемо зазначити, що психологічне здоров'я є одним з важливих компонентів загального здоров'я людини, воно забезпечує регуляцію поведінки і діяльності, адаптацію до навколишнього середовища, продуктивну взаємодію з самим собою, з оточуючими, що призводить до психічного та духовного благополуччя.

Науковці по-різному характеризують психологічне здоров'я сучасної дитини дошкільного віку. Так, Костюк Д., Костюк В. І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич, Т. Петровська Л. Терещенко, визначають зміст психологічного здоров'я як переважання позитивних емоцій над негативними та їх закріплення у рисах характеру та особистості дітей. Вони виділяють декілька психолого-педагогічних показників психічного здоров'я та психологічного благополуччя дошкільників: стійка адаптованість до будь-якого середовища; володіння резервом для подолання стресових ситуацій; відсутність підозрливості, довіра до людей, життєрадісність; взаємопідтримка та відповідальність; здатність саморегулювання поведінки відповідно до норм, що склалися в даному суспільстві; емоційна стійкість, самоконтроль, володіння негативними емоціями [1, с. 45-50].

Дослідники виділяють три умовні групи чинників, які впливають на формування психологічного здоров'я: соціально-культурні, соціально-економічні, соціально-психологічні. Результати впливу цих чинників виявляються у вигляді як соматичних, так і психологічних розладів (емоційна лабільність, напруга, підвищена психічна втомлюваність, дратівливість, агресія, тривоги та депресії).

Найбільш сильним соціально-психологічним чинником, який позначається на психологічному здоров'ї дитини є війна, в умовах якої живе більшість українських дітей вже понад два роки. Тому перед батьками, педагогами, фахівцями суміжних галузей постає актуальне завдання: збереження та зміцнення психологічного здоров'я сучасного дошкільника. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є використання різноманітних засобів впливу на емоційну сферу дитини, адаптованих до її віку.

Останнім часом в Україні в роботі з дітьми дошкільного віку все частіше стали використовувати педагогіку забави KLANZA.

Педагогіка забави виникла в 70-ті роки в США, Австрії та Германії. На даний час вона є поширеною у всіх країнах Західної Європи. Це пояснюється тим, що в основу даної технології положено гру, яка, як відомо є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку. З огляду на те, що гейміфікація стала ознакою постіндустріального суспільства, педагогіка забави поширюється й на інші вікові групи

Закордонні дослідники та практики (I. Fleming, T Hubert, K. Vopel, E. Wilamowska, Z. Zaorska та ін.) зазначають, що ігри, які використовуються в педагогіці забави KLANZA, мають певні відмінності від традиційних ігор, які описані в класичній педагогіці. KLANZA надає грі нових рис: це груповий процес, який є стимулом для створення атмосфери дії, взаємодії, вербальної і невербальної комунікації, це спосіб активізації групи, інструмент співробітництва, можливість повно сприйняти емоційну сферу партнера, відкрито виявляти свої почуття і поважати почуття інших.

Польська дослідниця G. Skonieczna в своїх роботах вказує на такі особливості ігор, які застосовуються в рамках педагогіки забави: відсутність жорстких правил (діти самі приймають норми і правила поведінки); командна робота; відсутність оцінок і конкуренції, що сприяє партнерським взаєминам; діти позбавляються психологічних бар'єрів (страхів, невпевненості, тривоги), демонструють високий рівень толерантності, позитивного самосприйняття та сприйняття партнерів по грі, виявляють більше терпіння у виконанні індивідуальних і колективних дій.

Вказані характеристики педагогіки забави KLANZA дозволили нам зробити припущення про можливість її використання в роботі з дітьми дошкільного віку як засіб покращення психоемоційного стану дитини- дошкільника, тобто покращення її психологічного здоров'я.

Починаючи з вересня 2023 року в роботі з дітьми дошкільного віку, які перебувають у комунальному закладі «Малий груповий будинок «Щасливе майбутнє» Кам'янської міської ради, виховуються у комунальному закладі дошкільної освіти (КЗДО) № 32 та відвідують розвивально-корекційний дитячий центр «Калейдоскоп» м. Кам'янське Дніпропетровської області ми стали застосовуватися елементи педагогіки забави KLANZA.

В експериментальну програму входили такі ігри:

- 1) ігри, які сприяють швидкому входженню в групу, запам'ятовуванню імен гравців, їх деяких особистісних характеристик;
- 2) ігри, спрямовані на психологічне розслаблення, зняття м'язового напруження, на свідоме керування рухами;
- 3) ігри, які дозволяють зрозуміти емоційний стан учасників, їх почуття, переживання, вчать розпізнавати емоції;

- 4) навчальні ігри, які дозволяють закріплювати інформацію, створювати проблемні ситуації, які потребують пошуку рішення, стимулюють творче мислення;
- 5) ігри, які підвищують самооцінку, вчать розпізнавати спонтанні поведінкові реакції;
- 6) дискусійні ігри, які формують вміння аналізувати поставлені проблеми, спираючись на знання та досвід, стимулюють обмін думками, вчать висувати аргументи та дослуховуватися до чужих думок.

Сценарії всіх ігор були гнучкими, модифікуватися з залежності від висунутих освітніх завдань, потреб учасників, їх налаштування, настрою, а також від їх психофізичного стану.

Ми не можемо ще надати кількісне підтвердження ефективності впливу педагогіки забави KLANZA на стан психологічного здоров'я дітей-учасників експерименту (він ще продовжується), але спостереження за поведінкою учасників гри дає можливість зробити попередні висновки:

- діти, які відвідують розвивально-корекційний дитячий центр «Калейдоскоп» швидше познайомилися один з одним. Між ними зав'язалися приязні взаємини;
- діти (особливо молодшого і середнього шкільного віку) з дитячого будинку «Малий груповий будинок «Щасливе майбутнє» завдяки задоволення потреби в різноплановому і розвиваючому оточенні (більшість ігор ми проводили, об'єднуючи різновікові групи), організації командної роботи стали більш уважно відноситися до менших дітей, зацікавилися складними іграми: проблемними, дискусійними;
- дошкільники КЗДО № 32 стали звертатися до вихователів з проханням провести ігри, спрямовані на психологічне розслаблення, зняття м'язового напруження під час перебування у бомбосховищі, що заспокоювало їх, знижувало тривожність.

Таким чином, педагогіка забави KLANZA може розглядатися як засіб покращення психологічного здоров'я сучасного дошкільника, оскільки дозволяє впливати на становлення особистості, розвиває індивідуальність кожної дитини, вчить опиратися психологічно небезпечним ситуаціям, керувати своїми емоціями та поведінкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Д., Костюк В. Психічне та психологічне здоров'я особистості: поняття, зміст та критерії. *Вісник Національного університету оборони України*, 2019. № 50, С. 45–50. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-45-50>. (дата звернення: 20.03.2024).
2. *Metody pedagogiki zabawy w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym* [Wydanie elektroniczne]. URL : <http://www.przedszkola.edu.pl/metody-pedagogiki-zabawy-w-pracy-zdziecmi-w-wieku-przedszkolnym.html>. (дата звернення: 20.03.2024).
3. Zaorska Z. *Pedagogika zabawy – metodyka pracy z grupą (w): Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*. Wybór tekstów drukowanych w „Kropki” w latach 1992-1994, wybór i redakcja E. Kędzior-Niczyporuk, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 2003.
4. Ярема Н. Ю. Психологічне здоров'я особистості. *Юридична психологія*. 2015 № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_2_11. (дата звернення: 20.03.2024).

ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

(Кот Н. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Яновська А. А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Діяльність закладів дошкільної освіти вже два роки поспіль відбувається в умовах воєнного стану, що вимагає поряд з дотриманням правил безпеки для всіх учасників освітнього процесу забезпечення його якості.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає перелік компетенцій, які дитина повинна набути на момент випуску з дитячого садка. Саме вони стають базою для навчання в початковій школі. Отже, незважаючи на військовий стан, тимчасово перерваний освітній процес (переїзд у небезпечні місця проживання, повітряні тривоги), перенесення освітнього процесу в онлайн-форман відповідальність з колективу ЗДО щодо формування компетентностей відповідно до Державних стандартів дошкільної освіти та освітньої програми, за якою працює освітній заклад, ніхто не знімає.

Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в умовах війни, на основі яких кожний заклад дошкільної освіти обрав в залежності від рівня безпеки у регіоні очну, змішану чи дистанційну форму навчання. Проте за даними Інституту освітньої аналітики з 10 302 закладів дошкільної освіти, що функціонують в країні, в очному режимі забезпечують освітній процес 56,1% (5 785) закладів, дистанційно – 28,8% (2 963) і змішано – 15,1% (1 554). Отже, ще значна кількість педагогів ЗДО спілкується з вихованцями віртуально. Тому постає проблема пошуку таких форм роботи, які будуть орієнтовані на загальні особливості психофізичного стану кожної дитини, а також на її індивідуальні особливості, що дасть можливість розв'язати проблему освітніх втрат в системі дошкільної освіти України викликаних війною.

Оцінюючи освітні втрати, науковці в першу чергу звертають увагу на зниження інтелектуальних показників і майже поза увагою залишаються психофізичне здоров'я, фізичний розвиток та фізична підготовленість. Аналіз діяльності закладів дошкільної освіти, опитування вихователів показує, що загальною особливістю сучасних дошкільників є зниження рухової активності та підвищений рівень тривожності, який позначається на сприйнятті навчального матеріалу.

Дистанційне навчання повинно підпорядковуватися гігієнічним вимогам роботи за комп'ютером, які затверджені МОН України. Так, для дітей 6 років заняття за комп'ютером повинно тривати 15 хвилин, для 5 років – 10 хвилин, а якщо ці діти відносяться до групи ризику по зору, то тривалість зменшується відповідно до 10-7 хвилин. Робота з гаджетами позначається не тільки на стані зору дошкільника, страждають всі органи і системи, формування яких відбувається впродовж дошкільного віку.

Одним із найбільш поширених у міжнародній освітній практиці способів подолання освітніх втрат є збільшення тривалості навчання та кількості навчальних занять [4, с. 12]. Стосовно дітей дошкільного віку такий підхід є неприпустимим, оскільки збільшує психологічне напруження, а головне – позбавляє дитину рухової активності яка є біологічною потребою організму що росте і розвивається.

Тому найкращою рекомендацією, яка допоможе розв'язати означену проблему, є організація навчання в русі з наданням переваги ігровим формам взаємодії за усіма освітніми напрямками БКДО як у групових приміщеннях чи в укритті, так і під час дистанційного навчання. Саме поєднання сприйняття матеріалу онлайн з рухами дасть змогу підсилити увагу дитини, розвантажити м'язи хребта й запобігти порушень постави, перемкнути зір дитини з екрану на інші предмети, що частково зніме втому з очей.

Найбільш ефективною формою освітньої діяльності у онлайн-форматі є, на нашу думку, заняття інтегрованого типу, коли різні освітні лінії переплітаються з лінією «Особистість дитини. Фізичний розвиток». Можливість застосування фізичного виховання як основи для здійснення інтеграції обумовлено тим, що існують системні зв'язки між окремими компонентами діяльності: розумовими, сенсорними, моторними. Фізичні вправи вимагають значного моторного контролю, а це призводить до включення в роботу тих відділів мозку, які задіяні в когнітивній діяльності, а також забезпечують довільну увагу (Н. Гавриш, О. Гуменюк, І. Кіндрат, К. Крутій, Н. Рудницька, О. Савченко, Н. Тарнавська та ін.). Крім того фізичні вправи допомагають зняти м'язове та психічне напруження, викликане тривожним станом, що позитивно відбивається на психофізичному стані дитини. Таким чином, існуючий зв'язок між рухом та пізнавальною активністю може стати основою інтеграції [1; 2; 3].

Ми вважаємо, що методичними умовами організації та проведення інтегрованих занять на базі фізичного виховання є:

- обумовленість добору вправ і завдань віком, особливостями психофізичного розвитку, змістом програми з фізичного виховання і змістом інших розділів програми «Я у світі», що забезпечувало інтеграцію рухової та пізнавальної діяльності дітей;
- побудова інтегрованих занять за сюжетом, застосування прийомів імітації, ігрових прийомів, що підвищувало ігрову мотивацію до виконання фізичних вправ і інтелектуальних завдань та наближувало заняття до ігрової діяльності, основаної на інтегративній технології;
- спрямованість занять на комплексне вирішення завдань фізичного розвитку, формування пізнавальної активності та гармонійний розвиток особистості дошкільника;
- координація тематичних планів вихователя з іншими фахівцями (інструктором з фізичної культури, музичним керівником, психологом).

Виходячи з цього, добір завдань на кожному онлайн-занятті необхідно здійснювався на основі не тільки моторної, але й сенсорної організації рухів, максимально передбачити зміну видів діяльності: від вправи в чистому вигляді переходити до:

- вправ з елементами природничих чи математичних завдань (йти і рахувати «один, два, три, чотири», замінюючи за вказівкою вихователя конкретний рахунок на оплеск: «один, два, оплеск, чотири»; переходити за сигналом на новий спосіб пересування (вихователь демонструє картинку: заєць, кенгуру, ведмідь, крокодил, кінь, лисиця та ін., а дитина повинна перейти на новий вид руху: стрибати, повзти по-пластунськи, перейти на галоп та ін.);
- до співу (повинні переважати ігри зі співом та музично-ритмічними рухами);

- до завдань на увагу та розвиток пам'яті (необхідно підбігти до вікна зали, запам'ятати як можна більше предметів, що за ним знаходяться, а потім схематично намалювати, що було побачено й порахувати намальовані предмети).

- до вправ на імітацію, передачу ритму, продовження вірша рухом:

«Добрий лікар Айболить!

Він під деревом сидить.

І (вовчиця) йде до нього,

І ... (корова круторога),

І ... (жучок), і ... (хробачок),

І ... (ведмедиця).

Закінчувати заняття доцільно вправами на релаксацію, які сприяють формуванню довільної поведінки дитини, розвивають її уяву. У вправах «Бурулька», «Сніговик», «Травинка і вітер», «Паросток» діти переходять від напруження м'язів до повного розслаблення та навпаки, а у вправах «Мавпочка на дереві», «Лялька-маріонетка» та ін. вчать по черзі розслабляти певну частину тіла. Обов'язковим елементом після заняття за комп'ютером є гімнастикою для очей тривалістю 1,5-2 хв., що є профілактикою зорового стомлення. Доцільно зорові вправи робити в різних вихідних положеннях: стоячи, лежачи, в положенні рачки.

Така рухова активність має як миттєвий, так і довготривалий позитивний ефект для навчання. Діти демонструють кращу концентрацію уваги під час виконання інтелектуальних завдань. Інтеграція змістових блоків різних освітніх ліній сприяє успішному вирішенню цілого ряду освітніх, виховних та оздоровчих завдань, що особливо важливо під час дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярчук С. Інтегроване навчання як засіб оптимізації освітньо-виховного процесу в сучасному дошкільному закладі. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. №2 (5). С. 71–75.
2. Гавриш Н. Інтегровані заняття у дитячому садку: К.: Шк. світ, 2013. 128 с.
3. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. Зб. наук. пр. [ред. кол.: В. І. Очеретянюк (гол.) та ін.]. Хмельницький: ХОІППО, 2019. 550 с. URL: https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk2020_Doshkillia.pdf. (дата звернення: 05.03.2024).
4. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf. (дата звернення: 05.03.2024).
5. Топузов О., Головка М., Локшина О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/download/640/632?inline=1>. (дата звернення: 05.03.2024).

ЗНАЧЕННЯ САМОПІЗНАННЯ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

(Кочнєва Є. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Астремська І. В., кандидатка психологічних наук, доцентка)
Чорноморський Національний Університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

Самопізнання є важливим аспектом особистісного зростання та розвитку, особливо в підлітковому віці. Підлітки проходять через численні фізичні, психологічні та емоційні зміни, і їм необхідно зрозуміти себе, свої можливості та своє місце у світі. Самопізнання допомагає у формуванні життєвих цілей і цінностей, сприяє особистісному зростанню та саморозвитку. Цей звіт має на меті висвітлити важливість самопізнання для підлітків та надати рекомендації для підлітків і батьків.

Самопізнання має вирішальне значення для підлітків, оскільки допомагає їм краще зрозуміти себе. Підлітки, які володіють самопізнанням, з більшою ймовірністю приймають кращі рішення, що стосуються їхнього життя. Вони можуть визначити свої сильні та слабкі сторони, що може допомогти їм у виборі професії. Самопізнання дозволяє підліткам розвинути позитивну самооцінку, що має важливе значення для їхнього психічного та емоційного благополуччя. Підлітки, які мають позитивне уявлення про себе, з більшою ймовірністю матимуть кращі стосунки з іншими, включаючи однолітків і членів сім'ї [2].

Підлітки можуть використовувати різні методи для самопізнання. Вони можуть проходити тести, анкети або займатися самоаналізом, щоб зрозуміти свою особистість, інтереси та цінності. Ведення щоденника самопізнання також є ефективним способом самопізнання. Підлітки можуть писати про свій досвід, думки та почуття, що може допомогти їм краще зрозуміти себе. Спілкування з психологом або консультантом також може допомогти підліткам у самопізнанні.

Батьки відіграють вирішальну роль у підтримці та заохоченні самопізнання своєї дитини. Створення атмосфери довіри та прийняття може допомогти підліткам почуватися комфортно, ділячись своїми думками та почуттями. Батьки також можуть допомогти дитині дізнатися про себе і свої можливості. Заохочуючи дитину займатися діяльністю, яка її цікавить, і надаючи можливості для самопізнання, вони можуть допомогти підліткам у самопізнанні [1].

Підліткам рекомендується застосовувати різні методи самопізнання, вести щоденник самопізнання, спілкуватися з психологом або консультантом. Дослідження також рекомендує батькам підтримувати і заохочувати самопізнання своєї дитини, створюючи атмосферу довіри і прийняття.

Зарубіжні психологи також зробили значний вклад у вивчення феномену самопізнання: К. Левін, К. Роджерс, У. Джемс, Ф. Хоппе. У підлітковому віці виникають протиріччя між психологічними та соціальними новоутвореннями підлітка. На даному етапі розвитку починається переорієнтація із зовнішніх оцінок на самооцінку, зростає її роль у житті особистості. Це пояснюється зростанням пізнавальних здібностей підлітка, підвищенням інтересу до себе. Диференціюється зміст самооцінки, ускладнюється її структура, підвищується критичне ставлення до себе. У цьому віці триває процес становлення і розвитку самосвідомості дитини. На відміну від попередніх вікових етапів, як і наслідування, воно змінює свою спрямованість і незабаром стає спрямованим на свідомість людини її особистісних

якостей. Підвищення самосвідомості в цьому віці характеризується особливою увагою дитини до власних недоліків.

Саме в підлітковому віці починає формуватися справжня самооцінка – оцінка людиною себе з переважною опорою на критерії свого внутрішнього світу, визначеного власним «Я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 26–32.

2. Булах І.С. Особистісний підхід до вивчення самопізнання підлітків. *Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження*: Зб. наук. пр. /За ред. С. Д. Максименка, М. Й. Боришевського. К.: «Любіть Україну», 1999. С. 16–17

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

(Красножон О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент,
Мацюк В. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Як свідчить сучасний досвід розробки комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання математичних дисциплін майбутніх педагогів діджиталізація математичної освіти в частині розробки та експериментальної апробації цифровізованих методичних складників залишається актуальною науково-методичною проблемою. Крім того, достатньо актуальною залишається потреба переосмислення форм та методів застосування наявних сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та технічних ресурсів для реалізації концепції студентоцентрованого навчання.

Методичним та теоретичним питанням використання інформаційних складників методичних систем навчання математики у педагогічному виші присвячені, зокрема, дослідження Ю. В. Горошка, М. І. Жалдака [1], О. Б. Жильцова, В. І. Клочка, Н. М. Кузьміної, Г. О. Михаліна, Н. В. Морзе, А. В. Пенькова, О. В. Співаковського [2] та інших вчених. Теоретико-методичні аспекти ефективного використання інформаційних технологій залишаються актуальною проблемою в умовах реалізації ідей студентоцентрованого навчання.

Під новою інформаційною технологією або інформаційно-комунікаційною технологією в сучасній науково-педагогічній літературі розуміють інформаційні технології, в яких використовуються засоби інформатизації (насамперед комп'ютери) [1].

У процесі нашого дослідження здійснено детальний аналіз освітньо-професійних програм, змісту, засобів та програмних результатів навчання таких фундаментальних математичних дисциплін педагогічного закладу вищої освіти: алгебри і теорії чисел, аналітичної геометрії, лінійної алгебри, вищої математики. Розроблено і апробовано експериментально методичні рекомендації щодо організації ефективної та неупередженої рівневої системи контролю та оцінювання результатів освітньої діяльності студентів педагогічного вишу.

До найбільш перспективних та до цього часу недостатньо досліджених напрямів подальшого наукового пошуку слід віднести планування, розробку, організацію комп'ютерної (технічної) підтримки та експериментальну перевірку доцільності запровадження удосконалених складників методичних систем навчання математичних дисциплін. Зазначимо, що застосування сучасних інформаційних технологій дозволить досягти, на нашу думку, таких позитивних науково-методичних результатів:

- інтенсифікації процесу навчання дисциплін математичного циклу;
- сприяння розв'язанню проблеми неефективного використання аудиторного часу;
- забезпечення здобувачів вищої педагогічної освіти як математичного, так і нематематичних напрямів потужним арсеналом цифрових засобів для покращення організації та контролю самостійної роботи та самоосвіти;
- розширення горизонтів індивідуальної науково-дослідної діяльності;
- формування широкого спектру індивідуальних освітніх траєкторій.

Таким чином, маємо підстави стверджувати про перспективність зазначеного науково-педагогічного напрямку і доцільність поширення його напрацювань у тематику студентських кваліфікаційних робіт, на виконання грантових освітніх програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жалдак М. І., Рамський Ю. С. До концепції шкільної освіти з інформатики. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип. 3. 2001. С. 3-7.

2. Співаковський О. В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей. Херсон: Айлант, 2003. 229 с.

ПОСИЛЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Курило О. Ю., докторка філософії, старша викладачка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Глобалізація, демократизація суспільства, зміна пріоритетів розвитку в економіці, які пов'язані з переорієнтацією на ринкові відносини, виходом на світовий ринок і прискореним розвитком певних галузей економіки в Україні, породжують ряд проблем і суперечностей в системі вищої освіти. Саме перехід до ринкової економіки вимагає підготовки конкурентоспроможних фахівців, що володіють професійною мобільністю, високою професійною культурою, динамічною кваліфікацією, здатних самостійно та креативно мислити, які вміють ефективно й творчо розв'язувати професійні завдання. Усе це потребує неординарних нових підходів до формування змісту вищої освіти, її модернізації в умовах динамічних суспільно-економічних змін. Наукові дослідження з проблем теорії та методики вищої освіти повинні спрямовуватися на прогнозування розвитку цієї освіти і мати випереджальний характер, зміст якої повинен постійно оновлюватися з урахуванням динамічних змін у науці, економіці, техніці виробництва та орієнтуватися на новітні технології. У суспільстві формується розуміння того, що без підготовки висококваліфікованого виробника, без реальної турботи про систему вищої освіти неможливо відродити економіку країни [1]. Отже, головним завданням вищої освіти є створення оптимальних умов для формування фахівця-професіонала із розкриттям і розвитком його професійних здатностей і талантів в оволодінні майбутньою спеціальністю.

Інноваційний шлях розвитку суспільства можна забезпечити, сформувавши покоління людей, які мислять і працюють по-новому. Сучасний фахівець повинен мати почуття відповідальності за результати професійної діяльності у своїй галузі, прагнути освоювати і застосовувати новітні виробничі технології, форми та засоби праці. Це насамперед стосується інженерно-педагогічних кадрів, оскільки вони за специфікою своєї діяльності мають безперервно здобувати нові знання, вміння, навички з відповідної виробничої та освітньої галузі. Такі цільові настанови вимагають від педагогічної науки та практики пошуку шляхів удосконалення підготовки інженерно-педагогічних кадрів у системі вищої професійної освіти і ставлять пріоритетом підготовку професійно компетентних фахівців [3].

Згідно з теорією людського капіталу, освіта вважається важливим чинником, що сприяє підвищенню соціального добробуту нації та держави. Людський капітал визначається як сукупність здібностей, які можуть бути отримані через навчання, практичний досвід, природжені таланти та кваліфікацію. Нові вимоги до підготовки кадрів вимагають створення нової моделі підготовки студентів до професійної діяльності в умовах вищої школи. Це може бути досягнуто шляхом об'єднання зусиль усіх університетських кафедр для формування особистості майбутнього інженера-педагога в галузі харчових технологій, що відповідає соціальним потребам та новим тенденціям у сучасному суспільстві.

Сучасне суспільство зацікавлене в підготовці компетентних, професійно мобільних спеціалістів, готових та здатних за короткий час оволодівати новими знаннями, вміннями і навичками відповідно до змін змісту та обсягів праці. Саме сформована готовність виступає вирішальною умовою швидкої адаптації фахівця

до професійної діяльності, ефективного виконання професійних обов'язків, здійснення самоконтролю та самореалізації [4].

При визначенні структури та змісту готовності майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності ми врахували:

– основні види професійної діяльності інженерів-педагогів харчової галузі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, як-то: педагогічна – теоретична та практична підготовка здобувачів освіти; організаційно-методична – методична діяльність та організаційно-управлінська діяльність; самоосвітня – ауто-діяльність та акме-діяльність;

– систему професійних функцій, які виконують інженери-педагоги харчової галузі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, як-то: прогностична, мотиваційна, навчальна, виховна, розвивальна, комунікативна, технічна, контрольна, діагностична, методична, організаційна, управлінська, дослідницька, проектувальна;

– систему операцій (вміння та навички, знання та розуміння), необхідних для виконання професійних завдань;

– особливості творчої діяльності, що виявляються у цілях, процесі та результатах розв'язання спеціалізованих задач та практичних проблем у професійній (професійно-технічній) освіті та харчовій галузі;

– особливості креативної особистості, що пов'язані з інтелектуальною, емоційною, рефлексивною, волевою, мотиваційною й діяльнісною сферами;

– динамічну модель структури особистості в межах системно-діяльнісного підходу за К. Платоновим [2], яка містить підструктури спрямованості, досвіду, форм відображення та біологічної зумовленості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Т. Б. Системи професійної підготовки в розвинених країнах світу / Т.Б. Гуменюк, Н. М. Зубар. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського*. 2015. №8. С. 40–45.

2. Загальна психологія. URL: https://pidru4niki.com/12780212/psihologiya/struktura_osobistosti. (дата звернення: 20.02.2021).

3. Керекеша-Попова О. В. Специфіка професійної діяльності та професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. №62. Т.2. С. 114–118.

4. Пінська О. Л. Формування готовності майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2018. №2(16). С. 260–265.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕГРАЦІЇ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

(Лесик А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Сапранкова К. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Найголовнішим завданням, яке постає перед сучасними закладами загальної середньої освіти є забезпечення умов, необхідних для формування усебічно розвиненої особистості здобувачів початкової освіти. Зокрема, такий розвиток охоплює не тільки фізичне благополуччя, але й психологічне, особливо, емоційної сфери, яка є надчутливою у молодшому шкільному віці. У контексті постійних трансформацій українського суспільства сучасні здобувачі початкової освіти потребують належної підтримки та корекції емоційного інтелекту, багатогранного впливу на їхній психологічний стан. Методами, що можуть здійснювати ефективний вплив на емоційну сферу здобувачів, будуть арт-терапевтичні, які, виступаючи своєрідним зв'язком між здобувачем та розвитком їх позитивної «Я-концепції», відіграють важливу роль у становленні їхньої особистості. Саме інтеграція методів арт-терапії у освітній процес надає можливість не тільки усебічно розвивати особистість кожного здобувача початкової освіти, але і здійснює корекційний, підтримуючий, виховний, розвивальний потенціал.

Проблемою розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти за допомогою інтеграції арт-терапевтичних методів в освітній процес займалося багато дослідників, серед них: В. Кваша, М. Коваль, А. Лесик, Т. Коломієць, Т. Мірошніченко, І. Радченя, В. Савчук, І. Тітова, Л. Філатова, М. Челнокова, Л. Чемоніна, М. Шпак, В. Яцків та інші.

Одним із важливих завдань сучасного вчителя початкової освіти у системі Нової української школи є забезпечення психологічного комфорту здобувачів під час освітнього процесу, збереження їхнього психологічного здоров'я та розвиток емоційно-вольової сфери. Орієнтація на особистість кожного здобувача як суб'єкта освітнього процесу та на їхнє життя як найголовнішої цінності – потребує переоцінки традиційної системи навчання та виховання, пошуку нових методів, засобів та прийомів здійснення усебічного впливу на дітей з метою підтримки та розвитку усіх граней їхньої особистості [2; 3]. Відомо, що до сфери діяльності індивіда входять фізичні, духовні, моральні та психологічні аспекти, зокрема, й емоційний інтелект. У психолого-педагогічному тезаурусі визначення поняття «емоційний інтелект» має багатоаспектне визначення, але ми погоджуємося з трактуванням цього поняття, яке висвітлюють В. Яцків та М. Шпак. Дослідниці доводять, що «емоційний інтелект являє собою комплекс когнітивних та особистісних характеристик особистості, які забезпечують розуміння своїх, чужих емоційних проявів та ефективне управління ними» [7, с. 53].

Тому дієвим способом впливу на розвиток емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти ми вважаємо саме арт-терапевтичні методи, оскільки вони мають опосередкований, ненасильницький, позитивний вплив на особистість. Ми підтримуємо визначення поняття «арт-терапія», яке обґрунтували дослідники у сфері психологічної галузі В. Савчук та Т. Коломієць. На думку науковців, «арт терапія є методом, спрямованим на виявлення творчого потенціалу індивіда, вивільнення його прихованих енергетичних резервів та знаходження оптимальних

шляхів вирішення власних проблем». Нам імпонує думка, що арт-терапія підходить для роботи з різними віковими категоріями та дозволяє досягти результату за допомогою застосування різноманітних технік роботи з особистістю. Науковці доводять, що багатоаспектність методів арт-терапії допомагають особистості досягти саморозкриття, самовираження, усебічного розвитку та її гармонізації [5, с. 274].

Співзвучною з нашою є думка В. Кваши, М. Челнокової та І. Тітової у тому, що арт-терапевтичні методи: створюють сприятливий психологічний клімат серед усіх учасників освітнього процесу; сприяють полегшенню міжособистісної комунікації між здобувачами та вчителем; сприяє розвитку емпатії та взаємного сприйняття; надає дітям можливість звертатися до проблем, які вони не готові обговорювати вербально; дозволяють здобувачам у символічній формі експериментувати з різними почуттями, досліджувати їх та виражати у соціально прийнятих формах; сприяє обробці тих думок та емоцій, які дитина звикла пригнічувати і позитивно їх трансформувати [1, с. 45].

Вищезазначене доводить, що освітній процес має ставити у пріоритет саме розвиток емоційної сфери здобувачів початкової освіти. Вважаємо, що зазначений позитивний вплив на молодших школярів дозволяє залучати їх до активної участі у різноманітних видах арт-терапевтичної діяльності. Логічною буде думка про те, що арт-терапія як психотерапевтичний метод впливу на особистість здобувачів матиме своє відображення й у освітньому процесі. Ми прихильні до думок Л. Філатової та І. Радчені, що під час навчання доцільно використовувати наступні методи арт-терапії як:

– *казкотерапія*. Такий метод сприяє подоланню високого рівня тривожності, різноманітних фобій, агресії та внутрішньої напруженості. Використання цього методу дозволяє адаптуватися дитині до навколишнього середовища та соціуму, які її оточують. Сутністю методу казкотерапії, на думку вчених, полягає у її доступності, поясненні значення «добре-погано», розвитку емпатії через співставлення себе з головними героями, формування впевненості та бажанні пізнавати нове;

– *музикотерапія*. Метод музикотерапії сприяє усебічному, загальному розвитку особистості молодшого школяра. Використання музики під час освітнього процесу дозволяє покращити моторику школярів, стимулює їхню розумову діяльність, розвиває емоційну сферу, увагу, пам'ять, творчі навички. Музика є універсальним інструментом, оскільки діє на особистість незалежно від її вікових особливостей;

– *тілесно-рухова терапія*. Використання методу тілесно-рухової терапії під час освітнього процесу допомагає здобувачам відчувати гармонію власного тіла, зняти внутрішнє та зовнішнє напруження, додає впевненості у собі, покращує самопочуття та зміцнює здоров'я; Ми погоджуємося з тим, що завдяки застосуванню зазначених арт-терапевтичних методів здобувачі прагнуть висловлювати власний стан, розвивати творчість та креативність, позбавитися негативних почуттів та емоцій [6, с. 218].

Нам імпонує думка Т. Мірошніченко та М. Коваль у тому, що арт-терапія є багатоаспектним засобом впливу на особистість, а тому включає у себе не тільки вищезазначені нами методи. Так, науковці доводять, що арт-терапія поєднує у собі кілька галузей, зокрема, образотворчу та психологічну. Такими методами, які можна використовувати під час освітнього процесу є:

– *ізотерапія*. Ефективний метод арт-терапії, який передбачає створення малюнка. Використання цього методу дозволяє здобувачам відчувати свої емоції та краще себе розуміти, вільно виражати власні почуття та думки;

– *ігротерапія*. Виступає творчим методом взаємодії, спрямований на розвиток мовлення, соціальної взаємодії, та формуванню міжособистісної комунікації. Застосування цього методу арт-терапії дозволяє краще розуміти власні можливості та покращити взаємовідносини з учасниками освітнього процесу;

– *лялькотерапія*. Метод, особливістю якого є використання ляльки як арт-терапевтичного інструменту. Застосування цього методу дозволить усунути хворобливі переживання, зміцнити психічне здоров'я, покращити соціальну адаптацію, підвищити самооцінку, провести корекцію психологічного стану та саморозвитку [4, с. 213].

Отже, можемо зробити висновок, що інтеграція арт-терапевтичних методів у освітній процес має позитивний вплив на особистість кожного учасника освітнього процесу. Застосування різноманітних методів арт-терапії під час навчання дозволить вчителю коригувати емоційну сферу здобувачів, розвивати нові навички, уміння, соціально адаптуватися та формувати психологічно комфортне середовище, що дасть змогу дітям усебічно розвиватися, зокрема, у сфері емоційного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кваша В. А., Челнокова М. С., Тітова І. С. Корекція емоційного стану молодших школярів методами арт-терапії. *Освіта і здоров'я підростаючого покоління* : зб. наук. пр. у 2-х частинах / за ред. С. В. Страшка. Вип. 3. Ч. 1. Київ : НДУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. С. 44–45.

2. Лесик А. С., Сапранкова К. В. Психолого-педагогічне обґрунтування розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у системі Нової української школи. *Global and regional aspects of sustainable development: proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference (Denmark, 6–8.10.2023)*. Denmark, 2023. С. 98–101.

3. Лесик А. С., Чемоніна Л. В. Арт-педагогічні технології як засіб формування творчого самовираження учнів початкової школи у процесі позашкільної освіти. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2021. № 1 (187). С. 114–119.

4. Мірошниченко Т. В., Коваль М. В. Педагогічні основи арт-терапії у професійній діяльності вчителя початкової школи. *Innovative development of science and education* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Афіни, 21–23.06.2020). Афіни, 2020. С. 211–217.

5. Савчук В. В., Коломієць Т. В. Арт-терапія як засіб розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. *Особистісне зростання: теорія і практика* : матеріали IV міжнарод. наук.-практ. конф. (Житомир, 12.04.2020). Житомир, 2020. С. 273–275.

6. Філатова Л., Радченя І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. пр. молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка / упоряд. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 215–221.

7. Яцків В., Шпак М. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в умовах війни. *Магістерський науковий вісник*. Тернопіль, 2023. №14. С. 53–56.

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ У ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

(Литовко Л. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Гордієнко Т. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

Сучасні вчителі початкової ланки освіти в школах мають готувати молодших школярів до життя в майбутньому інформаційному суспільстві, зберігаючи і розвиваючи систему норм і цінностей, що вже сформувалися у українському народі. Національно-культурні традиції виступають як природний стимул для освітньо-виховного процесу в школі. Значення цих традицій важко переоцінити, коли їх поєднувати з сучасними завданнями гармонійного зростання молодших учнів у сфері гуманізації початкової освіти. Застосування національно-культурних традицій у вихованні молодших школярів є дієвим в умовах: придатності; вираженні емоцій; урахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей; взаємозв'язку з повсякденним життям; системному підході до виховання за національними традиціями [1, с. 7].

Виховний досвід нації закріплюється у традиціях, які представляють його історичну пам'ять, самовизначення та охорону культури, мови, релігії, звичаїв та іншого. На першому місці стоїть педагогічний досвід, нагромаджений народом протягом століть, який формує принципи виховання [2].

Значний вплив на формування та розвиток традицій має конкретна історична епоха або період. Традиції відображають потреби сучасності, включаючи систему звичаїв, обрядів, норм, свят та ритуалів, які є важливою складовою національної культури. Вони виникають у контексті господарської системи та соціальної культури суспільства [3, с. 5].

Таким чином, традиції, звичаї, обряди та свята є важливим елементом соціального та особистого життя людини, базуючись на національно-культурних цінностях, спадщині минулих епох і сучасних досягненнях. Вони сприяють розширенню свідомості, переходячи від національного рівня до загальнолюдського та планетарного, зберігаючи при цьому почуття любові до власної культурної спадщини.

Згадування в початкових класах культурних традицій українського народу, їх відтворення в майбутніх поколіннях, сприяє сприйняттю учнями найкращих цінностей, що були створені українським народом протягом усієї його історії.

Це допомагає забезпечити їх занурення в високу духовність та матеріально духовну спадщину, освоєння й розширення кращих психологічних якостей нації, її емоційної та інтелектуальної спадщини, які поколіннями передаються та розвиваються. Народні традиції є найефективнішим фактором, що виховує повагу та любов до своєї Батьківщини. Майбутнє України залежить від того, як ми формуємо громадську позицію та почуття патріотизму сьогодні в молодому поколінні, а також його ідентичність з власним народом [1, с. 8].

Виховуючи з дотриманням традицій, ми прагнемо утвердити в молодому поколінні відданість ідеям розбудови демократичної, правової держави, гордість належності до українського народу, сприяти національному пробудженню, оживити громадянську свідомість та національний обов'язок. Ми підтримуємо глибокий зв'язок між національною свідомістю та духовністю особистості,

інтелектуальною зрілістю та красою. Мета виховання дітей на культурних традиціях українського народу полягає в цьому [2, с. 3].

Таким чином, традиції є невід'ємним культурно-історичним явищем, яке утворює основу для єдності всіх поколінь українського народу, а також для єдності всіх етносів, що проживають в Україні. Традиції сприяють формуванню відданості Батьківщині та національним цінностям, а також вічним загальнолюдським цінностям через них [3, с. 9].

У той же час, національно-культурні традиції нашого народу - це унікальний внесок українського етносу у загальний скарб духовності людства, у всесвітню культуру. Таким чином, національні традиції є освяченим складником для кожного народу, тим, що керує його життєдіяльністю.

В.О.Сухомлинський писав: «Душа не може існувати без святості. Щось стає для людини дорогим і непорушним, невиймковим і невразливим». Цей видатний педагог вправно заявляє, що людська душа для нього, немов плідне поле, на якому необхідно виростити врожай. «Якщо ти не оброблятимеш землю й ополуватимеш її ретельно, не зприятимеш її розквіту турботою і тривогою, - на полі виростуть хащі». Далі він зазначає: «Уже тридцять три роки я працюю в школі, і протягом цього часу мене завжди турбувало питання: як виховати людину з багатою, щедрою, благородною душею, готовою поділитися своїм багатством з іншими?» [1, с. 8].

Сухомлинський вважав, що вихователь є творцем людської душі, сіячем і пахарем, який формує уявлення про щастя. Якщо йому не вдалося засіяти справжнє насіння щастя, в душі може зміцнитися інша святиня. Він називав народні традиції «живим, вічним джерелом педагогічної мудрості» і «зосередженням духовного життя народу». Таким чином, ритуали, звичаї, обряди, норми, свята та ідеали базуються на народних цінностях, які об'єднують минуле та майбутнє народу, закріплюють в сучасному поколінні віковічні традиції, інтегрують суспільство у високорозвинену націю [1, с. 9].

Отже, через систему традицій кожен народ передає свою духовну культуру, виховує характер і психологію у дітях. Дослідження показують, що вплив народних традицій, особливо сімейних, на формування особистості є непосяжним. Учні легко та природно вбирають їх, навіть не зауважуючи в школі, що їх виховують. Тому національно-культурні традиції є обличчям народу, значною виховною силою і вічним джерелом духовності для підростаючих поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варава Н. М. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти. *Виховна робота в школі*. 2018. № 11. С. 6–9.
2. Калініченко О. В. Мистецтво : підруч. інтегрованого курсу для 1 класу закладів заг.середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с.
3. Лютко О. Формування аксіосфери школяра в контексті пріоритетів національного виховання. *Виховна робота в школі*. 2015. № 1. С. 2–11

МІЖКУЛЬТУРНА ТА БАГАТОКУЛЬТУРНА ОСВІТА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

(Русана Ліончук, магістриня, докторантка)
Університет імені Адама Міцкевича в Познані,
м. Познань, Республіка Польща

У сучасному глобалізованому світі міграційні процеси вже стали звичайним явищем. Війни, порушення прав і свобод людини, зuboжіння, природні катаклізми тощо змушують людей переїжджати до інших країн в пошуках кращих та безпечніших умов для проживання. Згідно з прогнозами Світового Банку, міграційні процеси щороку будуть наростати і в 2050 році кількість мігрантів становитиме біля 4% від кількості населення всієї планети – це близько 368-408 мільйонів осіб [4].

Міграційні процеси в історії людства були завжди та мали добровільний чи примусовий характер. Ті, хто зважився на такий крок стають перед викликом вибору країни для проживання, звертаючи увагу на важливі чинники, серед яких, наприклад, наявність мовного бар'єру, власна фінансова спроможність та наявність програм підтримки мігрантів/біженців в інших країнах, відмінності культурного середовища, освітні можливості для дітей і т.п.

В складній ситуації знаходяться також діти мігрантів. Рішення про зміну місця проживання приймали батьки і більшість дітей були поставлені перед фактом переїзду до іншої країни. Вони змушені залишити звичне середовище проживання: дім, родичів, друзів, школу/дитячий садок і знайти своє місце в новому оточенні, не завжди приязному до них.

Відповідно до характеру суспільних взаємин Пшемислав Гжибовський розрізняє дві моделі культурної різноманітності в межах країни: багатокультурність та міжкультурність. Під багатокультурністю він розуміє проживання на одній території представників різних культур, етнічних, релігійних та національних груп, котрі не комунікують між собою. В цьому випадку проявляється терпимість до меншин, але вони ніколи не стануть повноцінними членами суспільства. Міжкультурність передбачає, що представники різних груп і культур активно між собою взаємодіють, відбувається взаємний обмін звичаями, традиціями та цінностями. Також міжкультурність характеризується повагою, рівністю та толерантністю, де немає кращих та гірших відповідно до національного чи культурного походження [1, с. 21-22].

Після вибуху повномасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року та спричиненої нею масової хвилі біженців (переважно жінок та дітей), питання міжкультурної та багатокультурної освіти набули нової актуальності в країнах Західного Світу.

Міжкультурна освіта – це «модель суспільної, культурної та освітньої діяльності, спрямована на взаємне пізнавання, розуміння та збагачення культур, а також окремих осіб, котрі утворюють ту культуру. Її характерною рисою є відкритість на Інших/Чужих та їх проблеми. На противагу до освіти багатокультурної, що спрямована на асиміляцію меншин шляхом підпорядкування їх групі, що домінує, та утримання статичного status quo, ефектом міжкультурної освіти має бути інтеграція та суспільно-культурний динамізм різних соціальних кіл, заснований на взаємному зближенні їх членів» [1, с. 60].

Ізабелла Чернеєвська вважає, що міжкультурна освіта надалі залишається лише прагненням, а на практиці в навчальних закладах здебільшого реалізується модель багатокультурної освіти. На її думку, багатокультурна освіта – це не тільки навчання всіх груп, що мають іншу культуру, але й звертання уваги на їх потреби. В процесі реалізації багатокультурної освіти важливо створювати умови для відкритості на інші культури, зберігаючи при цьому власну культурну ідентичність, відмовлятися від усталених стереотипів та створювати міжкультурні компетенції, котрі допоможуть покращити життя в багатокультурному середовищі [2, с. 28].

Навчальні заклади більшості країн світу вимагають від школярів того ж самого – щоб були ввічливі, самостійні в навчанні, поважали вчителів та колег, дотримувалися шкільних правил тощо. Учні ж, на думку вчителів, прагнуть отримувати знання, підтримувати контакти з однокласниками, мати почуття приналежності до колективу, цікаве дозвілля та відчувати себе в безпеці [3, с. 157-158]. Міжкультурна освіта в сучасному світі намагається зблизити та об'єднати представників різних культур, а подекуди навіть цивілізацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Przemysław Paweł Grzybowski. Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy. Kraków, 2008.
2. Izabela Czerniejewska. Edukacja wielokulturowa. Działania podejmowane w Polsce. Toruń, 2013.
3. Agnieszka Kosowicz. Dziecko cudzoziemskie w polskim systemie edukacyjnym. Edukacja międzykulturowa w wymiarze praktycznym. *Edukacja międzykulturowa w Polsce wobec nowych wyzwań*. Praca zbiorowa pod redakcją Artura Paszko. Kraków, 2011. P. 151–168.
4. Ewa Nosarzewska. Migracje ludności nasilają się [megatrendy 2050] URL:<https://ptsp.pl/migracje-ludnosci-nasilaja-sie-megatrendy-2050/>. (дата звернення: 05.03.2024).

АЛГОРИТМ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

(Логінова А. О., здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти)

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
(Муніч Н. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)

Київський національний університет ім. Т. Шевченка, м. Київ, Україна

З упровадженням Державного стандарту базової середньої освіти 2020 року, основи наук залишаються базою змісту шкільних дисциплін, забезпечуючи організацію дидактичного процесу за принципом науковості. Однак науку, як важливу сферу людської діяльності з досягненнями та її творцями для формування ключових компетентностей, зокрема в галузі природничих наук, технологій і техніки, Державний стандарт пропонує розглядати з позиції методологічних характеристик для напрацювання умінь застосовувати наукові методи пізнання, формулювати гіпотези, аналізувати результати тощо. Про нагальну потребу такого підходу свідчать результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022, за яким українські учні показали низький рівень розвитку наукового та критичного мислення. Лише 66 % досягли базового рівня природничо-наукової грамотності, менше 4 % здатні використовувати абстрактні наукові ідеї для пояснення незнайомих і складних явищ, інтерпретувати інформацію та робити прогнози, оцінювати альтернативні плани для проведення експериментів і робити висновки. Такий результат є значно нижчим за середній показник для країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [5].

Від учнів можна почути думку, що шкільна наука не пов'язана з життям, тому не викликає у них зацікавлення. Вони не вбачають сенсу у вивченні того, що їм презентують як несуттєві факти, що можна просто запам'ятати. На нашу думку, якщо наука буде сприйматись учнями як діяльність, що зреалізується конкретними вченими-особистостями, зі своєрідним життєвим шляхом, тоді продукт їхньої діяльності – наукова спадщина, невід'ємний складник наукової освіти, зможе підвищити рівень зацікавлення учнів предметом навчання. Тому метою дослідження ставимо обґрунтування пропозиції ефективного алгоритму роботи з науковою спадщиною вчених як елемента змісту наукової освіти на уроках географії.

Аналіз наукової та навчальної літератури показує, що поняття «наукова освіта» досі не має чіткого пояснення. Деякі автори визначають наукову освіту як рівень професійної освіти, що готує до наукової діяльності [1]. Інші стверджують, що головною ознакою наукової освіти є те, що учні беруть на себе роль дослідників, які самостійно визначають та вирішують проблеми [4]. У Законі «Про освіту» зазначено, що «освіта наукового спрямування – це спеціалізована освіта, заснована на дослідницькому навчанні, спрямована на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності» [3]. На етапі розгляду завдань у Державному стандарті 2020 року висвітлено формування методологічної частини природничо-наукової освіти, у тому числі засобами географії [2]. Географія як шкільний навчальний предмет – передає учням певну суму знань (вже нагромаджених людством у вигляді наукової спадщини) відповідно до вікових особливостей, формує науковий світогляд, виробляє навички

та вміння застосовувати знання на практиці. Залучаючи наукову спадщину вчених як інтелектуальний скарб української географічної науки, учитель розкриває учням найкращий досвід людства, для розвитку в них здібностей до проведення наукових досліджень, абстракцій, узагальнень, формуючи моральні переконання, здійснюючи трудове й естетичне виховання. У цьому випадку вчитель виступає не як єдине джерело інформації для учня, а як наставник, який керує комплексним дослідженням учня. Саме процес отримання знань (а не результат) є ключовим, оскільки свої інтелектуальні ресурси учні використовують у процесі самоосвіти, а тому досягається суттєво вищий результат, ніж при класичному навчанні (за пасивного сприйняття інформації).

Для перевірки запропонованої гіпотези щодо ефективності використання наукової спадщини на уроках географії сформульовано алгоритм роботи з науковою статтею як одним зі складників наукового доробку вченого:

I етап – «Інформація про автора наукової статті»: вчитель пропонує джерела, добираючи такі що зацікавлять учнів особливостями життєвого шляху вченого як особистості у відповідних історичних умовах, формує перелік праць, що підлягають аналізу; характеризує причини і час створення наукової праці; з'ясовує основні погляди та ідеї, які висвітлює персоналія. Зі свого боку учень/учениця визначає автора роботи; напрями його наукової діяльності; основні роботи та відкриття.

II етап – «Робота з додатковими джерелами інформації»: вчитель визначає відповідність наукової праці до положень Державного стандарту та навчальної програми з географії. Учень/учениця виокремлює нові для себе поняття, імена та факти з наукового тексту; знаходить їх тлумачення за словниками або у мережі Інтернет; наводить приклади їх застосування.

III етап – «Коротке резюме наукового тексту»: вчитель встановлює відповідність фактів з наукової праці до потреб сучасного життя та вікових особливостей учнів; обирає методи та прийоми роботи з НС на уроці; визначає практичну цінність використання наукової праці на уроці; обирає сторінки з наукової статті для роботи на уроці. Учень/учениця визначає актуальність; мету; відповідність назви до основного тексту; наявність наукових методів дослідження у тексті; способи вирішення піднятої проблеми.

IV етап – «Результати аналізу наукового тексту»: вчитель за реалізацією зазначених етапів систематизує загальну картину; формулює власне ставлення до особистості вченого та його дослідження. Учень/учениця також викладає власне ставлення до особистості вченого та його дослідження; визначає, якими якостями має володіти вчений для написання даної наукової роботи.

V етап – «Розробка завдань і критеріїв оцінки роботи учнів»: на даному етапі вчитель аналізує роботу учнів за такими критеріями: теоретичний – може надавати власну оцінку змісту наукового тексту, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; аналітичний – здатен аналізувати інформацію наукового змісту; діяльнісний – володіє дослідницькими навичками та засобами наукового пізнання.

VI етап – «Оцінка навчальних досягнень учнів»: за кожний етап виконання завдання, що висвітлено у роботі, учень отримує від 1 до 3 балів (тобто максимальна оцінка за роботу 12 балів). Якщо загальний бал виходив 1-3 – це низький рівень, 4-6 – середній рівень, 7-9 – достатній рівень, 10-12 – високий рівень виконання завдання.

VII етап - «Рефлексія»: для підбиття підсумків та перевірки рівня сприймання нового матеріалу в кінці уроку вчитель пропонує учням прийом «Синквейн».

Даний алгоритм може бути використаний як на етапі вивчення нового матеріалу, так і на етапі закріплення нового матеріалу або перевірки домашнього завдання. Ми не ставимо перед собою завдання обов'язково виконати з учнями всі етапи алгоритму за один урок, оскільки час, відведений на розкриття теми уроку, досить обмежений. Наприклад, у межах вступу до курсу «Україна у світі: природа, населення» здобувачі освіти можуть обрати цікавого для себе автора наукової роботи; виписати напрями його наукової діяльності; основні відкриття та визначити, якими якостями має володіти вчений для написання даної наукової роботи. Скажімо, Степан Рудницький – український географ, картограф та етнограф, автор творів «Нинішня географія», «Начерк географічної термінології», тематичних карт з історичними землями України. Складні часи початку ХХ ст., у яких творив учений з науковим об'єктивним баченням становлення держави, трагічно позначилися на його долі. У межах вивчення теми «Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси» у 8 класі доречним є аналіз статті Павла Тутковського «Форамініфери міста Києва», у якій учень виділяє нові для себе терміни й поняття, імена та факти з наукового тексту («форамініфери»); знаходить їх значення за словником або у мережі Інтернет («форамініфери – тип або клас кореніжок, найпростіших морських і прісноводних організмів»); наводить приклади вживання терміна («З черепашок форамініфер утворюються значні поклади вапняку»). Наголошуючи у роботі на деталізації опису об'єкту дослідження, учні роблять висновок, що для ефективної наукової творчості дослідник повинен мати певні особистісні якості: допитливість, цілеспрямованість, працелюбність, пильну спостережливість. Під час вивчення теми «Природокористування» учитель пропонує учням аналізувати уривок твору Александра фон Гумбольдта «Космос», у якому учень визначає наукові методи, що застосовував учений, описуючи дослідження тих чи тих процесів, явищ, об'єктів. Попередньо учитель знайомить учнів з життєвим шляхом одного з найвидатніших учених-географів, долучаючи уривки з художньо-документального опису його життя за книгою сучасної англійської вченої й талановитої письменниці Андреа Вульф «The Invention of Nature: Alexander von Humboldt's New World». Обмежений ресурс часу, ймовірність перевантаження учнів не дозволяють застосовувати запропонований алгоритм знайомства з науковою спадщиною вчених у повному обсязі, однак навіть застосування його окремих елементів з урахуванням дидактичних умов, експериментально підтверджують його ефективність у навчанні географії підвищенням успішності до 15–20 %. За переходу до індуктивного навчання ці показники підвищуються. Переведення бібліотечних фондів в електронний ресурс є значним резервом для використання наукової спадщини вчених у навчанні вже зараз. Цей процес вирішуватиме у певному сенсі й проблему україномовного контенту наукової спадщини. Не втрачатимемо також можливості застосовувати у навчанні окремі твори з наукової спадщини вчених, які талановито застосовували художнє слово для пояснення наукових істин для пробудження в учнів «вишуканого розумового задоволення». У процесі такої роботи підвищується загальний інтерес учня до вивчення конкретної теми, дисципліни в цілому, формуються уміння використовувати наукові методи дослідження, а також реалізуються основні вимоги Державного стандарту щодо

обов'язкових результатів навчання природничої освітньої галузі: пізнання світу природи засобами наукового дослідження; опрацювання, систематизація, презентація інформації природничого змісту; розвиток власного наукового мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д., Бібік Н. М., Биков В. Ю. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти № 898 від 30 вересня 2020 року. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>. (дата звернення: 10.01.2024).
3. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>. (дата звернення: 05.01.2024).
4. Ласкова-Ярмоленко А. О. Наукова освіта як основа формування життєвої компетентності молоді в умовах трансформації суспільства. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. № 81. С. 52–56.
5. PISA-2022: результати оприлюднено. Український центр якості освіти : веб-сайт. URL: <https://testportal.gov.ua/pisa-2022-rezultaty-oprylyudneno/>. (дата звернення: 13.02.2024).

ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Братту Ю. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність теми дослідження полягає в зростаючій потребі розробки ефективних методів корекції мовлення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. Музична терапія виявилася одним із перспективних напрямків, який сприяє поліпшенню зв'язного мовлення, враховуючи її позитивний вплив на емоційний стан та когнітивні процеси дитини. У сучасному освітньому просторі набуває значення інтеграція музичних методик у програми корекційної роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення. Враховуючи це, дослідження ефективності музичної терапії у формуванні зв'язного мовлення стає особливо важливим для розробки комплексних корекційних програм. Такий підхід відкриває нові перспективи для педагогів, логопедів та музичних терапевтів у їх спільній роботі над підтримкою та розвитком дітей із особливими освітніми потребами [4].

Сьогодні існує багато різновидів арт-терапії, таких як образотворча терапія, літературна терапія, казкотерапія, музикотерапія, драматерапія, терапія танцем, пісочна терапія, лялькова терапія та інші. Автори [1; 2] та багато інших, детально описали ці методи та їх вплив. Проте у корекційній діяльності з дітьми із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) активно використовується музикотерапія. Цей вид мистецтва, який легко сприймається дітьми, служить потужним інструментом для спілкування та соціалізації. Музикотерапія допомагає у підтримці здоров'я та корекції порушень мовлення у дошкільників.

Діти з мовленнєвими проблемами часто використовують своє дихання неефективно під час говоріння, говорять занадто швидко або навіть на вдиху. Вони можуть мати недорозвинені музично-ритмічні здібності, аудіативне сприйняття, інтонаційні, ритмічні, мелодійні аспекти мовлення, моторику та емоційно-вольову сферу. Для стабілізації емоційного стану та корекції рухових і мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ науковці рекомендують застосовувати різноманітні музичні методи, як традиційні, так і альтернативні [1].

У традиційних методах корекційної роботи логоритміка займає важливе місце, оскільки вона інтегрує слово, музику та рух, тим самим сприяючи збагаченню словникового запасу, відпрацюванню правильної вимови звуків, закріпленню лексики, розвитку м'язової активності та відчуття ритму. Додатково до логоритміки можна включити евритмію, яка є методом ритмічного руху, розробленим Рудольфом Штайнером. Евритмія сприяє гармонізації психоемоційного стану та розвитку мовленнєвих навичок через узгоджені ритмічні рухи, які відповідають мовним звукам та музичним елементам.

Щодо сучасних методів, можна звернути увагу на технології, такі як інтерактивні музичні додатки та програми, які дозволяють дітям із ЗНМ активно взаємодіяти з музикою, створюючи власні мелодії або виконуючи музичні завдання, що сприяють мовленнєвому розвитку. Це може включати в себе застосування ігрових форм навчання з елементами музикотерапії, де діти можуть, наприклад, відповідати на музичні питання, виконувати ритмічні завдання або створювати мелодії, що відображають різні емоції або ситуації. Такі підходи можуть бути інтегровані в

повсякденні заняття, роблячи процес навчання більш захоплюючим і ефективним для дітей з мовленнєвими порушеннями. До альтернативних методів музикотерапії належить слухання класичної музики у виконанні оркестру, що здатне позитивно впливати на психофізіологічний стан організму. Енергійні мажорні композиції стимулюють центральну нервову систему, покращують настрій та активізують роботу серця, в той час як спокійні мінорні мелодії сприяють релаксації та зняттю стресу. Ці заняття спрямовані на навчання дитини співати на діафрагмальному диханні, розвивати дихальний апарат і профілактику дихальних захворювань, оскільки спів має зв'язок із голосом, вібрацією та нервовими центрами, забезпечуючи енергетичне підживлення, заспокоєння та зняття втоми.

Рухливі ритмічні вправи, танці та міміка, виконувані разом із музикою, служать додатковими засобами для вираження емоцій та переживань, знімають психоемоційне напруження та надають психотерапевтичний ефект [5].

У контексті корекційної роботи важливе місце займають терапевтичні психогімнастичні вправи та музичні етюди, що включають активності для чергування м'язового напруження з розслабленням. Такі методики можуть бути ефективно доповнені практиками майндфулнес, які допомагають дітям стати більш усвідомленими щодо свого тіла, дихання та емоцій. Майндфулнес у цьому контексті передбачає зосередження уваги на поточному моменті, сприйнятті власних відчуттів, емоцій та думок без оцінки. Це може включати дихальні вправи, медитативні техніки та уважне слухання музики, що сприяє глибокому релаксаційному ефекту.

Ігри, що спрямовані на зниження негативних емоцій, можуть включати вправи на усвідомлення та вираження почуттів, використання музики для вираження та переробки складних емоцій. Релаксаційні техніки з музичним акомпанементом, такі як слухання спокійних мелодій чи звуків природи, допомагають дітям розслабитися, зменшують емоційне та фізичне напруження.

Все це спрямовано на покращення міміки та експресивності рухів, допомагає дітям краще висловлювати свої почуття через мовлення та жести, а також сприяє загальному емоційному розвитку та зменшенню стресу. Таким чином, інтеграція музичної терапії з елементами майндфулнес і психогімнастики може стати вагомим внеском у комплексну корекцію мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Використання масажу та самомасажу в логопедії, особливо коли ці процедури супроводжуються музикою, є цінним доповненням до комплексного підходу в корекційній роботі. Масаж, здійснюваний під час прослуховування мелодійних композицій, активує чуттєві рецептори шкіри та м'язів, стимулюючи нейронні зв'язки, що ведуть до мозку. Це, у свою чергу, тонізує центральну нервову систему, покращує її регуляторні функції, зміцнює загальний стан організму, нормалізує м'язовий тонус і еластичність, а також активізує роботу нервових центрів [3].

Однією з ігор, яка інтегрує масажні техніки в логопедичну практику, є гра «Павучок». Це інтерактивна вправа, де дитина або логопед імітує рухи павука пальцями рук по спині, руках або ногах дитини, створюючи легкі приємні відчуття. Цей процес не тільки сприяє розслабленню та покращенню емоційного стану дитини, але й стимулює тактильні та пропріоцептивні відчуття, покращує кровообіг і допомагає дитині краще усвідомлювати власне тіло. У грі «Павучок» діти також вчаться сприймати та відповідати на дотик, що може позитивно впливати на їхню здатність до концентрації уваги та взаємодії в процесі мовленнєвої терапії.

Також важливо відмітити, що використання як традиційних, так і новітніх підходів у музикотерапії під час організованих та індивідуальних занять та в режимних моментах сприяє корекції психоемоційного стану та мовленнєвих порушень у дітей з ЗНМ, їх музичному та художньому розвитку, а також профілактиці простудних та інших захворювань.

Таким чином, практика показує, що застосування музичної терапії сприяє значному підвищенню зацікавленості дошкільників з недорозвитком мовлення як на логопедичних заняттях, так і в режимних моментах, зокрема:

- зростає їхнє почуття власної успішності та самовпевненості;
- підсилюється бажання спілкуватися за допомогою мовлення;
- вдосконалюються основні мовленнєві навички та вміння;
- збагачується та активізується словниковий запас;
- відбувається корекція граматичної структури мовлення і формування зв'язного мовлення;
- стимулюється розвиток дрібної моторики та зорового сприйняття;
- закладаються основи читання та письма.

Музичні композиції та звуки, створені чи вибрані дитиною під час терапії, відкривають глибокий внутрішній світ малечі. Завданням дорослого є розшифрувати ці музичні послання, розуміючи емоційний стан та проблеми дитини.

Отже, музична терапія представляє собою інноваційний підхід у корекційній роботі з дітьми, виходячи за рамки звичайних освітніх та корекційних методик і забезпечуючи гармонійне поєднання психолого-педагогічного, корекційно-розвивального, медичного та соціального компонентів. Музична терапія ефективна у комплексній реабілітації дошкільників із загальним недорозвитком мовлення, сприяючи глибшому впливу на емоційний розвиток дитини, стимулюючи розвиток компенсаторних механізмів здорових функцій та сприяючи соціальній інтеграції. Цей метод дозволяє проводити комплексну корекцію, впливаючи не тільки на основні проблеми мовленнєвого розвитку, але й на супутні та вторинні порушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарова Д. І., Галій А. І. Застосування лялькотерапії та музикотерапії у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. 2019.
2. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії : дис. ... канд. пед. н. зі спеціальності 13.00.03. НПУ імені М.П.Драгоманова. К., 2010.
3. Лопатіна Г.О. Логопедичний масаж та гімнастика [Текст] : навч. пос.. Бердянськ : БДПУ, 2019. 214 с.
4. Лопатіна Г. О. Шляхи формування діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. *Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : Педагогічні науки.* 2012. С. 247–251.
5. Лось Н. І., Колишкін О. В. Особливості використання логопедичних технологій в процесі творчого зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Розділ I Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти.* 2018. С. 273.

РОЛЬ КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ У АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Данканич З. П., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність теми консультування батьків дітей з особливими освітніми потребами в контексті інклюзивної освіти полягає в необхідності забезпечення успішної інтеграції таких дітей в загальноосвітній процес. Інклюзивна освіта вимагає не лише від шкіл, але й від батьків глибокого розуміння та активної участі у навчальному та соціалізаційному процесах їхніх дітей. Нові виклики та завдання для батьків включають необхідність розуміння специфіки інклюзивної освіти, визнання і прийняття особливостей власної дитини, а також вміння ефективно співпрацювати з педагогами та іншими спеціалістами [4]. Батьки повинні виступати не лише як опікуни, але й як активні учасники освітнього процесу, здатні надавати підтримку та сприяти розвитку та адаптації своєї дитини.

Ефективне консультування батьків є вирішальним фактором у забезпеченні успішної соціальної та освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, воно сприяє створенню стійкого фундаменту для їхнього повноцінного розвитку та інтеграції у суспільство. Воно включає надання інформації про права та можливості дітей з особливими освітніми потребами, ознайомлення з методами та прийомами, які сприяють оптимальному розвитку та навчанню дитини. Також важливим є надання психологічної підтримки батькам, що допоможе їм справлятися зі стресами та емоційним навантаженням, які можуть супроводжувати процес адаптації дитини до умов інклюзивної освіти.

Консультування може здійснюватися у різних формах, включаючи індивідуальні зустрічі з психологами чи спеціалістами з інклюзивної освіти, групові семінари та тренінги для батьків, електронні ресурси, які надають корисну інформацію, та інтерактивні платформи для обміну досвідом та підтримки між батьками [3]. Ефективність консультування залежить від розуміння індивідуальних потреб кожної родини та можливості адаптувати рекомендації та підтримку до їх конкретного контексту. Такий підхід допомагає батькам краще зрозуміти, як вони можуть сприяти навчанню та розвитку своєї дитини, та забезпечує їм інструменти для позитивної взаємодії з освітніми установами та спеціалістами.

Основною метою нашого дослідження є вивчення впливу консультування батьків на ефективність адаптації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у шкільне середовище, а також визначення, як різні форми і методи консультування можуть впливати на здатність батьків підтримувати навчальний та соціалізаційний розвиток своїх дітей.

Проведене дослідження підтвердило, що консультування батьків відіграє вирішальну роль у процесі адаптації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Аналіз наукової літератури та практичних досліджень засвідчив, що батьківська підтримка є ключовим фактором успішної адаптації дітей до інклюзивного навчального середовища. Теоретичні рамки, засновані на соціальній взаємодії, психології та педагогіці, стали основою для глибшого розуміння цього процесу [1].

Методологія дослідження включала опитування батьків, інтерв'ю з освітніми фахівцями та аналіз кейсів із реальної практики, що дозволило виявити ефективні стратегії консультування. Наприклад, було проаналізовано випадок однієї сім'ї, де регулярні зустрічі з психологом та індивідуальний підхід до консультування допомогли батькам розробити ефективні стратегії спілкування та взаємодії з дитиною, що позитивно вплинуло на її адаптацію в школі [5].

Результати дослідження підтвердили, що індивідуалізований підхід у консультуванні, який враховує унікальні потреби кожної родини та дитини, є найбільш ефективним. Встановлено, що консультування батьків підвищує їх обізнаність та компетентність у питаннях інклюзивної освіти, сприяє розвитку навичок ефективної взаємодії з дітьми та освітнім середовищем.

Обговорення дослідження зосередилося на стратегіях та техніках консультування, які можуть зміцнити ресурси сім'ї та сприяти розвитку потенціалу дітей [2]. Так, аналіз впливу консультування на зменшення стресу та покращення взаєморозуміння між батьками та освітніми установами виявив значні позитивні зміни.

На основі отриманих результатів були розроблені методичні рекомендації для закладів освіти щодо покращення системи консультування батьків, спрямованої на підтримку інклюзивної освіти та ефективну інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами:

1. Кожна родина має унікальні потреби та обставини, тому важливо створювати персоналізовані плани консультування, які враховують специфічні потреби дитини та її сім'ї.

2. Навчальні програми повинні включати освітні сесії та семінари, які надають батькам знання про інклюзивну освіту, методи виховання та розвитку дітей з особливими потребами.

3. Заохочувати формування спільноти батьків, які можуть обмінюватися досвідом, підтримувати один одного та організовувати спільні заходи та активності.

4. Забезпечити батькам легкий доступ до інформаційних ресурсів, включаючи літературу, веб-сайти та онлайн-курси, що стосуються інклюзивної освіти та виховання дітей з особливими потребами.

5. Залучати психологів, спеціалістів з інклюзивної освіти, логопедів та інших фахівців для проведення індивідуалізованих консультацій та розробки комплексних планів підтримки.

6. Систематично оцінювати ефективність програм консультування та робити корективи з урахуванням зворотного зв'язку від батьків та освітніх фахівців.

7. Залучати заклади освіти, органи управління освітою та громадські організації до створення та підтримки ефективних програм батьківського консультування.

8. Підвищувати обізнаність батьків про їхні права та можливості, які забезпечують законодавство та освітня система для підтримки дітей з особливими потребами.

Відтак, залучення кваліфікованих спеціалістів та розробка індивідуалізованих стратегій консультування, які враховують конкретні проблеми та виклики, стали ключовими елементами цих рекомендацій. Перспектива подальших досліджень у сфері консультування батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти може бути зосереджена на

дослідженні ролі цифрових технологій та онлайн-платформ у наданні консультативних послуг батькам, а також оцінці їхньої ефективності порівняно з традиційними методами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інклюзивна освіта: рівні права – рівні можливості; за ред. Г. О. Лопатіної; О. І. Гуренко, Н. М. Захарова, Л. І. Казанцева та ін. Бердянськ : БДПУ, 2017. 146 с.
2. Колупаєва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с.
3. Лопатіна Г. О. Підготовка компетентних фахівців для психолого-педагогічного та соціального супроводу осіб, інклюзованих в освітнє середовище [текст]. *Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології*: [монографія] / Кол. авт.; відпов. ред. Г. В. Давиденко. Вінниця, 2018. С. 107–121.
4. Софій Н. З. Спільність зусиль: фахівці в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К.: ТОВ Видавничий дім «Плянди», 2016. 108 с.
5. Tsybuliak N., Lopatina H., Mytsyk H. Psychoeducation of educators and parents to preserve and promote children's mental health: the experience of the European Union. *The psychological health of the personality and society: the challenges of today*. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 178–184.

ВПЛИВ ІГРОВИХ МЕТОДИК НА КОРЕКЦІЙНУ РОБОТУ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

(Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Кайдашова Л. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Теорія ігрових методик виходить з припущення, що гра є фундаментальним способом, через який діти досліджують світ, навчаються та розвиваються. Гра вважається не тільки ефективним засобом для стимулювання мовленнєвого розвитку, але й має значний вплив на психологічну підтримку дітей з мовленнєвими порушеннями. Через ігрову діяльність діти можуть виявляти високу мотивацію та залученість у навчальний процес, адже гра є інтригуючою та природною для них. Це допомагає дітям з мовленнєвими порушеннями більш активно включатися у корекційні заняття, підвищуючи їхню ефективність.

Дослідження впливу ігрових методик на мовленнєвий розвиток дітей ведуться багатьма сучасними науковцями і методистами, зокрема Н. Базима, М. Савченко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін. [1; 3; 5]. Їх праці допомагають розширити розуміння того, як ігрові методики можуть використовуватися для підтримки та покращення мовленнєвого розвитку у дітей, виходячи з сучасних досліджень та практик.

Ігрові методики дозволяють дітям навчатися в контексті, що сприяє кращому засвоєнню та практичному застосуванню мовленнєвих навичок у повсякденному житті. Вони також сприяють розвитку соціальних навичок через взаємодію з однолітками та дорослими, допомагаючи дітям з мовленнєвими порушеннями поліпшити своє спілкування та взаємодію. Крім того, гра може забезпечити безпечне середовище для дітей, де вони можуть виразити свої емоції та переживання, долаючи тривогу чи фрустрацію, пов'язану з їхніми мовленнєвими труднощами. Ігрові методики є гнучкими і можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб кожної дитини, дозволяючи коригувати вправи згідно з конкретними мовленнєвими цілями та завданнями. Вони сприяють цілісному розвитку дитини, інтегруючи мовленнєве, когнітивне, емоційне та соціальне вдосконалення, що веде до загального успіху та благополуччя дітей з мовленнєвими порушеннями. Таким чином, ігрові методики стають важливим інструментом у корекційній роботі, сприяючи не тільки мовленнєвому розвитку, але й загальному добробуту дитини.

Зокрема *дидактичні ігри* зосереджені на навчанні та розвитку конкретних мовленнєвих навичок, таких як словниковий запас, граматики, вимова та аудіальне сприйняття. Вони мають чітку освітню мету і допомагають дітям розвивати певні аспекти мовлення через структуровані завдання та вправи. *Рольові ігри* дають дітям можливість виступати в різних соціальних ролях та сценаріях, що сприяє розвитку соціального спілкування та мовленнєвої інтеракції. Через рольову гру діти вчаться висловлювати свої думки, почуття та ідеї, а також вдосконалюють мовленнєве реагування та діалог. Рольові ігри також можуть включати відтворення реальних життєвих ситуацій, що допомагає дітям краще адаптуватися до соціальних взаємодій. *Сюжетно-рольові ігри* розвивають креативність та уяву, водночас формують мовленнєві навички у рамках певного сюжету або історії. В сюжетно-рольових іграх діти можуть створювати власні історії або відтворювати вже відомі, що дозволяє їм практикувати мовлення у різних контекстах, покращувати розповідні навички та збагачувати своє мовлення.

Інтеграція ігрових методик у корекційний процес вимагає уважного аналізу та підходу, який враховує вікові особливості та індивідуальні потреби дітей молодшого шкільного віку. У молодшому шкільному віці діти активно розвиваються як у фізичному, когнітивному, так і соціальному планах. Ігрові методики для цієї вікової групи повинні бути динамічними, зрозумілими та мотивуючими. Важливо використовувати ігри, які стимулюють когнітивні процеси, такі як мислення, пам'ять, увагу та сприйняття, а також сприяють фізичному розвитку, зокрема моториці та координації. Тож, ефективне використання ігрових методів може значно сприяти покращенню мовленнєвих навичок та загальному розвитку дитини.

Ігрові методики можуть бути інтегровані у корекційний процес через:

1. **Цільове навчання**, яке передбачає вибір ігор, що спрямовані на розвиток конкретних мовленнєвих навичок, які потребують корекції або підтримки.
2. **Поєднання навчання та гри**, тобто ігри можуть бути використані для плавного переходу між навчальними завданнями, допомагаючи підтримувати високий рівень мотивації та залученості дітей.
3. **Соціальну взаємодію** із застосуванням ігрових методик, які сприяють груповій взаємодії та соціальному спілкуванню, допомагаючи дітям вчитися спілкуватися та взаємодіяти в соціальному контексті.
4. **Індивідуалізацію**, а саме адаптацію ігрових завдань відповідно до особистих інтересів та рівня розвитку дитини для забезпечення оптимального навчального досвіду.

Використання ігрових методик у корекційній роботі з дітьми молодшого шкільного віку вимагає глибокого розуміння їхніх освітніх та розвиткових потреб, а також знання того, як найкраще використовувати ігри для стимулювання мовленнєвого та загального розвитку. Це підходи мають бути гнучкими, різноманітними та цілеспрямованими, щоб задовольнити унікальні потреби кожної дитини і максимізувати їхній навчальний потенціал [4].

Для корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку можна використовувати різноманітні ігри та вправи [2], які спрямовані на розвиток конкретних мовленнєвих навичок. Ось декілька прикладів таких ігор та вправ:

«Словесний ланцюжок»

Мета: розвиток словникового запасу та логічного мислення.

Опис: діти сидять у колі, і перший гравець називає слово на визначену тему. Наступний гравець повинен назвати інше слово, яке починається на останню літеру попереднього слова.

Оцінка результативності: спостереження за збільшенням словникового запасу та покращенням здатності дітей швидко генерувати слова.

«Мовленнєвий квест»

Мета: покращення здатності будувати речення та використовувати різні граматичні структури.

Опис: дітям даються картки з завданнями, які вимагають від них формувати речення з певними словами або використовувати конкретні граматичні конструкції під час виконання певних дій.

Оцінка результативності: аналіз здатності дітей коректно використовувати мовленнєві структури та здатність до самовираження.

«Фонематичний пазл»

Мета: розвиток фонематичного сприйняття та правильної вимови.

Опис: використання пазлів із зображеннями предметів, де кожен предмет відповідає певному звуку. Діти повинні зібрати пазл та вимовити слово, яке відповідає зображенню, правильно артикулюючи звуки.

Оцінка результативності: слуховий контроль за правильністю вимови та здатність дітей розрізняти фонеми.

«Розповідь за картинками»

Мета: стимуляція розвитку зв'язного мовлення та навичок розповіді.

Опис: дітям пропонуються серії картинок, що розповідають історію, і вони мають висловити цю історію своїми словами, зв'язно та послідовно.

Оцінка результативності: оцінка здатності дитини висловлювати думки послідовно, розширення її здатності розповідати та використання відповідного словникового запасу.

Під час використання цих ігор важливо звертати увагу не тільки на мовленнєвий розвиток, але й на емоційний стан та загальний прогрес дитини. Ефективність ігрових методик може бути оцінена через регулярне спостереження за динамікою мовленнєвого розвитку, відгуки від батьків і вчителів, що допомагає забезпечити цілісний підхід до корекції мовленнєвих порушень.

Важливим аспектом використання гри в корекції мовленнєвих порушень все ж залишається креативність, настрій педагога, його вміння організувати колектив вихованців, правильно підібрати ігровий та дидактичний матеріал, а також доцільно його застосувати.

Відтак, підкреслено важливість ігрових методик як центрального елемента в корекційній роботі з дітьми молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Перспективою подальших досліджень вбачаємо в розробці ігрових методик, адаптованих до конкретних типів мовленнєвих порушень та індивідуальних особливостей дитини, щоб оптимізувати корекційний процес та сприяти ефективній соціалізації і навчанню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондукова С. В., Базима Н. В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2015. №1. С. 15–21.
2. Лепеха Л. П., Городиська М. Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. 76 с.
3. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М.К. Шеремет. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.
4. Лопатіна Г. О. Підготовка компетентного фахівця до формування мовленнєвої особистості дитини з порушенням мовлення. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2020. Т. 1. Вип. 24. С. 81–86.
5. Савченко М. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності в дітей дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2011. № 4. С. 358–361.

СЕНСОРНІ ІГРИ ЯК КЛЮЧ ДО МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Кренть В. П., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Сенсорні ігри відіграють важливу роль у стимулюванні мовленнєвого розвитку дітей, інтегруючи візуальні, слухові та тактильні стимули, які активно впливають на нейропластичність мозку. Розвиток нейропластичності, здатність мозку формувати нові нейронні зв'язки у відповідь на досвід, є критичним для навчання та комунікації. Важливість сенсорних ігор у стимулюванні мовленнєвого розвитку полягає не тільки у навчанні та розвитку дитини, але й у підтримці її здатності до самовираження та комунікації. Використання цих ігор як частини інтегрованого підходу до навчання може надати немовленнєвим дітям необхідні інструменти для успішного мовленнєвого та особистісного розвитку.

Дж. Айрес, американська ерготерапевтка та психологиня, розробила теорію сенсорної інтеграції, яка стала основою для використання сенсорних ігор у ерготерапії. Дж. Айрес визначила сенсорну інтеграцію як процес, у якому мозок організує та інтерпретує сенсорну інформацію, отриману з навколишнього середовища, що є життєво важливим для розвитку моторики, навчання та поведінки [3]. Т. Скрипник, українська дослідниця у галузі спеціальної психології, акцентує на значенні сенсорних вправ у стимулюванні фізичного та мовленнєвого розвитку. Вона досліджує, як різні сенсорні стимули можуть впливати на дітей з розладами аутистичного спектру [1]. Інші сучасні дослідження [2; 4] також підтверджують, що сенсорні ігри, які стимулюють різні види чуттєвого сприйняття, можуть значно покращити мовленнєвий розвиток. Ігри, які включають ритмічні активності, використання кольорів, текстур, різноманітних звуків та мелодій, допомагають дітям розвивати увагу, пам'ять, мовленнєві навички та активний словник.

Інтерактивні сенсорні ігри, які включають елементи ритму, музики та руху, відіграють значну роль у стимулюванні моторного розвитку дітей, що безпосередньо впливає на їхні мовленнєві навички. Такий тип активностей сприяє комплексному розвитку дитини, оскільки вони залучають різні сенсорні системи, що є критично важливим для загального нейронного розвитку. Ритм в іграх допомагає дітям розвивати часове сприйняття та координацію, що є основою для ритмічної організації мовлення. Ритмічні вправи, такі як хлопання в долоні, стукіт ніг або ритмічні ігри з використанням музичних інструментів, покращують моторну координацію та допомагають дитині краще контролювати ритм і темп свого мовлення. Музика стимулює слухове сприйняття та емоційну відповідь, які є важливими для розуміння мовленнєвої інтонації та експресії. Музика також може використовуватися для розвитку мовленнєвих навичок через співи та віршування, що допомагає в артикуляції та розширенні словникового запасу. Рух залучає дитину до фізичної активності, яка покращує загальну моторику, включаючи дрібну моторику, необхідну для артикуляції та вироблення звуків. Ігри, що включають рух, наприклад, танці, міміка або жестикуляція, не тільки розвивають фізичні навички, але й підтримують мовленнєвий розвиток через кінестетичний.

Тож, інтеграція ритму, музики та руху в сенсорні ігри створює багатогранний підхід до навчання, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок. Через покращення контролю дихання, діти навчаються правильно

використовувати дихальний апарат для мовлення, що є основою для формування чіткої та зрозумілої артикуляції. Крім того, регулярна участь у таких активностях може підвищити мовленнєву флуентність, збагачувати словниковий запас і покращувати здатність дітей до мовленнєвої інтеракції. Таким чином, інтерактивні сенсорні ігри, що охоплюють ритм, музику та рух, є ефективними у стимулюванні моторного та мовленнєвого розвитку дітей, надаючи їм необхідний фундамент для подальшого навчання та комунікації.

Крім того, сенсорні ігри, які активізують візуальні, слухові, тактильні та кінестетичні канали сприйняття, можуть відігравати значну роль у стимулюванні мовлення у немовленнєвих дітей [5]. Такі ігри забезпечують багатогранний підхід до навчання, дозволяючи дітям експериментувати та взаємодіяти з навколишнім середовищем, що сприяє мовленнєвому розвитку. Зокрема, це можуть бути ігри, які не тільки розвивають відповідні сенсорні системи, але й інтегровано сприяють мовленнєвому розвитку, соціальній взаємодії та когнітивному зростанню дітей:

1. Тактильна система (дотик).

Гра «Скарбниця текстур».

Мета: розвиток тактильної чутливості.

Обладнання: коробки з різними матеріалами (пісок, камінці, кульки з пінопласту, тканина)

Опис: дитина з закритими очима розрізняє різні матеріали, намагаючись описати та вгадати їх. Це стимулює тактильні відчуття та мовленнєвий розвиток.

Гра «Сліпий художник».

Мета: розвиток тактильного сприйняття та креативного вираження.

Обладнання: різні предмети з унікальними текстурами, папір, фарби.

Опис: діти з закритими очима торкаються різних предметів і потім намагаються їх намалювати, використовуючи фарби, відчуваючи текстури та форми.

2. Вестибулярна система (рівновага).

Гра «Космічна подорож».

Мета: покращення вестибулярного сприйняття та рівноваги.

Обладнання: гойдалка або обертове крісло.

Опис: дитина «подорожує» в кріслі-гойдалці або на обертовому кріслі, виконуючи завдання на рівновагу. Це допомагає розвинути вестибулярні відчуття.

Гра «Літаки».

Мета: розвиток вестибулярного сприйняття та уяви.

Обладнання: простір для безпечного обертання і нахилу.

Опис: діти роблять обертання навколо себе, імітуючи літаки, що покращує їх рівновагу та сприйняття руху.

3. Пропріоцептивна система (положення тіла).

Гра «Статуї».

Мета: розвиток пропріоцептивного сприйняття та самоконтролю.

Обладнання: не потрібне.

Опис: діти «замерзають» у різних позах, коли музика зупиняється, відчуваючи своє тіло і положення у просторі.

Гра «Пошук скарбів».

Мета: стимуляція пропріоцептивних відчуттів та просторового сприйняття.

Обладнання: іграшки або предмети, які потрібно знайти.

Опис: діти шукають скарби, які були сховані у різних місцях, залучаючи мускулатуру та сприйняття власного тіла.

4. Аудіаторна система (слух).

Гра «Звуковий меморі».

Мета: розвиток слухового сприйняття та пам'яті.

Обладнання: різні музичні інструменти або звукові іграшки.

Опис: діти слухають звуки різних інструментів чи об'єктів і намагаються їх запам'ятати та розрізнити.

Гра «Музичні крісла».

Мета: розвиток слухового сприйняття та швидкої реакції.

Обладнання: музика, крісла або місця для сидіння.

Опис: коли музика зупиняється, діти повинні швидко знайти собі місце для сидіння. Це покращує їхню здатність слухати та реагувати на аудіо сигнали.

5. Візуальна система (зір).

Гра «Кольоровий ловець».

Мета: розвиток зорового сприйняття та уваги.

Обладнання: кольорові предмети або карти.

Опис: діти повинні швидко знаходити та відокремлювати предмети за кольором або формою, що розвиває зорову координацію та сприйняття.

Гра «Знайди відмінності».

Мета: розвиток зорової уваги та аналітичного мислення.

Обладнання: малюнки або картинки з дрібними відмінностями.

Опис: діти порівнюють два майже ідентичні зображення, щоб знайти та вказати відмінності, що сприяє зоровому сприйняттю та детальному аналізу.

6. Ольфакторна система (нюх).

Гра «Ароматний сад».

Мета: стимуляція нюхових відчуттів.

Обладнання: різні запасні предмети (наприклад, фрукти, квіти, ароматичні олії).

Опис: діти з закритими очима намагаються вгадати запахи, що сприяє розвитку ольфакторного відчуття.

Гра «Ароматна мандрівка».

Мета: розвиток нюхового розрізнення.

Обладнання: різні натуральні або штучні аромати.

Опис: діти вдихають різні запахи та намагаються їх ідентифікувати та класифікувати, що покращує ольфакторне сприйняття.

7. Густаторна система (смак).

Гра: «Смаковий лабіринт».

Мета: Розвиток смакового розрізнення

Обладнання: різні їстівні продукти з вираженими смаками (солоне, кисле, гірке).

Опис: діти смакують різні продукти та намагаються їх ідентифікувати та описати смак, що сприяє розвитку смакового аналізу.

Гра «Смакове лото».

Мета: стимуляція смакових рецепторів та розрізнення смаків.

Обладнання: різноманітні їстівні продукти з різними смаковими характеристиками.

Опис: діти смакують різні продукти та намагаються вгадати їх, спираючись на смак, що розвиває смакове сприйняття та мовленнєвий опис вражень.

Відтак, практичне застосування сенсорних ігор у корекційній роботі з немовленнєвими дітьми має велике значення для стимулювання мовленнєвого

розвитку. Ці ігри сприяють створенню позитивного та мотивуючого навчального середовища, яке заохочує дітей до мовленнєвої активності та допомагає у формуванні важливих мовленнєвих навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. Вип. 4 (80). С. 24–31.
2. Шевцов А. Г., Заплатинська А. Б. Сенсорна інтеграція в системі медико-психолого-педагогічного реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. Вип. 12. Кам'янець-Подільський «Аксиома», 2009. С. 133–137.
3. Ayres A. J., Robbins J. *Sensory Integration and the Child: Understanding Hidden Sensory Challenges*. USA: Western Psychological Services. 2005.
4. Lane S. J., Bundy A. C. *Sensory Integration: Theory and Practice*. USA: F. A. Davis Company. 2019.
5. Lopatina H. Didactic visualization as a means of forming the speech personality of a child with a speech disorder. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes*. Monograph. Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova. Katowice: Publishing House of University of Technology. 2021. P. 309–315.

РОЛЬ СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ГІМНАСТИКИ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Попович Л. Є., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Сенсорно-інтегративна терапія вважається важливою для корекції мовленнєвих порушень у дітей, оскільки вона забезпечує комплексне втручання, спрямоване на покращення інтеграції різних сенсорних систем. Цей підхід акцентує на необхідності гармонійної взаємодії аудіальної, візуальної, ольфакторної, густаторної, тактильної, вестибулярної та пропріоцептивної систем, що впливає на розвиток мовленнєвих навичок і звуковимови [3]. Через різноманітні активності, які стимулюють ці сенсорні системи, діти вчаться краще сприймати та обробляти зовнішню інформацію, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок та моторики [1].

Аудіальна система або слухова, відповідає за сприйняття та обробку звуків у людини. Вона включає вухо, слухові шляхи та центри в мозку, які аналізують та інтерпретують звукову інформацію. Аудіальна система дозволяє людині визначати напрямок, гучність та висоту звуку, розрізняти мовні звуки та сприймати музику та мовлення. Вона є ключовою для розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок, а також відіграє важливу роль у навчанні та соціалізації. Використання інструментів, таких як, наприклад, барабани, для створення ритмічних патернів, може покращити слухове сприйняття та ритмічність мовлення.

Аудіаторна вправа «Звуковий ланцюжок».

Мета: розвиток слухової уваги та пам'яті, важливих для мовленнєвої активності та звуковимови.

Опис: діти сидять у колі, а педагог вимовляє звук або слово, наступна дитина повторює це і додає свій звук або слово, і так далі по колу.

Візуальна система – це частина сенсорної системи людини, яка відповідає за сприйняття, обробку та інтерпретацію візуальної інформації з навколишнього середовища. Вона включає очі, які сприймають світло та образи, оптичні нерви, що передають візуальну інформацію до мозку, та мозкові області, де відбувається обробка і аналіз зображень. Візуальна система дозволяє людині визначати форми, кольори, рухи та розташування об'єктів у просторі, відіграючи ключову роль у процесах навчання, орієнтування та взаємодії зі світом. Знаходження предметів за кольором або формою розвиває зорове сприйняття та допомагає в покращенні мовленнєвої точності та чіткості.

Вправа «Дмухати на пір'їнки».

Мета: тренування дихальних м'язів і контролю дихання, що є ключовим для чіткого мовлення та правильної артикуляції.

Опис: діти дують на легкі пір'їнки або маленькі паперові кульки, намагаючись тримати їх у повітрі. Це вправляє дихальний апарат і сприяє розвитку контролю над мовленнєвими процесами.

Ольфакторна система або нюхова, відповідає за сприйняття та аналіз запахів. Вона складається з нюхових рецепторів у носовій порожнині, нюхових нервів та спеціалізованих областей мозку, які обробляють нюхову інформацію. Нюх

допомагає ідентифікувати та розрізняти різні запахи, відіграючи важливу роль у сприйнятті їжі, виборі партнера, навігації та виявленні небезпеки.

Густаторна система або смакова, відповідає за сприйняття смаку. Основні компоненти цієї системи – це смакові рецептори, розташовані на язичці, які можуть відчувати основні смаки: солодке, солоне, кисле, гірке та уамі. Смакова інформація передається від язика до мозку через спеціалізовані нерви. Густаторна система важлива для визначення якості та безпеки їжі, а також сприяє апетиту та насолоді від їжі.

Дегустація різних продуктів або нюхання різних ароматів для розвитку нюхових та смакових рецепторів може сприяти покращенню мовленнєвої чутливості та диференціації.

Тактильна система або дотикова, відповідає за відчуття та сприйняття дотику через шкіру. Вона дозволяє людині відчувати тиск, температуру, біль та текстуру об'єктів. Тактильні відчуття передаються від рецепторів у шкірі до мозку, де вони аналізуються та інтерпретуються. Тактильна система дуже важлива для фізичного розвитку та взаємодії з навколишнім середовищем, а також відіграє ключову роль у формуванні емоційного благополуччя та соціальних навичок. Зокрема тактильні відчуття тісно пов'язані з розвитком мовленнєвих навичок, оскільки вони допомагають дитині краще відчувати та контролювати свої рухи губ, язика та інших частин тіла, важливих для мовлення. Тактильні активності включають дотик та відчуття різних текстур або матеріалів, допомагають розвинути тактильне сприйняття. Це можуть бути вправи з різними матеріалами, діти можуть досліджувати предмети з різними текстурами, наприклад, гладкі камінці, пісок, різні тканини.

Тактильна вправа «Текстурний шлях».

Мета: стимулювання тактильних відчуттів, що важливо для розвитку мовленнєвої взаємодії.

Опис: створення шляху з різними текстурами (пісок, тканина, камінчики, губка тощо), по якому діти ходять босоніж. Це допомагає збагатити тактильні відчуття та сприяє кращій артикуляції.

Вестибулярна система відповідає за почуття руху, рівноваги та орієнтацію в просторі. Вона зосереджена в іннерв'яльному апараті внутрішнього вуха і зв'язана з різними частинами мозку. Вестибулярна система допомагає регулювати рухи, забезпечувати стабільну поставу, координувати рухи очей та підтримувати орієнтацію в тривимірному просторі. Вона важлива для виконання повсякденних завдань, збереження балансу і запобігання запамороченням та падінням. Балансування, наприклад, є ключовим елементом, що допомагає покращити вестибулярну обробку та координацію, необхідну для регуляції моторних навичок, що впливають на артикуляцію та дихання. Використання гойдалок, балансувальних дошок, або навіть простих вправ, як-от стояння на одній нозі, може значно підвищити вестибулярне сприйняття дитини. Зокрема регулярне катання на гойдалці або обертання в кріслі стимулює вестибулярну систему, що важливо для розвитку балансу і координації, впливає на мовленнєві навички.

Вправа «М'яч і ціль» (вестибулярна система).

Мета: покращення балансу та координації, які впливають на контроль мовленнєвих м'язів.

Опис: діти кидають м'який м'яч у визначені цілі. Вправа допомагає розвинути баланс, вестибулярне сприйняття і точність рухів, що необхідно для керування артикуляційними механізмами.

Пропріоцептивна система відповідає за сприйняття положення тіла, його частин та сили м'язового зусилля. Ця система використовує інформацію від рецепторів у м'язах, суглобах та зв'язках, щоб допомогти регулювати рухи та підтримувати поставу. Пропріоцепція дозволяє людині відчувати своє тіло навіть без візуального контролю, сприяючи точним та координованим рухам, а також відчуттю глибини і виміру простору, у якому вона перебуває. Рухливі ігри, такі як ходіння по лінії, стрибки або ігри з м'ячем, сприяють розвитку пропріоцептивних відчуттів, що допомагає дітям краще розуміти та контролювати свої рухи. Пропріоцептивні вправи: боротьба з подушками або тягання тягарів. Це допомагає дітям краще відчувати своє тіло та його положення у просторі, покращуючи контроль над мовленнєвими м'язами.

Пропріоцептивна вправа «Важкі роботи».

Мета: розвиток пропріоцептивного відчуття, що покращує моторний контроль над мовленнєвими м'язами.

Опис: дітям пропонуються активності з підняттям важкостей, тяганням або штовханням об'єктів. Це може включати носіння книжок, тягання іграшкового візка тощо.

Залучення дітей до таких активностей у повсякденному житті або в рамках освітнього процесу допоможе створити стимулююче середовище [4], розвиватиме їх фізичні навички, сприятиме формуванню нейронних зв'язків, що покращує нейропластичність мозку. Таке стимулювання вважається критично важливим для мовленнєвого розвитку, оскільки воно підтримує здатність дитини до навчання та адекватної реакції на сенсорні стимули.

Сенсорно-інтегративна гімнастика виступає як ефективний засіб, який застосовується для корекції мовленнєвих порушень. Вона зосереджується на гармонізації роботи сенсорних систем дитини, підтримуючи розвиток відповідних навичок та здібностей [2]. Інтеграція тактильних, вестибулярних, пропріоцептивних та інших сенсорних впливів може значно покращити здатність дитини до навчання, мовлення та соціалізації. Сенсорно-інтегративні вправи сприяють поліпшенню загального моторного контролю, включаючи дрібну моторику та координацію, які є життєво важливими для розвитку артикуляційних навичок. Вони також впливають на дихальний контроль та дихальні патерни, що є критично важливим для підтримки стабільного та зрозумілого мовлення. В результаті, діти, які залучаються до таких активностей, набувають здатності до кращої артикуляції, відчують збільшення словникового запасу та покращення в структурі фраз. Крім того, сенсорно-інтегративна гімнастика сприяє зниженню рівня тривожності та покращенню емоційного стану дітей, що також може позитивно впливати на мовленнєвий розвиток. Діти стають більш відкритими до спілкування та здатними краще виражати свої думки та почуття.

Регулярні заняття, що включають сенсорно-інтегративну гімнастику, допомагають дітям у корекції мовленнєвих навичок, зокрема, у покращенні артикуляції та ритмічності мовлення, водночас забезпечуючи адаптивну взаємодію з навколишнім середовищем [5]. Виконання цих вправ має бути регулярним і цілеспрямованим, щоб діти могли зрозуміти та адаптуватися до різних сенсорних

досвідів, що сприятиме покращенню їхньої мовленнєвої активності та здатності до правильної звуковимови.

Таким чином, сенсорно-інтегративна гімнастика стає важливим елементом в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку, допомагаючи їм досягти значного прогресу в розвитку звуковимови та мовленнєвої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. Вип. 4 (80). С. 24–31.
2. Ayres A. J., Robbins J. *Sensory Integration and the Child: Understanding Hidden Sensory Challenges*. USA: Western Psychological Services. 2005.
3. Lane S. J., Bundy A. C. *Sensory Integration: Theory and Practice*. USA: F. A. Davis Company. 2019.
4. Lopatina H. Didactic visualization as a means of forming the speech personality of a child with a speech disorder. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes*. Monograph. Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova. Katowice: Publishing House of University of Technology. 2021. P. 309–315.
5. Walk R.D. *Intersensory Perception and Sensory Integration*. USA: Springer US. 2013.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Редько Д. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Проблематика виховання дітей з інтелектуальними порушеннями стає все більш актуальною в сучасному освітньому та соціальному контексті [4]. Ефективне виховання таких дітей передбачає застосування комплексних психолого-педагогічних підходів, що забезпечують гармонійний розвиток особистості, її адаптацію та соціалізацію в суспільстві. Психолого-педагогічні підходи до виховання дітей з інтелектуальними порушеннями мають враховувати особливості когнітивного, емоційного та соціального розвитку дитини. Ефективне виховання ґрунтується на створенні адаптивного освітнього середовища, яке сприяє розвитку максимального потенціалу дитини. Це вимагає індивідуалізації освітнього процесу, використання спеціальних навчальних програм та методик, орієнтованих на конкретні потреби і можливості кожної дитини. Розглянемо їх детальніше.

Важливим аспектом є *створення інклюзивного освітнього середовища*, яке забезпечує інтеграцію дітей з інтелектуальними порушеннями в освітній процес зі своїми однолітками. Такий підхід не тільки сприяє розвитку соціальних навичок та емпатії серед усіх учнів, але й відкриває шлях до кращої соціалізації та комунікації. Це сприяє розвитку соціальної взаємодії, емпатії та комунікативних навичок. Для ефективної соціалізації та розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно забезпечити різноманітні можливості для їхньої взаємодії з однолітками у рамках спільних ігор. Такі взаємодії не тільки сприяють розширенню соціального досвіду дітей, але й дозволяють їм розвивати комунікативні навички та підтримувати емоційні зв'язки з іншими людьми. Однією з ключових стратегій є розробка індивідуальних освітніх планів, які враховують специфіку потреб кожної дитини, сприяючи таким чином їхньому всебічному розвитку. Значну роль у цьому процесі відіграє формування міждисциплінарних команд фахівців, включаючи педагогів, психологів, логопедів, реабілітологів та соціальних працівників, які працюють разом, щоби надати дитині комплексну підтримку та сприяти її інтеграції в соціальне середовище [3]. Навчання та підготовка вчителів і асистентів до роботи в інклюзивному середовищі є життєво необхідними для успішної адаптації та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями [2; 5]. Все це створює стимулююче та підтримуюче середовище, яке сприяє не тільки академічному, але й соціальному та емоційному розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, дозволяючи їм досягти свого повного потенціалу в суспільстві.

Безбар'єрне освітнє середовище є ключовим елементом виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, адже воно забезпечує рівний доступ до навчання, розвитку та взаємодії для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей. Безбар'єрність охоплює не тільки фізичний доступ до освітніх приміщень, але й створення адаптованих навчальних матеріалів, доступність комунікації та інформації, а також адаптацію навчальних програм та методик до індивідуальних потреб кожної дитини. Це включає застосування спеціальних педагогічних підходів, технологій та дидактичних матеріалів, які сприяють кращому розумінню та засвоєнню інформації дітьми з інтелектуальними порушеннями. Втілення безбар'єрності в освітньому процесі також передбачає підтримку з боку

кваліфікованих фахівців, які здатні виявляти індивідуальні особливості кожної дитини та адаптувати навчальний процес відповідно до її потреб та можливостей. Такий підхід сприяє створенню позитивної та мотивуючої атмосфери, в якій кожна дитина може розвиватися та досягати успіху в освіті та соціалізації.

Психолого-педагогічний підхід у вихованні дітей з інтелектуальними порушеннями акцентує на важливості залучення батьків або опікунів у виховний процес. Активне залучення батьків або опікунів дозволяє створити більш цілісне та ефективне середовище для розвитку дитини. Наприклад, батьки можуть брати участь у спеціалізованих тренінгах та семінарах, де вони навчаться технікам позитивного підкріплення, методам корекційної роботи та способам адаптації освітнього матеріалу до потреб своїх дітей. Зокрема, може бути розроблено програму співпраці з батьками, яка включатиме індивідуальні консультації з психологами та фахівцями зі спеціальної освіти, а також групові заняття, де батьки зможуть обмінюватися досвідом та отримувати підтримку. Це допоможе батькам краще розуміти особливості поведінки та навчання своїх дітей, розвинути навички ефективного спілкування та поведінкового управління.

Також важливим аспектом є підтримка позитивних відносин у сім'ї. Встановлення довірливого спілкування, розвиток емпатії та взаєморозуміння у сімейних відносинах створюють сприятливу атмосферу для розвитку дитини. Адже батьки, озброєні знаннями про особливості інтелектуальних порушень, можуть краще враховувати індивідуальні потреби дитини у повсякденному житті, сприяючи її соціалізації та самостійності. Для практичної реалізації цього підходу, можливими є ініціативи такі як організація сімейних днів у закладі освіти, де батьки мають змогу спостерігати та брати участь у виховному процесі, а також проведення спільних майстер-класів та ігрових активностей, які дозволяють батькам та дітям розвивати взаємодію та співпрацю. Це не лише зміцнює сімейні зв'язки, а й сприяє соціальній адаптації та інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями в ширшому соціальному контексті.

Розробка індивідуальних програм розвитку для дітей з інтелектуальними порушеннями вимагає врахування унікальних особливостей і потреб кожної дитини. Такі програми повинні бути багатогранними та включати різноманітні методи та підходи, адаптовані до конкретного випадку. Наприклад, у пізнавальній сфері можуть бути застосовані спеціальні навчальні матеріали та ігри, спрямовані на розвиток логічного мислення, пам'яті та уваги [1]. Для дитини з інтелектуальними порушеннями можуть бути корисними такі завдання, як пазли, логічні ігри, впорядкування об'єктів за категоріями чи кольорами. У мовленнєвій сфері програма може включати заняття з логопедом, вправи на розвиток словникового запасу, розвиток звуковимови та формування граматично правильних речень. Інтерактивні ігри, пісні та вірші також можуть сприяти мовленнєвому розвитку. Фізична сфера може включати вправи з фізичної терапії, заняття спортом або дитячою йоогою, які сприяють покращенню моторики, координації та загального фізичного здоров'я. Також можуть бути включені заняття, що розвивають дрібну моторику, такі як малювання, ліплення з пластиліну або робота з дрібними предметами.

Соціальний розвиток може бути підтриманий через групові заняття, інтеграцію в інклюзивні освітні програми, спільні ігри з однолітками, що допомагає дітям вчитися взаємодії, вирішенню конфліктів та розвитку дружніх відносин. Емоційний розвиток можна підтримувати через арт-терапію,

музикотерапію, заняття з терапевтичними тваринами, а також через постійну психологічну підтримку. Це допомагає дітям краще розуміти свої почуття, виражати емоції та розвивати емоційний інтелект. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити всебічний розвиток дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та можливості, та сприяє її максимальній адаптації та інтеграції у суспільство.

Розвиток комунікативних навичок є ключовим для дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки це допомагає їм виражати свої думки та потреби, а також сприяє їх соціалізації та інтеграції у суспільство. Акцент на комунікативних навичках означає не лише розширення словникового запасу, але й розвиток здатності до ефективної взаємодії. Для цього можуть використовуватися різні методики та активності, наприклад:

- інтерактивні ігри та рольові вправи, які можуть включати ігри, де діти вчаться вести діалоги, виражати свої емоції, думки, і реагувати на думки інших. Наприклад, рольові ігри, де діти грають різні соціальні сценарії (відвідування магазину, лікарня, школа), допомагають їм відпрацювати відповідні мовленнєві моделі та поведінку;

- логопедичні заняття, які можуть допомогти дітям з інтелектуальними порушеннями вдосконалити вимову, розвинути граматичні навички, а також покращити розуміння мовлення та здатність формувати зв'язні висловлювання;

- використання підтримуючих комунікативних технологій: піктограм, комунікаторів або спеціалізованих програм на планшетах, що дозволяють дітям виражати свої потреби та думки альтернативними способами;

- читання та розповідь історій, що включають моральні дилеми, соціальні ситуації або емоційні досвіди, які можуть допомогти дітям краще розуміти міжособистісні взаємодії та виражати власні думки.

- соціальні групи та клуби (гуртки) за інтересами, де діти можуть спілкуватися з однолітками у невимушеній обстановці. Це сприяє розвитку комунікативних навичок в реальних життєвих ситуаціях, допомагає вчитися взаємодіяти з іншими, а також розвивати дружбу та соціальні зв'язки.

Психологічна підтримка є важливою частиною виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Регулярна взаємодія з психологами та спеціалістами зі спеціальної освіти допомагає виявляти та коригувати емоційні і поведінкові проблеми, сприяючи кращій адаптації дітей в суспільстві та їхньому освітньому просуванню. Ось деякі приклади психологічної підтримки в контексті виховання таких дітей:

- 1) індивідуальні консультації з дітьми, щоб зрозуміти їхні особистісні особливості, емоційний стан і поведінкові реакції. Це допомагає виявити специфічні потреби дитини та розробити план психологічної підтримки та втручань;

- 2) групові заняття з соціальних навичок, які спрямовані на розвиток соціальних навичок, допомагає дітям із інтелектуальними порушеннями навчатися взаємодії з іншими, розуміти соціальні правила і правила поведінки, вчить емпатії та співпраці;

- 3) сімейні консультації та тренінги для навчання батьків або опікунів методів підтримки та виховання, способів ефективного спілкування з дитиною, надання порад щодо управління поведінковими викликами.

4) використання арт-терапії та ігрової терапії дозволяють дітям виразити свої почуття та думки через творчість та гру, сприяючи емоційному розвитку та самовираженню.

Ці та інші підходи спрямовані на створення оптимальних умов для розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, сприяючи їхній максимальній адаптації та самореалізації в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.

2. Лопатіна Г. О. Підготовка компетентних фахівців для психолого-педагогічного та соціального супроводу осіб, інклюзованих в освітнє середовище [текст]. *Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології*: [монографія] / Кол. авт.; відпов. ред. Г. В. Давиденко. Вінниця, 2018. С. 107–121.

3. Лопатіна Г. О., Сичікова Я. О., Цибуляк Н. Ю. Європейський досвід тьюторства в освіті. *Стан та тенденції розвитку науки, освіти, технологій і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 3 грудня 2022 р.)*. Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 12–13.

4. Ревуцька О. В., Линдіна Є. Ю., Старинська О. В. Historical and methodological aspect of correctional work with children with disabilities of intellectual development. *Erbe der europäischen wissenschaft: erziehung und pädagogik, psychologie und soziologie. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Buch 2. Teil 6. 2020. P. 71–88.

5. Цибуляк Н. Психологічний супровід професійної діяльності спеціального педагога: навчально-методичний посібник. Бердянськ : БДПУ, 2018. 216 с.

ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ НА ШЛЯХУ ДО ІНКЛЮЗИВНОСТІ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Решевських Г. Л., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження соціальної адаптації та інтеграції дітей із особливими освітніми потребами полягає в тому, що цей процес є ключовим для забезпечення рівних можливостей в освіті та соціальній інтеграції. Враховуючи зростання кількості дітей із різноманітними освітніми потребами, інклюзивна освіта стає все більш актуальною. Це вимагає від освітніх установ та суспільства в цілому визначити та реалізувати ефективні методи, які б допомогли цим дітям адаптуватися та інтегруватися у навчальний процес і соціальне середовище.

Спеціальні заклади загальної середньої освіти, які призначені для задоволення особливих освітніх потреб, мають забезпечувати таку підтримку та умови, що допоможуть кожній дитині досягти свого максимального потенціалу [1]. Важливість цього дослідження полягає в ідентифікації бар'єрів, з якими стикаються ці діти під час навчання та соціалізації, та у визначенні способів подолання цих перешкод.

Ефективна соціальна адаптація та інтеграція можуть значно покращити якість життя дітей із особливими освітніми потребами, сприяти їх самостійності та самореалізації. Дослідження в цій області також має на меті розробку педагогічних та організаційних рішень, що сприятимуть створенню сприятливого навчального середовища, яке враховує індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечує її повноцінну участь у житті школи та суспільства.

Теоретичне обґрунтування соціальної адаптації та інтеграції дітей із особливими освітніми потребами зосереджується на розумінні того, як ці діти сприймають і взаємодіють із своїм навчальним та соціальним середовищем. Згідно з психолого-педагогічними теоріями, успішна адаптація залежить від встановлення сильного зв'язку між дитиною та середовищем, що сприяє її соціальному та академічному розвитку.

Важливість індивідуалізованого підходу полягає в тому, що він враховує унікальні потреби, здібності та інтереси кожної дитини. Це передбачає створення адаптивного навчального плану, який може включати модифікацію навчального матеріалу, використання спеціальних навчальних методик та забезпечення додаткової підтримки від спеціалістів, таких як психологи, логопеди та соціальні працівники.

Теорії соціальної взаємодії підкреслюють значення взаємодії дитини з однолітками та дорослими у процесі її соціалізації. Участь у групових активностях та соціальних заходах може підтримувати розвиток соціальних навичок, емпатії та здатності до співпраці. Особливо це стосується спеціальних закладів освіти, де важливо створити інклюзивне середовище, яке сприяє інтеграції та прийняттю різноманітності.

Аналіз існуючої практики у спеціальних закладах освіти для дітей із особливими освітніми потребами включає оцінку програм і методів, які сприяють їх соціальній адаптації та інтеграції. Важливо враховувати наступні аспекти:

- *Огляд освітніх програм.* Зосередження на тому, які програми використовуються для розвитку соціальних навичок, спілкування та академічних

знань. Аналізуються індивідуальні підходи до навчання та різноманітність методик;

- *Стратегії адаптації та інтеграції*. Визначення того, як заклади сприяють адаптації дітей до навчального середовища та їх інтеграції з однолітками. Оцінка включення соціальних активностей, групової роботи та інклюзивних заходів;

- *Технологічна підтримка*. Аналіз наявності та використання адаптивних технологій, які допомагають у навчанні та соціалізації дітей, наприклад, програми для людей з порушенням зору чи слуху, а також інтерактивні навчальні ресурси;

- *Фахова підготовка персоналу*. Оцінка кваліфікації викладачів та інших фахівців, що працюють з дітьми, зокрема їхньої здатності адаптувати методи навчання до потреб дітей та забезпечити ефективну підтримку;

- *Взаємодія з батьками та спільнотою*. Вивчення способів залучення батьків і місцевої спільноти у процес навчання та адаптації дітей, включно з тренінгами, семінарами та спільними заходами.

- *Моніторинг та оцінка ефективності*. Аналіз механізмів збору даних та оцінки успішності програм, що допомагає виявити сильні сторони та області для покращення [4; 5].

Отже, аналіз існуючих програм і практик є фундаментальним для розробки та впровадження поліпшених методів навчання та виховання, які відповідають потребам дітей з особливими освітніми потребами, а також для підвищення якості освіти і соціальної інтеграції.

Результати дослідження засвідчують, що процес адаптації та інтеграції дітей із особливими освітніми потребами до навчання в спеціальному закладі загальної середньої освіти має як позитивні, так і негативні аспекти.

Позитивні аспекти включають:

- збільшення самооцінки та самовизначення дітей через сприятливе середовище, де їхні потреби враховуються і підтримуються;

- розвиток соціальних навичок і взаємодії з однолітками та педагогами;

- доступ до індивідуалізованої освіти, яка відповідає їхнім потребам і можливостям.

Негативні аспекти включають:

- недостатню кількість спеціалізованих кадрів та ресурсів для оптимальної підтримки дітей із різними освітніми потребами;

- відсутність універсальних підходів до інтеграції, які б враховували індивідуальні властивості кожної дитини;

- проблеми взаємодії з батьками та врахування їхніх думок і побажань у процесі навчання [3].

Аналіз успішних кейсів дозволяє виявити *ефективні стратегії*, такі як використання індивідуалізованих навчальних планів для кожної дитини, залучення педагогів з досвідом роботи з особливими потребами, створення підтримуючого середовища, що сприяє взаємодії та соціальній інтеграції дітей [2].

На основі цього аналізу можна розробити *рекомендації для покращення освітніх програм*, зокрема:

1. Посилення підготовки педагогів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

2. Забезпечення доступу до необхідних ресурсів та інфраструктури для навчання.

3. Розробка і впровадження стандартів інклюзивної освіти на рівні держави для забезпечення однакових можливостей для всіх дітей.

Відтак, необхідно створювати інклюзивне навчальне середовище, яке підтримує різні потреби учнів, зокрема дітей із особливими освітніми потребами. Для цього важливо підвищувати кваліфікацію педагогів у сфері роботи з цією групою учнів, розробляти індивідуалізовані навчальні плани та програми, забезпечувати доступ до необхідних ресурсів та інфраструктури, враховувати думки та побажання батьків у процесі навчання.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці нових підходів до навчання та інтеграції цієї категорії учнів, а також оцінювати довготривалий вплив таких підходів на їхнє життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.

2. Лопатіна Г. О. Науково-методичний супровід упровадження інновацій у систему корекційної освіти регіону. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Зб. наук. праць : вип. 6, у 2 т.; за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. Т.2. С. 127–136.

3. Лопатіна Г. О. Підготовка компетентних фахівців для психолого-педагогічного та соціального супроводу осіб, інклюзованих в освітнє середовище. *Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології*: [монографія]; Кол. авт.; відпов. ред. Г. В. Давиденко. Вінниця, 2018. С. 107–121.

4. Tsybuliak N., Lopatina H., Mytsyk H. Psychoeducation of educators and parents to preserve and promote children's mental health: the experience of the European Union. *The psychological health of the personality and society: the challenges of today*. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 178–184.

5. Vorotyntseva O., Pozniak O., Voitenko A., Lopatina H., Huz I., & Huisseva T. The Preparation of Specialists for the Realization of Individual Education Path of Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspects. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. 13(2). P. 97–112. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/13.2/334>. (date of access: 01.04.2024).

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ РОДИНИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Савранова В. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасному світі, який багатий на інновації та переповнений можливостями для росту та навчання, людство відкриває нові горизонти знань і навичок у різноманітних сферах. Ця динаміка спонукає до неупинного удосконалення і модернізації методів виявлення та корекції порушень, що впливають на психічні та пізнавальні процеси людини, з метою полегшення її адаптації та функціонування у світі, що постійно змінюється.

Пізнавальні процеси — це психічні механізми, що наділяють людину здатністю усвідомлювати та інтерпретувати світ навколо. Мовлення, як один із ключових пізнавальних процесів, представляє собою психофізіологічну активність, що уможливило комунікацію та мовленнєву взаємодію [2]. Через мовленнєву діяльність людина здобуває знання про різноманітні об'єкти і феномени, навіть без безпосереднього фізичного контакту, адаптуючись до свого середовища і навігуючи в ньому, що є надзвичайно важливим у швидкоплинному сучасному світі [1].

Одним із викликів, які можуть перешкодити людині у пізнанні світу через мовлення, є наявність різноманітних мовленнєвих порушень [3].

Найбільш розповсюдженим серед них є загальний недорозвиток мовлення, що проявляється у порушенні всіх компонентів мовлення і потребує логопедичного втручання у розвиток дитини вже з дошкільного віку [5]. Значення вчасного розгляду впливу загального недорозвитку мовлення на розвиток особистості виявляється вже у дошкільному віці. Зокрема, середній дошкільний вік є критичним періодом у житті дитини, коли формуються фундаментальні основи знань, навичок та умінь, необхідних для її подальшої адаптації у світі. В цьому контексті, гармонійний розвиток мовлення та пізнавальних процесів у цьому віковому періоді стає життєво важливим, підкреслюючи необхідність вирішення проблем загального недорозвитку мовлення на ранніх етапах життя. Особливості загального недорозвитку мовлення у дітей середнього дошкільного віку виявляються у декількох аспектах:

- лексичні труднощі: діти з цим порушенням стикаються з обмеженим засвоєнням загальних значень слів, вузьким словниковим запасом, проблемами в розвитку морфологічної структури та труднощами у розрізненні та асоціації слів за їхнім значенням, а також зазнають дефіцитів у пам'яті та концентрації уваги;

- граматичні порушення: ці діти мають знижену здатність усвідомлення та диференціації граматичних структур мови, виявляючи труднощі у розумінні та використанні складних логіко-граматичних конструкцій, що відрізняються за значенням при схожому лексичному складі;

- фонетико-фонематичні порушення: виникають труднощі з диференціацією та вимовою звуків, включаючи проблеми з аудіальним розрізненням та артикуляцією близьких за звучанням звуків, що ускладнює точний звуковий аналіз.

Одним із найдієвіших засобів діагностики та проведення логопедичних занять є використання дидактичних ігор, адже ігрова діяльність є провідною у житті дітей дошкільного віку. Необхідність використання дидактичних ігор у практиці логопеда підтверджується їх ефективним впливом на подолання загального недорозвитку

мовлення, а також на розвиток пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Науковці зазначають, що під час застосування дидактичних ігор логопедами активізуються основні психічні процеси дитини, включаючи сприйняття, мислення, пам'ять та увагу. Ігри сприяють отриманню задоволення та радості, створюють сприятливі умови для творчого розвитку, позитивно впливають на емоційно-вольову сферу та стимулюють бажання спілкуватися. Функціонально дидактичні ігри спрямовані на навчання, діагностику, терапевтичний вплив та формування комунікативних навичок, забезпечуючи таким чином багатогранний позитивний вплив на розвиток дитини.

Крім того, у дошкільному віці ігрова активність є ключовою, відіграючи критичну роль у навчанні, розвитку, соціалізації та релаксації. Через гру відбувається органічне поєднання освітнього процесу та відпочинку, дозволяючи дитині зростати та гармонійно розвиватися. У контексті мовленнєвих порушень, дидактичні ігри виявляються особливо корисними, оскільки вони спеціально призначені для стимулювання активного інтересу дітей до набуття знань і вдосконалення їхніх пізнавальних здібностей. Таким чином, використання дидактичних ігор батьками в умовах родини значно підвищує ефективність корекційної логопедичної роботи і її терміни.

Автори [2; 3; 4; 5] акцентують на значущості дидактичних ігор у логопедії, підкреслюючи їхній вплив на різноманітні аспекти розвитку дитини, включно з:

- поліпшенням фізіологічного та мовленнєвого дихання;
- розвитком темпу, ритму та мелодики мовлення;
- розширенням словникового запасу і становленням граматичних структур;
- зміцненням зв'язного мовлення;
- удосконаленням загальної та дрібної моторики, особливо пальців рук;
- підвищенням рухливості артикуляційних органів;
- граматичною взаємодією та фонетичним розрізненням, покращенням артикуляції та фонематичного сприйняття;
- підготовкою до грамотного письма і освоєнням правил орфографії;
- розвитком навичок глобального та злитного читання.

Тож, аналізуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що пізнавальна діяльність людини є необхідним процесом для існування у сучасному світі. Мовленнєва діяльність, як складова пізнавального процесу, сприяє отриманню знань про оточуючий світ, що в подальшому допомагає людині пристосуватись та орієнтуватись у ньому. Гармонійному функціонуванню цього пізнавального процесу може нашкодити наявність мовленнєвих порушень.

Середній дошкільний вік характеризується активною потребою у пізнанні дитиною оточуючого світу, однак наявний загальний недорозвиток мовлення може негативно на це вплинути, через що постає гостра потреба подолання системного мовленнєвого порушення. Для формування мовленнєвих навичок у дітей середнього дошкільного віку батьками в умовах родини можуть бути використані безліч дидактичних ігор, серед них такі:

- ігри на розвиток словникового запасу:

«Назви та покажи». Дітям пропонують картинки з різними предметами, тваринами або діями, і їм потрібно назвати та показати їх. Це допомагає розширити словниковий запас та пов'язувати слова з образами.

«Магічний мішечок». У мішок кладуться предмети, і діти по черзі витягують один, називають його та складають речення з цим словом, сприяючи таким чином розвитку словникового запасу та граматичної структури.

- ігри для розвитку граматичної будови мовлення:

«Збудуй речення». Дітям дають картки з окремими словами, і вони повинні скласти з них граматично правильні речення. Це допомагає розуміти структуру мовлення та вчити граматичні правила.

«Хто що робить?». Гра, що вчить дітей правильно вживати дієслова в реченнях, вони розповідають про дії персонажів, зображених на картинках, використовуючи різні часові форми.

Ігри на розвиток фонетико-фонематичної компетентності:

«Фонетичне лото». Діти вибирають картки, які відповідають звукам, які вони чувають, допомагаючи їм розрізняти та вимовляти різні звуки.

«Звуковий марафон». Гра на швидкість, де діти повинні якомога швидше називати слова, які починаються на певний звук, розвиваючи фонетичну увагу та швидкість реакції.

У сучасних умовах, особливо під час воєнних конфліктів, ці ігри можуть бути адаптовані для:

- онлайн роботи. Розробка веб-сайтів або мобільних додатків з іграми, що дозволяють дітям вчитися і грати вдома або в умовах обмеженого доступу до освітніх установ. Це може включати інтерактивні завдання, віртуальні книги для читання та ігри на розвиток мовлення та комунікації. Зокрема, це можуть бути ігри з використанням віртуальної реальності (VR): розробка VR-додатків, які створюють імітаційні середовища для дітей, де вони можуть взаємодіяти з віртуальними об'єктами та персонажами, практикуючи мовленнєві навички в контрольованому і безпечному середовищі;

- повсякденного життя. Зокрема створення простих і доступних ігор, які батьки можуть легко використовувати вдома, використовуючи побутові предмети або доступні матеріали для стимулювання розвитку мовлення та пізнавальних процесів.

Відтак, урахуванням сучасних технологій та умов воєнного часу можна забезпечити неперервність корекційного навчання дітей із загальним недорозвитком мовлення, що допоможе у створенні гнучкої та ефективною системи підтримки їх мовленнєвого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокун О. М. Психофізіологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
2. Логопедія: підручник / М. П. Шеремет, В. В. Тарасун, С. Ю. Конопляста та ін. ; за ред. М. П. Шеремет. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Слово, 2010. 664 с.
3. Лопатіна Г. О. Становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2019. № 4. С. 254–259.
4. Лопатіна Г. О., Липач А. С. Методичний комплект для комплексного логопедичного обстеження дитини дошкільного віку «КЛАД». Бердянськ: БДПУ, 2018. 74 с.
5. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс / за ред. Є. Ф. Соботович. Київ : «Актуальна освіта», 2007. 120 с.

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ПІД ЧАС ВІЙНИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Усольцева І. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Проблеми розвитку комунікативних навичок на соціальному рівні особливо актуальні при розладах аутистичного спектра (РАС). С. Барон-Коен, видатний дослідник у цій області, визначив важливість «теорії розуму» для розуміння аутизму, підкреслюючи, що діти з РАС можуть мати труднощі з усвідомленням власних та чужих психічних станів. Це впливає на їхні комунікативні здібності та соціальні взаємодії. Т. Атвуд, інший відомий експерт, зосереджується на Синдромі Аспергера. Його роботи допомагають зрозуміти специфіку ведення діалогу та розвитку мовленнєвих навичок у таких дітей, наголошуючи на важливості індивідуалізованого підходу до навчання та комунікації.

Українські спеціалісти, такі як Н. Базима, Т. Скрипник, О. Ващенко та ін. [1], працюють над адаптацією методів викладання та корекційних програм для дітей з РАС, щоб забезпечити їх стабільність та розвиток у стресових умовах. Розроблення ресурсів та методик для вчителів і батьків, що враховують унікальні потреби дітей з РАС у воєнний час, стає пріоритетним завданням. Триваюча війна посилює виклики для дітей з РАС на кількох рівнях:

1. *Збільшена ізоляція.* Війна призводить до обмежень у соціальній взаємодії та доступі до звичайних соціальних мереж, що важливо для дітей з РАС для підтримки та розвитку їхніх соціальних навичок. Ізоляція може погіршувати симптоми РАС, зокрема ускладнювати взаємодію з іншими та розвиток соціальних навичок;

2. *Перерви в терапії.* Часті перерви в відвідуванні закладів освіти, а також переривання в забезпеченні послуг, можуть призвести до регресу в їхньому розвитку та уповільнити прогрес, досягнутий завдяки ранньому втручанню та постійній підтримці.

3. *Вплив стресу та травми.* Діти з РАС можуть бути особливо вразливими до стресу та травми, спричинених війною. Стрес та травма можуть посилити симптоми РАС і ускладнити управління ними.

Враховуючи ці фактори, важливо підтримувати стабільність та забезпечувати послідовне втручання, а також адаптувати програми підтримки, щоб вони відповідали новітнім потребам дітей з РАС в умовах війни.

У прифронтових зонах, на окупованих територіях, де доступ до спеціалізованих медичних та освітніх послуг часто обмежений, технології можуть стати незамінним ресурсом, забезпечуючи продовження підтримки та розвитку для дітей з РАС. Зокрема телемедицина дозволяє здійснювати дистанційну діагностику та консультування, забезпечуючи дітям з РАС доступ до спеціалізованих послуг без необхідності відвідування лікувальних закладів, що є важливим в умовах воєнних конфліктів.

Також освітні додатки та ігри, розроблені спеціально для дітей з РАС, можуть сприяти розвитку мовленнєвих та соціальних навичок, пропонуючи інтерактивні та залучаючі засоби навчання [2]. Ці інструменти часто включають візуальну підтримку та індивідуалізовані налаштування, які допомагають задовольнити особливі освітні потреби дітей з РАС. Асистивні технології, такі як комунікатори, програми для вимови слів, та інші пристрої, можуть покращувати здатність дітей з РАС до

спілкування, допомагаючи їм виразити свої потреби, почуття та ідеї. Вони також допомагають зменшити фрустрацію, пов'язану з комунікаційними бар'єрами, і сприяють кращій інтеграції у суспільство. Використання цих технологічних засобів дозволяє підтримувати неперервність освіти та терапії, незалежно від зовнішніх обставин навіть у найскладніших обставинах, забезпечуючи стабільність і постійність у їхньому освітньому процесі.

Практично всім дітям із РАС притаманні специфічні порушення комунікації та вольової поведінки. Комунікативні порушення при РАС варіюють: діти можуть бути як повністю мовчазними, так і швидко розмовляти, але мають особливості прагматичного боку мовлення, що проявляються в відсутності реакції на звернене мовлення, стереотипіях, використанні звичайних слів у незвичайному контексті, труднощах із розумінням змісту та вживанням понять, нездатності розпочати та підтримувати діалог, заміні займенників, затримці або зупинці мовленнєвого розвитку, порушеннях невербальної комунікації тощо. Труднощі у спілкуванні, спричинені порушеннями соціальної взаємодії, проявляються у дітей з РАС в тому, що вони не можуть регулювати увагу інших людей або відстежувати напрямок їхньої уваги; не можуть поділитися з іншими своїми інтересами, вказати на те, що привернуло їхню увагу; не здатні слідувати моделям та імітувати поведінку; мають труднощі в розпізнаванні емоційних станів інших людей [3].

Таким дітям часто простіше навчитися робити щось самостійно, ніж шляхом наслідування або навчання. Для них складно освоїти поведінкову програму, тобто перейти від однієї дії до іншої та самостійно її почати. Успішному навчанню дітей з РАС заважають сенсорні особливості: підвищена відраза, підвищена чутливість до тактильних відчуттів, страх; надмірна реакція на невдачі та бажання відмовитися від навчання за найменших труднощів. Діти з РАС можуть набувати навичок, але мають труднощі з їх застосуванням у реальному житті.

Останні дослідження у галузі РАС зосереджуються на інноваційних методах, таких як використання віртуальної реальності (VR) для покращення соціальної взаємодії. VR надає безпечне та контрольоване середовище, де діти з РАС можуть вчитися та вдосконалювати соціальні навички через симуляцію реальних життєвих ситуацій. Використання VR допомагає дітям з РАС краще розуміти соціальні сигнали та норми, практикувати взаємодію з іншими в контрольованому середовищі, що сприяє зменшенню тривожності та покращенню комунікаційних навичок. Дослідження показують, що систематичне використання VR може сприяти значному прогресу у розвитку соціальних взаємодій та комунікативних навичок у дітей з РАС [4]. Це можуть бути VR сесії для імітації соціальних сценаріїв, які дозволяють дітям з РАС безпечно вивчати та практикувати навички соціальної взаємодії, що сприяє їх соціалізації та зниженню тривожності.

Тож, інтеграція таких новітніх підходів у традиційні методи спеціальної роботи може стати вагомим внеском у покращення якості життя дітей з РАС, дозволяючи їм ефективніше адаптуватися до соціального середовища та навчальних вимог.

Робота з розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з РАС в процесі логопедичної роботи має бути індивідуальною, відповідати рівню інтелектуального розвитку дитини, в ній слід враховувати особливості всієї клініко-психологічної структури, характерної для дітей із РАС. Основними завданнями логопедичної роботи є:

- виявлення мовленнєвих порушень, зумовлених аутизмом і супутніми синдромами;

- встановлення емоційного контакту з дитиною;
- активізація мовленнєвої діяльності;
- формування і розвиток спонтанного мовлення в повсякденному житті та грі.

Таким чином, діти з РАС мають специфічні особливості розвитку комунікативних навичок. Тому виявлення у них рівня сформованості комунікативних навичок є необхідною умовою для розробки індивідуальних програм розвитку, що спільно зі створенням спеціального предметно-практичного середовища буде сприяти їх ефективній соціальній взаємодії.

При правильно побудованій роботі розвиток комунікативних навичок у дітей з РАС процесі логопедичної роботи може досягти непоганих результатів. Однак, у кожному конкретному випадку результати будуть різні. Періоди прогресу можуть змінюватися регресом, як це відбувається і у нейротипових дітей. Щоб відстежити динаміку, слід фіксувати найменші досягнення. У роботі з дітьми з РАС важливими є послідовність, твердість, наполегливість і вимогливість. Домагаючись від дитини правильної поведінки, цілеспрямованої діяльності, ми формуємо відповідний стереотип, який допомагає взаємодіяти, пізнавати світ, навчатися.

Інноваційні практики та програми, розроблені для підтримки дітей з РАС, включають онлайн сесії терапії, групи підтримки в громаді та мобільні додатки для тренування соціальних навичок. Онлайн терапія дозволяє забезпечити безперервну дистанційну підтримку, особливо в районах, де доступ до спеціалістів обмежений через війну [5]. Групи підтримки в громаді створюють мережу для сімей, що дозволяє обмінюватися ресурсами та досвідом, що є життєво важливим у воєнних умовах. Мобільні додатки для тренування соціальних навичок пропонують інтерактивні та захоплюючі способи навчання та практики соціальних взаємодій для дітей з РАС, що може бути особливо корисним, коли традиційні освітні середовища порушені через війну.

Відтак, розвиток і впровадження онлайн-програм, мобільних додатків та телекомунікаційних служб для надання допомоги дітям з РАС може допомогти зменшити негативний вплив війни на їхнє благополуччя та розвиток. Перспективною подальших наукових пошуків вважаємо оцінку ефективності використання інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність, мобільні додатки та онлайн-платформи для навчання та соціалізації дітей з РАС в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: Монографія. К.: Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.
2. 10 Best Autism Apps For Children (Communication). *Cross River Therapy*, 19 September, 2023. URL: <https://www.crossrivertherapy.com/autism/best-apps>. (date of access: 01.03.2024).
3. Лопатіна Г.О. Методичні основи системи спілкування за допомогою обміну картками. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 27. С. 110-113.
4. Virtual Reality Training Improves Social Skills in People With Autism. *UT Dallas. NeuroscienceNews*, 20 September 2016. URL: <https://neurosciencenews.com/social-skills-autism-vr-5087/>
5. Online Therapy for Autism. Your Options for Treating ASD Disorder. *Psychology Help*. URL: <https://www.psychologyhelp.com/online-therapy-autism-asd-disorder/>. (date of access: 01.03.2024).

АРТ ПЕДАГОГІКА У ФОРМУВАННІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ТА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Цвіток В. Б., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження полягає у тому, що інклюзивна освіта набуває все більшої ваги в сучасному освітньому контексті, спрямована на забезпечення рівних можливостей для розвитку кожної дитини. У цьому процесі особливе місце займає арт педагогіка, яка є ефективним інструментом у формуванні дрібної моторики та підтримці мовленнєвого розвитку дітей раннього віку, зокрема, тих, хто має особливі потреби [1].

Дослідження в області раннього розвитку дітей підкреслюють значення арт педагогіки у формуванні дрібної моторики та підтримці мовленнєвого розвитку, особливо в умовах інклюзивної освіти. Наукові роботи вказують, що систематичне включення мистецьких активностей у навчальний процес позитивно впливає на розвиток дітей, зокрема:

- *Покращення дрібної моторики.* Дослідження підтверджують, що регулярні заняття малюванням, ліпленням, аплікацією та іншими видами мистецтва сприяють вдосконаленню координації рухів пальців і рук, що є важливим для розвитку дрібної моторики.

- *Розвиток мовленнєвих навичок.* Впровадження арт педагогіки в навчальний процес допомагає дітям краще виражати свої думки та емоції, що сприяє розвитку мовлення та комунікативних навичок. Через мистецькі засоби діти вчаться називати кольори, форми, описувати свої відчуття та емоції, що впливає на розширення словникового запасу та мовленнєву активність.

- *Емоційне благополуччя.* Мистецтво може слугувати ефективним засобом для вираження почуттів та переживань, дозволяючи дітям краще розуміти та управляти своїми емоціями. Арт педагогічні заняття часто використовуються як форма емоційного розвантаження, що сприяє психічній стабільності дитини [3].

Крім того, наявність інклюзивного середовища, де діти з різним рівнем розвитку взаємодіють та спілкуються в процесі спільної творчої діяльності, сприяє формуванню соціальних навичок, емпатії та взаєморозуміння серед учнів. Ці результати свідчать про необхідність інтеграції арт педагогічних методів у програми раннього розвитку та освіти, зокрема в умовах інклюзивної освіти, де такий підхід може стати ефективним інструментом для забезпечення всебічного розвитку дітей [2; 5].

Заняття арт педагогікою в інклюзивному середовищі дозволяють дітям через мистецтво виразити себе, стимулювати творче мислення та розвивати навички, які важливі для їхнього загального розвитку. Це не тільки сприяє покращенню дрібної моторики через малювання, ліплення, аплікацію та інші види художньої діяльності, але й активно підтримує мовленнєвий розвиток, оскільки ці діяльності часто супроводжуються описом виконуваних дій, обговоренням творів або історій, пов'язаних із мистецькою діяльністю.

В інклюзивних класах, де навчаються діти з особливими потребами, арт педагогіка може стати засобом для інтеграції, допомагаючи дітям знаходити спільну мову та сприяти взаєморозумінню та соціальній адаптації. Через мистецькі заняття

діти вчаться співпрацювати, вирішувати творчі завдання, виявляти емпатію та розвивати толерантність до різноманіття, що є ключовими аспектами інклюзивної освіти.

Таким чином, арт педагогіка в інклюзивній освіті не тільки сприяє формуванню важливих мовленнєвих та моторних навичок, але й виступає як засіб для підтримки інтеграції та соціальної взаємодії дітей з різними освітніми потребами, створюючи основу для їх всебічного розвитку та включення в суспільство.

Теоретичне обґрунтування формування дрібної моторики через арт педагогіку в інклюзивній освіті базується й на розумінні взаємозв'язку між розвитком дрібних м'язів рук і мовленнєвими навичками. Дослідження в області нейропсихології показують, що вправи для рук, такі як малювання, ліплення чи виконання аплікацій, активізують ті самі області мозку, що й мовлення. Це відбувається через складні нервові механізми, де координація рук і пальців стимулює нервові центри в мозку, відповідальні за планування та вироблення мови.

В контексті арт педагогіки, методи, які застосовуються для розвитку дрібної моторики, такі як малювання пензлями, ліплення з пластиліну або глини, вирізання та складання паперу в аплікацію, не тільки покращують моторні навички, але й стимулюють мовленнєвий розвиток. Ці діяльності вимагають від дитини не тільки точності рухів, але й вербального опису своїх дій, спонукають до назви об'єктів, їх опису, вираження думок та почуттів через мову, що сприяє розширенню словникового запасу та розвитку зв'язного мовлення.

В умовах інклюзивної освіти, де навчаються діти з різним рівнем мовленнєвих та моторних навичок, інтеграція арт педагогічних методів може бути адаптована до потреб кожної дитини. Наприклад, діти з фізичними обмеженнями можуть використовувати спеціальні пристосування для малювання або ліплення, що дозволяє їм розвивати дрібну моторику та мовлення. Також, через арт терапію можна створити стимулююче середовище для дітей зі складнощами у мовленнєвому розвитку, де вони можуть безпечно виражати себе та комунікувати з оточуючими.

Отже, арт педагогіка в інклюзивному навчанні не тільки сприяє формуванню дрібної моторики, але й стимулює мовленнєві функції, допомагає інтегрувати дитину в соціальне середовище, сприяючи її комплексному розвитку.

В закладах освіти з інклюзивним навчанням можна реалізувати різні програми арт педагогіки, що спрямовані на розвиток дрібної моторики та підтримку мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Такі програми мають бути гнучкими та адаптованими до індивідуальних потреб кожної дитини, забезпечуючи різноманітність матеріалів та технік для розвитку їхніх унікальних здібностей. Практичне застосування арт педагогіки може включати активності, такі як:

- *малювання та живопис*: діти можуть використовувати різні матеріали, такі як фарби, кольорові олівці, маркери, що дозволяє їм виражати свої думки та почуття через зображення, а також розвивати моторні навички пальців;

- *ліплення з глини або пластиліну*: ця діяльність допомагає у виробленні дрібних моторних навичок, зміцненні м'язів рук та підвищенні тактильної чутливості, що позитивно впливає на мовленнєвий розвиток;

- *аплікація та складання*: використання паперу, тканин, ниток і інших матеріалів для створення композицій сприяє точності рухів, плануванню та організаційним навичкам;

- *пісочна терапія*: ігри з піском не тільки сприяє розвитку дрібної моторики, але й дозволяє дитині експериментувати з текстурами і формами, що сприяє мовленнєвому опису вражень і дій.

Усі ці активності дозволяють дітям із особливими освітніми потребами опанувати нові навички в ігровій та творчій формі, що сприяє їхній соціалізації та мовленнєвому розвитку. Заохочення до творчості у безпечному і підтримуючому середовищі інклюзивної освіти допомагає дітям виражати себе, покращує їх самооцінку та сприяє емоційному благополуччю [4].

Висновки дослідження підтверджують значний потенціал арт педагогіки у формуванні дрібної моторики та підтримці мовленнєвого розвитку дітей раннього віку в умовах інклюзивної освіти. Інтеграція мистецтва у навчальний процес допомагає стимулювати мозкову активність, сприяє соціалізації та покращує комунікативні навички дітей, що створює міцну основу для їхнього подальшого розвитку. Перспективи подальших досліджень у цій галузі можуть включати:

- детальне вивчення впливу конкретних арт педагогічних технік на різні аспекти розвитку дитини, щоб визначити найефективніші методи для стимулювання мовленнєвого та моторного розвитку;

- розробку індивідуалізованих арт педагогічних програм, що враховують особливості та потреби кожної дитини, з особливим акцентом на дітей з особливими освітніми потребами;

- оцінку довгострокового впливу арт педагогіки на розвиток дітей, включаючи їх мовленнєвий, когнітивний, емоційний та соціальний розвиток;

- інтеграцію арт педагогічних методів з іншими педагогічними та терапевтичними підходами, щоб створити комплексну програму розвитку, яка ефективно відповідає на різноманітні потреби дітей.

Такі дослідження можуть надати цінну інформацію для розробки нових педагогічних стратегій та методик, які будуть спрямовані на максимізацію потенціалу кожної дитини в інклюзивному освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії : дис. ... канд. пед. н. зі спеціальності 13.00.03. НПУ імені М. П. Драгоманова. К., 2010.

2. Лопатіна Г. О., Липач А. С. Методичний комплект для комплексного логопедичного обстеження дитини дошкільного віку «КЛАД». Бердянськ: БДПУ, 2018. 74 с.

3. Хижна О., Сакалюк О., Куцин Е. Арт-педагогіка і арт-терапія в соціальній реабілітації дітей. КНТ, 2023. 148 с.

4. Цибуляк Н., Лопатіна Г. Уявлення науковців про розуміння дитини. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Випуск 43. С. 224 – 245.

5. Lopatina Hanna. Didactic visualization as a means of forming the speech personality of a child with a speech disorder. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes*. Monograph. Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova. Katowice: Publishing House of University of Technology. 2021. P. 309-315.

ІНТЕГРАЦІЯ ФІЗІОТЕРАПІЇ ТА МАСАЖУ В ТЕРАПІЮ МОВЛЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

(Лопатіна Г. О, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Янкевич О. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження мовленнєвої терапії за допомогою фізіотерапевтичних процедур та масажу для дітей з особливими освітніми потребами підкреслюється зростаючою потребою у розробці інтегрованих підходів до лікування мовленнєвих порушень. Теоретичне обґрунтування використання фізіотерапевтичних процедур та масажу у терапії мовлення дітей із особливими потребами засноване на розумінні, що фізичне здоров'я тісно пов'язане з мовленнєвою здатністю. Використання фізіотерапевтичних процедур, включаючи гідротерапію, електростимуляцію та світлолікування, а також різні форми масажу (наприклад, нейром'язовий масаж, масаж обличчя та шиї), може сприяти покращенню моторних функцій мовленнєвого апарату [4].

Електростимуляція може бути корисною в активізації м'язів, що використовуються для мовлення, зокрема, м'язів гортані, щелепи та язика. Ця процедура допомагає збільшити м'язову силу та витривалість, необхідні для чіткого і точного мовлення. Наприклад, у дітей із церебральним паралічем м'язовий контроль часто порушений, тому застосування електростимуляції м'язів гортані та обличчя сприятиме поліпшенню артикуляційних навичок та чіткості їх мовлення. Регулярні сеанси електростимуляції забезпечать збільшення м'язової сили та контролю, що важливо для формування звуковимови.

Теплолікування у вигляді теплих компресів на м'язи шиї та плечей, може використовуватись для зменшення м'язової напруги, що дозволяє дитині розслабитися та легше використовувати голосовий апарат під час мовлення. Це створює сприятливі умови для поліпшення мовленнєвих навичок, оскільки релаксовані м'язи легше контролювати під час говоріння.

Зокрема у випадку дітей з церебральним паралічем або іншими неврологічними розладами, які впливають на мовленнєву функцію, *гідротерапія* може сприяти зменшенню м'язового тону та покращенню загальної рухливості, що в свою чергу полегшує артикуляцію. Електростимуляція може використовуватись для активізації слабких м'язів мовленнєвого апарату, сприяючи кращій контрольованості мовленнєвого процесу.

Масаж обличчя, шиї та плечей важливий для дітей із мовленнєвими порушеннями, оскільки він не тільки сприяє релаксації та зниженню м'язової напруги, але й покращує еластичність м'язів, що є важливим для дітей, які мають порушення мовленнєвої функції через фізичні обмеження або м'язову гіпертонію [3]. Масаж допомагає поліпшити дихальну функцію, необхідну для стабільного мовлення, і сприяє більш чіткій артикуляції. Для дітей з аутизмом, які можуть мати складнощі з мовленнєвою виразністю та невербальним спілкуванням, регулярний масаж сприяє зниженню сенсорної чутливості та може допомогти підвищити їхню відкритість до вербального та невербального спілкування. Комплексний підхід, що включає ці методи, може не лише сприяти корекції мовленнєвих порушень, але й значно покращити загальний фізичний стан дитини, її самопочуття та соціальну адаптацію, що в кінцевому підсумку підвищує якість життя дитини та її сім'ї.

Дослідження показали, що діти з порушеннями артикуляції, які регулярно проходили курси електростимуляції мовленнєвих м'язів і масажу обличчя, продемонстрували значне покращення у вимові звуків і плинності мовлення [1]. Діти з затримкою мовленнєвого розвитку, які брали участь у програмах, що включали теплові процедури та спеціалізований масаж, показали підвищення активності в мовленнєвих зонах мозку, що корелює з покращенням у здатності формувати складні словосполучення та вести діалог. Крім того, систематичне включення фізіотерапевтичних втручань у комплексну реабілітаційну програму для дітей з інтелектуальними порушеннями сприяло збільшенню словника, покращенню розуміння мовлення та спілкування в соціальному контексті. Ці результати підкріплюють теорію про те, що цілеспрямоване використання фізіотерапевтичних методик може сприяти значному прогресу в мовленнєвому розвитку дітей із особливими потребами, підвищуючи їхню якість життя та спроможність до більш ефективної комунікації [5].

Довгострокові ефекти фізіотерапевтичних процедур і масажу на мовленнєвий розвиток та якість життя дітей із особливими потребами можуть бути значними. Регулярне застосування цих методів може сприяти не лише поліпшенню артикуляції та вимови, але й підвищенню загальної соціальної адаптації та емоційного благополуччя дитини. Для адаптації фізіотерапевтичних процедур до індивідуальних потреб кожної дитини необхідно ретельно оцінити її мовленнєвий та фізичний стан. Це включає детальний аналіз моторних навичок, м'язового тону, рівня мовленнєвої активності та специфічних порушень мовлення. На основі цієї оцінки фізіотерапевт або логопед може розробити персоналізовану програму, що включає електростимуляцію, масаж та інші відповідні процедури, спрямовані на покращення конкретних мовленнєвих та моторних функцій [2].

Фізіотерапевтичні процедури та масаж можуть ефективно інтегруватися або доповнювати інші методи мовленнєвої терапії для створення комплексного підходу до реабілітації. Наприклад, після електростимуляції м'язів, які беруть участь у мовленні, можна проводити спеціалізовані логопедичні заняття, націлені на покращення вимови певних звуків або словосполучень. Такий інтегрований підхід дозволяє поєднувати переваги різних методів терапії, максимізуючи їх вплив на мовленнєвий розвиток дитини.

Регулярний масаж області шії, плечей та обличчя може сприяти зниженню м'язового тону та напруги, полегшуючи дитині використання мовленнєвого апарату. У поєднанні з вправами на дихання та артикуляцію, такі процедури можуть значно покращити якість голосу та чіткість мовлення. Застосування індивідуального підходу в терапії, що включає фізіотерапевтичні процедури, масаж і традиційні методи мовленнєвої терапії, може забезпечити найбільш ефективне покращення мовленнєвих навичок та загального самопочуття дітей із особливими потребами.

Основні висновки дослідження вказують на значну ефективність фізіотерапевтичних процедур та масажу у комплексному підході до корекції мовленнєвих порушень у дітей з особливими потребами. Виявлено, що ці методики сприяють активізації м'язової активності, покращують кровообіг у тканинах і забезпечують релаксацію м'язів мовленнєвого апарату, що в кінцевому результаті сприяє покращенню артикуляції та мовленнєвої функції.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на детальне вивчення специфічних фізіотерапевтичних технік та визначення оптимальних параметрів їх застосування для різних видів мовленнєвих порушень. Важливо дослідити вплив довгострокового застосування цих методів на стабільність мовленнєвих покращень, а також вивчити їхню взаємодію з традиційними методами мовленнєвої терапії.

Також актуальним є розробка індивідуалізованих програм, які би враховували унікальні потреби кожної дитини, з метою максимізації ефекту від фізіотерапії та масажу. Це може включати диференційований підхід у виборі технік, їх інтенсивності та тривалості занять залежно від конкретних мовленнєвих та фізичних потреб дитини. У підсумку, фізіотерапевтичні процедури та масаж виявляються обнадійливими у підтримці традиційної мовленнєвої терапії, пропонуючи додаткові можливості для покращення мовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмакова К. А., Лопатіна Г. О. Корекція заїкання у дорослих осіб за допомогою масажу. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (20-21 квітня 2023 року)* : збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2023. С. 141–144.
2. Лопатіна Г.О. Логопедичний масаж та гімнастика. Бердянськ: БДПУ, 2019. 214 с.
3. Масаж загальний та самомасаж : підручник / Вакуленко Л. О., Вакуленко Д. В., Кутакова О. В., Прилуцька Г. В. Тернопіль: ТДМУ, 2018. 380 с.
4. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії: підручник [за заг. ред. Л. О. Вакуленко, В.В.Кпапчука]. Тернопіль : ТДМУ, 2019. 372 с.
5. Dyakova E. Therapeutic Speech Massage. Xlibris Corporation LLC. 2021. 158 p.

ТВОРЧИСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

(Маджарова С. Є., здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Нестеренко М. Н., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У звіті проекту Skills Imperative 2035, проведений компанією NFER, творче мислення особистості визначено однією з найважливіших навичок, необхідних на ринку праці у 2035 році [8]. Це свідчить про важливість розвитку творчих здібностей дітей і молоді для побудови їх успішної кар'єри в майбутньому. Частково це закладено в чинних нормативних документах, які регламентують освітню політику. Зокрема, згідно з Державним стандартом мета початкової освіти полягає у всебічному розвитку особистості, включно з формуванням творчих здібностей і навичок, щоб це сприяло реалізованості наступних поколінь [6].

Однак, з прогресом науки та технологій постають нові виклики. Наприклад, пов'язані з популярністю штучного інтелекту в сучасному світі. І, хоча штучний інтелект не може повністю замінити людську креативність, користування ним може значно уповільнити природний процес розвитку творчих здібностей дітей. Це актуалізує необхідність активних дій в системі освіти, спрямованих на залучення здобувачів до різноманітних видів творчої діяльності.

Мета цієї роботи полягає в оцінці важливості розвитку творчих здібностей у здобувачів початкової освіти.

Це питання має глибокі коріння в наукових дослідженнях таких філософів освіти як І. Зязюна, Б. Новікова та ін., психологів В. Клименко, В. Моляко, В. Рибалки та ін., педагогів Л. Артемової, А. Богуш, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Савченко, С. Сисоевої, К. Щербакова та ін., які присвятили свої пошуки поясненню механізмів формування та розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Певний внесок у розгляд означеної проблеми здійснено також Л. Булах, О. Горкавчук, Т. Грязною, О. Довгим, В. Зарічною, А. Зелінською, В. Івановою, М. Копчук-Кашецькою, М. Островською, М. Ревенчук, Н. Стрілецькою, О. Савчук та ін.

Розробниця мистецької складової змісту початкової освіти Л. Масол вважає, що у XXI столітті наростає потреба у людях, які виявляють творчість, гнучкість та інноваційний підхід. Відповідно освітні системи повинні адаптуватися до вимог суспільства. Ці якості не просто актуальні, а й надзвичайно важливі для майбутнього, оскільки вони є орієнтирами для критичного аналізу, самостійності та високих моральних стандартів [4].

Як зазначають В. Зарічна, О. Савчук та А. Зелінська, на сучасному ринку праці мають значення не тільки унікальні знання та вміння спеціалістів, а й їхня здатність швидко адаптуватися до нових тенденцій і постійно варіювати підходи до розв'язання різноманітних професійних завдань. Це обумовлює попит роботодавців на творчих співробітників. Отже, в сучасному суспільстві творчість, творчий підхід та креативність вважаються критично важливими складовими професіоналізму. Лише творча особистість здатна до продукування нових ідей, розробки технологій та швидкого пошуку результативних рішень у складних питаннях [2].

В Україні існує пряма потреба у вихованні покоління громадян, які будуть самостійними, ініціативними та відповідальними. Ці якості необхідні для

ефективної співпраці у вирішенні різноманітних соціальних, виробничих і економічних завдань для повоєнного відновлення, запевняє М. Островська [5].

Розмірковуючи про природу творчого потенціалу дітей, О. Довгий та М. Копчук-Кашецька стверджують, що у кожної дитини з народження вбудований потенціал для творчого вияву, який може змінюватися протягом життя в залежності від умов та оточення. Тому, важливо уникати його пригнічення в дитини, а натомість сприяти розвитку в будь-якому напрямку [1].

Думка В. Іванової є дещо інакшою. Дослідниця пише, що розвиток творчих здібностей починається з раннього дитинства. Тому, для зростання успішних особистостей, необхідно активно розвивати ці здібності ще на етапі дошкільного та початкового навчання. Це пов'язано з тим, що в такому віці діти є найбільш сенситивними, відкритими для нових вражень, мають підвищений рівень цікавості, готові до експериментів, позитивно реагують на приклад дорослого, якого вони сприймають як авторитет із сфери творчості, і мають природне бажання творчо виявляти себе [3].

Розвивати творчі здібності здобувачів початкової освіти – не означає, що слід робити акцент саме на мистецтві. В. Ревенчук і Т. Грязна вбачають дієвими ситуації, в яких діти вимушені приймати нестандартні рішення, оперативно орієнтуватися в нових умовах, творчо підходити до розв'язання поставлених проблем та самостійно здобувати знання [7].

Проведений аналіз наукової літератури дозволив обґрунтувати важливість розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти. По-перше, цей віковий період є найбільш сприятливим для формування різносторонньої особистості дитини через особливості психічного розвитку. По-друге, робота над творчими завданнями прищеплює учням і ученицям позитивні навички та звички, які вони можуть використовувати протягом усього свого життя. По-третє, паралельно з розвитком творчих здібностей відбувається формування важливих академічних і соціальних навичок молодших школярів, завдяки чому мислення учнів стає більш гнучким і відкритим до нових ідей, що робить їх конкурентоспроможними в суспільстві майбутнього.

Таким чином, розвиток творчих здібностей здобувачів початкової освіти є критично важливим у Новій українській школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довгий О., Копчук-Кашецька М. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи як актуальне завдання сучасної української школи. *Молодь і ринок*. 2022. № 11/197. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.252920>. (дата звернення: 04.04.2024).
2. Зарічна В., Савчук О., Зелінська А. Розвиток творчої особистості молодших школярів в умовах НУШ : метод. посіб. Вінниця, 2019. 79 с.
3. Іванова В. В. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у позанавчальній діяльності. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2019. Т. 6, Психологія обдарованості, № 16. С. 118–126.
4. Масол Л. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу "Мистецтво" у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 160 с.

5. Островська М. Метод проєктів - як один із ефективних засобів інноваційної технології, який використовують у НУШ. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 8(10). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-100-111](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-100-111). (дата звернення: 04.04.2024).

6. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 : станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>. (дата звернення: 04.04.2024).

7. Ревенчук В., Грязна Т. Формування творчої активності учнів як педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (55). С. 128–132.

8. Dickerson A., Rossi G., Vocock L., Hilary J. and Simcock D. An analysis of the demand for skills in the labour market in 2035. Working Paper 3. Slough: NFER. 2023.

ОЦІНКА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОСТТРАВМАТИНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ В УМОВАХ ВІЙНИ

(Матвійчук А. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Гудзевич Л. С., кандидатка біологічних наук, доцентка)
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Актуальність теми. Війна в Україні є травматичною подією, що впливає на психічне здоров'я населення. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним з найпоширеніших наслідків пережитої травми. Вивчення особливостей ПТСР та шляхів його подолання є вкрай актуальним для надання ефективної психологічної допомоги постраждалому населенню.

Мета роботи. Дослідити особливості переживання ПТСР в населення України та розробити практичні рекомендації щодо запобігання та подолання ПТСР. При виконанні наукового дослідження використовували методика Лемура-Тессієра-Філіона «Шкала психологічного стресу» (PSM-25), шкалу депресії Бека.

Результати дослідження. Під час емпіричного дослідження були отримані такі дані: за методикою «Шкала психологічного стресу (PSM-25) Лемура-Тессіє-Філіона» на момент опитування 7% студентів мали ознаки високого стресу. Рівень стресу 29% - середній, 64% - низький. За результатами встановлено, що досліджувані здебільшого ефективно адаптувалися до сучасних подій, та відповідним чином розвинули свій адаптаційний потенціал [1].

Перше місце в рейтингу - «Любовні стосунки з представниками протилежної статі» (середній бал -18 балів). Ми пов'язали ці дані з тим фактом, що в молодому віці, як стверджують наші респонденти, мати стабільні романтичні стосунки важливо, оскільки ви можете впевнено та з любов'ю говорити зі своїм партнером про проблеми, які вас хвилюють. На другому місці - потреба в «грошах» (середній бал - 21), яка, на нашу думку, є передбачуваною в ситуації зустрічі. Останньою з трьох найважливіших потреб, які необхідно задовольнити під час зустрічі, є «потреба у подорожі» (середня оцінка - 23 бали). Це можна інтерпретувати як доказ того, що подорожувати респондентам цікавіше, ніж поритуті з головою у рутинне життя [4, с. 21].

Нижче в списку рейтингового оцінювання поставили на перше місце потреби: здоров'я (24,2 бали), матеріальна незалежність і творча самореалізація (25 балів), спілкування з родиною, підтримка близьких, свобода вибору, нові враження (26 балів); дружнє спілкування, сон і відпочинок (28 балів).

Таким чином, аналіз рейтингових оцінок приводить нас до висновку, що найважливішими адаптаційними ресурсами для респондентів є задоволення потреб на рівні безпеки, соціального рівня та, меншою мірою, фізіологічних, когнітивних потреб і потреб у самовираженні. Це, у свою чергу, створює ризик зниження стійкості, оскільки ці зовнішні ресурси можуть зникнути або вичерпатися (наприклад, сварки з близькими, брак грошей, відсутність спілкування з коханими, родиною, друзями тощо) і можуть призвести до супутніх зустрічей, та підвищеної напруги і навіть психічного стресу.

Останньою в списку потреб є потреба в славі та визнанні, а її реалізація є адаптивним ресурсом до теперішніх умов. Ці потреби, на думку наших

респондентів, були найменш ефективними для покращення психічного та фізичного стану [6, с. 37].

Попит на «особиста привабливість» та «красивий і дорогий одяг, взуття та аксесуари» на нашу думку був низьким, оскільки обставини зустрічі змушували людей не дивитися на одяг або елемент гардеробу. Отже, наші респонденти не вірили, що ці зовнішні атрибути якимось чином допоможуть їм адаптуватися до сучасних умов.

Респонденти оцінили потребу «допомагати іншим» як неважливу для адаптації (39 балів). Ми вважаємо, що таке позиціонування призводить до втрати цінності допомоги, підтримки, співпраці, допомоги один одному в повсякденному житті та бізнесі, що може бути потужним джерелом адаптації, про який наші респонденти свідомо не усвідомлювали.

Наступний метод «Опис депресії Бека» отримав такі результати: 14% – показали ознаки помірної депресії та 9% – ознаки низької депресії. Інші респонденти виявилися вільними від депресії, депресією та помірною депресією. За період дослідження у жодного досліджуваного не було діагностовано великий депресивний розлад.

Проведено кореляційний аналіз даних, отриманих за допомогою методу шкали психологічного стресу (PSM-25) та методу шкали депресії Бека, і доведено наявність позитивного кореляційного зв'язку між цими двома показниками ($r=0,616$; $p\leq 0,01$).

За методом Спірмена особистісний стрес негативно корелює з підтримкою близьких людей ($r=-0,341$; $p\leq 0,01$). Це свідчить про те, що виявлення потреб людини в теплі, довірі, дружньому спілкуванні та ймовірність їх реалізації є важливими ресурсами для адаптації інформаційного, емоційного та фізичного навантаження. Негативну кореляцію ($r = -0,451$; $p \leq 0,01$) також було отримано для зв'язку, виявленого між вимогами до фізичної витривалості та стресом.

Це підтверджує нашу позицію про те, що взаємодопомога, бажання підтримати інших, кому в цей час може бути важче, є цінним адаптивним ресурсом, який можна використовувати для зниження рівня стресу. Щодо актуальності практичних потреб, задоволення яких допомагає впоратися зі стресом під час зустрічей, нами виявлено зв'язок із депресією.

Депресивний стан був безпосередньо пов'язаний з потребою в незалежності від обставин ($r=0,386$; $p\leq 0,01$). Це дозволяє зробити висновок, що наші респонденти пов'язували депресивний стан, який переживали під час воєнних подій, зі своїм залежним фінансовим становищем, вони явно відчують брак коштів для реалізації своїх потреб, вивільнення зі свого становища, яке може призвести до стану депресії та безнадії.

Висновки. Рівень стресу, який відчували люди, негативно корелював із кількістю людей, які підтримували їх у житті ($r=-0,341$; $p\leq 0,01$). Це свідчить про те, що розпізнавання та задоволення людських потреб у прихильності, довірі, товаристві та ймовірність того, що ці потреби будуть задоволені, є цінними активами в управлінні когнітивними, емоційними та фізичними потребами, які виникають у життєвих обставинах. Такі фактори, як недосипання, погана концентрація, відсутність можливостей розслабитися та відпочити, а також величезна кількість інформації можуть сприяти цьому стану. Крім того, була виявлена негативна кореляція між потребою допомагати іншим і рівнем пережитого стресу ($r = -0,304$; $p \leq 0,05$).

ЛІТЕРАТУРА

1. Блейлер Е. Посібник з психіатрії. *Видавництво незалежної психіатричної асоціації*. 1993. С. 215.
2. Варій М. Й. Психологія особистості: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 219 с.
3. Дубчак Г. М. Психологія становлення професійної стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07/ Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. 168 с.
4. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості: автореферат дис. ... д-ра психол. наук [Текст] К., 2009. 39 с.
5. Новікова, Л. Стресові ситуації в житті українців. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1096&page=1&t=7>. (дата звернення 20.03.2024).
6. Кайріс О. Д. Сучасний стан і тенденції розвитку психологічної служби ВНЗ в Україні і за кордоном. *Вісн. психології і педагогіки*. 2010. Вип. 2. URL: <http://www.hsyh.kiev.ua>. (дата звернення: 20.01.2023).

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

(Мирошниченко В. О., кандидат педагогічних наук, доцент)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Правова освіта не є чимось виключним для студентів-правників, які мають на меті здобути юридичну професію. Наприклад, правові компоненти можна знайти в багатьох освітніх програмах педагогічного вишу, на таких спеціальностях, як середня освіта (історія), середня освіта (географія), середня освіта (захист України). Основна мета цих правових модулів зазвичай полягає в отриманні базового розуміння того, як працює право та його вплив на різні сфери нашого життя. Мета полягає в тому, щоб ознайомити здобувачів вищої освіти з законодавством України та надати елементарні навички роботи з нормативно-правовими актами. Актуальність теми викладання права для майбутніх педагогів у закладах вищої освіти визначається потребою у забезпеченні їхньої професійної підготовки. У сучасному світі, де правові знання мають ключове значення для громадянського суспільства, важливо підготувати майбутніх педагогів до компетентного та відповідального викладання будь-якого предмету.

Загалом студенти будь-яких неюридичних спеціальностей повинні мати можливість здобувати знання про право шляхом вивчення нормативних і вибіркового навчальних дисциплін правничого спрямування. Після завершення навчання здобуті правничі компетентності стають корисними у їхній професійній діяльності, громадянській активності та повсякденних справах. На жаль, зумовлені різноманітними причинами скорочення кількості академічних годин для вивчення правничих курсів на неюридичних спеціальностях, які тривають впродовж останніх років, ставлять під загрозу заявлені перспективи та можуть сповільнити розвиток правової державності [1].

У контексті методичних основ викладання права для майбутніх педагогів в ЗВО, існує кілька ключових методик, які можуть бути використані для досягнення найкращих результатів. Один з них – традиційний лекційний метод, який надає можливість студентам отримати систематизовані знання з правознавства та ознайомитися з основними правовими термінами та концепціями. Оскільки лекція – це переважно безперервний одно- або двогодинний виступ лектора, цей метод навчання передбачає, що експерт передає студентам готові знання: лекція з права зазвичай починається з пояснення правового принципу, після чого розглядаються важливі справи, які або створили "прецедент" для цього принципу, або розширили його значення. Лекційний метод часто критикують як неадекватний, оскільки взаємодія з боку студентів зазвичай не передбачається. Тим не менш, лекційний метод має явні переваги, враховуючи велику кількість студентів, які вивчають право. Це ефективний спосіб як з точки зору часу, так і з точки зору ресурсів, таких як персонал і приміщення, оскільки інформація може бути швидко передана великій групі студентів. Як показує досвід правничих шкіл, у великих лекційних аудиторіях також можна використовувати метод Сократа. Це діалогічний метод навчання, що покликаний змусити студентів мислити незалежно і допомогти їм брати участь у процесі аналізу.

Крім традиційних методів, значна увага приділяється інтерактивним формам навчання, таким як кейс-метод, метод проектів, дебати та рольові ігри. Суть кейс-методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень студентами з певного розділу навчання дисципліни. Кейс-метод, зокрема, є дуже

ефективним у навчанні права, оскільки він стимулює критичне мислення, аналіз ситуацій та прийняття обґрунтованих рішень. Кейс-метод вимагає від студентів ознайомлення з матеріалами, що містяться в збірниках кейсів, підготовлених викладачами, перед тим, як прийти на лекцію, де студенти повинні будуть пояснювати кейси. Припускається, що студенти навчаються краще, коли вони беруть участь у навчальному процесі, вирішуючи проблеми, аніж коли вони є пасивними одержувачами інформації.

Зарубіжні дослідники також наголошують на перевагах кейс-методу у вивченні права. Так, А. Камп обґрунтував доцільність використання методу кейсів у навчанні права, зокрема аналізу справ, судових або адміністративних прецедентів, що вже мають юридичне вирішення компетентними органами [2].

Ще однією важливою методикою є метод проектів, який дозволяє студентам застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці, працюючи над конкретними завданнями та проектами з правової сфери. Метод проектів – це організація навчання, коли набуваються знання і навички у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів. Цей підхід сприяє розвитку творчого мислення та практичних навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності. Молодій людині необхідно допомогти досягти успіху в новому інформаційному суспільстві, що значною мірою залежить від здатності особистості організувати своє життя як проект: бачити далеку і найближчу перспективу знаходити й залучати необхідні ресурси, накреслювати план дій і, здійснивши його, оцінювати ступінь досягнення поставлених цілей [3].

Важливо також звернути увагу на індивідуальні особливості студентів та їхній рівень підготовки при використанні методик навчання. Диференційований підхід дозволяє краще враховувати потреби та інтереси кожного студента, стимулюючи його активну участь у навчальному процесі.

Загалом, можна зробити висновок, що ефективно викладання права для майбутніх педагогів вимагає використання різноманітних методик, які сприяють активній участі студентів, розвитку їхніх аналітичних та критичних навичок, а також враховують їхні індивідуальні потреби та особливості. Продовження досліджень у цьому напрямку дозволить подальшому вдосконаленню методик навчання права та підготовці кваліфікованих педагогів для здійснення професійної діяльності в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шандра Р.С., Бедрій М.М. Правові знання в системі вищої освіти неюридичних спеціальностей. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 70. С. 70–76.
2. Kamp, A.R. Jurisprudence: A Beginner's Simple and Practical Guide to Advanced and Complex Legal Theory. *The Critical Stud. J.* 2009. 62 с. URL: <http://repository.jmls.edu/facpubs/60>. (date of access: 30.03.2024).
3. Мирошниченко В.О. Моніторинг ефективності застосування проектної технології у процесі навчання історії. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2014. №2. С. 164–170.

ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЯК НАШІ ДІТИ В ШКОЛУ (НЕ) ХОДИЛИ

(Мороз Ю. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
науковий керівник: Хланта Є. М., асистентка)

Львівський національний університет ім. І.Франка, м. Львів, Україна

У світлі військових конфліктів освітні установи стають не лише місцем навчання, а й ареною випробувань для майбутніх поколінь. Учні, зростаючи серед умов зміненої реальності, зазнають впливу, який важко переоцінити. Це ставить перед освітянами складні завдання щодо забезпечення безпеки та доступу до якісної освіти для дітей.

Мета цього дослідження полягає у визначенні та аналізі основних проблем, з якими стикаються освітні установи в Україні під час війни, а також у висвітленні шляхів їх вирішення.

Ще пандемія COVID-19 спровокувала введення в освітній процес дистанційного/змішаного навчання. Зараз, під час воєнного стану, дистанційні платформи допомагають підтримувати навчання там, де це тимчасово обмежено: на окупованих територіях, а також на територіях, де ведуться активні бойові дії.

Школи України вимушені працювати в надскладних життєвих ситуаціях та вирішувати як освітні, так і медико-психологічні проблеми. Серед освітніх потреб в нинішніх реаліях на перший план виходять:

- проблеми організації навчання учнів початкової школи в умовах постійних змін ситуації безпеки та психологічного навантаження;
- необхідність оптимізації існуючих та створення нових алгоритмів діагностування ступеню освітніх втрат учнів початкової школи;
- постійний пошук засобів, способів, форм і методів мотивації дитини;
- пошук нових методів активізації пізнавальної діяльності учнів в нестабільному середовищі;
- створення дидактичної моделі індивідуалізації навчання в початковій школі в умовах змішаного навчання [1, с. 419].

Впровадження змішаного навчання в практику початкової школи призводить до низки змін у способах діяльності учня та вчителя. Учень стає активним учасником освітнього процесу, може самостійно обирати для себе найбільш цікаві навчальні дисципліни; працювати над індивідуальними чи груповими проектами; обирати той матеріал, який відповідає його здібностям та поточним знанням з певного навчального предмета; обирати контент певного рівня складності та працювати з ним у певному темпі. Робота учнів з навчальним матеріалом проходить у комфортній атмосфері: в зручний час і в зручному місці, в режимі онлайн. Розширюється фізичне навчальне середовище за рахунок віртуального компонента, є можливість доступу учнів до навчальних матеріалів до та після уроку офлайн. Тобто, процес навчання набуває більшої індивідуалізації, в учнів розвиваються навички саморегуляції та здатність робити усвідомлений вибір, вони набувають більшої свободи й відповідальності [4, с. 13].

Дистанційна ж форма навчання, яка за період пандемії набула чітких організаційних рис, під час воєнного стану зазнала впливу нових, складніших чинників: переривання освітнього процесу внаслідок повітряних тривог, зокрема і довготривалих, вимкнення електронергії, а отже і відсутність інтернету, мобільного зв'язку, інколи й на декілька діб, активних бойових дій на територіях, близьких до лінії фронту, пошкодження і руйнування інфраструктури

тощо [2, с. 27]. Усі ці чинники суттєво впливають на можливість проведення дистанційних уроків, і як наслідок, на якість освіти.

Відповідно до цього, в умовах ізоляції здобувачів освіти, психічний стан учасників освітнього процесу погіршився. Це втрата прямого контакту з друзями, зміна місця та умов проживання, смерть близьких, настання депресії. До соціально-економічних причин, що негативно впливають на успішність здобувачів освіти, відносяться неналежні житлові умови, наприклад, відсутність місця для навчання, розлучення батьків або смерть одного з батьків, несприятлива атмосфера в родині, низький культурний та інтелектуальний рівень батьків, патологія сімейного життя, некоректне ставлення батьків до здобувачів освіти [3, с. 526].

На різних освітніх платформах обговорюються цільові заходи, які можуть допомогти надолужити освітні втрати учнів у важкі соціальні періоди: вирівнювальні заняття (індивідуальні додаткові заняття з учителем або виокремлення групи учнів, які потребують допомоги); адаптивне навчання (поглиблена діагностика, поділ учнів на групи за освітніми потребами, рівнем сформованості ключових компетентностей); програми надолуження освітніх втрат (додаткові дистанційні чи заняття змішаного типу, оплачене державою онлайн-або офлайн-репетиторство для школярів зі значними прогалинами в знаннях та навичках) та інші [1, с. 420].

Незважаючи на сучасні труднощі, дистанційне навчання відкриває можливості для отримання освіти школярам із окупованих або зон, де тривають активні бойові дії. Якщо воно використовується належним чином, воно має свої переваги, але потребує постійного вдосконалення та адаптації до вимог сучасного освітнього середовища.

Що ж стосується освітнього процесу в школах, де таки відбувається очне навчання: існує ряд необхідностей, який визначає функціонування школи в очному режимі в період воєнного стану. Один з найбільш суттєвих ризиків навчання здобувачів початкової освіти в умовах війни – підвищений ризик фізичного та психологічного травмування серед дітей та вчителів. Учителі повинні дбати про безпеку учнів у приміщенні школи, забезпечуючи належну охорону, а саме вчасно реагувати на сигнали повітряної тривоги й неодмінно спускатися в укриття.

В умовах підвищеної небезпеки навчання повинно бути орієнтоване не лише на здобуття академічних знань, але й вміння зберігати психологічну стійкість, самоконтроль. Учителю важливо бути готовим до будь-яких непередбачуваних ситуацій та швидко реагувати на них, таким чином, забезпечуючи збереження психічного здоров'я дітей.

Вчителю початкової школи в сучасних умовах необхідно ретельно розробляти та планувати уроки з урахуванням можливості зміщення навчального дня у зв'язку з повітряною тривоною, обстрілами, бомбардуваннями. Він повинен спрямовувати всі зусилля на те, щоб забезпечити збереження педагогічного процесу, максимально оптимізувати навчання для того, щоб зберегти належний рівень якості освіти, незважаючи на складні умови.

Учителі початкових класів обов'язково повинні мати план запасних дій, що давав би їм змогу вносити зміни до навчальних програм, виходячи із непередбачуваної ситуації. Наприклад, вони можуть змінювати кількість матеріалів, які потребують доступу до Інтернету та зосередитися на використанні простіших концепцій, що не потребують великої кількості інтерактивних ресурсів.

В освіті майбутнього ключове значення має використання передових технологій, щоб повністю зацікавити, надихнути та мотивувати учнів до досягнення навчальних цілей, незалежно від їхнього рівня знань, індивідуальних особливостей та іншого. Освітні установи повинні адаптуватися до зовнішніх умов і технологічних змін, а також належним чином готувати учнів до нових викликів, пов'язаних з глобалізацією, економічним розвитком та можливістю воєнного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська О. Дидактичні умови організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного стану. *In The 12 th International scientific and practical conference "Modern research in world science" (February 26-28, 2023)*. URL: <http://surl.li/njtzu>. (дата звернення: 27.03.2024).

2. Білик Ю., Коломієць А., Коломієць Т. Особливості організації дистанційного навчання в початковій школі в умовах воєнного стану. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 2 (53). С. 26–32. URL: https://journals.urau.ua/sr_edu/article/view/281208/275478. (дата звернення 27.03.2024).

3. Захарін С. Освіта під час воєнного стану: виклики та сучасний стан. *Актуальні питання у сучасній науці*. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/5119/5148>. (дата звернення: 25.03.2024).

4. Шелестова Л. Змішане навчання у початковій школі : методичні рекомендації. Київ : «Фенікс», 2021. 48 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/728314/1/ShLV_metodichka%202021.pdf. (дата звернення 27.03.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ ПІДРУЧНИКІВ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

(Мухіна Т. Є., старша викладачка,
Беженар Л. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Екологічна криза – це виклик, що не знає кордонів, та впливає на кожну людину на планеті. У світлі сучасних змін, питання екологічної освіти стає все більш нагальним. Особливо це стосується молодшого покоління, яке буде формувати майбутнє нашої планети. Тому, важливо не лише надавати їм знання про екологічні проблеми, але й розвивати глибоке розуміння та повагу до природи. У початковій школі це можна досягти через інтеграцію ілюстративного матеріалу підручників з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який відображає красу та унікальність природного світу, та через активне включення учнів у процеси дослідження й охорони навколишнього середовища. Такий підхід сприятиме формуванню не тільки знань, але й морально-емоційної відповідальності, естетичного сприйняття та глибокої любові до природи.

Виховання екологічної свідомості здобувачів початкової освіти досліджували такі вчені, як Л. Артемова, В. Білоусова, О. Богданова, Н. Вітковська, В. Горєєва, Л. Грибова, Т. Маркова, В. Нечаєва, С. Петеріна та ін. Питання щодо використання підручника для початкової школи та вміння працювати з ним висвітлено в наукових працях Я. Кодлюк, О. Савченко, О. Янченко та ін. Проте проблема особливостей використання ілюстративного матеріалу підручників з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної свідомості молодших школярів потребує додаткових досліджень.

Мета дослідження – визначити особливості використання ілюстративного матеріалу підручників з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної свідомості молодших школярів на прикладі 2-го класу.

Сутність дослідження. У період шкільного розвитку, за сприятливих умов, інтенсивно формуються інтелектуальні та емоційно-вольові сфери дитини, що є фундаментом для розвитку правильного ставлення до природи. Молодші школярі, завдяки своїй природній допитливості та емоційності, відкриті до засвоєння екологічних знань та формування відповідального ставлення до довкілля. Важливим інструментом у цьому процесі є ілюстративний матеріал підручників, який допомагає дітям краще усвідомити та оцінити красу та значення природного середовища [5].

Згідно з Концепцією екологічної освіти України, екологічна освіта має бути спрямована на формування екологічної культури, яка є частиною системи національного виховання. Це передбачає інтеграцію екологічних принципів у освітні програми та підготовку фахівців, здатних сприяти сталому розвитку суспільства [4].

Екологічна свідомість включає індивідуальну та колективну здатність усвідомлювати зв'язок людини з природою та необхідність гармонійної взаємодії з нею. Вона передбачає розуміння важливості збереження природного середовища для поточного та майбутніх поколінь. Рівні екологічної свідомості включають: буденну екологічну свідомість, яка відображає повсякденне життя та взаємодію з

природою, та теоретичну, що пов'язана з науковим пізнанням та рефлексією масової свідомості [3].

Серед форм екологічної свідомості вчені визначають такі, як-от: індивідуальна (унікальні уявлення, відчуття та знання про взаємодію суспільства з природою) та масова (спільні уявлення про взаємовідносини у системі «суспільство-природа», характерні для певної соціальної групи) [6].

Робота з ілюстративним матеріалом підручників є ключовим методом формування екологічної свідомості у молодших школярів, оскільки вона дозволяє візуалізувати та краще зрозуміти екологічні процеси та їх значення для життя на Землі. На основі зазначеного проаналізуємо підручник з курсу «Я досліджую світ» для 2-го класу, авторами якого є Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк та Н. Андрук. Ця навчальна книга є справжнім скарбом ілюстративного матеріалу, який не лише розкриває перед молодшими школярами величчя природи, але й виховує в них відповідальне ставлення до довкілля. Ілюстрації в підручнику стимулюють критичне мислення, загострюють увагу до деталей, та запалюють іскру творчості та фантазії. Вони не просто допомагають краще запам'ятовувати матеріал, а й перетворюють процес навчання на захопливу подорож, де кожна сторінка відкриває нові горизонти для дослідження [1; 2].

Для прикладу на с. 36 першої частини підручника є малюнок (рис. 1), на якому зображено забруднення повітря та його чинники. Ці деталізовані ілюстрації допоможуть молодшим школярам краще зрозуміти важливість збереження довкілля, що безпосередньо впливає на розвиток їхньої екологічної свідомості [1].

На с. 35 другої частини зазначеного підручника є малюнок (рис. 2), який ілюструє умови вирощування рослин. Кожна умова представлена з такою деталізацією, що вчитель може використовувати її як основу для захоплюючих дискусій та експериментів. Таким чином, працюючи з цією ілюстрацією, педагог може поставити такі запитання: «Які умови необхідні для здорового росту рослин?», «Чи можуть рослини процвітати, якщо їм бракує однієї з цих умов?», «Як ми можемо вплинути на ці умови, щоб забезпечити краще майбутнє для наших зелених друзів?» та ін. Ці питання не тільки розвивають критичне мислення, але й закладають фундамент для екологічної свідомості [2].

Рис. 1

Рис. 2

Висновки: Отже, використання ілюстративного матеріалу в підручниках з курсу «Я досліджую світ» для 2-го класу відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості. Ці візуальні елементи не просто привертають увагу до екології, але й дозволяють учням глибше зануритися в складні концепції, перетворюючи абстрактні ідеї на конкретні образи. Вони викликають емоційну реакцію, яка може стати каталізатором для активної участі учнів у екологічних ініціативах. Такий підхід не тільки розвиває критичне мислення та аналітичні навички, але й виховує в дітях відповідальність за збереження природи для майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. Ч. 1 / Т. Воронцова та ін. Київ: Алан. 2019. 144 с.
2. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. Ч. 2 / Т. Воронцова та ін. Київ: Алан. 2019. 144 с.
3. Дідков О. М. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості. *Збірник наукових праць Гілея: науковий вісник*. 2012. № 63. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/didkov.pdf> (дата звернення: 20.03.2024).
4. Концепція екологічної освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>. (дата звернення: 20.03.2024).
5. Лебідь І. Формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку в процесі освітньої діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107). С. 427–440.
6. Нечитайло Л. Формування екологічної культури молоді : практич. посіб. Балаклія, 2018. 75 с.

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З ПІДРУЧНИКОМ МАТЕМАТИКИ

(Мухіна Т. Є., старша викладачка,

Швед О. Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Уміння працювати з підручником є однією з ключових компетентностей сучасного учня, яка забезпечує можливість самостійно опанувати навчальний матеріал. Однак більшість здобувачів початкової освіти не володіють цим умінням, особливо у процесі вивчення математики. Це призводить до погіршення якості засвоєння знань та розвитку пізнавальної активності і самостійності здобувачів початкової освіти. Тому дослідження специфіки та пошук ефективних шляхів формування у молодших школярів уміння працювати з підручником з математики є вкрай важливим та актуальним завданням сучасної початкової математичної освіти [2].

Проблема формування у молодших школярів уміння працювати з навчальною книгою була у полі зору багатьох вітчизняних вчених, серед яких: М. Вашуленко, Л. Коваль, Я. Кодлюк, О. Савченко, О. Янченко та інші.

Мета дослідження. Розкрити особливості та прийоми навчання молодших школярів працювати з підручником математики як з носієм змісту предмету та джерелом інформації.

Сутність дослідження. У сучасних підручниках з математики для початкової школи представлено багатокомпонентний зміст навчання. Крім інформаційної складової, автори включають знання про способи роботи з навчальним матеріалом, ціннісні орієнтири, систему завдань для формування вмінь здобувачів початкової освіти працювати з підручником. Засвоєння всіх компонентів змісту необхідне для формування предметних компетентностей та універсального вміння вчитися. Тобто можемо стверджувати, що уміння працювати з підручником – це комплексне міжпредметне вміння, що формується протягом навчання у початковій школі та розвивається надалі [1].

Насамперед формування в учнів уміння працювати з підручником передбачає обізнаність з основними структурними елементами підручника; уміння орієнтуватися у змісті навчальної книги; володіння умовними позначеннями; навички роботи з різними типами текстів; засвоєння алгоритмів виконання навчальних дій з опрацювання змісту відповідно до специфіки предмета; володіння прийомами роботи з ілюстративним матеріалом підручника [3].

Загалом ознайомлення учнів з навчальною книгою починається з вивчення її зовнішнього вигляду. Спочатку вчитель демонструє та пояснює призначення основних елементів підручника (обкладинка, сторінка, корінець), а потім відбувається ознайомлення з іншими його структурними компонентами та методичним апаратом. Необхідно зазначити, що важливим елементом навчальної книги є зміст, де представлено структуру підручника за розділами та сторінками. Згодом учні самостійно вчать знаходити потрібну інформацію на сторінці, користуватися закладкою, оскільки така діяльність є необхідною для виконання певних видів робіт у початковій школі [4].

Формування у молодших школярів уміння працювати з підручником потребує систематичної та цілеспрямованої роботи вчителя та здобувачів початкової освіти. Для цього потрібно робити такі кроки:

- ознайомити учнів зі структурою та змістом підручника, показати, як користуватися апаратом орієнтування (змістом, розділами, параграфами, підзаголовками, шрифтовими та кольоровими виділеннями, сигналами-символами тощо);

- навчити здобувачів початкової освіти працювати з текстом підручника, використовуючи різні прийоми аналізу, виділення головної думки, складання плану, переказу, ставлення запитань, роботи над правилом тощо;

- навчити учнів працювати з позатекстовими компонентами підручника, такими як завдання, інструкції, пам'ятки, таблиці, ілюстрації тощо. Показати, як виконувати завдання, використовуючи інформацію з підручника, як працювати з інструкціями та пам'ятками, як аналізувати таблиці та ілюстрації, як використовувати їх для підтвердження або спростування своїх висновків тощо;

- формувати у молодших школярів загальнонавчальні (міжпредметні) уміння, такі як аналіз, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, контроль, самоконтроль, рефлексія тощо. Застосовувати ці уміння до роботи з підручником, використовуючи різні форми та методи навчання, такі як індивідуальна, парна, групова, фронтальна робота, робота в малих групах, робота з проектами, проблемне навчання, ігрові методи тощо [1; 4].

Розкриємо особливості та прийоми навчання молодших школярів працювати з навчальною книгою на прикладі підручника «Математика» для учнів 4 класу (автори С. Логачевська, Т. Логачевська). Він має чітку структуру, систему навігації, що полегшує орієнтування учнів, а кожен розділ починається зі сторінки, на якій подано назву розділу. В підручнику є чіткі правила з кожної теми у вигляді алгоритмів, схем, таблиць. Також передбачено диференційовані завдання та вправи на логіку. Він містить значну кількість ілюстративного матеріалу, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу учнями початкової школи. Зокрема, це малюнки та схеми для пояснення математичних понять, процесів, задач, графіки, таблиці для наочного подання інформації, різноманітні ілюстрації математичного змісту, зображення реальних об'єктів, пов'язаних із вивченням чисел, геометричних фігур, величин, що демонструють застосування математичних знань у життєвих ситуаціях [3].

Серед прийомів, що допомагають сформувати у здобувачів початкової освіти уміння самостійно працювати з підручником математики 4 класу, на нашу думку, варто виокремити такі:

- показати, як читати умову задачі та аналізувати її, звертати увагу на ключові слова та дані, аналізувати разом з учнями приклади розв'язування задач. Наприклад, на с. 14 учням пропонується розв'язати задачу №6 «До притулку для тварин привезли 5 мішків корму для собак по 20 кг у кожному і 3 мішки корму для котів з такою самою масою кожен. Скільки всього кілограмів корму привезли до притулку?» Аналізуючи задачу, вчитель звертає увагу на ключові слова «для собак», «для котів» та «всього»;

- навчати знаходити відповіді на запитання в тексті підручника. Так, на с. 14 у завданні №10 подано таблицю, яку учням потрібно проаналізувати та дати відповіді на запитання до таблиці;

- використовувати підручник для закріплення математичних знань: завдання, приклади, ілюстрації. У кінці кожного розділу зазначеного підручника подані тренувальні вправи для повторення тем. Наприклад, після вивчення розділу 2 «Багатоцифрові числа. Додавання і віднімання» пропонуються такі завдання, як «виконай письмове додавання та віднімання», «розв'яжи задачу», «розв'яжи рівняння та виконай перевірку», що сприяють закріпленню математичних знань;

- застосовувати матеріал підручника для самоперевірки: тести, вправи та ін. Наприклад, на с. 33 після вивчення теми «Порівняння багатоцифрових чисел» є завдання для самостійної роботи №3, де учням пропонується порівняти числа покласово і таким чином використати матеріал з навчальної книги для самостійної перевірки;

- залучати до роботи з довідниковим матеріалом підручника математики;
- заохочувати звертатися до підручника при виконанні домашніх завдань, шляхом підкреслення важливості використання підручника як надійного джерела інформації. Пояснити учням, що підручник являє собою систематизований та перевірений матеріал, який допоможе їм глибше зрозуміти тему і виконати завдання якісно, а також створювати ситуації, коли звернення до підручника стане єдиним способом виконати завдання. Це може бути робота з текстом, таблицями, схемами, формулами з підручника [1].

Висновок. Отже, формування в молодших школярів уміння самостійно працювати з підручником є важливим завданням початкової школи. Це комплексне міжпредметне вміння, яке розвивається поступово і потребує цілеспрямованої роботи вчителя. Для успішного формування цієї навички необхідно ознайомити учнів зі структурою і можливостями підручника, навчити їх прийомам роботи з різними його компонентами (текст, ілюстрації, таблиці, схеми, завдання тощо), а також розвивати загальнонавчальні уміння, які лежать в основі здатності працювати з навчальною книгою. Саме такий підхід дозволить сформувати в молодших школярів стійкі навички самостійної роботи з підручником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті. Навч. посіб. Київ, «Наш час», 2006. 255 с.

2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 10.02.2024).

3. Логачевська С., Логачевська Т. Математика: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах): Ч. 1. Київ, 2021. 112 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1571-matematika-4-klas-logachevska.html>. (дата звернення: 12.02.2024).

4. Савченко О. Я. Формування молодших школярів уміння працювати з підручником. URL: https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch3_2014/20.pdf. (дата звернення: 14.02.2024).

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «РЕФЛЕКСІЯ»

(Обискалов І. С., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти)
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Поняття «рефлексія» пройшло великий шлях у своєму довершенні та продовжує розвиватись і утверджуватись сьогодні в різних напрямках науки та підходах до розуміння. Перші свідчення про здатність людини до рефлексії містяться у тексті, якому понад чотири тисячі років [5, с. 19], однак перші спроби сформулювати її визначення здійснені тільки у двадцятому столітті. Кількість і різноманіття напрямів досліджень рефлексії обумовлена її інтегративністю та наявністю на всіх рівнях функціонування психічної реальності [2, с. 93]. Водночас всеохоплююча природа рефлексії створює значні проблеми для визначення її поняття.

Однією з проблем, яка постає при визначенні поняття рефлексії – це відокремлення понять «рефлексія» та «рефлексивність», які доволі часто вживаються як синонімічні, що значно ускладнює утворення чіткої дефініції цих понять. Аналіз специфічних властивостей рефлексивності та рефлексії [1, с. 6] дозволяє розглядати рефлексію як процес, то рефлексивність є здатністю і забезпечує саму можливість перебігу цього процесу, що власне і приводить нас до логічного висновку, що рефлексивність є ширшим поняттям від рефлексії.

Проаналізовані визначення рефлексії [3] дають можливість виокремити основні змістовні компоненти цього поняття: рефлексія – це процес; рефлексія здійснюється суб'єктом; предметом рефлексії є досвід суб'єкта; пізнання досвіду суб'єктом. За допомогою виділених компонентів можемо сформулювати загальне трактування поняття «рефлексія» таким чином: рефлексія – це процес пізнання суб'єктом власного досвіду.

Проте сформульоване трактування є неповним, оскільки ігнорує проактивну позицію суб'єкта.

На нашу думку, саме функції рефлексії визначають роль суб'єкта в цьому процесі. Так функції рефлексії можуть бути об'єднані у дві великі групи, які чітко сформульовані В. Федько як головні функції рефлексії [4, с. 152]:

- контрольна функція, спрямована на усвідомлення базової предметної моделі та її внутрішніх підстав для організації дії відповідно до прийнятих еталонів чи ухвалених рішень;

- конструктивна функція, спрямована на перебудову базового еталону (моделі) дії як неефективної у даних умовах чи на перебудову відносин і смислів як неадекватних ситуації, що склалася.

У зв'язку з описаним вище трактуванням поняття «рефлексія» ці функції розкриваються як усвідомлення, розпізнавання, деталізація досвіду (контрольна функція) та моделювання, прогнозування майбутнього досвіду (конструктивна функція). В такий спосіб, головні функції рефлексії дають можливість повністю сформулювати трактування поняття «рефлексія» як *процес пізнання суб'єктом власного досвіду з метою його перетворення.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Зімовін О., Заїка Є. Рефлексивність та рефлексія: співвідношення понять. *Вісник харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2014. № 47. С. 65–71.
2. Заїка Є., Зімовін О. Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Психологія і суспільство*. 2014. № 2. С. 90–97.
3. Обискалов І. С. Рефлексія: поняття, види, функції, психологічна структура. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 4(31). С. 47–57. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/3942/3765>. (дата звернення: 27.09.2023).
4. Федько В. Рефлексія: осмислення понятійного статусу. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2022. Т. 1, № 1(57). С. 144–158. URL: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-1-144-158>. (дата звернення: 27.09.2023).
5. Liakh V. V., Lukashenko M. V. Philosophical analysis of a person's self-reflection in the context of internal dialogue (based on "the dispute of a man with his ba"). *Anthropological measurements of philosophical research*. 2020. No. 17. P. 18–27. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i17.206671>. (date of access: 21.03.2024).

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

(Ощепкова Р. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Коваль К. В., асистентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Стратегічне реформування системи освіти та активне впровадження Нової української школи зумовили появу нових освітніх тенденцій. В умовах сьогодення суспільство вимагає всебічно розвинених громадян, що володіють базовими компетентностями, постійно розвиваються та вдосконалюються, мають високий рівень соціальної свідомості тощо [2; 4]. Одним з найпопулярніших підходів до забезпечення якості освіти є інтеграція навчання, яка реалізується як в межах одного навчального предмета, так і під час міжпредметної діяльності [5]. Здебільшого інтеграція розглядається як спосіб формування у здобувачів освіти цілісного бачення навколишньої дійсності, розуміння взаємозв'язків між предметами та об'єктами. Внаслідок чого в учнів формується усвідомлення важливості кожного предмета, визначається його значення та багатогранність [2]. Фізична культура, як і будь-який інший навчальний предмет, реалізується із застосуванням інтегрованого підходу відповідно до специфіки освітнього компонента.

Особливості міжпредметної інтеграції в рамках Нової української школи стали предметом дослідження багатьох українських науковців: Н. Бібік, М. Вашуленко, Т. Гонак, М. Горват, М. Кузьма-Качур, О. Савченко, В. Тименко, С. Якименко та ін. Впровадження інтегрованого підходу в систему фізичного виховання здобувачів початкової освіти досліджували І. Жукова, Г. Кондрацька, Г. Кузьюра, Н. Москаленко, А. Полякова, Г. Торбанюк, Р. Федорищак та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості інтегрованого підходу до організації фізичного виховання здобувачів початкової освіти.

Інтегрований підхід в рамках організації уроку фізичного виховання сприяє цілісному сприйняттю здобувачами початкової освіти фізичної діяльності, її значення та важливості в повсякденному житті, опануванню базовими знаннями щодо спортивної активності, формуванню власних вподобань [1]. З впровадженням Нової української школи реалізація фізкультурної освітньої галузі спрямована не на фізичну підготовку учнів, а безпосередньо на розвиток фізичних здібностей [3].

Відповідно до специфіки уроку фізичного виховання особливого значення набуває процес підготовки. Зокрема вчитель має чітко визначити мету та завдання інтегрованого уроку, дослідити рівень фізичного розвитку дітей, врахувати їх індивідуальні вподобання, зіставити інтегровані завдання з фізичними вправами. Такий підхід сприятиме формуванню розуміння учнями у яких ситуаціях вони можуть застосувати отримані знання та компетентності [1].

Найефективнішою формою проведення інтегрованого уроку фізичної культури є сюжетна діяльність. Першочергово вона спрямована на розвиток рухової активності, формування інтелектуальних здібностей, удосконалення емоційної сфери. Зазвичай здобувачі початкової освіти сприймають сюжетний урок як певну тематичну гру, що може тривати протягом одного або декількох занять. Однак не слід забувати про важливість вступної частини уроку, зокрема проведення розминки, активізацію рухової діяльності [5].

Використання інтегрованого підходу в системі освіти надає можливості не лише організувати міжпредметну взаємодію, але й залучати життєвий досвід здобувачів початкової освіти, формувати компетентності на основі власного бачення навколишнього світу [1; 2].

Отже, використання інтегрованого підходу на уроках фізичного виховання в початковій школі є доволі ефективним та прогресивним способом формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Існують різноманітні способи організації такої діяльності, що передбачають ознайомлення з фізичною культурою через призму інших освітніх компонентів. Однак найдієвішим способом є створення сюжетної діяльності. Інтегрований підхід відкриває можливості учням комплексно досліджувати навколишній світ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондрацька Г. Д., Федорищак Р. Л., Жукова І. М. Інтегрований підхід до фізичної культури у початковій школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 5 К (113). С. 130–133.

2. Кузьма-Качур М. І., Горват М. В., Гонак Т. В. Становлення процесу інтегрованого навчання в початковій школі. *Освіта і наука : міжнародний науковий журнал*. 2023. Вип. 1 (34). С. 99– 07.

3. Кузюра Г. М. Особливості фізичного виховання школярів в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Наука та освіта в умовах війни : матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти (розділ вища школа)*. Глухів : Глухівський національний педагогічний університет ім. Олександра Довженка. 2023. С. 97–99.

4. Моїсєєв С. О., Гузар В. М., Шалар О. Г. Концептуальні засади розвитку предметних компетентностей учнів 1–4 класів на уроках фізичної культури в Новій українській школі. *Педагогічний альманах : збірник наукових праць / ред. В. В. Кузьменко та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*, 2019. Вип. 43. С. 45–56.

5. Москаленко Н., Полякова А., Торбанюк Г. Інтегроване навчання у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2019. Вип. 31. С. 90–97.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ: ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРАКТИКИ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

(Перегудова В. І., кандидатка педагогічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Збільшення обсягу нової інформації у глобальному контексті потребує оптимізації навчального процесу в умовах швидкозмінного інформаційного середовища. Навчання у швидкому пошуку та перетворенні інформації стає важливою передумовою для ефективного здобуття знань та професійного росту. Наукове вдосконалення освітніх технологій відповідає сучасним вимогам, інтегруючи традиційні та специфічні методи навчання. У світлі розвитку цифрових технологій і формування глобального інформаційного простору візуалізація стає ключовим інструментом для сприйняття та аналізу наукової інформації.

Теоретичні аспекти використання візуалізації в освітньому процесі досліджувалась в працях О. Асмолова, С. Арюткіна, А. Вербицького, В. Давидова, З. Калмикової, В. Койбічук, В. Кузовлевої, Н. Манько, А. Рапуто, Д. Шеховцової та інших. Комп'ютерна візуалізація розглядалась Л. Долінером, М. Паком, Н. Семеновою, В. Стародубцевою та іншими.

Навіть при значній кількості проведених досліджень з метою удосконалення й оптимізації освітнього процесу, ідеї використання інструментів візуалізації в процесі вивчення технічних дисциплін, зокрема для наочної демонстрації сутності технологічних процесів, вимагають подальшого розвитку.

Ціль роботи – визначення інструментів візуалізації під час вивчення дисциплін техніко-технологічного циклу в процесі підготовки вчителя.

Матеріали та методи. Візуалізація – це метод представлення інформації у візуальній формі, такій як графіки, діаграми, карти, малюнки, схеми, таблиці, фотографії тощо. В сучасних наукових та техніко-технологічних контекстах, візуалізація використовується для подання різноманітних даних, включаючи такі параметри, як тиск, потужність, сила, швидкість і т.д. Вона стала невід'ємним елементом аналізу складних даних про структуру об'єктів. Способи візуалізації пройшли довгий шлях еволюції, починаючи з давніх часів і досягли вражаючих рівнів завдяки розвитку комп'ютерних технологій.

Термін «візуалізація» тісно пов'язаний з поняттям «наочність». У педагогічному контексті, наочність в навчанні визначається як принцип, що базується на конкретних образах, зрозумілих для здобувачів освіти. В деяких дослідженнях, візуалізація розглядається як процес перетворення абстрактних концепцій у наочні образи, які можуть служити основою для адекватного мислення і практичних дій. Отже, візуалізація в освіті – це складний процес, що включає різноманітні види діяльності та має значний психологічний аспект, порівняно з поняттям наочності [2].

Існує велика різноманітність наукових підходів, методів, принципів візуалізації. Візуалізація даних – це спосіб представлення інформації, який робить її сприятливою для розуміння та вивчення людиною. Інформаційна візуалізація полягає у вивченні та розумінні абстрактних даних через їх візуальне подання. Концептуальна візуалізація використовується для розробки складних концепцій та планів за допомогою концептуальних карт та інших методів. Творча візуалізація передбачає використання уяви для створення образів, які можуть

змінювати життя. Візуалізація за допомогою концепт-карт використовується для відображення зв'язків між концепціями або встановлення причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами та їх факторами впливу. Концептуальні діаграми візуалізації допомагають описати складні абстрактні концепції через категоріальні блоки та їх взаємовідносини [1].

Результати та обговорення. Серед інструментів візуалізації існують засоби, що допомагають перетворити абстрактні або складні концепції у візуальні форми для полегшення сприйняття та розуміння і допомагають досягнути складні ідеї, встановити зв'язки між різними концепціями та розвивати критичне мислення.

Скрайбінг – це метод візуалізації, що використовується для створення швидких, простих малюнків, схем або діаграм для відображення ідей, процесів для ілюстрації ключових понять або сприйняття інформації. Його основною метою є візуальне узагальнення та спрощення складних концепцій; зробити їх зрозумілими для аудиторії.

Наприклад, це доречно під час вивчення різноманітних схем розташування полів допусків гладких циліндричних з'єднань для посадок із зазором, натягом, перехідних; під час утворення різноманітних систем (система отвору, система валу). В цьому процесі приймають участь, як викладач, так і здобувачі освіти залежно від форми/етапу заняття. Під час закріплення ключових понять створення графічних записів допомагає студентам закріпити нові терміни, при цьому саме поєднання схематичного і просторового зображення дає змогу виявити закономірності, тенденції та зв'язки, що робить їх аналіз більш ефективним та зрозумілим. Під час вирішення задач за допомогою скрайбінгу можна структурувати інформацію, розглядаючи завдання як послідовні етапи, підзадачі або окремі кроки. Це допомагає з'ясувати логіку та порядок дій для досягнення поставленої мети [2].

Висновки. Інструменти візуалізації сприяють підвищенню стійкості знань та їх більш успішній практичній реалізації, стимулюють самостійну розробку власних продуктів (проектів), забезпечують більш ефективний та привабливий спосіб навчання. Отримані знання значно швидше вдосконалюються у вміннях та закріплюються у навичках, що сприяє формуванню набору професійних компетенцій майбутнього вчителя обраної спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перегудова В.І. Mind map як засіб візуалізації технологічних процесів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр.* Випуск 3. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 88–97.
2. Peregudova V.I. Dannik L.A. Possibilities of cognitive visualization technologies in the process of studying technical disciplines. *International periodic scientific journal. Modern engineering and innovative technologies.* 2021. P.35–39.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

(Петрик К. Ю., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Малиш Я. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Надання у 2023 році Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу передбачає внесення змін до існуючої системи освіти. Нові соціокультурні умови потребують постійного підвищення ефективності освітнього процесу, що можливо досягнути за рахунок вдосконалення традиційних та пошуків якісно нових способів організації навчання. Особливої актуальності набуває аналіз та оцінка досвіду інших країн, зокрема Німеччини, у контексті мовленнєвої компетентності.

Модернізація мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) спрямовує молодших школярів до формування соціальних навичок, розвиває уміння співпрацювати на уроці в групах, парах, виховує культуру спілкування та поведінки, повагу до однокласників. Відповідно до його положень учень має отримувати радість від пізнання, опанувати освітні галузі, сформувати ключові компетентності з різних напрямів діяльності. Велика увага приділяється саме мовно-літературній освітній галузі, оскільки вона розвиває у здобувачів освіти вміння вільно володіти та спілкуватися рідною мовою, оперувати фактами, захоплюватися красою слова та усвідомлювати роль мови у житті суспільства [3].

Проблему мовленнєвого розвитку та навичок читання розглядали такі науковці і методисти, як: М. Вашуленко, О. Вашуленко, Т. Котик, І. Пальченко, О. Савченко, Н. Скрипченко, І. Федоренко, Р. Шиян та ін. Мовленнєву компетентність досліджували: Н. Бібік, О. Бондаренко, Л. Глиницька, В. Манайло, В. Мартиненко та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості формування мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти України та Німеччини.

Розвиваючи комунікативні навички учнів початкових класів, вчителю слід враховувати твердження О. Савченко, що «компетентність – це укрупнений результат навчання, який не може бути досягнутий протягом двох – трьох уроків. Компетентність формується і розвивається впродовж тривалого часу, тому треба орієнтуватися у тому, якою є послідовність цілей вивчення предмета» [4, с. 21].

Мовленнєва компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, які дають можливість ефективно використовувати мову як засіб комунікації в різних ситуаціях і сферах діяльності. Мовленнєва компетентність вміщує лексичний, граматичний, орфографічний, стилістичний та прагматичний компоненти. Формування мовленнєвої компетентності вимагає систематичної і цілеспрямованої роботи вчителя і здобувачів освіти на уроках української мови та інших предметах.

Мовленнєва компетентність охоплює: здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань; вести діалог з дотримання правил мовленнєвого етикету; уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні та письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття, наміри; налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання.

Мета уроків української мови та літератури в початковій школі – розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [3].

Викликати у молодших школярів інтерес до української мови як предмета навчання можна різними способами: шляхом уникнення одноманітності, шаблону і схематизму в роботі над словом, позбавлення учнів необхідності бездумно заучувати правила та визначення. Зокрема демонстрація мовних явищ та різноманітність форм, методів і прийомів навчання, які пояснюють сутність фактів, є тими чинниками, які збуджують пізнавальний інтерес учнів і стимулюють школярів до самостійного мислення.

Ефективними засобами формування мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти є використання активних форм навчання – це один із головних аспектів реалізації творчої діяльності вчителя. Атмосфера співробітництва дає можливість молодшим школярам аналізувати, міркувати, робити певні висновки, давати свої пропозиції, тобто удосконалювати свій мовленнєвий розвиток.

Навчання із застосуванням активних форм роботи засновано на наступних концептуальних положеннях:

- особистісний підхід, педагогіка співробітництва, взаємодія;
- вдосконалення комунікативної культури;
- навчання мистецтву спілкування: вміння дискутувати, підтримувати бесіду, публічні виступи; розвиток навичок усного і писемного зв'язного монологічного мовлення;
- індивідуалізація і диференціація навчання.

У таблиці 1 подаємо класифікацію активних методів навчання.

Таблиця 1

Класифікація активних методів навчання

Активні методи навчання		
Неімітаційні	Імітаційні	
	Ігрові	Неігрові
<ul style="list-style-type: none"> – інтелектуальна розминка (експрес-опитування); – навчальна дискусія; – мозковий штурм; – самостійна робота з літературою; – активно-групові консультації; олімпіади; – тестування. 	<ul style="list-style-type: none"> – ділові ігри; – метод розігрування ролей; – ігрове проектування; – індивідуальний ігровий тренінг. 	<ul style="list-style-type: none"> – метод кейса; – вирішення ситуаційних завдань.

Інтерактивні методи – це активні методи навчання, які орієнтовані на більш широку взаємодію молодших школярів не тільки із учителем, але й один з одним і на домінування активності і їх самостійності у процесі навчання. Роль учителя на інтерактивних уроках полягає у спрямуванні діяльності учнів на досягнення цілей уроку (див. табл. 2).

Сутність деяких інтерактивних методів

Назва методу	Зміст	Мета й сфера застосування
Дискусія	У ході уроку розвертається дискусія під суцільним контролем учителя або обраного лідера із класу.	Забезпечує більший ступінь розуміння й обміну думками в класі.
Мозковий штурм	Творча (креативна) дискусія, що проводиться для того, щоб одержати якнайбільше ідей рішення якоїсь проблеми.	Творчий підхід. Безліч нових ідей. Прийняття рішень. Групове навчання й дух суперництва.
«Групи, що дзижчать»	Групи від двох до шести чоловік, обговорюють тему за короткий час.	Комфортна обстановка для висловлення своєї думки й налагодження зворотного зв'язку із групою
Синдикат	Повна група розбивається на підгрупи, у яких проходять обговорення й рішення проблеми, виконання завдання. Потім повна група знову збирається й вислухує думки підгруп	Використається, коли бажано одержати різні думки або методи. Метод зручний для спостереження за поведінкою у малих групах (відносини, лідерство, прийняття рішень).
Кейс-метод	Клас ділиться на групи. Групам пропонується інформація, заснована на реальних або вигаданих фактах. Групи повинні її детально проаналізувати й виробити рішення.	Групове рішення проблем, які ілюструють практичну дію підходів і концепцій

Мета уроків німецької мови в початковій школі – надати учням змогу розвинути базові сприйнятливі та продуктивні навички тексту та розмови. Основна увага зосереджена на мові як на засобі спілкування та як способі відкрити світ. Для того, щоб учні відчули культурну техніку читання та письма як особисту користь на уроках німецької мови, потрібні складні, значущі та реальні життєві ситуації, особливо під час навчання читання та письма. Уроки німецької мають надавати можливість відчути радість від мовної творчості та гри. Для того, щоб діти розвивалися мовно, необхідно створити стимулююче та сприйнятливий соціальне середовище із взаємною повагою, у якому навчання в громаді має постійне місце [1, с. 11].

Важливою складовою інтегрованих та міжпредметних уроків німецької мови є повсякденний досвід молодших школярів, образне використання мови, а також розвиток культурних традицій, практики в школі та в класі. З точки зору міжкультурної освіти окремо приділяється увага вивченню мови та літературних традицій інших країн.

Вивчення першої іноземної мови починається з 1 по 4 клас. Ця рекомендація реалізується по-різному в усіх освітніх системах. Іноземні мови пропонуються як

вступ до систематичного освітнього процесу в рамках двомовної освіти. Спільним для всіх систем освіти є те, що учні ознайомлюються з іншою мовою і систематично вивчають одну з мов з 3-го по 4-й клас.

Навчання іноземних мов у Німеччині сьогодні має дві основні цілі: лінгвістичну та країнознавчу. Лінгвістична мета передбачає формування та розвиток стійкої мовної компетентності. Вона базується не на конкретному знанні мовних структур і систем, а на здатності використовувати мовні засоби на практиці, яка досягається шляхом автоматизму [2, с. 45].

Отже, особливості формування мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти в Україні та Німеччині визначаються не лише різницею в освітніх системах, але й культурними та соціально-економічними контекстами кожної країни. Українська система освіти, зосереджується на вивченні рідної мови та літератури як основних складових мовленнєвої компетентності, в той час як в Німеччині, окрім мови, акцент робиться на вивченні іноземних мов та міжкультурному спілкуванні. При цьому в обох країнах велика увага приділяється розвитку комунікативних навичок через активну участь у мовних вправах та рольових іграх, що сприяє формуванню повноцінного мовленнєвого розвитку учнів. Хочемо наголосити, що саме початкова школа покликана сформувати в дітей інтерес до краси і мудрості живого слова, його значущості у житті людини. Мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, а своєчасний і якісний розвиток мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lehrpläne für die Primarstufe in Nordrhein-Westfalen. URL : https://www.schulentwicklung.nrw.de/lehrplaene/upload/klp_PS/ps_lp_sammelband_2021_08_02.pdf. (Heft Nr. 2012, RdErl. d. Ministeriums für Schule und Bildung vom: 01.07.2021).
2. Onishchuk I. Characteristics of Foreign Language Education in Foreign Countries and Ways of Applying Foreign Experience in Pedagogical Universities of Ukraine. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12. No. 3. P. 44–65. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/308>. (дата звернення: 22.10.2023).
3. Державний стандарт початкової освіти. *Нова українська школа*. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument>. (дата звернення: 28.03.2023).
4. Савченко О. Я. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. *Початкова школа*. 2018. № 1. С. 21–23.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП

(Петровська К. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Щекуріна А.О., магістриня соціальної роботи)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Гуманістична тенденція формування суспільства нерозривно пов'язана з ідеєю "особистості, що розвивається в соціумі". Вирішення цієї проблеми безпосередньо залежить від рівня освіти – найважливішого компонента людської культури. У сучасному світі, як зазначають фахівці, важливим є перенесення фокусу уваги на індивідуальність людини, вивчення її самобутності, розвиток її духовності та ставлення до навколишнього світу. Вимога гуманізації освіти, що висувається психологами та педагогами, робить акцент на увагу до розвитку музичних здібностей дитини. Адже дати знання, розвинути навички та вміння – не самоціль. Набагато важливіше – пробудити інтерес до пізнання.

Музичне мистецтво впливає на розвиток особистості дитини вже в дошкільному віці, сприяє накопиченню музичного тезаурусу у своєму творчому процесі. У дитини активізується творчий потенціал через залучення до музичного мистецтва, йде розвиток інтелектуального та чуттєвого, і чим раніше закладені ці компоненти, тим активнішим буде їхній вплив на формування художніх цінностей світової культури.

Численні дослідження доводять, що діти дошкільного віку проявляють особливу любов до музичного мистецтва і можуть бути залучені у посильну для їхнього віку діяльність, метою якої є розвиток інтересу до музики, правильне сприйняття її змісту, структури, форми, пробудження потреби постійного спілкування з нею та бажання активно проявити себе в цій сфері [2].

Безперечно, музичний розвиток є важливою складовою фундаментального виховного процесу. Розвивати музичні здібності, виховувати емоційну "чуйність" дозволяють сучасні музичні технології, однією з яких є музикотерапія.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена також і тим, що сьогодні, в часи інтенсивних соціальних трансформацій, дітям (у тому числі з особливими освітніми потребами) життєво необхідно набути досвіду внутрішньої гармонізації та креативного підходу до розв'язання низки завдань. Згідно з Законом України "Про освіту" дитина з ООП – "це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту" [1].

Будь-яка проблема в розвитку дитини заважає опанувати загальнолюдську культуру, адже лише на базі такого засвоєння, можуть бути сформовані вищі психічні функції людини, її свідомість та особистість. Ці проблеми можуть викликати складнощі у реалізації соціальних функцій, обмеження суспільних зв'язків, систем поведінки. Насправді це означає, що проблеми дитини заважають йому жити, спілкуватися, бути прийнятим іншими та самим собою.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що, на жаль, кількість дітей з проблемами в розвитку не зменшується. І кожен з них потребує індивідуального глибокого нестандартного підходу, підтримки та допомоги. На перший погляд здається, що є необхідність долати недоліки розвитку. Однак насправді важливіше бачити дитину і той потенціал, який закладений у ньому і на який спеціаліст повинен спиратися у своїй роботі. Іншими словами не виправляти недоліки, а розвивати

здібності. При цьому потрібно пам'ятати, що дитина не просто суб'єкт, а й об'єкт своєї діяльності.

За останніми статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно має тенденцію до збільшення. Через це впровадження інклюзивної освіти сьогодні є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища. Інклюзивна освіта передбачає освіту кожній особистості, незважаючи на наявні ООП, надає можливість бути включеною у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання. Все це в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства [1].

Саме тому останнім часом все більший інтерес викликають нетрадиційні форми роботи, а також поєднання традиційних та нетрадиційних підходів у вихованні. Одним із нетрадиційних методів є музикотерапія [3]. Слід наголосити на беззаперечній актуальності і значущості музичної терапії для дітей з обмеженими можливостями, яка не тільки розвиває музичні здібності, формує естетичний смак, а й є життєво важливим компонентом впливу музики на організм дитини.

Музика, безперечно, може бути засобом заспокоєння та лікування, засобом боротьби з перевтомою, задати певний ритм перед початком роботи, налаштувати на глибокий відпочинок під час перерви. Музика може зміцнювати імунітет, покращувати обмін речовин і, доведено науково, призводить до зниження захворюваності [4]. Таку функцію музики прийнято називати "музикотерапія". Фахівці-музикотерапевти практикують підхід до людини як до творчої особистості, котра з певних причин має обмеження, що викликані фізичними і психічними вадами. Музикування, що передбачає креативну діяльність дитини з особливими освітніми потребами (далі ООП), стимулює її бажання спілкуватися, розширювати міжособистісні стосунки. Це один із чудових способів "пом'якшити" стан ізольованості від соціуму і запевнити себе в приналежності до життя не тільки своєї соціальної чи вікової групи, а й суспільства в цілому.

Численні дослідження та експерименти підтверджують: деякі мелодії дійсно мають сильний терапевтичний ефект. Так, духовна релігійна музика відновлює душевну рівновагу, дарує почуття спокою. Корисним є також сприйняття музичних творів композиторів-класиків. Музикотерапія допомагає дітям засвоювати навчальний матеріал з музики та інших предметів, викликаючи у них щирий та живий інтерес до всього, що відбувається довкола [3].

Наукові розвідки, що присвячені проблемі соціального розвитку та адаптації дітей з ООП, підкреслюють важливість створення адекватних умов для формування й підготовки дітей до життя у суспільстві. Тож сучасні наукові дослідження і передовий досвід підтверджують припущення про те, що музична діяльність, спрямована на корекцію відхилень у розвитку дітей засобами музичного мистецтва. Вона в змозі компенсувати, поліпшити і сформувати втрачені дитиною функції.

Перші розробки щодо позитивного впливу музики на розвиток особистості дитини були здійснені наприкінці ХІХ ст. Так, К. Швабе виділив активну терапію, в межах якої використовують музичну імпровізацію, вокалотерапію і танцювальну терапію, а також рецептивну терапію, суттю якої є сприймання музики [3]. Ряд дослідників, таких як-от: С. Шабутін, С. Хміль, І. Шабутіна вважають, що музикотерапія впливає на рецептори шкіри людини; активізує функції нервової системи; зменшує больовий поріг; регулює виділення гормонів, що само по собі

знижує стрес. Дослідниця Д. Алвін активно використовувала прийоми музичної терапії для роботи з дітьми із розладами аутичного спектра.

Питання застосування музичного мистецтва як корекційного засобу висвітлено у працях: Л. Закл, Л. Ватуриної, В. Медушевського, В. Шацької, А. Борисова, О. Боровика, Л. Орловської, Т. Вохмяніної, О. Гаврілушкіної, Г. Грибанової, І. Грошенко, Ж. Демор, Г. Добровольської, О. Скжанової, О. Караванової, Г. Кехаушвілі, С. Горф, Л. Кузнецової, І. Левченко, Л. Мадель, С. Мастюкової, І. Догель, С. Машури, О. Медведєвої, С. Миронової та ін.

Роль музикотерапії у розвитку дітей з особливими потребами досліджували: Д. Шульженко, Л. Дробот, В. Тарасун, Т. Дегтяренко, К. Островська та ін. Ефективність використання музикотерапії в корекційно-розвивальній роботі з дітьми доведено в працях Л. Брусиловського, З. Матейнова, М. Гріньова.

До впровадження інновацій й провідних ідей музично-естетичного виховання (дітей) звертались: К. Орф – (спосіб “тілесної гри” (хлопання, плескання, цокання); спосіб елементарної інструментальної імпровізації); Д. Кабалевський – формування у дітей музичної культури через активне, зацікавлене музичне сприймання; Б. Барток – поєднання народних, фольклорних елементів та ритмічних пропорцій; Е. Жак-Далькрос – система “ритмопластичного виховання”; Й. Гердер – концепція поєднання музики, слова і жесту; З. Кодай – організація процесу гармонійного виховання особистості через музику та ін.

Однак, незважаючи на достатню кількість наукових доробок означеної проблематики, аналіз джерельної бази наукових досліджень дозволив зробити висновок, що питання впливу музики на соціальний розвиток та адаптацію дітей з особливими освітніми потребами є мало вивченим. Організовані вченими спостереження показали, що сильний фізіологічний вплив на організм дитини справляють лише добре відомі мелодії, тому необхідний ретельний підхід при виборі музичного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко О. О. Організація інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі. *Дитина з особливими потребами*. 2016. № 2. С. 5–8.
2. Багінська І. В. Консультація для батьків «Вплив музики на інтелект дитини» [Електронний ресурс]. URL: <https://mlubashanska-gromada.gov.ua/news/15719923/>. (дата звернення: 23.03.2024)
3. Використання музикотерапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти, музичних керівників та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів: ФОП Баликіна О. В., 2020. 84 с.
4. Гельбак А. М. Музикотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. 50 с.

ДИСТАНЦІЙНА ТА ЗМІШАНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

В останні десятиліття, освітня сфера в Україні переживає значні трансформації, зумовлені стрімким розвитком інформаційних технологій, а також соціополітичними змінами в країні, які відбуваються на тлі повномасштабної війни. Так, зокрема, триваюча війна в Україні суттєво змінила освітній ландшафт, підкресливши необхідність подальших досліджень і застосування змішаних методів навчання та цифрової освіти для адаптації до сучасних викликів [9]. Запровадження ефективного освітнього процесу з використанням дистанційного та змішаного навчання у різних типах закладів освіти в Україні є викликом часу, а їх розвиток та ефективне використання, особливо в університетській освіті, розглядаються як одна із стратегій протидії військовій агресії, яка може дати позитивні результати у післявоєнному відновленні країни [3].

Розвиток змішаного навчання в Україні бере свій початок у 90-х роках 20-го століття, що стало відповіддю на глобальні освітні тренди та зростаючу потребу в інтеграції технологій в освітній процес. Цей підхід, який спочатку виник як експериментальний, з часом трансформувався в широко прийнятну практику через його здатність забезпечувати гнучкість, доступність та адаптивність навчання до індивідуальних потреб здобувачів.

На ранньому етапі розвитку, змішане навчання в Україні фокусовалося на поєднанні відеоконференцій і традиційних класних занять, що дозволяло здобувачам вищої освіти використовувати цифрові ресурси для самостійного навчання. Водночас, університети почали впроваджувати платформи для електронного навчання, такі як Moodle та інші системи управління навчанням, що стали фундаментом для подальшої інтеграції цифрових технологій у освіту.

З переходом у нове тисячоліття, особливо після приєднання України до Болонського процесу, змішане навчання набуло нового значення. Це сприяло стандартизації навчальних планів та методів оцінювання, а також вимагало від освітніх закладів забезпечення більшої відкритості та міжнародної співпраці. У цей період з'явилися численні навчальні курси, що пропонували студентам можливість комбінувати онлайн-навчання з очними заняттями.

Серйозним випробуванням для системи освіти стала пандемія COVID-19, яка розпочалася на початку 2020 року. Відповіддю на цю кризу стало масштабне впровадження дистанційного навчання, що стимулювало швидкий розвиток і вдосконалення змішаних освітніх технологій. Пандемія продемонструвала критичну важливість гнучкості та адаптаційності освітніх систем до непередбачуваних зовнішніх викликів, а також підкреслила потребу в інноваційних підходах до навчання та викладання.

Крім того, з 2014 року Україна є учасницею військового конфлікту на сході, який загострився та перейшов у фазу повномасштабної війни з 24 лютого 2022 року та ще більше ускладнив ситуацію в освітній сфері, вимагаючи адаптації освітніх методик для викликів, пов'язаних з війною. Війна спонукала до розробки та впровадження освітніх підходів для широкого кола осіб, здобувачів і працівників закладів вищої освіти враховуючи їх особисті обставини. Саме з початком повномасштабного вторгнення Росії проти України, змішане та дистанційне навчання відіграли ключову

роль у забезпеченні доступу до освіти під час кризи, демонструючи свою здатність адаптуватися до екстремальних обставин і забезпечувати неперервність освітнього процесу в найскладніших умовах, щоб гарантувати право на освіту своїм громадянам.

Однак, не дивлячись на стійкість закладів вищої освіти, наявність досягнень у забезпеченні майже безперервного навчання навіть в умовах війни, сучасна система змішаного та дистанційного навчання не позбавлена викликів, з якими стикаються як викладачі так і здобувачі закладів вищої освіти.

Аналіз літератури засвідчив, що основними викликами є технічні та інфраструктурні обмеження, підготовка та адаптація викладачів, а також залучення та мотивація здобувачів. Розглянемо їх детальніше.

Технічні та інфраструктурні обмеження. У контексті сучасного розвитку дистанційного та змішаного навчання в Україні, значні технічні та інфраструктурні обмеження становлять серйозну перешкоду для їх ефективності та доступності. Однією з головних проблем є недостатність технічної бази та обмежений доступ до швидкісного інтернету, особливо в регіонах, які знаходяться на лінії фронту або постійно зазнають впливу військових дій, включно з ракетними обстрілами [2; 7].

Ці регіони часто стикаються з перервами в інтернет-з'єднанні та втратою електропостачання, що робить неможливим проведення онлайн-лекцій в реальному часі. Це створює нерівні умови для здобувачів, які залежать від дистанційного навчання для продовження своєї освіти. Крім того, часткова або повна втрата інфраструктури у деяких закладах вищої освіти через військові дії ще більше ускладнює ситуацію, обмежуючи можливості для якісного освітнього процесу.

Проблему також загострює економічна ситуація, оскільки значна частина викладачів та студентів не може дозволити собі необхідне обладнання через фінансові складнощі. Це стосується зокрема придбання сучасних комп'ютерів, якісних веб-камер, іншого обладнання та платних цифрових інструментів, що є критично важливим для дистанційного та змішаного навчання.

Враховуючи ці обмеження, є очевидною потреба в розробці та впровадженні політик, які б забезпечили кращий доступ до технологій та інтернету для всіх учасників освітнього процесу. Це може включати урядові субсидії на придбання техніки для здобувачів і викладачів, а також інвестиції в інфраструктуру для забезпечення стабільного доступу до інтернету в особливо вразливих регіонах. Крім того, важливим є на рівні університетів сприяти розвитку та запровадженню відео-лекцій, які можуть бути доступні асинхронно. Однак, такий підхід потребує повного перегляду навантаження викладачів та залучення фахівців для створення якісного та зручного контенту. До того ж, розробляти програми підтримки та навчання для викладачів, забезпечувати їх платними версіями цифрових інструментів, щоб вони могли ефективно використовувати доступні технології для надання якісної освіти своїм здобувачам незалежно від зовнішніх обставин.

Підготовка і адаптація викладачів. Ефективне впровадження змішаного навчання значною мірою залежить від кваліфікації та готовності викладачів використовувати сучасні освітні технології. В контексті України, де освітня система зазнає різноманітних викликів, в тому числі через політичну і економічну нестабільність, питання практичного впровадження, такі як підвищення кваліфікації для викладачів і надійній технічній та організаційній підтримці, є вирішальними для успішного впровадження змішаного та дистанційного навчання в українській вищій освіті [4].

Викладачі повинні бути не тільки теоретично обізнані з цифровими інструментами, а й практично підготовлені до їх застосування в освітньому процесі.

Це означає, що університети та коледжі мають впроваджувати комплексні програми тренінгів та воркшопів, які допоможуть викладачам освоїти не тільки базові, але й продвинуті функції освітніх платформ, таких як Moodle, Zoom, Google Classroom, тощо. Це також включає навчання з питань кібербезпеки та захисту персональних даних студентів та викладачів.

До того ж, змішане та дистанційне навчання вимагає від викладачів готовності адаптувати традиційні навчальні методики до вимог цифрової ери. Це може включати розробку інтерактивних вправ, відеолекцій, онлайн-тестів та інших ресурсів, які залучають студентів та сприяють глибшому засвоєнню матеріалу. Викладачам потрібно вміти інтегрувати цифрові технології у свої заняття таким чином, щоб вони допомагали, а не ускладнювали освітній процес.

Успіх змішаного навчання також залежить від наявності адекватної технічної та організаційної підтримки викладачів. Університети повинні забезпечувати доступ до сучасного обладнання та швидкісного інтернету, а також технічну підтримку у разі виникнення проблем із програмним забезпеченням або обладнанням. Крім того, важливо створювати спільноти практиків, де викладачі могли б обмінюватися досвідом, новими ідеями та методиками, що сприяє їх професійному розвитку та підвищенню якості освіти.

Загалом, для успішного впровадження змішаного та дистанційного навчання в українських закладах вищої освіти необхідно зосередитися не тільки на технічному оснащенні, але й на всебічній підготовці викладачів. Інвестиції в навчання та розвиток професійних навичок викладачів мають стати пріоритетом, щоб вони могли ефективно використовувати всі переваги технологій для надання якісної освіти.

Залучення та мотивація здобувачів. Дистанційне навчання стикається з декількома перешкодами, включаючи технічні труднощі, нерівність у доступі та потребу у студентів у високому рівні самодисципліни [5].

Однією з основних перешкод є технічні труднощі, які часто виникають під час дистанційного навчання. Це може бути пов'язано з нестабільністю інтернет-з'єднання, відсутністю необхідного програмного забезпечення або недостатньою потужністю комп'ютерної техніки, яка потрібно здобувачам для якісного навчання. Такі технічні проблеми можуть значно ускладнити доступ до навчальних матеріалів і знизити мотивацію студентів до навчання.

Нерівність у доступі до ресурсів дистанційного навчання є ще однією серйозною перешкодою. Студенти з менш забезпечених сімей або ті, хто проживає у віддалених або прифронтових районах, можуть не мати можливості забезпечити собі необхідним обладнанням або швидкісним Інтернетом, що робить їхнє навчання менш ефективним і знижує їхні шанси на успішне завершення курсу.

До того ж, дистанційне та змішане навчання вимагає від студентів високого рівня самодисципліни та самомотивації, оскільки змушені самостійно планувати свій час та контролювати свою успішність у навчанні. Це може бути складним процесом, особливо для тих, хто звик до традиційних форм навчання з більш традиційним контролем і регулярними зустрічами з викладачами та одногрупниками.

Для вирішення зазначених вище питань необхідно ввести цілий ряд заходів. Університети повинні забезпечувати технічну підтримку та доступ до більшості ресурсів для всіх здобувачів вищої освіти, незалежно від їх місця проживання чи фінансового стану, створюючи умови рівності. Крім того, необхідно створювати програми для розвитку навичок самоменеджменту та самомотивації, які допоможуть студентам ефективніше адаптуватися до вимог дистанційного навчання.

Залучення студентів до дистанційного навчання – це складний процес, який вимагає комплексного підходу та інноваційних рішень [5]. Лише через спільні зусилля викладачів, управлінського персоналу та студентів можливо досягти успіху в цій сфері та забезпечити відповідність освітнім тенденціям сучасності [8].

Спільним виклом для всіх є брак часу та вигорання. Результат дослідження GoGlobal, відповідно до якого 54% українських освітян страждають від професійного вигорання [6]. Адже саме на викладачів університетів була покладена місія швидко адаптувати зміст навчання під вимоги реальності. Що стосується здобувачів, то відповідно за опитуванням, яке було проведено серед репрезентативної вибірки 800 студентів і 130 викладачів двох переміщених університетів, у своїх коментарях респонденти зазначають серед організаційних проблем поряд із поганим психоемоційним станом студентів та викладачів, проблемами з постійним доступом до інтернету та зв'язком, необхідністю працювати та волонтерити, також і великий обсяг навчального навантаження, що виник через тривалу перерву в освітньому процесі, необхідність готувати курсові та дипломні роботи у досить пришвидшеному форматі [1].

Виклики та обмеження, з якими стикається дистанційне та змішане навчання в Україні, суттєво впливають на якість освітнього процесу. Технічні труднощі, нерівність у доступі до ресурсів, вимоги до самодисципліни студентів, а також потреба у підвищеній кваліфікації викладачів є серйозними перешкодами, які вимагають комплексного підходу до рішення.

Водночас, з огляду на глобальні освітні тренди та швидкі зміни умов, існує нагальна потреба в реформуванні освітньої сфери в Україні з особливим акцентом на змішане навчання. Більше впровадження цифрових технологій та методик може значно підвищити доступність, якість та ефективність освіти. Це, у свою чергу, забезпечить більшу гнучкість освітнього процесу і дозволить швидше реагувати на виклики, які постають перед учасниками освітнього процесу. Розвиток інфраструктури, інвестиції в вдосконалення освітніх платформ, програми підтримки та навчання викладачів, а також забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів для всіх студентів мають статистичну перевагу. Також важливою є підтримка студентів у розвитку навичок самоорганізації та самомотивації, що є критично важливими для успіху в рамках дистанційного та змішаного форматів навчання.

Однак, попри численні виклики, дистанційне та змішане навчання в Україні продовжує розвиватися, надаючи значні можливості для розширення доступу до освіти і гнучкості у навчальному процесі. Важливо, щоб усі зацікавлені сторони, включаючи уряд, освітні установи, викладачів і студентів, активно взаємодіяли для подолання існуючих перешкод і впровадження новаторських освітніх практик, що відповідають потребам сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети. *VoxUkraine*. «Вокс Україна». Аналітика і Суспільство. URL : <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/>. (дата звернення: 15.07.2023).

2. Попова А., Сичікова Я., Ковачов С. Впровадження дистанційної та змішаної освіти в університетах України: вплив пандемії та війни. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти*: матеріали V

Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 371 с. С. 347–358.

3. Попова А., Сичікова Я., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Ковачов С., Попов П. Дистанційне та змішане навчання в університетах України: рефлексії щодо їх впровадження у мирний та воєнний час *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 2. 2023. 444 с. С. 98 – 117. URL: <http://10.31494/2412-9208-2023-1-2-98-117>. (дата звернення: 01.04.2024).

4. Conditions of blended learning implementation in H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University: experience of Physics and Mathematics Faculty / N. Ponomarova et al. *SHS Web of Conferences*. 2021. Vol. 104. P. 02017. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110402017>. (date of access: 12.04.2024).

5. Dovhal S., Tukhtarova T., Volokitina N. Distance Learning In Ukraine: Problems And Prospects. *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy*. 2021. Vol. 1 No. 1. P. 48–53. URL: <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2021-1-8>. (date of access: 12.04.2024).

6. GoGlobal: 54% вчителів перебувають у стані професійного вигорання, 75% школярів мають прояви стресу. *GoGlobal*, 2023. URL : <https://cs.detector.media/reforms/texts/185160/2023-02-01-goglobal-54-vchyteliv-perebuwayut-u-stani-profesiynogo-vygorannya-75-shkolyariv-mayut-proyavy-stresu/>. (дата звернення: 16.07.2023).

7. Lopatina H, Tsybuliak N., Popova A, Bohdanov I., Suchikova Y. University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Volume 21. Special Issue. P. 1–11.

8. Muhria L., Supriatna N., Nurfirdaus N. Students' Challenges of Blended Learning Model in Higher Education. *Journal Corner of Education, Linguistics, and Literature*. 2023. Vol. 2, no. 3. P. 223–233. URL: <https://doi.org/10.54012/jcell.v2i3.123>. (date of access: 12.04.2024).

9. Shelever O. V., Koval H. V., Fizer V. S. Online education: prospects and problems in the context of military conflicts. *Innovate Pedagogy*. 2022. Vol. 2, no. 49. P. 184–188. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.37>. (date of access: 12.04.2024).

ПЕДАГОГІЧНІ ЗНАННЯ МИНУЛОГО – СКАРБНИЦЯ ТА ОСНОВА ПЕДАГОГІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

(Рихтер М. О., здобувач (другого) магістерського рівня вищої освіти,
Кузнєцова О. Я., докторка педагогічних наук, професорка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Інновації та знання у сучасному світі є ключовими факторами для досягнення прогресу та розвитку. Особливо вони посідають чільне місце у вирішенні глобальних проблем та створенні збалансованого, екологічно стійкого та справедливого суспільства. Суспільство сталого розвитку - це концепція організації суспільства, що базується на ідеї збалансованого розвитку економічних, соціальних та екологічних сфер з метою забезпечення добробуту сучасних та майбутніх поколінь. Основною метою суспільства сталого розвитку є задоволення потреб сучасного суспільства без погіршення якості життя майбутніх поколінь та збереження природних ресурсів та біорізноманіття. Суспільство сталого розвитку визнає важливість збереження ресурсів та збалансованого розвитку як ключових факторів для стабільності та довгострокового процвітання останнього. Ця концепція має на меті комплексний підхід до прийняття рішень на всіх рівнях - від індивідуального до глобального. Основні принципи суспільства сталого розвитку такі: економічна ефективність; соціальна справедливість; збереження природних ресурсів, мінімізація викидів та забруднення навколишнього середовища; захист та збереження культурної спадщини та різноманітності, а також сприяння взаєморозумінню та толерантності між культурами; залучення громадян до прийняття рішень, які стосуються їхнього життя та оточуючого середовища; стимулювання наукових досліджень, розвитку нових технологій та інновацій, спрямованих на покращення якості життя та зменшення впливу на навколишнє середовище; співпраця та взаємодія між націями для вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату, розподіл ресурсів та екологічні кризи. У цьому зв'язку, одне з ключових значень у суспільстві сталого розвитку має освіта, вимоги до якої спрямовані на забезпечення гармонії між людськими потребами, економічним розвитком та збереженням природних ресурсів. Можна з впевненістю сказати, що освіта ХХІ ст. повинна вирішувати ту вже сформовану проблематику завдань, яка існує на початку цього століття. Справа в тому, що людина ХХІ століття може судити про майбутнє лише з того, що вимальовується передовими тенденціями і «актуальностями» сьогодення. Зважаючи на вищесказане, суспільство сталого розвитку ставить сьогодні перед освітою цілком конкретні завдання та вимоги, педагогічні підходи для вирішення яких мають бути відмінними від традиційних.

Як не дивно, підказки щодо напрямів пошуку нових інноваційних педагогічних технологій можна знайти в роботах великих педагогів минулого.

Слід зазначити, що педагогіка, як наука активно почала розвиватися починаючи приблизно з середини XVII ст. завдяки філософам, просвітителям тодішньої сучасності, серед яких слід виокремити Й. Г. Песталоцці, К. А. Гельвеція, Г. С. Сковороду, А. Дістерверга, К. Д. Ушинського, М. Монтесорі, В. О. Сухомлинського.

Йоган Генріх Песталоцці (1746 - 1827 рр.), швейцарський педагог-демократ, вважав освіту одним із найважливіших чинників перетворення суспільства. Вірив, що її засобами можна змінити життя всього народу на краще, та для цього треба пробудити все істинно людське в кожній людині, а каталізатором цього процесу

повинно стати виховання [3, с. 112]. Найбільшим вкладом в дидактику є його ідеї розвивального навчання, в яких він критикував школу за зубріння, бо вона притупляє духовні сили дітей. Головною метою вважав пробудження розуму дітей до активної діяльності, розвиток їх пізнавальних здібностей [4]. Моральне виховання мислитель радить викладати, як і будь-який навчальний предмет, а принципи моралі слід зробити наочними і доступними дітям [3, с. 105].

Клод Андріан Гельвеція (1715 – 1771), французький філософ-просвітител, піддав глибокій критиці феодальний лад, церковний абсолютизм та релігійний фанатизм, схоластику і формалізм у галузях науки та освіти [3, с. 105].

Григорій Савич Сковорода (1722 - 1794), український філософ, педагог, поет, вважав, що основною метою просвітництва є навчання людей науки щасливого буття. Нещастя у суспільстві він тлумачив, як наслідок поганого виховання, щастя на думку вченого пов'язане із індивідуальним хистом, природженими нахилами, розвиток яких має здійснюватися у процесі самопізнання, щастя на його думку досягається у «сродній праці», тобто праці за покликанням. [1, с. 18].

Фрідріх Вільгельм Адольф Дістерверг (1790 – 1866), німецький педагог-демократ, вважав, що завдання школи полягає у вихованні гуманних і свідомих громадян, головними принципами виховання є природовідповідність, культуровідповідність, самодіяльність. Наголошував на тому, що знаючи психологію і фізіологію педагог може забезпечити гармонійний розвиток дітей [2, с. 373]. Сформулював основи дидактики розвиваючого навчання у 33 чітких законах і правилах. Великого значення надавав наочності, доступності навчального матеріалу, міцності знань, високій культурі мови учнів, відстоював внесення у навчальний план природознавства, початків фізики, практичної геометрії та географії [2, с. 373].

Костянтин Дмитрович Ушинський (1824 - 1871), український педагог, письменник, у своїх роботах розробив цілісну дидактичну систему, визначив основні шляхи і засоби розвиваючого навчання, розкрив принципові питання змісту освіти, його пристосування до особливостей дитячого віку [5].

Марія Монтесорі (1870 - 1952), італійський педагог, у концепції якої приділено увагу індивідуалізації навчання і виховання. Останнє полягає у постійному вивченні психологічних особливостей дітей (мислення, пам'яті, волі, характеру, почуттів, пізнавальних інтересів тощо), та вибору сукупності методів і прийомів відповідно до рівнів розвитку вихованців, дозування навантаження, постійне нарощування складності роботи [2, с. 376]. Розроблена М. Монтесорі методика розвитку органів чуття у розумово відсталих дітей стала у пригоді у роботі з дітьми нормального розвитку [2, с. 374].

Василь Олександрович Сухомлинський (1918 - 1970), український педагог, вважав, що головна мета виховання підпорядкована всебічному розвитку особистості, важливим напрямом якого є розумове виховання, яке потрібне людині не тільки для праці, а й для повноцінного духовного життя.

У процесі навчання, на думку педагога, дітей треба спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, до самоосвіти, цю роботу слід починати з малих літ, формуючи в дітей допитливість. Він вважав, що навчання не повинно бути для дитини тягарем, а повинно бути радісною працею. Його творчі знахідки щодо навчання: «школа під відкритим небом», уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки та ін., апробовані в практичній діяльності Павлівської школи, стали надбанням учительства. Педагог переконливо стверджує, що виховання гуманізму, людяності повинно стати одним із завдань діяльності школи і вчителя, та

здійснюватися через творення людям добра. Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір. Найголовнішим, найглибшим і найміцнішим надійним каменем педагогічної системи Сухомлинського, є виховання у кожного учня поваги до самого себе. Він вважав, що до того часу, поки є самоповага, існує й школа. Коли зникає повага до себе – немає школи, немає ні особистості, ні колективу, одухотворених благородними цілями, а є випадкове збіговисько. На його думку, повага до людської гідності і виховання самоповаги є сферою педагогічної творчості і великого інтелекту педагога [6].

Як відомо, концепція «Нової української школи» (НУШ) виникла в нашій державі у 2016 році, та має на меті реформування вітчизняної освітньої системи, зробивши її більш сучасною, гнучкою та орієнтованою на потреби суспільства та ринку праці. НУШ спрямована на модернізацію навчального процесу, активізацію самостійності та критичного мислення учнів, підвищення якості освіти та підготовку молодого покоління до вимог сучасного світу. Слід зазначити, що інноваційні ідеї НУШ віддзеркалюють принципи вищеописаних педагогічних концепцій видатних педагогів минулого, адаптованих до вимог сучасного постіндустріального високотехнологічного суспільства.

Загалом педагогіка постійно знаходиться в динамічному стані, і як бачимо, тенденції педагогічної думки формуються не за одне десятиліття чи два, а навіть 100 років. Тільки-но одні тенденції досягнувши свого апогею вичерпали себе, як на їх місце приходять нові, рухаючи людство вперед. А вже вичерпані ідеї минулого стають на полицю педагогічного досвіду минулого до кращих часів, доки їх знову недопрацюють новим змістом, нові педагоги, філософи і поставлять у стрій педагогіки на службу людству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко та ін. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2008. 400 с.
2. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
3. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2008. 496 с.
4. Видатні зарубіжні представники гуманної педагогіки (VIII – XX століття). URL:https://pidru4niki.com/19940412/pedagogika/ideya_rozvitku_osobistosti_velike_vi_dkrittya_pestalotstsi. (дата звернення: 20.03 2024).
5. Видатний педагог XIX століття. URL: https://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library/Resource_2017/Digital_resources_2017/2017_Virtual/2023/Ushinskiy.aspx (дата звернення: 20.03 2024).
6. Творча педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського. URL: http://berezan-school2.edukit.kiev.ua/metodichna_robota (дата звернення: 20.03 2024).

РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ПОДОЛАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

(Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасних реаліях, тобто у стані російсько-української війни, інформаційні бар'єри можуть мати надзвичайно серйозні наслідки, оскільки країна-агресор активно використовує інформацію як зброя для досягнення своїх політичних, військових та стратегічних цілей. Інформаційні бар'єри пов'язані насамперед із поняттями інформаційної війни, пропагандою, дезінформацією, контролем та обмеженим доступом до інформації, психологічними та емоційними бар'єрами.

Інформаційні бар'єри – це перешкоди, що ускладнюють передавання, отримання або розуміння інформації. Ці бар'єри можуть виникати з різних причин і призводити до неповного чи спотвореного сприйняття інформації або взагалі відсутності доступу до неї, наприклад, на тимчасово окупованих територіях. Подолання інформаційних бар'єрів потребує усунення або зменшення цих перешкод, зміни підходу до інформації. Шляхи подолання таких бар'єрів можуть бути різними залежно від контексту та конкретних потреб користувачів інформації. Проте одним із найдієвіших залишається розвиток медіаграмотності. Остання допомагає людям ефективно взаємодіяти з медіа та інформацією, що надходить через них або з інших джерел.

Питанням медіаграмотності та критичному мисленню присвятили свої дослідження Т. Бакка, Н. Бобаль, О. Бурім, О. Волошенко, Г. Головченко, В. Дубровський, Р. Євтушенко, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Кульчинська, А. Литвин, Т. Мелещенко, Ю. Мірошніченко, О. Мокрогуз, О. Нікітченко, Г. Онкович, Б. Потятиник, В. Робак, О. Тарасова, О. Тягло та ін. Беззаперечною є думка, що в сучасних українських реаліях медіаосвіту варто розглядати не тільки як компонент навчання здобувачів освіти відповідної галузі, а й як довгострокову суспільно-просвітницьку діяльність, до того ж без вікових обмежень. Медіаосвіта – це постійний, безперервний розвиток і самовдосконалення особистості як члена суспільства, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція схвалена Президією Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016 року), яка базована на дослідженні рівня медіакультури українців, а також міжнародному досвіді організації цієї галузі, «медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

У сучасних українських реаліях зміст та мета медіаосвіти трансформуються. У закладах вищої освіти її можна умовно поділити на два напрями: 1) медіаосвіта майбутніх фахівців медіагалузі (журналістів, редакторів, режисерів, продюсерів, операторів тощо); 2) медіаосвіта здобувачів, які навчаються на інших спеціальностях. Медіатехнології повинні ефективно інтегруватися в усі навчальні дисципліни, сприяти створенню сучасних баз даних, модифікації форм навчання та способів комунікації, упровадженню інноваційних технологій професійної підготовки тощо незалежно від спеціальності.

А. Литвин та В. Робак радять дотримуватися такої послідовності етапів медіаосвіти: опанування нових технічних засобів; навчання сприймати інформацію з різноманітних джерел; навчання оцінювати якість інформації; формування критичного мислення; навчання емоційного сприйняття творів сучасної медіакультури; розкриття технології створення та інтерпретації інформації; творчість за допомогою засобів нових медіа [2]. У процесі лекційних та практичних / лабораторних занять із здобувачами різних спеціальностей варто приділяти увагу дослідженню впливу медіа на індивідів і соціум загалом за допомогою так званих «кодів», технологій, розвивати критичне мислення щодо медіатексту, а для студентів-журналістів – наголошувати додатково на створенні власних медіатекстів із дотриманням принципів та журналістських стандартів.

Отже, подолання бар'єрів за допомогою критичного мислення та медіаграмотності є ключовим елементом у сучасному інформаційному суспільстві. Провідною метою медіаосвіти в закладах різних рівнів акредитації є навчити аудиторію аналізувати та виявляти маніпулятивні впливи медіа, орієнтуватися в потоці інформації, долати інформаційні бар'єри. Це допомагає майбутнім фахівцям різних галузей знань бути критичними та обґрунтованими споживачами медіа, а також ефективними виробниками та розповсюджувачами інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. Найдьонової, М. Слюсаревського. Київ, 2016. 20 с.
2. Литвин А. В., Робак В. Є. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]. Серія : Педагогіка.* 2013. № 3. С. 31–37.

ФОРМУВАННЯ МІРКУВАНЬ У ЗВ'ЯЗНОМУ МОВЛЕННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

(Самоїленко І. О., асистентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Загальний недорозвиток мовлення (далі ЗНМ) у дітей старшого дошкільного віку є серйозним викликом який постає перед педагогами, логопедами та батьками. Дослідження розвитку дитячого мовлення завжди було об'єктом уваги науковців різних галузей. Діти, яким властиві такі порушення зустрічаються з різноманітними труднощами у формуванні мовних навичок, що можуть значно ускладнити їхню подальшу соціальну адаптацію та академічну успішність.

Особливо важливим є розуміння процесу формування міркувань у зв'язному мовленні у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Міркування, як важливий аспект мовленнєвого розвитку, відіграє ключову роль у формуванні комунікативних і когнітивних здібностей. Це вміння конструювати логічно зв'язані рядки мовлення, висловлювати власні думки та розуміти думки інших, має значний вплив на процес навчання, а також на розвиток соціальних навичок.

Незважаючи на значущість проблеми, процес формування міркувань у зв'язному мовленні у дітей із ЗНМ досліджений недостатньо. Тому науковий аналіз процесу формування міркувань у зв'язному мовленні у цієї категорії дітей є актуальним і необхідним кроком у вирішенні цієї проблеми. Розуміння особливостей цього процесу дозволить розробити ефективні методики та програми корекційної роботи з мовленням.

Ступінь досліджуваності проблеми. Відомо, що мовлення має принципове значення для розвитку мислення і діяльності дитини в цілому. У наукових працях як класиків, так і сучасних дослідників розглядаються аспекти формування умінь логічно структурувати власні розповіді-міркування у дітей старшого дошкільного віку. Ці аспекти аналізуються з психологічної, лінгвістичної та лінгводидактичної точок зору.

У роботах Л. Виготського, Д. Ельконіна, Г. Леушина, О. Лурії, Г. Люблінської, Т. Піроженка, С. Рубінштейна висвітлюються психологічні аспекти формування міркувань у дітей старшого дошкільного віку. Лінгвістичні аспекти розглядаються у працях І. Зимня, Л. Калмикової, О. Леонтєва, О. Шахнаровича, а лінгводидактичні – у роботах А. Богуш, М. Вашуленка, Н. Гавриш, Т. Донченко, Л. Калмикової, Т. Ладиженської, К. Крутій, О. Савчин та Л. Паламар.

Мета дослідження полягає у проведенні теоретичного аналізу процесу формування міркувань у зв'язному мовленні у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення та визначенні перспективи подальших досліджень у цій галузі.

Сутність дослідження. Всебічний гармонійний розвиток дитини закладає основи майбутнього зростання особистості, і формування мовлення є одним з ключових компонентів цього процесу. Оволодіння мовленнєвими навичками представляє собою складний та різнобічний процес, що має глибокий взаємозв'язок з інтелектуальною сферою дитини, і є критично важливим для подальшого академічного навчання та соціальної адаптації.

Згідно з висловлюванням науковця І. Мельник, що міркування - це найбільш вища форма висловлювання, яка перевищує звичайні фрази і виявляється у повних висловах. У цьому процесі взаємодіють мовлення, мислення та мова, а саме міркування, як функціонально-смысловий вид мовлення, виконує роль засобу комунікації. Серед ключових мовних характеристик міркування варто відзначити здатність встановлювати причинно-наслідкових зв'язків та їх узгоджене вираження [2].

Як зазначає О. Савчин - мовленнєві та розумові процеси взаємопов'язані у розвитку дитини. Протягом дошкільного віку навички мислення, мовлення та розповіді вдосконалюються та ускладнюються. Розповідь має вирішальне значення для розвитку зв'язного мовлення та вираження думок. Навчання розповіді передбачає вміле керівництво, систематичні вправи та різноманітні техніки. Розповідь - це зв'язний, логічний виклад подій з чіткою часовою послідовністю. Композиція історії включає експозицію, зав'язку, розвиток подій, кульмінацію та розв'язку. Розвиток мовленнєвих навичок спрямований на розширення пізнавального та емоційного досвіду, виховання дбайливого ставлення до світу, формування мовленнєвих та пізнавальних процесів [3].

Розвиток зв'язного мовлення стає ускладненим у випадках, коли у дитини виникають мовленнєві порушення, особливо ті, які відносяться до системних, таких як загальний недорозвиток мовлення. Низка відомих науковців провели дослідження з проблеми загального недорозвитку мовлення (ЗНМ), аналізуючи його причини та механізми. Серед них варто відзначити праці таких вчених, як Н. Жукова, О. Корнеєв, Р. Левіна, О. Мастюкової, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко та інші. У сучасному науковому світі особливу увагу та актуальність приділяють питанням розвитку мовлення та мислення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення третього рівня.

Л. Андрусішина розглядає інтелектуальну готовність до навчальної діяльності через призму розвитку різноманітних розумових операцій у дитини. Особливе значення вона приділяє операції класифікації, яка свідчить про перехід до нового якісного етапу розвитку мислення, а також має значний вплив на систематизацію знань, уміння логічно мислити та розвиток мовлення дитини. Засвоєння навичок класифікації впливає на розвиток мовлення дитини, зокрема на її лінгвістичний аспект [1].

Т. Швалюк наголошує на тому, що однією із пріоритетних вимог до розвитку вмінь міркування є сприяння утворенню змістовного діалогу між педагогом та дитиною, а також між дітьми самими. Під час комунікації необхідно створювати ситуації, що потребують розв'язання конкретних питань, і стимулювати дітей до використання пояснювального та аргументованого мовлення [4].

Основні висновки. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми формування міркувань у зв'язному мовленні дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення виявили кілька важливих аспектів. Міркування є вищою формою мовлення, яка виходить за межі простих фраз та виражається у повних реченнях. Цей процес взаємодіє з мовою, мисленням та мовленням, створюючи невід'ємну єдність між ними. Для дітей із загальним недорозвитком мовленням формування висловлювань типу міркувань може представляти складність, проте відповідне стимулююче оточення та застосування спеціальних корекційних методик сприяють успішному мовленнєвому розвитку.

Дослідження також показали, що під час міркування діти часто використовують подібні синтаксичні структури, а сам процес міркування стає складною синтаксичною конструкцією, яка вимагає глибоких семантичних асоціацій між об'єктами та відповідними зв'язками. Для успішного формування цих навичок дітям потрібні оптимальні умови та комплексний підхід у корекційно-розвитковій роботі.

У контексті системних порушень у дітей з тяжкими порушеннями мовлення важливо враховувати, що це може ускладнити формування власних висловлювань типу міркувань. Однак дослідження цих питань може допомогти у розробці ефективних корекційних методик та програми, які сприятимуть соціальному та освітньому розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусишина Л. До питання диференціальної діагностики в логопсихології. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 4. С. 23–27.
2. Мельник І. Аспекти формування навичок міркування у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2023. (1). С. 31–38. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.5>. (дата звернення: 23.03.2024).
3. Савчин О. Психологічні та педагогічні особливості формування умінь у дітей старшого дошкільного віку продукувати розповіді різного типу. *Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Психологія*. 2016. № 38. С. 116–125. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=AS P_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=gvpupps_2016_38_15. (дата звернення: 09.04.2024).
4. Швалюк Т. Проблема формування зв'язних висловлювань типу медитації у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць*. 2016. № 32 (2). 234–240. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16634> (дата звернення: 09.04.2024).

МОВЛЕННЕВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

(Северин К. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Сьогодні стало очевидним, що зміни, що відбуваються в сучасній освітній системі, визначають необхідність у створенні психокомфортних умов для розвитку дитини відповідно до її природовідповідних здібностей і можливостей.

Педагогічна наука, розглядаючи особистість як головну цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку, відводить їй роль активного, творчого суб'єкта пізнання, спілкування та діяльності.

А. Богуш, Ю. Руденко зазначають, що завдяки мовленнєвому спілкуванню відбувається розвиток пізнавальної сфери дитини і, проходячи через призму її особистісних якостей, формується її внутрішній світ, з позиції якого вона сприймає навколишнє середовище і вибудовує з нею свій стиль спілкування в широкому значенні цього слова [2, с. 29].

Спілкування, реалізуючи свої дидактичні і виховні функції, визначає весь характер формувального процесу психічного розвитку та соціального становлення людини.

Мовленнєве спілкування постає як основна умова пізнання людиною дійсності, виконує унікальну та незамінну роль у становленні особистості, у розвитку її внутрішнього суб'єктивного світу, у розширенні та збагаченні соціального та психологічного досвіду.

Все це пояснює інтерес до проблеми діалогічного спілкування зі сторони вчених, які представляють різні галузі людинознавства (філософія, культурологія, соціологія, психологія, педагогіка).

У роботах В. Баранової, О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Дегтярьової, О. Ковшар, І. Комарніцької, Г. Лопатіної, В. Любашиної розкривається діяльнісний характер спілкування та діалогічна його структура. Спілкування розглядається як процес міжособистісної взаємодії суб'єктів, що має на меті узгодження їх взаємних зусиль з метою встановлення відносин та досягнення загального результату, змін у пізнавальній, мотиваційно – емоційній та поведінковій сферах осіб, які беруть участь у спілкуванні. У ході нього у людини складається образ світу та свій власний образ «Я».

Говорячи про неймовірну цінність людського спілкування, слід відзначити той факт, що основні етапи його розвитку припадають на період дошкільного дитинства. Вченими О. Білан, П. Чамата, О. Жаворонко, Д. Ніколенко, Б. Баєв, Л. Балацька, Г. Лопатіна, Є. Соцька, Л. Шкаріна досліджується генезис форм і засобів спілкування, виявляються мотиви його виникнення та розвитку на різних вікових етапах дитинства, вивчається вікова динаміка відносин дитини до дорослого та до однолітка впродовж дошкільного віку [1; 3; 4; 5]. Ними підкреслюється, що у старшому дошкільному віці починає домінувати позаситуативно-особистісна форма спілкування, загострюється потреба дитини у взаєморозумінні, співпереживанні та співробітництві, зростає кількість просоціальних дій, розвивається децентрація, відбуваються серйозні зміни у взаєминах дитини – дошкільника з однолітками, які набувають все більш

виражений суб'єкт – суб'єктний характер, що у свою чергу, є фундаментом його повноцінного існування.

У педагогічній науці діалогічне спілкування, в основному розглядалося вченими в контексті вивчення проблем мовлення. Опанування діалогом – це насамперед формування діалогічної позиції, активного запитально-відповідального ставлення до партнера, вміння чути і розуміти того, хто говорить, привернути його увагу до себе і своєї діяльності, цікавитися співрозмовником і бути цікавим йому.

Психологи, педагоги та лінгводидакти зазначають, що до семи років кожна дитина повинна опанувати діалогічним та монологічним мовленням. У школі, в першу чергу, навчають монологу, не враховуючи той факт, що діалог – первинна форма мовлення, і саме на основі діалогу формується монолог – вища форма мовлення, що історично пізніше розвинулася, ніж діалог. Однак до теперішнього часу, як показав аналіз досліджень, недостатньо розроблені методи та прийоми, спрямовані на розвиток діалогічного спілкування дитини, незважаючи на різноаспектне вивчення феномену спілкування у численних наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів у психолого-педагогічній та лінгводидактичній галузях.

Велика кількість матеріалу, в якому отримали розкриття окремі сторони проблеми не забезпечує педагогів досить ясним і цілісним уявленням про її сутність та шляхи реалізації в умовах сучасних закладів дошкільної освіти.

Діалогічне спілкування виступає як основна умова пізнання людиною дійсності, виконує унікальну та незамінну роль у розвитку особистості, в розширенні її внутрішнього суб'єктивного світу, в збагаченні соціального та психологічного досвіду. Діалогічне спілкування є складною формою соціальної взаємодії, його головне призначення – передача змістовної інформації від одного учасника спілкування до іншого. Процес діалогічного спілкування має свою складну структуру та свої особливості, такі як адресованість, ситуативність, реактивність, використання стійких мовленнєвих формул, які характеризують його як утворення, що виникає в результаті усного, спонтанного мовлення співрозмовників, яке відбувається в певних умовах.

На констатувальному етапі експерименту були виявлені наступні критерії рівня розвитку діалогічного спілкування: рівень потреби у спілкуванні, наявність установки на спілкування з ровесниками, власне самопочуття дитини в ситуації спілкування, особливості реакції на партнера в процесі спілкування, домінуючі емоційні реакції, використання в спілкуванні стереотипних стійких формул спілкування, характер використання паралінгвістичних засобів спілкування, особливості розвитку думки в діалогічному спілкуванні, адекватність використання мовних засобів.

На констатувальному етапі експерименту були визначені критеріальні показники: потреба дитини в комунікації з дітьми та дорослим у самостійній грі та спілкуванні; яскраво виражене емоційне ставлення до співучасті та взаємодії з іншими; спрямованість комунікації на виявлення своєї індивідуальності в ігровій діяльності та спілкуванні; намагання до зміни способів поведінки у грі. До першого рівня розвитку діалогічного спілкування було віднесено 30% дітей; до другого рівня – 70%.

На формувальному етапі експерименту розробка та апробація експериментальної програми розвитку діалогічного спілкування дозволила

виявити пріоритетні методи підтримки, динаміку розвитку діалогічного спілкування дітей та специфіку педагогічних умов в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Експеримент показав, що наявність спроектованого вихователями розвивального просторово-предметного культурно-мовленнєвого середовища; проведення занять з розвитку діалогічного спілкування; визначення відповідного змісту освітньої діяльності закладу дошкільної освіти; створення атмосфери успіху, підтримки особистісного зростання дітей в діалогічному спілкуванні; забезпечує ефективність експериментальної програми розвитку діалогічного спілкування дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан О. І. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями. Одеса: Поліграф, 2018. 120 с.
2. Богущ А. М., Руденко Ю. А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою народних казок. Одеса: Поліграф, 2019. 251 с.
3. Лопатіна, Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердян. держ. пед. ун-т. Бердянськ : Ткачук О. В., 2019. 254 с.
4. Соцька Є. П. Емоційно-виразні засоби мовлення. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр.* Одеса, 2015. № 9-10. С. 122-126.
5. Шкаріна Л. Ф. Ознайомлення дітей з творами живопису. *Дошкільне виховання.* 2016. №1. С. 18-20.

СТИГМАТИЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

(Сизко Г. І., кандидатка психологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасній науковій літературі стигму розуміють як феномен, процес і, навіть, як наслідок соціальних взаємодій у суспільстві, соціальну детермінанту здоров'я.

Соціальна стигма притаманна кожній культурі, кожному поколінню, кожному суспільству, адже виконує функцію стабілізатора для суб'єктів стигми, знижує тривогу, підвищує самооцінку шляхом порівняння себе з іншими, а також формує почуття контролю над соціальними ситуаціями. Стигма утворює невідповідність між візуальною та істинною ідентичністю, що дискредитує індивіда в системі соціальних відносин, порушує його громадянські права та впливає на свідомість та психіку.

Стигма і стигматизація демонструє упередження та негативні стереотипи щодо осіб, що мають психофізичні порушення. В основі стигматизації застарілі підходи до визначення проблем осіб з порушеннями, помилки при проведенні діагностики і диференціації особливих проблем, недосконала система етичних норм та цінностей в сфері освіти, соціальне виключення, дискримінація за ознакою діагнозу, неефективність соціальної політики держави щодо захисту, підтримки осіб з психофізичними порушеннями, відсутній доступ суспільства до інформації, брак відповідних наукових досліджень, досвіду [1, с. 27].

Стигматизація впливає на процес соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та адаптованість родин, що виховують таких дітей, адже крайнім її проявом є соціальна ізоляція, відторгнення, дискримінація та порушення прав, соціальної ексклюзії, випадання з життєдіяльності суспільства, трансформації життєвих комунікацій із зовнішнім середовищем як самої особи, так і її близьких [3, с. 175].

Стигматизація дітей із особливими освітніми потребами містить такі складові: когнітивний (неусвідомлені установки та невірні переконання оточуючих їх дорослих відповідно до їх можливостей, поведінки та характеристик, відсутність знань щодо особливостей таких дітей), афективний (негативні емоційні реакції на дитину із психофізичними порушеннями, наприклад, тривога, відраза, страх) і поведінковий компонент (дискримінація дітей із порушеннями розвитку, наприклад, відмова у наданні допомоги, уникнення взаємодії, пересторога інших).

Враховуючи особливості дітей старшого дошкільного віку, можна з упевненістю наголосити, що в основі їх ставлення один до одного є вплив дорослих, з якими взаємодіють діти. Саме тому, якщо дорослі мають страх, або невпевненість, або зневажливе ставлення до дітей, що мають особливі освітні потреби, це буде в повній мірі відображатись і на ставленні однолітків до них. Отже, предикторами стигматизації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору є ставлення дорослих до дітей, що мають психофізичні порушення та умови в яких взаємодіють діти [2].

Наше дослідження було спрямоване не лише на виявлення ставлення дорослих, що працюють із дітьми з особливими освітніми потребами до них, але й емоційно-комунікативний стан взаємодії дітей в інклюзивних групах.

В ході експериментального дослідження нами було здійснено визначення рівнів прояву стигматизації дітей із особливими освітніми потребами серед дорослих та дітей, що взаємодіяли з такими дітьми. В анкетуванні брали участь 20 дорослих та 52 дитини старшого дошкільного віку інклюзивних груп. Аналіз отриманих результатів дозволив виділити рівні прояву стигматизації дітей із особливими освітніми потребами.

Так, низький рівень прояву стигматизації дітей із особливими освітніми потребами передбачає наявність чіткого розуміння та знань особливостей дітей із особливими освітніми потребами; добре розвинуті альтруїстичні тенденції, чутливість, співпереживання, високий рівень толерантності, високий рівень самоконтролю та саморегуляції, що відображаються у підвищеній стресостійкості та готовності взаємодіяти із дітьми із особливими потребами, на констатувальному етапі спостерігався лише у 20 % працівників закладу освіти, 10 % батьків, що водять дітей до закладу дошкільної освіти та 28,8 % дітей 5–6 років інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Середній рівень прояву стигматизації дітей із особливими освітніми потребами, який характеризується недостатніми знаннями щодо особливостей дітей із особливими потребами, наявністю співчуття, достатнім рівнем комунікативної толерантності, достатнім рівнем стресостійкості, проте невизначеним ставленням до дітей із особливими освітніми потребами, а тому і переважанням уникання таких дітей було виявлено у 30 % працівників закладу освіти, 30 % батьків, що водять дітей до закладу дошкільної освіти та 26,9 % серед дітей 5–6 років інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Відповідно, високий рівень прояву стигматизації дітей із особливими освітніми потребами, що виражається у хибних або бідних уявленнях, відсутності знань щодо особливостей дітей із особливими освітніми потребами, переважанні негативних емоцій по відношенню до таких дітей, зниженій комунікативній толерантності, схильністю до негативного ставлення та відсутності бажання взаємодіяти із такими дітьми, виявився у 50 % працівників закладу освіти, 60 % батьків, що водять дітей до закладу дошкільної освіти та 44,2 % серед дітей 5–6 років інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Враховуючи результати теоретичного аналізу наукових першоджерел та отримані емпіричні дані, ми дійшли висновку про необхідність впровадження програми профілактики та подолання проявів стигматизації по відношенню до дітей із особливими освітніми потребами.

Розглянуто зміст, форму та методи програми профілактики та подолання проявів стигматизації дітей із особливими освітніми потребами. Описано організацію проведення роботи із дорослими та дітьми, що відвідували інклюзивні групи, розроблено методичний інструментарій та подано результати апробації.

Програма побудована таким чином, що у ній поєдналися теоретично-інформаційні заняття та ігрові вправи з наступним психологічним аналізом і інтерпретацією. У програмі значна увага приділялася формуванню і розвитку таких важливих якостей як емпатійність, толерантність, уважність, тактовність, готовність прийти на допомогу, відкритість, щирість тощо.

У результаті проведеної нами роботи спрямованої на подолання стигматизації серед дорослих та дітей, що взаємодіють із дітьми з особливими освітніми потребами спостерігалось підвищення рівня розвитку таких її важливих критеріїв, як правильні уявлення про особливості дітей із особливими освітніми

потребами, знання про труднощі, яких зазнають вони та їх родини; терплячість і толерантність до дітей з особливими освітніми потребами а також відповідна поведінка по відношенню до таких дітей, а саме: готовність взаємодіяти, бажання прийти на допомогу, прийняття їх такими, якими вони є.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов В. А. Эффекты стигматизации и аутистичности больных на различных стадиях шизофрении. *Український вісник психоневрології*. Серія16. Випуск 2. 2008. С. 27–32.

2. Голота А. С. Особливості взаємин у сім'ї осіб, які зазнають соціальної стигматизації. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи. Матеріали Всеукраїнського конгресу із соціальної психології (7-9 листопада 2019 р., м. Київ)*. С. 62–63. URL: <http://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Theses-UCSP2019.pdf>. (дата звернення 20.03.2024).

3. Коробка Л. М. Технологічний підхід щодо соціально-психологічної підтримки осіб, які зазнають стигматизації в різних суспільних середовищах. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи. Матеріали Всеукраїнського конгресу із соціальної психології (7-9 листопада 2019 р., м. Київ)*. С. 174–177. URL: <http://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Theses-UCSP2019.pdf>. (дата звернення 20.03.2024).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

(Старинська О. В., кандидатка психологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Інтеграція Української держави до Європейського соціокультурного простору передбачає й трансформацію сфери освіти, що зумовлено ратифікацією Міжнародних документів про забезпечення прав кожної особи за світовими стандартами освіти. В Декларації про права людини і деклараціях Організації Об'єднаних Націй задокументовано право кожної особи на здобуття освіти. Як підкреслено в Законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», реалізація цього права для осіб із особливими потребами уможливорюється завдяки створенню в освітніх закладах спеціальних умов, із огляду на індивідуальні можливості таких осіб.

Впровадження інклюзивної освіти, з дотриманням умов «мейнстрім» («основного потоку»), сприяє забезпеченню якісного доступу осіб із особливими потребами до освітньої сфери, а також їхній успішній соціально-психологічній адаптації. Необхідність розв'язання невідкладних завдань державного рівня надає важливості дослідженням, які стосуються розвитку здатностей осіб із особливими потребами щодо успішної соціально-психологічної адаптації, що інтегруються в їхньому соціальному інтелекті. Тому вивчення психолого-педагогічних умов розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в контексті реалізації завдань української інклюзивної освіти набуває неабиякої значущості для психологічної науки і педагогічної практики.

Мета: висвітлити психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі передбачає першочергове обґрунтування цього процесу.

Нагадаємо, що, на наш погляд [2], соціальний інтелект є складним інтегрованим комплексом здатностей особистості пізнавати і вирішувати завдання, що забезпечують успіх її взаємодій із іншими людьми. Соціальний інтелект інтегрує такі здатності особистості: помічати і розуміти загальні властивості й прояви поведінки інших людей; помічати і диференціювати прояви вербальної й невербальної поведінкової експресії інших людей; визначати мету, прагнення і наслідки поведінки інших людей у взаємодіях із ними; передбачати їхні вчинки.

Як нами емпірично доведено [там само], локус контролю і мотивація до успіху є психологічними чинниками розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами. Локус контролю особистості є такими стратегіями, які допомагають їй визначати відповідальність за наслідки діяльності (своїї й інших людей). Мотивація до успіху є стійкою потребою особистості досягати успішного результату в різних видах діяльності, що пов'язана з її схильністю пишатися собою і переживати задоволення від цього результату.

Психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому

середовищі обґрунтовувалися на основі масиву законодавчих і наукових положень, а також на основі останніх наукових результатів психологічних досліджень, а саме:

- положень Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про інклюзивну освіту»;

- постулатів учених про психологічну сутність, конструкти і розвиток соціального інтелекту особистості (Дж. Гілфорд, Д. Гоулман, М. О'Саллівен та ін.);

- наукових результатів психологічних досліджень про розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, які розвиваються нормотипово (Л. Ляховець, О. Милославська та ін.);

- наукових результатів психологічних досліджень про розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами (О. Старинська та ін.).

Одна група здатностей особистості (соціальна обізнаність) стосується знань сприймання і розуміння інших людей, натомість друга група здатностей (соціальних) – ефективно застосовувати соціальні знання для успішних взаємодій із іншими людьми тощо [1]. Соціальний інтелект особистості розвивається за умови її соціалізації та участі в соціальних взаємодіях (О. Матеюк, Ю. Суходоля). Соціальний інтелект зорієнтований на соціальні, етичні, моральні норми і прагнення особистості досягти певного статусу в соціумі, що значно підвищує значущість її індивідуальних особливостей (Е. Івашкевич).

Вважаємо, що розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами повинен відбуватися на основі положень особистісно-орієнтованого підходу, що утверджують взаємодію викладачів зі здобувачами за принципами співробітництва і свободи вибору, толерантності та взаємної поваги (Г. Балл, І. Бех та ін.).

Презентовані наукові положення дозволили визначити такі провідні психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі:

- неухильне систематичне дотримання викладачами закладу вищої освіти принципів особистісно-орієнтованого підходу у взаємодіях зі здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі;

- утвердження викладачами гуманізму, толерантності, взаємної поваги, взаємної довіри, моральності, етики й культури у взаємодіях зі здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами, що сприятиме підвищенню рівнів їхньої самооцінки і самоповаги;

- систематичне застосування практичними психологами вправ і технік із розвитку особистої відповідальності за прийняття рішень та власні дії й вчинки, а також із розвитку мотивації успіху в здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами;

- постійне використання викладачами на заняттях зі здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами методів активного соціально-психологічного навчання і групових форм роботи.

Висновки. Висвітлені психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами важливі для розробки психолого-педагогічного супроводу цього процесу в інклюзивному освітньому середовищі. Розробка й апробація програми розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами стануть

предметом наших подальших наукових пошуків і будуть розкриватися в наших наступних наукових публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Соціальний інтелект. Нова наука про людські відносини. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 400 с.

2. Старинська О. В. Локус контролю і мотивація до успіху як психологічні чинники розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 79–86. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-11>.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРИКЛАДІВ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

(Суржук Г. В., вчитель вищої категорії, вчитель методист,
Шепотіленко Г. Г., вчитель вищої категорії).

Загальноосвітня школа № 54 м. Маріуполь, Україна.

«Єдиний шлях, що веде до знань, – це діяльність»

Дж.Б.Шоу

Зміни, які відбуваються в сучасному високотехнологічному світі, вимагають виховання активної і творчої особистості, яка, на відміну від людини-виконавця, здатна адаптуватися до стрімких змін, генерувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення та вчитися впродовж усього життя. І завдання школи – намагатися віднаходити все нові й нові шляхи реалізації цих якостей, використовувати засоби підвищення мотивації навчання школярів.

Провідною ідеєю Державного стандарту початкової школи є те, що кожна дитина є талановитою. Завдання педагога – знайти підхід до кожного учня, виявити його потенціал, сформувати потрібні компетентності, через які у майбутньому дитина буде реалізуватися в житті. Спілкуватися з учнем, як із партнером, не опускаючись, а піднятися на рівень дитини – мета багатьох освітніх технологій. Цьому у сучасній початковій школі сприяє діяльнісний підхід [2].

Діяльнісний підхід – це метод навчання, завдяки якому дитина не отримує знання у готовому вигляді, а здобуває їх сама у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності. При даному способі навчання забезпечується комфортне психологічне самопочуття учнів і вчителя, знижуються конфліктні ситуації на уроці.

Діяльнісний підхід у сучасному навчанні передбачає самостійний пошук, інтерпретацію, моделювання, прогнозування, аналіз, узагальнення і оцінку різних джерел інформації, графічних даних; роботу з таблицями і діаграмами; розв'язування проблемних ситуацій та інших навчальних ресурсів тощо. Діяльнісний метод навчання сприяє особистісно-зорієнтованому навчанню, що дозволяє школярам розкрити свої здібності, таланти, показати високий рівень знань.

Суттю діяльнісного підходу є розвиток особистості учня на основі засвоєння ним способів дій. Саме тоді школяр зможе сам учитися в класі та вдома. Ці способи – основа формування компетенцій «уміння вчитися самостійно».

Діяльнісний метод навчання полягає не в тому, щоб учень знав більше, а в тому, щоб він умів пізнавати, здобувати необхідні знання, вміло застосовувати їх у житті, в роботі, в будь-яких ситуаціях.

Для того, щоб впровадити діяльнісний підхід у свою щоденну практику, потрібно не тільки «перезавантаження» вчителя на «сучасний лад», а ще потрібно, щоб вчитель був впевнений у собі [1].

Одним із прикладів ефективною реалізації діяльнісного підходу в початковій школі є проектна робота. Проектна діяльність передбачає саме самостійне здобування знань. І в цьому випадку дитина буде відчувати свою агентність і відповідальність.

Метод проектів дуже популярний, бо поєднує теоретичні знання і практичне застосування набутих знань. «Усе, що я пізнаю, я знаю. Знаю, навіть це мені потрібно, де та як ці знання застосувати», – основна теза сучасного розуміння методу проектів. У навчанні молодших школярів завдання проектною діяльністю

полягає в розвитку пізнавальних навичок, умінь самостійно використовувати здобуті знання, орієнтуватися в доступному інформаційному просторі, розвивати творче мислення, вчить дітей елементарних прийомів спільної діяльності, дозволяє проявити свої сильні сторони, реалізувати творчий потенціал. Організуючи проектну діяльність у початковій школі, вчитель має враховувати вікові і психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Забезпечити мотивацію включення молодших школярів в самостійну роботу над проектом можна за умови, коли проблема проекту відповідає пізнавальним інтересам учнів і знаходиться в зоні їхнього найближчого розвитку.

Етапи проекту:

- перший етап – це проблема,
- наступний - планування,
- третій - пошук інформації,
- четвертий - продукт,
- п'ятий – презентація,
- шостий- підведення підсумків та продовження.

Запропонована тема проектної діяльності має бути актуальною, реальною для виконання і цікавою для дітей. Важливо залучати дітей до визначення теми і кола дослідницьких запитань, адже це є передумовою того, що тема буде актуальною та значущою. Дослідіть одну із актуальних тем для дітей початкової школи. Розпочніть роботу з визначення кола дослідницьких запитань [3].

Важливо надавати дітям можливість самостійно розподіляти ролі в командах і обирати спікерів. Але разом з тим важливо організувати процес таким чином, щоб кожна дитина могла відчувати себе лідером команди і презентувати командні ідеї. Для цього потрібно пропонувати різні варіанти вибору спікерів. *Наприклад*, спікером буде той учасник, хто має найтемніше волосся, або найбільше білого кольору в одязі, або народився першим восени. Таким чином діти мають можливість згадати усіх осінніх іменинників, проаналізувати дати і місяці народження, звернути увагу один на одного, роздивитися колір очей і волосся, відмітити колір одягу тощо.

На наступному етапі проектної діяльності відбувається пошук інформації (дослідження). Учні із задоволенням шукають потрібну інформацію в додатковій літературі, в інтернет – ресурсах. Знову ж таки обирають самостійно ту роботу, яка їм буде цікавою. *Наприклад*, при вивченні теми «Рослини», учні обрали те, що їм цікаво. Хтось шукав інформацію про рослину, хтось малював будову рослини, хтось складав кросворд, загадки. Знаходили літературні твори, де згадується та, чи інша рослина.

На четвертому етапі проектної діяльності створюється продукт. Це може бути спільна робота дітей в командах в школі та поза її межами або самостійне завдання, яке виконується вдома у спільній діяльності з батьками.

На п'ятому етапі проектної роботи відбувається презентація проекту. На цьому етапі дослідники презентують створений продукт і розміщують його у просторі класної кімнати або у просторі школи чи на сайті.

Заключний етап проектної діяльності – підведення підсумків та продовження. На цьому етапі діти рефлексують над власними дослідженнями, діляться своїми враженнями, емоціями, думками та мають можливість планувати продовження проекту або запропонувати тему для наступної проектної роботи. Кожному педагогу потрібно взяти за правило якомога частіше проводити опитування серед дітей, які б теми вони хотіли дослідити. Супровід роботи над проектом передбачає командну

взаємодію, де кожна дитина розуміє важливість власного внеску, прояви ініціативи, а також відповідальність задля досягнення спільної мети. Проаналізуйте, які наскрізні вміння тренували, розвивали протягом роботи над проектом [4].

У початковій школі має бути відзначений кожний учень, який брав участь у виконанні проекту! Для цього найкраще визначити декілька номінацій і постаратися зробити так, щоб кожний проект став «переможцем». Орієнтовні номінації проектів: Оригінальний проект, Незвичайний проект, Проект-сюрприз, Веселий проект, Проект-велетень тощо.

Робота над проектом потребує від учителя та учнів чимало ресурсів і часу, однак досвід показує, що це варте затрачених зусиль, адже учні бачать конкретний результат – продукт проектної діяльності, а учитель досягає головної мети – навчає їх працювати самостійно, застосовувати знання на практиці, взаємодіяти в команді.

У проектній діяльності педагог виступає як фасилітатор: залучає, заохочує, підтримує дітей, організовує і направляє процес, але не є джерелом знань та ідей, адже вони здобуваються самостійно і генеруються в процесі взаємодії, і таким чином створює відповідні умови, які сприяють набуттю дітьми досвіду агентності.

Проектна діяльність надає дітям простір для самоорганізації, творчих ідей, спонтанності, пошуку незвичних шляхів пізнання та помилок. Замість інструкцій і готових рішень – горизонт можливостей для досліджень через ідеї та натхнення.

Проектне навчання дієве та ефективне в розрізі розвитку наскрізних умінь. Саме проектна робота є способом реалізації діяльнісного підходу. Ідея проектного навчання лежить в основі типових навчальних програм.

В житті відбувається багато змін. І для того, щоб реалізувати себе в ньому, кожному з нас потрібно змінюватися. Змінювати застарілі погляди, вдосконалюватися, робити себе і навколишній світ кращим. Тож хочу побажати всім нам успіхів на цьому шляху. Головне, не боятися застосовувати щось нове. Генерувати свої власні ідеї. Обирати дієві методи роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горгош Л. І. Інтеграція традиційних та інноваційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи. *Розкази онуку*. 2009 №1-2. С. 4–7.
2. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: науково-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА, 2006. 40 с.
3. Коляда О. Ф., Онопрієнко О. В. Проектний день у початковій школі. *Початкова школа*. 2006. №5.
4. Тягло О. В., Цимбал П. В. Проектні технології : особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. Х. : Вид. група «Основа», 2008. № 19–21.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ЗАСОБАМИ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

(Татарін В. П., молодший науковий співробітник)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. Дослідження емоційної пам'яті стає особливо актуальним у зв'язку з потребою в розумінні того, як учні сприймають, обробляють та відтворюють емоційні події. Розуміння цих процесів може мати значний вплив на психологічну та емоційну стійкість учнів, їхню взаємодію з іншими та загальний розвиток особистості. Тому в педагогічній спільноті актуалізується проблема пошуку засобів розвитку емоційної пам'яті. Застосування пісенного матеріалу на уроках англійської мови допомагає розвивати позитивну емоційну пам'ять та емоційний інтелект учнів через активне сприйняття та аналіз текстів пісень, які відтворюють різні емоційні стани та ситуації.

Проблема досліджувалась вченими: О. Прядко (вивчала особливості розвитку емоційної пам'яті на уроках музичного мистецтва), М. Кузнецов (розробив структурно-функціональну модель емоційної пам'яті), О. Невоєнна (досліджувала особливості емоційної пам'яті у представників різних поколінь та її зв'язок із захисними механізмами).

Мета дослідження – обґрунтувати доцільність використання пісенного матеріалу для розвитку емоційної пам'яті на уроках англійської мови.

Результати дослідження. Поняття «емоційна пам'ять» рідко зустрічається як окремий предмет дослідження. Зазвичай вчені характеризують її інтегровано в пам'ять в цілому. Розглянемо декілька визначень терміна:

1. «підсистема (вид) пам'яті, яка полягає у фіксації, збереженні, трансформації й наступному відтворенні певних почуттєвих станів людини, в яких закодоване її ставлення до об'єктів, подій, ситуацій, людей» [1, с. 93].
2. «афективний, а не фактологічний чи пропозиційний компонент пам'яті, що включає почуття, пов'язані з людиною (радісні, стресові), місцем (безпечні, загрозливі), або діяльністю чи досвідом (веселі, цікаві, складні або нудні)» [3, с. 37].
3. «пам'ять на почуття, переживання особистості» [2, с. 43].

Емоційна пам'ять призначена для фіксації спогадів про почуття та емоції, що виникали у відповідних обставинах та супроводжували певний емоційний стан. Цей вид пам'яті характеризується стійкістю, тривалістю, мимовільністю запам'ятовування та існує у двох видах: позитивний та негативний. Позитивна емоційна пам'ять сприяє появі бажання взаємодіяти, незважаючи на труднощі, пов'язані із соціальною комунікацією, а негативна емоційна пам'ять, в свою чергу, розглядається як джерело стресу, що слід уникати.

Розвиток позитивної емоційної пам'яті за допомогою пісенного матеріалу сприяє появі почуття самосвідомості (здатності ідентифікувати та розуміти власні емоції), саморегуляції (здатності контролювати свої емоційні реакції), емпатії (здатності розуміти почуття інших) та соціальних навичок (здатності виражати власні почуття та емоції іншим), оскільки сприйняття музики здійснює значний вплив на свідомість учнів та завжди носить емоційний характер. Окрім цього, використання пісень забезпечує міцніші смислові зв'язки та сприяє утворенню більшої кількості асоціацій, впливає на ефективність розумової діяльності, сприяє

активізації творчого підходу до розв'язання проблемних ситуацій, що загалом позитивно відбивається на успішності учнів.

При роботі з емоційною пам'яттю важливо зробити правильний тематичний підбір пісенного матеріалу. Розглянемо приклади використання пісень для *розвитку самосвідомості*: пісня «Happy» (Pharrell Williams) допоможе учням розпізнавати та описувати свої емоції; пісня «Let it be» (The Beatles) сприяє розумінню того, як емоції впливають на думки та поведінку учнів та як вони можуть допомогти чи завадити людині у складній ситуації.

Розвиток саморегулювання забезпечується піснями, що допомагають навчитись керувати емоціями та справлятися зі стресом: пісня «Imagine» (John Lennon), послухавши яку слід обговорити, як можна мирно вирішувати конфлікти; пісня «Hallelujah» (Leonard Cohen), після якої можна обговорити, як знайти заспокоєння та підтримку у складні часи.

Для *розвитку емпатії* використовуються пісні, що допоможуть учням розпізнавати емоції інших людей (наприклад, пісня «What a Wonderful World» (Louis Armstrong) допоможе описати емоції, що відчуває людина, яка виконує цю пісню) та зрозуміти, як їхні дії можуть впливати на емоції інших людей (пісня «You've Got a Friend in Me» (Randy Newman), після прослуховування якої можна обговорити, як можна бути другом і підтримувати інших людей).

Розвиток соціальних навичок здійснюється за допомогою пісень, що допоможуть учням навчитися активно слухати інших людей (наприклад, послухавши пісню «I Will Survive» (Gloria Gaynor) можна обговорити, які емоції та почуття транслюються автором). Також, можна попросити учнів написати власну пісню (вірш) про свої емоції задля залучення до висловлення власних думок та емоцій.

Застосування пісенного матеріалу на уроках англійської мови передбачає розробку вправ для передтекстового, текстового та післятекстового етапів. На передтекстовому етапі відбувається підбір пісні за віком та рівнем учнів, а також темою уроку. На початку уроку вчитель проводить емоційне налаштування та готує учнів до прослуховування пісні. Слід ознайомитись з гуртом/автором та твором (це може бути матеріал з Wikipedia, відео-огляд чи стаття), запитати про музичні вподобання та обговорити тему пісні за заголовком чи фрагментом тексту, поставити проблемне запитання. На цьому етапі також доцільно провести ігри на емоційну впізнаваність (наприклад, відгадати емоції, пов'язані з піснею за зображеннями, виразами обличчя або рухами). Для кращого розуміння пісні необхідно ознайомити учнів із граматичним та лексичним матеріалом.

На текстовому етапі відбувається прослуховування пісні з опорою на текст чи без неї з наступним виконанням. Зазвичай, на цьому етапі використовуються вправи, націлені на роботу з текстом: заповнення пропусків («Yesterday, all my _____ seemed so far away»), вибір лексичної одиниці («Yesterday, all my problems/troubles seemed so far away»), виправлення помилок («Yesterday, all my troubles seemed far away»), відновлення правильного порядку речень («Now it looks as though they're here to stay; Yesterday, all my troubles seemed so far away; Oh, I believe in yesterday») чи слів у реченні («my away yesterday, troubles far so all seemed»), поєднання початку, середини чи кінцівки речення («Yesterday... ..all my troubles seemed... ..so far away») [4]. Для розвитку емоційної пам'яті, учням пропонується встановити асоціативні зв'язки між фразами з пісні та особистим досвідом.

Післятекстовий етап полягає у підведенні підсумків та закріпленні матеріалу. Вчитель може провести вікторину на основі тексту пісні, щоб перевірити знання учнів. Доцільно провести рефлексію, щоб ще раз почути фінальні думки, почуття та емоції учнів, зробити висновок та розв'язати проблемне питання, поставлене на початку уроку. На цьому етапі буде доцільним використання творчих проектів: намалювати малюнок до пісні, зняти відео-кліп, переписати рядки пісні виходячи з особистого досвіду або замінити сумну кінцівку пісні на щасливу (якщо це пісня на сумну тему).

Розглянемо деякі методи та прийоми роботи з емоційним компонентом на основі пісні «Yesterday» (The Beatles):

<p>«Відгадай емоцію»: Мета: Розвинути навички емоційної впізнаваності. Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Картки з емоціями (радість, смуток, злість, страх, здивування) • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) 	<p>Хід роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вчитель роздає учням картки з емоціями. 2. Учні уважно слухають пісню «Yesterday» (The Beatles), намагаючись здогадатися, яку емоцію виражає кожна частина пісні (куплет, приспів). 3. Після кожної частини пісні учні піднімають картку з емоцією, яку, на їхню думку, вона виражає. 4. Вчитель обговорює з учнями їхні відповіді, пояснюючи, як текст пісні та музика допомагають зрозуміти емоції.
<p>«Емоційний мімік»: Мета: Розвинути навички невербального спілкування та емоційної експресії. Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) 	<p>Хід роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вчитель об'єднує учнів у пари. 2. Один учень з пари стає «ведучим», а другий – «глядачем». 3. «Ведучий» уважно слухає пісню «Yesterday» (The Beatles) і намагається за допомогою міміки та жестів передати емоції, які відчуває герой пісні в кожній частині. 4. «Глядач» повинен здогадатися, яку емоцію виражає «ведучий». 5. Після закінчення пісні пари міняються місцями.
<p>«Емоційний колаж»: Мета: Розвинути навички творчого та емоційного самовираження Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) • Журнали • Ножиці • Клей • Папір 	<p>Хід роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Учні уважно слухають пісню «Yesterday» (The Beatles), намагаючись відчути емоції, які виражає герой. 2. Після закінчення пісні учні отримують журнали, ножиці, клей та папір. 3. Їх завдання – створити колаж, який відображає емоції.

<p>«Мій вчорашній день» Мета: Встановити асоціативні зв'язки з особистим досвідом учнів. Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) 	<p>Хід роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Учні слухають пісню «Yesterday» (The Beatles). 2. Вчитель просить пригадати свій власний вчорашній день та емоції які супроводжували учнів. 3. Учні підбирають 2-3 фрази з пісні, які, на їхню думку, підходять для опису власного досвіду та діляться своїми думками та почуттями з класом.
<p>«Лист вчорашньому мені» Мета: розвинути навички рефлексії та самоаналізу. Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) • Папір • Олівці/ручки 	<p>Хід роботи:</p> <p>Вчитель просить учнів написати лист, в якому учні повинні згадати про події вчорашнього дня, поділитися своїми думками та почуттями, дати пораду.</p>
<p>Творче переосмислення пісні Мета: розвинути креативність та навички самовираження Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст пісні «Yesterday» (The Beatles) • Папір/блокнот • Олівці/ручки/фарби/камера/інші 	<p>Хід роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначте, які саме частини тексту ви хочете змінити. 2. Додайте нові куплети, адаптуючи слова до вашого досвіду. 3. Збережіть основну тему пісні (втрачене кохання, ностальгія, подолання труднощів).
<p>Проблемні запитання Мета: стимулювати критичне мислення, підвищити зацікавленість до навчання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Why do you think the protagonist of the song feels such emotions? 2. Do you think this song can be considered optimistic or pessimistic? Why? 3. Can you compare the protagonist's emotions to the emotions of people in the modern world? 4. Do you think this song is still relevant today? Why? 5. If you could write a sequel to this song, what would it be about?

Висновки. Отже, використання пісенного матеріалу на уроках англійської мови є ефективним інструментом для розвитку позитивної емоційної пам'яті учнів, адже це сприяє розвитку соціальних та комунікативних навичок, підвищує рівень самосвідомості, саморегуляції та емпатії. Методика роботи з пісенним матеріалом на уроках англійської мови дозволяє поєднати мовний, мовленнєвий та емоційний компоненти, що робить навчання більш цікавим та ефективним. Такий підхід сприяє глибшому розумінню мови, стимулює творчість та активно впливає на психологічний розвиток учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнєцов М. А. Емоційна пам'ять людини. *Психологія*. 2010. Вип. 913. С. 93-98.
2. Невоєнна О. Зв'язок емоційної пам'яті (спогадів) та захисних механізмів молоді. *Психологія*. 2021. Вип. 71. С. 43-49.
3. Prizant В. The Power of Emotional Memory. URL : https://barryprizant.com/wp-content/uploads/2015/07/asq17_power_of_emotional_memory_spring_2012.pdf. (дата звернення: 13.03.2024).
4. What activities can you do with songs? URL : <https://www.eslsongs.com/what-activities-can-you-do-with-songs/>. (дата звернення: 13.03.2024).

РУШІЙНА СИЛА ЗМІН: РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ДІТЕЙ

(Точоний О. В., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Павлюк М. М. докторка психологічних наук, професорка)
Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», м. Київ, Україна

У сучасному цифровому віці, із поширенням комп'ютерів, смартфонів та інших гаджетів, проблема комп'ютерної залежності серед дітей стає актуальною та нагальною. Ця проблема вимагає уваги та комплексних підходів до її вирішення. Роль психолога у цьому процесі важлива, оскільки він необхідний у наданні психологічної підтримки та корекції дітям, що страждають від цієї проблеми. У цій статті розглянемо роль психолога у вирішенні проблеми комп'ютерної залежності у дітей.

Питанням вивчення залежності займалися ряд українських вчених, таких як М. Варій, Л. Сіроха, Р. Горбатюк, В. Пілецький, В. Лисакова та ін. На думку дослідників, Інтернет-залежність – це залежність від постійного перебування в мережі інтернет, яка виникає за найбільш короткий час; залежність від гри в онлайн комп'ютерні ігри, використання соціальних мереж, відеосервісів, перегляд веб-сайтів і т.д.

Так, залежність від соціальних мереж проявляється у прагненні переглянути новини, написати коментар до відео чи нового посту в соціальних мережах; в додатки тощо. Слід зазначити, що Інтернет-залежність має певні різновиди. Зокрема Д. Грінфілд [4], пропонує таку класифікацію інтернет-залежності: залежність від комунікації в чатах, електронною поштою, залежність від гри на біржах, в азартні ігри, участі в аукціонах, покупок, залежність від «бродяжництва», тобто тривалої безсенсової навігації в Інтернеті, залежність від сайтів забороненого контенту.

У випадку з комп'ютерною залежністю, психолог відіграє ключову роль у вирішенні цієї проблеми. По-перше, він проводить комплексний психологічний аналіз, спрямований на визначення причин та факторів, що спричиняють залежність. Це може включати аналіз психосоціального середовища дитини, особистісних особливостей, сімейних відносин та інших аспектів, що можуть впливати на залежність від комп'ютерних ігор. Після проведення аналізу психолог розробляє індивідуальний план терапії, який враховує специфічні потреби та характеристики кожної дитини. Цей план може включати в себе різноманітні психологічні методи та практики, такі як когнітивно-поведінкова терапія, групова психотерапія, ігрова терапія та інші. Наведемо приклади деяких психологічних вправ:

Техніка «Точки»

Мета: стабілізувати емоційний стан.

Матеріали та обладнання: поролон 30×40 см, простий олівець, кольорові фломастери, м'яка пастель, кольорові олівці, аркуш А4.

Інструкція. 1-й етап. Проводиться бесіда з дітьми про настрій за різних ситуацій. Пропонуємо взяти аркуш паперу і покласти його на поролон, а потім зробити невеликі точки в папері.

2-й етап. Пропонуємо з'єднати точки між собою. Починати з тієї точки, з якої забажає учасник гри. Потім можливо роботу пообертати, переглянути з різних

положень і знайти якийсь образ. Навести його, якщо є бажання можливо прикрасити.

3-й етап. Після закінчення роботи можна запропонувати відповіді на такі запитання: Що у вас вийшло? Як ви назвете свою роботу? Що ви відчували на початку своєї роботи? Що відчуваєте зараз? Чи хочете ви щось змінити або додати в роботі? Про що говорить ваш малюнок? Чи хочеться вам щось зробити ще? З яким почуттям йдете?

Вправа «Переклеювання ярликів»

Мета: формувати навички перегляду ставлення до власних негативних якостей.

Інструкція. Часом людям здається, що в будь-якому психологічному тесті існує такий прийом, як «наклеювання ярлика». Дітям також може здатися, що негативні якості, які вони відкрили в собі в попередній вправі – це «ярлик», «клеймо». Це помилково, адже навіть негативні властивості можна уявити як позитивні. Важливим насамперед є ставлення самої людини до власних якостей. Усім учасникам пропонується подивитися на власні негативні психологічні властивості та продемонструвати їх групі як позитивні. Наприклад, *впертий* – людина хоче домогтися свого, він буде йти до поставленої мети, долаючи будь-які перешкоди, але важливо, щоб мета була рішуча не тільки для нього, але і для оточуючих.

Обговорення. На скільки важко було прийняти власні негативні якості? На скільки важко було знайти в них позитивне? А чи потрібно приймати власні негативні сторони? Може необхідно не звертати на них особливої уваги? Якщо на негативні сторони свого характеру не звертати уваги, що буде? У випадках ускладнень необхідно допомогти дітям знайти в негативі позитивні сторони.

Однією з важливих стратегій психолога є розвиток альтернативних зайнять для дітей, які залежні від комп'ютерних ігор. Це може включати спортивні та творчі заходи, соціальні взаємодії з ровесниками, розвиток нових інтересів та хобі. Психолог працює над тим, щоб діти відчували радість та задоволення від альтернативних занять, замість комп'ютерних ігор.

Однією з важливих ролей психолога є консультативна підтримка для сім'ї дитини. Психолог надає батькам поради щодо створення позитивного та підтримуючого середовища вдома, сприяючи зміні патернів поведінки та спілкування всередині сім'ї. Він надає їм необхідну підтримку, інформацію та поради щодо того, як ефективно взаємодіяти зі своїми дітьми та допомагати їм подолати цю проблему.

У цій статті була розглянута роль психолога у вирішенні проблеми комп'ютерної залежності у дітей. Психолог відіграє ключову роль у наданні психологічної підтримки та корекції дітям, що страждають від цієї проблеми. Він проводить комплексний аналіз, розробляє індивідуальні плани терапії, розвиває альтернативні зайняття для дітей та надає підтримку батькам. Праця психолога є важливою складовою вирішення проблеми комп'ютерної залежності у дітей і сприяє їхньому здоровому розвитку та адаптації в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сіроха Л. В. Комп'ютерна залежність як вид адиктивної поведінки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. №3. С. 76–80.
2. Горбатюк Р. Вплив Інтернет-технологій на психічну стійкість студентської молоді. *Інформаційні технології в освіті та науці: збірник наукових праць*. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. No 1(9). 303 с. С. 70–74.
3. Варій М. І. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] [3-тє вид.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
4. Пілецький В. Комп'ютерна залежність та її вплив на сучасних підлітків. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2011. Вип. 16(2). С. 46 – 58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2011_16%282%29__8. (дата звернення: 27.03.2024).

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

(Фат'янова Т. О., асистентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасних умовах глобальних трансформацій стратегічним завданням держави є всебічний розвиток людського потенціалу. Підготовка висококваліфікованих фахівців, у тому числі педагогічних кадрів, передбачає формування цілісної системи професійних компетенцій, універсальних навичок, а також особистісних якостей, необхідних для громадянина XXI століття. Одним із найважливіших ресурсів особистості є емоційний інтелект, високий рівень розвитку якого забезпечує соціальну успішність індивіда, сприяє становленню громадянсько-патріотичної позиції, загальної та управлінської культури.

Традиційно емоційний інтелект предмет аналізу психологічних дисциплін. Однак у міру того, як поняття «емоційний інтелект» було теоретично обґрунтовано та вкоренилося у сфері психологічних досліджень, воно стало предметом вивчення інших наукових дисциплін – гуманітарних, соціальних, педагогічних. Перші фундаментальні педагогічні дослідження, пов'язані з тематикою формування емоційного інтелекту учнів, в українській науці з'явилися у першому десятилітті XXI століття [3].

Специфіку емоційного інтелекту вивчали вітчизняні науковці: В. Павленко, Н. Семченко, С. Дерев'янка, О. Власова, Є. Карпенко, Г. Гарскова, Н. Коврига та ін. Об'єктом досліджень науковців є як суто психологічна проблематика – взаємозв'язок соціального та емоційного інтелекту, вплив емоційного інтелекту на користувачів соціальних мереж (Є. Карпенко, Г. Гарскова, Н. Коврига), так і суто педагогічні аспекти проблеми, зокрема методики формування емоційного інтелекту, особливості розвитку та вдосконалення. (Н. Семченко, В. Павленко).

Мета статті – розкрити сутність і значення емоційного інтелекту в професійній діяльності майбутніх учителів початкової школи.

У загальному розумінні емоційний інтелект сприймається як здатність працювати з емоціями і виявляти емпатію. Сюди відноситься вміння розпізнавати емоції, визнавати негативні та позитивні почуття, відокремлювати персональне сприйняття від наочних фактів, керувати власними та чужими емоціями [1].

Якщо у традиційному розумінні педагог просто передає знання, то сьогоднішні вчителі Нової української школи грають ширшу роль у формуванні в учнів початкових класів навичок управління своїми емоціями, ненасильницького розв'язування конфліктів і прийняття відповідальних рішень. Педагог повинен мати емоційний інтелект не тільки для того, щоб краще розуміти і взаємодіяти зі здобувачами початкової освіти, а й передавати свої навички учням, щоб вони могли успішно комунікувати з оточуючими. Інакше кажучи, вчителі розвивають як предметний інтелект, так й емоційний інтелект дитини [4].

У сучасному динамічному світі, в умовах невизначеності, багато дітей є емоційно вразливими, що відбивається не тільки на освітньому процесі, а й на здоров'ї та взаємодії з оточуючими. Емоційний інтелект педагога важливий для пояснення та передбачення реакції учнів у нестандартних ситуаціях. Тому важливим є стимулювати майбутніх вчителів до формування емоційного інтелекту. Це дозволить:

- визначати і контролювати власні емоції;

- виявляти групи ризику девіантної поведінки;
- визначати особливості взаємодії в класі та ризик булінгу;
- розпізнавати стан тривожності та страхи у дітей, у разі необхідності спрямовувати їх до шкільного психолога та інформувати батьків;
- ефективно комунікувати з батьками, колегами та учнями [1].

Розвиток емоційного інтелекту є необхідною умовою досягнення життєвого успіху як у дітей, так і у дорослих. Як інструмент формування емоційного інтелекту в здобувачів початкової освіти застосовуються різні психолого-педагогічні методики, а саме: стимулювання позитивних емоцій; проведення соціально-психологічних тренінгів; інтерактивні та практико-орієнтовані методи навчання; колективні проекти; методи арт-терапії або застосування засобів живопису, музики, пантоміми, танцю, візуальних образів, кіно, театру для розуміння та управління своїми й чужими емоціями. Очевидно, що перелічені методи можуть бути успішно застосовані й на практиці підготовки майбутніх педагогів [3].

Висновок. Емоційний інтелект є важливим елементом для продуктивної педагогічної діяльності вчителя початкових класів та одним із напрямів розвитку професійних компетентностей та особистісних якостей. Усвідомлення недостатньої ефективності традиційних та інноваційних практик в освіті визначає необхідність включення програм розвитку емоційного інтелекту до системи педагогічної освіти. Підвищення рівня сформованості емоційного інтелекту майбутнього і вже працюючого вчителя сприятиме діалогу, взаємодії, формуванню нових культурних спільнот, які об'єднують людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kovalchuk V., Prylepa I., Chubrei O., Marynchenko I., Opanasenko V., Marynchenko Y. *Development of Emotional Intelligence of Future Teachers of Professional Training. International Journal of Early Childhood Special Education*, 2022. № 14 (1). С. 39–51. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4206>. (дата звернення: 02.03.2024).
2. Котик Т. Емоційний інтелект учителя початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*, 2020. № 23. С. 14–19. URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.23.14-19>. (дата звернення 02.03.2024).
3. Москаленко Ю., Оліяр М. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*, 2021. № 24. С. 89–94. URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2021.24.89-94>. (дата звернення: 03.03.2024).
4. Федина-Дармохвал В. Особливості емоційного інтелекту в контексті підготовки майбутніх педагогів. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, 2023. № 3. С. 98–103. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2023-PP-3-98-103>. (дата звернення 02.03.2024).

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ МЕТОДИКИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(Федоренко Д. О., Лобода В. Є.,
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої,
Білоусова Н.В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

У сучасному освітньому середовищі важливе місце відводиться інтеграції та практичному підходу до навчання. Початкова школа відіграє ключову роль у формуванні основних знань та навичок учнів. У зв'язку з цим, позаурочна діяльність, особливо проектна робота, стає важливим засобом з поглиблення знань та розвитку практичних умінь.

Серед сучасних дослідників, які вивчають проектну діяльність є Башинська Т., Бондар В., Луців С., Михайлишин Р., Сисоєва С., Філь Г., Цимбалару А., Щекатунова Г. тощо.

Метою даної статті є розгляд значення та переваг використання проектної діяльності з учнями початкової школи у позаурочний час.

Проектна діяльність учнів початкової школи в позаурочний час є не лише ефективним, але й захоплюючим інструментом для їхнього розвитку. Цей підхід дозволяє учням застосовувати теоретичні знання на практиці, вчить працювати в команді та розвиває креативне і критичне мислення.

На думку Щекатунової Г. Д. «У початковій школі мають закладатися основи проектної діяльності учня, поступово в процесі навчання розвиватися і поглиблюватися в міру дорослішання і усвідомлення учнем своїх професійних, соціальних і громадянських потреб і обов'язків. Вихідними для проектної діяльності у молодших школярів є проектні завдання».

Ми підтримуємо думку, про те, що «Обов'язкова вимога – кожен етап роботи над проектом повинен мати конкретний результат» [4].

Варто зазначити, що проектна діяльність в позаурочний час може мати різноманітні форми та напрямки. Вона може включати в себе проекти з мови, математики, ЯДС, технологій... Особливу увагу слід приділяти тим проектам, які спрямовані на розвиток ключових компетентностей учнів, таких як критичне мислення, комунікація, самостійність та співпраця.

Реалізація проектів у позаурочний час може відбуватися як у формі внутрішкільних груп, так і в рамках позаурочних гуртків або інших освітніх ініціатив. Важливо, щоб учні відчували зацікавленість у цьому процесі та брали активну участь у вирішенні поставлених завдань. Такий підхід стимулює їхню самореалізацію та розвиток.

Бондар В. Г. стверджує, що «При підготовці до проекту доцільно залучати учнів початкової школи до екскурсій, прогулянок, спостереження за навколишнім середовищем. Учні можуть самостійно провести опитування або взяти інтерв'ю у людей (наприклад, представників різних професій). Важливо для учнів початкової школи обирати теми проектних робіт, які пов'язані зі змістом навчальних предметів і тематикою позакласної роботи» [1].

Реалізація проектів також сприяє поглибленню спілкування між учнями та вчителями, що сприяє створенню позитивної атмосфери в освітньому закладі.

Завдяки цьому процесу вчителі можуть краще розуміти потреби та інтереси кожного учня, а учні відчують себе більш залученими до освітнього процесу.

Ураховуючи інтереси та розвиток потреб молодших школярів, проектна діяльність може бути різноманітною та цікавою. Пропонуємо кілька прикладів проектів, які можна успішно впроваджувати з учнями початкової школи:

Екологічний проєкт "Наша шкільна садиба".

Мета: залучити учнів до вивчення природних процесів та екологічних проблем.

Завдання: створення екологічного куточка на території школи, догляд за рослинами, вивчення та захист місцевої флори та фауни.

Активності: висаджування рослин, спостереження за їхнім ростом та розвитком, організація тематичних заходів з екологічною спрямованістю.

Творчий проєкт "Малюнок мрії".

Мета: розвиток творчих здібностей та уяви учнів.

Завдання: створення колективного малюнка, який відображає мрії та бажання учнів щодо своєї школи та оточуючого світу.

Активності: обговорення ідей та вибір загальної теми, розробка складових елементів малюнка, колективне малювання на спільній площині.

Науковий проєкт "Дослідження погоди".

Мета: залучення учнів до дослідження погодних явищ та їх впливу на навколишнє середовище.

Завдання: проведення спостережень за погодою, збір та аналіз даних, вивчення погодних карт та прогнозів.

Активності: створення метеостанції в школі, щоденні спостереження та фіксація погодних умов, візуалізація даних у формі графіків та діаграм.

Соціальний проєкт "Допоможемо тим, хто потребує".

Мета: розвиток соціальної відповідальності та співчуття до людей, які потребують допомоги.

Завдання: організація благодійної акції або збору необхідних речей для людей у складних життєвих обставинах.

Активності: проведення аналізу громадян міста, організація збору та сортування допомоги.

Культурно-мистецький проєкт "Мандрівка культурою".

Мета: ознайомлення учнів із культурою різних країн та епох.

Завдання: вивчення традиційних звичаїв, мистецтва, музики та танців різних народів.

Активності: організація тематичних виставок, майстер-класів, концертів, театралізованих вистав та екскурсій.

На нашу думку, ці проєкти можуть допомогти учням розширити свої знання, розвинути навички співпраці та творчого мислення, а також стимулюватимуть соціальну активність та відчуття власної значущості у спільноті.

Проектна діяльність у позаурочний час є не лише ефективним, але й цікавим засобом збагачення навчального процесу в початковій школі. Вона сприяє практичному застосуванню знань, розвитку творчих здібностей та ключових навичок. Реалізація проєктів стимулює активну участь учнів у навчальному процесі та сприяє покращенню якості освіти в цілому.

Практичний досвід, отриманий учнями в результаті участі у проєктах, стане цінним ресурсом у їхньому навчанні та подальшому житті. Тому розвиток проектної діяльності в початковій школі в позаурочний час є важливим напрямком

удосконалення освітнього процесу, який має значний потенціал для покращення якості навчання та розвитку особистості кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бондар В. Г. Проектна діяльність в позакласній роботі початкової школи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки"*, (4), 2019. С. 76–82.
- 2.Михайлишин Р. Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2016. Вип. 30. С. 43–53.
- 3.Щекатунова Г. Д. Проектна діяльність у початковій школі. URL: <http://surl.li/qsqes>. (дата звернення: 20.02.24)
- 4.The role of project activity in the formation of future specialists. *Opción*. 2018Vol. 34 (85). P. 394–422.

ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ТРЕТЬОМУ РОЦІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

(Федорик В. В., старша викладачка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасному освітньому середовищі, коли йде третій рік повномасштабного вторгнення росії в Україну, особливо важливо створити сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, що сприяє не лише академічному успіху, але й загальному самопочуттю та задоволенню від життя. У цьому контексті дослідження холистичного підходу до здоров'я здобувачів та працівників Бердянського державного педагогічного університету стає актуальним та важливим для визначення шляхів покращення їхнього благополуччя та ефективності навчально-виховного процесу.

ВООЗ уже в 1948 році у своїй конституції дала таке визначення здоров'ю: стан цілковитого фізичного, психічного й соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороби чи вад. У 1984 році робоча група ВООЗ подала нову дефініцію здоров'я як міри здатності індивіда чи групи, з одного боку, реалізовувати свої прагнення і задовольняти потреби, з іншого – змінюватися чи кооперуватися із середовищем [3, с. 34]. Розвиток структури і складових цього поняття у науковій літературі багато разів набував різних модифікацій: 1) фізичне, психічне, духовне (В. Горащук, 1998, 2000); графічне зображення – піраміда; 2) фізичне, соціальне, духовне (А. Царенко, Г. Яцук, 1998); графічне зображення – піраміда; 3) фізичне, соціальне, інтелектуальне, емоційне, духовне (Г. Воронцова, В. Пономаренко, І. Репік, 2005); графічне зображення – квітка; 4) фізичне, емоційне, розумове, соціальне, особистісне, духовне (В. Язловецький, О. Язловецька, 2000); графічне зображення – квітка; 5) фізичне, соматичне, психічне (розумове, емоційне), соціальне (О. Шевчук, 2005); 6) біологічне, соціальне, психологічне, духовне (фізичне, інтелектуальне, моральне) (Г. Воскобойнікова, 2014); 7) фізичне, психічне, моральне, духовне, соціальне, професійне (Б. Долинський, 2016); графічне зображення – циклічна схема [2, с. 27].

Ми у нашому дослідженні зупинилися на холистичній п'ятивимірній моделі здоров'я (див. табл. 1), де кожен із п'яти вимірів є важливим для загального благополуччя людини [1, с. 28].

Холістична п'ятивимірна модель здоров'я

Фізичне благополуччя		Добре фізичне самопочуття, енергія, бадьорість, здатність витримувати фізичні навантаження
Психологічне благополуччя	Інтелектуальне	Уміння вчитися й отримувати задоволення від навчання, здатність аналізувати проблеми та приймати зважені рішення
	Емоційне	Здатність розуміти почуття — свої та інших людей, уміння долати невдачі, керувати стресами
	Духовне	Усвідомлення свого призначення і сенсу життя, сприйняття загальнолюдських цінностей, залученість до культурної спадщини людства
Соціальне благополуччя		Задоволення соціальним статусом і якістю стосунків з оточенням, здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з людьми

Опираючись на зазначені моделлю критерії, які розкривають фізичне, психологічне (інтелектуальне, емоційне, духовне) та соціальне благополуччя нами було проведено опитування серед здобувачів (339 респондентів), науково-педагогічних працівників та співробітників Бердянського державного педагогічного університету (97 досліджуваних), щодо задоволеності, часткової задоволеності чи незадоволеності взагалі власним благополуччям за даними складовими.

На діаграмі (див. рис. 1) можна побачити отримані результати серед здобувачів вищої освіти 1-4 курсів денної та заочної форм навчання різних факультетів.

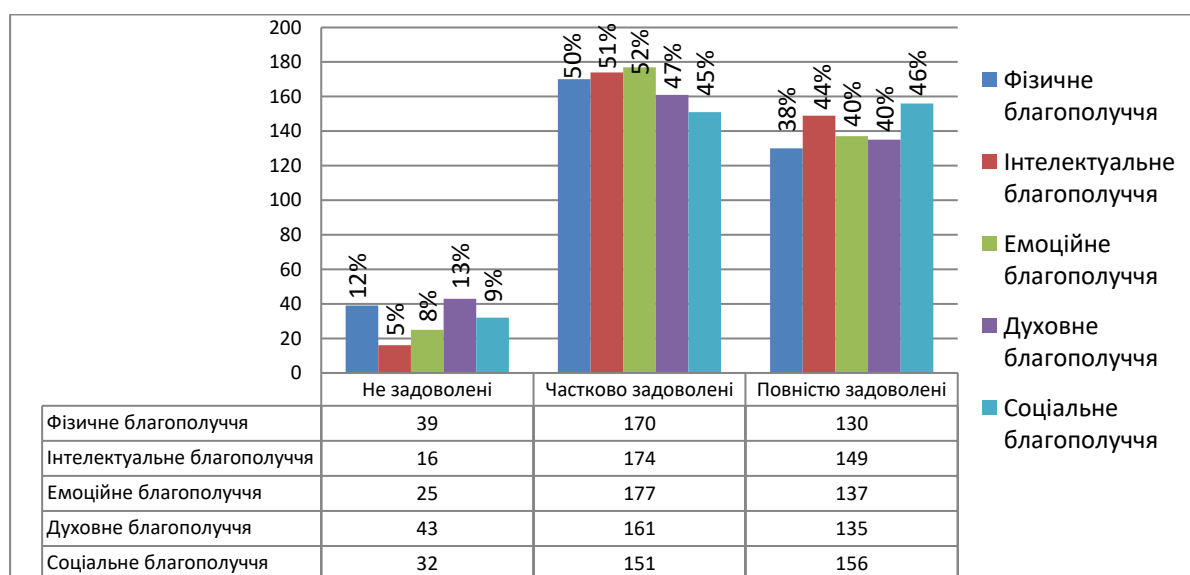

Рис. 1. Результати здобувачів вищої освіти за холістичною п'ятивимірною моделлю здоров'я (n=339).

З діаграми бачимо, що великий відсоток припадає на часткову задоволеність або не задоволеність взагалі кожним із складових моделі. Нами також було проаналізовано отримані результати серед науково-педагогічних працівників та співробітників університету (див. рис. 2).

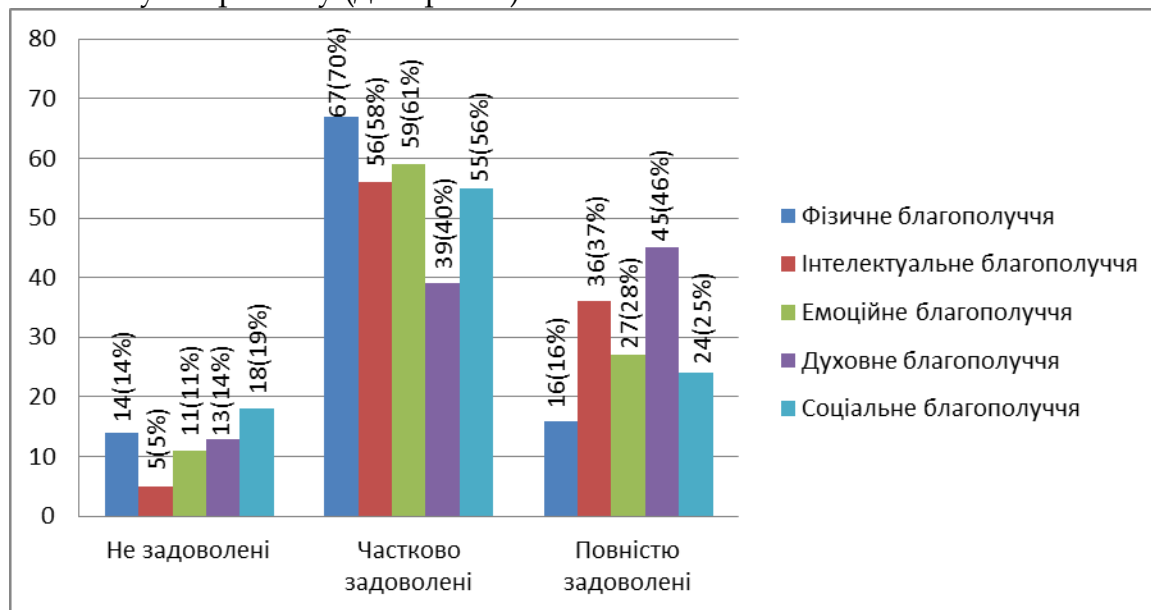

Рис. 2. Результати науково-педагогічних працівників та співробітників університету за холістичною п'ятивимірною моделлю здоров'я (n=97).

Як бачимо з результатів в учасників освітнього процесу переважає незадоволеність або часткова задоволеність кожним із структурних складових благополуччя. Це може вказувати на різноманітні проблеми та труднощі, а саме не дуже добре фізичне самопочуття, зниження енергії, бадьорості, втрата здатності аналізувати проблеми та приймати зважені рішення, втрата здатності розуміти як свої почуття так і інших людей, неусвідомленість свого призначення і сенсу життя, незадоволення соціальним статусом і якістю стосунків з оточенням, зниження або відсутність ефективного спілкування та взаємодії з людьми.

Вбачаючи необхідність у підтримці учасників освітнього процесу навчальною психолого-консультативною лабораторією, яка функціонує на базі університету було створено телеграм-канали «Психолог і Я» як для здобувачів так і для викладачів, де висвітлюється багато корисної, мотивуючої інформації, надаються тести для самодіагностики та техніки самопомоги. А також в процесі розробки майстер-класи спрямовані на покращення рівня благополуччя, які будуть впроваджені найближчим часом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д., Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Страшко С. В. Основи здоров'я: підручник для 9-го кл. загальноосв. навч. закл. К. : Алатон. 2017. 224 с.
2. Жара Г. І. Структура індивідуального здоров'я людини з позицій причинно-системного підходу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г. 2017. С. 26–33.
3. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини: навч. посібник. Луцьк : РВВ «Вежа». 2011. 430 с.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ

(Хаджинова Н. В., вчитель вищої категорії)
Академічний ліцей № 47, м. Київ, Україна

Сучасна система освіти спрямована на формування високо освіченої, інтелектуально розвиненої особистості з цілісним уявленням картини світу, з розумінням глибини зв'язків явищ і процесів.

У сучасних школах усі навчальні та виховні процеси повинні бути спрямовані на формування духовного світу особистості, розкриття потенційних здібностей учнів, утвердження в них загальнолюдських цінностей. Головним центром таких процесів має бути конкретний учень. А завданням школи має бути пошук ефективних форм та методів роботи, які зможуть навчити школярів засвоювати знання самостійно, пізнавати самих себе та інших людей. Як відомо, в Україні головним принципом реформування освіти проголошений принцип інтеграції, наряду із принципами диференціації та гуманізації [2].

В початковій школі закладається фундамент для подальших етапів освіти. Саме тому, перед початковою школою стоять гранично точні освітні цілі і завдання: закласти основи всебічного розвитку дітей. Реформування сучасної освіти – це подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес орієнтований на інтегративний підхід. За умови успішного методичного впровадження інтегрованого навчання, реалізується мета якісної освіти.

Вчителі початкової школи невпинно намагаються знайти нові методи покращення навчально-виховного процесу, які будуть сприяти творчому самовираженню школярів, особистісно-ціннісному ставленню учнів до навчання, вмінню реалізовувати творчі завдання. Саме таким шляхом є проведення уроків на основі інтеграції матеріалу, отриманого із декількох предметів та об'єднаного навколо одної мети.

У дітей досить рано з'являється свій "образ світу". Попри всю свою недосконалість, він має істотну характеристику – цілісність сприймання навколишнього. Зі вступом до школи у дитини часто ця цілісність сприймання руйнується через кордони між окремими предметами. Саме тому, впровадження інтегрованих курсів має на меті формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів, поглиблення їх знань, розвиток уваги, пам'яті, розширення пізнавальних інтересів, оволодіння навчальними прийомами, забезпечення цілком нового психологічного клімату для учня і вчителя в процесі навчання.

Структура інтегрованих занять може бути різною, залежно від специфіки матеріалу, що інтегрується. У плані-конспекті уроку вчителі вказують не тільки тему та мету заняття, а й теми навчальних предметів, що інтегруються, відповідно до календарного планування. Цінними є інтегровані дні, в яких зміст навчальних предметів найповніше інтегрується за змістом і дидактичною метою.

Доречність застосування інтегрованих уроків можна пояснити наступними факторами:

1. Світ, який оточує школярів, вони пізнають у єдності та різноманітті, а зазвичай шкільні предмети, покликані вивчати окремі явища цієї єдності, не дають повного уявлення про явище, поділяючи його на окремі фрагменти.

2. Форма проведення інтегрованих уроків є нестандартною, а тому і цікавою. Застосування різноманітних видів роботи під час заняття підтримує увагу дітей на високому рівні, тому можна впевнено відзначити достатню ефективність таких уроків. Вони дають змогу зняти перенапруження та втомленість учнів за рахунок переключення на різноманітні види діяльності, значно підіймають пізнавальний інтерес, є засобом розвитку у школярів уяви, мислення, уваги, мовлення і пам'яті.

3. Інтегровані уроки сприяють розвитку потенціалу учнів, заохочують їх до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення і знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку мислення, логіки, комунікативних здібностей.

4. Завдяки посиленню міжпредметних зв'язків звільняються навчальні години, які потім можна застосувати для вивчення образотворчого мистецтва, іноземної мови, музики, для розвиваючої діяльності учнів тощо.[1]

Інтегроване навчання – це, певною мірою, виклик для педагогів, адже тоді вони самі мають мислити інтегровано, бути не лише вчителями, але й дослідниками, науковими керівниками, менеджерами чи навіть фасилітаторами, вчитися викладати предмет по-новому, шукати цікаві форми подання матеріалу, дослухатися до потреб учнів.

Так, без сумніву, цікаво може бути не лише дітям, а й педагогам. Моделюючи співпрацю, поєднуючи різні дисципліни, вчителі не лише створюють новий навчальний сенс, шукають нові, нестандартні форми подання матеріалу, але й покращують власну взаємодію та професійну атмосферу навчального закладу. Підготовлені та розроблені заняття сприяють глибокому засвоєнню програмового матеріалу, розвитку творчих здібностей учнів, нетрадиційного мислення, формування в них уміння застосовувати в нестандартній ситуації, підвищує культуру учнів, формує навички здійснення самоконтролю. Об'єднуються предмети за багатьма видами навчальної діяльності і особливо мовленнєвою, яка в умовах початкової освіти відіграє провідну роль на всіх без винятку уроках.

Вивчаючи можливості інтегрованих уроків, можна впевнено констатувати, що за цією методикою – майбутнє. Змістовні та цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у структуру шкільної освіти певну новизну, оригінальність, сприяють формуванню в учнів цілісної картини світу, розгляду навчальних предметів із декількох сторін, дають змогу упорядкувати знання, створюють придатні умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання молодших школярів. Також інтеграція змісту навчання може вирішити проблему збереження та укріплення здоров'я учнів (як психічного, так і фізичного), крім того, вона також сприяє підвищенню мотивації учбової діяльності [3, с. 13].

ЛІТЕРАТУРА

1. Браже Т. Г. Інтеграція предметів у сучасній школі. *Література в школі*. 2004. № 5. С. 150–154.

2. Ілляш С. Інтегрований підхід до навчання у початковій школі, його педагогічна цінність [Електронний ресурс]. URL: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2013_6-2/pedagogy/57-65.pdf. (дата звернення: 17.03.2024).

3. Інтегровані уроки в початковій школі / Упоряд. Н. С. Вегера. Тернопіль–Харків: Ранок, 2010. 160 с. (Серія «Відкритий урок»).

РЕЛЕВАНТНІСТЬ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

(Халабузар О. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Халабузар Е. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Повномасштабне вторгнення росії на територію України спричиняє жахливий вплив на долю населення нашої країни у всіх сферах нашого існування. Не минула ця доля і учасників освітнього процесу, адже, відповідно до проведених досліджень, як учні, студенти, так і викладачі та вчителі відзначають зростання обсягу стресорів: соматизація, тривожність, травматичний досвід, загроза для життя, погіршення умов життя, стресори соціальної взаємодії, дискримінація).

Одним із шляхів подолання та протидії стресу є комунікація, інтерактивна діяльність, спрямована на посилення відчуття потреби, важливості, захищеності тощо. На цьому наголошували дослідники Е. Бистрицька, Дж. Віткін, О. Копіна, В. Татенко, О. Чебікін, О. Черепанова, Л. Леві.

Вчені зазначають, що у педагогіці функціонують такі моделі навчання:

1. пасивна, для якої учень акцентований як «об'єкт» навчання;
2. активна для якої учень акцентований як «суб'єкт» навчання;
3. інтерактивна для якої учень та вчитель акцентовані як рівноправні суб'єкти навчання.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, практично всі учні залучені до навчального процесу, мають можливість зрозуміти та обміркувати те, що вони знають і думають. За цією моделлю елімінується домінування будь-якого учасника освітнього процесу. В умовах війни доречною є саме третя модель, адже навчання відбувається в атмосфері взаємопідтримки та доброзичливості рівноправної інтеракції та комунікації. Під час роботи учні вчаться критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу ситуацій та релевантної інформації, приймати зважені рішення, брати участь в дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Тобто, формують та удосконалюють власні Soft Skills.

Інтерактивне навчання в умовах війни вирішує одночасно кілька завдань:

- розвиває комунікативні здібності та сприяє встановленню емоційних контактів між учнями та вчителем;
- вирішує інформаційну проблему, оскільки забезпечує учнів необхідною інформацією, без якої неможлива реалізація спільної діяльності;
- розвиває загальноосвітні навички та вміння;
- забезпечує вирішення виховних завдань.

Інтерактивне навчання допомагає дещо зняти нервову навантаженість, змінити форми діяльності, переключити увагу.

З метою зниження стану стресу та тривожності доречно застосовувати різні інтерактивні методи: extensive reading, метод проєктів, case studies, brainstorming, tandem, велике читання, sliding, метод когнітивної лінгвістики дискусії (discussions), jigsaw reading, Scrum, peer review, мнемотехніка, фіксоване навчання доктора Веста, Flipped class, CLIL та ін.

Нами було розроблено та запропоновано певні техніки, які сприяють зниженню рівня стресу та залучають до роботи у групах, сприяючи ефективній комунікативній діяльності.

Пропонуємо вашій увазі алгоритм однієї з таких технік, яку ми назвали «Фортеця». Розподіляємо здобувачів освіти по 4-5 осіб та надаємо їм рекомендації.

1. Close your eyes and activate your imagination.
2. Try to imagine the fortress. This can be a real place/created by you. Discuss it with your group-mates.
3. Try to combine your ideas with the ideas of your group mates and create the fortress with the help of the app or find the similar via the web.
4. Write the description of the fortress answering the questions: *What do you see? What is this fortress? Describe it in detail. How safe do you feel in it? Where are you in this fortress? Thanks to what or whom does she protect you?*
5. If you don't feel safe in this fortress, try adding something to help you feel safe. Remember that everything is possible. Perhaps there is Iron Man, Kind Dragon, Harry Potter... Or moats with crocodiles or..
6. Fix your feelings. Whenever you encounter fear, anxiety, and a feeling of insecurity that you have no control over, move into your fortress and restore safety and calmness. You can always have an image of the fortress at hand, it will help you feel safe.

Застосування цієї техніки надає можливість здобувачам освіти створити уявну фортецю, в якій вони не самі, захищені та можуть не переживати щодо власного здоров'я та життя. Під час виконання завдання ми спостерігали, як формується взаємопідтримка, зростає впевненість та знижується тривожність. І, звичайно, удосконалюються комунікативні навички. Наші подальші дослідження будуть присвячені деталізації подібних технік та прийомів, що сприяють зниженню стану тривожності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан, О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка. 2016. 219 с.
2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОРУ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТРАЄКТОРІЙ ТА СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ БАР'ЄРІВ

(Хатунцева С. М., докторка педагогічних наук, професорка,
Глазкова І. Я., докторка педагогічних наук, професорка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність теми. У сучасному освітньому середовищі зростає різноманіття учнівських груп, які відрізняються за здібностями, потребами та стилями навчання. Наразі перед педагогами стоять нові виклики, пов'язані з потребою адаптації до різноманітних стилів та умов навчання здобувачів освіти. Зміни в сучасному світі та вимоги до майбутніх спеціалістів вимагають нових підходів у навчанні, що враховують індивідуальні потреби та надають можливості кожному учню обирати стратегії подолання освітніх бар'єрів. Застосування різноманітних методів навчання дозволяє створювати індивідуалізовані підходи до кожного учня, що сприяє формуванню його унікальної освітньої траєкторії.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема індивідуалізації навчання як фактору формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів є багатогранною і частково висвітлена в працях: М. Дубовик (індивідуалізація навчання як чинник ефективності освіти) [2]; В. Кравченко, О. Петрової, І. Соколової (значення індивідуалізації навчання у формуванні особистості) [3; 4]. Структурно-функціональні аспекти індивідуальної освітньої траєкторії (взаємодія з освітніми бар'єрами та механізми їх подолання) досліджують І. Глазкова, І. Ляхова, С. Хатунцева [1; 5]. Таким чином, дослідження індивідуалізації навчання є актуальним в контексті формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів здобувачами освіти.

Мета дослідження: проаналізувати особливості індивідуалізації навчання як фактору формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів у сучасному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. У педагогічних дослідженнях більшість авторів розуміють під індивідуалізацією навчання таку організацію освітнього процесу, при якій враховуються не лише психологічні особливості учнів, а й рівень їхніх знань та самостійність у вирішенні пізнавальних завдань [2]. Індивідуалізація навчання при цьому передбачає врахування особливостей фізичного, розумового та морального розвитку учнів; впливу освітнього середовища на розвиток учнів [3]. Розрізняють абсолютну індивідуалізацію і відносну. Абсолютну індивідуалізацію навчання представляємо як концепцію, яка передбачає повну адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб і можливостей кожного здобувача середньої освіти. У цьому випадку процес навчання повністю підлаштовується до особистості кожного учня, враховуючи всі його особливості: вікові, психологічні та фізичні характеристики, рівень пізнавальних здібностей та інші індивідуальні чинники. Основними рисами абсолютної індивідуалізації навчання є персоналізація навчання (кожен учень отримує індивідуально підібрані завдання); орієнтація на потреби учня (якщо учень зацікавлений у певній галузі, навчальна програма може бути адаптована для задоволення цього інтересу); індивідуальний підхід до оцінювання (оцінка здійснюється на основі досягнень кожного учня відповідно до його індивідуальних можливостей та успішності); гнучкість у навчанні (можливість вибору теми для проекту, методики вивчення матеріалу); індивідуальна підтримка

вчителя, ментора. У випадку абсолютної індивідуалізації навчання, основною метою є забезпечення максимального розвитку кожного учня відповідно до його власних здібностей та потреб.

Відносна індивідуалізація має особливості: 1) до уваги беруться індивідуальні особливості не кожного окремого учня, а групи учнів з приблизно схожими характеристиками; 2) розглядаються лише відомі особливості або їх комбінації, які важливі з погляду вчителя (наприклад, загальні когнітивні здібності); поряд з ними можуть існувати інші характеристики, урахування яких у конкретному випадку індивідуалізації може бути неможливим або не необхідним; 3) враховуються деякі властивості або стани лише в тому випадку, якщо вони важливі для конкретного учня (талант в певній галузі, стан здоров'я); 4) індивідуалізація реалізується не в повному обсязі, а епізодично або в певному аспекті навчальної роботи й інтегрується з неіндивідуалізованою роботою.

При цьому важливо вказати, що індивідуалізацію можна розглядати з точки зору процесу навчання, змісту освіти та організації шкільної системи [4]. Це стосується по-перше, відбору форм, методів та прийомів навчання; по-друге, створення навчальних планів, програм, підбір літератури та формулювання завдань, які пропонуються учням; по-третє, формування різних типів шкіл та класів. Отже, важливим є розвиток особистості кожного учня, де знання є не лише засобом, але й метою розвитку. Це призводить до зміни пріоритетів: від формування знань, вмінь та навичок як основної освітньої парадигми, що забезпечує соціальну компетентність, до створення умов для розкриття суб'єктного досвіду особистості та її природної психічної активності. Проте, для досягнення цієї мети необхідні не лише різні типи шкіл, але, перш за все, різні програми, підручники, навчальні матеріали та методичні посібники, що дають можливість педагогу (і самому учневі) обирати оптимальний варіант навчання і створювати індивідуальну освітню траєкторію. Формування індивідуальних освітніх траєкторій – це процес, в якому учень має свій унікальний шлях у навчанні, враховуючи інтереси, потреби, можливості та особистісні характеристики особистості. Індивідуальна освітня траєкторія не виключає необхідність вибору стратегій подолання освітніх бар'єрів.

Стратегії подолання викликів навчання можуть бути різноманітними та включати такі аспекти: ефективне планування та організація часу; активна позиція під час навчання; саморегуляція та самоконтроль, постійне самовдосконалення; пошук допомоги та підтримки [1; 5]. Успішність здобувача освіти залежить від розуміння навчального завдання, створення реалістичного плану занять на день, тиждень, місяць, рік. Ефективними є такі методи планування як: щоденні списки завдань, календарі, тайм-менеджмент. Важливими чинниками досягнення успіху є контроль емоцій, вміння працювати в стресових ситуаціях, володіння навичками самооцінки та самоконтролю [1].

Розглянемо умови впровадження індивідуалізованих підходів у освітній процес для підвищення ефективності формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів. Однією з умов є адаптація навчальних програм. Адаптація навчальних програм передбачає створення індивідуальних навчальних планів. Доцільно проводити індивідуалізовану підтримку, підбираючи завдання та матеріали відповідно до потреб кожного учня. Це дозволить здобувачам освіти розвивати власні інтереси та здібності. Реалізація цієї умови вимагає стимулювання навичок самостійності учня. Важливо навчити

учнів самостійно вирішувати проблеми та шукати інформацію. Це можна зробити через використання проектних завдань, де учні вибирають теми для досліджень та розв'язують реальні проблеми. Важливим є розвиток метакогнітивних навичок. Навчання учнів аналізувати власний навчальний процес та розробляти стратегії саморегуляції допоможе їм ефективніше подолати освітні бар'єри.

Наступною умовою впровадження індивідуалізованих підходів у освітній процес для підвищення ефективності формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів є менторство. Ментори допомагають учням розкрити свій потенціал через спільні бесіди та консультації, виявити сильні та слабкі сторони, чітко визначити свої цілі та інтереси в навчанні. Ментор допомагає у формуванні індивідуального навчального плану, спираючись на індивідуальні потреби та можливості учня, таланти та здібності, рівень підготовки, здоров'я, інтереси та мету. В цьому аспекті менторство спрямоване на розвиток комунікації, саморегуляції, креативності. Ментор допомагає учням знаходити та використовувати якісні освітні ресурси: книги, статті, відеоуроки, курси тощо. Важливо стимулювати самостійний пошук та аналіз освітньої інформації, сприяти розвитку умінь аналізувати власні досягнення та вчасно коригувати навчальний шлях. Менторство сприяє створенню довірливих стосунків між учнем і ментором, що сприяє відкритому діалогу. Одним з інструментів подолання освітніх бар'єрів, який може запропонувати ментор, це використання інноваційних технологій [1]. Сучасні технології, такі як інтерактивні платформи, онлайн-курси, системи відстеження прогресу можуть значно полегшити процес подолання освітніх бар'єрів. Це дозволить учням навчатися у власному темпі та підлаштовувати процес навчання під свої потреби. Отже, менторство відіграють ключову роль у розвитку унікальних освітніх траєкторій кожного учня, допомагаючи йому вибрати індивідуальний шлях навчання та підібрати інструменти для подолання освітніх бар'єрів. Слід зауважити, що задля ефективного формування індивідуальних освітніх траєкторій та стратегій подолання освітніх бар'єрів, необхідно постійне оновлення програми з урахуванням поточних потреб учнів та змін у суспільстві. Це дозволить результативно реагувати на нові виклики та долати освітні бар'єри.

Висновки. Отже, індивідуалізація навчання дозволяє учням активно розвивати свої унікальні здібності, інтереси та потреби, що сприяє формуванню їх особистісних траєкторій. Індивідуалізація навчання: по-перше, дозволяє учням зосередитися на своїх найсильніших сторонах та розвивати їх; по-друге, сприяє створенню умов для виникнення новаторських ідей та підходів, що можуть допомогти учням подолати освітні бар'єри та досягти своїх освітніх цілей; по-третє, стимулює учнів до саморозвитку та самовдосконалення, що сприяє активному формуванню їхніх освітніх траєкторій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазкова І. Я., Хатунцева С. М. Creating a barrier-free educational environment: didactic techniques for preventing students' emotional barriers. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 3. 2023. С. 448–456. URL: <http://surl.li/qroqe>. (дата звернення: 04.03.2024).
2. Дубовик, М. О. Індивідуалізація навчання як чинник ефективності освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2. С. 56–60.
3. Кравченко В. П. Роль індивідуалізації навчання у формуванні особистості студента. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. № 48. С. 25–30.
4. Петрова, О. В., Соколова І. В. Індивідуалізація навчання як засіб впливу на процеси активності та самореалізації студентів. *Наукові записки Київського педагогічного університету імені Бориса Грінченка*. Серія: Педагогіка. 2019. № 169. С. 66–71.
5. Хатунцева С. М., Глазкова І. Я., Ляхова І. М. Забезпечення безбар'єрного доступу до здоров'язбережувального освітнього середовища. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. 2023. С. 410–418. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/44-1.pdf>. (дата звернення: 04.03.2024).

ДІЯЛЬНИСНИЙ ПІДХІД ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

(Чемоніна Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Останні сім років стали періодом якісних перетворень у системі вітчизняної освіти взагалі та початкової зокрема. Така активність зумовлена тим, що сучасні діти, які зростають в епоху суцільної цифровізації та нових інформаційних технологій, вимагають змін у підходах до взаємодії з оточуючим світом уже сьогодні. Оскільки освіта є важливим знаряддям становлення і розвитку молодого покоління українців, це і визначає активізацію процесу її оновлення та спрямованість на задоволення запитів суспільства.

Активні освітні зміни наразі відбуваються в закладі загальної середньої освіти (зокрема його початковій ланці), провідником яких виступає саме вчитель. Проте сьогодні педагог вже не є єдиним джерелом знань для учнів. Молодші школярі мають оволодіти вміннями самостійно здобувати інформацію та набувати компетентностей через власну пошукову діяльність. Такий підхід отримав назву діяльнісного.

Діяльнісний підхід визначається спрямованістю освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості (у нашому випадку – здобувачів початкової освіти), застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію [2].

Командою науковців-партнерів the LEGO Foundation (Х. Дженсен, Дж. Зош, К. Лю, Д. Ніл, К. Хірш-Пасек, Е. Хопкінз та ін.) було запропоновано п'ять характеристик названого вище підходу, як-от: радісна, значуща, активна, мотивувальна, соціальна, – які є інноваційним і дієвим інструментом, що допомагає сучасному вчителю початкової школи організувати власну взаємодію з дітьми на засадах діяльнісного підходу [1, с. 14].

Так, радісна характеристика передбачає задоволення, мотивацію, насолоду і навіть хвилювання від діяльності. Саме радість має стати ключовим аспектом діяльності кожного учня початкової школи, яка здійснюється через домінуючий для цього віку вид – гру [1, с. 13].

Поєднання ідей і фактів із попереднім досвідом дитини визначають зміст значущої характеристики діяльнісного підходу. Загальновідомо, що глибоке розуміння будь-якого навчального матеріалу вимагає наявності у молодшого школяра вміння застосовувати свої знання в реальних життєвих умовах. Цей процес вимагає критичного осмислення та консолідації нових знань, умінь і навичок із тими, що вже є набутими [1, с. 13].

Процес навчання в новій українській школі передбачає фізичну та ментальну включеність кожної дитини, що забезпечується активною характеристикою діяльнісного підходу. За таких умов здобувач початкової освіти переймається самостійно ініційованою справою, на якій зосереджена і його розумова діяльність, попри всі подразники [1, с. 14].

Мотивувальна характеристика діяльнісного підходу зумовлює перевірку та перегляд учнем висунутих гіпотез. Саме за допомогою гри молодший школяр може бути залучений до пошукової та експериментальної діяльності, отримує

можливість самостійно спрямовувати свою активність і навчатися через спроби та помилки. Безперечним є факт, що в такий спосіб створюються умови для пізнання кожним здобувачем початкової освіти навколишнього світу та розвитку критичного мислення [1, с. 14].

Важливість останньої характеристики діяльнісного підходу визначається пріоритетністю розуміння один одного та соціальної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, що забезпечує розвиток критичного мислення кожної дитини. Групова та парна форми взаємодії учнів початкової школи сприяють розвитку в них комунікативної компетентності, креативності та соціальних навичок [1, с. 15].

Отже, освітній процес у новій українській школі, зокрема її початковій ланці, має бути організованим на засадах діяльнісного підходу через гру, спрямованим на вирішення сучасних освітніх завдань, розвиток наскрізних умінь і формування ключових компетентностей молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчання через гру та діяльнісний підхід : огляд доказів: висновки / Дж. Зош, Е. Хопкінз, Х. Дженсен, К. Лю, Д. Ніл, К. Хірш-Пасек, С. Ліннет Соліс, Д. Вайтбрейд. The LEGO® Foundation, 2019. 15 с.

2. Програма підвищення кваліфікації «Діяльнісний підхід у початковій школі в реаліях сьогодення». URL : <https://drive.google.com/file/d/12qUJotgvgeQMipQuJHnXT5zghYMSkQGG/view>. (дата звернення: 15.03.2024).

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЗДАТНІСТЬ ПОДОЛАННЯ ТРАВМУВАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

(Черезова І. О., кандидатка психологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Сьогодні все населення України перебуває в досить напруженому емоційному стані, що пов'язано з повномасштабною війною та її психотравмувальними наслідками. Умови, в яких опинилися українці, вимагають від них стійкості та здатності протидіяти стресовим факторам, уміння зберігати психічне здоров'я та адаптуватися до ситуації невизначеності. В даному контексті проблема життєстійкості особистості є вкрай актуальною, оскільки забезпечує ефективне існування людини всупереч життєвим перешкодам та труднощам.

Вивчення життєстійкості є важливим напрямком соціально-психологічних досліджень, основний фокус яких спрямований на розкриття ключових передумов, що дозволяють підтримувати ефективну взаємодію зі значущими людьми, досягати успіху в житті, бути щасливим навіть за наявності несприятливих зовнішніх обставин. Життєстійкість сприяє набуттю резильєнтності як здатності людини зберігати адекватний психічний стан у кризових ситуаціях [2].

Серед українських вчених дослідженням феномену життєстійкості займалися М. Кузнецов, К. Маннапова, Т. Щербан (життєстійкість підлітків з неповних сімей); О. Купреєва, Т. Ларіна, Л. Назаренко, Т. Титаренко (життєстійкість особистості); Н. Фролова (диспозиційні риси життєстійкості); І. Сергеева (прояви життєстійкості); О. Чиханцова (компоненти життєстійкості); В. Дуб (життєстійкість здобувачів вищої освіти); Г. Братащук, Г. Варіна (детермінанти життєстійкості); Л. Бутузова (зв'язок життєстійкості з психологічною безпекою) та інші.

Автором поняття «життєстійкість» є С. Мадді, який визначає її як рису особистості, до структури якої входять установки, переконання, здібності та стратегії, що допомагають трансформувати стресові події у ресурси особистісного зростання, сприяють набуттю здатності зберігати адекватний психічний стан у кризових ситуаціях та успішній адаптації до них [3].

За С. Мадді, життєстійкість особистості ґрунтується на трьох установках, що визначають взаємодію особистості зі світом: 1) включеність (переконання особистості в ресурсності подій, що відбуваються, здатність інтегрувати пережитий досвід у власне життя як ресурс та можливість особистісного зростання); 2) вплив (переконання особистості в можливості вплинути на наслідки подій, що відбуваються, шляхом боротьби); 3) виклик (переконання, що найвищого розвитку можна досягти шляхом безперервного навчання на власному досвіді (негативному чи позитивному)). Підкреслюється важливість усіх трьох компонентів для збереження психічного здоров'я, оптимального рівня працездатності та активності в стресогенних умовах [3].

Однією з вразливих категорій, для якої питання життєстійкості постає досить гостро, є здобувачі вищої освіти. Життєстійкість забезпечує академічну витривалість як толерантне ставлення до своїх академічних невдач, формує мотивацію до постановки довгострокових цілей та прагнення ретельно працювати над особистісним та професійним зростанням [1].

З метою вивчення життєстійкості нами було проведення опитування 80 здобувачів вищої освіти віком від 18 до 22 років з використанням методики «Тест

життєстійкості» (С. Мадді, адаптація Д. Леонт'єва), яка дозволяє досліджувати даний феномен як систему переконань про себе, світ, відносини з ним. Результати дослідження представлені на рисунку 1 (узагальнені результати відображені в таблиці 1).

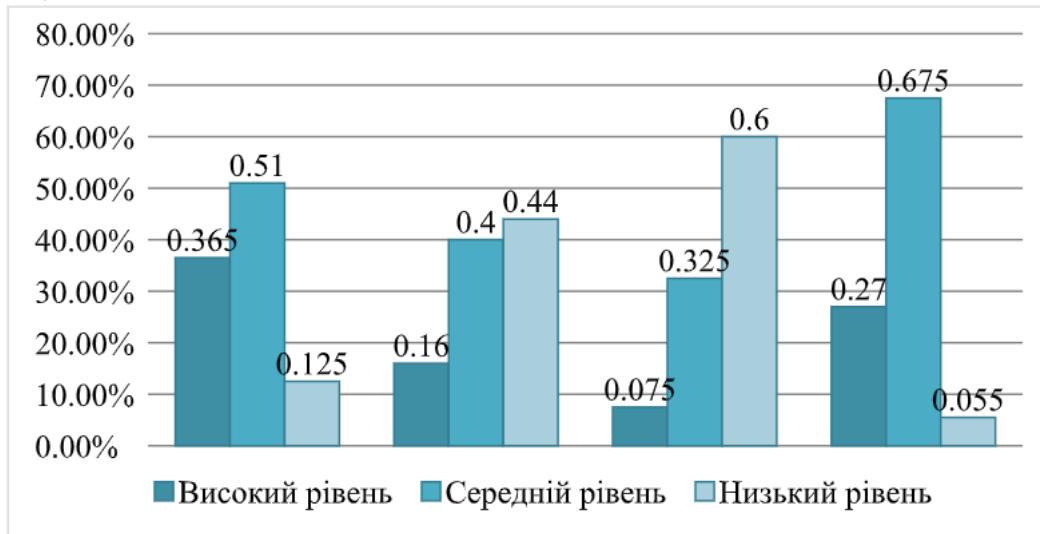

Рис. 1. Рівень життєстійкості та його компонентів (за методикою С. Мадді).

За шкалою «життєстійкість» 51% респондентів мають середній рівень, що дозволяє їм справлятися з викликами життя, проте може виникати внутрішня напруга, а навички протистояння стресу потребують подальшого удосконалення.

За шкалою «залученість» 44% респондентів мають низький рівень. Це свідчить про відсутність переконання в тому, що залученість до діяльності надає найкращі можливості розвитку. Крім того, вони можуть бути не задоволені своєю поточною діяльністю. Відсутність подібного переконання породжує відчуття непотрібності, незахищеності, відстороненості від життя.

За шкалою «контроль» 60% респондентів мають низький рівень. Така категорія осіб відчуває, що їхні зусилля навряд чи вплинуть на результат ситуації, в якій вони перебувають. У важкі моменти вони відчувають безпорадність, обмежену здатність робити вибір і контролювати власні дії, відсутня відповідальність за наслідки своїх дій.

За шкалою «прийняття ризику» 67,5% респондентів мають середній рівень. Це свідчить про переконаність в тому, що будь-який досвід, позитивний чи негативний, сприяє особистому зростанню та розвитку. Вони сприймають життя як можливість отримати досвід і готові до ризику, активно вивчають свій досвід і використовують його для майбутніх досягнень. Проте, потребують подальшого активного засвоєння знань з власного досвіду.

**Узагальнені результати дослідження життєстійкості здобувачів вищої освіти
(за методикою С. Мадді)**

<i>Шкала</i>	<i>Низький рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Високий рівень</i>
Життєстійкість	12,5%	51%	36,5%
Залученість	44%	40%	16%
Контроль	60%	32,5%	7,5%
Прийняття ризику	5,5%	67,5%	27%

Результати дослідження констатують перевагу у здобувачів вищої освіти середніх та низьких показників життєстійкості, що потребує застосування спеціальних тренінгових програм, спрямованих на формування адаптивних копінг-стратегій та ефективних міжособистісних стосунків.

Таким чином, життєстійкість здобувачів вищої освіти має важливе значення для вирішення психотравмувальних ситуацій, оскільки сприяє відчуттю спокою, емоційної стабільності та зниженню рівня стресу. Це дозволяє конструктивно дивитися на життєві події, вміти контролювати свої реакції, сприймати труднощі як цінний досвід. Життєстійкість створює можливості для особистісного зростання, сприяє позитивному та гармонійному спілкуванню з іншими [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Предко В. В. Розвиток життєстійкості особистості як основна психологічна умова ефективного освітнього процесу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Том 32 (71). № 2. 2021. С. 157–162.
2. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. Київ : Марич, 2009. 76 с.
3. Maddi S. R., Khoshaba D. M., Harvey R. H., Fazel M., & Resurreccion N. The Personality Construct of Hardiness: Relationships With the Construction of Existential Meaning in Life. *Journal of Humanistic Psychology*. 51(3). 2011. P. 369–388.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

(Шевчук А. А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Старинська О. В., кандидатка психологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасному світі воєнний стан став сумною реальністю, яка впливає на різні аспекти суспільства, включаючи життя дітей. Феномен війни руйнує не лише фізичне, але й соціальне середовище, в таких умовах діти відчують сильні виклики, що здатні глибоко порушувати процес їх соціалізації та психологічний добробут.

Соціалізація дитини – це процес, за допомогою якого діти вивчають і засвоюють суспільні норми, цінності та поведінку через взаємодію з родиною, однолітками та оточуючими. Цей процес має вирішальне значення для розвитку соціальних навичок, емоційної регуляції та формування власної ідентичності в суспільстві [3].

Дослідження проблеми соціалізації дітей під час воєнного стану включає в себе широкий спектр аспектів соціального розвитку. Психологи та інші фахівці активно досліджують вплив війни на соціалізацію дітей в Україні. Це питання досліджується як українськими (Бенях Н., Патик Р., Якімова О.), так і зарубіжними авторами (Anagnostopoulos D., Bürgin D., Doyle M., Eliez S.).

Багато досліджень зосереджені на психологічному впливі війни саме на психічне здоров'я дітей. Як приклад дослідження Júnior et al. (2022) вивчає вплив війни в Україні, на здоров'я дітей та підлітків, фіксуючи значну кількість дітей, які стикаються з травмами війни. Розуміння ширших наслідків для здоров'я, включаючи проблеми психічного стану, може допомогти зрозуміти проблеми нормального перебігу процесу соціалізації з якою стикаються діти в таких складних обставинах [5].

Не дивлячись на кількість наявних досліджень, спостерігається брак достовірних даних про конкретний вплив нинішньої війни в Україні на добробут постраждалих дітей та підлітків, про що свідчать роботи (Catani та ін., 2023). Варто звернути увагу на дослідження подібних критичних ситуацій.

Наприклад, в період пандемії COVID-19, все людство прийняло виклик онлайн-життя. Він, як і воєнний стан зруйнував звичне соціальне середовище. Згідно з дослідженнями О. Старинської, Л. Співак оффлайн комунікація є однією з базових складових для розвитку соціальної взаємодії (складової соціального інтелекту) [1]. Період воєнного стану змусив українців застосувати досвід “онлайн-життя” в нових умовах.

Вивчення різних викликів, що переживало людство є надзвичайно важливим для розуміння сучасних обставин. Процес соціалізації відбувається впродовж всього життя людини. Існує характерна відмінність дитячого віку, соціалізація дорослих виражається головним чином у зміні їх зовнішньої поведінки, в той час як дитяча соціалізація впливає на базові цінності. Тому, це питання набуває надзвичайної значущості для розвитку майбутнього покоління.

Соціалізація дітей, визначена як процес, через який люди засвоюють норми, цінності та поведінку свого суспільства, є критично важливим аспектом їхнього розвитку [3]. Це закладає основу для формування ідентичності, взаємин та подальшої інтеграції в соціальні структури. Однак у контексті воєнного стану, який

характеризується конфліктом, нестабільністю та незахищеністю, традиційні механізми соціалізації порушуються, що створює значні перешкоди для дітей та їхніх сімей.

Отже, порушення процесу соціалізації дитини призводить до труднощів у її взаємодії, спілкуванні та формуванні стосунків з іншими. Це впливає на їх здатність пристосовуватися до різних соціальних ситуацій, розуміти соціальні норми та розвивати почуття приналежності до своєї спільноти. З часом ці проблеми можуть вплинути на їхнє загальне самопочуття та психологічне здоров'я.

Для виявлення провідних перешкод соціалізації дітей під час дії воєнного стану, ми провели опитування. В анкетуванні взяли участь 26 родин, 20 з яких мають статус внутрішньо переміщених осіб (особи, які залишили або покинули своє місце проживання через негативні наслідки збройного конфлікту, тимчасової окупації, проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру, що і відбувається в межах України).

Важливим спостереженням є поширеність відчуття ізоляції та самотності серед дітей, що перебувають у зоні воєнного конфлікту. Згідно з результатами опитування, 73, 08% респондентів відмітили відчуття відриву дитини від соціального оточення. Головною проблемою та перешкодою до подолання цього явища є наявність соціальної дистанції між дітьми, яка виникла з різних причин, таких як переїзди, перехід до онлайн навчання та страх батьків відводити дітей на заняття, у зв'язку з невпевненістю у їхній безпеці. Практично всі опитані батьки (96, 15%) відзначили значний рівень стресу у себе, який впливає на їх здатність надавати належну підтримку та стабільність для своїх дітей.

За нашими даними, 69, 22% батьків відзначають, що їхні діти проявляють різні ознаки страху та тривоги через нестабільність та загрозу безпеки, що ускладнює їх спроможність до спілкування та соціалізації. Ці емоції впливають і на взаємодії дітей з однолітками. Діти, які переживають страх та тривогу, проявляють підвищену підозрілість або обережність у спілкуванні з іншими дітьми. Вони можуть уникати більш активної взаємодії, шукати підтримки від дорослих (30, 77%), або навпаки, стати більш агресивними або замкнутими (23, 08%), утримуючись від виявлення своїх почуттів. Це призводить до зниження якості їхніх взаємин з однолітками та обмежує можливості для соціальної інтеграції та розвитку.

Крім того, 80,76% респондентів вказали на труднощі, пов'язані з обмеженим доступом до навчальних закладів у зв'язку з руйнуванням або пошкодженням шкіл. Респонденти повідомили, що їхні школи (76,92%) були змушені перейти на дистанційну або змішану форму навчання внаслідок воєнного конфлікту, що також створює додаткові виклики для нормальної інтеграції в суспільство.

Ці дані вказують на значні перешкоди, з якими стикаються діти під час процесу соціалізації. Порушення розвитку соціальних навичок призводить до негативних наслідків, таких як зміни в психоемоційному стані, ізоляція та постійний стрес. Діти не отримують необхідного досвіду.

Отже, тема соціалізації дітей є гострим питанням, яке потребує детального вивчення. Результати подальших досліджень будуть мати суттєвий внесок для подальшого розвитку та становлення сучасних дітей, які мають досвід дитинства під час воєнного стану. Видозмінена реальність потребує негайних змін та адаптації, для подальшого успішного та щасливого життя.

Пошук та впровадження нових засобів для формування соціальних норм та порядків, є пріоритетним завданням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старинська О. В., Співак Л. М. Особливості соціального інтелекту студентів закладів вищої освіти в період карантинних обмежень. *Психологічний часопис*. 2021. Вип. 7 (10). С. 7-16. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.10.1>. (date of access: 19.03.2024).
2. Impact of war and forced displacement on children's mental health—multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches / D. Bürgin et al. *European child & adolescent psychiatry*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z>. (date of access: 19.03.2024).
3. Smith M. K., Helton L. R. *Mental health practice with children and youth: a strengths and well-being model*. Taylor & Francis Group, 2014.
4. The child anxiety impact scale: examining parent- and child-reported impairment in child anxiety disorders / A. K. Langley et al. *Journal of clinical child & adolescent psychology*. 2013. Vol. 43, no. 4. P. 579-591. URL: <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.817311>. (date of access: 28.03.2024).
5. The impact of “the war that drags on” in Ukraine for the health of children and adolescents: old problems in a new conflict? / J. Gonçalves Júnior et al. *Child abuse & neglect*. 2022. Vol. 128. P. 105602. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105602>. (date of access: 21.03.2024).

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

(Шульженко А. С., кандидатка філологічних наук, доцентка)
(Шульженко С. В., здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Дистанційна освіта в Україні активно почала запроваджуватися одночасно зі світовою пандемією COVID-19 і остаточно затвердилася, як основна і єдина форма здобуття освіти з початком широкомасштабної російсько-української війни. Вона мінімізувала ризик для життя здобувачів, згуртувала всіх учасників освітнього процесу: внутрішньо переміщених осіб, вимушених біженців за кордоном, тих, хто опинився в окупації, а також тих, хто кожного дня, перебуваючи в прифронтових регіонах, страждає від постійних обстрілів зі сторони російського агресора.

Мета дослідження – виявити переваги і недоліки дистанційного навчання в закладах вищої освіти у період воєнних дій в Україні.

На сьогодні дистанційна освіта – це форма навчання, яка за допомогою інформаційних технологій та засобів зв'язку дає змогу здобувати освіту українським школярам та студентам незалежно від їхнього географічного розміщення, використовуючи відеоконференції, електронні платформи для навчання, форуми, електронну пошту, месенджери та інші онлайн-інструменти.

Накопичений досвід використання дистанційної освіти в сучасному світі свідчить про те, що вона має свої переваги і недоліки. Перевагами дистанційної освіти є:

- **безпека:** у період постійних обстрілів зі сторони країни-агресора дистанційне навчання дозволяє і викладачам, і здобувачам, не виходячи з дому, здобувати освіту;
- **доступність:** знищені школи, понівечені будівлі ЗВО, діти, які розкидані по всьому світу, мають однаковий шанс і доступ для здобуття української освіти;
- **гнучкість:** дистанційне навчання може бути більш гнучким з точки зору графіку, що дозволяє здобувачам вчитися в зручний для них час. Це дає можливість поєднувати основну зайнятість (роботу) з освітою, оскільки на сьогодні багатьом студентам доводиться працювати, аби мати можливість здобувати освіту і жити в нових реаліях;
- **технології:** дають можливість організувати дистанційну освіту і якісно надавати послуги здобувачам. Відеоконференції, спеціалізоване навчальне програмне забезпечення – усе це може покращити взаємодію між викладачем та студентами;
- **збереження зв'язку:** дистанційна освіта дозволяє тримати зв'язок між викладачами та здобувачами, одночасно вчить студентів умінню комунікувати, вчасно відповідати на повідомлення, готувати завдання згідно зі встановленим дедлайном, тобто вчить самодисципліні та самоорганізованості.

Окрім основних переваг, можна назвати ще такі: дозволяє задавати для кожного зручний темп роботи, підлаштовувати його під свій життєвий ритм і особисті обставини і потреби; заощаджувати кошти на навчання та транспорт тощо.

Дистанційна освіта має певні недоліки:

- **відсутність «живого спілкування»:** відсутній безпосередній контакт між викладачем і студентом, між здобувачами всередині групи, що може вплинути на їхній соціальний та емоційний розвиток. Навчання в такому форматі обмежує здобувачів комунікувати між собою, дискутувати, обмінюватися думками, ідеями, досвідом тощо.
- **брак мотивації:** відсутність самодисципліни, розхитаний емоційний стан призводять до того, що здобувачі освіти невчасно виконують завдання, не комунікують із викладачем і тим самим погіршують ситуацію із засвоєнням нового матеріалу та оволодінням новими навичками.
- **технічні проблеми:** відсутність інтернету, електропостачання – ці фактори можуть перешкоджати вільному доступу до здобуття освіти; студенти, які перебувають на тимчасово окупованій території України, також відчують труднощі з доступом до навчальних матеріалів, до занять їм доводиться підключатися через VPN, а іноді вони взагалі не мають доступу до інтернету тощо.

Цей список можна продовжувати і розширювати, але найголовніше те, що дистанційне навчання врятувало українську освіту, воно згуртувало всіх учасників освітнього процесу, які через повномасштабну війну опинилися розкиданими по світу; воно дала поштовх для розвитку нових форм та методів навчання, які є ефективними на всій території України в сучасних реаліях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти: монографія / за заг. ред. д-р екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, С. І. Котенка. Суми: Сумський державний університет, 2023. 125 с.
2. Родінова Н., Червоній М., Діордіца І. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. № 4(9). 2022. С. 285–296.
3. Троцько В., Чернозубкін І. Досвід використання системи дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №2 (70), 2023. С. 100–105.

ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

(**Якимець М. І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, науковий керівник: Хланта Є. М., асистент кафедри початкової та дошкільної освіти**)

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

У сучасному світі, де технології стрімко розвиваються, важливо надати дітям не лише базові знання, а й навички користування сучасними інструментами. Інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес початкової школи відіграє ключову роль у формуванні компетентностей майбутнього покоління.

Інтеграція передбачає поглиблення, уточнення та розширення деяких загальних, але різних понять, які є об'єктом вивчення кількох наук. Метою статті є визначення переваг та викликів інтеграції інноваційних технологій, а також шляхів їх подолання.

Молодшому школяреві важливо подивитись на предмет чи явище в дійсності різнобічно (у логічному та емоційному плані). Дитина швидше та якісніше засвоїть матеріал, коли почує пропустить через себе і відтворить у практичній діяльності [1, с. 23].

У навчальному процесі початкової школи активно використовуються різноманітні інноваційні технології, серед яких: інтерактивні дошки та проектори, що дозволяють вчителям створювати захоплюючі уроки з використанням мультимедійних матеріалів; освітні програми та онлайн ресурси, які забезпечують доступ до додаткових матеріалів, відеоуроків та інтерактивних завдань; цифрові інструменти для творчості, що надають учням можливість виразити свою творчість та ідеї у вигляді мультимедійних презентацій, анімацій тощо; розширена реальність та віртуальна реальність; інтерактивні мультимедійні віртуальні лабораторії, де учні можуть вивчати наукові концепції та проводити експерименти у віртуальному середовищі.

Важливо також відзначити роль ігрових технологій у навчанні. Використання навчальних та розвиваючих ігор допомагає зробити процес навчання дітей цікавим і захоплюючим. Вони навчаються ефективно, коли можуть взаємодіяти з матеріалом у спосіб, який їм здається цікавим і зрозумілим. Не менш важливою є інтеграція STEM-освіти (наука (Science), технологія (Technology), інженерія (Engineering) та математика (Mathematics)) в навчальну програму початкової школи. Це сприяє розвитку критичного мислення, творчих навичок і проблемного мислення у дітей з раннього віку. Учні мають можливість вирішувати реальні проблеми та завдання, співпрацювати в командах і використовувати науковий метод для вивчення навколишнього світу. Інтеграція STEM-освіти у початкову школу створює міцну основу для подальшого вивчення наукових та технологічних дисциплін у середній та старшій школі.

Переваги інтеграції інноваційних технологій у початковій школі:

- Використання інтерактивних технологій, таких як комп'ютерні програми та віртуальні ігри, привертає увагу дітей і робить навчання цікавим.
- Інноваційні технології допомагають вчителям планувати та проводити уроки ефективніше, скорочуючи час, необхідний для підготовки та організації уроків.

- Використання технологій, які вимагають від учнів аналізу та пошуку рішень, допомагають розвинути їхнє критичне мислення та навички вирішення проблем.
- Інтернет та онлайн-ресурси роблять знання доступними для широкого кола учнів, незалежно від місця проживання [2, с. 55].

Інтеграція інноваційних технологій у початкову школу має безліч переваг, але вона також стикається з певними викликами. До них належать:

- Недостатня підготовка вчителів. Багато вчителів не мають достатньої кваліфікації та досвіду у використанні інноваційних технологій. Для подолання цього виклику потрібна система професійної підготовки та підтримки вчителів.
- Недоступність обладнання та інтернету. У деяких регіонах необхідного обладнання для впровадження інноваційних технологій. Для подолання цього виклику потрібні інвестиції у розвиток інфраструктури та забезпечення доступу до необхідного обладнання для всіх шкіл.
- Питання безпеки та конфіденційності. Використання інноваційних технологій пов'язане з ризиком порушення конфіденційності даних учнів та можливими загрозами кібербезпеки. Для забезпечення безпеки необхідно встановлювати строгі правила та процедури щодо збереження та обробки інформації.

За допомогою такого інноваційного методу навчання, як інтеграція, вчитель формує в учня такі вміння, як:

- формування цілісності світу;
- народження думки, почуттів та образів;
- об'єднання різних, несхожих елементів;
- розширення та уточнення різних понять;
- навчання дітей ставити задачі та самостійно шукати шляхи їх розв'язання [3, с. 183].

Результати застосування інтеграції на уроках дозволяють зробити процес засвоєння нових знань більш продуктивним та розширити і поглибити уяву про цілісний світ. Враховуючи, що професійно-педагогічна діяльність – це неперервний процес розв'язання вчителем навчальних задач (у кінцевому результаті, задач по рефлексивному управлінню діяльністю учнів) і, маючи на увазі, що досягнення цілей навчання можливе лише через навчальну взаємодію (спілкування), зазначимо, що вирішення цього важливого педагогічного завдання передбачає передусім оволодіння педагогами інтегральними засобами розв'язувати навчальні задачі [4, с. 286].

У сучасному освітньому середовищі інтеграція інноваційних технологій у навчання початкової школи виявляється ключовим чинником для формування компетентностей майбутнього покоління. Зміна підходу до навчання, спрямована на використання інтерактивних технологій, допомагає кожному учневі засвоїти матеріал на оптимальному для нього рівні. Використання різноманітних інноваційних інструментів, таких як інтерактивні дошки, онлайн-ресурси та STEM-освіта, дозволяє створювати захоплююче навчальне середовище, що сприяє розвитку критичного мислення та творчих навичок учнів. Незважаючи на очевидні переваги, інтеграція інноваційних технологій також стикається з викликами, такими як недостатня підготовка вчителів та проблеми доступності обладнання та інтернету. Проте, результати застосування інтеграції на уроках показують, що цей

підхід робить процес навчання більш продуктивним і сприяє розширенню уявлення учнів про світ. Таким чином, вирішення цих викликів та вдосконалення інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес початкової школи є важливим завданням для сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онопрієнко О., Скворцова С. Інтеграція у навчанні молодших школярів математики. *Початкова школа*. 2017. № 11 (581). С. 22–25.
2. Онопрієнко О., Цимбалу А. Компетентнісно орієнтована освіта в дії: уроки для стійкого розвитку. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 53–59.
3. Щербан Т. Д., Щербан, Г. В. (2019). Інтеграція в навчальній взаємодії. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/handle/123456789/5183>. (дата звернення: 27.03.2024).
4. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: монографія. К.: Міленіум, 2004. 346 с.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ІЗ ДОСВІДУ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ BANDICAM ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІДЕО МАТЕРІАЛІВ

(Горулько Д. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Алексеева Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Кравченко Н. В., кандидатка фізико-математичних наук, доцентка,
Горбатюк Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. У сучасному освітньому процесі зростає потреба у використанні інтерактивних та візуальних методів навчання [1; 4]. Одним з таких методів є створення власних відеороликів, які можна використовувати для демонстрації та пояснення складних тем чи завдань.

Метою даної статті є освітлення досвіду використання програми Bandicam для створення навчальних матеріалів студентами спеціальності "Англійська мова і література" факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету з дисципліни "Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні" на тему "Вступ до сучасних інформаційних технологій. Знайомство з основами інформаційних технологій".

Сутність дослідження. Bandicam – це інструмент для захоплення екрану, який можна застосовувати для створення освітніх відео, геймплейних записів, презентацій та іншого контенту. Він пропонує як безкоштовну, так і комерційну версії. З його допомогою можна включати зображення з веб-камери, захоплювати аудіо з системи та мікрофона одночасно, вносити текст та малюнки у відео, застосовувати ефекти клацань мишкою або здійснювати лише аудіозапис. Для редагування відео існує Bandicut – програма, що дозволяє обрізати та з'єднувати відеокліпи, асоційована з Bandicam. Використовуючи всі ці можливості здобувачі освіти виконували свої практичні завдання за допомогою Bandicam [3].

Наведемо алгоритм виконання практичної роботи "Вступ до сучасних інформаційних технологій. Знайомство з основами інформаційних технологій" [2]:

1. Налаштування запису. Вибираємо режим запису (екран, вікно, ігровий режим), а також налаштування якості звуку.
2. Запис відео. Натискаємо кнопку "Запис" або використовуємо комбінацію клавіш для швидкого запису. За потреби ставимо відео на паузу. Завершуємо запис кнопкою "Стоп".
3. Обробка. За потреби обрізаємо записане відео за допомогою програми Bandicut.

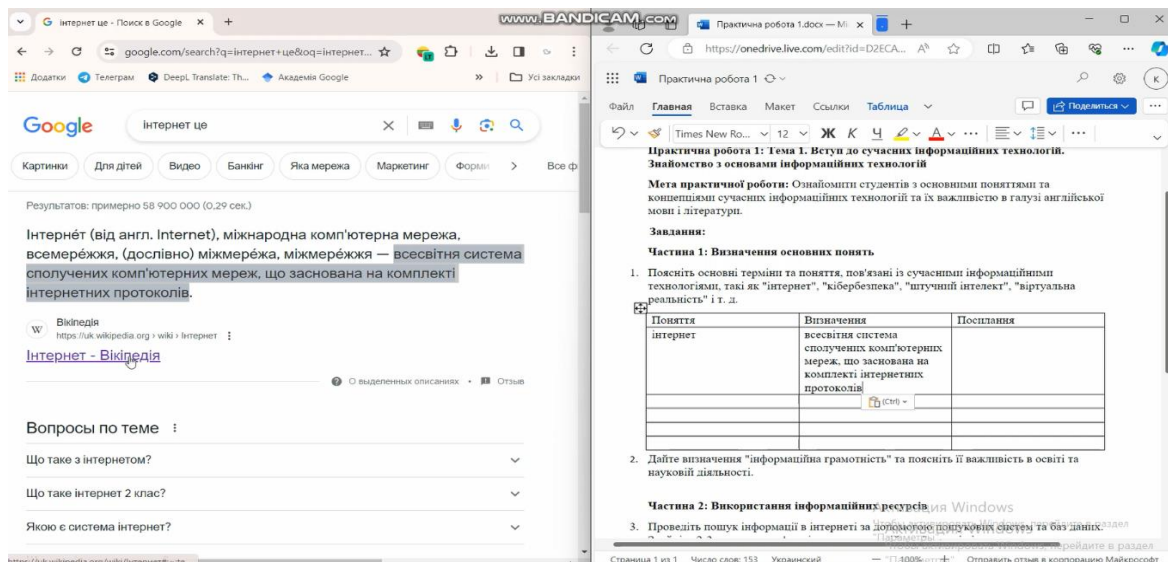

Рис. 1. Фрагмент створення відео матеріалів засобами Bandicam

Враховуючи наш досвід роботи з Bandicam, можемо виділити такі переваги використання цієї програми: інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, широкий спектр можливостей, висока якість запису, наявність безкоштовної версії програми.

Втім, варто зазначити, що безкоштовна версія Bandicam обмежена 10 хвилинами запису.

Висновки даного дослідження демонструють ефективність застосування програми Bandicam у процесі створення навчальних матеріалів. Використання цього інструменту значно спростило процес запису та редагування відеоматеріалів, підвищило їхню якість та доступність для студентів. Особливо цінним виявилось можливість одночасного захоплення зображення з веб-камери та аудіо, що дозволило студентам створювати комплексні навчальні матеріали, збагачені візуальними та аудіальними засобами. Робота з Bandicam та відповідний додаток Bandicut для редагування відео сприяли розвитку навичок використання сучасних інформаційних технологій, що є важливим аспектом підготовки фахівців у сфері освіти та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г. М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності, Монографія. Бердянськ: БДПУ, 2014.
2. Алексеева Г. М. Силабус дисципліни «Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні» для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності: 014.021 Середня освіта (Мова і література (англійська) освітньо-професійної програми: Середня освіта (англійська мова та література). URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/2326>. (дата звернення: 29.03.2024)
3. Кузьменко А. О. Використання програми BANDICAM при дистанційному навчанні. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі* : матеріали II науково-практичної конференції молодих учених (14-15 травня 2020 р.). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. С. 83–85.
4. Kravchenko N. V., Alyeksyeyeva H. M., Gorbatyuk L. V. Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools. In *ICTERI 2018: 14th International conference on ICT in education, research, and industrial applications* (Kyiv, Ukraine, May 14-17, 2018). CEUR Workshop Proceedings, 2018. Vol.1. P. 365–378.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

(Губар В. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Даннік Л. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

На сьогодні, з огляду на сучасні реалії, вчитель повинен вносити в освітній процес нові методи подачі інформації. Виникає питання, навіщо це потрібно. Мозок дитини, налаштований на отримання знань у формі розважальних програм по телебаченню, набагато легше сприйматиме запропоновану на уроці інформацію за допомогою медіа засобів. Вже давно доведено, що кожен учень по-різному освоює нові знання. Раніше викладачам важко було знайти індивідуальний підхід до кожної дитини. Тепер же, з використанням комп'ютерних мереж і онлайнових засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного школяра [2].

Під час проведення уроків технології в 5 класах з виготовлення вишитих виробів необхідно урахувати, що підняття мотивації, зацікавленості учнів можна забезпечити новими методами, які надають вчителям саме засоби інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

ІКТ відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання [1].

Впровадженням ІКТ в освітній процес займалися такі видатні вчені та наукові діячі, як Л. Андрюхіна, О. Антонова, Г. Бакланова, В. Биков, Н. Бистрова, О. Бондаренко, Я. Булахова, С. Буцик, В. Вембер, М. Гладун, О. Гудирева, А. Єршов, М. Жалдак, С. Жумашева, В. Заболотний, О. Карпенко, Г. Козлакова, Н. Корольова, В. Куйбіда, О. Майборода, О. Міщенко, В. Монахов, Н. Морзе, В. Наместніка, О. Пінчук, П. Стефаненко, Л. Фамілярська, О. Філатов, Н. Фоміних, В. Шаталов, О. Шестопап та інші.

ІКТ – це сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією. Під цими технологіями мають на увазі комп'ютери, мережа Internet, радіо та телепередачі, а також телефонний зв'язок [4].

Під час проведення уроку технологій в 5 класі на тему: «Креативна вишивка. Технологія виготовлення початкових, лічильних та декоративних швів на пластиковій основі» було застосовано такі засоби ІКТ, як презентація на тему «Місце вишивки у нашому побуті», перегляд майстер-класу з You Tube та схематичне креслення на інтерактивній дошці.

Презентація була використана для подальшого діалогу між вчителем та учнями. Вона дозволила педагогу не просто викладати теоретичний матеріал, а вести бесіду з учнями, ставити проблемні запитання з теми та у такий спосіб змушуючи учнів актуалізувати знання, отримані раніше з інших предметів, висловлювати свій життєвий досвід.

Використання ІКТ в процесі технологічної освіти дає змогу ознайомити учнів із сучасними інформаційними та виробничими технологіями. Застосування

комплекту програмного забезпечення Beads Wisker (створення схем для вишивки хрестиком, бісером), Publisher (виконання публікацій), Paint (малювання ескізів), Power Point (оформлення презентації), Test Master (для оцінювання), FreeMind (для створення та роботи з опорними конспектами) дає змогу подавати учням більше інформаційно-пізнавального матеріалу з тем навчальної програми, вивільняє час для практичної роботи [3].

Для показу презентації, перегляду майстер-класу та схематичного креслення схеми нами була використана інтерактивна дошка. Це допомогло мінімізувати використання різних гаджетів та прискорила освітній процес.

З точки зору збереження здоров'я учнів, необхідність користуватися засобами ІКТ зростає, тому що учні матимуть змогу зберігати свій зір. Після того, як учень подивиться на інтерактивну дошку, де розташована схема, його зір переналаштовується на інший вид діяльності, а саме виконання шва, таким чином навантаження на очі зменшується.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що використання засобів ІКТ у процесі технологічної підготовки учнів дає змогу досягнути якісно вищого рівня наочності уроків технологій, значно розширює можливості активізації діяльності учнів, а безперервний зворотній зв'язок оживлює освітній процес, сприяє підвищенню його динамізму, що зрештою призводить до формування позитивного ставлення учнів до вивчення даного предмета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даннік Л. А. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках технологій. *Трудова підготовка в рідній школі*. №4, 2016. С. 31-37.

2. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі. *Освіта.ua*. 27.01.2010. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/6804/>_(дата звернення 26.03.24р).

3. Компанієць В. Г. Вивчення трудового навчання в загальноосвітніх навчальних закладах області у 2016/17 навчальному році: методичні рекомендації / за ред. Трибухіна О. А. Миколаїв : ОППО, 2016. 28 с. URL: <http://domanivka-doc.mk.sch.in.ua/Files/downloads/Трудове%20навчання,%20Технології,%20Креслення.pdf>_(дата звернення 26.03.24р).

4. Швачич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А., Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

(Меснянкін В. Г., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Алексеева Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Кравченко Н. В., кандидатка фізико-математичних наук, доцентка,
Горбатюк Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Збільшення кількості і складності проектів, підвищення вимог до їх результатів вимагає розвитку методологій управління. Ефективне управління неможливо без якісної, повної, своєчасної інформації. Останнім часом бурхливо розвивається сфера інформаційних технологій. Задача інтеграції в одній системі процесів управління проектами з їх автоматизацією не нова. Але від цього доля успішних проектів мало змінилась. Вся справа в тому, що основним елементом таких систем залишається людина. З її повільністю, неточністю, схильністю до помилок, з необ'єктивністю та власною зацікавленістю при вирішенні різноманітних задач управління проектами. Причому, ця «власна зацікавленість» досить часто не співпадає з метою проектів [5].

Мета роботи полягає в аналізі існуючих технологій управління проектами з метою їх адаптації для формування готовності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до використання цифрових технологій в освітньому менеджменті.

Ступінь досліджуваності проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти вирішення цих задач в діяльності проектно-орієнтованих підприємств представлені в роботах Р. Арчибальда, І. Бабаєва, В. Биков [3], А. Білощицького, С. Бушуєва, Н. Бушуєвої, Є. Дружиніна, І. Кононенка, О. Медведєвої, Д. Новікова, В. Рача, Х. Решке, Х. Танака, Ю. Теслі, С. Цюцюри, Х. Шелле та ін.

В сучасній літературі немає однозначності у тлумаченні понять «менеджмент». Тому слід зазначити, що менеджером називають керівника, який професійно займається управлінням, обіймає відповідну посаду, в підпорядкуванні якого є люди [1].

Успішна координація, ефективне управління завданнями та оптимізовані робочі процеси є важливими в динамічному та складному світі університетської адміністрації. Менеджери освіти сучасного часу повинні вміло працювати з електронними базами даних, веб-сервісами та електронними інструментами, які допомагають організувати навчання. Крім того, необхідно мати навички роботи зі спеціалізованим програмним забезпеченням, яке дозволяє аналізувати дані, моделювати освітні процеси та приймати обґрунтовані [4]. В. Берека у своїй статті «Забезпечення якості освітньої підготовки майбутніх менеджерів освіти» робить такі висновки: З урахуванням зазначеного складовими забезпечення якості підготовки майбутніх менеджерів освіти в магістратурі у першу чергу мають бути:

- сучасність і актуальність запропонованих програм навчання, відповідно до Державного галузевого стандарту підготовки управлінців;
- використання сучасних технологій і методик організації навчального процесу;
- якісне науково-методичне і матеріально-технічне забезпечення;
- високий науково-педагогічний рівень викладачів;

- наявність ефективної системи контролю за якістю підготовки;
- відповідність системи підготовки майбутніх менеджерів освіти вимогам світового освітнього простору;
- надання магістрантам більшої можливості вибору форм навчання, предметів, форм академічної звітності;
- орієнтація програм підготовки майбутніх менеджерів освіти на їх особистісний та професійний розвиток [2].

На нашу думку багато вже існуючих технологій управління проектами можуть бути адаптовані до використання в формування готівності майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до використання цифрових технологій в освітньому менеджменті. Одна з найпопулярніших систем управління проектами на даний час є Jira від компанії Atlassian, у четвертому фінансовому кварталі 2022 року Atlassian повідомила про обслуговування 242 623 клієнтів у понад 190 країнах із 10 мільйонами активних користувачів щомісяця.

Jira надає багато функцій які можуть бути використанні в управлінні університетською діяльністю:

- Гнучке управління проектами: Jira відома своїми гнучкими можливостями управління проектами. Це дозволяє групам розділяти складні проекти на простіші та організувати їх за допомогою шаблонів, таких як Kanban або Scrum. Завдяки цій гнучкості команди можуть змінювати робочі процеси відповідно до своїх унікальних потреб. Менеджери проектів можуть використовувати Jira для створення та встановлення пріоритетів для користувацьких історій, призначати завдання членам команди, встановлювати кінцеві терміни та безперешкодно відстежувати прогрес.

- Розширена співпраця: Jira забезпечує ефективну співпрацю, яка є важливою для успіху проекту. Він надає централізовану платформу, на якій співробітники можуть взаємодіяти та ділитися оновленнями в режимі реального часу. Програмне забезпечення дозволяє коментувати завдання, додавати відповідні файли та згадувати конкретних членів команди, щоб усі залишалися в курсі та на зв'язку. Крім того, Jira працює з Slack та іншими інструментами зв'язку, що полегшує спілкування на різних платформах.

- Робочі процеси: Jira знає, що кожен проект унікальний. Він надає функцію робочого процесу з можливістю налаштування, яка дозволяє командам створювати та змінювати свої процеси відповідно до своїх конкретних вимог. Jira може включати різні етапи, переходи та умови, починаючи від простих до складних робочих процесів. Завдяки цій гнучкості команди можуть створювати ефективні процеси, які відповідають потребам проектів, що гарантує плавне завершення проекту.

- Розширені звіти та аналітика: Jira пропонує різноманітні функції аналітики та звітності, які допомагають керівникам проектів отримати корисну інформацію про те, наскільки добре працюють їхні проекти. Він пропонує низку вбудованих звітів і інформаційних панелей, що дозволяє зацікавленим сторонам відстежувати прогрес, відстежувати ключові показники та виявляти проблеми. За допомогою цієї аналітичної інформації на основі даних команди можуть приймати розумні рішення, оптимізувати робочі процеси та постійно вдосконалювати процеси управління проектами.

- Можливості інтеграції: Інтеграційні можливості Jira роблять його ще більш корисним для управління проектами. Він легко поєднується з багатьма

популярними інструментами, такими як Confluence (для документації та обміну знаннями), Bitbucket (для спільної роботи над кодом і контролю версій) і кількома програмами сторонніх розробників. Команди можуть центризувати інформацію, організувати робочі процеси та використовувати потужність інших важливих інструментів разом із Jira завдяки цій інтеграційній екосистемі.

Сучасний ринок програмного забезпечення надає і більш спеціалізовані продукти такі як Camrus 365 чи RexoCamrus.

Основні висновки. Таким чином можна сказати, що навички використання цифрових інструментів, а також розуміння їх потенціалу, мають велике значення для ефективного управління освітніми процесами, підвищення якості навчання та забезпечення успіху студентів.

Матеріали дослідження можуть бути використані в якості навчально-методичного забезпечення фахових дисциплін для вдосконалення підготовки майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до використання цифрових технологій в освітньому менеджменті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логутіна Н. В. Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх менеджерів. *Збірник наукових праць*. 2005. 379 с.
2. Берека В. Забезпечення якості освітньої підготовки майбутніх менеджерів освіти. *Педагогічний дискурс*. 2014. 27 с.
3. Биков В. Ю., Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Цифрова гуманістична педагогіка. Київ : ІТЗН НАПН України, 2017. С. 156–167.
4. Kravchenko N., Alekseeva H., Gorbatyuk L. Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools. *ICTERI*. 2018. С. 365–378.
5. Глоба. М. О. Шара. С. О. Професійна підготовка майбутніх менеджерів освіти в сучасній освітній практиці. 2017. С. 1–5.

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СИСТЕМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Павленко Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Павленко Є. М., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні якості життя особистості. Традиційно вчителі відігравали ключову роль в освітній системі, однак світ і технології змінюються [4]. В ході розвитку інформаційних технологій освітній простір зазнав значних трансформацій [3, 7], особливо завдяки інформаційним технологіям та інтеграції штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес.

Інтеграція ШІ в освіту має потенціал для докорінної зміни процесу навчання, трансформуючи спосіб, за допомогою якого учні отримують доступ до інформації, беруть участь у віртуальному навчанні та використовують онлайн-ресурси для кращого розуміння. ШІ може автоматизувати процес розмірковування на основі асоціацій даних, що призводить до вдосконалення персоналізованого навчання, автоматизації завдань та цілодобової допомоги. Ці технологічні досягнення поставили під сумнів вплив ШІ на роль учителів в освіті та в цілому на освітню систему.

Аналіз публікацій з проблеми дослідження. Дослідники вивчали різні перспективи інтеграції ШІ в освіту, висвітлюючи як потенційні переваги, так і пов'язані з цим етичні проблеми [8; 10]. У звіті Horizon за 2022 рік [6] ШІ та адаптивні технології навчання були визначені як важливі розробки в освітніх технологіях, які можуть значно вплинути на систему шкільної освіти. Було викликане занепокоєння, оскільки дослідники ШІ наголошують на необхідності враховувати етичні наслідки роботи з використанням ШІ.

Науковці також активно досліджують концепції провадження ШІ та машинного навчання в освітній контекст [2; 9]. Сьогодні проведена значна кількість досліджень з використання ШІ в освітньому процесі [5; 11]. Проведено концептуалізацію перешкод і ризиків, пов'язаних із використанням ШІ в освіті [1].

Результати та обговорення. Інтеграція ШІ в освіту призвела до розробки різноманітних застосунків, включаючи персоналізоване навчання, автоматизацію завдань, створення розумного контенту, адаптивний доступ та інтерактивна допомога на основі ШІ. Ці досягнення мають потенціал для підвищення якості навчального досвіду учнів, особливо для тих, хто відстає, дозволяючи їм просуватися у власному темпі та отримувати доступ до різноманітних додаткових навчальних матеріалів.

Однак впровадження ШІ в освіту також висуває певні виклики. Потенційна упередженість моделей ШІ, ризик помилок та брак реального зворотного зв'язку та взаємодії між учнями можуть впливати на результати навчання. Крім того, надмірна залежність від навчання на основі ШІ може зменшити мотивацію учнів, губиться унікальна роль вчителів у встановленні емоційного зв'язку та між суб'єктної взаємодії в колективі.

Хоча ШІ пропонує численні переваги, такі як персоналізоване навчання, автоматизацію завдань та покращену доступність, він не може повністю замінити провідну роль вчителів в освітньому процесі.

Вчителі відіграють вирішальну роль у наданні моральної освіти, прищепленні етичних цінностей та сприянні соціальній взаємодії серед учнів. Унікальні та складні проблеми, з якими стикаються учнів, часто потребують керівництва та експертизи людини-вчителя освітян, яких системи, засновані на ШІ, не можуть надати.

Висновки. Отже, інтеграція ШІ в освіту повинна бути ретельно збалансована, щоб використовувати його переваги, зберігаючи центральну роль вчителів. Постійні дослідження та співпраця між освітянами, експертами з ШІ та політиками мають вирішальне значення для забезпечення етичного та ефективного впровадження ШІ в систему шкільної освіти, що у підсумку покращить якість навчального досвіду всіх учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ajami R. A., Karimi H. A. Artificial intelligence: opportunities and challenges. *Journal of Asia-Pacific Business*. 2023. P. 1–3. URL: <https://doi.org/10.1080/10599231.2023.2210239>. (date of access: 10.04.2024).
2. Chen S., Huang Y. Research and application of chatbots in the field of education: a bibliometric analysis using vosviewer. *2023 international conference on computer engineering and distance learning (CEDL)*, Shanghai, China, 29 June – 1 July 2023. 2023. URL: <https://doi.org/10.1109/cedl60560.2023.00039>. (date of access: 10.04.2024).
3. Cloud technologies in informational and methodological support of university students' independent study / V. Khomenko et al. *Information technologies and learning tools*. 2020. Vol. 77, no. 3. P. 223–239. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v77i3.2941>. (date of access: 10.04.2024).
4. Do we still need teachers? Navigating the paradigm shift of the teacher's role in the AI era / M. Gentile et al. *Frontiers in education*. 2023. Vol. 8. URL: <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1161777> (date of access: 10.04.2024).
5. Duha M. S. U. ChatGPT in education: an opportunity or a challenge for the future?. *TechTrends*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1007/s11528-023-00844-y>. (date of access: 10.04.2024).
6. Educause. 2022 EDUCAUSE Horizon report: teaching and learning edition. EDUCAUSE, 2022. P. 58. URL: <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2022/4/2022hrteachinglearning.pdf>. (date of access: 10.04.2024).
7. Innovative approaches to the study of statistics by future IT specialists based on the use of the programming language R / L. Pavlenko et al. *Physical and mathematical education*. 2020. Vol. 23, no. 1. P. 97–105. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-023-1-016>. (date of access: 10.04.2024).
8. Labadze L., Grigolia M., Machaidze L. Role of AI chatbots in education: systematic literature review. *International journal of educational technology in higher education*. 2023. Vol. 20, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00426-1>. (date of access: 10.04.2024).
9. Patrício M. R., Gonçalves B. F. ChatGPT: systematic review of potentials and limitations in education. *Lecture notes in networks and systems*. Cham, 2024. P. 339–348. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-54256-5_32. (date of access: 10.04.2024).
10. Ramos Pinho P. C., Primo T. T. Chatbots in educational recommender systems: a systematic literature review. *2023 IEEE frontiers in education conference (FIE)*, College Station, TX, USA, 18–21 October 2023. 2023. URL: <https://doi.org/10.1109/fie58773.2023.10343248>. (date of access: 10.04.2024).
11. Transforming education: a comprehensive review of generative artificial intelligence in educational settings through bibliometric and content analysis / Z. Bahroun et al. *Sustainability*. 2023. Vol. 15, no. 17. P. 12983. URL: <https://doi.org/10.3390/su151712983>. (date of access: 10.04.2024).

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

(Погребняк М. Г., старша викладачка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Рівень залученості цифрових інновацій в освіті з кожним роком зростає. Нові технологічні рішення часто стають ключовими у контексті реформування освіти. Враховуючи Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» від 3 березня 2021 року № 167-р [2], важливо враховувати цифрову компетентність майбутніх педагогів як одну із провідних у професійній діяльності. Оскільки поняття «цифровізація» включає в себе використання досить широкого інструментарію цифрових додатків та передових наукових технологічних розробок, то імерсивні технології можуть посісти особливе місце серед освітніх цифрових інновацій.

Відповідно до аналізу наявних досліджень та літератури, за останні роки особливих успіхів світовою освітянською спільнотою у визначенні ефективності та позитивної динаміки підготовки майбутніх фахівців засобами імерсивних технологій було досягнуто в широкому різноманітті галузей: медицина, спорт, мистецтво, дизайн, інженерія, природничі науки, лінгвістика, інформаційні технології, педагогіка, авіація та інших. Також усе ширше розповсюджується практика проведення професійних тренінгів та тимблдінгів засобами імерсивних технологій для співробітників різноманітних фірм та установ. Так, українська компанія N-iX Game & VR Studio, що спеціалізується на розробці ігор, розробила імерсивний тренінг у віртуальній реальності для однієї з найбільших у світі компаній з видобутку нафти. Метою розробленого тренінгу є отримання працівниками навичок швидкого реагування у випадку невіправної поламки транспорту в пустелі.

Щорічно імерсивні технології отримують усе більше визнання як ефективні освітні технології. Однак, не зважаючи на їхній потенціал у покращенні освітнього процесу, питання ефективного впровадження імерсивних технологій у педагогічну практику залишається актуальним.

Імерсивні технології на сьогоднішній день представлені трьома основними технологічними варіаціями, а саме:

1. Віртуальна реальність (VR) – формат повного занурення у змодельоване штучне цифрове середовище. Класичним операційним інструментом для занурення у VR є окуляри віртуальної реальності. За рахунок повного візуального занурення людина сприймає досвід отриманий у віртуальній реальності як той, що було пережито у фізичній реальності.

2. Доповнена реальність (AR) – формат часткового доповнення фізичного середовища віртуальними елементами. Операційними інструментами можуть виступати деякі різновиди VR окулярів, смартфони, планшети, ноутбуки, персональні комп'ютери. На сьогодні доповнена реальність є найбільш інтегрованою у повсякденне життя людей, адже вона широко застосовується в соціальних мережах, мобільних іграх та цифрових інструментах Google.

3. Змішана реальність (MR) – формат поєднання фізичної та цифрової реальності зі взаємодією людини, цифрового пристрою та середовища. Операційним інструментом виступають VR окуляри із підтриманням змішаного

формату. Цей формат реальності продовжують розробляти для полегшення та прискорення роботи людини навіть на побутовому рівні, але змішана реальність вимагає досить складних технічних характеристик, що на сьогодні робить її недовершеною.

За допомогою технології VR можна створити імерсійне середовище для навчання, де студенти самостійно досліджуватимуть навколишній світ, моделюватимуть реальні ситуації й набуватимуть практичних навичок. Це допоможе створити цікаве навчальне середовище, яке б мотивувало й впливало на інтерес студентів до навчання й підвищувало їхнє бажання здобувати знання [3].

Однією з переваг використання імерсивних технологій у процесі підготовки майбутніх педагогів є розвиток когнітивних навичок. За рахунок повного занурення у віртуальну реальність людина самостійно шукає варіанти вирішення симуляційних задач, спираючись на сприйняття середовища та ситуації за реальну. Подібна симуляція дозволяє повторювати спроби, шукати нові інструменти, продумувати різні варіанти послідовності виконання операцій. Крім того, імерсивні технології гейміфіковані, що значно підвищує зацікавленість у вивченні матеріалу та дозволяє без зусиль повертатися до його повторення.

Імерсивні технології мають досить широке коло додатків, що можуть бути використані у найрізноманітніших галузях і цей перелік постійно розширюється. У відкритій мережі можна знайти значну кількість симуляцій присвячених точним наукам. Серед спеціалізованих віртуальних програм, що розроблені з освітньою метою, можна знайти лабораторні дослідження з географії, біології, хімії, фізики. Існують програми, які дозволяють відчувати себе автомеханіком, створювати керамічні вироби, розробляти дизайн інтер'єру, моделювати 3D об'єкти, грати на музичних інструментах, грати в спортивні ігри, самостійно складати дрони, керувати літаком, виступати перед великою публікою із доповіддю, гасити пожежу, готувати їжу, розмовляти з носіями іншої мови, відвідувати різні країни, вивчати космос, відвідувати музеї по всьому світу та багато іншого.

Враховуючи переваги та можливості імерсивних технологій, їхнє широке використання в освіті є інноваційним та відповідним вимогам часу. Прогресивність використання імерсивних технологій полягає не лише у цифровізації процесу навчання, а й у значному пришвидшенні одержання здобувачами освіти компетентностей та практичних навичок, що дозволяє вивести їхню професійну підготовку на новий рівень. Однак для успішної реалізації дидактичного потенціалу імерсивних технологій необхідно вирішити виклики, пов'язані з їхньою доступністю, підготовкою викладачів та ефективним використанням ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Імерсивні технології в освіті: збірник матеріалів I Науково-практичної конференції з міжнародною участю. Упоряд.: Н. В. Сороко, О. П. Пінчук, С. Г. Литвинова. Київ: ІТЗН НАПН України, 2021. 169 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 167-р від 3 березня 2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovih-kompetentnostej-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi-167-030321>. (дата звернення: 12.03.2024).
3. Сікора Я. Б. Віртуальна реальність як інструмент адаптивного навчання в цифровому освітньому середовищі. Ярослава Сікора, Оксана Яценко, Маргарита

Погребняк. *Академічні візії*. 2024. № 28. С. 1-12. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/2378>. (дата звернення: 12.03.2024).

4. Matthias Conrad, David Kablitz, Stephan Schumann. Learning effectiveness of immersive virtual reality in education and training: A systematic review of findings. *Computers & Education: X Reality*. Volume 4, 2024. P. 1-11. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2949678024000035>. (дата звернення: 12.03.2024).

РОЗВИТОК ВІРТУАЛЬНИХ РЕАЛЬНОСТЕЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МЕТОДИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

(Самсутін Д. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Алексеева Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Хатько А. В., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка,
Смоліна І. С., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Віртуальна реальність відкриває нові можливості для імітаційного навчання, дозволяючи здійснювати практичні заняття в умовах, максимально наближених до реальності, без ризиків для здоров'я та безпеки. Це сприяє не тільки підвищенню якості освіти, але й забезпечує адаптацію навчальних програм до вимог сучасного ринку праці. Використання технологій віртуальної реальності в навчальному процесі вимагає ретельного аналізу потреб професійної освіти, розробки методик і підходів, що дозволять ефективно інтегрувати ці інновації в освітній процес, враховуючи особливості різних спеціальностей.

Аналіз літератури. Використання гейміфікації в освіті засноване на застосуванні ігрових методик у навчальному процесі [1; 4]. Аналіз проектного використання відеоігор у навчанні показав J. Shapiro, тоді як R. Koster вважає навчання невіддільною частиною гри. S. Hubalovsky, M. Hubalovska, та M. Musilek дослідили вплив гейміфікації на ефективність навчання молодших школярів, а С. Nursen та С. Vas зосередили увагу на програмах гейміфікації у науці. Н. Кравець [2] та О. Макаревич [3] розглянули етапи створення та вплив гейміфікації на дистанційне навчання у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження полягає в оцінці впливу технологій віртуальної реальності на ефективність методик професійної освіти та підготовку фахівців до реальних умов роботи.

Сутність дослідження. Історія відеоігор починається у 1947 році, коли було написано першу ігрову комп'ютерну програму, й охоплює шість десятиліть. Власне відеоігри, які використовують відео для взаємодії із гравцем, зародилися в 1960-і. Частиною поп-культури відеоігри стали в кінці 1970-х з поширенням аркадних ігрових автоматів і домашніх ігрових приставок та ПК.

Комп'ютерні ігри в сучасному світі відіграють важливу роль як у культурному, так і у технологічному контекстах. По-перше, це культурний контекст. Розваги та розвиток: комп'ютерні ігри є однією з основних форм розваг та відпочинку для людей у всьому світі. Вони надають можливість розважитися, розвинути реакційні здібності та розумові навички. По-друге, культурна ідентичність має своє значення – деякі ігри, особливо ті, що висвітлюють історію, міфологію або культурні особливості певних регіонів, сприяють збереженню та популяризації культурної спадщини. Творчий вираз в ігровій індустрії теж є плідним джерелом для творчих професій, таких як графічні дизайнери, письменники, музиканти тощо. Також існує технологічний контекст, це – прогрес комп'ютерної графіки (розвиток комп'ютерних ігор приводить до постійного удосконалення графіки та анімації, що стимулює прогрес у сфері комп'ютерної графіки та візуалізації в інших галузях, таких як кіно, мультимедіа та дизайн). Крім того, існують інновації в технологіях – багато ігор є підґрунтям для досліджень та впровадження нових технологій, таких як віртуальна та розширена реальність, штучний інтелект, інтерактивність тощо. Також має значення навчальні цінності,

як-то використання ігор у навчальних цілях, що дозволяє створювати інноваційні методи навчання та тренування, які можуть покращити засвоєння матеріалу та розвиток різних навичок.

У цілому, комп'ютерні ігри впливають на культуру та технології, пропонуючи різноманітність відпочинку, стимулюючи технологічний прогрес і сприяючи культурній різноманітності та творчому виразу.

Історія комп'ютерних ігор почалася в 1947 з ракетного симулятора, реалізованого на катодно-променевої трубці, де гравці управляли ракетою. Ця технологія мала обмеження, але залучила увагу технологічної спільноти, що сприяло розвитку ігрової сфери в 1950-х. Олександр Дуглас створив ОХО, комп'ютерний хрестики-нулики з модулем штучного інтелекту в 1952, а у 1958 Вільям Хігінботен представив Tennis for Two, симулятор тенісу з управлінням через джойстик та кнопку, використовуючи осцилограф як дисплей, що вважається однією з перших відеоігор.

У 60-х роках з'являються проекти, які цілком можна порівняти з сучасними комп'ютерними іграми. Однак, реалізовувалися вони, в основному, на ЕОМ, які були в розпорядженні навчальних закладів. У 1961 році Стів Рассел і його товариші з Массачусетського університету (США) написали гру Spacwar! (У наші часи ця гра використовується для запуску піратських версій ігор Steam, в яких можна грати в кооперативі) - вона працювала на комп'ютері PDP-1. Метою гри вразити космічний корабель противника і при цьому не потрапити під його вогонь і не зіткнутися із зіркою.

У 1966 Ральф Баєр створив комп'ютерну гру Chase, яка примітна тим, що вперше використовувала в якості пристрою для виведення інформації звичайний телевізор. У 1969 Кен Томпсон з компанії AT & T написав гру Space Travel для ОС MULTICS. Надалі гра була перенесена на інші ОС, в результаті вона стала першою програмою для ОС Unix.

Якщо раніше відеоігри були чимось рідкісним, то 70-ті роки можна вважати справжнім ігровим бумом. Ігри розвивалися в кількох напрямках - це були ігрові автомати (найпопулярнішими іграми були Pong та Pac-Man), ігри для великих комп'ютерів, встановлених в навчальних закладах, ігри для домашніх комп'ютерів, а так само - консольні ігри. Зокрема, популярністю користувалися консолі від Atari і Magnavox. Цікаво розвивалася ситуація серед користувачів домашніх комп'ютерів. Наприклад, в ті часи деякі ігри поширювалися у вигляді текстів, надрукованих в журналах або книгах. І домашній користувач ПК повинен був вручну набирати текст гри, налагоджувати, компілювати програму, і, в результаті - грати. У 1971 з'явився перший ігровий автомат - він був запущений в Стенфордському університеті. На автомат була встановлена гра Galaxy (вона була заснована на концепції Spacwar!). Нолен Басшнелл і Тед Дабні створили ігровий автомат Computer Space, а Дон Деглоу реалізував комп'ютерний бейсбол на DEC PDP-10. Майк Мейфіл з MIT розробив гру Star Trek. У 1972 році заснована Atari, випущено гру PONG, продано 19000 копій. Maze War і Spasim у 1974 стали першими спробами багатокористувацьких 3D FPS. Airflight Бреда Фортнера поклав початок авіасимуляторам, як Microsoft Flight Simulator. У 1975 з'явилася Adventure, а Space Invaders у 1978 революціонізувала індустрію. Pac Man у 1979 досяг неймовірної популярності, ставши найпоширенішою грою за версією Гіннеса.

У 80-х роках ігрові автомати, які були популярні в минулому десятилітті, почали втрачати позиції. Однак початок 80-х можна вважати золотою епоєю ігрових автоматів. На перший план виходили ігри для ПК, а також для ігрових консолей. В ті роки почали з'являтися компанії-видавці та компанії-розробники ігор. Прикладом є Electronic Arts, що працює й по сей день. У 1980-ті роки були закладені основи багатьох популярних сьогодні ігрових жанрів і способів побудови ігрового світу. Наприклад – це квести, мережеві ігри, тривимірні ігри. Завдяки розробці нових апаратних засобів в іграх з'явилося непогане звукове оформлення. У 1985 році була розроблена гра, яка не втрачає популярності і в наші дні. Йдеться про всесвітньо відомому Тетріс, який створив Радянський програміст Олексій Пажитнов. В цьому ж році випущена Nintendo Entertainment System – ігрова консоль, яка набрала велику популярність до початку 1990-х років. До речі, навіть сьогодні можна пограти в NES-ігри. Nintendo і деякі інші компанії випускають ігрові консолі (або ігрові приставки), до сих пір. У 1987 була розроблена рольова гра Final Fantasy – вона стала однією з найпопулярніших рольових ігор і до сих пір виходять її нові релізи. У 1989 компанія Nintendo випустила кишенькову ігрову консоль Game Boy.

У 90-х роках індустрія комп'ютерних ігор виросла, замінивши індивідуальних розробників на великі команди. Цей період відзначений появою 3D-ігор та інтернет-мультиплеєрів, як Quake та Starcraft, які і досі популярні. Doom став класикою, портованою на численні пристрої. Розвиток ігрових консолей також прискорився, з'явилися SNES, Nintendo 64, Sega Mega Drive, Sony PlayStation. Розробки 90-х, включаючи Flash-ігри, зіграли ключову роль у формуванні сучасної ігрової культури.

2000-ні та 2010-ті роки. У цей період ігрова індустрія почала набирати обороти. Компанія Sony випустила за цей час 3 покоління консолей, такі як PlayStation 2(2000 рік), PlayStation 3 (2006 рік) та PlayStation 4(2014). В той час, Microsoft -їх головний конкурент випустила свої консолі – Xbox (2001), Xbox 360 (2005) та Xbox One (2013). З виходом телефонів почали з'являтися мобільні ігри, які швидко стали приносити великі гроші розробникам, бо майже у кожній людині з'явився телефон, тим самим ставши найбільш прибутковим сектором ігрової індустрії.

Сьогоднішня індустрія ігор – це багатомільйонна сфера з трьома головними консольними гравцями: Microsoft Series X, Sony PlayStation 5, та Nintendo Switch. Розробка ігор, від індивідуальних проектів до великих компаній, вирісла в індустрію з бюджетами в сотні мільйонів та ринковою вартістю в мільярди. Графіка досягла високого реалізму, а старі ігри оживають через ремастери. Багатокористувацькі ігри та турніри, як The International з Dota 2, з привабливими грошовими призами, домінують на ринку.

Також почали з'являтися нові технології, такі як Окуляри віртуальної реальності (VR-шлеми), де гравці можуть управляти своїм персонажем майже як в реальності. З розвитком штучного інтелекту розробка ігор вийде на новий рівень. Розробники вже активно долучають штучний інтелект для малювання артів та написання сюжету в іграх, а у майбутньому ШІ будуть використовувати, щоб підлаштовувати сюжет, діалоги під ваш геймплей. Планується великий розвиток ігрового штучного інтелекту, додаючи йому нові можливості. Галузь віртуальної реальності теж буде розвиватись додаючи нові можливості, які люди вже бачили в фільмах чи серіалах.

Основні висновки. Віртуальна реальність в професійній освіті не лише підкреслює динаміку технологічного прогресу, але й відкриває нові горизонти для підготовки кваліфікованих фахівців. Ця технологія забезпечує інтенсивне навчальне середовище, що імітує реальні умови праці, тим самим підвищуючи ефективність освітніх методик і сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу. Використання віртуальної реальності в освіті також сприяє формуванню міцних професійних спільнот, об'єднаних спільними інтересами та прагненням до самовдосконалення та інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г. М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності, Монографія. Бердянськ: БДПУ. 2014.
2. Кравець Н. С. Етапи створення гейміфікованої системи для використання в навчальному процесі ВНЗ. *Вісник ХДАК*. 2017. Вип. 50. С. 198–206
3. Макаревич О. О. Гейміфікація як невід'ємний чинник підвищення ефективності елементів дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2015. №2 (17). С. 275–278.
4. Kravchenko N. V., Alyeksyeyeva H. M., Gorbatyuk L. V. Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools: (ICTERI 2018: 14th International conference on ict in education, research, and industrial applications) [Електроний ресурс] (Kyiv, Ukraine, May 14-17, 2018). CEUR Workshop Proceedings. 2018. Vol.1. P. 365–378.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ШІ В РОЗВ'ЯЗУВАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

(Собко В. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Шліхта Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

Штучний інтелект – нова епоха у математиці, де високотехнологічні алгоритми та методи допомагають вирішувати складні завдання та збільшують точність розв'язків. Ці програми пропонують більше, ніж просто відповіді. Вони розбивають базову арифметику на складні обчислювальні задачі, пропонуючи покрокові рішення. Цей підхід допомагає глибше зрозуміти математичні поняття, покращуючи здатність розв'язувати проблеми та математичні здібності.

Ось декілька прикладів систем штучного інтелекту:

1. Photomath - програма на основі штучного інтелекту, пропонує новий підхід до вирішення математичних задач. Дає змогу користувачам сфотографувати математичну задачу, а потім програма миттєво надає покрокове рішення. Крім розв'язання завдань, PhotoMath також надає користувачам доступ до додаткових матеріалів, які допомагають зрозуміти математичні концепції.
2. Mathway - це онлайн-інструмент для вирішення математичних завдань, який використовує штучний інтелект, щоб допомогти учням. Незалежно від того, чи йдеться про алгебру, обчислення чи тригонометрію, можливості штучного інтелекту Mathway пропонують покрокові рішення, покращуючи розуміння методологій вирішення проблем. Це надійний інструмент для учнів та студентів, яким потрібна додаткова підтримка при виконанні домашніх завдань з математики.
3. Symbolab – це математична програма на основі ШІ, яка пропонує різноманітні калькулятори та інструменти для вирішення задач. Його можна коротко описати як додаток, що спеціалізується на обчисленнях, але більш складний і досконалий, ніж простий калькулятор. Основна відмінність між Symbolab і звичайним калькулятором, який ви використовуєте на мобільному телефоні за замовчуванням, полягає в здатності цієї програми виконувати всі типи математичних операцій.

Сьогодні сучасні технології штучного інтелекту стають необхідним інструментом у сфері розв'язання математичних завдань, вони відкривають нові перспективи та сприяють розвитку математичних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. 11 найкращих розв'язувачів математики з ШІ. URL: <https://smodin.io/uk/blog/best-ai-math-solvers/> (дата звернення: 27.03.2024).
2. Що таке Symbolab і для чого він потрібен? URL: <https://www.todoandroid.es/uk/%D0%A9%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-symbolab-%D1%96-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B2%D1%96%D0%BD-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%B5%D0%BD%3F/> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Використання ШІ на уроках математики. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-na-urokah-matematiki-371780.html> (дата звернення: 27.03.2024).

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ - ХМАРНІ РІШЕННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

(Терзі М. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Алексеева Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Антоненко О. В., кандидат технічних наук, доцент,
Овсянніков О. С., кандидат педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій значно впливає на всі сфери життя: виробництво, науку, освіту, культуру та соціальні відносини. Цифрові технології не лише визначають зміст освіти і професій, а й перетворюють суспільний розвиток. Цифровізація професійної освіти стає ключовим завданням для ефективного розвитку інформаційного суспільства. Враховуючи сучасні тенденції, необхідно активно впроваджувати цифрові технології в освітній процес, а також враховувати розробки у галузі штучного інтелекту, мобільних технологій, блокчейну, хмарних обчислень, телемедицини та інших інноваційних рішень. **Аналіз літератури.** Роботи О. Алексеева, В. Бикова [1], М. Жалдака, О. Колгатіна, А. Коломієць, Т. Коваль, М. Солдатенка, М. Спіріна, Ю. Триуса, а також J. Bhogal, G. Cumming, R. Donnelly, R. A. Katz, A. A. Shakeabubakor, R. Shen, A. N. Singh, A. Smith, P. Y. Thomas, E. Tuncay, A. Van Deursen та інших дослідників зосереджені на аналізі та вивченні інформатизації в освітніх системах вищих навчальних закладів, вивчаючи різні аспекти цього процесу. З іншого боку, дослідження, присвячені інтеграції хмарних технологій в освітній простір вищої освіти, представлені у працях В. Бикова, О. Глазунової, Н. Морзе, О. Спіріна, З. Сейдаметової, С. Семерікова, М. Armbrust, P. Diamond, F. Doelitzscher, A. Fox, R. Griffith, B. Klug, B. Kumar, H. Kuijs, R. Lakshminarayanan та багатьох інших, підкреслюють значення впровадження цифрових технологій у вітчизняній професійній освіті та науці для підвищення ефективності освітнього процесу.

Отже, **мета дослідження** – визначення та обґрунтування пріоритетів та технологічних принципів для впровадження цифрових технологій у вітчизняній професійній освіті та науці з метою забезпечення ефективної цифрової трансформації суспільства з використанням хмарних технологій.

Сутність дослідження полягає в аналізі та визначенні умов ефективної роботи науковця з великими потоками інформації за допомогою хмарних технологій. Дослідження спрямоване на вивчення можливостей, які надають ці технології для фільтрації, класифікації та аналізу інформації, необхідної для проведення наукових досліджень. Враховуючи зростання обсягів інформації в Інтернеті, особлива увага приділяється також навчанню та навичкам роботи з цими технологіями, які є важливими для успішного виконання наукових завдань у сучасному інформаційному середовищі [2].

Невідкладного вирішення потребують проблеми розвитку та впровадження інформаційно комунікаційних та цифрових технологій у вітчизняній освіті. Першою є проблема формування і широкого впровадження єдиного освітнього інформаційного простору України та забезпечення належного наукового супроводу цих процесів. Другою є проблема розгортання та удосконалення необхідних елементів інфраструктури регіональних інформаційних і

телекомунікаційних мереж, взаємопов'язаних як між собою, так і з глобальною мережею Інтернет, що дозволить подолати «цифрову нерівність» у різних регіонах України, зокрема в сільській місцевості. Третьою проблемою є низький рівень інформаційно-комунікаційно-технологічних компетентностей (ІКТ-компетентностей) та цифрових компетентностей населення, застосування застарілих підходів у навчанні та низька мотивація суб'єктів навчального процесу щодо використання прогресивних ІКТ. Четверта проблема – це не сформованість цілісної національної політики застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, недосконала нормативно-правова база, що не забезпечує побудову інформаційного суспільства та, як наслідок, гальмує цифровізацію освіти в Україні. Завдання інформатизації освіти не знайшли належного системного відображення в чинних законах України з питань освіти та їх сучасних проектах. Реформування та розвиток інформаційно-освітнього простору потребує цілеспрямованого формування сучасного інформаційно-освітнього середовища, педагогічно виваженого проектування та використання комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання, а також відповідного удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, керівних кадрів освіти, працівників ІТ підрозділів навчальних закладів, наукових установ, органів управління освітою. Пріоритетами при побудові інформаційно-освітнього середовища мають бути: широке використання у навчально виховному процесі комп'ютерно орієнтованих засобів та ІКТ навчання, практичне впровадження технологій дистанційного навчання, забезпечення ІКТ підтримки науково-дослідної роботи, широке впровадження ІКТ в управлінні освітою на різних рівнях, у різних галузях, для всіх типів навчальних закладів. Технологічними принципами його розбудови має бути використання технологій хмарних обчислень, врахування розробниками веб-застосунків та електронних освітніх ресурсів особливостей різних комп'ютерно технологічних платформ та дієві механізми застосування ІКТ аутсорсингу. Політика використання ІКТ у комп'ютерно орієнтованих методичних системах навчання визначається вчителем. ІКТ-компетентність учня є одним із потужних чинників успішності навчальної, професійно-орієнтованої, суспільної та інших видів діяльності [3]. Наскрізним для змісту навчання на всіх рівнях освіти й в усіх галузях має бути посилення інформаційної та інформатичної підготовки учнів, впровадження ІКТ у вивчення всіх дисциплін [4]. Для створення широкого спектру й педагогічно виваженого використання електронних освітніх ресурсів та програмних засобів різного призначення, зокрема навчального й управлінського, доцільним є запровадження індустріального підходу, що враховує психолого-педагогічні аспекти побудови методичних систем навчання й відкритого комп'ютерно орієнтованого навчального середовища та передбачає обов'язкове залучення до створення ЕОР науковців, викладачів, кращих вчителів навчальних закладів. Питома вага навчальної літератури, поданої в електронній формі, має невпинно зростати.

Електронні освітні ресурси – відносяться до засобів освітньої діяльності, що існують в електронній формі, є сукупністю електронних інформаційних об'єктів (документів, документованих відомостей та інструкцій, інформаційних матеріалів, процесуальних моделей та ін.), що розташовуються і подаються в освітніх системах на запам'ятовуючих пристроях електронних даних [5]. Варто зазначити, що до провідних електронних освітніх ресурсів навчального призначення відноситься

електронний підручник. Визначальним для галузі інформаційно комунікаційних технологій в освіті та розвитку інформаційно освітнього простору України є створення цільового інформаційно-освітнього середовища неперервного розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників, бібліотекарів та керівних кадрів освіти, ознайомлення їх з новими актуальними розробками в галузі ІКТ; підвищення кваліфікації працівників ІТ підрозділів методичних служб, навчальних закладів, наукових установ та органів управління освітою педагогічних працівників з урахуванням особливостей різних рівнів і галузей освіти, різних типів навчальних закладів. Є актуальними адаптація та запровадження міжнародно визнаних процедур стандартизації, сертифікації фахівців освіти, зокрема педагогічних працівників, щодо володіння ІКТ, формування і розвитку цифрової компетентності. Актуальною проблемою, що вимагає негайного розв'язання є використання засобів ІКТ для підтримки наукових досліджень. Особливу увагу варто приділити науковим дослідженням, орієнтованим на вирішення теоретичних і методичних проблем застосування інформаційно комунікаційних технологій в освіті, а також психолого педагогічного супроводу їх розроблення. Тому актуальними постають завдання побудови цілісних систем, орієнтованих на комплексне забезпечення процесів освітньої апробації, впровадження результатів педагогічних досліджень та проведення моніторингу впровадження таких результатів в освітню практику й науку. Поряд із цим набувають важливого значення завдання формування та розвитку ІКТ-компетентності наукових, науково-педагогічних працівників, магістрів та майбутніх докторів філософії в галузі наук про освіту. Доцільно використати кращий досвід підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації з ІКТ в освіті.

Основні висновки. Таким чином, цифрові технології, зокрема хмарні технології, стають ключовим інструментом для сучасних наукових досліджень. Розвиток Інтернету та зростання обсягів інформації вимагають від науковців постійної фільтрації, класифікації та аналізу даних. Успішне виконання цих завдань залежить від ефективного використання хмарних технологій та мережевих зв'язків. Використання можливостей хмарних технологій для роботи з великими потоками інформації є необхідною умовою для наукових досліджень. Окрім того, акцентується увага на навчанні та навичках роботи з цими технологіями, що є ключовими для успішного виконання наукових завдань у сучасному інформаційному середовищі професійної освіти.

Дослідження також виявляє проблеми розвитку та впровадження цифрових технологій у вітчизняній освіті і науці. Серед них – необхідність створення єдиного освітнього інформаційного простору, розвиток інфраструктури та підвищення рівня компетентностей учасників освітнього процесу. Також зазначається недостатність національної політики щодо використання цифрових технологій у сфері освіти, що гальмує їхнє впровадження. Для подолання цих проблем пропонуються заходи, такі як створення сучасного інформаційно-освітнього середовища, підвищення комп'ютерної грамотності, розвиток дистанційного навчання та використання хмарних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Інновації в організації досліджень та розробок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій в освіті у світлі викликів XXI століття. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 2019. 8. С. 55–74.
2. Кухаренко В. М. Хмарні технології у наукових дослідженнях. *New computer technology*, 2015. Т. 13. С. 146–157.
3. Шишкіна М. П. Використання хмарних технологій для підтримки освітніх досліджень у просторі відкритої науки. *New computer technology*, 2018, Т. 16. С. 105-115.
4. Алексеева Г. М. Сутність і структура готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2012. С. 9–14.
5. Havrylenko Y. et al. Modelling of surfaces of engineering products on the basis of array of points. *Tehnički vjesnik*. 2020. Т. 27. №. 6. С. 2034–2043.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА НЕСТАНДАРТНОГО УРОКУ ФІЗИКИ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

(Камуля С. Є., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Школа О. В., доктор педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Інтерактивні технології навчання являють собою організацію системної активної особистісно орієнтованої взаємодії учасників освітнього процесу задля досягнення запланованих освітніх результатів, які охоплюють як предметні, так і особистісні аспекти. На відміну від традиційних інтерактивні методи – це фактично *діалогове навчання*, у ході якого здійснюється постійна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: обмін інформацією, думками, емоціями, досвідом діяльності. Кожен учень робить певний внесок у процес навчального пізнання, відчуваючи свою індивідуальність, інтелектуальну спроможність та успішність. Щоб сформувався думка, необхідно навчитися працювати з фактами, текстом підручника, критично оцінювати різні ідеї і пропозиції, тобто “пропустити інформацію крізь себе”. У такому випадку учень стає активним учасником навчального процесу, який здобуває освіту у формі “особистісного знання”. Роль вчителя в цьому процесі – підтримати ініціативу, створити передумови для активного пізнання і пошуку, порадити, допомогти [1; 2].

Як свідчить педагогічний досвід, покращенню освітніх результатів школярів сприяє реалізація таких методичних прийомів і форм інтерактивної взаємодії: “акваріум”, “велике коло”, “мікрофон”, “мозковий штурм”, навчальні проекти; індивідуальна, у малих групах, фронтальна, позакласна, дистанційна. При цьому інтерактивні прийоми можна розвивати й видозмінювати відповідно до конкретної ситуації та прогнозованих освітніх результатів. Приклад реалізації елементів інтерактивних технологій у навчанні фізики на основі власного педагогічного досвіду представлено нижче.

План-конспект уроку формування практичних умінь і навичок учнів на тему: “Закони постійного струму” (8 клас)

Мета уроку: розширення, поглиблення і закріплення знань учнів з теми “Електричний струм”; показати зв’язок фізики з повсякденним життям, технікою та іншими науками; розвиток пізнавального інтересу, логічного і критичного мислення учнів, умінь і навичок складати електричні кола, розв’язування задач, застосування знань у стандартних і нестандартних ситуаціях, працювати в команді; виховання уважності, самостійності, ініціативи, працездатності, відповідальності, взаємоповаги, бажання вчитися.

Наочність і обладнання: ноутбук, мультимедійний проектор, екран, навчальна презентація, 2 дзвоники, 3 лампочки, 2 джерела струму, 4 вмикачі, 2 ялинкові гірлянди з послідовним і паралельним з’єднанням, провідники, амперметр, реостат, чорний ящик, портрети вчених, картки із завданнями.

План уроку: 1) організаційний етап. Актуалізація опорних знань учнів; 2) основна частина (розв’язування фізичних задач різного типу); 3) підбиття підсумків, домашнє завдання.

Хід уроку:

1. Організаційний етап. *Учитель:* Вітаю щиро всіх Вас на уроці, адже він як і окремий день нашого життя – світ важливих знань і вмінь, дивовижних емоцій і почуттів. Зовсім нещодавно один з учнів нашого класу казав: “Чи варто сучасній людині знати фізику, сутність різних явищ, коли комп’ютерні мережі в курсі всіх новин?” Але чи правий він? Усі найбільші досягнення (автомобілі, літаки, кораблі, ракети, телевізори, лазери, комп’ютери, мобільні телефони та ін.) з’явилися завдяки саме розвитку фізики, завдяки безперервному і невтомному процесу наукового пізнання, у ході якого людина отримувала об’єктивні знання про навколишній світ. Сучасна фізика продовжує вивчати явища природи на основі спостережень і дослідів, заглиблюючись у мікро- і мегасвіти. Ця наука полонила серця мільйонів, а “*в науці, як у житті, треба все вміти: вчитись думати, творити, відкриттям радіти*”. Отже, давайте розпочнемо нашу роботу.

Актуалізація опорних знань учнів. *Учитель:* для повторення теоретичного матеріалу пропоную класу поділитися на три групи, кожна з яких має відповісти за 1 хвилину на 10 якісних запитань, зображених на екрані. На помилках однієї команди друга може заробляти додаткові бали. Увага на екран! Починає відповідати перша команда. Приклади *запитань для роботи в групах:* “упорядкований рух заряджених частинок – це ... Носіями струму в металах є... Умовою існування електричного струму в провіднику є... За напрям струму прийнято напрям ...; Силу струму позначають буквою... Одиниця виміру сили струму... Яким приладом вимірюють силу струму? Прилад для регулювання сили струму...; Фізична сутність закону Ома...; Як визначити загальний опір, силу струму і напругу при послідовному і паралельному з’єднанні провідників?”.

Учитель: Підсумок проводимо у формі колективного обговорення питань: Яка команда була найкращою? Хто був найактивнішим з учнів? Скільки балів кожний з Вас набрав? Переходимо до наступного завдання “*Естафета формул*”, де треба заповнити літерами вільні кола. Два учня виконують завдання на дошці, потім взаємоперевірка (методичний прийом “акваріум”).

Учитель: Увага на екран. Перед Вами узагальнююча таблиця з теми “*Закони електричного струму*”. Що об’єднує ці формули? Які величини в них є основними? Отже, теорію ми з Вами повторили, можна переходити до практики.

Сила електричного струму:	$I = q/t$
Напруга:	$U = A/q$
Опір:	$R = \rho l/S$
Закон Ома для ділянки кола:	$I = U/R$
Послідовне з’єднання: $I = I_1 = I_2 = \dots$ $U = U_1 + U_2 + \dots$ $R = R_1 + R_2 + \dots$	Паралельне з’єднання: $I = I_1 + I_2 + \dots$ $U = U_1 = U_2 = \dots$ $1/R = 1/R_1 + 1/R_2 + \dots$

Завдання №1. Перед вами 2 новорічні гірлянди з послідовним і паралельним з’єднанням. Чи можна дізнатися як з’єднані в них лампочки? Як це можна перевірити? (Вчитель викручує по черзі лампочки і показує: чи горить гірлянда). Яку краще придбати до новорічних свят? (Учні відповідають на запитання).

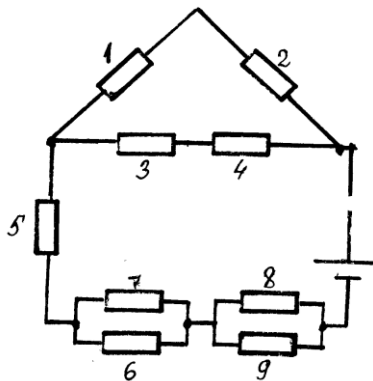
Завдання №2. Розв’язування задач на фото:

Завдання №3. Задача високого рівня. В електричному колі, яке складається з дев'яти резисторів однакового опору проходить струм 1А (див. рис.). Напруга на джерелі струму 24 В. Який опір має кожний резистор ?

Алгоритм дій:

-
-
-

-
-
-
-
-
-
-

аналіз умови задачі: Що нам відомо ? Що треба знайти ? Чи є на схемі послідовне і паралельне з'єднання провідників ? Уявіть що Ви знайшли опір за законом Ома, яким буде Ваш наступний крок ?

- один учень розв'язує задачу на дошці;
- аналіз відповіді.

Завдання №4. Виконання експериментальних завдань:

а) необхідно скласти електричну схему у відділенні лікарні таким чином, щоб хворі могли викликати чергову медсестру з двох палат, тобто під час натискання в палаті кнопки виклику в кімнаті медсестри має спрацювати дзвоник і загорітися відповідна лампочка;

б) необхідно скласти електричну схему у відділенні лікарні таким чином, щоб хворі могли викликати чергову медсестру і лікаря з двох палат, тобто під час натискання в палаті кнопки виклику в кімнаті лікаря має спрацювати дзвоник, а у медсестри загорітися відповідна лампочка. (Вчитель перевіряє роботу дітей у зошитах, проходячи між рядами).

Учитель: А зараз увага на екран! Ви бачите загадки, розгадками до яких є прізвища відомих учених-фізиків: 1) "хто, в рот поклавши два метали, дивний робив експеримент, а тоді творив для людства гальванічний елемент ?" (італійський фізик Алессандро Вольта); 2) "чиє ім'я у сили струму ?" (французького фізика Андре Марі Ампера); 3) "чий закон, якщо не знати, радить дома відпочивати ?" (Закон Ома).

Учитель: Як Ви думаєте, чому прізвища цих учених ми згадали ? Молодці! Ви впоралися з усіма завдання, крім останнього, самого складного і таємничого –

“Чорний ящик”. Давайте дізнаємося, чи вгадаєте Ви предмет, що лежить у ящику за його характеристикою:

- в ящику лежить прилад, яким Ви користуватися при виконанні лабораторних робіт, на якому стоїть позначка A (амперметр);
- те, що лежить у ящику часто використовують для зміни гучності звуку радіо, телевізора, потужності електроплитки (реостат);
- у ящику предмет, який потрібен будь-якій думаючій і розумній людині. Він виконує таку роль, як джерело струму у колі: його часто називають джерелом знань (книга).

III. Підведення підсумків уроку. Колективне обговорення освітніх результатів учнями. *Домашнє завдання:* 1) повторити матеріал §25-29 [3]; 2) скласти кросворд за темою розділу 2 (частина 1); 3) Вправа 30 (№5-6).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда Д. Д. Інтерактивні уроки фізики. Х.: Основа, 2005. 96 с.
2. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К. : Знання, 2007. 141 с.
3. Фізика 8 : підручник / В. Г. Бар'яхтяр, С. О. Довгий, Ф. Я. Божинова. Х.: Ранок, 2021. 240 с.

ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНИХ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

(Медведенко О. М., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Школа О. В., доктор педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Професійна підготовка майбутнього вчителя фізики у педагогічному закладі вищої освіти починається з вивчення курсу загальної фізики, який має переважно експериментальний характер. Використання в його рамках індуктивного підходу у пізнанні фізичної реальності з опорою на спостереження й експеримент зорієнтовано передусім на усвідомлення студентами відповідних емпіричних законів і закономірностей. Традиційно невід'ємною складовою цього курсу є демонстраційний експеримент та фізичний практикум, які доповнюють один одного і передбачають вирішення комплексу дидактичних завдань. Провідними серед них є: ознайомлення з сучасними технічними засобами і методами дослідження фізичних явищ і процесів, розвиток практичних умінь і навичок студентів, формування наукового світогляду, оволодіння методами наукового пізнання світу, забезпечення взаємозв'язку теорії з практикою, розвиток науково-технічного мислення і творчих здібностей. Зміст лабораторного практикуму курсу загальної фізики ЗВО визначається його програмою і включає близько 25 експериментальних завдань такого спрямування [2]:

- *дослідження фізичних явищ і процесів* (вивчення рівноприскореного руху, механічних коливань, електростатичного поля, електромагнітної індукції, інтерференції світла за допомогою біпризми Френеля, дифракції лазерного проміння на щілині, зовнішнього фотоефекту та ін.);

- *вимірювання фізичних характеристик речовин та їх співвідношень* (теплоємності твердого тіла, тангенціальної складової магнітного поля Землі, питомого заряду електрона методом магнетрона, опору провідника мостіком Уїтстона, параметрів коливального контуру та ін.);

- *визначення фізичних сталих* (модулів Юнга і зсуву, універсальної газової сталої, коефіцієнта внутрішнього тертя в рідині за методом Стокса, показника заломлення скла та ін.);

- *дослідна перевірка фізичних законів і закономірностей* (закони сухого тертя, обертального руху твердого тіла за допомогою маятників Максвелла, Обербека; ідеального газу, Кірхгофа та ін.).

Такий зміст практикуму відповідає сутності дисципліни, забезпечує діяльнісний підхід до навчання та реалізацію провідних дидактичних принципів педагогіки вищої школи: науковості, наочності, єдності теорії з практикою, свідомості й активності пізнавальної роботи студентів. Варто зазначити, що у ході проведення фізичного практикуму важливо звертати увагу на усвідомлення й опанування студентами не тільки частковими, але й загальними експериментаторськими умінями і навичками. Останні ми розглядаємо як невід'ємний компонент їх професійної компетентності, що пов'язано не тільки з набуттям досвіду експериментаторської діяльності, але й формуванням готовності до здійснення такого підходу у навчанні школярів. До таких умінь зокрема ми відносимо:

- планування роботи (формулювання мети, уточнення теоретичних відомостей, визначення експериментального методу та умов проведення, складання плану досліду);
- підготовка обладнання і складання експериментальної установки;
- спостереження за фізичними явищами і процесами (визначення об'єкту, виявлення характерних ознак, моделювання та ідеалізація);
- вимірювання фізичних величин (правила користування вимірювальними приладами, цифровими пристроями і комплексами, визначення ціни поділки приладів і зняття показів);
- аналіз, математична обробка та інтерпретація здобутих результатів (обчислення значень і похибок вимірювань величин, у тому числі за допомогою комп'ютерного програмного забезпечення, складання емпіричних таблиць і графіків, формулювання висновків).

Очевидно, що формування узагальнених експериментальних умінь – процес довготривалий, який вимагає системної планомірної співпраці викладачів і здобувачів упродовж усього процесу навчання загальної фізики в університеті. Важливо, щоб організація і проведення фізичного практикуму відповідали сучасним тенденціям природничої освіти: *наближенням експериментальних методів навчання фізики до сучасних експериментальних методів дослідження світу, що сприятиме оволодінню майбутніми фахівцями методологією і методами наукового пізнання*. Підвищенню якості освітніх результатів здобувачів у рамках фізичного практикуму сприятиме системне забезпечення університетських лабораторій сучасним обладнанням (цифрові вимірювальні комплекси, інтеграція на основі ІКТ віртуального і реального експерименту, що реалізує режими візуалізації, інтерактивності та мультимедіа), а також поширення досвіду кращих фізичних лабораторій вітчизняних закладів вищої освіти (створення оригінальних приладів та установок, реалізація цілісних методичних підходів, поєднання навчальної і науково-дослідної роботи студентів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бушок Г.Ф., Венгер Є. Ф. Методика викладання загальної фізики у вищій школі. К. : Вища школа, 2000. 415 с.
2. Загальна фізика. Лабораторний практикум : навчальний посібник / [за ред. І.Т.Горбачука]. К. : Вища школа, 1992. 509 с.
3. Мендерецький В. В. Навчальний експеримент в системі підготовки вчителя фізики : монографія. Кам'янець-Подільський : К-ПДПУ, 2006. 256 с.

ПРО ВІЗУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ФІЗИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

(Рихтер М. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Школа О. В., доктор педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Фізична наука своїм корінням уходить далеко вглиб століть і перші учіння, в яких більш-менш послідовно розглядалися питання стосовно сутності природних явищ були створені у стародавній Греції, яку справедливо називають батьківщиною усіх наук. Саме у ті часи виникли перші філософські школи та освітні заклади, де займалися дослідженням сутності природних явищ на основі діалогу, логічних міркувань, певних фактів. У більшості європейських університетів аж до ХІХ століття фізику вивчали за Аристотелем, назва однієї з книжок якого "Фізика" стала фактично назвою цілої науки. У своєму розвитку фізика пройшла різноманітні етапи та періоди, остаточно сформувавшись у провідну природничу наукову галузь, що має вирішальний вплив у науково-технічному розвитку людства. Сучасна фізична наука, як відомо, включає чотири основні фундаментальні теорії, що є узагальненням величезної кількості експериментальних фактів і пояснюють усе різноманіття фізичних явищ і природі: класична механіка, статистична термодинаміка, класична і релятивістська електродинаміка, квантова механіка і теорія поля. Виникнення і становлення останніх привело, як відомо, до появи відповідних фізичних картин світу і стали каталізаторами трьох науково-технічних революцій людства. Очевидно, що з розвитком техніки та інформаційно-комунікаційних технологій виникають широкі можливості для цікавого та якісного вивчення цієї науки сучасними засобами, які дозволяють наочно проілюструвати не тільки типові очевидні, але й складні приховані від людського ока фізичні явища і процеси.

Історія становлення методики навчання фізики у загальноосвітній школі як самостійної наукової галузі свідчить, що викладання такої складної природничої дисципліни і різні історичні періоди завжди було пов'язано й обмежувалося засобами наочності і значною мірою корелювалося з рівнем розвитку науки-фізики, педагогіки і психології, системи освіти, рівнем науково-технічного прогресу людства. Використання на уроках фізики засобів наочності забезпечує реалізацію однойменного принципу, що виступає одним з ключових чинників його ефективності і результативності. Відомий чеський педагог і мислитель Я. А. Коменський одним із перших обґрунтував дидактичний потенціал використання цього принципу, через що його називають «батьком дидактики». Учений вважав, що саме цей принцип має важливе значення не тільки у засвоєнні навчального матеріалу предмету, але й у становленні особистості учня. За його словами, «золоте правило дидактики» полягає у наступному: «Нехай буде золотим правилом для тих, хто навчає: все, що тільки можна, надавати для сприймання чуттями: видиме – зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне смакові – смаком, доступне дотикові – дотиком. Якщо якісь предмети можна сприйняти одразу кількома чуттями, нехай вони зразу ж і відчуються кількома чуттями» [3]. Отже, засоби наочності являють собою важливий елемент в системі засобів навчання, а їх використання на уроках фізики підвищує пізнавальний інтерес учнів до навчання, сприяє свідомому і міцному засвоєнню матеріалу, активізує їх пізнавальну діяльність, виховує необхідні морально-вольові якості особистості. Очевидно, що вже з перших занять з фізики у школі необхідно використовувати різноманітні засоби наочності з метою створення

позитивного, психологічно комфортного освітнього середовища, спрямованого на творче здобуття учнями нових знань, формування і розвиток практичних умінь і навичок їх ефективного застосування у розв'язання різноманітних пізнавальних завдань [2].

У чому ж полягає успіх використання засобів наочності на уроках фізики? Справа в тому, що «золоте правило дидактики» Я.Коменського ґрунтується на способах сприйняття інформації людиною. Загальновідомо, що кожна людина отримує інформацію про зовнішній світ завдяки таким органами чуття (засобам сприйняття інформації): очі – зорове; вуха – слухове; ніс – нюхове; язик – смакове; шкіра – тактильне сприйняття. Психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що 87% інформації людина отримує за допомогою зорових відчуттів, а 9% за допомогою слуху. З побаченого запам'ятовується 40%, з почутого лише 20%. При одночасному використуванні побаченого і почутого у пам'яті лишається 80% інформації [3, с. 337]. Аналіз навчально-методичних джерел свідчить, що в умовах навчального процесу учні мають такі основні способи запам'ятовування: візуально – дивлячись; на слух – слухаючи; записуючи; тактильно – на дотик. Очевидно, що у кожного учня є свій найбільш переважаючий спосіб сприйняття та запам'ятовування навчального матеріалу. А тому під час підготовки до навчальних занять вчитель фізики повинен враховувати дві важливі обставини: 1) у класі знаходяться учні, які мають різний тип сприйняття та запам'ятовування навчального матеріалу, тому доцільно для більш повного охоплення аудиторії комбінувати різні способи наочного подання матеріалу; 2) слід враховувати, що вчитель теж має свій особистий переважаючий тип сприйняття.

До найбільш сучасних засобів наочності/візуалізації відносять комп'ютерно-інформаційні технології, що дають змогу демонструвати навчальний матеріал, умови задач, моделювати складні явища та процеси природи, роблячи їх доступними для розуміння учнями. І саме в цьому виявляється певний дуалізм засобів наочності, оскільки вони забезпечують виконання ще одного важливого дидактичного принципу – доступності навчального матеріалу. Згідно останніх психолого-педагогічних досліджень встановлено, що доповнення словесних методів навчання візуальними (наочними) забезпечує сприйняття і запам'ятовування учнями близько 50% навчального матеріалу, а час на навчання, свідоме і міцне засвоєння скорочується на 20 – 40% [3, с. 337].

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслоченко Ю. Використання наочностей на уроках фізики. Наука. Освіта. Молодь. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_2/5.pdf/ (дата звернення: 07.03.2024).
2. Демчик К. І. Використання «золотого правила дидактики» Я.А Коменського для формування естетичної культури особистості. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/382/>. (дата звернення: 07.03.2024).
3. Ягупов В. В. Педагогіка: : навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

ПЕРІОДИЧНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КУРСІВ ФІЗИКИ ТА ХІМІЇ

(Трубчаніна О. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Школа О. В., доктор педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Зв'язки між предметами «Фізика» та «Хімія» виконують важливу роль у досягненні завдань природничої освіти основної та старшої школи. Використання періодичної таблиці хімічних елементів на уроках фізики створює умови для практичної реалізації міжпредметних зв'язків, що сприяють поліпшенню рівня навчальних досягнень учнів. Системний аналіз навчально-методичних джерел свідчить, що проблема реалізації у навчанні фізики міжпредметних зв'язків не є новою у дидактиці фізики і цілеспрямовано досліджується протягом останніх 50 років з метою пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх результатів учнів. Так, зокрема у джерелі [1] наголошується на важливості реалізації міжпредметних зв'язків фізики і хімії під час вивчення учнями будови молекул і атомів, квантово-механічних понять і сутності хімічних реакцій. Фізика і хімія вивчають молекулярний і атомний рівні організації матерії, біологія – клітковий, біоценозний. Колоїди живих тіл вивчають біофізика, біохімія; зв'язок фізики, хімії і біології дає можливість пояснити явище фотосинтезу (тема «Світлові кванти», 11 клас), умови його перебігу і способи управління ним на користь людини. У процесі здійснення міжпредметних зв'язків «біологія – хімія – фізика» учні глибоко усвідомлюють спільність та особливості структури живих і неживих макроскопічних тіл.

З урахуванням дидактичного принципу системності і послідовності змісту курсу фізики доцільно виділити такі зв'язки між начальними предметами: понятійні, ідейні, за методами науки, системно-синтетичні. Понятійні зв'язки враховують під час розробки навчальних програм, планів, підручників та безпосередньо у практиці викладання. Шкільний курс фізики містить багато навчальних тем, які базуються на знанні інших предметів, наприклад, для вивчення електропровідності необхідні знання з хімії: поняття дисоціації, електролізу, іонів тощо. Учитель має пересвідчитись у наявності таких знань в учнів, звернути їхню увагу на те, що в фізиці в цьому разі використовують такі самі поняття. Встановлення зв'язків між поняттями і предметами допомагає учням зрозуміти, що між природничими науками немає чіткої межі. Ідейні зв'язки – це узгоджені та взаємопов'язані трактування одних і тих самих фундаментальних наукових фактів, понять, законів і теорій у різних навчальних предметах на підставі провідних ідей, принципів і концепцій. Такого узгодження потребують багато питань шкільної освіти, наприклад у фізиці та хімії: поняття про атоми, молекули, будову речовини, масу, енергію; теорія електролітичної дисоціації, газові закони тощо [2].

Періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва і Л. Ю. Маєра є своєрідною класифікацією хімічних елементів, що встановлює залежність між різними властивостями та зарядом атомного ядра. Періодична система хімічних елементів (ПСХЕ) є графічним виразом періодичного закону, який визначає, що властивості хімічних елементів, простих речовин, а також склад і властивості сполук перебувають у періодичній залежності від значень зарядів ядер атомів. Нами було проаналізовано програму курсу фізики основної школи та курсу «Фізичні відкриття» за такими аспектами: назва теми та її змістове наповнення, де необхідною умовою засвоєння навчального матеріалу є використання ПСХЕ (табл.1).

Реалізація міжпредметних зв'язків фізики та хімії на основі періодичної таблиці хімічних елементів

<i>Курс</i>	<i>Тема</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>
Програма «Інтелект України», інтегрований курс «Пізнаємо природу. Твої фізичні відкриття», 5 клас	Тема 1. Будова атома. Хімічний Елемент	Історичний розвиток уявлень про будову атома. Ядро атома. Орбіти електронів. Маса електрона, протона і нейтрона. Хімічний елемент. Електричний заряд ядра атома. Періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва. Розподіл хімічних елементів у природі. Об'єднання атомів у молекули. Субатомні частинки. Електрон. Протон. Нейтрон. Ядро атома. Іон.
	Тема 3. Будова речовини	Еволюція знань про будову речовини. Атом. Молекула. Агрегатні стани речовини. Перехід речовини з одного агрегатного стану в інший. Основні положення молекулярно-кінетичної теорії.
Фізика, 7 клас	Тема 1. Фізика як природнича наука. Пізнання природи	Речовина і поле. Основні положення атомно-молекулярного вчення. Початкові відомості про будову атома.
Фізика, 9 клас	Тема 4. Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики	Сучасна модель атома. Досліди Резерфорда. Протонно-нейтронна модель ядра атома. Ядерні сили. Ізотопи. Використання ізотопів. Радіоактивність. Радіоактивні випромінювання, їхня фізична природа і властивості. Період піврозпаду радіонукліда. Поділ важких ядер. Ланцюгова ядерна реакція поділу. Термоядерні реакції.
Фізика, 10 клас (рівень стандарту)	Тема 2. Молекулярна фізика та термодинаміка	Сучасні дослідження будови речовини. Атоми і молекули. Будова атома. Основи молекулярно-кінетичної теорії будови речовини. Ідеальний газ. Тиск газу. Основне рівняння молекулярно-кінетичної теорії ідеального газу.
Фізика, 11 клас (рівень стандарту)	Тема 3. Квантова фізика	Атомне ядро. Ядерні сили та їх особливості. Ядерні реакції. Радіоактивність. Закон радіоактивного розпаду. Взаємозв'язок маси та енергії. Елементарні частинки. Загальна

		характеристика частинок.	елементарних
--	--	-----------------------------	--------------

Навчальні програми шкільних курсів фізики та хімії передбачають засвоєння учнями основ молекулярно-кінетичної теорії будови речовини. Основою для систематизації предметних знань з фізики та хімії є періодичний закон. Слід уважно відстежувати засвоєння учнями структури періодичної системи, розуміння принципу побудови таблиці Менделєєва, звернути увагу на засвоєння ними таких понять, як атом та його будова, енергія зв'язку атомного ядра, механізм утворення йонів, виконання закону збереження електричного заряду. Знання з використання періодичної таблиці допоможуть при розрахунку та записі ядерних реакцій, розв'язанні пізнавальних завдань, пов'язаних з будовою атомів хімічних елементів.

Періодичність у природі представлена відповідним періодичним законом. Так, зокрема можна часто спостерігати, що стан того чи іншого об'єкта повністю повторюється через певні проміжки часу: рух космічних тіл навколо центру галактики, рух планет навколо Сонця, рух електронів, навколо ядра. У живій природі можна знайти безліч прикладів часткової та повної повторюваності: система ритмів у живому організмі, добова та сезонна періодичність та інші.

Використовуючи періодичну систему, учні визначають хімічні і фізичні властивості елементів за їх місцезнаходженням у таблиці Менделєєва, але найчастіше не звертають уваги на дробові значення відносних атомних мас та не пов'язують це з існуванням ізотопів. Це дуже важлива «точка перетину» фізики та хімії. Володіючи поняттям ізотопів, можна зрозуміти важливу закономірність: хімічні властивості ізотопів однієї й тієї ж хімічного елемента однакові, а фізичні – ні. У з'ясуванні фізичних властивостей твердого тіла необхідно передусім визначити, чи належить воно до металів або неметалів. За допомогою періодичної системи це легко зробити. Якщо проста речовина належить до металів, його фізичні і хімічні властивості визначаються основною властивістю атомів металів – легко позбуватися з валентних електронів (так влаштований світ атомів).

Якщо на уроці фізики необхідно навести приклад напівпровідника, користуючись періодичною системою, знаходять атоми елементів, що займають проміжне положення між металами і неметалами (кремній, германій та інші). Кристали таких речовин виявляють властивості напівпровідників. Знання фізичних законів допомагає пояснити причини періодичності властивостей елементів: вони визначаються періодичністю забудови зовнішніх оболонок атомів електронами.

Таблиця Менделєєва є важливим засобом у розв'язуванні задач з молекулярної фізики, наприклад завдань на збереження зарядового та масового чисел в атомних реакціях. За допомогою ПСХЕ розраховують молярну масу, але на відміну від хімії вона має бути виражена в кг/моль. Це означає, що до округленого числа молярної (атомної) маси необхідно додати 10^{-3} і тоді значення фізичної величини буде відповідати системі СІ.

У ХХІ століття людство вступило в постіндустріальний етап свого розвитку; електронні засоби зв'язку, комп'ютерна техніка, цифрові технології, мультимедіа, локальні мережі, Інтернет-ресурси стали невід'ємною складовою нашого життя. Очевидно, що кожний вчитель має йти в ногу з часом, створювати умови для цікавого навчання, інтегрувати нові сучасні способи викладання матеріалу для молоді «цифрового» віку. Серед динамічно-інтерактивних таблиць хімічних елементів в Україні найбільш популярним є ptable.com. У розробці [3] розглянуто

шість динамічно-інтерактивних систем, які використовують у вигляді мультимедійного супроводу уроків, оскільки вони сприяють ефективній роботі при вивченні періодичного закону та інших тем, а також є довідковим матеріалом на уроках фізики та біології. Отже, аналіз застосування ПСХЕ на уроках фізики дозволив виявити такі аспекти реалізації міжпредметних зв'язків з хімією:

- періодична система хімічних елементів є важливим у дидактичному відношенні засобом системного вивчення законів природи на уроках фізики та хімії;
- необхідно дотримуватися наступності у розвитку загальних для фізики та хімії понять, законів та теорій через реалізацію принципу взаємозв'язку і доповнення цих двох галузей наукового знання;
- необхідно підкреслювати методологічну єдність хімії та фізики у пізнанні природних явищ і процесів. Наприклад, через проведення інтегрованих уроків з фізики та хімії, серед яких найбільш популярними є: «Будова атома», «Періодична система», «Ізотопи», «Основні поняття та закони молекулярної фізики та хімії», «Ядерні реакції» тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузько В.Л., Величко С.П. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі навчання фізики. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ Центральноукраїнського держ. ун-ту імені В.Винниченка, 2006. № 82 (1). С. 139–144. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099604.pdf>. (дата доступу: 16.03.2024).

2. Задніпрянець І.І. Реалізація міжпредметних зв'язків як складової професійної компетентності вчителя фізики. *Фізична газета*. 2014. № 03. С. 2–12. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3587/1/I_Zadnipyranets_FG_3_IPPO.pdf. (дата доступу: 16.03.2024).

3. Трубочаніна О.М. Інформаційно-освітній простір: застосування сервісів динамічних та інтерактивних систем хімічних елементів. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали III Всеукр. науково-практичної конференції (6-12 грудня 2023 р., м. Київ), 2023. С. 753. URL: https://iod.gov.ua/content/events/54/iii-vseukrayinska-naukovo-praktichna-konferenciya-innovaciyni-praktiki-naukovoyi-osviti_publications.pdf?1707052853.4065.

ВЛАСТИВОСТІ ВІРУСУ ТЮТЮНОВОЇ МОЗАЇКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ В НАНОЕЛЕКТРОНІЦІ

(Черкез А. П., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кузнєцова О. Я., докторка педагогічних наук, професорка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Винахід у другій половині ХХ століття напівпровідникового транзистора та інтегральної схеми ознаменувало бурхливий розвиток мікроелектроніки [3, с. 10]. Однак, відомо, що фундаментальні обмеження мікротехнологій стають на заваді зменшенню розмірів електронних пристроїв і систем. Наразі у світі проводяться інтенсивні дослідження в напрямі пошуків шляхів ефективної мініатюризації функціональних пристроїв і інтегрованих систем. Для вирішення цієї проблеми найбільш перспективним є застосування вірусу тютюнової мозаїки (ВТМ).

У 1892 році Іванівський Д.І. вперше опублікував результати досліджень мозаїчної хвороби тютюну [1, с. 111]. З цього часу беруть початок дослідження структури та властивостей вірусу. Віруси тютюнової мозаїки мають характерну структуру, подібну до нанокабеля – порожнисті білкові трубки, всередині яких проходить РНК (рис.1). Довжина вірусу становить 300 нм, зовнішній діаметр – 18 нм, а внутрішня порожнина має діаметр 4 нм [2, с. 449]. Оболонка вірусу, яка називається капсид, побудована з однакових капсомірів - білкових субодиноць. Капсид вірусу може складатися з різної кількості капсомірів, зокрема, у вірусу тютюнової мозаїки їх кількість становить 2130 молекул білка (мономерів), накручених спіраллю навколо молекули РНК. Мономер білка складається з 158 амінокислотних залишків [2, с. 551]. ВТМ – термостійкий вірус, який може витримати 60°C протягом 30 хвилин.

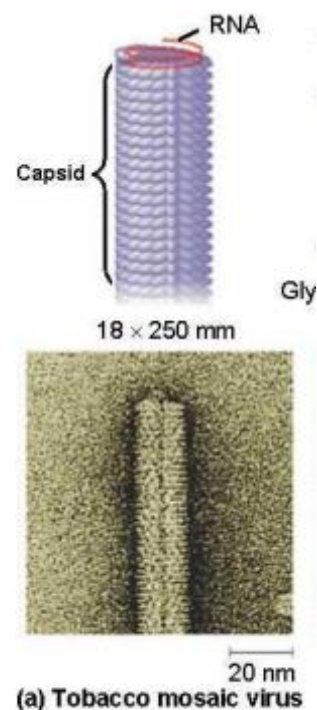

Рис.1 Вірус тютюнової мозаїки

Особливістю ВТМ є здатність до самоскладання, тобто вірусна РНК «розмножується» шляхом редуплікації, тобто самоподвоєння, а потім відбувається самозбірка білкової оболонки навколо вірусної нуклеїнової кислоти, внаслідок чого в одній клітині утворюється безліч, навіть тисячі вірусних частинок. ВТМ виробляє білки, адгезивні, (тобто здатні утворювати зв'язки між матеріалами) до золота, платини, срібла, оксиду цинку, арсеніду галію. На рис. 2. подана схема складання нікелевого і кобальтового покриттів на ВТМ, прикріплених до поверхні золота, та зображення різного масштабу самоорганізованих наноструктур ВТМ-Ni, отриманого скануючим електронним мікроскопом.

Вірус розмножується, утворюючи при цьому довгі нитки, покриті металом, що створює перспективи застосування ВТМ в наноелектроніці і наносистемах.

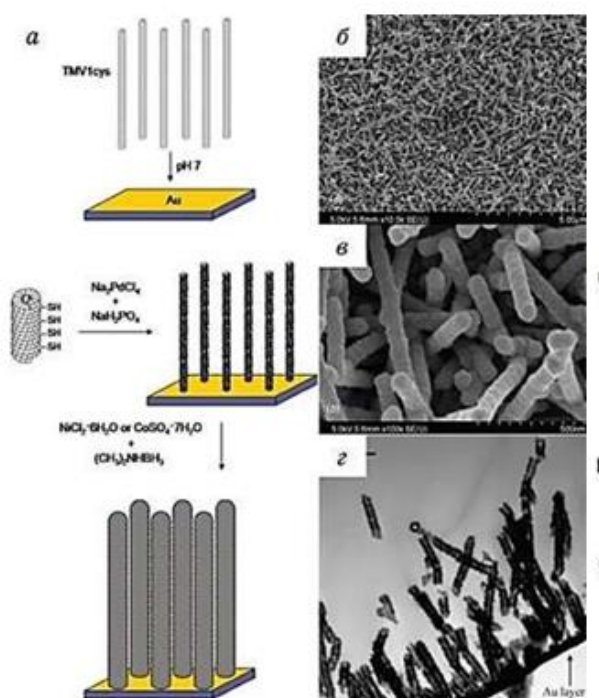

Рис.2 а – Схема складання нікелевого і кобальтового покриттів на ВТМ, прикріплених до поверхні золота. б, в, г – СЕМ-зображення різного масштабу самоорганізованих наноструктур ВТМ-Ni.

Знайдено, що при ідеальних умовах зберігання структура і функціональність ВТМ може бути збережена від декількох місяців до декількох років, що надає істотні переваги ВТМ перед іншими будівельними біоблоками для мікросистем.

Переваги використання ВТМ полягають в тому, що всі частинки ВТМ одного типу ідентичні за структурою, формою і розмірами; віріони, тобто зрілі віруси, ВТМ можуть здійснювати самоскладання і формувати певні організовані структури, наприклад, ланцюги, з'єднуючись кінцями; вони високостабільні як в хімічному, так у фізичному відношенні, а також їх можна покривати металами, діоксидом кремнію і напівпровідниковими матеріалами [2, с. 450]. Поверхня вірусу складається з повторюваних амінокислотних ланцюгів. Внутрішня порожнина складається переважно з глютамінової і аспарагінової кислот, зовнішня ж поверхню

складена з великої кількості лізингових і агрінінових радикалів, що надає можливість поверхні вірусу реагувати з наночастинками металів таких, як золото та срібло. Приєднання різних наночастинок до молекули вірусу можна контролювати, змінюючи хімічне середовище взаємодії, а саме, рН, присутність окиснювально-відновних агентів.

Отже, унікальні властивості вірусу тютюнової мозаїки створюють умови для їхнього використання як шаблону для синтезу наночастинок та нанодротів; для створення біосенсорів з метою індикації вірусів, бактерій та токсинів; для адресної доставки ліків у клітини; для створення електронних пристроїв таких, як транзистори та логічні елементи.

Проведені дослідження фізичних, фізико-хімічних властивостей та морфології одержаних нанодротів методами зондової мікроскопії та спектроскопії атомної роздільної здатності показали, що геометрією ВТМ частинок можна управляти шляхом підготовки та варіювання хімії та механіки середовища. Встановлено, що оптична активність комплексу ВТМ–Au має максимум, який припадає на 540 нм, та інтенсивність спектрів оптичного поглинання залежить від орієнтації вектора поляризації. Наявність циркулярного дихроїзму, відкриває можливість використання комплексів ВТМ–Au для створення метаматеріалів. При дослідженні електронних властивостей нанодротів ВТМ–Au методом зондової тунельної спектроскопії встановлено, що в інтервалі від 0 до 6 вольт виникають спонтанні та індуковані переходи в стан з відносно високою електропровідністю, що для чистих ВТМ не спостерігається.

Слід зазначити, що описані дослідження посідають початкову стадію і мають подолати низку проблем, радше ВТМ можна буде широко застосовувати для створення наноматеріалів у промислових масштабах. Однак ВТМ, будучи дуже перспективним матеріалом для нанотехнологій, має потужний потенціал і тому спонукає науковців до пошуку шляхів синтезу наноструктур на основі останніх з метою створення нових матеріалів, пристроїв та методів лікування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біоелектронні мікро- та наносистеми / Н. Г. Іванушкіна, К. О. Іванько. К.: КПІ ім. І. Сікорського, 2022. 204 с.
2. Касіяненко В. Х. Фізичні властивості гібридних вірус-неорганічних комплексів ВТМ–Au / В. Х. Касіяненко, Л. І. Карбівська, Н. А. Курган, О. Я. Кузнецова, В. Л. Карбівський. *Наносистеми, наноматеріали, нанотехнології*. 2017. Т. 15, № 3. С. 447–476.
3. Поплавко Ю. М. Фізика твердого тіла : підручник. В 2-х томах. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2017. 99 с.

ВИВЧЕННЯ ОСНОВ НАНОТЕХНОЛОГІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ФІЗИКИ

(Чунтук О. С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої,
Школа О. В., доктор педагогічних наук, доцент)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Фізика – це наука про природу, яка відкриває фундаментальні закони, що керують світом, досліджує і пізнає фундаментальні взаємодії, що складають основу різноманітних природних явищ. Її вивчення може бути складним для школярів, адже потребує абстрактного і логічного мислення, математичної підготовки, розуміння різноманітних наукових концепцій. Однак ефективність і результативність освітнього процесу багато в чому залежатиме від рівня професійної майстерності вчителя, провідним завданням якого є формування позитивної мотивації, розвиток і підтримка пізнавального інтересу учнів, створення на уроці психологічно комфортної творчої обстановки, зорієнтованої на здобуття ними нових знань, набуття предметної компетентності, виховання наукового світогляду та необхідних морально-вольових якостей особистості. Важливим у зв'язку з цим є ознайомлення учнів з новими науковими відкриттями і досягненнями фізичної науки, усвідомлення їх сутності, практичної і суспільної значущості. До такого навчального матеріалу можна віднести, зокрема, інформацію про виникнення і розвиток нанотехнологій, наноінженерії, нановиробництва.

Нанотехнологіями в широкому розумінні прийнято називати міждисциплінарну наукову область фундаментальної і прикладної науки, в якій вивчають закономірності фізичних і хімічних систем протяжністю порядку декількох нанометрів або часток нанометра. У вужчому значенні цього терміну маємо справу з розробкою матеріалів і приладів, в яких застосовують подібні закономірності. Отже, нанотехнології можна означити як технології, основані на маніпуляції окремими атомами та молекулами для побудови структур із наперед заданими властивостями. Нагадаємо, що нанометр – це одна мільярдна метра, ширина 10 розміщених поруч атомів водню (товщина людської волосини дорівнює приблизно 80 тисячам нанометрів). Важко навіть уявити собі щось настільки мале, ще важче повірити в те, що це може використовуватися у виробничих процесах. Як відомо, діти завжди цікавляться новітніми відкриттями і технологіями, тому ознайомлення з цією науковою галуззю сприятиме підвищенню пізнавального інтересу, ініціативності, активності, а отже й поліпшенню їх освітніх результатів з фізики [1].

Нанотехнології все більше використовують у нашому повсякденному житті, від електроніки і приладобудування, фізики, хімії, біології, генетики до медицини і машинобудування. Вивчення їх основ дозволяє школярам краще розуміти та оцінювати технологічні інновації, з якими вони стикаються. У 2005 році співробітники лабораторії ІВМ створили новий тип мікроскопа, який дозволив побачити окремі атоми та керувати окремими електронами. Світ заговорив про “керовану матерію”. До несподіваних можна віднести відкриття того, що наноструктури виявляють властивості до самоорганізації, які до останнього часу вважалися характерними лише для живого світу. Учені впритул підходять до тієї межі, за якої зникає границя між живою та неживою матерією. Очевидно, що ознайомлення школярів з основами нанотехнологій має відбуватися відповідно їх вікових та індивідуальних особливостей. Так, для молодших школярів навчання

може відбуватися в ігровій формі, шляхом знайомства з базовими поняттями наноструктури і технологій. Для старших школярів навчання може бути більш поглибленим, включаючи вивчення властивостей наноматеріалів, їх застосування та вплив на навколишнє середовище. Нанотехнології є не просто абстрактним поняттям, а сферою, що проникає у всі аспекти нашого життя. Вони застосовуються в медицині для створення нових методів діагностики та лікування, у виробництві для створення нових матеріалів з унікальними властивостями тощо. Вивчення нанотехнологій дозволяє учням побачити, як фізика застосовується у реальному житті, що робить їхнє навчання більш змістовним і цікавим, може сприяти подальшим дослідженням та кар'єрному зростанню в галузі науки, технологій та інженерії [2, с. 108].

Як відомо, одним з ключових аспектів вивчення фізики є візуалізація абстрактних понять. Нанотехнології дозволяють створювати масштаби, які не доступні для звичайного спостереження. Завдяки методам візуалізації, таким як атомна силова мікроскопія або сканувальна тунельна мікроскопія, учні можуть побачити та розуміти явища на нанорівні, що допомагає їм краще усвідомити фізичні принципи різноманітних явищ мікросвіту. Нанотехнології відкривають перед учнями безліч можливостей для виявлення творчих здібностей. Вони можуть експериментувати з різними матеріалами, створювати нові структури та досліджувати властивості, що розвиває їхню креативність та інноваційний пізнавальний потенціал. Нанотехнології дозволяють візуалізувати абстрактні поняття і концепції фізики, роблячи їх більш зрозумілими для школярів. Наприклад, можна використовувати фотографії, отримані за допомогою атомно-силових мікроскопів, для усвідомлення учнями вигляду невеликого колективу атомів і молекул, або використовувати комп'ютерне моделювання для демонстрації характеру їх взаємодії, дослідження властивостей нанотрубок, нанограток, нанопроводів тощо. Очевидно, що навчання повинно включати висвітлення питань безпеки, пов'язаних з нанотехнологіями. Учні повинні розуміти потенційні ризики, пов'язані з використанням наноматеріалів, та необхідність їх відповідального застосування [3, с. 213]. На практичних або факультативних заняттях можна знайомити учнів з проектами створення нанороботів, дослідження властивостей наноматеріалів. Варто також зазначити, що нанотехнології пов'язані з етичними та соціальними викликами. Вивчення цих технологій спонукає учнів до аналізу та обговорення етичних питань, пов'язаних з їхнім застосуванням.

Вивчення нанотехнологій сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, зокрема фізики з хімією та біологією. Це допомагає учням отримувати більш повне уявлення про науку як цілісну систему, а не як окремі предмети. Замість традиційних тестів можна використовувати більш цікаві методи оцінювання, наприклад, створення учнями власних проектів, пов'язаних з нанотехнологіями. Це дозволить їм не тільки перевірити засвоєні знання, а й розвинути креативність та критичне мислення. Застосування інтерактивних методів, міждисциплінарного підходу та обговорення актуальних питань безпеки та етики дозволить не тільки покращити розуміння фізичних законів, а й підготувати молоде покоління до майбутнього, де нанотехнології відіграватимуть все більшу роль. Отже, вивчення основ нанотехнологій може відкрити нові горизонти для вивчення фізики в школі. Це заохочує учнів до активної участі у навчанні, розвиває їхні критичні і творчі навички та відкриває шлях для майбутніх можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нанотехнології в освітній галузі: колективна монографія. За заг. ред. І. О. Мороза. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 244 с.
2. Ткаченко Ю. А. Методичні особливості навчання учнів основ нанотехнологій на уроках фізики у 7 класі. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. Вип. 4 (14). С. 108–112.
3. Ткаченко Ю. А. Методичні особливості навчання учнів основ нанотехнологій на уроках фізики у 8 класі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 62. С. 212–219.
4. Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 рр. URL: http://www.nas.gov.ua/UA/Sites/program/Pages/default.aspx?ffn1=ID_Prog&fft1=Eg&ffv1=11_28102009_1231pkmu. (дата звернення: 07.03.2023).

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ НА ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК З ФУТБОЛУ В УЧНІВ 15-16 РОКІВ

(Голуб Д. О., викладач фізичної культури, перша категорія)
Бердянський економіко-гуманітарний коледж, м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми. В сучасному цифровому суспільстві мобільні додатки стають все більш популярними інструментами для навчання та розвитку навичок з різних дисциплін в шкільній освіті. Не винятком також є проведення уроків фізичної культури з футболу, де мобільні додатки дозволяють учням отримати доступ до інтерактивних тренувань, аналізувати власну гру, розширювати свої знання про правила і тактику ігрових дій та мотивувати їх до більш активної участі в навчально-виховному процесі. Дослідження впливу таких додатків на засвоєння учнями 15-16 років футбольних знань та навичок допоможе визначити їхню ефективність та виявити найбільш доцільні стратегії використання мобільних технологій у процесі фізичного виховання. Враховуючи швидкі темпи розвитку технологій та зростаючий інтерес молоді до спорту, дослідження на цю тему є актуальними та важливими для подальшого вдосконалення викладання футболу в шкільних програмах фізичного виховання.

Мета дослідження – проаналізувати можливості мобільних додатків у викладанні теоретичних аспектів футболу, таких як правила та стратегії гри, тактика і техніка гри та охарактеризувати їхній вплив на засвоєння знань учнів 15-16 років.

Методика дослідження полягає в систематичному аналізі впливу використання мобільних додатків на засвоєння знань та навичок з футболу в учнів 15-16 років.

Результати дослідження. Футбол є одним з найпопулярніших видів спорту у світі. Він не лише розвиває фізичні навички, але й сприяє командній роботі, дисципліні та стратегічному мисленню.

У сучасному світі мобільні телефони стали невід'ємною частиною життя людей. Їх можна використовувати не лише для спілкування та розваг, але й для навчання.

Проблемою використання інноваційних цифрових технологій під час занять футболом займалися багато українських вчених. А. Лисенко, Я. Кірюшко, С. Климок, І. Скрипка та інші вітчизняні науковці у своїх дослідженнях характеризують особливості використання новітніх цифрових технологій у процесі підготовки футболістів. Проблеми дистанційного навчання у системі підготовки футболістів висвітлено у роботах В. Сегеди та І. Скрипки [3, с. 45].

В. Самойленко у своїх дослідженнях визначає особливості використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі [1, с. 50]. Автор зазначає, що мультимедійні технології покращують навчання у фізичному вихованні за допомогою аудіовізуальних матеріалів. Вони включають музику, відеозаписи та ілюстративні матеріали, такі як схеми та плакати. Їх можна використовувати для створення заставок, музичних пауз, запису та монтажу відеоматеріалів, створення мультимедійних презентацій [1, с. 50].

Як зазначає І. Самойленко [2, с. 205], на сьогодні існує багато цифрових інструментів, які допомагають спілкуватися в онлайн форматі під час навчально-виховного процесу. Платформи для відеоконференцій, такі як Zoom та Google Meet, дозволяють взаємодіяти в режимі реального часу та проводити візуальні презентації.

Спеціальні онлайн-платформи, такі як Google Classroom, дозволяють співпрацювати та відстежувати прогрес. Месенджери, соціальні мережі та електронна пошта сприяють зручному спілкуванню, мобільні додатки, мультимедійні засоби навчання – забезпечують інтерактивний розвиток, покращують співпрацю, залучення та навчання учнівської молоді різних вікових груп. [2, с. 205].

Однією з головних переваг мобільних додатків є їх доступність і простота використання. Учні можуть використовувати їх будь-де та будь-коли, це дозволить їм не тільки займатися вивченням теоретичних та практичних питань з футболу, а ще й покращувати свої здібності поза тренуваннями.

Крім того, мобільні додатки можуть посилити ентузіазм учнівської спільноти. Вони можуть бути привабливими через ігровий компонент або конкуренцію, яка сприяє більшому успіху та розширенню здібностей.

Однак також важливо враховувати потенційні небезпеки мобільних додатків, такі як залежність від екрана та відволікання. Тому дуже важливо підтримувати пропорційний баланс між використанням мобільних технологій та іншими видами відпочинку.

Для прикладу можна застосовувати на практиці мобільні додатки, які контролюють фізичні навантаження в бігу, стрибках, присіданнях і т.д. Розвиток навичок тренера можна контролювати за допомогою додатків, в яких використовується тактична дошка тренера (Coach Tactic Board: Soccer), для контролю якості рівня фізичної підготовленості можна використовувати щотижневе планування тренувань (easy2coach Training - Football), для вивчення та покращення теоретико-практичних знань та умінь з футболу – програма Coach Viewer, і т. д.

Висновки. Зрештою, використання мобільних додатків може значно підвищити ефективність навчання та вдосконалення футбольних здібностей учнів. Вкрай важливо враховувати як їхні переваги, так і недоліки, а також забезпечити збалансований підхід до використання цих технологій у контексті фізичного виховання. Перед застосуванням мобільних додатків, вчителю необхідно власноруч протестувати його, ознайомитися з головними перевагами над іншими, виявити недоліки та продумати завдання для учнів заздалегідь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. №129 (2). С. 49–51. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)_11). (дата звернення: 16.03.2024).
2. Самойленко І. О. Використання цифрових інструментів у співпраці фахівців з батьками дітей з особливими освітніми потребами: віртуальний підхід до взаємодії. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації спеціальної освіти України: Всеукр. науково-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 23 берез. 2023 р.* С. 203–207. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/18115/3Бірка%20матеріалів%20конф.%20СО_23-24.03.2023.pdf?sequence=1#page=203. (дата звернення: 16.03.2024).
3. Сегеда В., Скрипка І. Дистанційне навчання в системі підготовки футболістів. *Цифрові технології в процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : матеріали I міжнародної науково-практичної конференції : / відповід. ред. Д. В. Бермудес. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. С. 45-46.*

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ

(Пономаренко К. С., здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти, Овчаренко С. В., кандидат наук
з фізичного виховання і спорту, доцент)

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту,
м. Дніпро, Україна

Одним із найпопулярніших, наймасовіших та видовищних ігрових командних видів спорту в світі є волейбол, в якому представлений високий професіоналізм гравців, що є результатом ефективної техніко-тактичної підготовки спортсменів.

Сучасний волейбол пред'являє високі вимоги до рухових здібностей людини та її функціональних можливостей. Характер рухової діяльності волейболіста обумовлений миттєвою зміною ситуації боротьби, а гравці виконують безліч технічних прийомів і тактичних дій. Так, за гру волейболіст здійснює до 150 стрибків, виконує до 300 технічних прийомів, а частота серцевих скорочень доходить до 180-200 ударів за хвилину. Це вимагає від спортсмена всебічного розвитку фізичних (рухових) якостей - сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості. Високий рівень розвитку спеціальних рухових здібностей є основою підвищення техніко-тактичної майстерності в волейболі [3, с. 109].

Аналіз наукового доробку фахівців у галузі спорту [1; 2; 3] дозволяє стверджувати, що волейбол за останні десятиліття зазнав чималих змін, які пов'язані як з його природним процесом, так і зі змінами в правилах. Незважаючи на значну кількість досліджень, багато аспектів цієї спортивної гри потребують удосконалень [1, с. 129].

Сучасний волейбол є складною в техніко-тактичному відношенні спортивною грою, яка вимагає від спортсмена та тренера знання основ побудови і сучасних тенденцій розвитку тактики гри. Під тактикою гри розуміють доцільні, злагоджені дії всіх гравців команди, що спрямовані на досягнення перемоги в змаганнях, тобто вміння успішно вести боротьбу з супротивником. Це сукупність засобів, способів і форм дії гравців, які творчо виконуються в конкретних умовах змагань і спрямовані на досягнення високих спортивних результатів з найменшою витратою енергії. В той час, коли технічна, фізична та психологічна підготовленість команд знаходиться приблизно на однаковому рівні, саме тактична майстерність волейболістів визначає перемогу в змаганнях.

Специфіка виду спорту є вирішальним фактором, який зумовлює структуру тактичної підготовленості спортсмена. Так, тактичні дії спортсмена-волейболіста визначаються ускладненням сприйняття ситуації, прийняття рішень та їх реалізації через значну різноманітність і швидку зміну змагальних ситуацій, дефіцит часу, обмеженість простору, недостатність інформації, маскування суперником своїх намірів тощо. Тактична майстерність спортсмена тісно пов'язана з рівнем його технічної, фізичної та психологічної підготовленості.

Високий рівень тактичної підготовленості волейболістів характеризується розвиненим тактичним мисленням, здатністю бути готовим до виконання ігрових дій, хорошим орієнтуванням на майданчику і взаємодією з партнерами, ефективним використанням технічних прийомів, варіативністю тактичних дій.

Розвиток тактики визначається зростанням технічної майстерності гравців. Тільки якісна технічна підготовка дозволяє застосовувати різноманітні тактичні дії

в процесі гри. Щоб реалізувати прийняте рішення, спортсмен повинен виконати необхідний технічний прийом, тобто показати свою технічну майстерність. Головне завдання тактичної підготовки волейболіста полягає в тому, щоб навчити правильно вибирати технічні прийоми залежно від ігрової ситуації, що склалася. Всі технічні прийоми і способи їх виконання є засобами ведення гри [3, с. 110].

Технічна підготовленість - це ступінь оволодіння спортсменом системою рухів, прийомів (технікою виду спорту), характерних для високого результату в змагальній діяльності в обраному виді спорту. Технічна підготовленість має бути тісно пов'язана з фізичними, психічними, тактичними можливостями спортсмена, а також з конкретними умовами змагальної діяльності та зовнішнього середовища [2, с. 77].

Ефект інтеграції технічної та тактичної підготовки досягається під дією трьох видів вправ: виконання прийомів гри в рамках тактичних дій; поступовість виконання різних тактичних дій; переключення в тактичних діях різного характеру.

Важливим показником майстерності спортсмена є здатність маскувати дійсні наміри засобом створення в суперника помилкового уявлення про свій психічний і фізичний стан, тактичні наміри. Саме такі «замасковані» дії є найбільш несподіваними для суперника і, відповідно, найбільш ефективними. Таке маскування в сполученні з удаваними діями є потужною тактичною зброєю. Здатність до змін тактичної схеми відповідно до особливостей і перебігу змагань, складу учасників є важливим показником тактичної підготовленості спортсменів. При цьому вагома роль належить сприйманню ігрової ситуації та діям, характерним для конкретного спортсмена, що визначають його індивідуальність.

Показником спортивної майстерності є активність тактичних дій. Спортсмен високої кваліфікації повинен вміти нав'язувати супернику свою волю, робити на нього постійний психологічний тиск через різноманітність і ефективність своїх дій, витримку, волю до перемоги, впевненість в успіху. Особливого значення активність тактичних дій набуває у видах спорту, де є безпосереднє зіткнення з суперником, зокрема у волейболі.

У командних видах спорту важливою стороною тактичної підготовленості є рівень взаємодії партнерів у групових і командних діях. Саме від ефективної взаємодії спортсменів, злагодженого сполучення відпрацьованих тактичних схем з нестандартними рішеннями, використання індивідуальних можливостей кожного спортсмена залежить досягнення кінцевого результату. Ефективність тактичної діяльності визначається здатністю спортсмена до просторової і часової антиципації, тобто передбачення шляхів розгортання змагальної ситуації [2, с.77-80].

Висновок. Техніко-тактична підготовленість спортсмена є одним із визначальних чинників результативності його виступів під час змагальної діяльності в командних ігрових видах спорту. Основним завданням такої підготовки є формування навичок виконання змагальних дій, які дозволяють спортсмену з найбільшою ефективністю використовувати свої можливості в змаганнях та забезпечують вдосконалення спортивної майстерності. Єдність технічної та тактичної підготовки досягається вдосконаленням техніки прийому в рамках тактичних дій і багаторазового виконання тактичних дій з підвищенням інтенсивності, що сприяє вдосконаленню техніки.

Інтенсивність ігрової змагальної діяльності, різноманітність і непередбачуваність ігрових ситуацій у волейболі вимагають постійного пошуку новітніх сучасних ефективних засобів та методів підготовки кваліфікованих волейболістів з метою вдосконалення їх техніко-тактичної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук А. Особливості тренувального процесу волейболістів різної кваліфікації. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць Волинського національного університету імені Лесі Українки*. № 2 (22). 2013. С. 129–132.
2. Кутек Т. Б., Вовченко І. І. Основи теорії і методики спортивної підготовки : навчальний посібник. Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2022. 108 с.
3. Теоретичні та методичні основи спортивної підготовки студентів: навч.-мет. посібн. Укладачі: В. О. Гетман, Ю. В. Новицький, І. Г. Скибицький. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 172 с.

ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЇ НИЖНІХ КІНЦІВОК НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ВІДНОВЛЕННЯ

(Ольшанська В. І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Потапова О. В., кандидатка наук з фізичної культури, доцентка)
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. У зв'язку з проведенням антитерористичних операцій на території України, на сьогоднішній день актуальною проблемою є збільшення кількості воїнів з травмами опорно-рухового апарату, за даними Генштабу ЗСУ, до 60% усіх травм, завданих на фронті, становлять саме поранення кінцівок. найбільш важкі з них – це типові для мінно-вибухових поранень руйнування і відриви і, як наслідок, ампутація нижньої кінцівки, після якої потребується якісна медична та соціальна реабілітація [3].

На жаль, через велику кількість військовослужбовців які потребують допомогу, в Україні не вистачає ресурсів у кваліфікованих фахівцях із досвідом надання допомоги і проведення комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій. Саме тому ми пропонуємо розглянути закордонний досвід у Нідерландах реабілітації військовослужбовців після ампутації нижніх кінцівок на різних етапах відновлення, оскільки він є цінним і перевіреним на практиці.

Мета статті: провести аналіз досліджень та опитування у військовослужбовців, які проходять реабілітацію у Нідерландах після ампутації нижніх кінцівок, на різних етапах відновлення.

У фізичній реабілітації виокремлюють три етапи відновлення, для осіб з травматичною ампутацією нижньої кінцівки, які охоплюють ранній післяопераційний (з 1 по 7 день); період до протезування (з 7 по 21 день); період оволодіння протезом (з 21 дня до 3 міс.). В залежності від складності клінічного випадку, кожен з цих етапів може мати різну тривалість, характеризується своїми особливостями і завданнями, .

Ранній післяопераційний період відбувається безпосередньо в Україні, де приділяється увага загоєнню рани, зменшенні болю та запобіганні можливих ускладнень. В цей час проводяться процедури для зменшення болю та регулярній зміні пов'язок. В залежності від стану пацієнту та виду ампутації, використовують терапевтичні вправи (статичні, динамічні, з опором), ізометричні, загально-розвиваючі, спеціальні, дозовану ходьбу із засобами додаткового пересування (милиці, ходунки), які сприяють ранньому відновленню рухомості. Також застосовують електрофорез, магнітотерапію, ультразвук, лімфодренажний масаж [2].

Пізній післяопераційний період до протезування військовослужбовці вже проходять в Нідерландах, метою якого є відновлення рухомості, м'язової сили та роботи кінцівки. Основними перевагами реабілітаційного центру Militair Revalidatie Centrum Aardenburg, у місті Doorn (Нідерланди), є висока кваліфікація та компетентність фахівців у галузі відновлення пацієнтів після ампутацій та подальшого протезування, що базується на злагодженій роботі мультидисциплінарної команди (реабілітолог, фізіотерапевт, ерготерапевт, ортопед-протезист, психолог) у плануванні та здійсненні реабілітації кожного пацієнта.

В цей період застосовують терапевтичні вправи, фізіотерапію, ерготерапію, навчають користуванню візком та іншими засобами додаткового пересування, рухливі ігри. Основні фізичні вправи: для укріплення м'язів спини, рук, здорової кінцівки, на розтягування, розслаблення та рівновагу м'язів, дихальні, ізометричні,

загально-розвиваючі, спеціальні. Після зняття швів та утворення стійкого рубцю, роблять виливок, зліпок культі, для виготовлення протезу, далі проводять навчання стояння та ходьби на тимчасовому протезі.

Графік лікування пізнього післяопераційного періоду включає заняття 5 разів на тиждень: групове заняття фізіотерапією (60 хв) 2 рази на тиждень, трудотерапія (30 хв) кожний день, індивідуальне заняття фізіотерапією (30 хв) 3 рази на тиждень, силові та кардіо тренування (30 хв) 1 раз на тиждень, handenteam (30 хв) 2 рази на тиждень. Handenteam в Нідерландах - це спеціалізована команда реабілітації, яка займається лікуванням та відновленням функцій руки та кисті

Відновлювальний період орієнтований на поступове покращення функціональності і навчання самостійному користуванню протезом, пацієнти навчаються ходити з протезом виконуючи повсякденні дії, пристосовуються до нових умов і здобувають навички самостійного життя. Застосовуються терапевтичні вправи, ерготерапія, дозована ходьба на протезі та заняття VR-тренажері для балансу та координації [1; 2].

Графік лікування відновлювального періоду включає заняття 2 рази на тиждень: заняття на VR-тренажері (30 хв), групове заняття фізіотерапією (60 хв).

Високе технічне оснащення реабілітаційного центру в Нідерландах актуальними моделями тренажерів, роботизованих систем та комп'ютеризованих комплексів з біологічним зворотним зв'язком, застосування сучасних діагностичних методів дозволяє досягти високої ефективності реабілітації [3]. Насиченість реабілітаційних програм, дозволяє закріпити досягнуті позитивні зміни та стимулювати їх прогрес.

Висновки. Під час війни типовими пораненнями опорно-рухового апарату є руйнування і відриви нижньої кінцівки, які призводять до інвалідності воїнів. Після ампутації нижньої кінцівки необхідне комплексне відновне лікування, яке дозволяє максимально активізувати пацієнта, підготувати до протезування та навчити користуванню протезно-ортопедичними виробами. Проведений аналіз дав змогу виокремити потенціал і можливості реабілітаційних заходів, що проводять у Нідерландах, що в майбутньому допоможе ефективніше організувати власну систему комплексної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ertl J. P., Pritchett J. W., Ertl W., Brackett W. J. Lower-extremity amputations. *Medscape*. 2016.
2. Sinha R., vanden Heuvel W. J., Arokiasamy P. Adjustments to amputation and an artificial limb in lower limb amputees. *Prosthet Orthot Int*. 2014. 38(2). P. 115–121.
3. Беспаленко А. А., Бурьянов А. А., Цема Е. В., Динец А. В. Реампутації кінцівок у військовослужбовців, поранених в зоні проведення антитерористичної операції на сході України. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2016. №1 (105). С. 5–10.

ЛЕГКА АТЛЕТИКА В ДИСТАНЦІЙНИЙ ОСВІТІ: ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

(Самойленко В. Л., старший викладач,
Балуєва Є. Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в умовах дистанційної освіти важливо надати учням можливість займатися фізичною активністю та вдосконалювати свої легкоатлетичні навички не тільки під час шкільних уроків фізичної культури, а й вдома. Інтеграція сучасних технологій, таких як відео уроки, онлайн-тренінги, мобільні додатки та веб-платформи, можуть забезпечити доступні та цікаві форми навчання і тренувань, які заохочують учнів до активної участі у спортивній діяльності та сприяють зміцненню їхнього здоров'я і фізичному розвитку. Такий підхід відповідає вимогам сучасного освітнього процесу та сприяє формуванню здорового способу життя.

Легка атлетика є базовим видом спорту для розвитку фізичних якостей студентів, який відрізняється від інших видів спорту своєю доступністю, різноманітністю вправ, простотою техніки, регульованим навантаженням та можливістю займатися протягом усього життя. Вона популярна в навчальних закладах завдяки своєму впливу на здоров'я та успішність студентів. Заняття фізичної культури, зокрема з легкої атлетики, покращує фізичні та розумові здібності учнівської молоді, а фізичний розвиток є ключовим показником їхньої активності. Дослідження в цій галузі підвищують ефективність фізичного виховання, про що неодноразово зазначають науковці у своїх роботах (І. Лупаніна, А. Гарлінська, І. Кобилинський). Аналіз літературних джерел з даної тематики показує про необхідність більш глибокого дослідження у цій сфері [1, с. 166].

Метою дослідження є аналіз можливостей ефективного використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі школярів з легкої атлетики в умовах дистанційного навчання. Основними завданнями є визначення оптимальних підходів до організації віддалених тренувань, розвиток інтерактивних методик навчання та сприяння збереженню та підвищенню інтересу учнів до занять легкою атлетикою, використовуючи сучасні засоби інформаційних технологій.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети у нашому дослідженні використовувався метод літературного аналізу наукових і науково-популярних джерел відносно дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. Виходячи із текстів наукових публікацій [1; 2; 3], проаналізовано, які саме новітні технології навчання впроваджуються у навчально-виховний процес шкільної освіти.

Результати дослідження. Дистанційна освіта не є новою концепцією, вона провадилася через семінари, онлайн-курси та консультації набагато раніше введення карантинних обмежень і початку військових дій на території України. Однак впровадження Болонського процесу в українську освіту в 20-х роках цього століття привернуло увагу до дистанційного навчання. Завдяки комп'ютеризації та новим інформаційним технологіям дистанційне навчання можна вивести на новий рівень. Це вкрай важливо під час умов сьогодення, оскільки рекомендовано обмежити проведення масових заходів, у тому числі й освітнього процесу, у зв'язку з веденням військових дій на значній частині українських територій. Таким чином,

надання якісних освітніх послуг за допомогою дистанційного навчання є вкрай важливим, зазначають Л. Шестерова та Д. Пятницька в своїх наукових дослідженнях [2, с. 173].

Як зазначає Н. Грабик та І. Грубар, недостатній рівень володіння ІТ-технологіями серед вчителів та учнів є проблемою для онлайн-навчання. Ефективні платформи мають бути зручними, продуктивними та дозволяти контролювати освітній процес. ZOOM, Google Classroom, які є зручними у використанні, дозволяють демонструвати лекції на екрані та записувати їх для подальшого доступу в Google Classroom. Google Meet, LearningApps.org, Nike Plus Running та інші платформи заощаджують витрати і підвищують якість онлайн-навчання.

Робота на онлайн платформах вимагає перегляду організації занять, що пов'язане з додатковою витратою часу на підготовку до них. Дистанційне навчання викликає велике навантаження на очі, що пов'язано зі збільшенням часу роботи за комп'ютером. Неякісне підключення до Інтернету може спричинити перебої під час відтворення відео. Під час уроку фізичної культури важливо слідкувати за виконанням вправ, рухами учнів, але це ускладнено, в умовах онлайн-навчання, іноді, навіть неможливе [2, с. 174].

Спостереження свідчать про те, що можливо проводити практичні заняття з деяких видів аеробіки, гімнастики та легкої атлетики за допомогою цього методу, але це значно важче здійснити у випадку спортивних ігор. У заняттях із спортивних ігор можна пропонувати лише виконання загальних та спеціальних фізичних вправ. Вдосконалення технічних, і тим більше тактичних прийомів, практично неможливе.

Наші дослідження показали, що використання хмарних серверів для передачі інформації та освіти зросло, але дистанційне навчання у спортивних/педагогічних дисциплінах потребує вдосконалення. Хмарні сервіси в дистанційному навчанні пропонують розширені можливості навчання, наочні методи, самостійну роботу та навчання вдома. Однак ZOOM & GOOGLE CLASSROOM мають недоліки: не всі спортивні заняття підходять для онлайн, підготовка займає більше часу, візуальне перевантаження.

Спостереження показують, що можна використовувати онлайн навчання для проведення практичних занять з деяких видів аеробіки, гімнастики та легкої атлетики, але це важче здійснити у випадку спортивних ігор. У заняттях зі спортивних ігор можна пропонувати виконання лише загальних та спеціальних фізичних вправ. Вдосконалення технічних, а тим більше тактичних прийомів, практично неможливе [2, с. 175].

Висновки. Отже, використання легкої атлетики на дистанційних уроках з фізичної культури може бути доцільним, якщо забезпечено відповідна доступність та можливість для навчання та контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лупаїна І. С., Гарлінська А. М., Кобилинський І. В. Роль занять з легкої атлетики у збереженні та зміцненні фізичного здоров'я учнів старшого шкільного віку. *Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Біологічні дослідження – 2023»*. Житомир. 2023. С. 166–167. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38167/1/%D0%91%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20-%202023.pdf#page=164>. (дата звернення: 29.03.2024).
2. Шестерова Л., Пятницька Д. Використання платформ ZOOM та GOOGLE classroom для проведення занять спортивно-педагогічної спрямованості. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. Харків: ХДАФК, 2021. С. 172–177. URL: <https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/251973>. (дата звернення: 29.03.2024).
3. Шостак І. О., Шостак О. В. Особливості дистанційного навчання з фізичної культури в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. *Новації, практики та перспективи розвитку фізичної культури і спорту : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Кропивницький, 23-24 лютого 2021 р.)*. Кропивницький : КОД, 2021. С. 84–87. URL: https://cusu.edu.ua/images/physical/kaf_ter_metod_fv/naukova_diyaln/material_2021.pdf#page=85. (дата звернення: 29.03.2024).

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ФАКТОРАМИ ТА УСПІХОМ У ФУТБОЛІ: АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ, МОТИВАЦІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ГРАВЦІВ

(Самоїленко В. Л., старший викладач,
Горбачов А. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Актуальність дослідження. З ростом популярності футболу як одного з найбільш популярних та конкурентоспроможних спортивних видів, особливо в професійному рівні, розуміння психологічних аспектів, що впливають на ефективність гравців, стає надзвичайно важливим [1; 3]. Однак, хоча фізичні навички гравців можуть бути очевидними, психологічні чинники часто залишаються недостатньо вивченими. Тому дослідження з питань взаємозв'язку психологічних факторів та результатів у футболі стає вельми актуальним.

Мета дослідження полягає у ретельному аналізі впливу психічної стійкості, рівня мотивації та здатності до контролю емоцій на спортивні досягнення гравців у футболі. Вивчення цих аспектів має на меті допомогти розкрити ключові фактори, які визначають успіх у цьому виді спорту.

Методологія дослідження. Методологія дослідження включає ряд етапів, включаючи анкетування професійних та аматорських гравців, спостереження за їхніми тренувальними та гральними сесіями, аналіз статистичних даних щодо результатів матчів та психологічного стану гравців.

Результати дослідження. Після проведення аналізу психологічних факторів у футболі вдалося отримати цінні та докладні результати, які розкривають важливі залежності між цими факторами та успішністю гравців.

Виявлено, що гравці з вищим рівнем психічної стійкості проявляють більшу стабільність у виконанні футбольних завдань, як на тренуваннях, так і під час матчів. Вони демонструють здатність зберігати концентрацію та ефективність навіть у стресових ситуаціях, що може значно впливати на результативність команди в цілому.

Також виявлено, що рівень мотивації відіграє ключову роль у визначенні енергії та наполегливості гравців під час тренувань та гральних сесій. Гравці з вищим рівнем мотивації проявляють більшу внутрішню визначеність та настигливість у досягненні своїх спортивних цілей.

Крім того, емоційний контроль виявився важливим фактором для забезпечення стабільності у грі [2, с. 266]. Гравці, які можуть ефективно керувати своїми емоціями, зазвичай проявляють кращу реакцію на стресові ситуації, що може позитивно впливати на їх рішення та дії на полі.

Наведені результати є важливим внеском у розуміння психологічних аспектів у футболі та можуть бути корисними для тренерів, психологів та гравців у розвитку ефективних програм психологічної підготовки та досягнення великих успіхів у цьому спорті.

Висновки. На підставі отриманих результатів можна зробити декілька важливих висновків щодо впливу психологічних факторів на успішність у футболі.

По-перше, психологічна підготовка є невід'ємною складовою успішної гри у футбол. Гравці з вищим рівнем психічної стійкості, мотивації та емоційного контролю схильні до досягнення кращих результатів на полі.

По-друге, розвиток психологічних якостей може бути ключем до покращення спортивних результатів. Тренування психічної стійкості, підвищення рівня мотивації та навички контролю емоцій можуть допомогти гравцям досягти нових висот у футболі.

Крім того, розуміння психологічних аспектів гри може бути корисним для тренерів та фахівців з підготовки, дозволяючи їм розробляти більш ефективні тренувальні програми та стратегії для підготовки гравців.

Нарешті, важливо враховувати, що психологічні фактори у футболі є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Тому для досягнення максимального успіху необхідно працювати над усіма аспектами психологічної підготовки, забезпечуючи гармонію та збалансованість у розвитку гравців.

Отже, враховуючи ці висновки, можна зробити висновок, що психологічна підготовка відіграє важливу роль у досягненні успіху у футболі, і вивчення цих аспектів є важливим завданням для подальшого розвитку цього виду спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова В. І. Прикладні аспекти психологічного забезпечення в спортивній діяльності. *Теоретико-методичні основи управління процесом підготовки спортсменів різної кваліфікації*: колективна монографія /за заг. ред. В. М. Костюкевича. Вінниця: ТОВ «Планер», 2018. С. 86–100.

2. Луценко Р. В. Психолого-педагогічні засоби та методи підготовки юних футболістів в період ігрової діяльності. *Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]*. Серія 15: Науково педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2017. Вип. 3К. С. 265–268.

3. Олійник Н. А., Войтенко С. М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 240 с. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3734>. (дата звернення: 06.04.2024).

FUNCTIONING OF EXPRESSIVE SYNTAX IN THE NOVEL "PRIDE AND PREJUDICE" BY JANE AUSTEN

(Shymanovych I. V., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor)
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhya, Ukraine

Expressiveness is one of the most complex linguistic categories, as it is associated with the manifestation of the subjective principle in language, which accompanies the cognition of objective reality. In academic discourse, expressiveness as a category is considered in different aspects and, accordingly, is qualified either as a stylistic and functional element of speech or as a pragmatic, syntactic, or semantic phenomenon, given its pervasive influence across all domains of human interaction.

In literary texts, expressiveness is a specific aesthetic means of creating an artistic image. The expressiveness of the text at its different levels has been the object of research by domestic and foreign linguists such as I. Arnold, T. Grafova, N. Huyvaniuk, A. Zahnitko, V. Ilchenko, S. Konovets, Y. Stepanova, V. Chabanenko, etc. However, there are no attempts to study the syntactic means of expressiveness based on Jane Austen's novel *Pride and Prejudice* in the domestic scientific space, which makes this work relevant.

The paper aims to study the peculiarities of the functioning of expressive syntax in literary speech. The methods used in the study include analysis, synthesis, and descriptive methods. The material of the study is Jane Austen's novel *Pride and Prejudice*.

The main syntactic devices in the novel are parallel constructions, inversions, rhetorical questions, exclamations, interjections, ellipses, repetitions, and clarifications, thanks to which the writer emphasizes certain words and phrases, giving them additional connotations. "Oh! She is the most beautiful creature I ever beheld!" [1, p. 21]. In this case, the exclamation embodies the feeling of sublimity, the charm of the girl in the eyes of the boy, namely the sublimity of Jane Bennet in the eyes of Bingley.

A rhetorical exclamation is a statement that has an emphatic emotional character and serves to express a strong feeling - joy, admiration, anger, despair, etc. For example: "How can you be so silly," cried her mother, "as to think of such a thing, in all this dirt! You will not be fit to be seen when you get there." [1, c. 70].

Anaphora gives the prose text a special rhythm, bringing it closer to poetry, and enhances and emotionally expresses the meaning of what is being told. "He walked here, and he walked there, fancying himself so very great!" [1, p. 44].

Epiphora, to a greater extent than anaphora, contributes to the creation of rhythm in prose, due to the identity of the final parts of the sentence. For example, "You have reduced him to his present state of poverty - comparative poverty." [1, p. 54].

A great place in Jane Austen's novels belongs to such a technique as parallelism. The parallel construction of several sentences, but most often the adjuncts of one sentence, allows the writer to combine several independent phenomena into one vivid, elegant phrase, whether they are feelings, thoughts, events, characterizations of the characters, or any other information. "Well," cried Elizabeth, "have it as you choose. He shall be mercenary, and she shall be foolish." [1, p. 102].

Thus, having analyzed the text, we have determined that the use of syntactic constructions is explained by the versatility of the expressive and stylistic functions they perform and the author's desire to enhance the expressive significance. The use of

expressive syntax allows the writer to express her attitude to the hero, and the reader to understand the novel's content and the author's assessment more deeply.

REFERENCES

1. Austen J. *Pride and Prejudice*. URL: <http://www.austen.com/pride/>. (date of access: 28.03.2024).

ДИДАКТИЧНІ МОДУСИ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ЛІНГВОПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ» У ЗВО (з досвіду викладання дисципліни для магістрантів-філологів)

(Беценко Т. П., докторка філологічних наук, професорка)
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

Сьогодні активно розвивається **лінгвопоетика** – «наука про взаємодію формальної і змістової будови художнього тексту, про роль мовних елементів у досягненні естетичного ефекту, про тенденції розвитку мови художніх творів у зв'язку із стильовими напрямками у літературі» [2, с. 85]. Вважаємо, є необхідність впровадження у навчальний процес для студентів-магістрантів філологічного напрямку підготовки курсу «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи», що сприятиме розширенню їх наукового світогляду та формуванню системних знань з профільних дисциплін, розвиватиме мовне чуття, сприятиме розумінню природи художнього слова та словесної творчості.

Мета статті – окреслити основні дидактичні підходи до організації навчального курсу «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» для магістрантів-філологів.

Виклад основного матеріалу. Означена дисципліна – можливість пізнання феномену творчої природи людини, дарованої Творцем.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» є змістова і формальна структура літературного тексту, мовні елементи, актуалізовані для створення його художнього ефекту, особливості розвитку мови письменства, зумовлені стильовими тенденціями та напрямками; методи інтерпретації різних типів художніх текстів на основі лінгвопоетичного аналізу.

Мету викладання навчальної дисципліни вбачаємо у тому, щоб:

- ознайомити магістрантів із предметом інтерпретації тексту з погляду використання засобів і прийомів лінгвопоетики як науки, із зв'язками курсу з іншими лінгвістичними дисциплінами;
- навчити магістрантів-філологів правильно розуміти і декодувати художні тексти на основі лінгвопоетичного аналізу його різномірних складників; вдосконалювати вміння та навички тлумачити зміст тексту, потрактовувати його образи, пояснювати їх семантику, обґрунтовувати художні функції;
- навчити усвідомлено сприймати і осмислювати взаємодію змістових і формальних структур літературного тексту, осягати роль мовних елементів у створенні художнього ефекту, пізнавати і аналізувати особливості розвитку мови письменства, зумовлені стильовими тенденціями на напрямками;
- сформувати уявлення про функціонально-стильову, жанрову належність тексту; навчити обґрунтовувати використання мовних одиниць, засобів виразності та стилістичних прийомів, встановлювати інтертекстуальні зв'язки та адресантно-адресатну спрямованість різних типів текстів;
- виробляти розвиток у студентів практичних навичок аналізу та тлумачення художніх текстів, прагнути до вдосконалення їхніх творчих мовленнєвих умінь, формувати загальнокультурну, комунікативну та професійну компетенції.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- 1) ознайомити студентів зі специфікою лінгвопоетичного та інших різновидів аналізу тексту;
- 2) з'ясувати поняття про прийоми і методи лінгвопоетичного аналізу тексту;
- 3) удосконалювати вміння оперувати теоретико-літературними й лінгвістичними поняттями і термінами як інструментом аналізу художнього тексту;
- 4) навчити вдало добирати й практично застосовувати методи аналізу художнього тексту залежно від його особливостей та відповідно до поставленої мети;
- 5) формувати навички дослідницької діяльності студентів;
- 6) розвивати й удосконалювати практичні навички аналізу та інтерпретації художнього тексту;
- 7) навчити здійснювати філологічний аналіз художнього твору як естетичного феномену та виявляти його ідейну сутність через інтерпретацію текстової та позатекстової інформації;
- 8) сформувати вміння проникати в суть художнього твору, осмислювати його підтекст.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати** :

- основні текстознавчі категорії та поняття: інтерпретація тексту, декодування тексту, перцепція тексту, аперцепція тексту, образ автора, погляд (позиція) автора, типи інформації, декодування всіх рівнів тексту, типи оповіді, матеріальні сигнали передачі інформації, поняття словесного образу, художнього образу, розвиток образу, засоби вираження образу, композиційно-сюжетний поділ тексту, експліцитні та імпліцитні засоби викладу, системність усіх засобів виразності, поетика тексту, засоби лінгвопоетики тексту і способи їх декодування;
- закономірності побудови художнього тексту;
- основні методи і прийоми лінгвопоетичного аналізу тексту;

вміти:

- розглядати текст як єдність ідейно-естетичного змісту та архітектонічно-мовленнєвої форми, виявляти словесні засоби вираження ідейно-естетичного змісту, виховного та емоційного впливу на читача, аналізувати мовні елементи усіх рівнів у їх єдності та взаємозумовленості;
- осмислювати роль інтерпретації тексту як різновиду роботи з словесною художньою матерією; окреслювати об'єкт інтерпретації тексту;
- фахово аналізувати тексти й уривки з оригінальних текстів художньої літератури за всіма рівнями; здійснювати комплексний лінгвопоетичний аналіз.

Висновки. Отже, навчальна дисципліна «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» – один із шляхів пізнання природи художньої творчості, яка притаманна людині. У процесі роботи з мовною матерією тексту здобувачі вищої освіти розширюють лінгвістичний світогляд, осмислено опановують закони словесно-художнього зображення дійсності, розвивають чуття слова, вчать майстерності естетичного мовотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Робоча програма навчальної дисципліни для студентів-магістрантів спец. «Українська мова і література» «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи». Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021.

2. Єрмоленко С. Я. та ін. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К. Либідь, 2001.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ШАРЛОТТИ БРОНТЕ “ДЖЕЙН ЕЙР”

(Богданова М. І., здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Роман «Джейн Ейр» британської письменниці Шарлотти Бронте набув популярності з самого початку публікації. За своїм змістом – історія дорослішання молоді дівчини – не втрачає уваги і зараз. На початку роману Джейн – сирота, яка живе зі своєю жорстокою тіткою місіс Рід, кузином та кузинами в Гейтсхед-Холі. Вона зазнає постійної зневаги, знущань та ізоляції з боку оточуючих. Ранні роки навчання в школі Лоувуд формують її характер, сприяють розвитку моральної та фізичної витримки. Досвід Джейн, набутий під час перебування у школі, а згодом у Торнфілді, працюючи гувернанткою, сприяє її освіті та особистісному зростанню. У кінці роману читач бачить перевтілення Джейн на добре освічену, впевнену в собі жінку з сильними моральними якостями та стійким характером. Її перебування в Торнфілді, а особливо стосунки з містером Рочестером, суттєво впливають на її погляди, особисте життя, зокрема кохання та призначення жінки.

Предметом аналізу наукових робіт, присвячених роману, найчастіше ставав образ Джейн, який здебільшого розглядався в контексті феміністичних студій (Ahmed, H. A., & Farhood, N. A) [1]. Автобіографізм у романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр», зокрема співвідношення художньої правди та домислу, став предметом дослідження М. М. Зимомря та М. М. Зимомрі у статті «Статус художньої правди у текстовій матриці роману «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте» [3]. З позиції наявності в романі «Джейн Ейр» елементів автобіографічних фактів, реальних прототипів і ситуацій із життя письменниці зробила аналіз С. К. Ревуцька в статті «Елементи автобіографії у романі «Джейн Ейр» Ш.Бронте» [4].

Однак, на новому дослідницькому рівні виникають діалектично складні питання, які потребують ґрунтовного аналізу та ширших узагальнень. Поза увагою дослідників залишаються питання аналізу образу Джейн Ейр з боку дослідження індивідуального авторського стилю, своєрідності мови художнього твору авторки.

Образ Джейн Ейр змальовано у відповідності до устоїв англійського суспільства ХІХ століття. Перед читачем постає цілісний образ героїні. Авторка зосереджує увагу на рисах характеру спочатку дівчини, а згодом молоді жінки. Протягом усього твору, зображена авторкою поведінка героїні, відповідає її внутрішньому стану, ціннісним орієнтаціям.

Усебічний образ постає за допомогою стилістичного аналізу твору. Варто зазначити, що серед літературознавців і мовознавців існує дискусія стосовно поняття «стиль». Розглядаючи стиль як особливість мови певного твору, наша дослідницька увага спрямована на діалектику індивідуального та загального в стилі авторки, що дає можливість цілісно проаналізувати образ головної героїні Джейн Ейр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ahmed H. A., Farhood N. A. The female voice in Jane Eyre Novel. *International Journal of Health Sciences*. 2022. 6(S5). P. 1879–1886. URL: <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS5.9994>.
2. Charlotte Bronte. «Jane Eyre». Kharkiv: Folio, 2021. 653 p.
3. Зимомря М. М., Зимомря М. І. Статус художньої правди у текстовій матриці роману «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Тернопіль, 2015. Вип. 42. С. 243–246.
4. Ревуцька С. К., Форгель М. В. Елементи автобіографії у романі Ш. Бронте «Джейн Ейр». *Вісник Університету імені А. Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 2 (20). С. 113–118.

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ МІЖ ЧАСТИНАМИ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ГРІШЕМА «ХЛОПЦІ З БІЛОКСІ»)

(Горулько Д. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Богдан В. В., кандидат філологічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Складність вивчення семантичних зв'язків і відношень між лексичними одиницями (а також між компонентами складних синтаксичних одиниць) неодноразово підкреслювалась у лінгвістичних працях [3]. Незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок, ще й досі не вистачає ґрунтовних досліджень семантичних відношень між частинами приєднувальної конструкції (ПК).

Необхідність побудови нової синтаксичної теорії, яка не обмежуватиметься тільки рамками речення, а спиратиметься на поєднання компонентів тексту та, відповідно, розв'яже питання структури тексту, його внутрішньої та зовнішньої організації, особливостей внутрішньотекстових зв'язків, і зокрема приєднувального обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи – дослідити семантичні відношення між частинами ПК на матеріалі роману Джона Грішема «Хлопці з Білокси» (2022 р.).

Методи дослідження: описово-аналітичний (для інвентаризації, зіставлення та пояснення структурно-семантичних і функціональних властивостей ПК); методи порівняння, синтезу та трансформаційний (для встановлення структурно-семантичної та функціонально-синтаксичної варіативності ПК; контекстологічного аналізу (для уточнення структури, семантики та визначення функцій ПК).

У лінгвістиці існують різні погляди стосовно ПК. Так, деякі мовознавці вважають, що ПК виступають додатковим судженням, яке виникає в процесі мовлення спонтанно. Інші ж, навпаки, вважають ПК засобом експресивного синтаксису, який застосовує автор у ході творчої роботи над словом. Деякі дослідники відзначають, що ПК – це складні побудови, що виникають в розмовній мові під час або одразу ж після висловлення попередньої думки.

Ми поділяємо думку тих лінгвістів, які розглядають приєднування і як особливий тип синтаксичного зв'язку, і також як засіб мовної експресії. Інакше кажучи, приєднування не є різновидом сурядності або підрядності, а виступає як самостійний тип синтаксичного зв'язку. При цьому ПК є одним із видів приєднування, його практичною реалізацією в тексті. Проте ПК не мають властивої лише для них граматичної форми. Вони послуговуються граматичними формами сурядного та підрядного зв'язків, але при цьому наповнюють їх новим змістом.

Щодо визначення кількості компонентів ПК у сучасній лінгвістиці існує два протилежні підходи. Прихильники першого ототожнюють її з другою залежною приєднаною частиною (ПЧ). На нашу думку, ПК – це складна синтаксична структура, яка складається з двох або більше компонентів, перший з яких є базовим, а другий, підпорядкований базовому, розкриває його зміст, доповнює й уточнює [2].

Розглянувши смислові відношення між базовою частиною (БВ) і приєднаною ми дійшли висновку, що першорядне значення для визначення

семантично-синтаксичних відношень між частинами ПК мають сполучні засоби. В основу визначення відношень у структурі ПК нами було покладено спостереження В. В. Виноградова про виконання сполучними засобами більш широкого кола функцій для поєднання частин текстових одиниць, ніж для поєднання частин складнопідрядного речення. Таким чином, притаманні складнопідрядному реченню відношення (обставинні, об'єктні, атрибутивні) у підрядних приєднувальних трансформуються в значення додаткової інформації й оцінки. У ПК за нашими спостереженнями, ці значення вже повністю домінують.

Для ПК характерні такі пропозиціональні відношення: додаткової інформації, уточнення, гіпотези, висновку, причини, наслідку, протиставлення та перелічення [1, с. 243; 2, с. 102; 4, с. 89].

1) Значення додаткової інформації й уточнення подібні за своєю семантикою (основа спільності – сема сумніву, непевності, яку часто виражають ПЧ. Проте між цими значеннями встановлено і відмінні риси: а) якщо першому значенню відповідає розповідний тип висловлення (приклад 1), то другому – завжди питальний; б) можливість позначення різного ступеня точності додаткової інформації, а для значення уточнення постійно характерні непевність і сумнів; в) різна синтаксична позиція, яку вони займають в складному синтаксичному цілому. Уточнення в вигляді квеситиву – це спонукання до відповіді (приклад 2). Звідси витікає нетиповість постпозитивного розташування ПК з цим значенням в складному синтаксичному цілому (ССЦ), оскільки акт комунікації ще не завершено.

(1) “Cocktail waitresses scurried about, trying to keep up with demand^{БВ}. And it was only a Tuesday night^{ПЧ}.”

(2) “No one knew about Biloxi but himself and his contact there^{БВ}. Or did they^{ПЧ}?”

2) Серед структур зі значеннями причини та наслідку розрізняють дві групи: причинно-наслідкову (з різними нюансами реалізації: підстава – наслідок / результат, умова – наслідок, пояснення – наслідок, спонукання – наслідок) і наслідково-причиннову. Різниця між цими структурами очевидна: у першому випадку причина, викладена в першій частині, має свій закономірний результат у вигляді наслідку, у другому – наслідок, поданий у першій частині, зумовлюється причиною другої частини, тобто напрям зумовленості тут прямо протилежний.

(3) “If they didn't like the vice there, they could stay home or go to New Orleans^{БВ}. But if they chose to spend their money in Biloxi, they knew they would not be bothered by the police^{ПЧ}.”

3) Значення гіпотези та висновку також мають певні значеннєві паралелі. Але попри подібність у їхній семантиці, є й розбіжності, які спираються не виключно на змістовий, але й на надійніший формальний критерій – розташування в рамках ССЦ. ПК зі значенням гіпотези має бути або в ініціальній, або в медіальній позиції в ССЦ (для підтвердження / спростування). А для структури зі значенням висновку логічним є закривати ССЦ, тобто (перед)кінцева позиція. Часто ПК з даним значенням включають у себе додаткову причинново-наслідкову семантику, що становить ще одну їхню особливу рису, яка не притаманна значенню гіпотези. Тобто значенню висновку більш притаманна чисто катафорична функція. Одним з її проявів у наступному прикладі є поєднання абзаців у ССЦ або продовження думки одного комуніканта іншим. Наприклад:

(4) “As you know, he's never been one to dodge a camera^{БВ}.”
“And he's very good,^{ПЧ}” Judge Oliphant added.

4) Значення перелічення і протиставлення. Перше легко ідентифікується. Однорідні полісиндетичні конструкції ритмізують усе висловлення, створюючи ефект спонтанності, притаманний усному мовленню [5, с. 338].

(5) "Why'd you put that hood over my head?"

"Because we find your face offensive^{БВ}. Because we're the FBI and we'll do anything we want^{ПЧ}."

Таким чином, можна зробити висновок, що стрижневі для ПК змістові домінанти адитивності та оцінки конкретизуються в таких основних 4 групах пропозиціональних значень: додаткової інформації й уточнення, гіпотези та висновку, причини та наслідку, протиставлення та перелічення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан В. Приєднувальні конструкції: проблема їх розрізнення та доцільність вивчення у загальноосвітній школі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. ст.* Бердянськ: БДПУ, 2023. Вип. 2. 2023. С. 238–252.

2. Богдан В. В. Синтактика, семантика, прагматика англomовних приєднувальних конструкцій і складних речень з підрядним зв'язком : монографія. Донецьк : «ЛАНДОН-XXI», 2011. 263с.

3. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. Київ : Київський держ. лінгвістичний ун-т., 1996. 294 с.

4. Дмитренко В. А. Структура, семантика и функции союзных форм связи в смысловых миниатюрах в современном английском языке. *Вісник Харківськ. нац. ун-ту. Сер. Романо-германська філологія.* 2002. № 572. С. 87–93.

5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр "Академія", 2004. 406 с.

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН ІНСТРУМЕНТІВ: ПОШУК, АНАЛІЗ, ПІДБІРКА

(Дуброва О. В., кандидатка філологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Вивчення та оволодіння англійською мовою у сучасному світі важко переоцінити, адже вона вже давно стала мовою міжнародного спілкування та активно використовується для розширення можливостей у сферах економіки, політики, новітніх технологій тощо. Тому не дивно, що обов'язковою для вивчення англійська мова є й в Україні, яка швидко інтегрується в Європейський простір й займає передові позиції в усіх сферах і галузях.

На нашу думку, одним з найефективніших способів розвитку навичок володіння англійською мовою є читання. Про користь читання знають всі, адже окрім опанування нової лексики та розвитку мовних навичок, читання сприяє духовному та інтелектуальному збагаченню людини, дозволяє розширювати країнознавчі знання: дізнаватися про традиції, звичаї та культуру англійських країн, читати художні твори англійських авторів в оригіналі тощо. Окрім того, читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є найбільш розповсюдженим способом іншомовної комунікації, яким учні середньої школи мають оволодіти згідно з вимогами чинної програми та Державного стандарту з іноземних мов.

Більшість дослідників (К. Алдерсон, І. Данилович, Т. Дудкевич, Г. Рогова, О.Тинкалюк І. Єременко, Л. Уробкова) однакові в думці, що читання англійською мовою – це одна з найважливіших комунікативних навичок, це головний інструмент для розвитку навичок спілкування, це – невід'ємна частина вивчення та засвоєння англійської мови, тому що без цієї компетентності всі останні не мають жодного сенсу.

Щодня з'являються нові сайти та платформи, що пропонують велику кількість матеріалів для читання та вдосконалення цієї компетентності, з завданнями та відпрацюванням матеріалу. Для того, щоб не «загубитися» у такому потоці інформації, у нашій роботі ми спробували проаналізувати та упорядкувати інформацію для більш ефективного використання. Проте в цьому дослідженні ми зосередилися саме на ресурсах, які допоможуть опанувати англійську мову саме дітям, адже привчати до читання потрібно з раннього віку, і надважливим завданням батьків та вчителів у такому віці є прищепити любов до книг, до читання. Найкращим способом оволодіння англійською мовою є, звичайно, читання творів в оригіналі, і навіть для малечі є прекрасні сайти з підбіркою цікавих і корисних книг. Більшість сайтів з книгами для дітей є платними, але блогер пані Анастасія Х. пропонує чудові сайти з онлайн книгами у вільному доступі [3].

Так, сайт FreeChildrenStories.com пропонує не лише книги для читання, а також містить велику кількість відеороликів улюблених історій. Принципово важливим є те, що книги розподілені за віковими категоріями, що полегшить задачу батьків і вчителів у пошуці правильного та цікавого твору. Усі книги проілюстровані, що захопить дитину до читання ще більше. Наступним корисним вебсайтом може стати [Magic Keys](#), що, окрім творів, містить пазли та мультики, за допомогою яких діти можуть не лише опанувати правильну вимову, а й закріпити

нову лексику та найпростіші граматичні конструкції. Окрім того, на сайті можна знайти підрозділ з назвою Children's Story Books Online, де користувачі можуть знайти багато книжок для різних вікових категорій, а також літературу для дорослої аудиторії. Також у блозі пані Анастасія радить Read.gov, де також є можливість знайти безкоштовні книги. Цей сайт урядовим вебсайтом Бібліотеки Конгресу, головною метою якого є популяризація літератури та читання. Зміст «книжкових полицок» розрахований не лише на дитячу аудиторію, там також можна знайти літературу для дорослих на будь-який смак. Чудовим сайтом для пошуку цікавої дитячої книги варто також назвати Project Gutenberg, що містить близько 60 000 дитячих творів різних жанрів та тематики. Не менш зручною та дуже корисною є платформа безкоштовних книг FreeKidsBooks, яка також містить велику кількість книг, відсортованих за віковими категоріями та жанрами. Важливим є те, що на цьому сайті є можливість завантажити матеріали у pdf форматі та насолоджуватися читанням у будь-який зручний час. Ілюстрований матеріал до кожного твору зробить читання ще цікавішим та приємнішим.

Отже, читання є одним з найважливіших засобів отримання інформації і займає в житті сучасної освіченої людини значне місце. У реальному житті читання виступає як окремий, самостійний вид комунікативної діяльності, мотивом якої є задоволення потреби в інформації, що містяться в тексті. Читання виконує різні функції: служить для практичного оволодіння іноземною мовою, є засобом вивчення мови і культури, засобом інформаційної та освітньої діяльності та засобом самоосвіти. Читання сприяє розвитку інших видів комунікативної діяльності, адже саме читання дає найбільші можливості для виховання і всебічного розвитку школярів засобами іноземної мови. Під час дистанційного навчання це є можливим саме завдяки корисним платформам та сайтам, які, змагаючись у своєму різноманітті, надають прекрасну можливість учням та вчителям вибирати найефективніші та найзручніші в залежності від віку, цілей, зручності, доступності, вподобань тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alderson Ch. J. *Assessing Reading*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 206 p.
2. Skimming And Scanning: Two Important Strategies For Speeding Up Your Reading / How to Learn. URL: <http://www.howtolearn.com/2013/02/skimming-and-scanning-twoimportant-strategies-for-speeding-up-your-reading/>. (date of access: 11.03.2024).
3. Безкоштовні платформи книг англійською мовою. URL: <https://buki.com.ua/blogs/bezkoshtovni-platformy-knyh-anhliyskoyu-movoyu/> (дата звернення: 11.03.2024).

ФОТОГРАФІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ІНФОРМУВАННЯ

(Кізілова Д. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Від середини ХХ століття у науковому просторі з'являється все більше праць, що присвячені опису фотографії як феномену комунікації, знакової системи і навіть мови. Серед авторів є П. Бурдє, С. Зонтаг, Р. Барт, серед українських науковців – В. Мироненко, Б. Черняков, О. Хмельовський, В. Пилип'юк, В. Карпенко та ін.

Остання третина ХХ століття визначається стрімким поширенням візуалізації інформації у загальному комунікаційному середовищі. Розвивається і набирає обертів такий канал інформування як телебачення. Друковані медіа дедалі ширше використовують візуальну інформацію: випуски газет та журналів рясніють фотографіями з місця подій, портретними та груповими знімками, пейзажними фото тощо.

Із розвитком фотообладнання, подальшим зростанням впливу фотографії та зацікавленості суспільства (аудиторії) у такій формі подання інформації у журналістикознавстві виникає термін «фотожурналістика». Кембридзький словник надає таке визначення поняттю: «Фотожурналістика – це діяльність зі створення новинних матеріалів з використанням переважно фотографій» [5]. А саму фотографію у ній науковці визначають як її безпосередній об'єкт. Якщо на початку свого існування фотографія відігравала роль пам'ятного історичного документу чи могла стати одним із доказів наукового винаходу, то сьогодні вона є однією із ланок комунікації, інформування суспільства, документування та детального висвітлення подій.

Першу вдалу фотографію було зафіксовано 1826 року. Фотографію саме для комунікації почали використовувати майже одразу після її винаходу. У 1847 році у французькій газеті було розміщено першу фотографію новинарного характеру, авторство якої втрачено – світліну заарештованого чоловіка [2, с. 8]. Проте наявні на той час технології значно ускладнювали тиражування матеріалів періодичних видань. Із 70–80 років ХІХ століття у поліграфії з'являються нові, більш зручні види відтворення фотознімків – фототипія та цинкографія, що сприяло поширенню візуальної інформації у комунікаційному просторі [4].

Репортажне фото є одним із перших способів використання винаходу у друкованих медіа. Зйомка репортажу бере початок із середини ХІХ століття. За приклади можна навести епізоди Кримської війни 1853–1856 років Р. Фентона, громадянської війни в США 1861–1865 років А. Гарднера, російсько-турецької війни 1877–1878 років А. Іванова, Д. Нікітіна, М. Ревенського [1].

У 1920–1950 роках фотографія у друкованих медіа набирає усе ширшої популярності. Фотопубліцисти зосереджуються на документуванні жорстокості війн, сприяючи розвиткові документального жанру. Один із таких репортерів Ю. Сміт казав: «Мені хотілося, щоб мої фотографії стали не просто освітленням подій, а перетворилися б на звинувачувальний акт війні – цьому страшному і жорстокому злу, яке калічить розум і тіло людини» [1]. Із 50-х років ХХ століття фотопубліцистика характеризується подальшим розвитком репортажу, тобто має добре виражені антимілітаристські ознаки. Наприклад, війну у В'єтнамі висвітлювали В. Бішоф, Р. Капа, Д. Сеймур [1].

Сучасна фотографія у журналістиці покликана усебічно інформувати про події світу, тим самим відіграючи одну із ключових ролей у комунікації суспільства. Щодо

функцій фотографії, то від самого її створення і до сьогодні основними є унаочнення, інформування, підтвердження фактів, також функція візуального доповнення тексту [3, с. 5].

Д. Бейт, професор Вестмінстерського університету, у роботі «Фотографія. Ключові поняття» стверджує, що жанри визначають функції фото, «і сприймають їх залежно від сфери, якої вони стосуються: публічної, приватної чи художньої творчості» [3, с. 8].

Існують різні класифікації видів фотографії. Наприклад, виділяють самостійні та допоміжні жанри. До перших зараховують малі (інформаційні): фотохроніка, фотозамітка, фотозамальовка, фотопривітання і фотоновела. Великі (аналітичні) репрезентують фоторепортаж, фотонарис, фоторозповідь, фоторецензію та фотодайджест. До допоміжних належать фотоілюстрація (пряма, асоціативна, вільна), фотореклама, фотознайомство, фотоанонс, фотонатюрморт, фотопортрет, фотопейзаж [3, с. 79]. Виділяють також нові візуальні форми презентування інформації, наприклад: прес-фотографію, фотофейлетон, фотоесей, фотомонтаж, фотокомікс, фотоблог і фотокаст [3, с. 81]. Говорячи про форму та вигляд самої публікації, виділяють фотоновину, спот-новину (фото з місця події), фоторепортаж, портрет, фото першої сторінки, фоторозповідь, фотоесей, фотоблог [3, с. 82–83].

Якщо говорити про комунікаційну роль фотографії, то варто зазначити, що безпосередньою її роллю є не тільки візуальний супровід матеріалів, що прямо відповідно її функції. Фотографія у журналістському тексті стає орієнтиром для аудиторії, способом привернення уваги.

Зі стрімким темпом життя людське мислення набуло характеру кліповості. М. Максимович вважає, що аудиторія схильна не читати, а бачити необхідну інформацію. А В. Шевченко називає ознакою сучасних періодичних і електронних видань саме такі матеріали, які мають мінімум тексту і якомога виразніший візуальний ряд [2, с. 8].

Новинарна фотографія – та, що супроводжує інформаційні повідомлення і є окремим жанром – найбільш оперативна форма відображення дійсності. Таке фото акцентує увагу на найголовнішому, документує дійсність, позбавляє автора можливості аналізувати чи коментувати інформацію у самому кадрі.

Отже, фотографія відіграє важливу роль у журналістиці та комунікації загалом, документуючи, увиразнюючи дійсність, а також сприяє кращому донесенню інформації до аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія фотожурналістики: період становлення. *Журналістика*: веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25741/>. (дата звернення: 21.03.2024).
2. Максимович М. Новинарна фотографія у сучасній журналістиці: види та особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістика. 2021. Вип. 1 (1). С. 7–14.
3. Табінський Я. Трансформація жанрів у фотожурналістиці: теоретичний та генологічний аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2020. Вип. 47. С. 77–87.
4. Фотожурналістика: історія розвитку. *Журналістика*: веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25739/>. (дата звернення: 21.03.2024).
5. The Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/photojournalism> (дата звернення: 25.03.2024).

СПЕЦИФІКА ВІЗУАЛЬНОЇ НАРРАЦІЇ КІНЕМАТОГРАФА ДЕНІ ВІЛЬНЕВА

(Костромицький Р. І., кандидат філологічних наук, доцент)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Візуальна мова є універсальною, лаконічною, зрозумілою без специфічної підготовки (знання безпосередньо мови, термінології для інтерпретації). Зорові образи можуть бути сприйняті безпосередньо через зоровий апарат без проміжного етапу перекладу чи інтерпретації, що робить їх більш доступними для широкої аудиторії. Візуальні медіа, такі як кінематограф, телебачення, фотографія дуже широко розповсюдженні у сучасному світі, і це робить візуальну мову універсальним і дуже продуктивним засобом комунікації. Сучасний кінематограф поєднує у собі технологічний прогрес, креативність та масову доступність, що робить його надзвичайно популярним.

Світове визнання канадському кінорежисеру та продюсеру Дені Вільневу принесли його справжні шедеври кінематографу, стрічки «Прибуття» (2016), «Той, хто біжить по лезу 2049» (2017), «Дюна» (2024). Митець майстерно поєднує глибоку філософську проблематику, фантастичні сюжети з неповторною візуальною естетикою та образністю, створюючи унікальну емоційну атмосферу фільмів. Важливість візуальної складової режисер підкреслив в одному з інтерв'ю: «Я не запам'ятовую фільми через гарну репліку, я запам'ятовую фільми через сильний образ. Мене взагалі не цікавить діалог. Чисте зображення та звук – це сила кіно...» [2].

Д.Вільнев майстерно та з старанністю перфекціоніста вибудовує композицію кадрів у своїх фільмах. Визнаний американською кіноакадемією одним із кращих оператор Роджер Дікінс допоміг режисери створити глибокі, атмосферні, добре продумані сцени.

Американський дослідник Брюс Блок наголошує: «Визначення візуальних компонентів дає ключ до розуміння візуальної структури, яка може бути путівником у виборі структури, образу героя, кольору, костюмів, декорацій, реквізиту, шрифтів, оптики, точки зйомки, композиції кадру, освітлення, положення акторів в кадрі та монтажного рішення фільму» [1, с.6].

Д.Вільнев відомий своїми креативними рішеннями у використанні візуальних ефектів, що засвідчило його визнання глядачами як одного із провідних режисерів сучасності. Однак, його творчість заслуговує особливої уваги не тільки з боку глядацької аудиторії, а і серед дослідників.

Мета роботи – проаналізувати специфіку візуальної наративу у кінематографі Д.Вільнева. Жанрова природа фільмів Д.Вільнева заслуговує особливої уваги. Дуже часто це складна комбінація елементів трилеру, філософської притчі, неонуару, які доповнюють сетінг фантастичного світу. Звернення режисера до фантастичних моделей і сюжетів відкриває широкі креативні можливості для створення унікальної візуальної образності та реалізації авторських концепцій. Жанрова дифузія створює простір для творчого експериментування, що дозволяє митцю «висловитися», актуалізувати важливі для суспільства філософські та екзистенційні ідеї, залучити широку аудиторію, створити захоплюючі та емоційно насичені фільми.

Д. Вільнев влучно використовує візуальні елементи як дієвий інструмент впливу на почуття та емоції та наповнення сюжету символічним змістом, що

формує неповторний і дуже пізнаваний «почерк» режисера. Якщо говорити про принципи вибудовування художнього світу у його фільмах, то особливу увагу слід звернути на комбінування текстур, геометричних та просторових форм, перспективи, колористичних рішень, символів та знаків.

Візуальна мова підпорядковується нарративним задачам розгортання сюжету. Майстерність режисера полягає в комбінуванні оповідних елементів та візуальних. Такий підхід дозволяє одночасно апелювати і до логіки, і до емоцій глядача. Добре збалансована кольорова композиція є дуже дієвим прийомом наративу. Віртуозна робота зі світлом, хроматичне комбінування та увага до колірних тонів для режисера є важливою стратегією організації загальної атмосфери фільму. Колористика у фільмах Д.Вільнева є функціональною, що дозволяє режисерові створювати глибокий та експресивний кіновсесвіт.

Колір є базовим елементом світосприйняття. Робота режисера із кольором, найважливішим аспектом кіномови, відбувається з урахуванням його символічного контексту з метою актуалізації необхідної емоційної реакції аудиторії, а також як інструмент вибудовування векторів інтерпретації матеріалу. Вибір режисером певного кольорового рішення дозволяє створити візуальну та ідейно-тематично цілісність у фільмі. Колір може доповнити сцену необхідним контекстом сюжетної інформації, яка буде зрозумілою глядачеві навіть на підсвідомому рівні. Отже колір дозволяє значно глибше зануритися у вибудований режисером кінопростір.

Гармонійно поєднуючи кольори у всіх елементах (костюми, декорації, інтер'єр, природне оточення), Д. Вільнев майстерно вибудовує цілісний образ кіновсесвіту. Так у фільмі «Той, що біжить по лезу 2049» (фільм отримав Оскар за найкращі візуальні ефекти та операторську роботу) фантастичність світу майбутнього підкреслюється домінуванням неоновієї неприродної хроматики, яка превалує у зображенні футуристичного мегаполісу, костюмів, декорації, навіть кольору шкіри головних героїв.

Режисер художньо досліджує питання, яке на сьогодні є гостро актуальним – взаємодія людини та штучного інтелекту. Ця проблема висвітлюється на прикладі головного героя фільму детектива Кея (Раян Гослінг), який намагається зрозуміти, хто він насправді, осягнути свою природу, з'ясувати сутність загадкових подій та суспільних змін навколо нього. Детективний сюжет фільму дозволяє режисеру поєднати в межах футуристичного світу декілька хронотопів, диференціація яких відбувається за допомогою специфічної хроматики та кольорової палітри. Фільм розпочинається з показу величезних технологічних ландшафтів цивілізації майбутнього. Це механізований антиутопічний світ, в якому домінуючою тенденцією є відсутність хроматики та превалювання білого кольору, що свідчить про абсолютну віддаленість від первісної природи. Для зображення великих міських ландшафтів мегаполісу домінуючими є холодні відтінки синього, зеленого та фіолетового кольорів.

Освітлення лабораторії сліпого геніального інженера Ніандера Воллеса (Джерард Лето), де відбувається створення реплікантів, змодельовано з домінуванням жовтого кольору. Футуристичний архітектурний дизайн та оформлення приміщення підкреслюються принципом абсолютної симетрії у вибудовуванні геометрії кадру.

Зруйновану цивілізацію минулого у фільмі репрезентують пустелі та покинуті, покинуті міста. Відсутність світла у поєднанні з загальними і середніми планами, на тлі який чітко увиразнюється персонаж, дозволяє оператору

акцентувати увагу на ідеї самотності та драматизувати пошуки власної сутності головним героєм. Зустріч Кея з Ріком Декардом (Гаррісон Форд) відбувається у покинутому казино Лос-Анджелеса, яке вціліло після ядерної катастрофи. Монохроматична кольорова схема із домінуванням відтінків помаранчевого використовуються для моделювання постапокаліптичного світу. Колір в цих сценах на стільки «густий», що у глядача виникає відчуття відсутності повітря і задухи, як під час пустельної бурі. Схожу кольорову стилістику реалізовано у фільмі Джорджа Міллера «Шалений Макс: Дорога гніву» (2015). Жовтий та помаранчевий кольори моделюють атмосферу загрозованої небезпеки у пустелі, підкреслюють динамічність сцен фільму.

Колір може передавати психологічний стан персонажа, може бути візуальним втіленням емоцій. Як справедливо зазначає С. Прищенко «колірна пляма виконує функції організації простору. Вона може виділити композиційний центр, зрівноважити елементи, створити ілюзію зміни розмірів, вносити до композиції статику або динаміку, а найголовніше – привернути увагу глядача...» [3, с.12]. Кольоровий контраст підвищує експресію кадру. Використання контрастних (компліментарних) кольорів для виділення героя сцени привертає увагу глядача, робить акцент більш помітним. Дуже розповсюдженою у сучасному кінематографі є кольорова схема «Teal and Orange», представлена комбінацією двох кольорів – помаранчевого та темно-синього. Ця схема використовується для створення ефекту візуальної цікавості. Кольоровий контраст теплого і холодного може актуалізувати поляризацію персонажів. Заслуговує на увагу в цьому контексті постер до фільму «Той, хто біжить по лезу 2049», на якому всесвіт представлено у вигляді бінарної опозиції двох хронотопів: зруйнованої цивілізації минулого (червоний колір ядерного апокаліпсису) і технологічно розвинена цивілізація майбутнього (домінування темно-синього неонових світла). Приналежність персонажів до одного з цих двох світів на постері визначається також і напрямком їх погляду.

Цікавим рішенням є відмова режисера від хроматичної стилістики. Ахроматична кольорова схема реалізована Робертом Родрігесом у фільмі «Місто гріхів» (2005) з метою створення унікального візуального ідентифікатора. Відтворюючи візуальну естетику коміксів, режисер змоделював трагічну, напружену атмосферу міста як символу безкарної злочинності. Схожа стратегія прослідковується в одній із сцен другої частини фільму «Дюна» (2024) Дені Вільнева. Сцена ножового двобою між Полом (Тімоті Шаламе) та Фейд-Раутою (Остін Батлер) знято в ахроматичній стилістиці. Відсутність кольору у цій сцені – це відсутність хоч якогось мінімального прояву людяності у суспільстві, апогеєм розвитку якого є абсолютна концентрація зла та прагнення вбивства.

Отже, робота режисера з геометрією кадру і колористикою є важливим інструментом створення візуального стилю фільму. Змінюючи кольорову схему, можна досягти необхідного психологічного впливу на аудиторію, підкреслити жанрові особливості фільму, актуалізувати наративні елементи та створити необхідний настрій та атмосферу. Стиль Д.Вільнева рельєфно увиразнюється майстерним поєднанням елементів візуальної мови: віртуозна операторська робота, ретельне вибудовування композицією кадру, функціональна колористика, професійна робота із світлом та візуальні ефекти сучасного рівня, що створює унікальну авторську естетику. Майстерність візуального сторітелінгу дозволяє

виводити наратив на символіко-філософський рівень, тонко впливати на емоції аудиторії, створюючи глибокі та багаторівневі витвори мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Block B. *The Visual Story: Creating the Visual Structure of Film, TV and Digital Media. 2-nd Edition. London : A Focal Press Book, 2007. 297 p.*
2. Книш О. Дені Вільнев вважає, що телебачення зіпсувало фільми (інтерв'ю)
URL: <https://meta.ua/uk/showbiz/kino/132116-deni-vilnev-vvazhae-scho-telebachennya-zipsuvalo-filmi/>. (дата звернення: 08.04.2024).
3. Прищенко С.В. Кольорознавство. *Навчальний посібник. 3-тє вид., випр. і доповнене.* К. : Видавничий дім «Кондор», 2018. 436 с.

ВІЗУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ВЛАСНОГО ФУТБОЛЬНОГО ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ

(Кравченко Д. О., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Футбольні журнальні видання повинні конкурувати між собою, телебаченням та інтернет-медіа через велику кількість запропонованих аудиторії яскравих, кольорових візуальних форм. Тому при створенні власного журналу варто конструювати та досягати якісного графічного оформлення на сторінках.

Тільки унікальні журнали виходять на ринок своєї продукції з власним оригінальним та неповторним візуальним образом. Необхідно його правильно подати, підбираючи належні способи наборів графічних елементів, прийомів, утворюючи незвичайність, ексклюзивність, що сформує вагомий розвиток у здатності привернути увагу та задовольнити очікування читачів, відображаючи динаміку, емоційність, драматичність футбольних подій.

Питанням щодо розв'язання проблеми, яка стосується насамперед створення візуального наповнення, образу футбольного журнального видання, присвячені роботи О. Сергєєва, В. Шевченко, І. Вялкова, К. Єфанова. Вони вважають, що правильне, якісне використання графічних ілюстрацій, художнього контенту, кольору, дизайну є відмінними елементами і запорукою успішного журналу, що будуть сприяти кращому сприйняттю інформації, пропагувати здоровий спосіб життя та підвищувати популярність, авторитет українського футболу.

Мета дослідження – аналіз та розробка графічних засобів, прийомів задля візуального наповнення та створення унікального образу, стилю у власному футбольному журнальному виданні. Методи дослідження – теоретичний аналіз, узагальнення літературних джерел, моніторинг.

Візуальний стиль журналу – запорука його тривалого існування на ринку медіа, він містить наявність ознак, які ідентифікують видання через сукупність зовнішніх і змістових особливостей, поєднує утилітарно-функціональні, структурні та конструктивно-технологічні функції, що повинні композиційно, цілісно, відповідно до призначення формуватися. Тобто це система, де використовуються всі можливі способи зв'язку з аудиторією [2].

Яскравим прикладом побудови особливого, неповторного візуального стилю є відомий футбольний журнал «Mundial» – британське видання, яке орієнтоване на міжнародний футбол усіх рівнів: від аматорської Sunday League до професійної Ліги Чемпіонів. За допомогою їхнього якісного та різноманітного графічного наповнення читач може глибоко «зануритись» та «подорожувати» різними куточками світу, розкриваючи справжні футбольні історії з місць, про які не знають або забувають. Обкладинки відзначають незвичними зображеннями, які передають позитивну атмосферу та можуть містити артові роботи чи портрети відомих гравців. Якісні фотографії та ілюстрації можуть відображати різноманітні аспекти цього виду спорту: гру на полі, емоційність на стадіоні, естетичність екіпірування. Також використовують унікальні шрифти, яскраві кольори і графічні елементи (стрілки, лінії, підкреслення) для наголошення на важливих деталях чи створення динамічності макету сторінки. Найголовнішою

характеристикою є художній підхід, який створює гармонійні образи футбольної культури (абстракції, колажі).

Візуальне наповнення нашого власного журналу «Трішки в ніжку, трішки в м'яч» – це футбольний стадіон професійної команди, бо в обох випадках стильові особливості, презентабельність є запорукою успішного видання та відвідуваності арени. Він виконаний у аналітично-художньому стилі, де візуальний контент зображується різними способами у вигляді мальованих графічних зображень, символів (логотипи, емблеми, піктограми), фотографій (скріншоти зі спортивних подій, заходів задля безпосереднього повного занурення, аналізу), інфографіки (тактичні схеми, прийоми задля розгляду футболу на рівні шахів). Остання є досить цінною в такому форматі видань: «інфографіка – це є новий жанр західної преси, що виник на межі інформаційних жанрів та ілюстрації. Він дозволяє передавати інформацію графічно: мовою малюнка, схеми, мапи. Загалом, такий спосіб комунікації є найсучаснішим і найдавнішим» [1, с. 79].

Кольори, що використовуються в оформленні журнального видання, асоційовані з футбольною сферою діяльності. Зелений – символ цього виду спорту, наголошення на молодості, здоровій нації, природності; червоний – енергія, важливі моменти гри (голи, червона картка, помилка судді); білий – чистота, свіжість, контрастність з іншими палітрами та простота; синій – надійність, постійність та професіоналізм.

Основним елементом також є шрифт, бо він є відображенням тексту і має бути зрозумілим. Від його правильності буде залежати ступінь сприйняття тексту читачем, але задля створення особливого, неповторного стилю варто в деяких моментах оздоблювати та прикрашати шрифт у доречних ситуаціях (обкладинка чи заголовки матеріалів)

Отже, творення фірмового візуального стилю власного футбольного журнального видання є надзвичайно важливим, оскільки відіграє ключову роль у привертанні уваги читачів, створенні з ними емоційного зв'язку. Мальовані графічні зображення, символи, гама кольорів, шрифти сприяють кращому розумінню, передають атмосферу, динамічність однієї з найпопулярніших спортивних ігор світу та виділяються серед конкуренції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гід журналіста / Упор. А. Лазарева. вид. 2-ге, оновлене. Київ: Вид. центр «Софія-прес», 2003. 124 с.
2. Шевченко В. Роль візуального стилю журналу для ідентифікації видання. *Наукові записки [Української академії друкарства]. Серія: Соціальні комунікації*. Київ, 2015. Вип. 2. С. 139–147.

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(Ліпич В. М., кандидатка філологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Швидко й адекватно реагуючи на глобалізаційні процеси, які відбуваються у світі й житті кожної країни, мова як відкрита система змінюється, розвивається й удосконалюється. Безперервний розвиток мови є важливою характеристикою мовних систем через різноманітні соціокультурні, технологічні та інші впливи, а мова є відображенням суспільства, його цінностей, технологічних досягнень і культурних змін. Крім того, мовна граматики та синтаксис можуть змінюватися динамічно, продукуючи нові конструкції та граматичні форми, що виникають внаслідок змін у способі вираження думок та ідей [1]. В умовах глобалізації мова може адаптуватися до нових соціальних норм, гендерних ролей, культурних тенденцій та інших норм суспільного життя, забезпечуючи ефективне спілкування в сучасному світі.

Мовні інновації були предметом наукових досліджень І. Бабій, Л. Гмирі, С. Гриценко, Н. Єльнікової, О. Ісаєвої, Н. Костусяк, М. Куц, В. Сухенко, Н. Тимошук, О. Черемської, Н. Юган та ін. Аналіз мовознавчої літератури з окресленої проблеми дав змогу визначити основні морфологічні інновації в українській мові, зокрема: афіксація, аббревіація, словоскладання та транспозиція.

Грамматичні інновації трактуємо як зміни в будові слів та їхній формі, що є важливим елементом мовної еволюції та сприяють динамічному розвитку мови. В українській мові вони охоплюють сферу майже всіх повнозначних і службових частин мови, а самі трансформації відбуваються відповідно до внутрішніх законів розвитку мовної системи. Можна виокремити п'ять тематичних зрізів морфологічних інновацій у сучасній українській мові, що охоплюють: суспільно-політичні трансформації, міжкультурну комунікацію, технологічні досягнення та диджиталізацію, пандемію COVID-19, а також російсько-українську війну.

На основі аналізу наукової літератури [1; 2; 3] можемо стверджувати, що для мовної системи, яка зазнає морфологічних інновацій, характерними є такі процеси: 1) поява композитів і юкстапозитів; 2) утворення емоційно забарвлених лексичних одиниць з використанням афіксів чи аббревіації офіційних понять і термінів; 3) орозмовлення політичного чи військового дискурсу та його подальше стилістичне зниження; 4) інкорпорація запозичень в українську мову; 5) зміна прямого значення слів, зокрема через культурні або соціополітичні трансформації; 6) розширення семантичного поля слова. Крім того, динамічний розвиток мови впливає на активне використання систем розпізнавання мови та алгоритмів повторень, що враховують загальноприйняті морфологічні трансформації мовних номінацій та здатні аналізувати способи утворення мовних одиниць [3]. Очевидно, що ці процеси дозволяють мові адаптуватися до змін у суспільстві, розширювати свою лексичну базу та виражати нові ідеї й концепції в умовах глобалізації.

Отже, мова є відображенням суспільства, його цінностей, технологічних досягнень та культурних змін, тому вона трансформується до змін у суспільстві, нових технологій, економічних і політичних умов. Морфологічні інновації визначено як зміни в будові слів та їхній формі, які є важливим елементом мовної еволюції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куц М. О. Інноваційна лексика у мові сучасних веб-медіа (порівняльний аналіз української та англійської мов). *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 4. С. 29–34. URL: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.4.5>.
2. Черемська О. С., Сухенко В. Г. Інноваційна лексика в добу політичних трансформацій: збагачення чи втрата ідентичності. *Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches*. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2020. P. 237–252. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-027-8-32>.
3. Юган Н. Л. Мобільні додатки для вивчення української мови як іноземної. *Діалог культур у Європейському освітньому просторі : матеріали VI Міжнар. конф.* (м. Київ, 11 трав. 2020 р.). К. : КНУТД, 2021. С. 107–113. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18503/1/Dialog2021_P107-113.pdf. (date of access: 23.03.2024).

ВІДЕО REELS ЯК МЕТОД ПРОСУВАННЯ І МАРКЕТИНГУ НА ПЛАТФОРМІ INSTAGRAM

(Макар Л. О, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У 2020 році розробники сервісу Meta запустили новий формат відео на платформі Instagram, що отримав назву Reels – це функція у відповідній соціальній мережі, що з'явилась порівняно нещодавно, але вже стала одним із головних інструментів просування бізнесу. Це короткі креативні та динамічні ролики, які працюють за схемою відео в Tiktok. Перші 2 роки Reels відображали зазвичай розважальний контент: танці під трендові пісні, пародії, особисті історії із життя тощо, але сьогодні – це один із найпотужніших способів маркетингу, що працює без матеріальних вкладень. «Найчастіше Reels робляться як розважальний контент, з гумором та легкістю, часто під музику, але все ж таки з певною метою. Зараз Інстаграм активно просуває цю функцію, і акаунти з Reels можуть попадати в топ пошукових запитів, пропонуватися й приваблювати нову аудиторію на профіль» [1].

Основними причинами популярності цього відеоформату є динамічна зміна кадрів, що привертає увагу аудиторії, коротка тривалість відео (у середньому до однієї хвилини), розважальні функції, зрозуміло оформлена панель меню, контент, що розрахований на широку цільову аудиторію. Тому актуальність дослідження полягає у потребі з'ясувати головні правила та алгоритми дій створення рекламних Reels.

Мета нашого дослідження – установити, як відео Reels сприяють розширенню бізнесу та заохочують нову аудиторію купувати певний продукт або послугу та яка система побудови стрічки рекомендацій відео у соціальній мережі Instagram.

Наразі в Instagram нелегко виділитися серед значної кількості різноманітних роликів, що постять користувачі мережі щохвилини з різних частин світу. Тому важливо знати основні етапи налаштування алгоритмів запуску, а також правила оформлення цих відео. Оперативність та відповідність трендам – один із етапів, на якому тримається система популярності у соцмережах. Зазвичай тренд запускають відомі блогери або зірки шоу-бізнесу. Наприклад, це може бути танець або міміка під звук із цікавим життєвим надписом, який через короткий термін часу стає вірусним та набирає значну кількість переглядів, уподобайок і коментарів у більшості користувачів, що долучилися до тренду. Головним завданням є встигнути вчасно записати такий ролик, поки він знаходиться на вершині своєї популярності, адже це відбувається максимум три тижні, далі тренди змінюються і аудиторія вже не реагує на Reels із застарілим звуком так, як у перші дні.

Також важливими факторами є висока якість відео та його тривалість. У теперішні часи значного розвитку цифрових технологій кожний обирає до перегляду якісно відзнятий контент, що має чітке зображення, налаштування світла, стабілізацію кадрів і правильно підібрані ракурси. Аудиторія перші секунди реагує на візуал, а вже далі аналізує зміст. Тривалість відео має бути не довшою, ніж одна хвилина, у деяких випадках це навіть забагато, тому що короткі і лаконічні Reels подобаються користувачам більше, аніж довгі та розлогі. Зазвичай відео до 10 секунд набирають велику кількість переглядів через те, що одна людина може передивитися його декілька разів, на відміну від довгих відео.

Важливим є цікавий і збалансований монтаж. Відео, яке гарантовано сподобається аудиторії, має бути динамічним (зміна кадру кожні 3-5 секунд,

чергування близьких і далеких кадрів, статичної картинки і в русі), візуально привабливим, із чітким озвучуванням та субтитрами або під популярний музичний супровід.

Платформа Instagram має інструменти, за допомогою яких можна налаштувати алгоритм трансляції Reels цільовій аудиторії, наприклад: геолокація, інтереси, хештеги тощо. Цільова аудиторія – це базове поняття, яке використовують у маркетингу для позначення певної кількості людей, які об'єднані спільними інтересами, потребами або темами. Цільова аудиторія бренду – це ті люди, які можуть стати потенційними покупцями того чи того товару / послуги. Для максимально точного визначення своєї цільової аудиторії її слід поділити на кілька секторів за загальними ознаками: статевим, віковим, географічним, фінансовим, професійним тощо [2].

Система побудови стрічки рекомендацій Reels в Instagram ґрунтується на інтересах користувачів. Це може бути контент, із яким аудиторія взаємодіє (ставить уподобайки, передивляється, коментує) або запитує у пошуковому вікні. Опираючись на зазначені критерії, Instagram автоматично підбирає схожі відео для стрічки рекомендацій. Геолокація також допомагає потрапляти у рекомендації користувачів соцмережі того регіону, у якому знаходиться певна компанія або блогер.

Відео Reels уже давно є ефективним інструментом маркетингу та просування бізнесу, який використовують як рекламу, що не потребує важких налаштувань і грошових вкладень. Єдине, що необхідно для охоплення широкої аудиторії, – креативність та регулярність нових відеопублікацій у мережі. Цей формат доступний для кожного облікового запису та може мати високу результативність, якщо використовувати усі вище зазначені правила створення і запуску Reels. Важливо об'єктивно ставитися до «невдалих» відео, які не потрапили у стрічку рекомендацій та набрали незначну кількість переглядів, що також можливо. У такому разі необхідно змінювати алгоритм дій або жанри відео, щоб зрозуміти, що найбільше цікавить цільову аудиторію.

Отже, формат Reels – високоефективний метод просування бізнесу на платформі Instagram, який має свої правила: цікава тематика, гарне візуальне оформлення, регулярність, оперативність, якість відео тощо. Reels із кожним роком стають популярнішими та розширюють свій функціонал, тому варто постійно слідкувати за оновленням трендів і використовувати їх для реклами своїх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Храпкіна В., Брюшко Н. Сучасні тренди інтернет-маркетингу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1320/1275>. (дата звернення: 02.03.2024).
2. Як визначити цільову аудиторію. Idea Digital Agency. URL: <https://ideadigital.agency/blog/yak-viznachiti-tsilovu-auditoriyu/>. (дата звернення: 03.03.2024).

ЗНИЖЕНА ЛЕКСИКА В МОВОТВОРЧОСТІ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

(Мокляк А. Ю., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Глазова С. М., кандидатка філологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Глобальний розвиток технологічний та мовленнєвого середовища змушує змінюватися й лінгвістику, що спонукає до нових досліджень. Особливо збільшилася кількість мовознавчих спостережень над мовотворчістю сучасних письменників та поетів (вивчення глибини тексту, зображення і виразність, мовні, стилістичні та поетичні засоби) [1; 2], що й свідчить про **актуальність** обраної теми. Особливої уваги потребує просторічна лексика, що межує, з одного боку, із діалектами, арго, жаргоном, сленгом, а з іншого – з літературною мовою [2, с. 703–704].

Отже, в українському мовному середовищі поширена просторічна лексика. Пояснюємо це тим, що вона надає емоційної виразності спілкуванню, чого й прагнуть мовці. Тому склад просторіччя постійно поповнюється новими виразами, трансформаціями слів. Часто також сленг набуває настільки широкого поширення, що вже не обмежується соціальними групами, а набуває ознак просторіччя, яке вживається людьми будь-якого віку та статусу. Наприклад, такі слова як *фігня*, *схавав*, *по фігу*, *дрихли*, *крякне* (у значенні здохне) та інші найбільш притаманні молоді, але часто вживаються й представниками інших соціальних та вікових груп, а тому набувають характеристики просторіччя.

Тому на сучасному етапі розвитку української літератури спостерігаємо збільшення зацікавленості розмовно-просторічною лексикою лінгвістами, а, відповідно, і змінюється ставлення до її ролі в суспільстві [1; 2].

Мета роботи фокусується на спостереженні за функціонуванням просторіччя в мовотворчості постмодерністів (на матеріалі творів Андрія Кузьменка).

Саме поняття «просторіччя» характеризується як «народна говірка, яка дуже легко поглинає в себе іншомовні слова й пристосовує під свої уподобання, не дотримуючись жодних правил. Використання просторіччя в мовленні сприяє створенню атмосфери простоти та невимушеності, наближує спілкування до дружньої розмови» [1].

До просторіч, що функціують у мовотворчості Андрія Кузьменка, слід віднести такі групи слів:

- Трансформації літературних слів, які після зміни набувають негативної характеристики. При цьому спосіб трансформації не відповідає загальноприйнятим морфологічним правилам, а будується на основі асоціацій та співзвучності з іншими негативними словами. Наприклад, слово «*мерсюк*» – утворено від назви автомобільної марки «Мерседес», яка спочатку зазнала скорочення до «мерс», а потім до неї додали частку «юк», завдяки якій слово набуло глузливого негативного значення, окрім того, воно співзвучне з лайливим словом «*гімнюк*»; «*шмізи*» – утворено від літературного слова «*візи*»; «*підисеточка*» – перекаверкане слово, що в даному контексті означає 50-грамову чарку, у такій формі говорить про те, що така чарка маленька, незначна: «... *наливав у човнику ще підисеточку за здоров'я кума*» [3, с. 45].

- Грубі назви частин тіла: «*либа*» (посмішка), «*баньки*», «*о'чки*» (очі), «*срака*» (задня частина тіла), «*жерло*» (рот): «... *самозадоволено розлився у либі* (тобто,

посміхнувся)» [3, с. 81]. Як бачимо, такі слова також можуть бути частиною фразеологічного звороту.

- Нецензурні дієслова, що мають літературні відповідники: «триндиш» (говориш), «схавав» (з'їв), «дрихли» (спали), «дибати» (бачити), «видохлося» (видихалося, тут про вино), «заржав» (засміявся), «гроблю» (псую).

- Літературні слова, що свідомо вживаються неправильно: «шо», «ше», «шось», «сюда», «попадаєте», «всьо», «куда», «помогти», «тратити», «одно» та ін. Наприклад: «Паца, давайте *ше* разок вниз – до третьої школи, там така гора, *шо* вже як звідти не заведеться – то їй вобше гаплик» [3, с. 14]. Часто такі мовні огріхи трапляються через вплив російсько-українських суржикізмів.

На відміну від лайливої лексики ці слова не обов'язково мають на меті образити когось. У багатьох випадках вони лише є засобом емоційної виразності, або специфічного стилю мовлення: «*Дрихли* вони довго і, на щастя, дали мені виспатися». Адже, хоч слова й мають згрубілий емоційний відтінок, вони використовуються для створення комічного ефекту.

Отже, суто просторічна лексика характеризується такими особливостями:

1. Має відповідники у літературній мові.
2. Поширена серед різних соціальних та вікових груп.
3. Часто виступає трансформованою формою літературних слів.
4. Може бути близькою до літературної мови, проте не дотримується граматичних правил.
5. Має специфічне емоційне забарвлення, але не завжди виступає з негативним відтінком.

Тож, на протигагу твердженням, що якісні твори мають містити лише літературну лексику, ми вважаємо, що за умови розумного використання просторічної лексики, вона також може бути засобом виразності, підсилювати при цьому емоційне навантаження тексту, слугувати засобом створення комічного ефекту. Сьогодні це активно доводять у своїй творчості постмодерністи, яскравим представником яких і є Андрій Кузьменко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазова С., Скуратовська Д. Стилістичні засоби виразності у мові творів гурту «Жадан і собаки». *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 35 (січень), 2024. С. 289–293.

2. Глазова С., Скуратовська Д. Теоретичні засади дослідження просторіччя як соціолекту ненормативної лексики. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2022. Pp. 703–710.

3. Скрябін К. Повне зібрання творів. Харків: Фоліо, 2019. 444 с.

ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО БУКТЮБУ: МОТИВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ТРУДНОЩІ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ БУКТЮБЕРИ

(Напрягло В. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Шульженко А. С., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Зважаючи на суцільну модернізацію всіх сфер життя, перенесення на віртуальну сторону, маємо можливість прослідкувати за розвитком людських захоплень, як той чи інший варіант хобі підлаштовується під формат розважальних платформ. Література – є одним із захоплень, які набирають шалену популярність у соціальних мережах, а платформами для транслювання цього можуть бути Telegram, Instagram, Facebook, TikTok. Але найкращим варіантом слугує YouTube, так як має розширений функціонал. Це і визначило **актуальність нашого дослідження**.

Мета дослідження – визначити причини та мотиви виникнення україномовного буктюбу, труднощі, з якими стикаються як початківці, так і усталені українські буктюбери.

Об'єкт дослідження – платформа YouTube.

Предмет дослідження – контент україномовного буктюбу.

Методи дослідження – аналіз опрацьованої інформації з її подальшим описом.

Для початку визначимо поняття «буктюб». *Буктюб* – це спільнота книголюбів, які знімають відео про книжки та викладають його на YouTube. Відповідно блогер, який цікавиться книгами та розповідає про це аудиторії на YouTube, зветься *буктюбером* [4]. Явище спільноти книголюбів, які розповідають про це на платформі, перекочувало до нас з-за кордону. Вже сьогодні число англійськомовних буктюб-каналів важко порахувати.

Україномовний сегмент буктюбу з'явився відносно недавно, але з кожним днем набирає обертів, все більше блогерів та блогерок знімають відео про українську та зарубіжну літературу, найбільше українське медіа про книговидавництво країни й світу «Читомо» співпрацює з українськими книжковими блогерами та популяризує їхню працю [5].

Основним мотивом для створення свого книжкового каналу, звичайно, є прагнення поділитися своїми емоціями від прочитаного з іншими, подискутувати, знайти однодумців чи наштотувати когось на прочитання цього твору. З цього випливає другий мотив – популяризація читання. Кількість читаючих людей могла б бути й більшою – наразі це 60%, переважно дорослі особи віком від 18 років. Причому з них 15% є вимушеними читачами (ті, які читають не від любові, а за необхідністю) [2]. Популяризація книг шляхом YouTube є найкращим варіантом для сучасного молодого покоління. Також книжковий блог може стати платформою для просування свого бренду, що тягне за собою відповідний заробіток. Але не слід забувати, що для того, аби почати заробляти за рахунок свого хобі, автор повинен досягнути відповідного рівня серед буктюб спільноти.

Але більшість у суспільстві вважають, що ведіння книжкового блогу – це легка та марна справа, хоча це зовсім не так. Книжкові блогери також стикаються з рядом труднощів:

1) Недостатня кількість навичок правильної зйомки, монтажу, естетики кадру, погана якість відео/звуку, відсутність ораторських здібностей, що, в свою чергу, може позначитись на популярності каналу серед користувачів;

2) Відсутність зворотнього зв'язку від аудиторії. Якщо автор не бачить віддачі, або ж вона мінімальна – це його дуже демотивує. Звичайно сподіватися на 10000 підписників одразу після першого відео, не варто, бо позначку у 5 тисяч перетнули не так вже і багато авторів. Але лайк, коментар від вже існуючих підписників покаже, що автор не дарма витратив час на створення цього контенту [1];

3) Відсутність фінансової підтримки від видавництва. На Заході традиційні видавництва вже давно звернули увагу на букблогерів: маркетологи помітили, що їх рецензії позначаються на продажі книг [4]. В українській практиці видавництва лише нещодавно почали бартерно надсилати на огляд книги. Але звичайно коштів за це блогер не отримає, а реклами видавництва, як такої, не практикується. Та і монетизація на YouTube не така вже й висока і має свої вимоги;

4) Пошук свого користувача. *«...Дуже важко будь-що робити, коли не отримуєш реакції. Для того, щоб її отримувати, потрібно довго робити контент, перш ніж набрати аудиторію й зрозуміти чого вона від тебе хоче...»* - говорить одна з українських букблогерок Юля Типусяк (ПРОЛІТ) [6], [3]. Насправді пошук аудиторії, яка зацікавлена в твоєму контенті, може зайняти навіть не один рік, і не факт що тобі вдасться зрушити з місця.

Як бачимо труднощів у веденні буктюб-каналу не менше ніж мотивів, але гештег #буктюб_українською все частіше почав використовуватися в описі до відео та пошуковій стрічці.

Висновки. Отже, ми виявили, що основними мотивами поширення буктюбу серед україномовного сегменту є популяризація літератури, спроба висловити свої емоції від книги, спілкування або ж заробіток. І як не дивно з цих мотивів випливають і проблеми: відсутність фінансової підтримки українських блогерів, відсутність зворотнього зв'язку від аудиторії, слабка матеріально-технічна база, яка впливає на популярність. Та якщо не здаватися і продовжувати знімати контент, удосконалюватись, то всі ці труднощі, в подальшому, можуть зійти нанівець.

Перспективи подальших досліджень проявляються в тому, що україномовний буктюб-блогінг ще має куди рости та наповнюватись, все частіше в рекомендаціях з'являються блогери-початківці, які готові підтримувати читаючих громадян та залучати до цього нових осіб. Тому і вивчення та аналіз цієї сфери також буде розвиватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буктюб по-українськи: ще 10 і 1 книжковий відеоблогер. URL: <https://chytomo.com/buktiub-po-ukrainsky-shche-10-i-1-knyzhkovyj-videobloher/>. (дата звернення 01.03.2024).

2. Майже 60% українців читають книги, однак більшість російською мовою – дослідження. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28683/2021-12-14-mayzhe-60-ukrainsiv-chytayut-knygy-odnak-bilshist-rosiyskoyu-movoyu-doslidzhennya/#:~:text=%D0%92%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%2059%25%20%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F,%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD>

%D0%B8%C2%BB%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97%20Gradus%20Research. (дата звернення 01.03.2024).

3. ПРОЛІТ. URL : https://www.youtube.com/@prolit_ (дата звернення 02.03.2024).

4. Український Буктюб. URL: <https://metodchild.wordpress.com/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%8E%D0%B1/>. (дата звернення 01.03.2024).

5. ЧИТОМО. URL : <https://chytomo.com/pro-nas/>. (дата звернення 02.03.2024).

6. Bestseller | Медіа про літературу. URL: https://www.instagram.com/p/C2NOd8DN7xb/?igsh=NzcyNzhnejBqanNy_ (дата звернення 02.03.2024).

СОЦІАЛЬНИЙ ДЕЙКСИС В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

(Павлик Н. В., кандидатка філологічних наук, доцентка,
Губа В. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Вивчення дейксису як категорії комунікативної лінгвістики і прагматики уможлиблює вияв його функцій в організації мовленнєвої взаємодії комунікантів, що полягають, зокрема, в координації особистісних, просторових, часових та інших характеристик складників мовного процесу. Традиційно дейксис в епістолярії втілюється через універсальні категорії – адресант/адресат (мовець, адресат), простір, час. Однак у процесі комунікативно-прагматичного аналізу епістолярного дискурсу, зокрема дискурсивно-аналітичної його компоненти, з'ясовано, що однією з її складових, поряд з іллокутивною, комунікативно-інформаційною, модальною, експресивно-оцінною, є *дейктична*, котра стала визначальною для розмежування маркерів соціального статусу мовців у листуванні.

Відомо, що вперше типологія дейксису була розроблена К. Бюлером, який описав три його типи – дейксис наочний, дейксис контекстуальний (анафоричний); дейксис уяви. Аналіз розробок зарубіжних і вітчизняних дослідників (К. Бюлер, Ч. Філлмор, Дж. Лайонз, Ф. Бацевич та ін.) у контексті створення його типології уможлиблює виокремлення дейксису персонального (предметного); просторового; часового; соціального; дискурсивного (текстового); рольового; іллокутивного; когнітивного та ін. Попередні наші дослідження присвячені розгляду таких типів епістолярного дейксису, як *персональний (рольовий), просторовий, часовий та просторово-часовий* [4]. Мета пропонованої роботи – дослідити функції дейктичних знаків в організації мовленнєвої взаємодії комунікантів в епістолярному дискурсі, зокрема простежити їхню роль у координації особистісних складників мовного процесу в *соціальному дейксисі*.

Поняття *соціального дейксису* було окреслено Ч. Філлмором як відбиття соціальних взаємини між мовцем і адресатом, що втілюється у виборі поважливої, шанобливої, дружньої чи навпаки образливої тональності спілкування [5]. У вітчизняній прагмалінгвістиці в соціальному дейксисі вбачають «систему форм увічливості, які є певними індикаторами соціального статусу учасників спілкування» [1, с. 125] або потрактовують як дейктичне вказівне посилення на будь-яку соціальну характеристику референта чи на соціальні відносини між мовцем і адресатом [3, с. 92].

У попередніх дослідженнях нами доведено, що мовленнєва комунікація завжди особистісно зорієнтована, її інтерпретація неможлива без урахування сукупності соціокультурних явищ, що супроводжують комунікативний процес. Саме людина, її потреби, мотиви, комунікативні наміри і дії, ситуації спілкування, учасником яких вона є, впливають на побудову епістолярного дискурсу. Чинниками, що визначають структуру листа, є соціальний статус учасників комунікації, соціокультурологічні норми поведінки, ступінь знайомства та рівень формальності/неформальності умов спілкування, місце і час мовленнєвого процесу тощо. Кожен тип тексту має специфічний набір мовних засобів і форм, що виражає причинно-наслідкову залежність між комунікативною ситуацією та безпосередньо мовленнєвим актом, породженим нею.

Типовим дейктичним засобом визначення соціального статусу комунікантів в епістолярії є займенники. Саме з їхньою допомогою можна передати службову ієрархію, ступінь знайомства, характер стосунків, тобто формальний чи неформальний рівень комунікації.

1. Офіційно-шанобливі форми 2-ої особи множини особових займенників. Офіційний тон, який переважає у ділових, наукових і частково публіцистичних листах, репрезентують офіційно-шанобливі форми 2-ої особи множини особових займенників (*Ви* та його відмінкові форми – обов'язково з великої букви), присвійний займенник *Ваш*, наприклад: *“Яка Вам користь, коли ми з охотою купимо, але заплатити Вам не маємо ніякої змоги?”* (В. Винниченко); *“Мимохіть, однак, Ви побиваєте самого себе: Ваша повість доводить, що село держить людину у темноті та рабстві...”* (П. Грабовський); *“Винен я таки перед Вами, що й досі не відповів на Вашого листа. Сталося це через багато всяких несподіванок, які останніми часами не давали мені на те змоги”* (Б. Грінченко). Використання цих займенників надає текстам листам увічливості й відображає поважливе ставлення автора до адресата.

2. Особові займенники 1-ої та 2-ої особи однини та множини. Показниками неформального рівня комунікації виступають особові займенники 1-ої та 2-ої особи однини та множини (*я, ми, ти, ви* та їхні відмінкові форми), наприклад: *“Як нам бути, як нам жити, як нам горю пособити? У мене одно бажання: щоб не впала ти в розпач, щоб не кинула тебе енергія, щоб і далі ти стоїчно боролася за життя, за краще для нас з тобою й для дітей наших майбутнє... Щоб не згубили ми дітей своїх, щоб мали ми з них на старості літ утіху”* (Остап Вишня); *“Ти пиши до мене попросторіше – хочу знати про Тебе якомога більше: що Ти читаєш, чим захоплюєшся, з ким товаришуєш. Уже можеш писати, які маєш потреби. Буду скоро мати змогу – допомогти Тобі в деяких Твоїх потребах* (Василь Стус). Стилістичні можливості цих займенників дозволяють адресантові відтворити віртуальний діалог з адресатом, дають уявлення про характер міжособистісних взаємин комунікантів.

Особові займенники, вжиті в формі 1-ої і 2-ої особи, служать засобами інтимізації, яка характерна для родинно-побутового або товариського листування: *“Іду я на рудник. Довго-довго я дивився на те місце на баржі в Кедровому, де я вас, моїх рідних, залишив. Уже вас і не видно, – тільки баржа бовваніє, – а я все дивлюсь. Так і розтанули ви, мої любі, в далечині...”* (Остап Вишня).

3. Присвійні займенники (*мій, твій, наш, ваш*). Спостереження над текстовим матеріалом дозволяє стверджувати, що в художніх листах на присвійні та особові займенники припадає особливе функційне навантаження, яке полягає в тому, що займенники втрачають дейктичну функцію і набувають номінативної або ідентифікаційної. Так, у з листі М. Коцюбинського до О. Апраксиної, крім особових займенників *я/ти*, актуалізуються присвійні займенники *моя* (-є), *твій* (-оє, -ої), які сукупно створюють загальний інтимно-ліричний колорит викладу, наприклад: *“... Я не знаю, як мені просити у тебе вибачення, моя дорога, моя єдина... Але якою б важкою не була така тривала розлука з тобою, я все ж безмежно щасливий, знаючи, що ти мене любиш. Це таке велике, таке яскраве, захоплююче щастя, що я буквально захмелілий від нього. Ти мене кохаєш! Ти моя! Я можу цілувати тебе, пестити, чути твій голос, бачити твої дивні очі, любити тебе і віддати тобі своє серце нероздільно... Як я тебе кохаю! Я ввесь тремчу, кажучи ці слова. Як я хочу, безумно хочу зараз бачити тебе, чути биття твого серця, відчути бодай маленьку ласку твоєю, ще раз почути, що ти моя... Серце моє, дорога моя, люблю тебе безмежно. Твій”* (М. Коцюбинський).

Ч. Філмор указує, що соціальний дейксис може втілюватися за допомогою різних способів позначення адресата, зокрема зміни імен, назв на позначення спорідненості тощо. Так, показником неформального рівня спілкування в епістолярних текстах є фіксація прізвищ, наприклад: “Добридень, *Кумколіно!*” – із листа Григора Тютюнника до П. Коленського; “*Мій хтосічку, мій з папороті цвіте, чи Ви ще все хворі?*” – з послання Лесі Українки до О. Кобилянської. У таких випадках вибір звертання засвідчує вплив на адресата мовлення, оскільки його варіант може експлікувати ставлення до адресата, бути показником передбачуваної моделі мовленнєвої взаємодії, виявляти особистісні якості мовця [2, с. 8].

Отже, соціальний дейксис в епістолярному дискурсі є маркером соціального статусу, соціальних відносин між адресантом та адресатом, відображенням соціальної дистанції між ними, що втілюється у виборі поважливої, шанобливої, дружньої або почасти фамільярної форми спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Корновенко Л. В. Звертання у прагмалінгвістичному аспекті : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02; Націон. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. Київ, 2001. 21 с.
3. Костенко Г. М. Своєрідність вираження дейксису у науково-технічному тексті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»: науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 75–79. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3296> (дата звернення: 03.04.2024 р.).
4. Павлик Н. В. Типологія дейксису в українському епістолярії. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Випуск 2 (205). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 154–159.
5. Fillmore C. J. *Santa Cruz Lectures on Deixis*. Bloomington, 1971. 87 p.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСЬКОЇ РИТОРИКИ ПРОМОВ МАРТИНА ЛЮТЕРА КІНГА І ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

(Пугач Є.С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У періоди соціальних, економічних чи політичних криз людство відчуває потребу у вираженні спільних переживань та пошуку внутрішньої сили для подолання труднощів. Це викликає необхідність виголошення промов як об'єднувальних факторів у суспільстві. З погляду історичної перспективи, промови важливі у формуванні та визначенні соціокультурного контексту. Вони відображають взаємозв'язок між лідерами та масами, а також впливають на сприйняття суспільних подій та реакції на них.

Науковий підхід до вивчення промов важливий для розуміння їх впливу на суспільство. Аналіз структури, мовного апарату, емоційно-психологічного впливу текстів для публічного виступу дозволяє краще зрозуміти їх роль у формуванні колективної свідомості та маніфестації національних та соціокультурних цінностей.

Мета дослідження – проаналізувати промови Мартіна Лютера Кінга та Володимира Зеленського, виявити спільні риси на рівні тексту, описати їх прагматичний аспект.

Найвпливовішим українським оратором сьогодення по праву вважають Президента України Володимира Зеленського. За версією авторитетного видання «Politico» він переміг у номінації «Мрійники» серед найбільш впливових діячів Європи: «Вінстон Черчилль. Мартін Лютер Кінг молодший, Нельсон Мандела. Час від часу з'являється якийсь лідер і самотужки змінює хід історії не завдяки могутності своєї армії чи економіки, а завдяки силі своїх слів. Таким лідером є президент України Володимир Зеленський» (*переклад наш – Є.П.*) [5].

У Володимира Зеленського існує безліч вражаючих промов, які не змогли залишити байдужими жодного, хто їх чув. Та спіч, що пролунав на 58-й Мюнхенській конференції з питань безпеки 19 лютого 2022 року, у багатьох моментах перекликається з легендарним виступом Мартіна Лютера Кінга «У мене є мрія». До речі, в одній із промов Президент України і сам цитував згаданого оратора, вступаючи перед конгресом США 16 березня 2022 року: «Я маю мрію» – ці слова відомі кожному з вас. Сьогодні я можу сказати: я маю потребу [3]. Володимир Зеленський навмисно використовує близький американцям історичний контекст, щоб викликати почуття емпатії щодо українського горя: колись Америка мріяла про рівні права та щасливе життя свого населення – зараз Україна бореться за право на життя.

Погоджуємося з Н. Пирлік, що «кожен конкретний текст розглядається в контексті політичної ситуації, у якій він створений, у його співвідношенні з іншими текстами, з урахуванням цільових настанов, політичних поглядів та особистісних якостей автора. Обов'язково враховується та роль, яку цей текст може виконувати в системі політичних текстів і – ширше – у політичному житті країни» [2, с. 148]. Подібність промов двох лідерів думок простежується ще в меті, незважаючи на те, що теми, час виголошення, історичний контекст максимально різні на перший погляд. Насправді мета-мрія однакова, різняться тільки суб'єкти права, яке захищають: звернення уваги вищих чинів та організацій, а також

байдужого населення на страшні події, що відбуваються навколо у сучасному ораторові цивілізованому світі; засудження бездіяльності тих, хто першою чергою мали б сприяти вирішенню проблеми. У своїй промові в Мюнхені Володимир Зеленський говорить: *Система безпеки повільна. Вкотре дає збій. Через різні речі: егоїзм, самовпевненість, безвідповідальність держав на глобальному рівні. Як наслідок – злочини одних і байдужість інших. Байдужість, яка робить співучасником* [1]. Для Мартіна Лютера Кінга цим «співучасником» стає влада Америки. Свою промову «У мене є мрія» він озвучив через сто років після підписання прокламації про звільнення рабів, та це так і не стало гарантом щасливого життя для афроамериканського населення: *Через 100 років життя негрів, на жаль, як і раніше калічиться кайданами сегрегації й оковами дискримінації* [4].

Промови Володимира Зеленського та Мартіна Лютера Кінга однаково перенасичені художніми засобами та стилістичними фігурами. Проте останні підібрані наскільки вдало, що зовсім не відволікають від основного змісту. Закцентуємо саме на стилістичних фігурах, оскільки вони несуть глибше смислове навантаження у публічних текстах порівняно з традиційними епітетами, метафорами, порівняннями тощо.

Мартін Лютер Кінг дуже вправно використовує інакомовлення: обіцянки про рівність та братерство, прописані ще в Декларації незалежності (1776 рік), він називає чеком, векселем, який належало успадкувати кожному американцю: *Америка виявилася не в змозі сплатити за цим векселем те, що належить їй кольоровим громадянам. Замість того, щоб сплатити цей світовий борг, Америка видала негритянському народові фальшивий чек, що повернувся з позначкою «недостача коштів»* [4]. Подібний прийом використовує й Зеленський. Неодноразово у своїх промовах він говорить про хворобу, вірус, який прийшов на українську землю, маючи на увазі зовсім не Covid 19, а російську армію. У промові в Мюнхені спікер порівнює світові гарантії та правила безпеки з сиропом від кашлю, тоді, коли потрібна вакцина від коронавірусу [1]. Актуальна на той момент згадка про Covid 19 не тільки привертає увагу, але й засвідчує масштаб проблеми.

Також досить дієвим прийомом є антитеза, яка пронизує промови обох ораторів. «Опозиція СВІЙ – ЧУЖИЙ є стрижневою для «кризових» промов» [2, с. 150]. Така бінарна опозиція проходить червоною ниткою через всі промови Президента України. В аналізованому тексті вона посилена антитезою миру – війни: *Два дні тому я був на Донбасі, на лінії розмежування... Фактично – розмежування між миром та війною. Де з одного боку – дитячий садочок, а з іншого – снаряд, що влучив у нього. З одного боку – школа, з іншого – снаряд, що прилітає на шкільний двір* [1].

У промові Мартіна Лютера Кінга своє і чуже виражене за допомогою опозиції *чорні раби – білі люди; расова несправедливість – братерство, свобода, рівність: Настав час вивести вивести нашу націю з сипучих пісків расової несправедливості до твердої скелі братерства* [4].

Досить вдалим прийомом є стилістичні повтори, особливо тих меседжів, які є ключовими. У Зеленського це боротьба та захист рідної землі: *Ми будемо захищати свою землю, маючи підтримку партнерів чи не маючи... ми будемо захищати свою прекрасну землю – стоїть у нас на кордоні 50 тисяч, 150 чи один мільйон солдатів будь-якої армії... Ми будемо захищати свою землю і 16 лютого, і 1 березня, і 31 грудня* [1]. У Мартіна Лютера Кінга це проголошення найбажанішого – рівності та свободи. Окрім знаменитого повтору *У мене є мрія*, оратор використовує й інші, наприклад: *Ми ніколи не заспокоїмося, доки наші тіла, обважнілі від утоми, викликані довгими мандрями, не зможуть мати нічліг у придорожніх мотелях і міських готелях. Ми*

не заспокоїмося, доки основним видом пересувань негра залишається переїзд із маленького гетто до великого. Ми не заспокоїмося, доки негр у Міссісіпі не може голосувати, а негр у Нью-Йорку вважає, що йому нема за що голосувати [4].

Обидва спікери використовують образи-тригери в тексті промов – дітей, які є найбільш вразливою категорією. Психологічно це впливає на дорослих, змушує замислитись, яке майбутнє чекає зростаюче покоління. Володимир Зеленський починає промову про дітей, розказуючи про школи на лінії розмежування, та завершує історією про трьох дівчаток із Києва, чий батько загинув під час обстрілу. Говорячи про свою мрію, Мартін Лютер Кінг описує ситуацію, коли *маленькі чорні хлопчики і дівчатка зможуть узятися за руки з маленькими білими хлопчиками і дівчатками і йти разом, наче брати і сестри* [4].

Для промов характерна гіпертекстуальність. Зеленський наприклад, використовує в тексті промови французьке антивоєнне гасло *Навіщо вмирати за Данциг?*, згадує цитату Ангели Меркель *Хто підбере уламки світового порядку? Тільки всі ми разом*, відправляє аудиторію до багатьох міжнародних нормативних документів та історичних подій [1]. *Ми вважаємо самоочевидним, що всі люди створені рівними* [4], – ці слова, використані Кінгом, були прописані ще в Декларації незалежності США задовго до його промови, проте так і не стали аксіомою на час виголошення промови.

Отже, важкі періоди історії створюють потребу у промовах як засобів спільного вираження та натхнення. Вони є важливим інструментом для зміни суспільно-політичного ландшафту та впливають на подальший розвиток суспільства. Метою Мартіна Лютера Кінга свого часу і Володимира Зеленського зараз є бажання звернути увагу світу на події, що порушують усі права людини. Промови не втрачають свою актуальність та служать прикладом вдалих текстів, підготовлених для публічного виголошення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виступ Президента України на 58-й Мюнхенській конференції з питань безпеки 19 лютого 2022 року. *Президент України Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-58-j-myunhenskij-konferenciyi-72997>. (дата звернення: 22.03.2024).

2. Пирлік Н. «Кризові» промови в жанровому просторі англійськомовного політичного дискурсу. Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; гол. ред. А. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2014. Вип. 29. С. 148–152.

3. Промова Президента України Володимира Зеленського перед Конгресом США 16 березня 2022 року. *Президент України Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-pered-kong-73609>. (дата звернення: 22.03.2024).

4. Промови, що змінили світ / Упор. та авт. іст.-біогр. нарисів А. Хорошевський. Харків: Фоліо, 2009. 347 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khoroshevskiy_Andrii/Promovy_scho_zminyly_svit.pdf? (дата звернення: 22.02.2024).

5. Volodymyr Zelenskyu. The marathon runner. Dreamer No. 1 – Ukraine. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/list/politico-28-class-of-2024/volodymyr-zelenskyu/>. (дата звернення: 20.03.2024).

ПСИХОЛОГІЗМ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ІВАНА БІЛИКА «ЯР»)

(Свіца Т. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Роман «Яр» українського письменника Івана Білика – це хроніка тяжких сторінок нашої історії: голодомор, сталінські репресії, війна, окупація. Автор майстерно зобразив трагедію людини, що пережила всі ці події. У творі чітко простежуються елементи психологізму, які в українській літературі ХХ століття з'явилися лише на початку 60-х років коли спостерігалось деяке полегшення з боку ідеологічної цензури. До цього часу психологізм у літературі розглядався як зайвий [3, с. 56].

На думку літературознавця В. Фащенко, предметом психологізму є «відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини, а також соціальних груп і класів. Завдяки психологізму з'являється багатогранність образів, переконливість реальних колізій, мотивів поведінки дійових осіб і правдивість діалектики людської душі» [5, с. 49].

Більшість дослідників психологічної прози (В. Фащенко, Л. Каневська, О. Січкара та ін.) виокремлює дві форми психологічного зображення: непрямую – коли внутрішні почуття і переживання героя передано з допомогою зовнішніх виявів, та пряму – відтворюються безпосередньо психологічні порухи персонажа [5; 2; 4].

Для Івана Білика головним завданням у романі «Яр» було не просто висвітлення подій, а передача внутрішнього світу персонажа, його душевних порухів, реакцій на описані ситуації. Для цього митець використовує різні засоби як прямої, так і непрямой форм психологічного зображення.

Максим Нетреба – втікач з концтабору. В юності головний герой був відданим комуністом, але розчарування прийшло дуже швидко. Спостерігаючи, як влада штучно створює голод, що забирає життя його братів, він відмовляється від партійного квитка. Ця відмова стає початком його поневірян. Нетребі доводиться пережити арешт і катування в камері, тяжкий шлях до Колими, знущання і напівголодне існування в самому концтаборі, а також небезпечну втечу й погоню, що мало не коштувала йому життям. З трьох утікачів (разом із Максимом втікали Кастусь Матусевич та Яким Литовченко) пощастило вижити тільки Максимові. Такі поневіряння змінюють героя: «Максим здавався набагато старшим за свої двадцять шість, у нього вже посивіло волосся, а шкіра на обличчі поїнялася зморщечками. Певно, добре зазнав у тому таборі» [1, с. 122].

Вдома Максима чекає складний вибір: до яких політичних сил схилитися. Його намагаються загітувати і націоналісти, і більшовицьке підпілля, й окупаційна влада. Після невдалої роботи в школі Максим погоджується на службу в німецько-українській поліції. Підпільна боротьба була розповсюдженою в Україні в часи окупації, коли члени УПА вступали на службу до окупантів для виконання там довірених їм завдань свого штабу. Так Максим допомагає націоналістичному угрупованню і водночас надає інформацію партизанському підпіллю. Однак, методи боротьби повстанців його не влаштовують (їх шовінізм призводить до помилкової депортації рідної Максимової сестри). Герой розуміє, що відсутність чіткої стратегії, засобів, взаєморозуміння призведе до поразки. Головною мрією для чоловіка залишається вільна Україна. Навіть утікаючи за кордон від радянської

влади, що прийшла на зміну німецькій, Максим прагне повернення: «... хай далеко, але ж таки на тому боці, починається Україна, земля, яка породила все найкраще в світі й без якої я, коли б бодай не відав, що вона десь там є, не міг би прийняти й одного ковтка цього чистого, проте чужого, повітря» [1, с. 728].

Трагедію людини, що пережила сталінську м'ясорубку, показано на прикладі Максимового батька. Автор навмисне подає порівняльні портрети цього персонажа: «Незважаючи на перенесені страждання та доти небачений голод, у свої п'ятдесят років, напередодні арешту, Архип Іванович був кремезний і дужий дядько з густою і чорною чуприною, так само чорними вусами й тільки до чорноти засмагла шкіра на обличчі та потилиці виказувала його вік» [1, с. 85]. Повернувшись додому, Максим застає батька зовсім іншим: «Тепер батько чимось дуже нагадував Єсохвада, і, либонь, не самим тільки дрантям, а й сколошканою сивою мичкою борода, занедбанними вусами й каламуттю чорних очей, які глибоко позападали під кущаві настовбурчені брови. Та, мабуть, не це вражало в батькові. Було й щось таке, чого Максим ніяк не міг зрозуміти, а коли збагнув, йому стало невимовно боляче, уся голова старого, колись чорна, була сива – аж біла» [1, с. 86].

Ще однією жертвою доби стала Ганна Базилевич. Автор у її образі показав увесь трагізм і неприродність ситуації (війни) для жінки. Батьки Ганни були репресованими, а сама вона, щоб уникнути переслідувань влади, змушена була одружитися з чоловіком, якого не кохала. З дитинства дівчина відчувала зацікавленість історією рідної України, а згодом стала членом націоналістичної групи. Усю розгубленість жінки відображено через її небажання мати дітей, оскільки Ганна вважає, що вони не зможуть жити в такому світі, а вона не зможе їх захистити. Кохання героїні до Максима виявляється невзаємним, націоналістичні ідеї не знаходять реалізації і розбиваються об мури реалій, жінка мусить покинути навіть рідну країну, аби врятуватися. Ганна втрачає сенс існування: «Україна?.. Але я вимріяла її собі не такою. Не такою, як була і як лишається. У мене вже немає сили мріяти» [1, с. 690]. Жінка кінчає життя самогубством.

На противагу образу Ганни, змальовано образ Оленки. Проста сільська дівчина, малоосвічена, звикла до фізичної праці, відверта і щира. Її цікавлять лише проблеми людей, а не трагедія країни. Вона не має жодних політичних переконань – ні націоналістичних, ні партизанських, ні окупаційних. Але це не рятівне її від життєвих труднощів. Постійні коливання між бажанням допомогти братові і своєму чоловікові (Максиму) призводять до проблем в сім'ї. Дівчина не розуміє глибоких переживань Максима за українську ідею. Врешті Оленка йде від Максима. Двоє людей кохають одне одного, але суспільні обставини виявляються сильнішими. В образах Олени й Максима показана ще одна трагедія покоління війни, коли рідні люди, не знаходячи спільної ідеї, вимушені розлучитися. Щось подібне спостерігається і в родині Максима. Герой не знаходить розуміння ні з боку батьків, ні сестри.

Життя Марії та Паші – ще дві долі жінок, скалічених війною. Чоловік Марії зник на фронті, і вона не отримала жодної вістки про його долю. Вона чесно чекає, але життя рухається вперед. Марія випадково потрапляє у стосунки з Олегом Поповичем, який, не знаючи про її минуле, сам підтримує її виїзд до Німеччини. Там Марія зникає на багато років. І тільки після тривалого періоду вона знову зустрічається з коханим та батьком своєї дитини. Паша залишається вдовою з двома дітьми і відчуттям ненависті до всіх за смерть свого чоловіка.

Таких трагічних доль у романі зображено багато: Олег Попович (член групи УПА, ідеї якого терплять поразку), дід Єсохвад (чоловік, якого всі вважають божевільним, між тим рятує майже всіх жителів містечка від виселення в Німеччину, за що й віддає життя), Антін Ягола (партизан, що помирає в підвалах німецької поліції) та багато інших. Автор майстерно показав трагічні долі людей, покалічених режимом та війною не лише фізично, але й морально. Оскільки ті реалії, учасниками яких вони були, не могли пройти для них безслідно.

У романі «Яр» Іван Білик показав себе як майстер психологічного аналізу. Його твори вражають різноманітністю методів і засобів вираження як внутрішніх, так і зовнішніх аспектів психологічних образів. Письменник використовує для змалювання внутрішнього світу персонажів сни, марення, жести, рухи, пози, міміку, психологічний портрет, психологічний пейзаж, психологічну деталь, внутрішній монолог. Це допомагає авторові розкрити для читача найменші душевні порухи героїв, зрозуміти їх внутрішній стан і мотивації їхніх вчинків, розвиток особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик І. Яр : роман [передм. А. Г. Шпиталь]. Київ: Грамота. 2008. 784 с.
2. Каневська Л. В. Психологізм романів Івана Франка середини 80-х – 90-х років: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2004. 22 с.
3. Ливицька Інна «В лабіринтах людської душі» (історія дослідження художнього психологізму української літератури) *Літературознавчі обрії: праці молодих учених*. Київ. 2010. Вип.17. С. 54–60.
4. Січкарь О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. №4 (191). С. 35–43.
5. Фащенко В. У глибинах людського буття: *Етюди про психологізм літератури*. К.: Дніпро, 1981. 279 с.

ДРУГА ФОРМА ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

(Юносова В. О., кандидатка філологічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Згідно з чинним правописом у знахідному відмінку однини іменники чоловічого роду II відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінків. Іменники – назви істот у знахідному відмінку мають форму родового відмінка (*почув доповідача, зустрів приятеля, веде коня*), назви неістот – називного (*намалював прапор, побачив будинок, купив зошит*). Проте останні все активніше набувають у знахідному відмінку форми родового відмінка із закінченням *-а(-я)*. Ця друга форма знахідного відмінка становить специфіку української мови. З огляду на це знахідний відмінок у різний час був об'єктом дослідження в роботах А. Кримського, Є. Тимченка, Г. Вакули, Ю. Беляєва, І. Вихованця, М. Гінзбурга та ін.

Метою нашої роботи є виявити особливості використання другої форми знахідного відмінка іменників чоловічого роду в сучасній українській мові. Дослідження здійснювалося на матеріалі творів Валерія Шевчука «Юнаки з вогненної печі», «Біс плоті», «Дім на горі», «Розсічене коло».

У функції знахідного відмінка може вживатися форма родового відмінка тільки із закінченням *-а(-я)*. Тому використання родового відмінка у цій функції виявляє певні обмеження: тут спостерігаємо здебільшого назви конкретних предметів. У мові аналізованих творів ужито другу форму знахідного відмінка саме іменників з конкретним значенням: *аркуш, баян, гак, гачок, годинник, засув, інструмент, кілок, клубок, листок, лоб, нашийник, ніс, палець, пістолет, пліт, поріг, хрест, ціпок, човен, чуб* та ін. Напр.: «Чоловічок **присунув** до себе **аркуша** паперу і знову зирнув на мене»; «– Пока! – мовив Славко і знову **розтяг** свого **баяна**, саме того **інструмента**, музики якого я терпіти не міг»; «Володимир **скинув** **гачка** і торсанув **раму**»; «– **Засуньте засува**, – наказала Тодосія»; «Артур **вийняв** **листка** паперу»; «Нарешті **піт зросив** **лоба** вчителя, і він поставив супроти учня скаламучені очі...»; «Було визначено явочні квартири, йому **видали** **пістолета**, перед тим нашивидку навчивши з нього стріляти»; «Сам він сидів при кермі ззаду, тримаючи ручку й **скеровуючи** **човна**, що його несла течія...»; «**Узяв** у **правицю** **хреста**, якого завжди носив на грудях, **підніс** його і **хрестоподібно** **ознаменував** **біснувату**»; «**Зцілювала** **корячкуватою** **пучкою** **ціпка**, на якого незмінне опиралася...».

Другу форму знахідного відмінка спостерігаємо також у прийменникових конструкціях. У таких словосполученнях використовуються прийменники *на, в/у, за*, пор.: «– **Вийдіть на ганка!** – наказав Климентій»; «Голова була голена і стриміла над високим тинном, як **горщик, настромлений на кілка**»; «– Отже, нас, як завжди, троє, – сказав Артур, **дивлячись на годинника** – було за п'ять дванадцята»; «...я любив, як **палали, освітлені** тим **блідим світлом, дерева, і, коли наступав на леглого листка**, мені здавалося, що той зойкав під підошвою»; «Очиці в чоловічка **забігали**, окуляри **сповзли на носа**, на лобі **вибилася** **третья крапля поту**»; «Батько **сів на ящика**, на якому **проголошував** свої **політичні монологи** Славко...»; «І тут Климентій **зупинився різко і вдарив** себе **в лоба**»; «...щільніше **загорнувся у кожуха**, бо мороз **припікав**...»; «**Схопилася за подола** сорочки й **підняла над головою**»; «... Лариса знову **відчула** себе **непевно**, навіть **трималася за мого рукава**, як мала **дівчина-реп'яшок**, боячись у цій **юрбі** **загубитися**»; «**Сів за стола** й **завмер**, **дивлячись у заморожене вікно**...».

Інші прийменники трапляються рідше, напр.: «...тут мені знову було **оповіджено про танка** і про дорогу, через яку в'язні переходять...»; «**Зламалась об того каменя** моя стріла»; «...він обдивився нашого коня, поплескав його про крупу, **зазирнув у зуби й під хвоста**, ніби збирався того коня у нас купити...».

Мова творів В. Шевчука засвідчує активне використання другої форми знахідного відмінка. Спостерігаємо повторення цих форм в одному реченні, пор.: «Глиняним пальцем **утер носа і хотів поправити глиняного чуба**»; «Мій непрошений гість уже **виймав носовичка**, втирав обличчя, а потім **дивився на носовичка** – той ставав чорний»; «На санях я **побачив хомута** і розсердився на Онисима, що він покинув його, не сховавши до хліва, і **хапнув за того хомута**».

Використання форм родового у знахідному відмінку може пов'язуватися з вимогами мелодійності української мови (вживання закінчення *-а* на стику приголосних або при нагромадженні приголосних) [1, с. 94]. Пор.: «Обличчя **похитується, пальці, що тримають костура, здригаються**»; «Більше того, **хапаються за нього з незбагненою відчайністю, хоч кожен носив у ньому ошийника, кожен був облутаний мацаками спрута...**». Проте цей критерій не є визначальним при виборі одного з варіантів, пор.: «Я **пер ящика**, щоб припинити цю комедію, але вугілля в мене на лиці далі палало, як і те, що в печі»; «– Де мені сісти? – спитала Лариса, і я змушений **був шукати нового ящика**, а що був він дуже брудний, то помив його під краном». Якщо в першому прикладі закінчення *-а* вжито для уникнення збігу приголосних, то в другому реченні використання форми знахідного відмінка на *-а* призводить до збігу однакових голосних.

Уживання другої форми знахідного відмінка донедавна було обмежене, фіксувалося лише в окремих випадках, оскільки в 30-х рр. ХХ ст. «у Радянській Україні почався «наступ» на ті особливості української мови, які відрізняли її від російської» [2, с. 97]. Однією з таких специфічних ознак нашої мови була друга форма знахідного відмінка. Проте попри штучні обмеження впродовж кількох десятиріч ці форми знахідного відмінка збереглися в народній мові, а згодом набули поширення і в літературній мові, що підтверджує мова творів В. Шевчука.

Як уже зауважувалося, використання родового відмінка у функції знахідного виявляє певні обмеження: здебільшого таких форм набувають іменники з конкретним значенням, адже згідно з чинним правописом їм властиве в родовому відмінку закінчення *-а(-я)*. Іменники, що в родовому відмінку мають закінчення *-у(-ю)*, виконуючи функцію знахідного відмінка, змінюють цю флексію на *-а(-я)*. Приклади зміни закінчення іменника у другій формі знахідного відмінка спостерігаємо ще на початку ХХ ст., пор.: «Перша система українського **правопису** (родовий відмінок) 1918–1921 років робилася наспіх, бо життя вимагало її» – родовий відмінок; «Скласти **правописа** (знахідний відмінок) доручили професорам...» (І. Огієнко); «Другий пункт **таємного договору** (родовий відмінок) вимагав...»; «Того **таємного договора** (знахідний відмінок) було таки складено і підписано» (В. Винниченко). Нині вживання таких форм характерне для мовотворчості В. Шевчука, пор.: «На те **видав декрета** пан підстароста... Пан Григорій Ворона того **декрету не прийняв...**»; «–Глянь, юначе, **до запису** попереднього, що там про кошулі говориться? – **Хай панове врядні справлять записа**: кошуль колінських дві». У творах автора спостерігаємо низку іменників (*голос, диспут, наклеп, сон, сумнів, твір*), які, вживаючись у другій формі знахідного відмінка, набувають закінчення *-а*, хоча в родовому відмінку мають закінчення *-у*, пор.: «І тут Климентій **виразно почув голоса**, сипкого й повзучого...»; «Уночі **навідали мене дивні видива**: ходили довкола, стояли біля мене **напівпрозорі тіні-особи в розрідженій плоті, і вели диспута** щодо мене...»;

«...мусила витерпіти і того наклепа, й ту ганьбу...»; «...а інколи біси присипляють хворого й насилають йому сна, в якому показують, ніби недужий звільнений від них»; «...в чому вона ще в обідню сварку висловила сумніва...»; «– Нічого ти не збагнув і цілком даремно назвав свого твора “Закон зла”...».

Друга форма знахідного відмінка нині активізується не лише в художньому дискурсі, але також поширюється в наукових текстах. Дехто з дослідників рекомендує активно вживати цю форму в «ділових, наукових, науково-популярних і навчальних текстах, оскільки саме вона забезпечує точність і однозначність речень із прямо-перехідними дієсловами» [2, с. 99]. На думку К. Городенської, «сьогодні в наукових та науково-популярних текстах друга форма знахідного відмінка – переважно спорадичне явище, що віддзеркалює або фахову позицію автора, або його мовний смак» [3, с. 18].

Отже, у сучасному художньому дискурсі друга форма знахідного відмінка набуває все більшого поширення, уживаючись не лише безпосередньо при дієслові, але також і в прийменникових конструкціях. Переважно таких форм набувають іменники з конкретним значенням. Однак нині спостерігаємо розширення кола іменників, які мають у родовому відмінку закінчення *-у(-ю)*, проте вживаються в другій формі знахідного відмінка із закінченням *-а(-я)*. Ці процеси виразно відбиває мова творів сучасного українського письменника Валерія Шевчука.

Перспективним вважаємо дослідження вказаних форм у наукових та офіційно-ділових текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Родовий чи знахідний відмінок? *Культура слова*. 1989. №37. С. 93–95.
2. Гінзбург М. Традиційна українська форма знахідного відмінка як засіб забезпечити точність та однозначність фахових текстів. *Стиль і текст*. Вип. 14. 2013. С. 93–101.
3. Городенська К. Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*. Вип. 3. 2017. С. 17–21.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

КОМПЛЕКС ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МІКРОПЕРЕМІЩЕНЬ

(Іваненко Р. О., старший науковий співробітник)

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз, м. Київ, Україна

(Діордіца І. М., науковий співробітник)

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

У сучасній металообробці існує безліч проблем, зв'язаних з виготовленням окремих деталей, для яких важливо отримати не стільки високу точність розміру, скільки довершену геометрію форми. Здебільшого ця проблема металообробки не дає можливості отримати деталі високоточної геометрії у тих технічних процесах, де це повинно було б досягатися без особливих зусиль. Під час обробки на верстатах є необхідність у створенні автоматичних або ручних пристроїв підналагодження яка пов'язана з суттєвим підвищенням вимог до точності обробки, а мікропереміщення на металорізальних верстатах використовують для корекції похибок, які виникають внаслідок теплових та пружних деформацій, динамічних навантажень на холостих ходах при різанні, та зміні розмірного переналогодження верстата та ін. [1-4].

У даному робототехнічному комплексі мікропереміщення здійснюються за допомогою пристрою з диференційним мікрометричним гвинтом, який у свою чергу здійснює частки обороту гвинтової пари при взаємодії з точним п'єзоелектричним двигуном, який керується командами спеціальної програми корекції на ЕОМ для усунення похибок. Пристрій для мікропереміщень був розроблений з метою досягнення мікрометричних відстаней у механічній обробці деталей та для механізмів, одержання надточних деталей у приладобудуванні, медицині та біології. При його конструюванні в основу було взято принцип диференціального різьблення.

Диференційна різьба включає дві великі різьби одного напрямку, але з різними значеннями кроку різьби. Один поворот гвинта дає гайці переміститися в напрямку одна до одної на відстань, що дорівнює різниці різьблення, і навпаки один поворот гайки змушує гвинти переміститися в напрямку один до одного на відстань, що дорівнює різниці різьблень. Таким чином, використання двох великих різьблень дає той самий ефект, як і використання одного високоточного різьблення, але дозволяє механізму витримувати великі навантаження.

Задачі комплексу: визначити та зменшити вплив саме тих похибок, які діють на роботу приладу для здійснення мікропереміщень. За проведеними розрахунками та вимірюваннями роздільна здатність приладу становить близько 5-7нм, але з урахуванням похибок, які діють на прилад (похибки деформації, тертя, температурні та ін.) та реальної точності допускається, що вона досягатиме більшої величини.

Сучасні технічні вимоги до високоточним системам, часто припускають, що такі системи повинні забезпечувати фіксацію кутового положення валу значним моментом та мати високі динамічні характеристики. Для цих завдань досить успішно застосовують п'єзоелектричні двигуни, які мають незаперечні переваги в порівнянні з традиційними двигунами.

Так, приєднання до конструкції пристрою для мікропереміщень точного п'єзоелектричного двигуна ДП-20 та ЕОМ зі спеціальною програмою коригування для усунення похибок, яка враховує і усуває всі можливі відхилення від необхідної відстані, досягаються поставлені цілі щодо мікропереміщення. Таким чином, використовуючи в даному робототехнічному комплексі для мікропереміщень точний п'єзоелектричний двигун разом зі спеціальною програмою коригування на ЕОМ, яка обчислює і усуває похибки роботи приладу, роздільна здатність приладу дає можливість досягати 10...15нм. Даний робототехнічний комплекс для здійснення мікропереміщень є досить точним та продуктивним. Він є простим та надійним у роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скицюк В. І., Діордіца І. М., Науменко В. І. Дослідження властивостей поверхні деталі за допомогою токарного інструменту. *Високі технології в машинобудуванні: Збірник наукових праць НТУ «ХП»*. Харків, 2006. Вип. 1 (12). С. 151–158.
2. Tool wear monitoring in turning process using vibration measurement / Rmili W. [etal.]. *13th International Congress on Sound and Vibration*. Vienna (Austria). 2006. P. 13–20.
3. Мазур М. П. Основи теорії різання матеріалів : підручник [для вищ. навч. закладів] / М. П. Мазур, Ю. М. Внуков, А. І. Грабченко, В. Л. Доброскок, В. О. Залога, Ю. К. Новосьолов, Ф. Я. Якубов ; під заг. ред. М. П. Мазура. 3-е вид. перероб. і доп. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 471 с. URL: <http://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/Mazur-M.-P.-Osнова-teori-rizannya-materialiv.pdf>. (дата звернення: 12.03.2024).
4. Теплові явища при обробці матеріалів різанням / В. С. Антонюк, А. Клименко, С. А. Клименко. К.: НТУУ «КПІ», 2014. 156 с. URL: file:///C:/Users/Victor/AppData/Local/Temp/antoniuk_vs_klimenko_sa_klimenko_sa_teplovi_iavishcha_pri_ob.pdf. (дата звернення: 12.03.2024).

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

**(Ванжа А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тургенева А. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна**

В умовах сучасних глобальних викликів, які включають збройні конфлікти, природні катастрофи, економічні кризи та епідемії, проблема внутрішньо переміщених осіб набуває особливої актуальності. Станом на останні роки, мільйони людей у всьому світі були змушені залишити свої домівки, щоб уникнути небезпеки та знайти прихисток у безпечніших регіонах своїх країн. Цей процес не тільки призводить до масштабних гуманітарних проблем, але й ставить перед суспільством завдання забезпечення ефективної соціальної адаптації та реабілітації таких осіб.

Значення соціальної адаптації та реабілітації внутрішньо переміщених осіб визначається кількома ключовими факторами. По-перше, забезпечення базових потреб переміщених осіб у житті, харчуванні, медичному обслуговуванні, освіті та працевлаштуванні є прямою відповідальністю держави та міжнародної спільноти. По-друге, соціальна адаптація та реабілітація є важливими для психологічного відновлення осіб, які пережили травматичні події, забезпечуючи їх повернення до нормального життя та інтеграцію в нові соціальні середовища. По-третє, успішна адаптація внутрішньо переміщених осіб сприяє соціальній стабільності, економічному розвитку та зміцненню соціальної згуртованості в громадах, що приймають переміщених осіб.

Проблеми соціальної реабілітації та соціальної адаптації вивчали такі вітчизняні науковці, як І. Албул, І. Жеребко, Н. Коляда, О. Кравченко, О. Рассказова, Т. Семигіна, М. Скочко, Г. Слосанська, М. Міщенко, А. Попович, К. Чупіна та інші. Особливості соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб досліджували О. Балакірева, Т. Іванець, Н. Мазіна, О. Новікова, І. Піголенко, Н. Скок, І. Тітар, О. Федоренко та інші.

У контексті глобальних викликів сучасності, які охоплюють збройні конфлікти, природні катастрофи, економічні нестабільності та епідемії, питання внутрішньо переміщених осіб стає дедалі актуальнішим. Внутрішньо переміщені особи – це люди, які були змушені залишити своє звичне місце проживання через загрози для життя чи здоров'я, але не перетнули межі своєї країни. Відрізняючись від біженців, внутрішньо переміщені особи залишаються під юрисдикцією свого уряду, хоч і потребують аналогічної допомоги та захисту [4, с. 117].

Соціальна адаптація та реабілітація внутрішньо переміщених осіб відіграють ключову роль у вирішенні цієї проблеми, сприяючи їхньому відновленню та інтеграції в нові громади. Цей процес не обмежується забезпеченням базових потреб, таких як житло, харчування, медичне обслуговування чи освіта. Він також охоплює психологічну підтримку, спрямовану на подолання травм, та допомогу у встановленні соціальних зв'язків і працевлаштуванні, що є вирішальним для повноцінного відновлення індивіда.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в нові громади має не лише індивідуальне значення для кожної переміщеної особи, але й відіграє важливу роль

у зміцненні соціальної згуртованості, миру та стабільності в країні. Ефективна адаптація та реабілітація сприяють міжкультурному діалогу, зменшують соціальну ізоляцію та дозволяють внутрішньо переміщеним особам відчувати себе цінними членами спільноти. Втім, досягнення цих цілей вимагає спільних зусиль уряду, неурядових організацій, міжнародних партнерів та самої громади [1, с. 4].

Створення умов для успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, включаючи доступ до якісної освіти, професійного навчання, працевлаштування та соціальних служб, є важливим завданням, яке сприятиме не лише відновленню постраждалих індивідів, але й соціальному та економічному розвитку країни в цілому. Таким чином, соціальна адаптація та реабілітація внутрішньо переміщених осіб стає не лише актом гуманності, але й стратегічною інвестицією в майбутнє суспільства.

Війна та збройне протистояння, яке відбувається зараз в Україні, призводять до серйозних наслідків для фізичного та психологічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб. Одним із ключових аспектів реабілітації є соціальна адаптація та відновлення функціонування в суспільстві.

Внутрішньо переміщені особи часто стикаються зі складними викликами під час адаптації та реабілітації після переслідувань, конфліктів або природних катастроф. Здійснення успішної реабілітації вимагає комплексного підходу, який включає в себе наступні стратегії:

1. *Забезпечення безпеки та захисту прав людини.* Першочерговим завданням є забезпечення безпеки та захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Це означає забезпечення доступу до безпеки, захист від насильства та зловживань, а також гарантію права на освіту, медичну допомогу та інші основні потреби.

2. *Психосоціальна підтримка.* Важливим елементом успішної реабілітації є надання психосоціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам. Це може включати психологічну допомогу, групові сесії підтримки, та інші інтервенції, спрямовані на покращення психічного стану та зниження рівня стресу [4, с. 118].

3. *Економічна реабілітація.* Для успішної адаптації внутрішньо переміщених осіб необхідно забезпечити їм можливість для отримання доходу та економічної стабільності. Це може включати професійну підготовку, надання мікрокредитів для підтримки підприємництва та розвитку малих бізнесів.

4. *Відновлення освіти та навчання.* Важливою складовою успішної адаптації є відновлення доступу до освіти та навчання. Це допоможе внутрішньо переміщеним особам здобути нові навички, покращити свої можливості для зайнятості та забезпечити їхню подальшу інтеграцію в суспільство.

5. *Інтеграція в місцеве співтовариство.* Створення можливостей для інтеграції внутрішньо переміщених осіб в місцеве співтовариство є важливим аспектом адаптації. Це може включати розвиток програм волонтерства, участь у місцевих ініціативах та інші заходи, спрямовані на зміцнення соціальних зв'язків та підтримку відчуття приналежності [4, с. 120].

Соціальна адаптація та реабілітація внутрішньо переміщених осіб є складним та багатоплановим процесом, який вимагає комплексного підходу та інтеграції різноманітних ресурсів. Необхідно продовжувати розвивати та удосконалювати програми соціальної підтримки та реабілітації з метою забезпечення успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в суспільство та покращення їхнього благополуччя.

Таким чином, успішна соціальна адаптація та реабілітація внутрішньо переміщених осіб має вирішальне значення для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Аналіз різних аспектів цієї проблеми показує, що ефективна програма реабілітації, що враховує індивідуальні потреби та унікальність кожної внутрішньо переміщеної особи, сприяє покращенню їхнього психічного та фізичного стану, а також відновленню соціальних зв'язків та інтеграції в суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишньовський В. Р. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи : історичні та психологічні наслідки* : матер. II Міжнарод. наук. конф. 21-22 квітня 2022 р. Тернопіль. 2022. С. 3-5.
2. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпропетровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. 2. 2023. С. 81-85.
3. Песоцька Ю. П. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. Vol. 9. No 1. 2022. С. 89-99.
4. Тверезовська Н. Т. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб та шляхи їх подолання. *Humanitarian Studies Pedagogies. Psychology, Philosophy*. Vol. 14. 2023. С. 116-129.
5. Шевців Ю. О. Деякі питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти, технології і суспільства* : зб. тез доповідей Міжнарод. наук.-практ. конф. 18 листопада 2023 р. Кременчук. 2023. С. 77-78.

АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

(Клюй К. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тургенєва А. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

В сучасних умовах України, де демократичні цінності та громадянські свободи є фундаментальними принципами суспільства, активна громадянська позиція стає невід'ємною складовою життя кожного громадянина. Зростання соціальної свідомості та відповідальності перед своєю країною вимагає від нас участі в процесах прийняття рішень, а також активної участі в громадських ініціативах та розвитку місцевого співтовариства. В контексті сучасних викликів, які стоять перед Україною, таких як боротьба з корупцією, реформація системи освіти та охорони здоров'я, формування активної громадянської позиції стає актуальною як ніколи раніше.

Значення активної громадянської позиції в контексті сучасних суспільних викликів важливе з різних перспектив. По-перше, активна громадянська позиція є важливим чинником у зміцненні демократичних цінностей та інститутів в сучасному суспільстві. По-друге, у контексті сучасних викликів, таких як боротьба з корупцією, екологічні проблеми, а також реформи в сферах освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, активна громадянська позиція виступає як ключовий фактор у досягненні позитивних змін. По-третє, активна громадянська позиція в сучасному суспільстві є важливим фактором у забезпеченні сталого розвитку та підтримки загального благополуччя. Залучення громадян до розв'язання соціальних, економічних та екологічних проблем сприяє створенню сприятливих умов для життя та розвитку кожного із нас, а також майбутніх поколінь. Тож, у контексті сучасних суспільних викликів активна громадянська позиція виступає як важливий інструмент змін, що спрямований на підтримку демократії, досягнення соціальної справедливості та сталого розвитку суспільства.

Важливість формування активної громадянської позиції у сучасному світі не може бути переоцінена. У контексті глобальних викликів та зростаючих вимог до демократичної участі, роль особистої ініціативи та відповідальності стає все більш актуальною. Низка видатних науковців із різних галузей досліджує це питання, пропонуючи глибокий аналіз механізмів та значення активної громадянської участі.

Генезу, педагогічний та філософський аспекти проблеми, пошук ефективних форм і методів формування активної громадянської позиції підлітків висвітлено Р. Арцишевським, М. Бабкіною, П. Вербицькою, В. Донієм, О. Коберником, В. Кременем, Л. Крицькою, В. Кузем, В. Поплужним, В. Постовим, Г. Пустовітом, Л. Сохань, О. Сухомлиською, В. Сухомлинським, М. Шимановським. Напрями формування активної громадянської позиції досліджено Л. Ващенко, П. Гусаком, П. Кендзьором, О. Кузьменко, Г. Ложкіним, В. Оржеховською, О. Пометун, М. Романенко, К. Черною та ін. У дослідженнях таких авторів, як Т. Бакка, Н. Бібік, П. Вербицька, І. Єрмаков, П. Кендзьор, О. Кузьменко, Л. Онищук, О. Пометун, розглянуто громадянську компетентність як фактор активної участі особистості в суспільному житті.

У сучасному науковому дискурсі розгляд понять громадянської активності, громадянського суспільства та громадянської позиції вимагає чіткого визначення

та аналізу їх взаємозв'язків. Громадянська активність охоплює різні форми індивідуальної участі в суспільстві, поєднуючи зовнішні дії з внутрішньою мотивацією до соціальної діяльності [3, с. 35]. Громадянське суспільство виступає як мережа громадських інститутів і організацій, що сприяють соціальній координації та спільній взаємодії громадян для досягнення загальних цілей [3, с. 34]. Водночас, громадянська позиція відображає ставлення індивідів до суспільного життя та їхню готовність впливати на суспільні процеси через активну участь [4, с. 255]. Взаємодія цих понять визначає динаміку суспільної участі та громадянської активності в контексті розвитку демократичних суспільств.

Вивчення цих концепцій сприяє розумінню ролі громадян у формуванні суспільства, розвитку демократії та забезпеченні сталого розвитку суспільства, і є предметом дослідження в соціальних науках.

Аналізуючи причини обмеженої громадянської активності серед населення України, необхідно звернути увагу на системний підхід, який охоплює широкий спектр соціально-політичних факторів. Виявлені ключові чинники – від історичних та культурних аспектів до економічної нестабільності та недовіри до владних інституцій – формують комплексну картину проблематики, яка впливає на громадянську активність в країні. Взаємодія та посилення цих факторів вимагає від держави, громадських організацій, та інших зацікавлених сторін прийняття комплексних заходів, спрямованих на подолання існуючих бар'єрів та стимулювання активної участі громадян в житті суспільства [3, с. 35].

У центрі уваги заходів залучення громадян до активної участі у суспільстві особливе місце посідає молодь, яка є драйвером змін та новаторських рухів у суспільстві. Формування активної громадянської позиції серед молодих людей є надзвичайно важливим, враховуючи їхню роль у майбутньому розвитку країни. Подолання викликів, пов'язаних з недостатньою громадянською активністю, потребує впровадження різноманітних методів та стратегій. Це включає, але не обмежується, освітніми програмами, спрямованими на підвищення обізнаності про громадянські права та обов'язки, залучення до громадських ініціатив, та розвиток навичок критичного мислення. Для досягнення цієї мети, вивченням якої цікавляться науковці та практики соціальних наук, використовуються різноманітні методи та стратегії. До них відносяться:

1. *Освіта та інформаційна кампанія.* Ефективне поширення інформації про громадянські права, обов'язки та можливості участі у суспільних процесах є критичним. Це може бути досягнуто через широкомасштабні освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на різні сегменти суспільства.

2. *Громадянська освіта в освітніх закладах.* Включення громадянської освіти в навчальні програми на різних рівнях освіти має великий потенціал у формуванні громадянської свідомості та активної позиції серед молоді.

3. *Розвиток громадських організацій.* Створення та підтримка громадських організацій та мереж є важливим елементом в забезпеченні платформи для виявлення громадянської активності та об'єднання за спільними цілями.

4. *Активна участь у громадських обговореннях.* Забезпечення можливості громадян брати участь у прийнятті рішень на різних рівнях, включаючи локальні громадські обговорення, консультації та громадські слухання, сприяє підвищенню рівня громадянської участі.

5. *Політична мобілізація та участь у виборах.* Залучення громадян до політичних процесів, включаючи участь у виборах та політичних кампаніях, є важливим елементом забезпечення громадянської активності.

6. *Громадські акції та протести.* Громадські акції, протести та інші форми громадського висловлення думки є ефективними способами мобілізації громадян та привернення уваги до важливих суспільних питань [4, с. 256].

Ці методи та стратегії взаємодіють та взаємодоповнюються з метою стимулювання громадянської активності та формування громадянської позиції, яка є ключовим елементом розвитку демократичного суспільства.

Лідерство, в цьому контексті, виступає як один із центральних елементів, що забезпечує успіх у реалізації цих стратегій. Особи з вираженою активною громадянською позицією часто демонструють лідерські якості, здатність ініціювати зміни та мобілізувати навколо себе інших людей для досягнення спільних цілей. Лідерство в громадянській активності включає розуміння суспільних потреб, вміння артикулювати ідеї та візії, а також здатність до побудови ефективної комунікації та співпраці. Воно розглядається як основна риса особи з активною громадянською позицією з численних перспектив, які враховують її вплив на суспільство та розвиток громадянського суспільства:

1. *Здатність мобілізувати інших.* Лідер з активною громадянською позицією має здатність мобілізувати інших громадян до дії та спільної участі у суспільних процесах. Його чітке бачення та вміння комунікувати ефективно допомагають залучати людей до спільних ініціатив.

2. *Приклад для інших.* Лідер з активною громадянською позицією виступає як приклад для інших громадян. Його дії та вчинки можуть надихати та мотивувати інших до активної участі у суспільних справах.

3. *Уміння артикулювати ідеї.* Лідерство передбачає уміння артикулювати власні ідеї та цілі, а також уміння ефективно висловлювати їх перед іншими. Це допомагає впливати на громадську думку та залучати увагу до важливих суспільних питань.

4. *Відповідальність за дії та рішення.* Лідер з активною громадянською позицією відчуває велику відповідальність за свої дії та прийняті рішення. Його лідерська позиція стимулює до обґрунтованих вчинків та розважливого відношення до суспільства.

5. *Здатність до співпраці та координації.* Лідер з активною громадянською позицією може об'єднувати різні групи та ініціативи для досягнення спільних цілей. Він має здатність до співпраці та координації з іншими акторами суспільства [1, с. 103].

Отже, лідерство стає основною рисою особи з активною громадянською позицією через її здатність мобілізувати інших, бути прикладом для інших, артикулювати ідеї, відчувати відповідальність за свої дії та рішення, а також здатність до співпраці та координації для досягнення спільних цілей.

Незважаючи на позитивні тенденції, існують виклики, такі як корупція, відсутність довіри до владних структур, економічна нестабільність, які ускладнюють формування активної громадянської позиції. Проте, розвиток громадянського суспільства та зростання обізнаності громадян створюють перспективи для подальшого розвитку громадянської активності в Україні. Залучення громадян до участі в суспільних процесах та підтримка їхньої

громадянської активності є важливим завданням для зміцнення демократичних інститутів та підтримки стабільності та розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряга А. С. Особистісні якості, які сприяють активній громадянській позиції соціальних працівників. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : матер. III Міжнарод. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв. 2021. С. 101–104.

2. Коркішко О. А., Завалій Є. В. Проблема лідерства у психолого-педагогічній науці: суть, класифікація та функції. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. № 2 (102). 2022. С. 7–17.

3. Малиновська Н. Л. Громадянська активність як свідомий вибір молоді. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : матер. III Міжнарод. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв. 2021. С. 34–36.

4. Скрипова М. О. Формування почуття громадянської відповідальності та активної громадянської позиції у студентів (загальноєвропейські чинники). *Актуальні аспекти соціально-економічного розвитку України: погляд молоді* : матер. II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. 2-3 квітня 2023 р. Одеса. 2020. С. 255–257.

РАДИ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ НА РІВНІ ГРОМАДИ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

(Малярчук Н. Г., кандидатка історичних наук)

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро, Україна

Феномен старіння населення спостерігається сьогодні в багатьох країнах світу. Причина – збільшення тривалості життя внаслідок покращення соціально-побутових умов, розвитку медицини, а також зменшення рівня народжуваності. За прогнозами демографів частка людей похилого віку в світі буде лише зростати, тому цій категорії населення приділяється все більше уваги, змінюється сприйняття старості, ставлення до людей похилого віку. Якщо раніше від літньої людини очікували поступового дистанціювання від суспільства, зниження рівня взаємодії з іншими людьми, то в сучасному світі все більш поширюється концепція активного старіння. На п'ятдесятій сесії Генеральної Асамблеї ООН, що відбулася в березні 1995 р., для підготовки і проведення Міжнародного року літніх людей (1999 р.), серед основних принципів роботи з людьми літнього і старого віку, був визначений принцип «участь». Цей принцип передбачає залучення людей похилого віку до суспільного життя та активної участі в розробці й здійсненні політики, що стосується їхнього добробуту, можливості створювати рухи чи асоціації осіб літнього віку [3, с. 199, 202]. Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо реалізації цього принципу є необхідним для України, оскільки наша країна, за часткою осіб віком 60 років і старше, входить до 30 найстаріших країн світу [2].

Мета роботи: проаналізувати досвід Республіки Польща щодо створення рад літніх людей та їх залучення до участі в розробці й здійсненні політики місцевої влади щодо найстаріших мешканців гміни (територіальної громади).

Перша загальнонаціональна програма соціальної активності літніх людей – «Programa ASOS 2012–2013» була ухвалена польським урядом у 2012 році. Громадські організації та інші уповноважені суб'єкти, що діють на користь людей похилого віку мали змогу обрати пріоритетну сферу, в межах якої розробити проект та взяти участь у конкурсному відборі, щоб отримати відповідне фінансування на його реалізацію. Зазначена програма заклала в Польщі основу для формування довгострокової соціальної політики спрямованої на підтримку літніх людей.

У 2014 році урядом Польщі впроваджено нову програму забезпечення соціальної активності населення – «Programa ASOS 2014–2020», розраховану на шість років. Одним з пріоритетних напрямків реалізації зазначених програм було визначено розвиток різноманітних форм соціальної активності людей похилого віку, зокрема, участі у діяльності рад літніх людей (*rad seniorów*) – консультативному, дорадчому та ініціативному органі, який мав представляти спільноту людей похилого віку в гміні [1, с. 44].

У 2013 році цей суспільний інститут було внесено до Закону про самоврядування в гміні. Рада літніх людей могла бути створена або за власною ініціативою ради гміни, або на запит літніх мешканців гміни чи громадських організацій, які працюють з ними. У наступні два роки в Польщі було створено 202 ради літніх людей. До 2019 року серед 2477 гмін було створено приблизно 380 рад [5].

Наступна довгострокова програма для людей похилого віку «Aktywni+» розрахована на 2021–2025 значною мірою стала продовженням «Programa ASOS». Соціальна участь, яка сприяє зміцненню самоорганізації громади літніх людей та посиленню їхнього впливу на прийняття рішень щодо умов життя в гміні, стала одним з важливих пріоритетів цієї програми [1, с. 45].

Слід зазначити, що створення рад літніх людей відбувалося досить повільно, а проведені дослідження показали, що на заваді їх створенню були недостатня обізнаність щодо напрямків діяльності ради, її можливостей, а також брак необхідних знань та навичок у літніх людей щодо організації та планування її діяльності. Саме тому проекти, реалізовані в межах програми «Aktywni+» за цим напрямком, були спрямовані на допомогу у створенні рад літніх людей та їхню підтримку на початковому етапі функціонування. Наприклад, проект «Активні ради літніх людей» в Вармінсько-Мазурському воєводстві забезпечив надання експертної підтримки новоствореним радам літніх людей в розробці регламенту роботи ради, визначенні пріоритетів її діяльності. У рамках Школи громадських лідерів, в якому брали участь представники літніх людей з усього воєводства, було проведено тренінги та семінари. Зустрічі проводили досвідчені експерти, які на постійній основі підтримують ради, надають інформацію, консультують, проводять інформаційні зустрічі [7, с. 30–31].

Як зазначають фахівці, важливо надати старшим мешканцям гмін інформацію щодо завдань, функцій та напрямів діяльності рад літніх людей. Пояснити, що їхня роль полягає насамперед у тому, щоб доносити до місцевої влади інформацію про нагальні потреби людей похилого віку, надавати пропозиції щодо їх задоволення, проводити консультації з нею щодо впровадження конкретних заходів. Однак можливості рад цим не обмежуються. Предметом діяльності рад літніх людей можуть бути такі напрямки:

- надання пропозицій та консультивання з питань, що стосуються становища людей похилого віку;
- надання висновків щодо місцевих нормативно-правових актів, що стосуються найстарших жителів гміни;
- внесення пропозицій щодо визначення першочергових завдань для місцевої влади на найближчу та довгострокову перспективу щодо людей похилого віку;
- ініціювання заходів спрямованих на задоволення потреб людей похилого віку;
- поширення та сприяння співпраці між владою гміни та організаціями, що працюють для людей похилого віку;
- підтримка різних форм активної діяльності людей похилого віку;
- прагнення до зміцнення соціальних зв'язків між поколіннями;
- моніторинг потреб людей похилого віку, які проживають у гміні;
- вжиття заходів щодо руйнування стереотипів щодо старості та людей похилого віку, а також підвищення їхнього авторитету;
- поширення знань про потреби та права людей похилого віку, здійснення дій, спрямованих на формування позитивного іміджу людей похилого віку [4].

За підтримки громадських організацій проводиться робота з обміну досвідом між діючими радами та тими, що тільки починають свою роботу. Наприклад, у рамках проекту «Професійні та залучені ради людей похилого віку»,

що реалізується у Західнопоморському воєводстві, проведено 2 денний семінар з обміну досвідом, а на сайті проекту можна ознайомитися з наступними ініціативами, реалізованими завдяки співпраці рад людей похилого віку з владою гмін:

- *Життєвий конверт* – картка, яка допомагає швидше вжити заходів для збереження здоров'я чи життя літньої людини. У ній міститься інформація про стан здоров'я пенсіонера та прийняті ліки.
- *Майстер на всі руки* – послуги з дрібного ремонту, що фінансуються з бюджету гміни для людей похилого віку, які не можуть самостійно, наприклад, полагодити кран чи забити цвях.
- *Таксі для людей похилого віку* – повне або часткове відшкодування вартості проїзду до місць громадського обслуговування, наприклад, до лікарні.
- *Сусідське волонтерство* – це співпраця між поколіннями, яка залучає молодих людей, які допомагають людям похилого віку виконувати прості побутові завдання, які не під силу літнім людям.
- *Зупинки, зручні для людей похилого віку* – заміна розкладів руху громадського транспорту на розклади зі збільшеним шрифтом та планування інфраструктури зупинок, таким чином, щоб вони були зручні для людей похилого віку.
- *Телефон для людей похилого віку* – офіційна телефонна лінія, призначена для отримання інформації про людей похилого віку, що полегшує зв'язок людей похилого віку з державними установами.

Мобільна бібліотека для пенсіонерів – раз на тиждень працівник бібліотеки відвідує літніх людей, які мають абонемент в бібліотеці, розвозить замовлені книжки та забирає вже прочитані [4].

У квітні 2023 року, з метою посилення ролі рад літніх людей, до Закону про самоврядування в гміні було внесено поправки, згідно з якими рада гміни зобов'язана заснувати раду літніх людей, якщо певна кількість осіб подасть заяву, тоді як раніше це не було її обов'язком. При створенні ради літніх людей рада гміни повинна надати їй статут, в якому вказати наступне: порядок і критерії відбору до її складу; принципи та спосіб діяльності; тривалість повноважень та правила їх закінчення і звільнення членів ради; правила відшкодування грошових витрат, понесених членами ради, під час виконання своїх обов'язків. Незважаючи на те, що рада літніх людей є консультативно-дорадчим та ініціативним органом, поправки до закону надали їй нові інструменти впливу. Наприклад, представників місцевої влади зобов'язали надавати письмову відповідь на запити ради літніх людей, оформлених у вигляді ухвали, не пізніше 30 днів з дня її отримання [6].

Таким чином, у Республіці Польща протягом останніх 12 років здійснюється політика спрямована на активізацію людей похилого віку, включення їх в життя суспільства, забезпечення можливості впливати на формування рішень, які ухвалюються щодо них місцевою владою. Важливою складовою цієї політики стало створення в гмінах (громадах) рад літніх людей. Попри те, що цей процес відбувається досить повільно, уряд та громадські організації докладають зусиль, щоб допомогти людям похилого віку у створенні рад. Щоб полегшити цей процес, внесено відповідні поправки в Закон про самоврядування. Усіляко популяризується діяльність уже існуючих рад літніх людей. З метою формування необхідних навичок, лідерських якостей у людей літнього віку проводяться тренінги та семінари. На думку фахівців діяльність рад літніх людей сприятиме

використанню їхнього потенціалу, який є недооціненим в суспільстві, а також формуватиме позитивне сприйняття літніх людей, як активних членів місцевих громад, що здатні впливати на їхній розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малярчук Н. Г. Концепція активного старіння як основа соціальної політики та соціальної роботи з літніми людьми в Республіці Польща. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 5. С. 4–48.

2. Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. Розпорядження КМУ від 11 січня 2018 р. № 10-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#Text_ (дата звернення: 27.03.2024).

3. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

4. Czym zajmuje się rada seniorów? *Rady Seniorów profesjonalne i zaangażowane*. URL: <http://www.radnysenior.pl/czym-zajmuje-sie-rada-seniorow/>. (дата звернення: 27.03.2024).

5. Dec-Kiełb M. Nowelizacja ustaw nie pomogła, rad seniorów nie przybyło. URL: <https://www.prawo.pl/samorzad/nowelizacja-ustaw-a-powstanie-rad-seniorow-w-gminach,524006.html>. (дата звернення: 27.03.2024).

6. Horbaczewski R. Łatwiej będzie utworzyć w gminie radę seniorów. URL: <https://www.prawo.pl/samorzad/rady-seniorow-nowe-przepisy,519834.html>. (дата звернення: 27.03.2024).

7. Sprawozdanie z realizacji Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych «Aktywni+» na lata 2021-2025 - edycja 2021. Warszawa, wrzesień 2022 r. URL: https://das.mpips.gov.pl/source/2022/Sprawozd%20Aktywni%20za%202021%20_19_09_2022.pdf. (дата звернення: 27.03.2024).

ПРОГРАМА "FIRST AID ARTS": ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ МИСТЕЦЬКИХ РЕСУРСІВ

(Мацейко Н. В., асистентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Надзвичайні ситуації, кризові події призводять до виникнення широкого кола проблем на рівні особистості, сім'ї, громади, суспільства. Їхні психологічні та соціальні наслідки можуть виявлятися не лише протягом короткострокового гострого періоду, але й у тривалій перспективі, становлячи загрозу для психічного (ментального) здоров'я і психосоціального благополуччя населення [1, с. 11].

До прикладу, згідно оцінок експертів, внаслідок повномасштабної війни в Україні 40-50% населення потребуватимуть психологічної допомоги. Водночас близько 3-4 млн українців матимуть певний розлад психічного здоров'я помірної або тяжкої форми [5].

Тому, зважаючи на реалії сьогодення, безпекові та психологічні виклики, вкрай необхідною є можливість доступу кожного громадянина до послуг базової психосоціальної підтримки. При цьому, важливо озброїти людину інструментами емоційної саморегуляції (самодопомоги), навчити розпізнавати стрес та реагувати на нього конструктивно, піклуватися про власне ментальне здоров'я та здоров'я близьких, використовуючи доступні ресурси, що сприятиме розвитку стійкості (резильєнтності) особистості, відновленню її відчуття контролю над ситуацією та життям в цілому.

Одним із таких потужних ресурсів є мистецтво. Терапія мистецтвом пропонує безпечну арену для дослідження власних почуттів та їх вираження, побудови нових стратегій поведінки, допомагає з розумінням і проживанням кризи/травми, що сприяє посттравматичному зростанню [2].

Вищезазначене актуалізує питання розробки та впровадження ефективних програм підтримки ментального здоров'я населення міжнародного та національного рівнів, в основу яких покладено ідею використання зцілюючої сили мистецтва.

У даному контексті становить цінність програма "First Aid Arts" (FAA), розроблена американським Міжнародним інститутом терапії через мистецтво (International Institute for Creative Arts Therapies), з метою збереження емоційного здоров'я, сприяння стійкості (резильєнтності) та зниження ризиків виникнення посттравматичних розладів за допомогою мистецьких ресурсів. В рамках програми здійснюється навчання осіб та організацій, які прагнуть надавати ефективну психосоціальну підтримку населенню, постраждалому внаслідок надзвичайних та кризових подій, зокрема тим, хто пережив стихійні лиха, збройні конфлікти/воєнні дії, вимушену міграцію, торгівлю людьми, домашнє насильство, безпритульність тощо.

Програма "First Aid Arts" навчає людей реагувати на стрес обдумано, замість того, аби реагувати зі страху чи звички на стрес у житті. Глибоке розуміння впливу стресу на мозок, тіло, стосунки з іншими дозволяє реагувати на нього стратегічно, адаптивно долаючи стресогенні події [3].

Програма "First Aid Arts" поєднує в собі різні форми мистецтва та творчого самовираження (мультиmodalний підхід). Широкий спектр арттерапевтичних технік використовується у комбінації з тілесними та дихальними практиками,

оскільки контакт з фізичним тілом допомагає зберегти ясну свідомість у стані важкого стресу.

First Aid Arts передбачає багаторівневу систему навчання та підтримки – від формування навичок самодопомоги, необхідного обсягу знань та практичних вмінь з фасилітації групової роботи за допомогою технік арттерапії до впровадження партнерських програм та програм взаємодії з колективами на робочих місцях:

1. *Рівень 1. Responder training (навчання респондерів – “реагувальників”)* – передбачає освоєння інструментів емоційної саморегуляції з метою турботи про себе та близьких (алгоритм дії: розпізнавати – реагувати – звертатися (за кваліфікованою допомогою, якщо того вимагає ситуація));
2. *Рівень 2. Facilitator training (навчання фасилітаторів)* – передбачає поглиблений курс підготовки респондерів FAA, які готові поширювати знання про програму, інструменти збереження і відновлення психоемоційного благополуччя, тим самим розширюючи мережу респондерів та підвищуючи рівень стійкості (резильєнтності) власної спільноти/громади (забезпечується практика ведення груп протягом навчальних сесій, постійна підтримка від тренерів програми FAA, доступ до додаткових ресурсів та можливість подальшого навчання);
3. *Рівень 3. Program partner trainings (партнерські програми)* – передбачає надання можливості організаціям впроваджувати програми психосоціальної підтримки для певних груп населення (основна адаптивна 12-тижнева програма “Healing Arts Toolkit” спрямована на розвиток психосоціальних навичок осіб, які пережили травму; 10-тижнева тематична програма “Resilience” спрямована на задоволення психосоціальних потреб біженців (розроблена у співпраці з Консультативною радою у справах біженців);
4. *Рівень 4. Workshops for the workplace (воркшопи для трудових колективів)* – передбачає надання допомоги та підтримки трудовим колективам у подоланні стресу з метою підтримки ментального здоров’я, підвищення продуктивності та налагодження комунікації [6].

Програма набуває свого поширення і на теренах нашої держави. Впродовж 2023 р. представники міжнародної організації “First Aid Arts” працювали з українськими біженцями, які знайшли прихисток у Румунії і Молдові, а також фахівцями, що надають психосоціальну підтримку постраждалим від війни та гендерно зумовленого насильства в Україні – вперше в рамках проекту “Надання міжсекторальної підтримки ВПО та постраждалим внаслідок війни в Україні” за підтримки Представництва “Право на здоров’я” (HealthRight International) в Україні й Міжнародної благодійної організації “World Vision International” було проведено навчання за унікальною методикою “First Aid Arts” для соціальних працівників, психологів, волонтерів соціальної сфери з різних міст і регіонів країни: Київ, Вінниця, Дніпро, Одеса, Миколаїв, Харків, Запоріжжя, Мукачево. Отриманий досвід реалізується у контексті надання психосоціальної допомоги клієнтам денних центрів, соціальних квартир, інтегрованих центрів комплексної підтримки “Brave&Safe”, мережі дитячих центрів “МаленькіВеликі” – просторів, дружніх до дитини (ініціативи впроваджено Представництвом “Право на здоров’я” (HealthRight International) в Україні) [4].

Отже, програма “First Aid Arts” спрямована на надання базової психосоціальної підтримки населенню, зокрема вразливих категорій, на основі фасилітованих мистецьких заходів. Програма є унікальною, оскільки надає можливість людям без спеціальної фахової освіти та досвіду роботи у галузі психології чи соціальної роботи надавати допомогу родині, членам громади і власне собі, використовуючи наявні ресурси. Це є надзвичайно важливим, зважаючи на щоденні безпекові та психологічні виклики сучасного суспільства.

Досвід американських колег є особливо цінним для України, де проблема збереження ментального здоров'я населення набуває все більшої актуальності у зв'язку з тривалою повномасштабною війною. Формування навичок самодопомоги, саморегуляції, ефективного подолання наслідків стресових ситуацій сприятиме збереженню психічного здоров'я українців, їх самоефективності та розвитку людського потенціалу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації: [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. Київ: Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с.
2. Пасько К. Застосування методу арт-терапії у разі криз і психічних травм особистості. Слобожанський науковий вісник. 2023. Вип. 1. URL: https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c515a2db-def4-42fe-b2fd-364b724b2bcb/content_ (дата звернення: 29.03.2024).
3. Посібник респондера. Засоби для першої ментальної та емоційної допомоги. [пер. з англ.] / First Aid Arts. Сіетл, штат Вашингтон, США, 2022.
4. Тренінг за програмою First Aid Arts. *HealthRight International*: вебсайт. URL: <https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/wvi-8/>. (дата звернення: 30.03.2024).
5. У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проекти. *Укрінформ*: вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-programi-mentalnogo-zdorova-viznacili-prioritetni-proekti.html>. (дата звернення: 28.03.2024).
6. *First Aid Arts*: офіційний вебсайт. URL: <https://www.firstaidarts.org>. (дата звернення: 26.03.2024).

КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

(Николаєва В. І., докторка з державного управління, доцентка)
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Полтава, Україна

Згідно з міжнародним визначенням, ухваленим у липні 2014 р. Міжнародною федерацією соціальних працівників та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи, соціальна робота – це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальними і гуманітарними науками, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та підвищення добробуту. Наведене вище визначення може бути посилене на національному та/або регіональному рівнях [1].

У міжнародній соціальній роботі в умовах надзвичайних ситуацій відбулася зміна акценту з підходу, орієнтованого на «травму», на більш інтегрований підхід, що ґрунтується на самодопомозі в громаді та понятті «резилієнс» [2].

Якщо в першому підході фахівці фокусуються на травмі, після якої потрібно відновитися, то «резилієнс відображає здатність підтримувати стабільну рівновагу», зокрема й у надзвичайних ситуаціях, завдяки своїм сильним сторонам, ресурсам та можливостям. Тобто визнано той факт, що населення, яке зазнало впливу надзвичайних ситуацій, має власні здібності, навички, ресурси та можливості. Тому ігнорування цього і фокусування лише на нестачі чогось (наприклад, слабкі сторони, страждання, патологія) є поширеною помилкою».

При цьому підхід резилієнс не виключає того, що люди можуть переживати посттравматичний стресовий розлад чи мати інші проблеми психічного здоров'я, але робота з проблемами психічного здоров'я має відбуватися лише в рамках комплексного надання послуг. До того ж лікування тяжких розладів, включно з ПТСР, мають забезпечувати підготовлені фахівці.

У соціальній роботі реагування в надзвичайних ситуаціях відбувається водночас у межах двох основних комплексних підходів:

- 1) гуманітарний (Relief Approach);
- 2) орієнтований на розвиток (Developmental Approach) [3].

Гуманітарний підхід пов'язаний з екстремим та невідкладним реагуванням на перших етапах надзвичайних ситуацій і стосується переважно задоволення базових потреб, захисту осіб, які зазнали впливу надзвичайних ситуацій, організації і надання їм гуманітарної допомоги тощо.

Підхід, орієнтований на розвиток, стосується подальших етапів надзвичайних ситуацій і пов'язаний з розвитком людини, родини, громади, залученням ресурсів для посилення резилієнс тощо.

У межах цих двох підходів сформувалися основні стратегії соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій (табл.1).

Основні стратегії соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій

Стратегії для зміцнення людського потенціалу	Стратегії відбудови громади і громадянського суспільства	Стратегії, які сприяють ініціативам з отримання прибутку
відновлення послуг з охорони здоров'я; створенні освітніх програм; створенні центрів підтримки громад; створенні/підтримці реабілітаційних центрів; створенні груп самопомоги; проведенні тренінгів з лідерства та самоорганізації	сприяння розвитку громади, сприянні примиренню та відновленню стосунків у громаді, допомозі родинам у відбудові їхнього житла та спорудженні альтернативних місць проживання, залученні членів громади до відбудови та діяльності місцевих організацій, у сприянні розвитку місцевих організацій, у посиленні ролі місцевої громади і громадських організацій тощо	залучення місцевого населення до різних робіт із відновлення, створення організацій для відновлення інфраструктури, які працюють за принципом «робота за їжу»; створення громадського ринку та кредитних систем у громаді, забезпечення навчання для працевлаштування тощо

Аналіз програм, які впроваджували в надзвичайних ситуаціях державні й недержавні організації різних країн світу, дає підстави виокремити з-поміж них загальні та спеціалізовані [3].

Загальні програми стосуються:

- 1) наявних умов (представництво інтересів; аутріч-робота; гуманітарна допомога; охорона здоров'я; покращення умов життя);
- 2) попереднього досвіду людей (консультування; реабілітація; підтримка; соціальні та рекреаційні програми);
- 3) ситуації в групі (самопомога; розвиток громад; побудова стосунків у громаді);
- 4) майбутніх потреб (освіта; розвиток навичок та розбудова громад; формування наступних поколінь у місцях тимчасового перебування).

Спеціалізовані програми стосуються:

1. сім'ї та окремих її членів (навчальні та психосоціальні програми для дітей; послуги для жінок; послуги для сімей; програми возз'єднання сімей; специфічні програми окремих країн);
2. специфічних потреб (репатріація та реінтеграція; інтеграція; права людини; орієнтація в нормативному полі).

Діяльність соціальних працівників особливо важлива в розробленні та впровадженні психосоціальних програм, відновленні громади, діяльності з примирення та відновлення безпеки. Важливо, що при цьому можуть

застосовуватися елементи як одного, так і іншого підходів (гуманітарного та орієнтованого на розвиток).

Таким чином, якщо йдеться про роль соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій, то фахівці, які здійснюють заходи з реагування, дедалі більше уваги повинні приділяти психологічним, соціальним процесам та їхньому взаємозв'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Definition of Social Work. International Association of Schools of Social Work, International Federation of Social Workers. URL: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>. (date of access: 15.03.2024).
2. Facilitator Guide MHPSS in Complex Emergencies Training Course. Psychological First Aid : Training materials, 2016. 22 p.
3. Ramon Sh., Maglajlic A. Social Work, Political Conflict and Displacement. *The SAGE Handbook of International Social Work*. London : SAGE, 2012. P. 311–324.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ В СИСТЕМІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

(Петровська К. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка?

Орлов О.О., магістр соціальної роботи)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Різноманітні соціальні показники, які існують у сучасній Україні, вразили всі сфери суспільного життя, спричинивши зниження рівня життя значної частини населення і загострюючи проблему соціальної допомоги та захисту сім'ї. У свою чергу, перспективи духовного, соціально-економічного прогресу нації, розвиток демократії і громадянського суспільства в Україні безпосередньо залежать від психологічної атмосфери в сім'ї та її внутрішньої єдності.

В сучасний період українська сім'я стикається з рядом насущних проблем, таких як матеріальні обставини, проблеми у сфері житла та трудової зайнятості, а також зміна ролей, стереотипів і стилів поведінки [1]. Ці аспекти впливають на різні аспекти сімейного життя та можуть призводити до невиконання сім'єю її основних функцій, таких як репродуктивна, економічна, соціалізаційна, рекреаційна та виховна.

Сфера уваги Центрів соціальних служб (далі ЦСС) включає в себе сім'ї, які опинилися у складній життєвій ситуації. Важливо відзначити, що кожна родина має своє індивідуальне уявлення про свою життєву ситуацію та власне ставлення до потреб, пов'язаних із подоланням цих труднощів [2]. У той же час проблеми, які виникають у сім'ї в складній ситуації, мають комплексний характер та якимось чином торкатимуться всіх членів сім'ї.

На державному рівні розглядається проблема створення належних умов для роботи Центрів соціальних служб, які працюють з сім'ями у складних життєвих обставинах. До числа основних документів, що регулюють цю сферу, входять Конституція України, Цивільний та Сімейний кодекси України, а також закони, такі як "Про охорону дитинства", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", "Про соціальні послуги", "Про попередження насильства в сім'ї" та інші [3]. Однак, незважаючи на це, сім'ї, які переживають складні ситуації, стикаються із низкою гострих проблем.

На сьогоднішній день в сфері теорії та практики соціальної педагогіки вже накопичено достатню теоретичну базу та значний практичний досвід, які можуть служити основою для вирішення проблем сучасних українських неповних сімей [4]. Дослідження теми типології сімей, їх специфіки, основних проблем та видів психологічної допомоги знаходяться в центрі уваги таких вчених, як Д. Джексон, Е. Берн, Ф. Педерсон, В. Сатир та інші. Роботи вітчизняних науковців, таких як А. Макаренко, О. Бондарчук, Е. Николаєва, М. Буянов, Т. Гурко, Н. Зобенько та інші, є вагомим внеском у теоретичні й методологічні аспекти розв'язання проблеми неповних сімей. Однак залишається кілька невирішених питань, що стосуються цієї проблематики.

Одним із способів реалізації соціально-педагогічної роботи з неповними сім'ями стало експериментальне дослідження, спрямоване на вирішення проблеми оптимізації соціальної взаємодії в таких сім'ях.

Метою експериментальної фази нашого дослідження було визначення неповних сімей, які стикаються із труднощами у соціальній взаємодії, та

встановлення шляхів покращення соціально-педагогічної роботи з цією категорією сімей у рамках Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

У процесі експериментального дослідження ми ставили перед собою такі завдання: визначення неповних сімей, у яких виникають проблеми у соціальній взаємодії, організація та проведення розмов і лекцій з метою поліпшення соціальної взаємодії у сім'ях, оцінка ефективності проведеної роботи, визначення шляхів удосконалення соціально-педагогічної роботи Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з розв'язання проблем у соціальній взаємодії у неповних сім'ях.

Дослідження було проведено у кілька етапів: I етап – визначення неповних сімей, які мають проблеми у соціальній взаємодії; II етап – надання соціального супроводу; III етап – визначення ефективності проведеної роботи; IV етап – визначення шляхів вдосконалення соціальної роботи із неповними сім'ями.

Базовою організацією для експериментального дослідження була Служба у справах дітей Бориславської міської ради Львівської області. У дослідженні взяли участь 46 неповних сімей, з яких 5 сімей отримали соціальний супровід.

Після вивчення та аналізу різних методик діагностики соціальної взаємодії в сім'ях, ми визначили, що найбільш придатними для першого етапу експериментального дослідження будуть наступні методи: "Типовий сімейний стан", "Самооцінка конструктивної поведінки у взаємовідносинах з дітьми", "Методика PARI" (для визначення рівня задоволеності відносинами з дітьми), а також проведення бесід з членами неповних сімей та їхнім оточенням.

На основі результатів першого етапу дослідження сформувалися три групи сімей (див. рис. 1): сім'ї без порушень у сімейній взаємодії (20% від загальної кількості досліджуваних сімей), сім'ї із незначними порушеннями сімейної взаємодії (20%), і сім'ї із значними порушеннями сімейної взаємодії (60%).

Рис. 1. Результати діагностики неповних сімей на першому етапі експериментального дослідження

На другому етапі експериментального дослідження ми провели тренінг з налагодження соціальної взаємодії у неповних сім'ях. Тривалість цього тренінгу складала 11 занять, загальною тривалістю 16,5 години. Заняття проводились щотижня, із розрахунку 2 заняття (по 1,5 години кожне) на тиждень. Проведення занять здійснювалося з участю працівника Служби у справах дітей Бориславської міської ради Львівської області.

Концептуальною основою тренінгу є ідея установлення партнерських відносин між дорослим та дитиною, тому основна мета полягає в сприянні налагодженню та розвитку відносин партнерства та співробітництва між батьком (матір'ю) та дитиною. У тренінгу використані концепції відомих психологів, таких як А. Адлер, Т. Гордон, Р. Дрейнус, К. Роджерс, а також практичний досвід роботи із соціальними працівниками.

Під час проведення тренінгів в сім'ях виникли такі проблеми: не бажання співпрацювати з соціальним працівником; прояв агресивності та байдужості; дві сім'ї не з'явилися на заняття в центрі; діти не серйозно ставилися до порад соціального працівника, а батьки не дотримувались вказівок; невиконання домашніх завдань.

Навіть із цими труднощами, за час соціального супроводу, нам вдалося завершити всі заплановані тренінгові заняття. У нас залишилося дві групи сімей, але склад груп змінився (див. рис. 2): у першій групі (сім'ї, у яких не спостерігаються порушення сімейної взаємодії) за результатами проведеної роботи стало 4 сім'ї, що становить 80% від загальної кількості досліджуваних сімей – зростання становить 60%.

У другій групі (сім'ї із незначними порушеннями сімейної взаємодії) залишилась 1 сім'я, що становить 20% від загальної кількості досліджуваних сімей. Групи із значним порушенням сімейної взаємодії після проведеної роботи не залишилося. Таким чином, результатом проведених тренінгів стало значне покращення стану сімейної взаємодії у досліджуваних неповних сім'ях.

Рис. 2. Результати проведення другого етапу експериментальної роботи

За результатами усних опитувань та бесід із батьками, які брали участь у тренінгових заняттях, виявлено, що в їхніх сім'ях відбулося багато змін. Ці зміни можна узагальнити у наступні групи:

Зміни в самих батьках: покращення рефлексії та здатності до самостереження; усвідомлення своєї поведінки та менша орієнтація на думку інших; збільшення емоційної саморегуляції.

Зміни взаємодії між матір'ю та дитиною: краще розуміння один одного, зменшення конфліктності, більша відкритість.

Зміни в дітях: покращення емоційно-регулятивної сфери, поява позитивних рис характеру.

Зміни взаємодії з іншими членами сім'ї: покращення загальної атмосфери у сім'ї, зменшення конфліктів та підвищення взаєморозуміння.

Важливо відзначити, що батьки вбачають особливу роль домашніх завдань у виникненні цих позитивних змін. Задачі, які ставляться перед батьками, допомагають їм усвідомлено підійти до конфліктів та вибрати більш правильну лінію поведінки у взаємодії з дорослими дітьми.

Отже, в ході дослідження було визначено етапи та завдання, які включали в себе виявлення проблем соціальної взаємодії, налагодження цієї взаємодії через тренінг та оцінку ефективності проведеної роботи.

Застосування тренінгових занять показало позитивні результати у вдосконаленні взаємодії в неповних сім'ях. Зміни спостерігалися як серед батьків, так і серед дітей, що вказує на покращення емоційної регуляції та загальної атмосфери в сім'ї. Опитування батьків відображало поліпшення самоспостереження та взаєморозуміння в сімейних відносинах.

Для подальшого вдосконалення роботи з неповними сім'ями необхідні ширші заходи соціальної політики, покращення взаємодії соціальних працівників з державними структурами, а також оптимізація соціальної роботи, включаючи підготовку кваліфікованих фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костева Т. Б. Практичний досвід здійснення соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях [Електронний ресурс]. *Наукова праця. Педагогіка*. 2017. Вип 279. Том 291.

2. Кучер Г. М. Інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. Херсон, 2018. Вип. 82(2). С. 207–212. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82\(2\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82(2)_44). (дата звернення: 22.03.2024).

3. Наказ України «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» від 10 березня 2017 № z0621-16. *Міністерство юстиції України*. 22 квітня 2016 р. за № 621/28751.

4. Рудкевич Н. І. *Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник*. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ

**(Пірус К. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тургенева А. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна**

В умовах сучасного суспільства, де швидкість змін у світі праці та професій вимагає від людини не лише адаптації, а й неперервного навчання, профорієнтація набуває особливого значення. Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, цей процес є вирішальним кроком у підготовці до самостійного життя, забезпечуючи не лише професійну орієнтацію, але й соціальну інтеграцію.

Актуальність профорієнтації як засобу підготовки дітей-сиріт до самостійного життя обумовлена кількома ключовими факторами, що відображають сучасні соціальні, економічні та освітні виклики а саме, соціальна інтеграція, економічна самостійність, психологічна підтримка, відповідність сучасному ринку праці.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто стикаються з більшими викликами у соціальній інтеграції порівняно з їх однолітками. Профорієнтація може відігравати ключову роль у їх соціалізації, надаючи знання та навички, необхідні для успішної адаптації в суспільстві. Це не лише про допомогу у виборі професії, а й про розвиток впевненості в собі та здатності ефективно спілкуватися та співпрацювати з іншими.

Перехід до самостійного життя може бути стресовим для будь-кого, але особливо для дітей-сиріт, які можуть відчувати невпевненість у власних силах. Профорієнтація, яка включає кар'єрне консультування та психологічну підтримку, може допомогти знизити рівень тривожності, підвищити самооцінку та зміцнити мотивацію до досягнення професійних та особистісних цілей.

Методологічним, психологічним і загальнопедагогічним підходам до розробки сутності профорієнтації присвятили свої дослідження різні українські та зарубіжні вчені. Зокрема, питанням, пов'язаним з вибором професії (Є. Лобова), плануванням життєвих перспектив особистості та її майбутнього (М. Гінзбург, Є. Головаха, В. Журавльов), професійним самовизначенням як однієї зі складових самовизначення особистості (Л. Божович, Е. Зеєр, Л. Мітіна, П. Шавієр та ін.).

Окремі аспекти профорієнтації досліджували різні вчені: аспекти професійного розвитку особистості з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей індивіда як суб'єкта самовизначення (І. Зязюн, В. Колінько, В. Моргун, Б. Федоришин), мотиваційні теорії профорієнтації (М. Келланд, Є. Павлютенков, В. Фрум), професійна орієнтація в системі трудового навчання й виховання (Ю. Аверичев, А. Васильєв, Б. Год, Т. Сорока, А. Шибанов), психологічні засади вивчення професій у системі профорієнтаційної роботи (К. Гуревич, Є. Климова, Н. Левітов) та ін.

Профорієнтація грає важливу роль у становленні дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, оскільки вона виступає як міст між їхнім поточним становищем та майбутнім самостійним життям. Цей процес не лише спрямований на допомогу у виборі професії, а й відіграє ключову роль у їх соціальній адаптації та психологічній підтримці.

Значення профорієнтації для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в контексті їх підготовки до самостійного життя має деякі аспекти, що підкреслюють його значення: *самопізнання та самооцінка*: профорієнтація допомагає дітям краще зрозуміти власні здібності, інтереси, схильності та цінності; *розвиток навичок прийняття рішень*: вміння приймати обґрунтовані рішення є критично важливим для будь-якої людини, особливо для тих, хто стоїть на порозі самостійного життя; *соціальна інтеграція та адаптація*: для дітей, які залишають систему опіки, перехід до самостійного життя часто є викликом; *підвищення мотивації до навчання та розвитку*: усвідомлення перспективи майбутньої професії може значно підвищити мотивацію дітей до навчання; та *підготовка до реальностей ринку праці*: це допомагає дітям реалістично оцінити свої шанси на здобуття роботи та планувати свою кар'єру [2, с. 379-380].

Переходячи від розуміння ключових аспектів значення профорієнтації до практичних аспектів її реалізації, ми бачимо, що успіх цього процесу лежить у різноманітності підходів та методик. Вони відіграють ключову роль у підготовці дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування до усвідомленого вибору професійного шляху та адаптації до вимог сучасного ринку праці.

Ефективність профорієнтації залежить від використання різноманітних форм та методів, зокрема індивідуальних консультацій, групових тренінгів, професійних майстерень, рольових ігор тощо. Більше детально розглянемо форми та методи профорієнтації, які можуть бути особливо ефективними для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ці підходи мають на меті не лише допомогти молоді у виборі професії, але й підготувати їх до самостійного життя, забезпечуючи необхідні навички та знання.

Індивідуальні консультації. Особистісний підхід є ключовим для успішної профорієнтації. Індивідуальні зустрічі з фахівцями дозволяють детально розглянути інтереси, здібності, а також життєві обставини кожної дитини. Це сприяє більш обґрунтованому вибору професії, який враховує особистісні якості та потреби дитини [1, с. 99].

Групові заняття та майстер-класи. Групові формати, такі як майстер-класи, семінари та тренінги, дозволяють дітям взаємодіяти один з одним, обмінюватися думками та вчитися у колективі. Такі заняття можуть бути спрямовані на розвиток м'яких навичок, таких як командна робота, лідерство, ефективне спілкування, які важливі для успішної кар'єри в будь-якій галузі [1, с. 98].

Професійні проби та стажування. Організація короткотермінових стажувань або робочих проб у реальних робочих місцях дає змогу дітям отримати практичний досвід, ознайомитися з особливостями різних професій і краще зрозуміти вимоги ринку праці. Це також допомагає визначити, чи відповідає обрана сфера інтересам і очікуванням дитини [5, с. 119].

Робота з інформаційними матеріалами. Використання різноманітних інформаційних матеріалів, таких як брошури, відео, онлайн-ресурси, допомагає дітям дізнатися більше про різні професії, умови праці, потрібну освіту та шляхи розвитку кар'єри. Такий огляд може виявитися корисним для формування реалістичного уявлення про професійні перспективи [3, с. 68].

Використання інтерактивних та ІТ-технологій. Сучасні технології, як-от веб-платформи для профорієнтації, онлайн-курси та віртуальні професійні симуляції, можуть бути ефективними засобами для дослідження різних кар'єрних шляхів.

Вони дозволяють дітям "приміряти" різні професії в інтерактивному форматі та отримати цінний досвід з різних сфер діяльності [3, с. 72].

Психологічна підтримка. Особливу увагу слід приділяти психологічній підтримці дітей-сиріт у процесі профорієнтації. Робота з психологами може допомогти їм подолати невпевненість у собі, страх перед майбутнім та інші емоційні перешкоди, які можуть впливати на їх здатність приймати обґрунтовані рішення щодо вибору професії [1, с. 98].

Особливу увагу, у нашому дослідженні ми приділяємо такому методу профорієнтаційної роботи, як *кар'єрне консультування*. Воно відіграє важливу роль у професійній орієнтації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, пропонуючи індивідуалізований підхід, що допомагає кожній дитині розробити свій унікальний професійний шлях. Цей метод включає в себе низку стратегій та технік, спрямованих на допомогу молодим людям у визначенні їхніх професійних інтересів, здібностей та цілей, а також на розробку реалістичних планів досягнення цих цілей [3, с. 172].

Важливим аспектом кар'єрного консультування є допомога у розробці кар'єрного плану, що включає визначення короткострокових та довгострокових професійних цілей. Консультанти співпрацюють з дітьми для встановлення реалістичних цілей та визначення кроків, необхідних для їх досягнення, включаючи вибір освіти, необхідну підготовку та можливості стажування.

Кар'єрне консультування також включає елементи підтримки та мотивації, особливо важливі для дітей-сиріт, які можуть стикатися з невпевненістю у собі та сумнівами у своїх здібностях. Консультанти працюють над зміцненням самооцінки дітей, надихаючи їх на реалізацію власних потенціалів та допомагаючи подолати перешкоди на шляху до досягнення їхніх кар'єрних цілей.

У процесі кар'єрного консультування активно використовуються сучасні технології, зокрема онлайн-платформи для кар'єрного розвитку, професійні тести та симуляції, що дозволяють дітям глибше зануритися в професійний світ і краще зрозуміти свої переваги [3, с. 185].

Кар'єрне консультування, таким чином, є комплексним підходом, що сприяє розвитку професійної самоідентифікації дітей-сиріт, надаючи їм необхідні знання, навички та підтримку для успішного вибору професії та адаптації до майбутнього робочого життя.

Комбінування різних форм та методів профорієнтації дозволяє підійти до вирішення цього завдання комплексно, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної дитини. Важливо, щоб кожен етап профорієнтації був наповнений підтримкою та зрозумінням, допомагаючи дітям-сиротам впевнено крокувати в майбутнє.

Таким чином, дослідження показало, що профорієнтація для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливим інструментом їх соціальної інтеграції та економічної самостійності, що забезпечує не лише професійне самовизначення, але й психологічну підтримку та адаптацію до ринку праці. Залучення індивідуалізованих методів кар'єрного консультування та сучасних технологій сприяє розвитку навичок прийняття рішень та мотивації до навчання, критично важливих для успішного переходу до самостійного життя. Вивчення та адаптація кращих практик, розроблених науковцями з різних дисциплін, може покращити існуючі програми профорієнтації, роблячи їх більш

ефективними у відповіді на потреби цієї вразливої групи молоді, забезпечуючи їх необхідними знаннями та вміннями для будівництва успішного майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боцуляк О., Бейлекчі Н. Сучасна профорієнтаційна робота: реалії та шляхи покращення. *Роль коледжів та професійних училищ у здобутті вищої освіти* : зб. тез доповідей. Одеса. 2021. С. 97–100.

2. Житинська М. Комплексна система профорієнтаційної роботи з молоддю як шлях до ефективної зайнятості. *Наукові перспективи*. № 2 (20). 2022. С. 377 – 386.

3. Ігнатович О., Татаурова-Осика Г., Шевенко А. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практ. посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.

4. Кочубей Т., Міщенко М. Сучасні підходи до проблеми профорієнтаційної роботи. *Габітус*. Психологія особистості. Вип. 26. 2021. С. 85–87.

5. Шахун Н. Профорієнтаційна робота к складова пошуку людиною свого місця в суспільстві та житті. *Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації* : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. 10-11 листопада 2022 року. Київ. 2022. С. 11 –119.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

(Пономарьова В. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна

На сьогоднішній день у нашій країні внутрішньо переміщені особи є найбільш чисельною соціальною категорією населення, що опинилися у складних життєвих обставинах і потребує допомоги та підтримки. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, наразі кількість зареєстрованих ВПО досягає 4,9 млн. осіб [1]. Більшість із них змушені були покинути своє постійне місце проживання, опинившись у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, шукаючи захисту у відносно безпечних регіонах.

Досліджуючи проблеми та потреби ВПО, можна стверджувати, що практично усі вони перебувають у складних життєвих обставинах, тобто в ситуаціях, які «негативно впливають на їхнє життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які неможливо подолати самостійно» [2].

Втрата житла та іншого майна, безробіття, скрутне фінансове становище, стресовий стан, проблеми зі здоров'ям, поранення та загибель рідних – це найтипівіші проблеми, з якими стикаються переселенці. В таких умовах постає питання про створення умов для їх безпечного перебування, надання соціальної підтримки, сприяння адаптації та соціалізації у громаді за новим місцем проживання.

Аналізуючи проблеми та потреби ВПО, можна визначити основні види допомоги, яких вони потребують: фінансове забезпечення, надання житла, продуктів харчування, одягу, речей першої необхідності, медична та психологічна допомога, сприяння працевлаштуванню, соціально-педагогічна підтримка сімей переселенців тощо.

Практично з самого початку повномасштабних воєнних дій на території України державою було започатковано соціальні виплати для переселенців, однак, на сьогоднішній день коло категорій осіб із числа ВПО, які мають право на щомісячну фінансову допомогу, звузилося. З 1 березня 2024 р. виплати було автоматично продовжено: пенсіонерам, у яких станом на 1 січня 2024 р. розмір пенсії не перевищує 9444 грн. (чотири прожиткових мінімуми для осіб, що втратили працездатність); особам з інвалідністю I чи II групи, дітям з інвалідністю до 18 років, тяжкохворим дітям; дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа віком до 23 років, батькам-вихователям і прийомним батькам. Крім того, Міністерством соціальної політики України визначено й деякі інші категорії соціально незахищених громадян, які також мають право на продовження отримання виплат для ВПО протягом наступних 6 місяців за умови звернення з заявою до відповідних органів [3].

Що стосується здійснення соціальної та соціально-педагогічної підтримки сімей ВПО, то за цим напрямом працює ряд соціальних служб та інших закладів і організацій, які надають переселенцям комплекс соціальних, психологічних, медичних, правових та інших видів послуг. Зокрема, серед них важливу роль відіграють:

- Центри надання адміністративних послуг, виконавчі органи місцевої ради, департаменти соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій, до яких переселенець може звернутися, щоб отримати довідку, що підтверджує

статус ВПО, та оформити соціальні виплати (крім того, подати заявку можна також через портал Дія);

- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалісти яких надають інформаційно-консультативні послуги, соціально-педагогічну та психологічну допомогу, здійснюють соціальний супровід, представництво інтересів та посередництво, сприяють адаптації й інтеграції переселенців у новій громаді;
- Територіальні центри соціального обслуговування, що пропонують комплекс соціально-побутових, психологічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних та деякі інші види послуг;
- центри зайнятості, які допомагають у пошуку роботи, працевлаштуванні, за необхідності – організують навчання з метою перекваліфікації переселенців у залежності від того, які вакансії є на ринку праці, а також забезпечують оформлення матеріальної допомоги по безробіттю;
- заклади освіти (дошкільні, середні загальноосвітні, позашкільні, професійно-технічні, ЗВО), основним напрямом діяльності яких є навчально-виховна робота, сприяння розвитку та соціалізації підростаючого покоління, що стає дуже важливим для адаптації дітей із сімей ВПО на новому місці, у новому колективі;
- медичні та соціально-реабілітаційні заклади, які допомагають відновленню або компенсації втрачених функцій організму, покращенню стану здоров'я (як фізичного, так і психічного), забезпечують лікуванням та медикаментами;
- благодійні громадські організації: Товариство Червоного Хреста, Карітас України, Благодійний фонд «СОС Дитячі Містечка Україна» та ін. [4];
- волонтерські організації.

Звертаючись до зазначених служб та організацій, ВПО мають змогу отримати необхідну їм професійну підтримку й допомогу, що сприяє зменшенню негативного впливу складних життєвих обставин та збільшенню адаптаційного потенціалу особистості для більш успішної соціалізації у складних умовах воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Внутрішньо переміщені особи: Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html/> (дата звернення: 25.03.2024).

2. Про соціальні послуги: Закон України 2671-VIII від 17.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. (дата звернення: 25.03.2024).

3. Виплати на проживання для ВПО: Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/viplati-na-prozhivannya-dlya-vpo.html>. (дата звернення: 25.03.2024).

4. Соціальний захист. Перелік організацій та фондів, які допомагають українцям під час війни. URL: <https://auc.org.ua/novyna/perelik-organizaciy-ta-fondiv-yaki-dopomagayut-ukrayincyam-pid-chas-viyny>. (дата звернення: 25.03.2024).

НЕДОЛІКИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ЧЕРЕЗ АЛКО/НАРКО ЗАЛЕЖНІСТЬ БАТЬКІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

(Рубль Н. С., спеціаліст служби у справах дітей)

Служба у справах дітей Курахівської міської ради, м. Курахів, Україна
(Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

У сучасному суспільстві проблема алко- та наркозалежності серед дорослого населення є надзвичайно актуальною, оскільки її вплив виходить за межі особистісних проблем залежних людей, охоплюючи життя їхніх сімей і, зокрема, дітей. Сім'ї, які опиняються у складних життєвих обставинах через зловживання алкоголем/ наркотиками одним або обома батьками потребують активного втручання держави і соціальних служб для захисту прав і здоров'я найбільш вразливих – дітей.

Діти, які виховуються у таких сім'ях, часто переживають не тільки фізичне або емоційне насильство, але й стикаються з невизначеністю та нестабільністю, які супроводжують життя залежних батьків [2]. Відсутність адекватної уваги та догляду для таких дітей може призвести до серйозних довготривалих наслідків для їхнього психічного та фізичного здоров'я. У відповідь на ці виклики, сучасна система соціального захисту дітей в Україні включає ряд заходів, спрямованих на попередження та реагування на кризові ситуації у сім'ях з алко- і наркозалежними батьками. Однак, як показує практика, існуючі механізми часто є поверхневими та недостатньо ефективними, особливо в контексті міждисциплінарної взаємодії, яка є основою для оперативного та системного втручання задля недопущення негативного впливу на дітей аби забезпечити своєчасну та комплексну допомогу. Тому, важливим є виокремлення недоліків існуючої системи з точки зору практичної діяльності у роботі з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах через алко-/нарко залежність батьків.

Так, зокрема Постанова КМУ № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» більше спрямована на взаємодію суб'єктів соціальної роботи з випадками, що носять загрозу життю чи здоров'ю дитині, а має спрацьовувати на недопущення та недоведення життєвої ситуації в родині до такого небезпечного для життя і здоров'я дитини рівня. До того ж, цей документ визначає поверхневий превентивний механізм міждисциплінарної роботи [1]. Враховуючи зміст цих документів та існуючий практичний досвід систематизуємо недоліки:

- Тракткування поняття складних життєвих обставин викликаних алко чи нарко залежністю батьків має визначатися як окремий вид складних життєвих обставин, до якого мають застосовуватися окремі спеціальні заходи соціальної роботи, а саме заходи з профілактики та лікування алко та наркозалежності, заходи адміністративного впливу.

- Відсутність електронної фіксації повідомлень про випадки, що можуть порушувати права дитини унеможливає їх реальний моніторинг та скрінінг роботи. Дуже часто повідомлення усного характеру ніде не реєструються.

- Як свідчить практика, діти не мають поняття, що про випадки порушення їх прав та свобод, жорстокого поведіння чи домашнього насильства, вони можуть

самостійно звернутися до будь якого суб'єкту соціальної роботи чи дитячої «гарячої» телефонної лінії.

- В Порядку не зрозуміло визначено схему притягнення до відповідальності за невиконання батьками своїх обов'язків. Також батьки, які відмовляються від соціального супроводу, ігнорують засідання комісії з питань захисту прав дитини, не несуть за це жодної відповідальності.

- Згідно Постанови КМУ № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» місцеві органи влади несуть персональну відповідальність за забезпечення виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, випадків жорстокого поводження з ними, виникнення безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини. Проте, не зрозуміло яку саме відповідальність вони несуть і який орган має право порушувати проти них справу та за яких обставин. Місцеві органи влади повинні надавати дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах допомогу в межах своїх повноважень. Питання – яку саме допомогу? Також повинні своєчасно інформувати про таких дітей відповідні суб'єкти. Вважаємо, що повинні не тільки інформувати, а і звітувати про проведену роботу з виявленою родиною. Бо як свідчить практика, саме інформуванням один одного і закінчується соціальна робота з родинами у складних життєвих обставинах.

- Порядок не дає чіткого визначення механізму виявлення дитини, яка опинилась в складних життєвих обставинах для окремого суб'єкту соціальної роботи.

- В Постанові КМУ № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» деякі заходи соціального захисту дитини не мають адресності, тому можуть сприйматися не обов'язковими для виконання. Наприклад в третьому абзаці пункту 9 зазначається що дитина може бути негайно направлена до закладу охорони здоров'я. Питання – ким? Чий транспорт? За чий рахунок витрати на транспортування? В супроводі кого?

- Щодо роботи органу опіки та піклування, а саме щодо його повноваження з питань захисту прав дитини, то цей орган взагалі важко уявити як орган. Його діяльність в більшості керується на громадських засадах.

- Пункт 13 Постанови КМУ № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» зобов'язує передавати копії оцінок потреб родин, які взяті під соціальний супровід до Служби у справах дітей. На практиці такого не відбувається. Служба вимушена робити запит на отримання цього документу.

- Також, недоліком є те, що у документі не визначено хто має право фіксувати ознаки алкогольного та наркотичного сп'яніння, перебування під дією психоактивних речовин, вираженого психічного розладу. Якщо це може зробити будь який представник соціальної роботи, то доцільно було б забезпечити фахівців інструктажем або додатковим спеціалізованим навчанням. Адже у батьків, які знають законодавство, особливо на засіданнях суду чи комісії з питань захисту прав дитини, з'являються питання, чи мав право той чи інший представник держави робити заключення про їх психофізичний стан.

До вищевказаних зауважень також маємо наступні рекомендації, що можуть стосуватися спільної роботи служб:

Поліція при застосуванні заходів адміністративного впливу на батьків, які ухиляються від виконання своїх обов'язків має інформувати про це Службу у справах дітей. Суд також.

Служба у справах дітей в своїй діяльності з питань профілактики складних життєвих обставин дитини має більше нести каральну функцію, ніж підтримуючу, оскільки маючи дві протилежні функції, жодна з них не виконується належним чином.

Отримана скарга про бездіяльність посадових осіб щодо прав дітей має розглядатися не тими посадовими особами, на яких була адресована ця скарга.

Системна робота має здійснюватись із взаємоінформування медичними працівниками допологового та пологового патронажу фахівців соціальної роботи. Доцільним є проведення в жіночих консультаціях та в пологовому будинку бесід щодо відповідального батьківства та з інших питань, що стосуються соціальної допомоги. У разі виявлення занедбаного стану породіллі, має проводитися обстеження умов проживання родини, при цьому породілля не виписується додому без підтвердження задовільного стану помешкання.

Робота з виявлення дитини, яка опинилась в складних життєвих обставинах дуже ґрунтовно має здійснюватись і в закладах освіти, оскільки дитина перебуває в навчальних закладах в середньому 15 років (4 роки в закладі дошкільної освіти, 11 років в школі). Найкращим варіантом для дитини є виявлення складних життєвих обставин на початку відвідування закладу дошкільної або загальносередньої освіти та навчання у школах. Візити та обстеження умов проживання родин першокласників чи новеньких учнів вважаємо найнеобхіднішим заходом для вчасного реагування на стан родини.

Оскільки в підлітковому віці у дитини настає кризовий віковий період, то огляд медичним працівником закладом освіти рук до ліктя та ніг до колін можливо дасть сигнал, якщо дитині потрібна допомога. Дуже часто через життєві проблеми підлітки мають психологічні розлади і навмисно себе травмують, наносячи неглибокі порізи на зап'ястя рук. Отже, має бути і щорічна індивідуальна психодіагностика кожного.

Кадрове забезпечення соціальних суб'єктів має ґрунтуватися не тільки на кваліфікаційних вимогах, а і на людських якостях людяності та гуманізму. Добре коли соціальну роботу обирають люди за покликанням, а не за матеріальним забезпеченням. Соціальна робота передбачає роботу серцем.

Отже, незважаючи на існування численних законодавчих та нормативних актів, спрямованих на захист дітей, які зазнають негативного впливу від алко- та наркозалежності своїх батьків, реальні механізми їх соціального захисту виявляються недостатньо ефективними у багатьох випадках, особливо коли йдеться про інтервенції, що вимагають міжсекторальної співпраці.

Важливим аспектом, що вимагає уваги, є зміцнення міждисциплінарних зв'язків між соціальними службами, освітніми закладами, органами охорони здоров'я та правоохоронними органами. Тільки координована робота всіх зацікавлених сторін може забезпечити своєчасне виявлення ризиків та ефективно втручання у випадках, коли життя та здоров'я дитини знаходяться під загрозою.

Також потрібно звернути особливу увагу на профілактику алко- та наркозалежності серед батьків, оскільки це не тільки зменшить ризики для дітей, але й позитивно вплине на загальне соціальне благополуччя сімей. Розробка та впровадження комплексних програм, що включають освітні кампанії, доступ до

лікування залежностей і підтримки родин у складних життєвих обставинах, мають стати пріоритетом для соціальної політики держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, Постанова Кабінету Міністрів України No. 585. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#Text>. (дата звернення: 12.11.2023).

2. Рубль Н., Попова А. Проблеми і потреби дитини, яка виховується у сім'ї, що перебуває у складних життєвих обставинах через алко/нарко залежність батьків. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В.* 2023. 371 с. С. 212–218.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ПОВЕРТАЮТЬСЯ В УКРАЇНУ З-ЗА КОРДОНУ

(Служава Н. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Війни для будь-якої країни є періодом значних випробувань і змін. Сьогодні, Україна перебуває у станні триваючої війни і кожного дня бореться з її наслідками. Одним із серйозних наслідків війни є міграція населення та втрата великої кількості громадян працездатного віку. Згідно з даними УВКБ ООН, з початку війни за кордон виїхали понад 6,2 млн українців, з яких більшість становили жінки працездатного віку та діти. Це створює не тільки демографічний, але й економічний виклик для України, оскільки велика частина цих людей входила до складу робочої сили. За підрахунками Центру економічного відновлення та ГО EasyBusiness, тільки в Європі серед українських мігрантів близько 1,42 млн осіб належать до робочої сили [1]. Така критична втрата працездатних громадян України, на думку Д. Ливча, керівника аналітичного напрямку Центру економічного відновлення, може призвести до втрати до 113 млрд доларів ВВП за 10 років, що також може означати недоотримання близько 45 млрд доларів податкових надходжень [7]. Окрім цього, така значна частина втрати громадян України через міграцію може призвести до зниження інтелектуального потенціалу країни, що матиме довгострокові наслідки для всіх сфер життя та зокрема поствоєнного відновлення. У цьому контексті важливим є створення шляхів та механізмів за яких українці будуть готові повертатися в Україну. Одним із складових цього процесу має стати дієва програма реінтеграції українців, які повертаються з-за кордону, що включатиме ефективні напрями соціально-психологічної підтримки у процесі адаптації цих осіб, допомагаючи їм подолати травматичний досвід і знову знайти своє місце у суспільстві.

Процес повернення українців є складним і потребує спеціальних підходів до соціально-психологічної підтримки. Відповідно до досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), середньостатистично від 20% до 50 % мігрантів повертаються на батьківщину протягом перших п'яти років після виїзду [6]. Така динаміка вказує на важливість розуміння проблем, з якими стикаються мігранти при поверненні, і на потребу в соціальних та психологічних службах, спрямованих на їхню адаптацію і реінтеграцію. Оскільки, як зазначають автори як S. Joseph та Т. Ларіна, люди мають потенціал для відновлення, але часто не усвідомлюють своїх реабілітаційних ресурсів [8; 9]

Повернення на батьківщину не завжди супроводжується позитивними емоціями. Багато мігрантів зіштовхуються з «культурним шоком» у власній країні, відчуваючи відчуженість до зміненого суспільства, яке вони покинули роки тому. Окрім того, проблеми на ринку праці, такі як відсутність робочих місць або потреба в перекваліфікації, можуть ускладнювати процес адаптації. Статистика, представлена О. Малиновською, вказує на різноманітність викликів, з якими зустрічаються мігранти, включаючи різноманітні аспекти життя, що потребують уваги та підтримки [3]. Це не лише відновлення матеріальних та соціальних ресурсів, але й підтримка психологічного стану, реінтеграція в суспільство та збереження ідентичності. Серед основних проблем, які виникають під час цього процесу, можна виділити нестабільність життєвого середовища, втрату впевненості

у майбутньому, відчуття відчуженості, конфлікти у новій приймаючій громаді через різні реакції співгромадян на повернення з-за кордону, а також виклики інтеграції в новий соціокультурний контекст. Тому необхідна комплексна підтримка і підходи, спрямовані на різні аспекти життя та потреби тих, хто повертається [2].

Враховуючи вищезазначене, важливим є розробка та запровадження різних державних, регіональних та місцевих програм соціально-психологічної підтримки українців, які повертаються з-за кордону, оскільки сьогодні, сприяння їх поверненню та реінтеграції є важливим завданням держави задля сприяння відновлення потенціалу країни, однак наразі – це найменш розроблений напрям міграційної політики України, який потребує уваги та негайних рішень і дій, які мають базуватися на потенційних проблемах та потребах українців, що повертаються з-за кордону та передбачати комплексний підхід та співпрацю різних структур – від владних органів, громадських організацій, соціальних та психологічних служб до залучення бізнесу та волонтерських ініціатив. Такий підхід не лише забезпечить ефективну та доступну підтримку для цієї категорії осіб, але й допоможе врахувати їхні унікальні потреби.

Важливим аспектом розробки програм соціально-психологічної підтримки, на думку D. Ryan, L. Sam David має стати врахування соціокультурного і ресурсного (економічного) підходів до адаптації українців, які повертаються з-за кордону [10; 11]. Ресурсний підхід допомагає справлятися з проблемами переміщення, надаючи їм необхідні ресурси для виживання та інтеграції в нову громаду, що може мати позитивний вплив на їхнє психологічне благополуччя, зменшуючи стрес і невизначеність, пов'язані з переміщенням. І навпаки, соціокультурний підхід сприяє розвитку почуття приналежності та інтеграції в громаду, стимулюючи зближення ідентичностей між поверненнями та приймаючими громадами, що у свою чергу сприяє соціальній згуртованості, зменшенню відчуття ізоляції та створює передумови для психологічного благополуччя українців, які повертаються із-за кордону, шляхом формування сприятливого соціального середовища [4; 5].

Враховуючи різноманітні аспекти адаптації та потреби українців, які повертаються з-за кордону, напрями соціально-психологічної підтримки мають бути широко орієнтовані. Подальший розвиток програм повинен включати: розробку та впровадження комплексної державної політики та стратегії, враховуючи потреби, проблеми, перспективи та ресурси цієї категорії громадян; забезпечення адекватного фінансування та достатніх технічних, організаційних та людських ресурсів на різних рівнях, від центрального до місцевого рівнів; підвищення якості та доступності різних видів послуг, включаючи соціальний захист, якісну та доступну освіту, медичну допомогу, можливості зайнятості, а також підтримку у сфері житлового забезпечення; розвиток мережі соціальних служб та підсилення координації та співпраці між різними структурами, які зможуть забезпечити доступ до усіх необхідних ресурсів українцям, які повертаються та здійснювати посередництво та наставництво; формування позитивного образу та ставлення до повернення у суспільстві, відзначаючи їхні досягнення, внесок у розвиток країни та патріотизм, що може передбачати залучення мігрантів, які мають успішний досвід роботи за кордоном, до реалізації проєктів в Україні; індивідуалізований підхід та підтримку психологічного благополуччя, які мають бути спрямовані на індивідуальні потреби кожного

повернення, що вимагає аналізу їхнього соціального, психологічного, професійного міграційного досвіду та очікувань, а також розвитку потенціалу; соціальну реінтеграцію, що включатиме стимулювання їхньої участі в місцевих громадських ініціативах та подіях. Такий комплексний підхід сприятиме ефективній та адресній підтримці для кожного повернення, сприяючи успішній реінтеграції в українське суспільство

На закінчення, необхідно підкреслити, що ефективна реінтеграція мігрантів вимагає скоординованих зусиль усіх рівнів уряду, громадського сектору та міжнародних організацій. Тільки комплексний та системний підходи зможуть забезпечити успішну соціально-психологічну підтримку та сталу реінтеграцію українців, які повертаються в Україну із-за кордону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Важливість соціальної підтримки для психічного благополуччя біженців – Fundacja Ukraina. *Fundacja Ukraina*. URL: <https://fundacjaukraina.eu/uk/znaczenie-wsparcia-spoiecznego-dla-dobrostanu-psychicznego-uchodzcow/>. (дата звернення: 23.01.2024).

2. Освіта та підтримка для українських біженців | ESEP. ESEP | European School Education Platform. URL: <https://school-education.ec.europa.eu/uk/insights/news/education-support-ukrainian-refugees>. (дата звернення: 23.01.2024).

3. Політика повернення мігрантів на батьківщину та їхньої реінтеграції в суспільство як складова міграційної політики держави: міжнародний досвід та ситуація в Україні. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/politika-povernennya-migrantiv-na-batkivschinu-ta-ikhnoi>. (дата звернення: 21.03.2024).

4. Романов Р., Попова А. Особливості державної політики щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій. *Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Київ, 22 березня 2023 р.) / [ред.кол.: О.М.Котикова, М.І.Радченко, І.В.Прожога та ін.]; Національний авіаційний університет. К.: НАУ, 2023. 139с. С. 92–95. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/server/api/core/bitstreams/9a2c85a7-aae2-4289-a52d-7e9c3204ff99/content>. (дата звернення: 23.01.2024).

5. Романов Р., Попова А. Підходи та показники соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2023 року) : збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2023. 387 с. С. 383–387. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/items/f1e1e877-20f2-42b1-b913-89a973c3f46a>. (дата звернення: 23.01.2024).

6. Berger S. D. Évolution du droit de l'environnement en matière d'énergie nucléaire. *Bulletin de droit nucléaire*. 2008. Vol. 2008, no. 1. P. 63–83. URL: https://doi.org/10.1787/nuclear_law-2008-5k9h36731sf3. (date of access: 21.04.2024).

7. Bevor Sie zu YouTube weitergehen. URL: <https://www.youtube.com/live/lZ0bp3dmVPw?si=NVMIOFWo094CHdin>. (date of access: 21.03.2024).

8. Joseph S. What Doesn't Kill Us: The New Psychology of Posttraumatic Growth. Little, Brown Book Group Limited, 2012. 336 p.
9. Larina T. Соціально-психологічна реабілітація особистості: покрокове набуття життєздатності. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2018. № 42(45). URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi42\(45\).199](https://doi.org/10.33120/ssj.vi42(45).199). (дата звернення: 21.04.2024).
10. Ryan D. et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1-18. P. 7.
11. Sam David L., John W. Berry. Acculturation: When Individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet. *Perspectives on Psychological Science*. 2010. Vol. 5 (4), 2010. P. 472–481. URL: www.jstor.org/stable/41613454. (date of access: 13.03.2024).

Навчальне видання

**Наука III тисячоліття:
пошуки, проблеми, перспективи розвитку**

(24-25 квітня 2024 року)

Збірник тез

Відповідальний за комп'ютерну верстку – А. С. Попова

*Відповідальність за підбір, точність наведених фактів,
цитат та інших відомостей несуть автори*

Надруковано з оригінал-макету, наданого автором

Підписано до друку 25.04.2024 р.

Бердянський державний педагогічний університет

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000
(університет тимчасово переміщений)